A

DESCRIPTIVE CATALOGUE

OF

ORIYA MANUSCRIPTS

ORIYĀ KĀVYA

(A—KA)

VOLUME, VI

IN THE COLLECTION

OF

THE ORISSA STATE MUSEUM

BHUBANESWAR

Digitized by PPRACHIN, SOA

EDITED

By

Sri Nilamani Mishra

Curator,

Orissa State Museum,

Bhubaneswar.

PUBLISHED

By

Sri H. C. Das, M. A.

Superintendent,

Orissa State Museum,

Bhubaneswar.

1970

PRICE :

Digitized by PPRACHIN, SOA

PREFACE

It was a longfelt need to publish a series of Descriptive Catalogue of Oriya Manuscripts preserved in the Orissa State Museum and I now take the privilege of presenting before the learned scholars the first volume of this series dealing with Oriya Kāvya. Prior to this work, Sri K. N. Mahapatra the versatile scholar of Orissa and the then Curator of Manuscripts Section has compiled four volumes of Descriptive Catalogue of Sanskrit Manuscripts, i. e., Dharmaśāstra (Volume I), Kāvya, Nāṭaka, Alaṁkāra and Saṅgīta (Volume II), Sanskrit Purāṇa (Volume III), Jyotiṣa and Gaṇita (Volume IV) with authentic introductions and Sri M. P. Dash, the succeeding Curator of the section has compiled Volume V which deals with the Tantric manuscripts along with an introduction to Tantra.

Among the pioneers who brought the Orissan manuscripts to the notice of the Oriental scholars, the names of Major M. Kittoe, Rev. J. Long, John Beames, W. W. Hunter and others are worth-mentioning. They devoted most of their valuable time in search of Oriya manuscripts from different corners of Orissa during the last century and Mahā Mahopādhyāya Haraprasād Śāstrī and Professor Mc Donell had also taken great interest in quest of palm-leaf manuscripts during the first decade of the twentieth century. In his report published in the Bihar Orissa Research Journal, Volume I in 1915 M. M. Śāstrī described thus—

Digitized by PPRACHIN, SOA

"In the District of Puri there are thirtytwo Śāsanas of villages granted to Brāhmaṇas in perpetuity by the Hindu Rājās of Orissa. In 1908, I went there with Prof. Mc Donell and we calculated that the number of palm-leaf manuscripts in these Śāsanas is nearly two lakhs. The Gopa-vardhana Matha alone contains more than two thousand manuscripts in various characters."

The Asiatic Society of Bengal, Oriental Manuscripts Library, Madras and others have collected a large number of manuscripts written in Oriya character from different parts of Orissa and the National Archives of India, New Delhi and the Viśvabhāratī University of Śāntiniketana, West Bengal have also collected Oriya manuscripts written in Oriya and Devanāgarī character for their reference.

In 1938 an attempt was made by the then Director of Public Instruction, Orissa to prepare a catalogue of manuscripts preserved in the collection of different institutions and persons by appointing some local Paṇḍits. They have prepared a catalogue of more than twelve thousand manuscripts and the catalogue volumes are available in the Manuscripts Section of the Orissa State Museum.

Before 1st April, 1950, the authorities of Provincial Museum had collected some Oriya and Sanskrit Manuscripts which have now been catalogued along with other manuscripts.

The present Manuscripts Section of Orissa State Museum was established during 1950 and

Digitized by PPRACHIN, SOA

since then thorough search of palm-leaf manuscripts and research work on them have been undertaken. Sri K. N. Mahapatra, the first Curator of the Section published research articles on the unpublished, rare and the valuable manuscripts written by the worthy sons of Orissa.

The present Manuscripts Section contains about 8,000 manuscripts and most of the manuscripts contain more than one subject. Hence the total number of manuscripts is about 16,000. We have classified them into 27 Sections, i. e., *Veda, Tantra, Jyotiṣa, Āyurveda, Dharmaśāstra,* Oriya *Kāvya,* Oriya *Purāṇa,* etc. out of which number of Oriya Kāvya is *1672* and Oriya Purāṇa manuscripts is *1235*.

The Oriya Kāvya is a vast subject which comprises of Nātha literature, Prose literature, *Mālikā* or *Nirguṇa* literature, *Rāma Kāvya, Kṛṣṇa Kāvya*, *Kālpanika Kāvya* or imaginary literature, *Gīti Kāvya* or lyrical poems and others. Further, the lyrical poetry itself consists of *Chautiśā, Chaupadī, Poī, Bolī, Pālā, Bhajana, Mālaśrī, Champū* etc. Oriya manuscripts of the Manuscripts Section contain all the branches of Oriya *Kāvya* literature enumerated above.

The present volume consists of the description of 247 Oriya manuscripts in alphabetical order from A (अ) to Ka (क) and works of 101 poets and 6 poetesses have been included in this volume. The subsequent volumes will cover from Kha (ख) to Ja (ज) and so on.

Digitized by PPRACHIN, SOA

I offer my grateful thanks to Sri B. K. Mishra, I. A. S. the ex-Secretary and Director, Cultural Affairs for without his very kind interest, this volume would not have come out in its present form. I am very grateful to Sri R. K. Rath, I.A.S., the Secretary to Govt., Cultural Affairs Department who has evinced keen interest in early publication of the present volume. I am indebted to Sri K. N. Mahapatra, Superintendent of Archaeology, who spared his valuable time in going through my introduction and rendered me valuable suggestions. My thanks are also due to Sri K. K. Bisoi, the Gallery Assistant of Manuscripts Section, Orissa State Museum who has helped me a lot in preparing the introduction.

ORISSA STATE MUSEUM
Bhubaneswar
June 19, 1970
Snāna Pūrṇṇimā

Nilamani Mishra

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଭୂମିକା

ଓଡ଼ିଆ-ସାହିତ୍ୟ-ରତ୍ନାକର ମନ୍ଥନ କଲେ ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଉଚ୍ଚୈଃଶ୍ରବା, ଐରାବତ ଓ କଳ୍ପବୃକ୍ଷତୁଲ୍ୟ ରାମସାହିତ୍ୟ, କୃଷ୍ଣସାହିତ୍ୟ ତଥା କାଳ୍ପନିକ ଭାବଧାରାତ୍ମକ ଯେଉଁ କାବ୍ୟ, ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟ, ଲୀଳା, ଚଉତିଶା, ପୋଇ, ପଦିଆ, ବୋଲି, ଚିଟାଉ ରୂପକ ରତ୍ନ ଆହରଣ କରାଯାଏ, ତାହା ଓଡ଼ିଆର ଜାତୀୟ ଜୀବନ ଗଠନରେ ପ୍ରଭୂତ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ।

ଦିନେ ହୁଏତ, ଏ ଜାତିର ବିଷ୍ଣୁଶର୍ମା କଳିଙ୍ଗର ମାଠରବଂଶୀୟ ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତିବର୍ମାଙ୍କ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାରେ ରହି ନିଜର ବିଶ୍ୱବିଶ୍ରୁତ ଗ୍ରନ୍ଥ 'ପଞ୍ଚତନ୍ତ୍ର'ର ରଚନା କରି (୧) ବିଶ୍ୱ ସମକ୍ଷରେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଗୌରବ ଗାନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ପରେ ପରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନାଟକ 'ଅନର୍ଘ ରାଘବ'ର ପ୍ରଣେତା ମୁରାରି ମିଶ୍ର; 'ଆର୍ଯ୍ୟା ସପ୍ତଶତୀ'ର ପ୍ରଣେତା ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଓ ସୁଲଳିତ ଛନ୍ଦଯୋଜନାରେ କାବ୍ୟକବିତା ପ୍ରଣୟନରେ ଧୁରୀଣ ତାଙ୍କ ଅନୁଜ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟନ; ସରସ କୋମଳକାନ୍ତ ପଦାବଳୀପୂର୍ଣ୍ଣ 'ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ'ର ପ୍ରଣେତା ଜୟଦେବ; ଅଷ୍ଟାଦଶଭାଷା-ବାରବିଳାସିନୀ-ଭୁଜଙ୍ଗ ବିଶ୍ୱନାଥ କବିରାଜ ଓ ତାଙ୍କର ପୂର୍ବପୁରୁଷ ବିଚକ୍ଷଣ ବିଦ୍ୱାନ୍ କବିରାଜ ଉଲ୍ଲାସ ଦାସ, ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ଚଣ୍ଡୀଦାସ, ସାନ୍ଧିବିଗ୍ରହିକ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର, କୃଷ୍ଣାନନ୍ଦ, ଭୁବନାନନ୍ଦ ପ୍ରଭୃତି; କବିଡିଣ୍ଡିମ ଜୀବଦେବାଚାର୍ଯ୍ୟ, କବିଚନ୍ଦ୍ରରାୟ ଦିବାକର ମିଶ୍ର, ମନ୍ତ୍ରୀବର ଗୋଦାବର, ବାଜପେୟୀ ଶମ୍ଭୁକର, ବିଦ୍ୟାକର ଓ ଜଗନ୍ନାଥ; ବାଜପେୟୀ ମିଶ୍ର ନରସିଂହ; କବୀନ୍ଦ୍ର ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପ୍ରଭୃତି ଶତ ଶତ ବିଦ୍ୱାନ୍ ବେଦ, ବେଦାନ୍ତ, ତନ୍ତ୍ର, ଜ୍ୟୋତିଷ, ଆୟୁର୍ବେଦ, କାବ୍ୟ, ଅଳଙ୍କାରାଦି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରଗାଢ଼ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରି ବିଦ୍ୱତ୍ତର

(୧) The Home Land of Vishnū Śarmā by Dr. S. C. Behera, I. H. Q., Vol. XXXVIII, Nos. 2 & 3, P. 160—167.

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଚରମ ସୀମାରେ ଉପନୀତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜନନୀ ଜନ୍ମଭୂମିର ଗୌରବ ପ୍ରଖ୍ୟାପନ ଦିଗରେ ମହନୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରିଥିଲେ (୧) ।

ଦିନ ଥିଲା, ଯେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଆ ପଣ୍ଡିତମାନେ କେବଳ ସ୍ୱଦେଶରେ ନୁହନ୍ତି; ବିଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ନିଜ ବିଚକ୍ଷଣତାର ପରିଚୟ ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବିଦେଶୀ ବିଦ୍ୱାନ୍‌ମାନଙ୍କ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟାଭିମାନ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ବିଚୂର୍ଣ୍ଣ କରି ସଗର୍ବରେ ସ୍ୱଦେଶକୁ ଫେରି ଆସୁଥିଲେ ।

ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟାକାଶରେ ଓଡ଼ିଶାର ବିଦ୍ୱାନ୍‌ମାନେ ଯେପରି ଦୀପ୍ତିମାନ୍ ଭାସ୍କର ସ୍ୱରୂପ ଥିଲେ, ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷାର ପ୍ରସାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନୁରୂପ ବିଚକ୍ଷଣତା ପ୍ରଦର୍ଶନରେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ଯେପରି କାବ୍ୟ, ନାଟକ, ଅଳଙ୍କାର, ପୁରାଣ, ଜ୍ୟୋତିଷ, ତନ୍ତ୍ର, ଦର୍ଶନ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରନ୍ଥରଚନାରେ ଉତ୍କଳୀୟ ସୁଧୀଗଣ ପାଟବ ଦେଖାଇଥିଲେ; ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି କାବ୍ୟ, ପୁରାଣ ଓ କାବ୍ୟର ବହୁବିଧ ବିଭବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଣୟନ କରି ଏ ଦେଶର କବି କୋବିଦମାନେ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଗନ୍ତାଘରକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିଥିଲେ । ସେହି ଋଦ୍ଧିମନ୍ତ ଗନ୍ତାଘରର ଦ୍ୱାର ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରି ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିର ତାଲିକା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ହେଲେ ଓଡ଼ିଶାର ପୁରପଲ୍ଲୀରେ ଅବହେଳିତ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିଥିବା ତାଳପତ୍ର ପୋଥିଗୁଡ଼ିକର ସଂଗ୍ରହ ଓ ସମୀକ୍ଷା ସର୍ବାଦୌ କାମ୍ୟ ।

ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟ ସେହି ଦିଗରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ଗତ କେତେ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଯେତିକି ସଫଳତା ହାସଲ କରିଛି, ତାହାର ବିଧିବଦ୍ଧ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଲାଗି ୧୯୫୭ ମସିହାରୁ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା କରାଯାଉଛି । ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର, ସଂସ୍କୃତକାବ୍ୟ ଓ ସଙ୍ଗୀତ, ପୁରାଣ, ଜ୍ୟୋତିଷ ଓ ଗଣିତ ତଥା ତନ୍ତ୍ରର ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଓ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ପରେ ଏବେ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟର ପ୍ରସ୍ତୁତ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କରାଯାଉଛି ।

---

(୧) ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶେଷ ଅଧ୍ୟୟନ ଲାଗି ଐତିହାସିକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କେଦାରନାଥ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦିତ Descriptive Catalogue of Sanskrit Manuscripts, Vol. I, II, III, IV ର ମୁଖବନ୍ଧ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟ କହିଲେ—ରାମ, କୃଷ୍ଣ, ସୀତା ଓ ରାଧା ଆଦି ଦେବଦେବୀ ଓ କାଳ୍ପନିକ ବିଷୟବସ୍ତୁର ଅବଲମ୍ବନରେ ସର୍ଗବନ୍ଧ କାବ୍ୟକୁ ବୁଝାଏ । ତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ କାବ୍ୟର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭାଗ ଯଥା—ଲୀଳା, ପୋଇ, ପଦିଆ, ବୋଲି, ଚଉତିଶା, କୋଇଲି ଓ ବାରମାସୀ ଆଦି କାବ୍ୟର ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ପ୍ରସ୍ତୁତ ବିବରଣାତ୍ମକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀରେ କେବଳ ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟରେ ସଂଗୃହୀତ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟର 'ଅ' ଠାରୁ 'କ' ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଦ୍ୟାକ୍ଷରଯୁକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥଗୁଡ଼ିକ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହି ଗବେଷଣାତ୍ମକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀର ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡରେ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବିବରଣ ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୁଖବନ୍ଧରେ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟର ଏକ ଧାରାବାହିକ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଆଲୋଚନା କରିବା ସମୀଚୀନ । ତେଣୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମୁଖବନ୍ଧରେ (କ) ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର କ୍ରମବିକାଶ, (ଖ) ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର କ୍ରମବିକାଶ, (ଗ) ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟର କ୍ରମବିକାଶ, (ଘ) ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପୃଷ୍ଠଭୂମି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି ।

ଓଡ଼ିଆ ଲିପି :—

ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର କ୍ରମବିକାଶ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସଠିକ୍ ଧାରଣା କରିବା ଏକ ଦୁରୂହ ବ୍ୟାପାର ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ତଥାପି ଆଜିସୁଦ୍ଧା ଯେତିକ ଐତିହାସିକ ଉପାଦାନ ମିଳିଛି, ତାହାର ସାହାଯ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର କ୍ରମବିକାଶ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏକ ଧାରଣା ଦିଆଯାଇପାରେ ।

ଭାରତୀୟ ଲିପିର କ୍ରମବିକାଶ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା କରି ବିଶିଷ୍ଟ ଗବେଷକ ସ୍ୱର୍ଗତଃ ଗୌରୀଶଙ୍କର ହୀରାଲାଲ ଝା ଯେଉଁ ମତ ଦେଇଛନ୍ତି; ସେଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାପଡ଼େ ଯେ, ଭାରତରେ ଲିପିର କ୍ରମବିକାଶ ବ୍ରାହ୍ମୀ ଓ ଖରୋଷ୍ଠି ଲିପିରୁ ସମ୍ଭବ ହୋଇଛି । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସ୍ୱର୍ଗତଃ ଝା ପ୍ରଭୃତି ପୃଥିବୀର ବିଶିଷ୍ଟ ବିଦ୍ୱାନ୍‌ମାନେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମତ ଦେଇ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମାଲୋଚକମାନଙ୍କ ମତକୁ ନିରାକରଣ କରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ବ୍ରାହ୍ମୀ ଲିପିରୁ ହିଁ ଆଧୁନିକ ଭାରତବର୍ଷରେ ବ୍ୟବହୃତ ଲିପିଗୁଡ଼ିକର ଉତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ଭବ ହୋଇଛି (୩) ।

---

(୩) ସ୍ୱ: ଗୌରୀଶଙ୍କର ହୀରାଲାଲ ଝା ଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ଭାରତୀୟ ପ୍ରାଚୀନ ଲିପିମାଳା, ପୃ. ୧୭—୩୧ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଖ୍ରୀ. ପୂ. ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀରେ ମୌର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ରାଟ୍ ଅଶୋକ କଳିଙ୍ଗ ଜୟକର ଧଉଳୀ ଓ ଜଉଗଡ଼ରେ ଯେଉଁ ଲିପିରେ ଧର୍ମାନୁଶାସନ ଖୋଳାଇଥିଲେ, ତାହା ହିଁ ହେଉଛି—ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାଚୀନତମ ଲିପି । ତାହାକୁ ପଣ୍ଡିତମାନେ 'ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପି' ନାମରେ ଅଭିହିତ କରିଛନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ଅଶୋକଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଯେଉଁ ଲିପି ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି,—ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଖାରବେଳଙ୍କ ସମୟରେ ଖୋଦିତ ଉଦୟଗିରିର ହାତୀଗୁମ୍ଫା ଲିପି ହିଁ ପ୍ରାଚୀନତମ । ଏହି ଲିପିକୁ ବ୍ରାହ୍ମୀଲିପି ନାମରେ ଅଭିହିତ କରାଯାଇଥିଲେ ହେଁ ଏହାର ଆକୃତି ଅଶୋକକାଳୀନ ଲିପିର ଆକୃତିଠାରୁ କେତେକ ପରିମାଣରେ ଭିନ୍ନ ଥିବାର ସ୍ପଷ୍ଟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । (୪) ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା ଏହି ଯେ, ଓଡ଼ିଶାରେ ଲିପିର ଆରମ୍ଭ ଯୁଗରୁ ଆଜି ସୁଦ୍ଧା 'ଠ' ଅକ୍ଷରର ଆକୃତିରେ କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିନାହିଁ ।

ଖ୍ରୀ. ଅ. ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ୬ଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀ ସୁଦ୍ଧା ଓଡ଼ିଶାର ମାଠରବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଦାନପତ୍ର ଦିଆଯାଇ, ସେଥିରେ ଆଞ୍ଚଳିକ ଲିପିର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥିଲା । ସେ ବଂଶର ବିଶାଖ ବର୍ମା, ଭଗ ବର୍ମା ଆଦି ରାଜାମାନେ ଯେଉଁ ଦାନପତ୍ର ଦେଇଛନ୍ତି, ତାହାର ସାହାଯ୍ୟରେ ଖ୍ରୀ. ଅ. ୪ର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ୬ମ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଲିପିର ଆକୃତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମ୍ୟକ୍ ଧାରଣା କରି ହୁଏ । ଉକ୍ତ ଲିପି ସହିତ ଗୁପ୍ତବଂଶୀୟ ସମ୍ରାଟ୍ ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ପ୍ରୟାଗ-ସ୍ତମ୍ଭ-ଲିପିର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଥିବାରୁ ତାହାକୁ 'ଗୁପ୍ତଲିପି' ନାମରେ ନାମିତ କରାଯାଇପାରେ ।

ମାଠରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ଲିପିରେ 'କ' 'ଖ' 'ଗ' 'ଘ' 'ଣ' 'ଥ' 'ଫ' 'ଷ' ଏହି ଆଠୋଟି ଅକ୍ଷରର ଆକୃତି ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିରେ ବ୍ୟବହୃତ ଆକୃତି ସହିତ କେତେକାଂଶରେ ମିଶିଯାଉଛି । (୫) କାଳର ବିବର୍ତ୍ତନ ତଥା ଲେଖା ପ୍ରଣାଳୀର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଫଳରେ ଆଧୁନିକ ଅକ୍ଷରଗୁଡ଼ିକର ଆକୃତି ଯାହା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିଛି ; ଆଜକୁ ପ୍ରାୟ

---

(୪) ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର କ୍ରମବିକାଶ, ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁ, ପୃ. ୫-୭

(୫) ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଜଗୁରୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା 'ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର କ୍ରମବିକାଶ' ପୁସ୍ତକରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ୪ ନମ୍ବର ଚିତ୍ରପଟ (Alphabetical Chart) ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

୧୬୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ସେ ଧରଣର ଉନ୍ନତ ଆଶା କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ଏଥିରୁ ବେଶ୍ ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ ଯେ, ଖ୍ରୀ. ଅ. ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ଉତ୍ପତ୍ତି ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୫ମ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ୮ମ ଶତାବ୍ଦୀ ମଧ୍ୟରେ ଦକ୍ଷିଣ କୋଶଳ ଓ କଳିଙ୍ଗରେ 'ପେଟିକାଶୀର୍ଷକ' (Box headed Character) ଲିପିର ପ୍ରଚଳନ ହୋଇଥିଲା । ଏ ଲିପିର ବ୍ୟବହାର ସର୍ବପ୍ରଥମେ ବାକାଟକବଂଶୀୟ ମହାରାଜା ପ୍ରବରସେନ (୨ୟ)ଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ତାମ୍ରଫଳକରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ତା'ପରେ ନନ୍ଦବଂଶୀୟ ରାଜା ଭଗଦତ୍ତ ବର୍ମା, ଶରଭପୁରୀୟ ରାଜା ମହାସୁଦେବରାଜ ଏବଂ ତାଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଯୁଗରେ ଦକ୍ଷିଣ କୋଶଳର ଶ୍ରୀପୁରଠାରେ ଶାସନ କରୁଥିବା ପାଣ୍ଡୁବଂଶୀୟ ରାଜା ମହାଶିବ ଶବର ଦେବଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ତାମ୍ରଶାସନ ଓ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରାରେ ମଧ୍ୟ ଏ ଧରଣର ଲିପିର ବ୍ୟବହାର ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଥିଲା ।

ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଶବର ଦେବଙ୍କ ସମସାମୟିକ କଳିଙ୍ଗର ଗଙ୍ଗାବଂଶୀୟ ରାଜା ଇନ୍ଦ୍ର ବର୍ମା, ସାମନ୍ତ ବର୍ମା ଓ ହସ୍ତି ବର୍ମାଙ୍କ ଦାନପତ୍ରରେ ଏହି ପେଟିକାଶୀର୍ଷକ ଲିପିର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ଯୁଗରେ ଓଡ଼ିଶାର ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ଏ ଲିପିର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଥିବାର ପ୍ରମାଣ ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇ ନାହିଁ । (୬)

ଏହି ପେଟିକାଶୀର୍ଷକ ଲିପି ସହିତ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ବିଶେଷ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଉକ୍ତ ଲିପି ଲେଖନ ପ୍ରଣାଳୀରୁ ଜଣାପଡ଼େ ଯେ ଆଧୁନିକ ଲିପିରେ ବ୍ୟବହୃତ 'ଏ' 'ଘ' 'ଚ' 'ଠ' 'ଧ' 'ନ' 'ବ' ଆଦି ଅକ୍ଷର କେତେକାଂଶରେ ଉକ୍ତ ଲିପିର ଅନୁକରଣରେ ଗଠିତ ହୋଇଛି । (୭)

ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ସପ୍ତମ-ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀ ପରେ ପରେ ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷାର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ତେଣୁ ସେ ସମୟରେ ଭାଷାର ଆଞ୍ଚଳିକ ଭେଦ ରହିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଲିପି ଉପରେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଅଧିକେ ତା'ର ପ୍ରଭାବ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଲା । ତେଣୁ

(୬) ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର କ୍ରମବିକାଶ, ପୃ. ୧୩—୧୫

(୭) ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର କ୍ରମବିକାଶ ପୁସ୍ତକରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ୫ ନମ୍ବର ଚିତ୍ର ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଲିପିଗୁଡ଼ିକ ଭାରତର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳ ଓ ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳ ଭେଦରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଗଲା । ସେ ସମୟର ଭାରତର ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ଲିପି ଓ ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ଲିପି ମଧ୍ୟରେ ଏତେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦେଖାଗଲା ଯେ, ତାହା ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଚୀନ ଲିପିର ଦୁଇଟି ଆଞ୍ଚଳିକ ଶାଖା ବୋଲି କହିବାକୁ ଏ ଯୁଗର ଲିପିତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍‌ମାନେ କୁଣ୍ଠାବୋଧ କଲେ ।

ସେତେବେଳେ କଳିଙ୍ଗ ତଥା ଉତ୍କଳର ଶାସନ କ୍ଷମତା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୃଢ଼ୀଭୂତ ହୋଇଥିବାରୁ ଭାରତୀୟ ରାଜନୀତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏ ଦୁଇ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରତିପତ୍ତି ବିଶେଷ ଭାବରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲା । ତେଣୁ ଏହି ଦୁଇ ଅଞ୍ଚଳର ଲିପିରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳର ଲିପିଠାରୁ କେତେକ ପାର୍ଥକ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଲା । ଗଙ୍ଗବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ସୁଦ୍ଧା ଯେଉଁ ଲିପି ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ତାହା ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତର ଭାରତୀୟ ଲିପିର ଏକ ସମ୍ମିଳିତ ରୂପ ବୋଲି ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଲିପିତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ପଣ୍ଡିତ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁ ମତ ଦିଅନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାରେ ତତ୍କାଳୀନ ଲିପିର ବ୍ୟବହାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଜଗୁରୁ ଯେଉଁ ମତ ଦିଅନ୍ତି; ସେଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାପଡ଼େ ଯେ, ଓଡ଼ିଶାର ପୂର୍ବୋତ୍ତର ଅଞ୍ଚଳରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିବା ଭୌମ, ଭୁଙ୍ଗ, ଶୁଳ୍କି ନନ୍ଦୋଦ୍ଭବ-ବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ଯେଉଁ ଲିପି ବ୍ୟବହାର କରି ନିଜ ନିଜ ବଂଶର ପ୍ରଶସ୍ତିମୂଳକ ଦାନପତ୍ରମାନ ପ୍ରଦାନ କଲେ, ସେ ଲିପିର ବ୍ୟବହାର ଓଡ଼ିଶାର ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରାୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା ନାହିଁ ଏବଂ ତା' ଉପରେ ପୂର୍ବ-ଭାରତରେ ବ୍ୟବହୃତ ଲିପିର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଥିଲା । କଳିଙ୍ଗର ରାଜାମାନେ ଯେଉଁ ଲିପି ବ୍ୟବହାର କରି ଦାନପତ୍ରମାନ ପ୍ରଦାନ କଲେ ତାହା ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର 'ବେଙ୍ଗୀ' ଆନ୍ଧ୍ର ରାଜ୍ୟର ରାଜାମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଲିପି ସହିତ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରକ୍ଷାକରି ପାରିଥିଲା । ଠିକ୍ ସେହିପରି ଓଡ଼ିଶାର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳ ଅର୍ଥାତ୍ ଦକ୍ଷିଣ କୋଶଳର ସୋମ ତଥା ନାଗବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ଲିପିରେ ଉତ୍ତର ଭାରତୀୟ ଲିପିର ପ୍ରଭାବ ବିଶେଷ ଭାବରେ ପଡ଼ିଥିଲା ।

ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ସେ ସମୟରେ ଯେଉଁ ଲିପିଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା, ସେଥିସହିତ ଆଧୁନିକ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର କେଉଁ କେଉଁ ଅକ୍ଷରର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଅଧିକ ଥିଲା; ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶେଷ ଅନୁସନ୍ଧାନ

Digitized by PPRACHIN, SOA

କରି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଜଗୁରୁ ଗୋଟିଏ ଲିପିମାଳା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଛନ୍ତି । ଉକ୍ତ ଲିପିମାଳାରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ଲିପିରେ ଅ, ଆ, ଉ, ଏ, କ, ଖ, ଗ, ଘ, ଜ, ଠ, ଠ, ଥ, ଧ, ପ, ନ, ବ (ଅନ୍ତ୍ୟ) ଆଦିର ଆଂଶିକ ରୂପ ଆଧୁନିକ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାରେ ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଛି ଏବଂ ବିଶେଷତଃ ଏ, କ, ଗ, ଘ, ଠ, ଥ ଆଦି ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ସହିତ ଆଧୁନିକ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ଅବିକଳ ରୂପ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଛି । ଠିକ୍ ସେହିପରି ଭୌମକର ଆଦି ରାଜବଂଶର ଅମଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ସହିତ ଆଧୁନିକ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ଅ, ଆ, ଇ, ଉ, ଘ, ପ, ଫ, ଳ, ବ (ଅନ୍ତ୍ୟ) ସହିତ ଆଂଶିକ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଓ ଏ, ଗ, ଠ, ଣ, ଥ, ଷ ସହିତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଛି ।

ସେହିପରି ଭାବରେ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ଓଡ଼ିଶାର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ଲିପି ସହିତ ଆଧୁନିକ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ଅ, ଆ, କ, ଖ, ଘ, ଜ, ନ, ର, ଲ, ହ, କ୍ଷ ସହିତ ଆଂଶିକ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ତଥା ଗ, ଠ, ଣ, ଥ, ପ, ଫ, ଶ, ଷ ସହିତ ଅବିକଳ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଛି ।

ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଆଲୋଚନା ଅନୁଯାୟୀ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ କାଳକୁ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ଉତ୍ପତ୍ତି ଯୁଗ, ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସମୟକୁ ପ୍ରଗତି ଯୁଗ ତଥା ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସମୟକୁ ବିକାଶ ଯୁଗରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଆରମ୍ଭରୁ ଓଡ଼ିଶା ଗଙ୍ଗବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ସୁଦୃଢ଼ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ରହି ଶୃଙ୍ଖଳିତ ରାଜ୍ୟରେ ପରିଚାଳିତ ହେଉଥିଲା । ଗଙ୍ଗବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ରଣନୀତିରେ ବିଶାରଦ ଥାଇ ଓଡ଼ିଶାର ସୀମାକୁ ସୁଦୂର ଗଙ୍ଗାନଦୀଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ କରାଇ ପାରିଥିଲେ ।

ଗଙ୍ଗ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଅନନ୍ତ ବର୍ମା ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗ ଦେବ (ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୦୭୭—୧୧୪୭)ଙ୍କ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଗଙ୍ଗ ସମ୍ରାଟ୍‌ମାନଙ୍କ ଦାନପତ୍ରରେ ଯେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଛି, ସେଥିରୁ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ ଯେ, ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ସେତେବେଳକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକଶିତ ଅବସ୍ଥାରେ ଆସି ଉପନୀତ ହୋଇଥିଲା । ଅବଶ୍ୟ ଗଙ୍ଗବଂଶୀୟ

Digitized by PPRACHIN, SOA

ରାଜାମାନେ ନିଜ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସୁଦୂର ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳରେ ଯେଉଁ ଦାନପତ୍ର-ସମୂହ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ, ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ଦାନପତ୍ରକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଅଧିକାଂଶ ଦାନପତ୍ର ପ୍ରାଚୀନ ତେଲୁଗୁ ଲିପିରେ ଲିଖିତ କିନ୍ତୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଯେଉଁ ଲିପି ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା, ତାହା ବିକଶିତ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ବୋଲି ବେଶ୍ ଧାରଣା କରିହୁଏ ।

ଉକ୍ତ ଗଙ୍ଗ ରାଜବଂଶ ସମୟରେ ଦାନପତ୍ରଗୁଡ଼ିକରେ ବ୍ୟବହୃତ ଲିପିଗୁଡ଼ିକର ବିଶେଷ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁ ଯେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ଚିତ୍ର **(Alphabetical Chart)** ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଛନ୍ତି; ସେଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଅନନ୍ତ ବର୍ମା ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗ ଦେବଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଭାନୁଦେବ ତୃତୀୟ (ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୦୭୭—୧୩୭୮)ଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦାନପତ୍ରରେ ବ୍ୟବହୃତ ଲିପି ସହିତ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ଅ, ଆ, ଉ, କ, ଘ, ଜ, ଟ, ଡ, ତ, ଦ, ଧ, ନ, ବ (ବର୍ଗୀୟ ଓ ଅନ୍ତ୍ୟ) ଭ, ଯ, ର, ଲ, ସ, ହ ସହିତ ଆଂଶିକ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଏବଂ ଏ, ଐ, ଓ, ଔ, ଖ, ଗ, ଠ, ଣ, ଥ, ପ, ଫ, ଶ, ଷ, କ୍ଷ ସହିତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଛି ।

ଗଙ୍ଗବଂଶ ରାଜା ନରସିଂହ ଦେବ (୪ର୍ଥ) (ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୩୭୮—୧୪୧୪) ଅମଳରେ ଯେଉଁ ଲିପି ଦାନପତ୍ରମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଚ, ଛ, ଜ, ଭ, ସ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଅକ୍ଷରରେ ଆଧୁନିକ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ବିଶେଷ ସ୍ପଷ୍ଟରୂପ ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଛି ଅର୍ଥାତ୍ ଉକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ଆକୃତିକୁ ସାମାନ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଇ ଆଧୁନିକ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି ।

ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୪୩୫ ପରେ ଅର୍ଥାତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶର ରାଜତ୍ୱସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିମାଳାର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଥିଲା, ତାହା 'ପ୍ରତ୍ନଓଡ଼ିଆ ଲିପି' ବୋଲି ଶ୍ରୀ ରାଜଗୁରୁ ମତ ଦିଅନ୍ତି । ମାତ୍ର ତାତ୍କାଳୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ କଲେ ସେ ପ୍ରକାର ମତର ବାସ୍ତବତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଟିକିଏ ସନ୍ଦେହ ଜାତ ହୁଏ । କାରଣ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶର ରାଜତ୍ୱର ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ଅର୍ଥାତ୍ କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଉନ୍ନତିର ଚରମ

Digitized by PPRACHIN, SOA

ସୀମାରେ ଉପନୀତ ହୋଇଥିଲା । କାରଣ ଶୂଦ୍ରମୁନି ସାରଳା ଦାସ ଗଜପତି କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ସମୟ (ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୪୩୫-୬୭)ରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଏକ ବିଶାଳଗ୍ରନ୍ଥ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ତତ୍‌ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଆରେ 'ନାଥ ସାହିତ୍ୟ'ର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥିବାର ମଧ୍ୟ ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ସାରଳା ମହାଭାରତ ପରି ଏକ ବିରାଟ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖାଯିବା ସମୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ ହୋଇ ନ ଥିବା ବିଷୟ ଧାରଣା କରି ହୁଏ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଅଞ୍ଚଳରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଲିପିର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ନ ଥାଏ, ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ସାହିତ୍ୟର ଏପରି ଏକ ବିଶାଳ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କିପରି ସମ୍ଭବ ହୋଇ-ପାରିବ ? କାରଣ ଲିପି ହିଁ ଭାଷାର ସମ୍ବାହକ ବୋଲି ଧାରଣା କରାଯାଏ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଲିପି ବ୍ୟତିରେକେ ସାହିତ୍ୟରାଜ୍ୟରେ ଏପରି ବିଶାଳ ସୌଧ ନିର୍ମିତ ହେବା ଆଶା କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ତେଣୁ ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୪୩୫ ପୂର୍ବରୁ ଅର୍ଥାତ୍ ଗଙ୍ଗରାଜାମାନଙ୍କ ସମୟରେ ହିଁ ବିକଶିତ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିକୁ 'ପ୍ରାକ୍‌ଓଡ଼ିଆ' ଲିପି ବୋଲି ନାମିତ କରାଯିବା ସମୀଚୀନ ହେବ ।

ଯଦିଓ ସେ ସମୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକଶିତ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ପ୍ରମାଣ ତାମ୍ରଶାସନ ଆଦିରେ ମିଳି ନାହିଁ, ତଥାପି ଅନୁମାନ ଦ୍ୱାରା ଏ ପ୍ରକାର ମତକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବାରେ ଦ୍ୱିଧା ବୋଧହୁଏ ନାହିଁ ।

'ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର କ୍ରମବିକାଶ' ପୁସ୍ତକର ୧୧ ନମ୍ବର ଚିତ୍ରରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଜଗୁରୁ ଯେଉଁ ଚିତ୍ର ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଛନ୍ତି ତାହା ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ତମ୍ବାପଟା ଓ ଶିଳାଲେଖର ଲିପିରୁ ଉଦ୍ଧୃତ ହୋଇଛି । ମାତ୍ର ସେ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ଥିବା କୌଣସି ତାଳପତ୍ର ପୋଥି ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ହସ୍ତଗତ ହୋଇନାହିଁ । କାରଣ ତାଳପତ୍ର ଉପରେ ଲେଖନ ସାହାଯ୍ୟରେ ଲେଖାଯିବା ଅକ୍ଷର ଏବଂ ତାମ୍ରଫଳକ ତଥା ଶିଳାଖଣ୍ଡ ଉପରେ ଖୋଦିତ ହୋଇଥିବା ଅକ୍ଷର ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ତାରତମ୍ୟ ରହିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ସାରଳା ଦାସ ପ୍ରଭୃତି କବିମାନେ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିବା ସମୟରେ କେବେହେଲେ ଲେଖନ ପାଠ ନିମିତ୍ତ ତାମ୍ରଫଳକ କିମ୍ବା ଶିଳାଖଣ୍ଡର ବ୍ୟବହାର କରି ନ ଥିବେ । ବରଂ ସେମାନେ ତାଳପତ୍ର ଓ ଲେଖନ ସାହାଯ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କ ମନୋଭାବକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିବେ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ତାଳପତ୍ର ପୋଥିରେ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି

ଓଡ଼ିଶାରେ ଆଜିସୁଦ୍ଧା ଯେତେ ତାଳପତ୍ର ପୋଥି ମିଳିଛି ସେଗୁଡ଼ିକରେ ବର୍ତ୍ତୁଳାକୃତ ଅକ୍ଷର ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି । ଏହି ବର୍ତ୍ତୁଳାକୃତ ଅକ୍ଷରର ଆରମ୍ଭ କେବେ ହେଲା ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଲିପିତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍‌ମାନେ କେତେକ ନିଶ୍ଚିତ ଧାରଣା ଦିଅନ୍ତି ।

ସୁଦୂର ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତରେ ଅଶୋକୋତ୍ତର ଯୁଗରେ 'ବଟ୍ଟେଲୁତ୍ତୁ' ନାମରେ ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ଲିପି ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ଉକ୍ତ 'ବଟ୍ଟେଲୁତ୍ତୁ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ 'ବର୍ତ୍ତୁଳଲିଖ୍' । ସେହି ବର୍ତ୍ତୁଳାକୃତ ଅକ୍ଷରଗୁଡ଼ିକୁ ତାଳପତ୍ର ଉପରେ ଲେଖିବା ସହଜସାଧ୍ୟ ବ୍ୟାପାର ଥିଲା । କାରଣ ବ୍ରାହ୍ମୀ ଲିପିର କୋଣଯୁକ୍ତ ଅକ୍ଷରଗୁଡ଼ିକ ତାଳପତ୍ର ଉପରେ ଲେଖିବା ଆଦୌ ସହଜ ନୁହେଁ; ବିଶେଷତଃ ତାଳପତ୍ର ଉପରେ କୋଣଯୁକ୍ତ ଅକ୍ଷର ଲେଖାଗଲେ ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଶୀଘ୍ର ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବାର ସମ୍ଭାବନା ଥାଏ । ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ବର୍ତ୍ତୁଳାକୃତ ଅକ୍ଷରଗୁଡ଼ିକୁ ଲେଖିବା ଲାଗି ତାଳପତ୍ରର ମାଧ୍ୟମ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଥିଲା । ବିଶେଷତଃ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ତାଳପତ୍ରର ସୁଲଭତା ଏ ପ୍ରକାର ଉଦ୍ୟମକୁ ଅଧିକ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲା ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ଲେଖନର ଆଧାରରୂପେ ତାଳପତ୍ର କେବେ ଗୃହୀତ ହେଲା, ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ମିଳି ନାହିଁ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁଙ୍କର ଏକ ଆଲୋଚନାରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଓଡ଼ିଶାରେ ଶୈଳୋଦ୍ଭବ ରାଜାମାନଙ୍କ ସମୟ ବେଳକୁ ତାଳପତ୍ରର ବହୁଳ ବ୍ୟବହାର ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଲଣି । କାରଣ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଜଗୁରୁ ଶୈଳୋଦ୍ଭବ ବଂଶର ଏକ ପ୍ରଶସ୍ତି, କୌଣସି ଗୋଟିଏ ତାଳପତ୍ର ପୋଥିରୁ ଉଦ୍ଧୃତ ହୋଇଥିବାର ଅନୁମାନ କରିଛନ୍ତି । (୮) ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ନ ମିଳିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆପାତତଃ ଏହା ଉପରେ ଆସ୍ଥା ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇପାରେ ।

ଖ୍ରୀ. ଅ. ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଦଶକରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପୂର୍ବାର୍ଦ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ ଲିଖିତ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ତାଳପତ୍ର ପୋଥି ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟରେ ସଂରକ୍ଷିତ ହୋଇଛି । ଉକ୍ତ ତାଳପତ୍ରରେ

(୮) Inscriptions of Orissa, Vol. I, P. 248—53

Digitized by PPRACHIN, SOA

ବ୍ୟବହୃତ ଲିପି ଏବଂ ଆଧୁନିକ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ କାଗଜ ଉପରେ ଲିଖିତ ଲିପି ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ପାର୍ଥକ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟରେ ସଂରକ୍ଷିତ ତାଳପତ୍ର ପୋଥିମଧ୍ୟରେ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଧର୍ମଶାଳା ଅଞ୍ଚଳରୁ ସଂଗୃହୀତ 'ଅଭିନବ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ' ନାମକ ତାଳପତ୍ର ପୋଥିଟି ପ୍ରାଚୀନତମ ବୋଲି ଐତିହାସିକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କେଦାରନାଥ ମହାପାତ୍ର ମତ ଦିଅନ୍ତି । ଉକ୍ତ ପୋଥିରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ପୁଷ୍ପିକାର ଆଲୋଚନା କରି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମହାପାତ୍ର ତାହାକୁ ଗଜପତି ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବଙ୍କ ୩୪ ଅଙ୍କ ଅର୍ଥାତ୍ ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୪୯୩ର ନକଲ ବୋଲି ମତ ଦେଇଛନ୍ତି । (୯)

ଉକ୍ତ 'ଅଭିନବ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ' ପୋଥିରେ ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷରମାନ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି ସେଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷର ଏବଂ ତତ୍କାଳୀନ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ତାରତମ୍ୟ ରହିଛି । ବିଶେଷତଃ ଅ, ଆ, ଧ, ନ୍ତ, ଦୁ, ରୁ, ଦ୍ୟ, କୃ, ତୁ, ତ୍ତ, କ୍ତ, ଜ ଆଦି କେତୋଟି ଅକ୍ଷର ସହିତ ଆଧୁନିକ ଅକ୍ଷରର କୌଣସି ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ନାହିଁ । (୧୦)

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ତାଳପତ୍ର ପୋଥିଗୁଡ଼ିକରେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷରର ଲେଖନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଅନେକ ପାର୍ଥକ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ବିଶେଷତଃ ଅ, ଋ, ଌ, ଏ, ଆ, କ, ଟ, ଧ, ଭ, ହ ତଥା ତ୍ୟ, ତ୍ତ୍ୱ, ଦ୍‌ଗ, ଦ୍‌ବ, ଛ, କ୍ତ, କ୍ଷ ଆଦି ପୋଥି ଅକ୍ଷର ସହିତ ଆଧୁନିକ ଅକ୍ଷରର ବିଶେଷ ସମ୍ପର୍କ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ ।

ପୋଥି ଲେଖନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ପାର୍ଥକ୍ୟ ପ୍ରତି ବୋଧହୁଏ ସାଧାରଣ ପାଠକଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼େ ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରୁ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ସଂରକ୍ଷିତ ହଜାର ହଜାର ପୋଥିର ଅକ୍ଷର ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କଲେ ବେଶ୍ ଭଲଭାବରେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଅଞ୍ଚଳଭେଦରେ ମଧ୍ୟ ଅକ୍ଷରର ଆକୃତିରେ କେତେକ ଭେଦ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ଲେଖକ

(୯) O. H. R. J., Vol. IX, Nos. 3 & 4, P. P. 52
(୧୦) ଅଭିନବ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ, L/211, ଓଡ଼ିଶା ମ୍ୟୁଜିୟମ୍ ପୋଥି

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଓ ନବୀନ ଲେଖକଙ୍କ ଲେଖାରେ ମଧ୍ୟ ଅକ୍ଷରର ଆକୃତ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥିବାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ବହୁଳ ଭାବରେ ଦେଖାଯାଏ ।

ସାଧାରଣତଃ ଘସ୍‌ଣ୍ଡକ ଲିପିକାରଙ୍କ ଲେଖାରେ ଲେଖନଗତ ପ୍ରମାଦ ଆଦୌ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲେଖକଙ୍କ ଲେଖାରେ ବର୍ଣ୍ଣାଶୁଦ୍ଧିର ମାତ୍ରା ବହୁଳ ଭାବରେ ଦେଖାଯାଏ ।

କେବଳ ରୁ, ରୂ ଅକ୍ଷରର ଲେଖନରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ଲେଖକ ତଥା ସାଧାରଣ ଲେଖକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କିଛି ପାର୍ଥକ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ । 'ର' ଅକ୍ଷରରେ ହ୍ରସ୍ୱ ଉକାର ଓ ଦୀର୍ଘ ଉକାର ନ ଦେଇ ପ୍ରାୟ ସବୁ ଧରଣର ଲେଖକ ସ୍ୱର 'ଋ' ଓ ଦୀର୍ଘ 'ୠ' ର ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ବର୍ଣ୍ଣାଶୁଦ୍ଧି ଦୃଷ୍ଟିରୁ 'ଋଷି' ଓ 'ରୁଚି' ମଧ୍ୟରେ ଋ ଓ ରୁ ର ପାର୍ଥକ୍ୟ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅଧିକାଂଶ ପୋଥି ଅକ୍ଷରରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର 'ଋ' ଋଷି ଓ ରୁଚିର ଆଦ୍ୟାକ୍ଷରରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମାର୍ଦ୍ଧରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ 'କରଣୀ ଅକ୍ଷର' ନାମରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଲିପିର ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଥିଲା । ଏହି ଲିପି ଓଡ଼ିଶାରେ ଇଂରେଜ ରାଜତ୍ୱର ଆରମ୍ଭ ସମୟରୁ ଅଦ୍ୟାବଧି କଚେରୀରେ ଥିବା ମୋହରିରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଛି । ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବତଃ ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷରଗୁଡ଼ିକୁ ଶୀଘ୍ର ଲେଖିବାର ଉଦ୍ୟମରେ ଏ ପ୍ରକାର ଲିପିର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାୟ ଅଧିକାଂଶ ସାକ୍ଷର ବ୍ୟକ୍ତି ଏ ଲିପି ସହିତ ଆଦୌ ପରିଚିତ ନୁହନ୍ତି । କେବଳ ଜମିଦାରୀ ସିରସ୍ତା ତଥା କଚେରୀରେ ଏହି ଲିପିର ବ୍ୟବହାର ବହୁଳ ଭାବରେ ଦେଖାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ପୋଥିଗୁଡ଼ିକରେ କରଣୀ ଅକ୍ଷରର ବ୍ୟବହାର ଅତି ଅଳ୍ପମାତ୍ରାରେ ହୋଇଛି ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା :—

'ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର କ୍ରମବିକାଶ' ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା କରାଯିବା ପରେ 'ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିବୃତ୍ତ' ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମେ ସମୀଚୀନ ବୋଲି ମନେ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ଦେଶ ବା ଜାତିର ଭାଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଶାର

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଅବସ୍ଥିତି ତଥା ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମେ ଏ ଜାତି ଓ ଦେଶର ଉତ୍‌ଥାନ ପତନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଆଲୋଚନା କରିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।

ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଆଲୋଚକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି ଇତିହାସ ଓ ସାହିତ୍ୟର ଭିନ୍ନତା ପ୍ରତିପାଦନ କରିବାକୁ ଯାଇ ଗୋଟିଏ ପଂକ୍ତିରେ ଲେଖିଛନ୍ତି— "ଯେଉଁଠାରେ ଇତିହାସର ଶେଷ, ସେହିଠାରୁ ସାହିତ୍ୟର ଆରମ୍ଭ"(୧୧) କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ଆଲୋଚନା କଲେ ଜଣାଯାଏ ଇତିହାସ ଓ ସାହିତ୍ୟ ଅଙ୍ଗାଙ୍ଗୀଭାବେ ଜଡ଼ିତ ଏବଂ କାହାର ଆରମ୍ଭରେ କାହାର ଶେଷ ନୁହେଁ । ଉଭୟ ଇତିହାସ ଓ ସାହିତ୍ୟ ସମାନ୍ତରାଳ ଭାବରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଭାବରାଜ୍ୟରେ ଯୁଗ ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ସାହିତ୍ୟର ବ୍ୟାପକ ସଂଜ୍ଞା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ ମଧ୍ୟ ଇତିହାସ ସାହିତ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ।

ମହାମହିମ ସମ୍ରାଟ୍ ଅଶୋକଙ୍କ କଳିଙ୍ଗ ଅଭିଯାନ ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଶା ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି ଐତିହାସିକ ତଥ୍ୟର ସନ୍ଧାନ ମିଳନାହିଁ, ତେଣୁ ସେହି ଯୁଗରେ ଓଡ଼ିଶାର ଅବସ୍ଥିତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେବଳ ପୁରାଣର ତଥ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

କଳିଙ୍ଗ ଭୂମିର କକ୍ଷୀବନ୍ତ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତି ବୈଦିକ ସମାଜରେ ବିଶେଷ ପ୍ରତିଷ୍ଠାଲାଭ କରିଥିବାର ପ୍ରମାଣ 'ଋଗ୍‌ବେଦ'ରୁ ମିଳୁଛି ।(୧୨)

"ସୋମାନଂ ସ୍ୱରଣଂ କୃଣୁହି ବ୍ରହ୍ମଣସ୍ପତେ
କକ୍ଷୀବନ୍ତଂ ଯଃ ଔଶିଜଃ ।"

ଋଗ୍‌ବେଦର ଏହି ସୂକ୍ତଟିର ଉଲ୍ଲେଖ କରି ସମାଲୋଚକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମହାନ୍ତି ଯେଉଁ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି ତାହା ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧୃତ ହେଲା—

"କଳିଙ୍ଗରାଜ ଅପୁତ୍ରିକ ଥିଲେ । ତେଣୁ ପୁତ୍ରସନ୍ତାନ କାମନାରେ ସେ ନିଜ ମହିଷୀଙ୍କୁ ଆର୍ଯ୍ୟଋଷି ଦୀର୍ଘତମାଙ୍କ ସହିତ ସହବାସ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ । ମହିଷୀ କିନ୍ତୁ ନିଜେ ଦୀର୍ଘତମାଙ୍କ ନିକଟକୁ ନ ଯାଇ ନିଜ ଦାସୀଙ୍କୁ ପଠାଇଦେଲେ । ଏହି ଦାସୀର ନାମ ଉଶିକ୍ ।

(୧୧) ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଆଦିପର୍ବ, ପୃ. ୨
(୧୨) ତତ୍ରୈବ, ପୃ. ୧୨

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଋଷି ଦୀର୍ଘତମା ବୈଦିକ ଅନାସକ୍ତିରେ ଏହି ଦାସୀ ସହିତ ସହବାସ କରିବା ପରେ ଦାସୀ ଉଶିକ୍ ଗର୍ଭରୁ କକ୍ଷୀବନ୍ତ ଜନ୍ମଲାଭ କରିଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ବୈଦିକ ସାହିତ୍ୟରେ କକ୍ଷୀବନ୍ତ ଔଶିକ ନାମରେ ପରିଚିତ ।”

ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତରେ ମଧ୍ୟ ‘କଳିଙ୍ଗ’ ଦେଶର ବର୍ଣ୍ଣନା କମ୍ ମିଳେନାହିଁ । ମହାଭାରତରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ସେ ଯୁଗରେ କଳିଙ୍ଗର ରାଜଧାନୀ ‘ରାଜପୁରୀ’ରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ କଳିଙ୍ଗରାଜ ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦଙ୍କ କନ୍ୟାର ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ସ୍ୱୟମ୍ବର-ବେଳେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ସହଣରେ କଳିଙ୍ଗରାଜା ଥିଲେ । ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧରେ ଉଭୟ କଳିଙ୍ଗ ଉଡ୍ରରାଜ୍ୟର ରାଜା ନିଜର ସୈନ୍ୟସାମନ୍ତଙ୍କ ସହିତ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । କଳିଙ୍ଗ ରାଜା ଶ୍ରୁତାୟୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗଜବାହିନୀ ଓ ନିଜର ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ସହିତ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଯୋଗଦାନ କରି ମହାବୀର ଭୀମଙ୍କ ହସ୍ତରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ମହାଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବହୁ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କଳିଙ୍ଗ ଓ ଉଡ୍ର ରାଜାଙ୍କ ନାମ ଓ ଏ ଦେଶର ଖ୍ୟାତି ସମ୍ପର୍କରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । (୧୩)

କେବଳ ମହାଭାରତରେ କାହିଁକି, ଆଦିପୁରାଣ ରାମାୟଣ, ହରିବଂଶ, ସ୍କନ୍ଦ ପୁରାଣ, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପୁରାଣ, ନୃସିଂହ ପୁରାଣ, ଶିବ ପୁରାଣ, ବୃହତ୍ ସଂହିତା, କୂର୍ମ ପୁରାଣ (୧୪) ଓ ଚରକ ସଂହିତା (୧୫) ଆଦି ପ୍ରାଚୀନ ‘ପୁରାଣ ଗ୍ରନ୍ଥ’ରେ ଉତ୍କଳ, ଉଡ୍ର ଓ କଳିଙ୍ଗର ନାମ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଓଡ଼ିଶାର ତୀର୍ଥ, କ୍ଷେତ୍ର, ଦେବାୟତନ, ନଦୀ, ପର୍ବତ, ରାଜା, ରାଜଧାନୀ ଓ ଏ ଜାତିର ଗୌରବାବହ ଆଚରଣର ଭୂୟସୀ ପ୍ରଶଂସା କରାଯାଇଛି । ‘ପୁରାଣ ସାହିତ୍ୟ’ ବ୍ୟତୀତ ‘ତନ୍ତ୍ର ସାହିତ୍ୟ’ରେ ଓଡ଼ିଶାର ‘ଉଡ୍‌ଡୀୟାନ’ ପୀଠ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବହୁଳ ପ୍ରମାଣ ଥିବାର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଆଜିସୁଦ୍ଧା ଯେତିକି ପ୍ରମାଣ ଆଲୋଚକମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହୋଇଛି, ସେଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟତଃ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ‘ହେବଜ୍ରତନ୍ତ୍ର’, କୁବ୍‌ଜିକା ତନ୍ତ୍ର, ପ୍ରାଣତୋଷିଣୀ ତନ୍ତ୍ର, ଜ୍ଞାନାର୍ଣ୍ଣବ ତନ୍ତ୍ର, ବୃହନ୍ନୀଳ ତନ୍ତ୍ର ଆଦି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଉଡ୍‌ଡୀୟାନ ପୀଠର ମହତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ସଙ୍ଗେ

(୧୩) ଡକ୍ଟର ମହତାବଙ୍କ ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସ, ପୃ. ୪-୫
(୧୪) ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ, ଲେଖକ—ଡ଼ ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ, ପୃ. ୧୨—୧୪
(୧୫) ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିହାସ, ଲେଖକ—ପଣ୍ଡିତ ବିନାୟକ ମିଶ୍ର, ପୃ. ୨୦

Digitized by PPRACHIN, SOA

ସଙ୍ଗେ ଓଡ଼ିଶାର ବଡ଼ ଠାକୁର ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଭୈରବ ଓ ବିରଜା ତଥା ବିମଳା ଦେବୀଙ୍କୁ ଭୈରବୀ ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । (୧୬) ତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ 'ତନ୍ତ୍ରଯାମଳ', 'ଶକ୍ତିସଙ୍ଗମ ତନ୍ତ୍ର' ଆଦି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମଧ୍ୟ କଳିଙ୍ଗ, ଉଡ୍ର ଓ ଉତ୍କଳର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । (୧୭)

ବେଦ, ପୁରାଣ ଓ ତନ୍ତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଶାର ଅବସ୍ଥିତି ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରମାଣ ଥିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବୌଦ୍ଧଜାତକ ଗୁଡ଼ିକରେ ମଧ୍ୟ କଳିଙ୍ଗ ଓ ଉତ୍କଳ ଦେଶର ରାଜା ଓ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ ଆଖ୍ୟାୟିକା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । (୧୮)

ବେଦ, ପୁରାଣ, ତନ୍ତ୍ର ଓ ଜାତକ ଯୁଗ ଅତିକ୍ରମ କରି ଓଡ଼ିଶା, ବିଦ୍ୱାନ୍‌ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଧିକ ପ୍ରାମାଣିକ, ଇତିହାସ ଯୁଗରେ ପଦାର୍ପଣ କରି ବହୁବିଧ କୀର୍ତ୍ତିରାଜିରେ ମଣ୍ଡିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ଏକ ସମ୍ମାନଜନକ ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରି ପାରିଥିଲା ।

ସମ୍ରାଟ୍ ଅଶୋକଙ୍କ କଳିଙ୍ଗ ବିଜୟ ସମୟରେ କଳିଙ୍ଗ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ପଦ୍ଧତିରେ ପରିଚାଳିତ ଏକ 'ଗଣରାଜ୍ୟ' ଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳରେ 'ମଦ୍ର' ଓ 'କଠ' ଆଦି ରାଜ୍ୟ ପରି କଳିଙ୍ଗ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବ-ଭାରତରେ ଏକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଗଣରାଜ୍ୟ ଥିବାର ଅନୁମାନ ଐତିହାସିକମାନେ କରିଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟଥା ଅଶୋକଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ବିବରଣୀରେ 'କଳିଙ୍ଗରାଜା'ଙ୍କ ନାମ ନିଶ୍ଚୟ ଉଲ୍ଲେଖ ଥା'ନ୍ତା । ଗୋଟିଏ ଗଣରାଜ୍ୟର ଦେଶପ୍ରୀତିରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ଜନତାଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଶତ୍ରୁ କବଳରୁ ସ୍ୱଦେଶକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ବଳିଷ୍ଠ ଯୁବକ ଯୁଦ୍ଧାଗ୍ନିରେ ଆତ୍ମାହୁତି ଦେବା ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ବିରଳ । ସେହି ଲୋମହର୍ଷଣକାରୀ ଯୁଦ୍ଧ ଅଶୋକଙ୍କ ପରି ଏକ ନିଷ୍ଠୁର ଶାସକଙ୍କୁ ଧର୍ମାଶୋକରେ ପରିଣତ କରାଇ ପାରିଥିଲା ।

---

(୧୬) ୧୯୬୭ ମସିହା ଦୁର୍ଗାପୂଜା ସଂଖ୍ୟା 'ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର'ରେ ପ୍ରକାଶିତ 'ଉଡ୍‌ଡୀୟାନ ପୀଠ' ଶୀର୍ଷକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।

(୧୭) ୰ ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ ପ୍ରଣୀତ 'ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ', ପୃ. ୧୩, ୧୬ ଓ ୨୦

(୧୮) ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସ, ଲେଖକ—ଡକ୍ଟର ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ, ପୃ. ୬

Digitized by PPRACHIN, SOA

କଳିଙ୍ଗ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅଶୋକଙ୍କ ଜୈତ୍ରଯାତ୍ରା ପରେ ଚେଦିବଂଶ ତିଳକ ମହାମେଘବାହନ ଖାରବେଳଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ କଳିଙ୍ଗ ତା'ର ପୂର୍ବ ଅପମାନର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେଇଥିଲା । ଖାରବେଳଙ୍କ ରାଜତ୍ୱରେ କଳିଙ୍ଗର ଧର୍ମ, ରାଜନୀତି, ଶିଳ୍ପ, କଳା ଓ ସଂସ୍କୃତିର ପ୍ରଭୂତ ଉନ୍ନତି ସାଧିତ ହୋଇଥିଲା । ତତ୍ପରେ ମାଠର, ଶୈଳୋଦ୍ଭବ, ଭୌମକର, ସୋମ ବା କେଶରୀ, ଗଙ୍ଗ, ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାୟ ଦୀର୍ଘ ଏଗାର ଶହ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ କଳିଙ୍ଗର ଯୋଦ୍ଧାମାନେ ଗଙ୍ଗାଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଶାଳ ଭୂଖଣ୍ଡରେ ନିଜ ଗୌରବର ବିଜୟ ବୈଜୟନ୍ତୀ ଉଡ଼ାଇ ଭାରତୀୟ ଜନତାର ଆଦରର ପାତ୍ର ହୋଇ ପାରିଥିଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଦଶମ-ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜାତିର ଗୌରବ ଯେତିକି ସମୃଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା, ଓଡ଼ିଶାର ଭାଗ୍ୟାକାଶ ଗଙ୍ଗବଂଶର ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ତତୋଽଧିକ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇ ଉଠିଲା । ବିଶାଳ କଳିଙ୍ଗର ଅଧିପତି-ରୂପେ ଏହି ରାଜବଂଶର ଦାୟାଦଗଣ ପ୍ରାଚୀନ ପରମ୍ପରା ତଥା ଗୌରବକୁ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କଳା, ଶିଳ୍ପ, ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ଉନ୍ନତିକଳ୍ପେ ଅନେକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ ମନ ଦେଇଥିଲେ । ମାଠର, ଶୈଳୋଦ୍ଭବ, ଭୌମକର ଓ ସୋମବଂଶ ସମୟରେ ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଶୀ କଳାର ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥାନ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା ତାର ଚରମୋତ୍କର୍ଷ ପ୍ରକଟିତ ହେଲା କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିରର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟରେ । ଗ୍ରନ୍ଥ ନିର୍ମାଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ପଞ୍ଚମ ଶତାବ୍ଦୀର ବିଶ୍ରୁତ ଓଡ଼ିଆ ପଣ୍ଡିତ 'ପଞ୍ଚତନ୍ତ୍ର'ର ପ୍ରଣେତା ବିଷ୍ଣୁଶର୍ମା (୧୯) ଅଷ୍ଟମ ନବମ ଶତାବ୍ଦୀର ଭଟ୍ଟନାରାୟଣ, ମୁରାରି ମିଶ୍ର, ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରସିଦ୍ଧ 'ପ୍ରବୋଧଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ' ନାଟକର ପ୍ରଣେତା କୃଷ୍ଣ ମିଶ୍ର, ନୈଷଧୀୟ ଚରିତର ପ୍ରଣେତା ଶ୍ରୀହର୍ଷ (୨୦) ଆଦି କବିମାନଙ୍କ ପଦଚିହ୍ନର ଅନୁସରଣ କରି ଗଙ୍ଗ ରାଜାମାନଙ୍କ ପୃଷ୍ଠ-ପୋଷକତାରେ ବହୁ କବି କୋବିଦ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ।

---

(୧୯) The Homeland of Vishnusharma by Dr. S. C. Behera, I. H. Q., Vol. XXXVIII, Nos. 2-3, P. 160—167.

(୨୦) The Descriptive Catalogue of Sanskrit Manuscripts of Orissa, Vol. II, Edited by Sri K. N. Mahapatra, P. 12—27.

Digitized by PPRACHIN, SOA

ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ 'ଭାସ୍ୱତୀ'ର ପ୍ରଣେତା ଶତାନନ୍ଦ, 'ସ୍ମୃତି ସମୁଚ୍ଚୟ'ର ପ୍ରଣେତା ଶଙ୍ଖଧର, ବାଜପେୟୀ ଶମ୍ଭୁକର ମିଶ୍ର, ବାଜପେୟୀ ବିଦ୍ୟାକର ମିଶ୍ର, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବାଜପେୟୀ, ଆର୍ଯ୍ୟାସପ୍ତଶତୀର ପ୍ରଣେତା ଗୋବର୍ଦ୍ଧନାଚାର୍ଯ୍ୟ, କବିରାଜ ଜୟଦେବ, କବି ବିଦ୍ୟାଧର, କାବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ଦୀପିକା, କଳାସମଞ୍ଜରୀ, ଧ୍ୱନିସିଦ୍ଧାନ୍ତସଂଗ୍ରହ ଆଦି ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଣେତା ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ଚଣ୍ଡୀଦାସ ତଥା ସାହିତ୍ୟଦର୍ପଣ, କୁବଳୟାଶ୍ୱ ଚରିତ, ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ନାଟିକା, ପ୍ରଭାବତୀ ପରିଣୟ, ନରସିଂହ ବିଜୟ ଆଦି ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଣେତା ବିଶ୍ୱନାଥ କବିରାଜ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବିଦ୍ୱାନ୍ ଭାରତୀୟ ପଣ୍ଡିତମଣ୍ଡଳୀରେ ଓଡ଼ିଶାର ଯଶଃ ଅକ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ ରଖିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନାର ଏକ ମହିମାମୟ ପରମ୍ପରା ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ ।

ଗଙ୍ଗ ରାଜାମାନଙ୍କ ପରେ, ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶର ଗଜପତି ରାଜାମାନଙ୍କ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାରେ ମଧ୍ୟ କବିଚନ୍ଦ୍ର ରାୟ ଦିବାକର ମିଶ୍ର, କବିଡିଣ୍ଡିମ ଜୀବଦେବାଚାର୍ଯ୍ୟ, ମନ୍ତ୍ରୀବର ରାଜଗୁରୁ ଗୋଦାବର ମିଶ୍ର, କବୀନ୍ଦ୍ର ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ଆଦି ବିଖ୍ୟାତ ପଣ୍ଡିତମାନେ ସେହି ଶାଶ୍ୱତ ଧାରାକୁ ଅବ୍ୟାହତ ରଖି ପାରିଥିଲେ ।

ଭୌମ ଓ ସୋମବଂଶୀ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ 'ବଜ୍ରଯାନ'ର ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟମାନେ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବହୁ ଗୀତ ରଚନା କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବିକାଶଯୁଗ ଅନ୍ୟୂନ ଖ୍ରୀ. ଅ. ୭ମ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିବା ସମୀଚୀନ ହେବ । ଅନ୍ୟଥା ସେହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ 'ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତିକା' ଓ 'ନାଥ ସାହିତ୍ୟ'ର ବିକାଶ ଏବଂ ତତ୍‌ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ 'ଶିଶୁବେଦ' ଓ ବତ୍ସାଦାସଙ୍କ କଳସା ଚଉତିଶା ତଥା ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ସାରଳା ସାହିତ୍ୟର ରଚନା ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ନ ଥା'ନ୍ତା ! ଗୋଟିଏ ଭାଷାର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ଅବସ୍ଥାଠାରୁ ଦୀର୍ଘ ପାଞ୍ଚ ଛଅ ଶହ ବର୍ଷ ଅତିବାହିତ ନ ହେଲେ, 'ସାରଳା ମହାଭାରତ' ପରି ଏକ ବିରାଟ ପୁରାଣଗ୍ରନ୍ଥ ରଚିତ ହେବା ସମ୍ଭବ ହେବ ନାହିଁ ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରାଚୀନତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ଯାଇ ଜନ୍ ବିମ୍ସ୍ 'Comparative Grammer of Indo

Digitized by PPRACHIN, SOA

Aryan Language' ପୁସ୍ତକରେ; ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ବଙ୍ଗଳା ଓ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା ଅପେକ୍ଷା ପ୍ରାଚୀନତର ବୋଲି ମତପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି—

"Looked at from purely the linguistic side, there is no doubt that Oriya has ample proof of its indivisuality × × × × It retains unchanged forms which are older than the oldest Bengali or Hindi and others which can only be compared with Bengali forms of three centuries ago, but which long since have died out of that language."

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗବେଷକ ପଣ୍ଡିତ ବିନାୟକ ମିଶ୍ରଙ୍କ ମତ ନିମ୍ନରେ ଉଦ୍ଧାର କରାଗଲା । "ସୁତରାଂ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ୍ରେସ ଜାତି ଦ୍ରାବିଡ଼ୀ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରିବା ଅସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ । ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଜାତି ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ୍ରେସ ଜାତି ରୂପେ ନିଃସନ୍ଦେହରେ ଚିହ୍ନିତ ହୋଇ ପାରନ୍ତି । × × × ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଗୋତ୍ର ଓ ସାମାଜିକ ରୀତିନୀତିର ଆଲୋଚନା କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଓଡ଼ିଶାର ଶୂଦ୍ରମାନେ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଜାତିର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଅନେକ ଆର୍ଯ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମିଶି ଯାଇଥିବାର ପ୍ରମାଣ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏକଥା ନିଃସନ୍ଦେହରେ କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ, ଓଡ଼ିଶାର ଆଦିମ ଶୂଦ୍ରମାନେ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଥିଲେ ଓ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଦ୍ରାବିଡ଼ୀ ଭାଷା ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାର ଆଦିମ ଅଧିବାସୀମାନେ ଦ୍ରାବିଡ଼ୀ ଭାଷାର ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ବହୁଳ ବସତି ଯୋଗେ ସେମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରଣ ରୀତି ଅନେକ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଯାଇଛି ଓ ଦ୍ରାବିଡ଼ୀ ଶବ୍ଦର ବଦଳରେ ଅନେକ ପାଲୀ ଓ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ମିଶିଯାଇଛି । (୨୧)

ପଣ୍ଡିତ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଉକ୍ତ ଆଲୋଚନାରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଓଡ଼ିଶାରେ ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଦ୍ରାବିଡ଼ୀ ଭାଷା ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା ଏବଂ ପରେ ପରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିବା ଫଳରେ ଦ୍ରାବିଡ଼ୀ ଭାଷା ସହିତ ସଂସ୍କୃତ ଓ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା ମିଶି ତାହା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପରିଣତ

(୨୧) ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିହାସ, ଲେଖକ—ପଣ୍ଡିତ ବିନାୟକ ମିଶ୍ର, ପୃ. ୧୭

Digitized by PPRACHIN, SOA

ହେଲା ଏବଂ ଭାଷାକ୍ଷେତ୍ରରେ ଏ ପ୍ରକାର ବିବର୍ତ୍ତନର ସୂତ୍ରପାତ ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବତଃ ଖ୍ରୀ. ପୂ. ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବରୁ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା । ତା' ହୋଇ ନ ଥିଲେ ସମ୍ରାଟ ଅଶୋକଙ୍କ ଶିଳାଲିପିରେ କେବେହେଲେ ପାଲୀ ଭାଷାର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ନ ଥାନ୍ତା ।

ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ, ଭରତ ମୁନିଙ୍କ ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଣୟନ ବେଳକୁ 'ଓଡ୍ରଭାଷା' ଏକ ବିଭାଷାରେ ପରିଣତ ହୋଇ ସାରିଥିଲା, ଯଥା—

"ଶବରାଭୀର-ଚଣ୍ଡାଳସଚର-ଦ୍ରାବିଡୋଡ୍ରଜାଃ ।
ହୀନା ବନେଚରାଣାଂ ଚ ବିଭାଷା ନାଟକେ ସ୍ମୃତାଃ ।"

ହୁଏନ୍‌ସାଂଙ୍କ ଭାରତଭ୍ରମଣ ବୃତ୍ତାନ୍ତରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ତାଙ୍କ ଆଗମନ ସମୟକୁ କଳିଙ୍ଗର ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କର ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ଥିଲା ଏବଂ ତାହାର ଉଚ୍ଚାରଣ ପଦ୍ଧତି ମଧ୍ୟ ଭାରତ ବା ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷା ଓ ଉଚ୍ଚାରଣ ପଦ୍ଧତିଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲା ।

ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନର ଗବେଷକମାନେ ମାଗଧୀ ଅପଭ୍ରଂଶରୁ ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା, ଆସାମିୟା ଓ ମୈଥିଳୀ ଭାଷାର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଛି ବୋଲି ମତ ଦିଅନ୍ତି । ବସ୍ତୁତଃ ପୂର୍ବ-ଭାରତର ଏହି ଚାରୋଟି ଭାଷା ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପର୍କ ଏତେ ଘନିଷ୍ଠ ଯେ, ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ସେହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସନ୍ଦେହର ଅବକାଶ ରହେ ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ମୂଳ ଉତ୍ସ ଯେଉଁ ଅପଭ୍ରଂଶରୁ ହେଉ ନା କାହିଁକି, ତାହା ଖ୍ରୀ. ପୂ. ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ସପ୍ତମ, ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେବଳ କ୍ରମବିକାଶ ପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆର ସ୍ମୃତିସମ୍ବଳିତ ପୁସ୍ତକମାନ ଯେ ପ୍ରଣୀତ ହୋଇ ନ ଥିବ; ଏ କଥା ନୁହେଁ, ମାତ୍ର ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହା ଆଲୋଚକମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ନ ହୋଇଛି, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହା କେବଳ ଗବେଷଣାର ବିଷୟ ହୋଇ ରହିଥିବ ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ସପ୍ତମ, ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚୌରାଶି ସିଦ୍ଧଙ୍କ ଯୁଗ ବୋଲି ଐତିହାସିକମାନେ ମତ ଦିଅନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମତ୍ସ୍ୟେନ୍ଦ୍ର ନାଥ, ଗୋରକ୍ଷ ନାଥ

Digitized by PPRACHIN, SOA

ପ୍ରଭୃତଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅନେକ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ରହିଛି; ଏପରିକି ଗୋରକ୍ଷ ନାଥ, ମତ୍ସ୍ୟେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ଆଦିଙ୍କ ନାମରେ ମଠବାଡ଼ି ଓ ସେମାନଙ୍କ ନାମରେ ଗ୍ରନ୍ଥାଦିର ପ୍ରଚଳନ ଅଦ୍ୟାପି ରହିଛି ।

ସିଦ୍ଧ କବିଗଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶବର, ଲୁଇ, କାହ୍ନୁ ପ୍ରମୁଖ ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ପଚାଶଟି ଗୀତ-କବିତା ମିଳୁଛି, ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ସରହପା, ଲୁଇପା, ଦାରିକପା, କମ୍ବଳପା, କାହ୍ନୁପା ଆଦିଙ୍କ ରଚିତ ଗୀତଗୁଡ଼ିକରେ ବହୁଳ ଭାବରେ ଓଡ଼ିଆ ପଦାବଳୀ ଓ କ୍ରିୟାପଦର ଆଭାସ ମିଳୁଛି । ସେମାନଙ୍କ ଗୀତରୁ "ତୋହୋରି, ଛଇ ଛଇ, ଯାଇ, ଆଲୋ, ତହିଂ, ବାପୁଡ଼ୀ, ପରାଣ (୨୨), ଭଣଇ, ପୁଚ୍ଛଅ, ବଇଠା, ଏଡ଼ି, ସଅଳ, ପଇଠା (୨୩), ତୋହୋର, ଟାଳି, ଛିନାଳୀ, ନାହି, ମେଳଇ, ମୋହଅଇ, ବସ୍ତୁଇ, ପୋହାଇ, ଲେଇ, ଗାଇ, ଜାଇ, ଏଥୁ, ଫୁଟିଲା, ଅନ୍ଧାରି, ଫୁଲିଆ, ତହିଂ, ଦେହେ, ଫିଟିଲା, ଉପାଡ଼ି, କୁରାଡ଼ି, ଜାଗନ୍ତେ, ମୋରି, ଭଇଲା, ପାସେରି, ପାକେଲା, ଉଛୁଁ, ଘରିଣୀ, ବସଇ, ଦାରିହିଣ, ପାଡ଼ିଲା, ପୋହାଇଲୀ, ଖାଇ (୨୪), ଆଦି ବହୁ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ମିଳୁଛି ।

ଏକାଦଶ-ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ସିଂହଳର 'ଅଂବଲତୋଟ' ଡାକବଙ୍ଗଳାଠାରୁ ପ୍ରାୟ ଦେଡ଼ମାଇଲ ଦୂରରେ 'ବନ୍ଦରୂପ-ବିହାର' ନାମକ ସ୍ଥାନରୁ ୧୮୭୯ ମସିହାରେ ଡକ୍ଟର ମୁଲ୍ଲର (Dr. Muller)ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ଗୋଟିଏ ଶିଳାଲିପିର ପାଠରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଯେଉଁ ଉଦାହରଣ ହସ୍ତଗତ ହୁଏ ସେଥିରୁ ପରିଷ୍କାର ଜଣାପଡ଼ୁଛି ଯେ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସେତେବେଳକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଭୂତ ପ୍ରଚଳନ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସୁଦୂର ସିଂହଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇ ପାରିବାର ଗୌରବ ଅର୍ଜନ କରିଥିଲା । ଉକ୍ତ ଶିଳାଲିପି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା କରି ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁ ଗୋଟିଏ ଗବେଷଣାମୂଳକ ଲେଖା ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । (୨୫) ହୁଏତ କେହି ସନ୍ଦେହ କରି ପାରନ୍ତି ଯେ,

---

(୨୨) ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଇତିହାସ, ଲେଖକ—ପଣ୍ଡିତ ବିନାୟକ ମିଶ୍ର, ପୃ. ୧୫୭ ।

(୨୩) ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଆଦି ପର୍ବ, ଲେଖକ—ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି, ପୃ. ୫୩ ।

(୨୪) ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତି, ଲେଖକ—ଅଧ୍ୟାପକ ଖଗେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର, ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ ।

(୨୫) ଝଙ୍କାର, ନବମ ବର୍ଷ—୪ର୍ଥ, ୫ମ, ୬ଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା, ଅକ୍ଟୋବର ୧୯୬୮, ପୃ. ୭—୧୪ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ସେହି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ଅର୍ଥ ସିଂହଳୀ ଭାଷାରେ ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥ ହୋଇପାରେ । ମାତ୍ର ତାହାର ଯେଉଁ ଇଂରାଜୀ ଅନୁବାଦ ଦିଆଯାଇଛି, ସେଥିରୁ ବେଶ୍ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ସେଗୁଡ଼ିକ ବିଶୁଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ । ଉକ୍ତ ଶିଳାଲିପିରେ ପ୍ରଦତ୍ତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ ସର୍ବ-ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା—

ବଂଶ ରାଜା, ଶିବ ପରମଣି ଦେବ, ଏକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ଥାନ, ଏହା ଜଳଦୁର୍ଗ, ଦଶ ଦିଗନ୍ତର, ଯେହ୍ନ ହେତୁ, ଅନେକ, ପଟ୍ଟଣ (ପାଟଣା), ଏକ, ସାର ଗାମ (ସାର ଗ୍ରାମ), ଯେହ୍ନଙ୍କୁଂ (ଏ ହେତୁ) ଯେହ୍ନ, ବିସୋବରୁଣଙ୍କସେ (ବିଶ୍ୱ ବରୁଣଙ୍କଶେ), କଂ ଯାଏ, କଏର ଏବୁ (କରଇବୁ) ଯେବେହେ, କରବା (କରିବା), ଲଙ୍କା ବାସିନ୍ତ, ଦୁସ୍ତକାଳ (ଦୁଷ୍ଟକାଳ), ଯାଚକଯୂନ୍ତ (ଯାଚକମାନଙ୍କୁ) ।

ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଳୁଥିବା ଅନେକ ଶିଳାଲେଖ ଓ ତାମ୍ର ଶାସନରେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରୟୋଗ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ପ୍ରମାଣମାନ ମିଳୁଛି, ତାହା ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ସମୀଚୀନ ହେବ ।

ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଲେଖରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଥିବା ଭାଷାରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବିକାଶକ୍ରମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏକ ସ୍ପଷ୍ଟ ଧାରଣା କରିହୁଏ । ବାଲେଶ୍ୱର୍ ଜିଲ୍ଲାର ଗନ୍ଧରାଡ଼ି ଗ୍ରାମରୁ ମିଳିଥିବା ଖଣ୍ଡିଏ ପ୍ରସ୍ତର ଫଳକରେ ଖୋଦିତ କେତୋଟି ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ଓ ଅକ୍ଷର ଲିଖନ ପ୍ରଣାଳୀରୁ ଉକ୍ତ ଶିଳାଲେଖଟି ଦଶମ–ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ବୋଲି ଅନୁମାନ କରାଯାଉଛି ।

"ଦେବ କହ୍ନୀ ଭଗତ କରୁଣ ଆଛନ୍ତି ଭେ କୁମାରସେଣ ।" (୨୬)

ଗଙ୍ଗବଂଶର ନରସିଂହ ଦେବ ୧ମ (ଖ୍ରୀ. ଅ. ~~୧୨୧୧—~~୩୮) 1238 — ଙ୍କ ସମୟରେ କପିଳାସ ପର୍ବତର ଶିଖରେଶ୍ୱରଙ୍କ ମନ୍ଦିରର କଳସରେ ଖୋଦିତ ଅଭିଲେଖରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ସେ ସମୟକୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପରେ ବିକଶିତ ହୋଇ ସାରିଥିଲା । ଅନ୍ୟଥା ଗୋଟିଏ ଶିଳାଲେଖରେ ଏତେ ମାର୍ଜିତ ଭାଷା ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ଆଦୌ ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ ।

---

(୨୬) O. H. R. J., vol. II, No. 2, P. P. 21

Digitized by PPRACHIN, SOA

"ଶ୍ରୀବୀର ନରସିଂହ ଦେବ ରାଜ୍ୟେ ୧୮ ଶ୍ରାହ୍ମ କୈଳାସ ଦେବ ଙ୍କେ ଭୁଳସୀ ସେନାପତି ରଂପାଗ୍ରାମ ଚତୁଃସୀମାନ୍ତ ଦତ୍ତ ।"

ଅଧ୍ୟାପକ ଡକ୍ଟର କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ତ୍ରିପାଠୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦିତ 'ସୀମାଚଳ'ର ଶ୍ରୀଲକ୍ଷ୍ମୀନୃସିଂହଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ଖୋଦିତ ଗଙ୍ଗବଂଶର ଅନ୍ୟତମ ରାଜା ଭାନୁଦେବ ୧ମଙ୍କ ସମୟର ଗୋଟିଏ ଶିଳାଲେଖରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଆହୁରି ବିକଶିତ ସ୍ୱରୂପର ସୂଚନା ମିଳେ । ଉକ୍ତ ଶିଳାଲେଖରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳର ଆଞ୍ଚଳିକ ପ୍ରଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଛି ।

"ତିନ ଭାଗ ଶତେକ ମୋଖଣେ ଅର୍ଜିଲ୍ ନ୍ୟାୟେ ଏହାକୁ ଅଧିକ ଭାଗେ ସଏନେ କରି ଏହାକୁ ଦୁଇଭାଗ ଏ ପାଞ୍ଚଭାଗ ବ ଯେ ସବୁହି ଜେ ଜାହାର ଭାଗେ ସ୍ରାହ୍ମ ସ୍ରାହ୍ମ ସଜବାଏ । ଏହାଙ୍କର ମୁଖରେପଣ ବ୍ରିତି ଏ ପଂଚରି ମଧ୍ୟେ ଖଦି ଶୋଧୃିବେ ଚନ୍ଦ୍ରାର୍କ ନ ଭୋଗ କରିବା·····" । (୨୭)

ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦିତ କେନ୍ଦୁଳୀ ତାମ୍ର ଶାସନରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଶିଳାଲେଖ ଅପେକ୍ଷା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଆହୁରି ଉନ୍ନତ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆସିଲାଣି । ଅବଶ୍ୟ ସଂସ୍କୃତର ପ୍ରଭାବ ବାକ୍ୟଗଠନ ପ୍ରଣାଳୀକୁ ଅନେକାଂଶରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିଲେହେଁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଯେ, ସମୃଦ୍ଧିର ସୋପାନରେ ଆରୋହଣ କଲାଣି, ଏଥିରେ କାହାରି ସନ୍ଦେହ ରହେ ନାହିଁ ।

"ଚୈତ୍ରମାସି ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷେ ତ୍ରୟୋଦଶ୍ୟାଂ ରବିବାରେ ବାରାଣସୀ କଟକେ ବିଶ୍ୱକ୍ ଶୁର୍ଭା ବେଦିକ ସମୟେ ଶ୍ରୀଚରଣେ ଭିତର କନ୍ୟା-ମଣ୍ଡପ ବାର୍କି ଆଏ ବିଜୟ ସମୟେ ଦୁଆର ପରୀକ୍ଷ ଗଡ଼େଶ୍ୱର ଜେନାଂ ବୁଢ଼ା ଲେଙ୍କା ଲଣ୍ଡୁ ସନମିଶ୍ର ଭଣ୍ଡୁ ଜିଆ ଆଉଃ ପୌର ପରୀକ୍ଷ ମହାପାତ୍ର ନରେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତି ମହାପାତ୍ର ନରହରି ଦାସ ପ୍ରଡ଼ରାଜ ମହାପତ୍ର ଶ୍ରୀପତି ମଙ୍ଗଳରାଜ ଗୋଚରରେ ଆବଧାରିଲା ନ୍ୟାଏ ପୋଗ୍ରେ ଶ୍ରୀକରଣ ସପନେଶ୍ୱର ମାହାସେନାପତି ବଇଘ ମାହାସେନାପତି

---

(୨୭) An Early Inscriptions of the 15th, 16th century A. D. By Dr. K. B. Tripathy, O. H. R. J., Vol. I, No. 3, P. P. 202.

Digitized by PPRACHIN, SOA

ମୁଦଲେଖ ମହାପାତ୍ର ନରହରି ଦାସ ପ୍ରହରାଜଙ୍କଠାରୁ କନର ଗ୍ରାମର ନାମ ବଜସ୍ତ୍ର ନରସିଂହ ଚତୁଃସୀମା ସମାହାଂକ କରଦେସ୍ୟା । କଳାସ୍ତୁର ଉତ୍ତର ଶୁଭୁସୀମା କନର ଗ୍ରାମର ନାମ ବଜସ୍ତ୍ର ନରସିଂହପୁର" । (୨୮)

ଉପରୋକ୍ତ ଶିଳାଲେଖ ବ୍ୟତୀତ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ପ୍ରଥମ ଗଜପତି କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ସମୟର ଗୋଟିଏ ଶିଳାଲେଖରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସ୍ୱରୂପ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ସେତେବେଳକୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଦୁଇଟି ଉଦାହରଣ ଅପେକ୍ଷା ଆହୁରି ଉନ୍ନତ ଅବସ୍ଥାରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲାଣି ବୋଲି କହିଲେ ଅତିଶୟୋକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ସ୍ୱର୍ଗତଃ ମନମୋହନ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦିତ କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଶିଳାଲେଖରୁ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଉଦ୍ଧୃତାଂଶଟି ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

"ବୀର ଶ୍ରୀ ପ୍ରତାପ କପିଳେଶ୍ୱର ଦେବ ମହାରାଜାଙ୍କର ବିଜସ୍ତ୍ର ରାଜ୍ୟେ ସମସ୍ତ ୪ ଅଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ଧନୁ ଅମାବୈ ସୌରିବାରେ ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କଟକେ ପରମେଶ୍ୱରଂକ ଦର୍ଶନ ସମୟେ ମହାପାତ୍ର କଳାଇ ସାନ୍ତରା ମହାପାତ୍ର, ଜଳସର ସେନ ନରେନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର, ଗୋପୀନାଥ ମଙ୍ଗରାଜ ମହାପାତ୍ର, କାଶୀ ବିଦ୍ୟାଧର ମହାପାତ୍ର, ବେଲଶ୍ୱର ପ୍ରହରାଜ ମହାପାତ୍ର ଲଖନ ପୁରୋହିତ ପଟନାୟକ, ଦାମୋଦର ସେନାପତି ଥାଇ ପରମେଶ୍ୱରଂକ ଶ୍ରୀଚରଣଅଗ୍ରତେ ଭୋଗ ପସଷା ପାତ୍ର ଅଗ୍ନିସର୍ମା ମୁଦ୍ରହସ୍ତର ଗୋଚରରେ ବୋଇଲା ମୁଦଲେ ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବଂକ ଦେଉଳ ଦ୍ୱାରେ ଲେଖନ କରିବା ଆମ୍ଭର ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟର ଲୋଣ କଉଡ଼ି ମୂଳକର ନ୍ୟାଯ୍ୟ ଗୁଡ଼ଲ ଗୁଡ଼ଲ ଗୁଡ଼ଲ, ଏହା ରାଜ୍ୟ ହୋଇ ଯେ ଲଙ୍ଘଇ ସେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଂକୁ ଦ୍ରୋହ କରନ୍ତି (୨୯) ।

---

(୨୮) The Kenduli Copper Plate Grant. Edited by S. N. Rajaguru, O. H. R. J., Vol. V. No. 1 P. 42.

(୨୯) Oriya Inscriptions of the 15th, 16th Century A. D. by Sri M. M. Chakravarty, J. A. S. B., —1893.

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଆନ୍ଧ୍ରର ଅନେକ ଶିଳାଲେଖରେ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବିକାଶ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଛି । ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଏହି ସୀମିତ ଆଲୋଚନାର ପରିସର ମଧ୍ୟରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେ । ତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରୁ ମିଳିଥିବା ଓଡ଼ିଆ ଶିଳାଲେଖ-ଗୁଡ଼ିକୁ 'ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ'ର ମୂଳ ଉତ୍ସ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ । ଯଦିଓ ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପ୍ରୋକ୍ତ ଶିଳାଲେଖ ଗୁଡ଼ିକର ଅବଦାନ ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ; ତଥାପି ଭାଷାର କ୍ରମବିକାଶ ଦିଗରେ ଏହାର ମୂଲ୍ୟ ଅତୁଳନୀୟ ।

ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମେ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପ୍ରଚଳିତ ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତୀୟ ଭାଷାର ଶବ୍ଦ ଓ ବୈଦେଶିକ ଶବ୍ଦ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମ୍ୟକ୍ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇପାରେ । କାରଣ ଏପରି କେତେକ ଶବ୍ଦ ରହିଛି, ଯାହା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ରକ୍ତମାଂସ ସହିତ ମିଶିଯାଇଛି । ତେଣୁ ସେହି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ବାଦ୍‌ଦେଇ, ତାହାର ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରତିଶବ୍ଦ ଅଭିଧାନରୁ ଖୋଜିବା ନିରର୍ଥକ ଅନୁସନ୍ଧାନ ବୋଲି ମନେହୁଏ । ଅଧ୍ୟାପକ ସ୍ୱର୍ଗତ ଗିରିଜାଶଙ୍କର ରାୟ ତାଙ୍କ ଆଲୋଚନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କହିଛନ୍ତି—

"ଇଂରାଜୀ ଜଜ୍ ଶବ୍ଦ ବହୁପ୍ରଚଳିତ, ଏଣୁ ଏହା ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ଓ ଏହି ଶବ୍ଦରୁ ଜାତ 'ଜଜୟତି' ଶବ୍ଦ ନିଶ୍ଚୟ ଓଡ଼ିଆ ।" (୨୦)

ଏହି ଭାବରେ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ, ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ସ୍ଲେଟ୍, ଗ୍ଲାସ୍, ପ୍ଲାଟ୍‌ଫର୍ମ, ସ୍କୁ, ବୋଲ୍‌ଟ୍, ନଟ୍, ପେନ୍‌ସିଲ୍, ବଲ୍, ପୋଷ୍ଟକାର୍ଡ଼, ଟର୍ଚ୍ଚ ଲାଇଟ୍, ନୋଟ୍ ବୁକ୍, ବ୍ଲେଡ୍, ହେଣ୍ଡ୍‌ନୋଟ୍, କୋରମ୍, ଆସେମ୍ବ୍ଲି, ପାଇପ୍, ଚକୋଲେଟ୍, ପେଣ୍ଟ୍, କମ୍ପାନି ଆଦି ବହୁ ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଏପରି ଭାବରେ ମିଶିଯାଇଛି ଯେ, ସେଗୁଡ଼ିକର ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି, ନୂତନ ପ୍ରତିଶବ୍ଦ ଥୋଇବା ଅର୍ଥ—ଭାଷାକୁ ବିକୃତ ତଥା ଅବୋଧ କରିବା । ସେହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବିଚାର କରି ଦେଖିଲେ, ବହୁ ଭାରତୀୟ ତଥା ପୃଥିବୀର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳର ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆରେ ମିଶି-ଯାଇଛି । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ—ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଓତପ୍ରୋତ ଭାବରେ ମିଶିଯାଇଥିବା କେତେକ ଶବ୍ଦ ଏଠାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା—

(୩୦) କୋଣାର୍କ, ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଷ, ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା, ପୃଷ୍ଠା ୧୦

Digitized by PPRACHIN, SOA

"ଉପେୟା, ଆଲ୍‌ମିରା, ଦଲାଲ୍, ଦସ୍ତାବେଜ୍, କଚେରୀ, ମହକଲ୍, ଦରଖାସ୍ତ, ଜବାବ୍ ସୁଆଲ୍, ହର୍‌ତନ୍, ରୁଇତନ୍, ଇସ୍ତାପାନ୍, ତୁରୁପ୍, ବାଲ୍‌ଡ, ମିସ୍ତି, ନଲମ୍, ଫିତା, କାମିଜ୍, ପରାତ୍, ଆଲ୍‌ପିନ୍, ଇର୍କ, ରକସା, ଗୋଦାମ୍, ଡଗିର୍, ଖାରଜ୍, ଶତରଞ୍ଜି, ଚଦର୍, ପାଓଁରୋଟି" ଆଦି ।

ଏହି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମୟର ରାଜନୈତିକ, ସାମାଜିକ ତଥା ବାଣିଜ୍ୟିକ ଉତ୍‌ଥାନ ପତନର ମଧ୍ୟଦେଇ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ ହୋଇଯାଇଛି । ଏଥିଲାଗି କେହି କୌଣସି ସମୟରେ ଚେଷ୍ଟା ଚଳାଇ ନାହିଁ କିମ୍ବା କେହି ମଧ୍ୟ ଏହି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ଭାଷାରୁ ପୃଥକ୍ କରିପାରିବ ନାହିଁ । ଶହ ଶହ ବର୍ଷର ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ଅବସ୍ଥାର ସୁଯୋଗରେ, ବୈଦେଶିକ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାରରେ ମିଶି, ଭାଷାକୁ ଋଦ୍ଧିମନ୍ତ କରୁଛି ବୋଲି କହିଲେ, ଅବଶ୍ୟ କେତେକ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ସମାଲୋଚକ ନାସିକା କୁଞ୍ଚନ କରିପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ପୃଥିବୀର କେତୋଟି ସଭ୍ୟଦେଶର ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ ଓ ଭାଷାର ଅଗ୍ରଗତି ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଲେ ଏହାର ପ୍ରମାଣ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ମିଳିପାରିବ । ଏପରିକି, ଗୁଣ୍ଡାଇଜିମ୍, ଘେରାଓ, ଜଙ୍ଗଲ୍ ଆଦି ଶବ୍ଦକୁ ମଧ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ବେଶ୍ ଆଗ୍ରହରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଉଛି ।

ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କେତେକ ବୈଦେଶିକ ଶବ୍ଦ ବିକୃତ ଭାବରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବେଶ୍ ସ୍ଥିର ମୀର ସମ୍ପର୍କ ରକ୍ଷା କରିପାରିଛି । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସ୍ୱର୍ଗତଃ ରାୟ 'ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦତତ୍ତ୍ୱ' ଶୀର୍ଷକ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଲେଖିଛନ୍ତି—

"ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ପରେ ଓ ଏହି ଭାଷାଭାଷୀ ଲୋକେ ବିଦେଶୀୟଙ୍କ ସହିତ ସଂପୃକ୍ତ ହେବା ଫଳରେ ନାନା ବିଦେଶୀ ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅନୁପ୍ରବିଷ୍ଟ ହୋଇଛି । କିଛିକାଳ କଳିଙ୍ଗ ଏସିଆର ଦକ୍ଷିଣପୂର୍ବ ଭୂଭାଗରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲା; ନାନା ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଇସ୍‌ଲାମ୍ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନଙ୍କର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସି ଆରବୀ ଓ ଫାରସୀ ଭାଷା ସହିତ ଓଡ଼ିଶାବାସୀ ପରିଚିତ ହୋଇଥିଲେ; ମୋଗଲ ରାଜଧାନୀରେ ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଭାଷା ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଥିବାରୁ ସେ ଭାଷାର ଅନୁଶୀଳନ କରିଥିଲେ; ଇସ୍‌ଲାମ୍ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନଙ୍କଠାରୁ କେତେକ ତୁର୍କୀ ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦ

Digitized by PPRACHIN, SOA

ସ୍ୱୀକାର କରି ନେଇଥିଲେ । ଇଂରାଜ, ଫରାସୀ, ପୋର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍‌ମାନଙ୍କ ସହିତ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସି ନାନା ଇଉରୋପୀୟ ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱାରା ଭାବପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହେଲେ । ମରହଟ୍ଟା, ବଙ୍ଗଳା ପ୍ରଭୃତି ନାନା ପ୍ରଦେଶର କଥିତ ଭାଷାରୁ କେତେକ ଶବ୍ଦ ଓ ପ୍ରୟୋଗ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରି ନିଜ ଭାଷାକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରି ପାରିଥିଲେ ।" (୩୧)

ବିଶେଷଭାବରେ ପ୍ରଚଳିତ ବହୁ ବୈଦେଶିକ ଶବ୍ଦ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ଧ୍ୱନିଯନ୍ତ୍ରରେ ଅନୁରୂପ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇ ନ ପାରି, ଧୀରେ ଧୀରେ ବିକୃତ ଭାବରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇ; ପରେ ତାହା ଏକ ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷାର ଶବ୍ଦ-ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ଏବଂ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଅନ୍ୟ ଭାଷାର ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଅବିକଳରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲା ।

ଇଂରାଜୀ—ଫର୍ମ > ଫାରମ୍, ସିଗ୍‌ନାଲ୍ > ସିଗଲ୍, ଟିକେଟ୍ > ଟିକଟ୍, କଲେକ୍ଟର > କଲଟର୍, ଡେପୁଟୀ > ଡିପଟୀ, ଚେୟାର୍ > ଚଆର୍, ଟେବୁଲ > ଟେବିଲ୍, ପେଣ୍ଟାଲୁନ୍ > ପଟଲୁନ୍, ମେନ୍‌ଓ୍ୱାର୍ > ମନୋହାରୀ, ପେରେଡ୍ > ପରେଡ୍, ପ୍ଲେଟ୍ > ପିଲେଟ୍, ଡ୍ରାଇଭର୍ > ଡାଇଭର ଇତ୍ୟାଦି ।

ଉର୍ଦ୍ଦୁ ହିନ୍ଦୀ—ଚିଟ୍‌ଖଣ୍ଡ > ଚିଟିକଣୀ, ଜୁଗାଡ୍ > ଯୋଗାଡ଼, ତୁଲ୍‌ସୀ ଚୌରା > ତୁଳସୀ ଚଉରା, ପୀଢ଼ା > ପିଢ଼ା, ବୟାର୍ > ବୟାର, ଝୋର୍ > ଝୋର, ଅଗୁଆ > ଆଗୁଆ, ଅଁଗୋଛା > ଗାମୁଛା, ଅଧକପାଲୀ > ଅଧକପାଳୀ, ଅଧସେରା > ଅଧସେର, ଅଚଁନା > ଆଞ୍ଚୋଇବା, ଅନ୍ଦାଜ୍ > ଆନ୍ଦାଜ୍, ଅମ୍ବାର୍ > ଅମାର, ଇଖ୍‌ତିଆର୍ > ଅକ୍ତିଆର, ଇଜମାଲୀ > ଇଜମାଇଲ୍, ଇତ୍ତିଲା > ଏତାଲା, ଇନ୍‌ସାଫ୍ > ନସାପ, ଉସ୍ତାଦ୍ > ଓସ୍ତାଦ୍, କଳସୂ > କଳଆ (କଳ), କମୀଜ୍ > କମିଜ୍, କର୍ଜ୍ > କରଜ, କସାଈ > କଂସେଇ, କସୂର୍ > କସୁର୍, କାୟଦା > କାଇଦା, କାରସାଜୀ > କାରସାଦି, କସ୍ତ୍ > କସ୍ତି, ଖାରିଜ୍ > ଖାରଜ, ଖୈରାତ୍ > ଖଇରାତ, ଗରଜ୍ > ଗରଜ (ଦରକାର), ଗାଲୀଚ୍ > ଗାଲିଚ୍, ଗୁମ୍ବଦ୍ > ଗମ୍ବୁଜ, ଚୌଗୋଶା > ଚୌଗାଛି, ଜାଗୀର୍ > ଜାଗିରୀ, ଚୈୟାର୍ > ତିଆର୍, ଦରଓ୍ୱାଜା > ଦରଜା ଆଦି ଶହ ଶହ ଶବ୍ଦ ।

(୩୧) ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦତତ୍ତ୍ୱ, ଲେଖକ—ସ୍ୱ: ଗିରିଜାଶଙ୍କର ରାୟ
କୋଣାର୍କ, ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଷ, ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା, ପୃ. ୧୫

Digitized by PPRACHIN, SOA

ମରାଠୀ—ଆପଣ > ଆଁପଣ, କୁଠୂନ୍ > କେଉଁଠୁ, ହୁକ୍‌କା > ହୁକା, ହାତକଡ଼ୀ > ହାତକଡ଼ି, ଅଫୁ > ଆପୁ (ଅଫିମ), ଚଷ୍ମା > ଚଷମା, କୁଠେ > କେଉଁଠି, ଉପାସ୍ > ଉପାସ, ଶହର୍ > ସହର୍, ଲେଖ୍ > ଲେଖା, ରାସ୍ତା > ରାସ୍ତା, ଜିଲ୍ଲା > ଜିଲ୍ଲା, ପୂଲ୍ > ପୋଲ, ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ > ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ମଧ୍ୟେଂ > ମଧ୍ୟେ, ମଧ୍ୟରେ, ତାଲୁକା > ତାଲୁକା, ଘାଟ > ଘାଟ, ଲସୂଣ > ରସୁଣ, ପଂଜା > ପଂଝା, ଫଣା > ଫଣା, ଶିଙ୍ଗ > ଶିଙ୍ଗ, ସୋଂଡ > ଶୁଣ୍ଢ, ଫାଉଡେଂ > ଫାଉଡ଼ା, ସାଂଡଶୀ > ସଣ୍ଢଆସି, **ନଖ** > ନଖ, ଦୁଧ > ଦୁଧ (ସ୍ତନ), ହାଡ଼ > ହାଡ଼, ହାତ > ହାତ, ଓଠ > ଓଠ, ଔଷଧ > ଔଷଧ, ଶେକ > ସେକ, ବାଣ୍ଠୀ > ବାଣ୍ଟି (ଗିନା, ଡାଟିଆ), ଗାଳିଚ୍ଚ > ଗାଳିଚ୍ଚ, ଘଡ଼ା > ଘଡ଼ା, ଚୁଲଣୀ > ଚୁଲୁଣୀ, ଡବା > ଡବା, ଆରସା > ଆରସୀ, ପଙ୍ଖା > ପଙ୍ଖା, ମୁସଳ > ମୂଷଳ, ମେଜ > ମେଜ; ଇତ୍ୟାଦି ।

ତେଲଗୁ—ମସୁର > ମସୁର (ଡାଲି), ମୋହମ୍ମ > ମୁହଁ, କୋରଡ଼ା > କୋରଡ଼ା, କଉରେ > କଉରି, ସୀସମୁ > ସୀସା, ଚଟନି > ଚଟଣୀ, ସୋଜ୍ଜି > ସୁଜି, ଅଟକ > ଆଟୁ, ପୁନାଦି > ପୁନାଦି (ମୂଳଦୁଆ), ଗିନ୍ନି > ଗିନା, ପେଟ୍ଟେ > ପେଟରା (ପେଡ଼ି), ସାକ୍ଷି > ସାକ୍ଷୀ, ପିଲ୍ଲି > ପିଲା; ଇତ୍ୟାଦି ।

ବଙ୍ଗଳା, ଅସମୀୟା ଓ ଓଡ଼ିଆ ମଧ୍ୟରେ ଭାଷାଗତ ଯେଉଁ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଛି, ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ନିରର୍ଥକ ବୋଲି ମନେ ହୁଏ । ଅବଶ୍ୟ ଏହି ତିନିଗୋଟି ଭାଷା ମଧ୍ୟରେ କିଏ ପ୍ରାଚୀନତମ ଭାଷା, ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଜ୍ୟରେ ନିଜ ନିଜ ଭାଷାର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଗାନ କରାଯାଉଛି ସିନା, କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟର ଉଦ୍‌ଘାଟନ ହେବା ଲାଗି ଆଦୌ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଉ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରାଚୀନତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଯେ ଉନ୍ନତ କୋଟିରେ ଅବସ୍ଥିତ, ତାହା ଯେ କୌଣସି ନିରପେକ୍ଷ ସମାଲୋଚକ ହିଁ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ଅଭିମତ ଦେଇପାରିବ ।

ଏହି ବିଦେଶୀ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ କିପରି ନିତ୍ୟପ୍ରତି ଆତ୍ମସାତ୍ କରି ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଛି, ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସ୍ୱର୍ଗତଃ ଅଧ୍ୟାପକ ରାୟ ଲେଖିଛନ୍ତି—

Digitized by PPRACHIN, SOA

"ଆଜକାଲ 'କେଣ୍ଟାଇମ୍'ରେ କାହାର ଦେଖା ମିଳେନାହିଁ, 'ହାଇକୋର୍ଟିଆ' ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ସାବଧାନ ରହନ୍ତୁ, ଫିହସ୍ତା ମଜୁରି ଓ ଭଡ଼ା ଛୁଣ୍ଡାଇ ନ ଦେଲେ 'ଗୋଦାମ' ବାଲା 'ବେହାଲ' ହୋଇଯାଆନ୍ତି, 'ମାମଲାବାଜ୍' ଲୋକଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ଡରନ୍ତି ।"

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନଭିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତି; ଭାଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମତ ଦେଇ ନିଜର ଅଜ୍ଞତାର ପରିପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ତାହା ସେମାନଙ୍କର ଅଜ୍ଞତାବଶତଃ ହେଉ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଳ୍ପଜ୍ଞ ଈର୍ଷ୍ୟାପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଲୋକଙ୍କ ମତାମତକୁ ପ୍ରାମାଣିକ ମତରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ସେ ପ୍ରକାର ମତାମତ ପୋଷଣ କରିଛନ୍ତି, ତାହା ଜାଣିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

ହିନ୍ଦୀ ଜଗତର ଜନୈକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ସ୍ୱର୍ଗତଃ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଦାସ ନିଜ 'ଭାଷା ରହସ୍ୟ' ନାମକ ପୁସ୍ତକରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ଯାଇ ଲେଖିଛନ୍ତି—

"ଓଡ୍ରୀ, ଉତ୍କଳୀ ଅଥବା ଉଡ଼ିଆ ଉଡ଼ିସାକୀ ଭାଷା ହୈ । ଇସମେଂ କୋଈ ବିଭାଷା ନହୀଂ ହୈ । ଇସକୀ ଏକ ଖିଚଡ଼ୀ ବୋଲୀ ହୈ, ଜିସେ ଭତ୍ରୀ କହତେ ହୈଂ । ଭତ୍ରୀ ମେଂ ଉଡ଼ିଆ, ମରାଠୀ, ଦ୍ରାବିଡ଼ ତୀନୋଂ ଆକର ମିଲଗଈ ହୈ ।"

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସ୍ୱର୍ଗତଃ ଦାସଙ୍କ ମତ ପାଠ କଲେ ହାସ୍ୟ ସମ୍ବରଣ କରି ହୁଏ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅବାନ୍ତର ମତକୁ ଛାଡ଼ିଦେଇ କେବଳ "ଏଥିରେ କୌଣସି ବିଭାଷା ନାହିଁ" ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏଠାରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ସଙ୍ଗତ ହେବ ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର 'ବିଭାଷା' ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଭାରତବର୍ଷରେ ଯେତେଗୋଟି ଭାଷାର ପ୍ରଚଳନ ରହିଛି ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବତଃ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ବିଭାଷା ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ।

ସମ୍ବଲପୁର, କଳାହାଣ୍ଡି, ବଲାଙ୍ଗୀର ଓ ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ ଆଦି ଓଡ଼ିଶାର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସର୍ବସାଧାରଣରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; ତାହା ଲିଖିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ନୁହେଁ । କେବଳ କଥିତ ଭାଷା

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଉପରେ ହିନ୍ଦୀ (ଛତିଶଗଡ଼ୀ), ମରାଠୀ ଓ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ଭାଷାର ସମିଶ୍ରଣରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଯେଉଁ 'ଉପଭାଷା'ର ପ୍ରଚଳନ ସେହି ଅଞ୍ଚଳରେ ରହିଛି ; ତାହା ହିନ୍ଦୀ ଜଗତର 'ବ୍ରଜବୋଲି' ଅବଧୀ ଓ ରାଜସ୍ଥାନୀ (ଡିଙ୍ଗଲ) ଉପଭାଷାଠାରୁ ଅଧିକ ଉନ୍ନତ ଉପଭାଷା ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର କଥିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉପଭାଷାରୁ ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ଏଠାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା—

"ସମରି କରି ବସିଲା ଉଠି ନାକର ସିଙ୍ଘନ୍ ପୁଛିପୁଛି
ଗୁନ୍ ସୁମରି ରହେଲା,
ଆଉରିଠାନେ ଯା ପାଏବୁ ଭରସି ଏତ୍କି କହେଲା ।
ଲଙ୍କଦେବୀକେ ଜଲ୍ଖିଆ ଦେଇ ହନୁମନ୍ତ ବୀର ଭାଗଲେ ।
କାହାକେ କେନ୍ତା ଶନ୍‌ସି ବଲି ମନେ ମନେ ଭାବଲେ ॥

× × × ×

ଗଛର ଉପରେ ଲହରୁଛନ୍,
ଫୁଲ୍ ଫୁଲଆ ଧୁଁକାବାଜି ଗୁଲକୁଚ କହଁରୁଛନ୍ ॥
ଧାଡ଼ି କେ ଧାଡ଼ି ଚଉଁରା ଲମ୍ବିଛେ ଚଉଁରା ଉପରେ ତୁଲସୀ ।
ସୁନାର୍ କଲସ୍ ଯୁଡ଼ିକେ ଯୁଡ଼ି ବଏଠା ଉପରେ ଜଲସି ।" (୩୨)

ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଏହି ମୁଖ୍ୟ ଉପଭାଷା ବ୍ୟତୀତ ଓଡ଼ିଆ ଓ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ସମିଶ୍ରଣରେ ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱରର ଉପଭାଷା ; ଓଡ଼ିଆ ବଙ୍ଗଳା ହିନ୍ଦୀ ଓ ଆଦିବାସୀ ଭାଷା (ମୁଖ୍ୟତଃ କୋହ୍ଲ ଭାଷା)ର ସମିଶ୍ରଣରେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଅଞ୍ଚଳର ଉପଭାଷା ; ଓଡ଼ିଆ, ହିନ୍ଦୀ ଓ ଆଦିବାସୀ ଭାଷାର ସମିଶ୍ରଣରେ କେନ୍ଦୁଝର ଅଞ୍ଚଳର ଉପଭାଷା ; ଓଡ଼ିଆ ଓ ଆଦିବାସୀ ଭାଷାର ସମିଶ୍ରଣରେ ଢେଙ୍କାନାଳ ଅଞ୍ଚଳର ଉପଭାଷା ତଥା ଓଡ଼ିଆ, ତେଲୁଗୁ ତଥା ଆଦିବାସୀ ଭାଷାର ସମିଶ୍ରଣରେ ଗଞ୍ଜାମ, କୋରାପୁଟ ଅଞ୍ଚଳର ଉପଭାଷା ; ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟର କଥିତ ଉପଭାଷାରୂପେ ପରିଗୃହୀତ ହୁଏ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ସାନ୍ତାଳ, କନ୍ଧ, କୋହ୍ଲ, ଗଣ୍ଡ, ହୋ, ପରଜା ଆଦି ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କର ମୁଣ୍ଡାରୀ, ସାନ୍ତାଳୀ, ଭୂମିଜ, ହୋ, ଜୁଆଙ୍ଗ ଆଦି କଥିତ ଭାଷାକୁ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଉପଭାଷା ବା ଉପଭାଷା ବୋଲି ଗ୍ରହଣ

(୩୨) ପଲ୍ଲୀଗୀତ ସଞ୍ଚୟନ, ଲେ—ଡା: କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ, ପୃ. ୧୦୧ ଓ ୧୦୩

Digitized by PPRACHIN, SOA

କରିବା ଆଦୌ ଅଯୁକ୍ତିକର ନୁହେଁ । ଏହି ଭାଷାଗୁଡ଼ିକ ମୁଖ୍ୟତଃ ଆଦିବାସୀବହୁଳ ଅଞ୍ଚଳ—ପୂର୍ବତନ ଗଡ଼ଜାତ, କନ୍ଧମାଳର ପାର୍ବତ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସହିତ ମିଶି ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । (୨୩) ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ କେବଳ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ କଥିତ ଭାଷାରୁ କେତୋଟି ଉଦ୍ଧୃତ ଏଠାରେ ସମାଲୋଚକମାନଙ୍କ କୌତୂହଳର ଉପଶମ ନିମିତ୍ତ ଦିଆଯାଇପାରେ ।

ଜୁହାର୍ ଜୁହାର ସିଂଗ୍‌ବୋଁଗା ଜୁହାର ଚେଲଞ୍ଜନ୍‌ବେନ୍ । (କୋହ୍ଲ)
(ହେ ଭଗବାନ୍, ହେ ଜନ୍ମଦାତା ! ମୋର ପ୍ରଣାମ ଗ୍ରହଣ କର !)

× × × ×

ବଣା ଗୋ ଡାପେ ଜାଆଜ ଲେଖା
ନଣା ଗୋ ରେଦ ବିଜଳୀ ବାଞ୍ଚ ।
ଦୁଆର ପରମ କେସ୍ ବାଞ୍ଚ...... । (କୋହ୍ଲ)

(ତୁମର ଅଗଣା ଖଳାବାଡ଼ ପରି ବଡ଼, ତୁମ ଦୁଆରେ ବିଜୁଳୀ ବତ୍ତି ପରି ଗେସ୍ ବତି ଜଳୁଛି ।)

ନମିନ୍ ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁମ୍ ନମିନ୍ ବୁଗିନ୍ ଦିଶୁମ୍,
ତାବୁ ଜନମ୍ ଦିଶୁମ୍ ଶଲ୍ ମାଲ୍ ।
ଲଅର୍ ଲଗର୍ କେତେ କର୍ ବୁର୍ କେତେ,
ଦାଦ୍ ହାଡ଼ ଚେନା ତାଲ୍ ମାଲ୍ ।
ସୁନା ରୂପା ବଂଗ୍ନ କାଂସା ପିତଲ ଢାଁବା...... । (କୋହ୍ଲ)

(ଆମର ଦେଶ ସୁନ୍ଦର, ଆମର ରାଜ୍ୟ ସୁନ୍ଦର, ଆମର ଜନ୍ମଭୂମି ସୁନ୍ଦର । ଆମ ପାହାଡ଼ର ଗୁମ୍ଫା, ଆମ ନଦୀର ଜଳ ସବୁ ସୁନ୍ଦର ! ସୁନା ରୂପା ତମ୍ବା ପିତଳ ଆମ ଦେଶରେ ଭରପୂର୍...... ।)

ଜାମ୍‌ନା ଗାଡ଼ା ଡ଼ପାରେ ସାଂକେ ଦାରୁ ସୁବାରେ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣବଳୟୁ କଙ୍ଗେ କାଠା ପାଟେଠ କେଡ଼ା ॥
ଶତ୍ତୁ ଅରଂ କେଡ଼େ ଶୟୁ ଶୟୁ ।

(୨୩) Provincial Geographies of India by L. S. S. O' Malley, P. P. 224.

Digitized by PPRACHIN, SOA

ସୋଲସ ଗୋପୀନ୍ କେ ବାରଶ କୌରବ କେ
ଶାଢ଼ୀ ଧୁଙ୍ଗ ଯୁକୋଂ ଗିୟୁାଲ୍ ଗପଲ୍
ଶାଢ଼ୀ ମାଁଗାଓ ତେରେ, ଧୁଙ୍ଗ ମାଁଗାଓ ତେରେ
(୨୪) ଗଙ୍ଗା ବୁଦନାରେ ଜୁହାର ନ୍ନାନା । (କୋଲ୍ହ)

(ଯମୁନା ନଦୀ କୂଳରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ହାତରେ ବଂଶୀଧର ସୁସ୍ୱରରେ ବଜାଉଛନ୍ତି, ଷୋଳଶହ ଗୋପୀ ଓ ବାରଶହ କୌରବ ଶାଢ଼ୀ ଧୋତି ଫର୍‌ଫର୍ କରି ନୃତ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି ଓ ପ୍ରଣାମପୂର୍ବକ ଅଭୀଷ୍ଟ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛନ୍ତି ।)

ଗା ଗାଇଲି କାଉ,
ନାଚ ଗୀତ କରିବାରେ ଆର୍‌ଦନକେ ଥାଉ ।
ଫୁଟିଗଲି କାଶୀ !
ଭୁମର୍ ଆମର ଭାଇ, ଫୁଲ ବାରିବା ଆସି । (ଭୂୟାଁ)

× × × ×

"ଆଇଲାରେ ବୁଢ଼ା ଭାଲୁ, ଭେରିରେ ଖାଇଲି ହାଲୁ ହାଲୁ ।
ରୁମେ ଝୁମେ ଭାଲୁ, ପଳାଇଲି ବନ୍‌କୁ
ଛାଡ଼ିଥିଲି ବାଇଶି ଠେଙ୍ଗା ଭାଲୁକେ ପିଟିତେ ।
ରୁମେ ଝୁମେ ଭାଲୁ ପଳାଇଲି ବନ୍‌କୁ" ॥ (୨୫) (ଭୂୟାଁ)

ଆଦିବାସୀ ଓରାଂମାନଙ୍କ ଭାଷାକୁ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଏକ ଉପଭାଷା ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ । ଏହି ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆରେ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ସାମାନ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଅବିକଳ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

"ଇନା > ଏଇନେ, ରାକସସ > ରାକ୍ଷସ, ରାଣ୍ଡୀ > ରାଣ୍ଡୀ (ବିଧବା), ବାବୁ > ବାବୁ (ସ୍ତ୍ରୈଟପିଲା), ଧରମ > ଧର୍ମ, ସୋନା > ସୁନା, ରୁପା > ରୁପା, ଭାଇ > ଭାଇ, ବାହୋ > ବାର, ତେରେ > ତେର, ଭୋଗ୍ > ଭୋଗ,

---

(୨୪) "କୋଲ୍‌ହୋଂକେ ଉଲ୍ଲାସମୟ ତେୌହାର", ସପ୍ତର୍ଷିରଶ୍ମି, ୧୯୭୩ ସେପ୍‌ଟେମ୍ବର ସଂଖ୍ୟା, ପୃ. ୬୪୫ ।

(୨୫) The Hill Bhūiyas of Orissa by S. C. Roy Page—294.

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଜାମ୍ବୁ > ଜାମ (କୋଳ), ଧରତି > ଧରଣୀ, ହୁଇଖାଇ > ଦୁଇଖାଇ ଇତ୍ୟାଦି । (୩୭)

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଉପଭାଷା ବା ବିଭାଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏହି ସୀମିତ ଆଲୋଚନାରେ କେବଳ ଦିଗ୍‌ଦର୍ଶନ କରାଇବା ବ୍ୟତୀତ ବିସ୍ତୃତ ବିବରଣୀ ଦେବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

ପ୍ରସ୍ତୁତ ଆଲୋଚନାରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଆଭାସ ମିଳେ ଯେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ଭାଷା ଏବଂ ତଥାକଥିତ ପ୍ରଚାରକମାନଙ୍କ ଭାଷାରେ ଏହା ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ପୁତ୍ରୀ ନୁହେଁ ; ବରଂ 'ଭାରୋପୀୟ କୁଳ'ର ପୂର୍ବ-ଭାରତରେ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାଚୀନତମ ଭାଷା ।

---

(୩୭) The Oraons by S. C. Roy, P. P. 444—463

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଓଡ଼ିଆ ସିଦ୍ଧ ଓ ନାଥ ସାହିତ୍ୟ

ବୌଦ୍ଧ ତାନ୍ତ୍ରିକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମର୍ଥିତ ଉଡ୍ଡିୟାନ ବା ଓଡ୍ରଯାନ ପୀଠ ଅର୍ଥାତ୍ ଓଡ଼ିଶାରୁ; ସମ୍ବଲପୁରର ରାଜା ଇନ୍ଦ୍ରଭୂତି ଓ ତାଙ୍କ ଭଗିନୀ ତଥା ସୋନପୁରର ରାଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କରାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା, ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ବଜ୍ରଯାନ ଓ ସହଜଯାନ ନାମକ ଦୁଇଟି ଶାଖା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥିଲା ।* ସେହି ବୌଦ୍ଧଯାନର ପରମ୍ପରାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ବହୁ ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗଦାନ କରିଥିଲେ । ଉକ୍ତ ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଦ୍ୟାପି ସମାଲୋଚକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ସଂଖ୍ୟା ନିର୍ଣ୍ଣିତ କରାଯାଉଥିଲେ ହେଁ, ସେମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଚଉରାଅଶୀ ଥିବାର ପ୍ରମାଣ ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ମିଳେ ।† ଏହି ଆଚାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ଭାରତ ଓ ସୀମାନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ତନ୍ତ୍ରଯାନର ପ୍ରଚାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପରିଭ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । ସେହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟଗଣ ଅନେକ 'ଦୋହା' ରଚନା କରି, ତତ୍କାଳୀନ ସାହିତ୍ୟର ସମୁନ୍ନତି କରିଛନ୍ତି । ଏହି 'ଦୋହା'ଗୁଡ଼ିକ ଖ୍ରୀ. ଅ. ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଦଶମ-ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ମଧ୍ୟରେ ରଚିତ ହୋଇଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ।

ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ରଚନାକାଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମାଲୋଚକ ଶ୍ରୀ ଖଗେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର ତାଙ୍କ 'ଚର୍ଯ୍ୟା ଗୀତିକା' ନାମକ ପୁସ୍ତକରେ ନିମ୍ନଲିଖିତମତେ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି—

"ଚର୍ଯ୍ୟା ଗୀତିକାର ରଚନା କାଳରେ ପୂର୍ବ-ଭାରତର ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷାସମୂହର ଜନ୍ମ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଏହି ଭୂଖଣ୍ଡରେ ଏକ ଆଞ୍ଚଳିକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ସତ୍ତ୍ୱେ ଏକ ସାଧାରଣ ଭାଷା ଚଳୁଥିଲା ।

---

* ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଚର୍ଯ୍ୟାଚୟ, ଲେଖକ—ଡକ୍ଟର କରୁଣାକର କର, ପୃ. ୮ ଓ ୧୭

† (୧) ହିନ୍ଦୀ ସାହିତ୍ୟ କା ଇତିହାସ, ଲେଖକ—ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ, (୨) ନାଥ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ, ଲେଖକ—ଡକ୍ଟର ହଜାରୀ ପ୍ରସାଦ ଦ୍ୱିବେଦୀ ଆଦି ସମାଲୋଚକମାନଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଏହାକୁ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଅପଭ୍ରଂଶ କୁହାଯାଇପାରେ । ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତିକାରଗଣ କେହି ଓଡ଼ିଆ, କେହି ବଙ୍ଗାଳୀ କେହି ବିହାରୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳରେ ସେହି ସାଧାରଣ ଭାଷାରେ ହିଁ ଗୀତିକାମାନ ରଚନା କରିଯାଇଛନ୍ତି ।" †

କିନ୍ତୁ ଏହି ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ଭାଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମତ ଦେବାକୁ ଯାଇ ଆଲୋଚକ ଶ୍ରୀ ବୃନ୍ଦାବନ ଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ କହିଛନ୍ତି—

"ସେ ଯାହାହେଉ, ସହଜଯାନରେ ସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିଥିବା କବିଗଣ ନିୟମିତରୂପରେ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କବିତା ରଚନା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ତିବ୍ବତ ଓ ନେପାଳୀ ଭାଷାରେ ଏସବୁ ପରେ ଅନୁଦିତ ହୋଇଥିଲା । × × × × ଉକ୍ତ ପଚାଶ ଜଣ କବିଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ଓଡ଼ିଶାବାସୀ ଅଷ୍ଟମ-ନବମ ଶତାବ୍ଦୀବେଳେ ଜନ୍ମଭୂମି ଓଡ଼ିଶାରୁ ଧର୍ମପ୍ରଚାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସମଗ୍ର ପୂର୍ବୋତ୍ତର ଭାରତକୁ ଓ ନେପାଳ, ତିବ୍ବତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲିଗଲେ । ସେସବୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ସେମାନେ ସହଜ ଧର୍ମ ସହିତ ସହଜ ତତ୍ତ୍ୱସମ୍ବଳିତ ଗାନ ଓ ଦୋହାଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ ; ତାହାପରେ ତିବ୍ବତ ଓ ନେପାଳରେ ବିଶେଷ ଆଦୃତ ହୋଇ ସେଠାର ଭାଷାରେ ଅନୁଦିତ ହୋଇଥିଲା ।"*

ସ୍ୱର୍ଗତଃ ଡକ୍ଟର କରୁଣାକର କର ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ଜାତୀୟତା ତଥା ଭାଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା କରି ନିମ୍ନଲିଖିତମତେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହୋଇଛନ୍ତି—

"ମୁଁ ମୁଖବନ୍ଧରେ ଇତିହାସ ଦୃଷ୍ଟିରୁ, ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏବଂ ଧର୍ମଦୃଷ୍ଟିରୁ ମଧ୍ୟ ଏହି ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କରିଅଛି ଏବଂ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରିଅଛି ଯେ, ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ଭାଷା ଓଡ଼ିଆ ଥିଲା ଏବଂ ତହିଁର ଲେଖକ ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଥିଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରଚାରିତ ଧର୍ମ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଜାତ ହୋଇଥିଲା ।+

---

† ଚର୍ଯ୍ୟା-ଗୀତିକା, ଲେଖକ—ଶ୍ରୀ ଖଗେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର, ପୃ. ୨୮-୨୯

* ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ, ଲେଖକ—ଶ୍ରୀ ବୃନ୍ଦାବନ ଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, ପୃଷ୍ଠା ୧୧୨-୧୧୩ ।

+ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଚର୍ଯ୍ୟାଚୟ, ଲେଖକ—ଡ଼ ଡକ୍ଟର କରୁଣାକର କର, ମୁଖବନ୍ଧ ପୃ. ୩ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ଭାଷାକୁ ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱର ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବିଚାର କରି ଶବ୍ଦଗଠନ, ପଦ ବିଚାର, କାରକ, ସର୍ବନାମ, କାଳ, କୃଦନ୍ତପ୍ରତ୍ୟୟ, ଅବ୍ୟୟ, ଛନ୍ଦ ଓ ରାଗ ଆଦି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ରଚିତ ବୋଲି ଆଲୋଚକ ଡକ୍ଟର କରୁଣାକର କର ମତ ଦେଇଛନ୍ତି ଏବଂ ତତ୍ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମଧ୍ୟ ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ପଦାବଳୀର ପ୍ରଭାବରେ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ରଚିତ ଓଡ଼ିଆ କବିମାନଙ୍କ କବିତାବଳୀର ଉଦାହରଣ ଦେଇ ସେଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଶାର ଭାବଧାରା ଓ ଓଡ଼ିଆ ଶୈଳୀ ଆଦିର ଗ୍ରନ୍ଥରେ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ରଚିତ ହୋଇଥିବାର ଦୃଢ଼ ମତବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି ।

ତାନ୍ତ୍ରିକ ମତବାଦର ପରିପୋଷକ ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରଚାରର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲି ମହାସୁଖ । ସେହି ମହାସୁଖର ସାଧନା ଅପେକ୍ଷାକୃତ ସହଜ ବୋଲି ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟମାନେ ତହିଁର ଉପାଦେୟତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଦୋହାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଧାରଣା ଯେ, ସଂସାରର ପ୍ରାଣୀମାନେ ସାଧାରଣ ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟା ମଧ୍ୟରେ, ନିବୃତ୍ତି-ମାର୍ଗର ଅନୁସରଣ ନ କରି, ପ୍ରବୃତ୍ତିମାର୍ଗର ମାଧ୍ୟମରେ ବିନା କଷ୍ଟରେ ଏହି ମହାସୁଖର ସନ୍ଧାନ ପାଇପାରନ୍ତି । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ "ପ୍ରଜ୍ଞା, ଉପାୟ-ଶୂନ୍ୟତା, କରୁଣା ବା ଶ୍ୱାସ-ପ୍ରଶ୍ୱାସବାହୀ ନାଡ଼ିଦ୍ୱୟର ମିଳନରେ ନାଭିମଣ୍ଡଳସ୍ଥ ନିର୍ମାଣଚକ୍ରରେ ସଂଜାତ ବୋଧିଚିତ୍ତକୁ ମଧ୍ୟମନାଡ଼ି ଅବଧୂତିକା ମାର୍ଗରେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଉତ୍ତୋଳିତ କରି ଶୀର୍ଷଦେଶସ୍ଥ ଉଷ୍ଣୀଷ କମଳରେ ଅବସ୍ଥାପିତ କରିବା ଦ୍ୱାରା ସାଧକ ମହାସୁଖ ଲଭ କରେ । × × × ବୋଧିଚିତ୍ତକୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଉତ୍ତୋଳିତ କରିବା ସମୟରେ ସାଧକ କ୍ରମାନ୍ୱୟରେ ଆନନ୍ଦ, ପରମାନନ୍ଦ, ବିରମାନନ୍ଦ, ସହଜାନନ୍ଦ ଉପଲବ୍ଧି କରେ । ସହଜାନନ୍ଦ ମହାସୁଖ-ସ୍ୱରୂପ-ପ୍ରଜ୍ଞା ଓ ଉପାୟ ଯୋଗମଣ୍ଡଳ ସାଧନାରେ ମହାମୁଦ୍ରା ସହ ସାଧକର ଯୌନଯୋଗ ମାଧ୍ୟମରେ ସଂଘଟିତ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ବିନ୍ଦୁ ରୂପ ବୋଧିଚିତ୍ତର ନିମ୍ନଗତି ପରିହାର କରି ସ୍ଥୂଳ ଯୌନସୁଖ ପରିବର୍ତ୍ତେ ମହାସୁଖ ଲଭ ନିମିତ୍ତ ସାଧକର ସଂଯମ ଓ ଚିତ୍ତସ୍ଥିରତା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଏଥିପାଇଁ କାୟସାଧନା ବା ଷଡ଼ଙ୍ଗ ଯୋଗ ସାଧନାର ସାହାଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣୀୟ । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସାଧକ ଶ୍ୱାସ-ପ୍ରଶ୍ୱାସ ରୁଦ୍ଧକରି ପ୍ରାଣବାୟୁକୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଉତ୍ତୋଳନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସ୍ଥୂଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟସୁଖ ବିନିମୟରେ ମହାସୁଖର ଅଧିକାରୀ ହୁଏ ।"*

* ଚର୍ଯ୍ୟା ଗୀତିକା, ପୃ. ୧୦୦-୧୦୧

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଏହି ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସରହପା ବା ସରହପାଦ, ସବରୀପାଦ, ଲୁଇପା, କାହ୍ନୁପା, ଦାରିକପାଦ, ଶାନ୍ତିଦେବ, ଢାଡ଼କପାଦ, କୁକ୍କୁରୀପାଦ, ବିରୂପପାଦ, ବୀଣାପାଦ, କମ୍ବଳପାଦ, କଙ୍କଣପାଦ, ଘଣ୍ଟିଳପାଦ, ଜୟନନ୍ଦୀପାଦ, ଚୈଲଣପାଦ, ଡୋମ୍ବୀପାଦ, ଧାମପାଦ, ଭାଦେପାଦ, ମହୀଧରପାଦ, ଶାନ୍ତିପାଦ ଆଦି ଓଡ଼ିଆ ଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଦୋହାରେ ଓଡ଼ିଆ ପଦାବଳୀର ସନ୍ଧାନ ମିଳୁଥିବାର ଡକ୍ଟର କରୁଣାକର କର ବହୁ ପ୍ରମାଣ ସହକାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ।

ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଆଦି ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟ ସରହପାଦ, କାହ୍ନୁପା ଓ ଲୁଇପାଙ୍କ କବିତାରୁ କେତୋଟି ପଦ ଏଠାରେ ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଗଲା—

ସରହପାଦ—

"ଅପଣେ ରଚି ରଚି ଭବ ନିର୍ବାଣା ।
ମିଛେଁ ଲୋଅ ବନ୍ଧାବଏ ଅପଣା ॥
ଅମ୍ଭେଣ ଜାଣହୁଁ ଅଚିନ୍ତ ଜୋଇ ।
ଜାମ ମରଣ ଭବ କଇସଣ ହୋଇ ॥
ଜଇସୋ ଜାମ ମରଣ ବି ତଇସୋ ।
ଜୀବନ୍ତେ ମଲେ ନାହିଁ ବିଶେସୋ ॥

× × ×

ଜେ ସଚରାଚର ତିଅସ ଭ୍ରମନ୍ତି ।
ତେ ଅଜରାମର କିମପି ନ ହୋନ୍ତି ॥
ଜାମେ କାମ କି କାମେ ଜାମ ।
ସରହ ଭଣନ୍ତି ଅଚିନ୍ତ ସୋ ଧାମ ॥"

କାହ୍ନୁପାଦ—

ନଗର ବାହାରି ରେ ଡୋମ୍ବି ତୋହୋରି କୁଡ଼ିଆ ।
ଛୋଇଁ ଛୋଇ ଜାଇସୋ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନାଡ଼ିଆ ॥
ଆଲୋ ଡୋମ୍ବି ତୋଏ ସମ କରିବ ମ ସାଙ୍ଗ ।
ନିଘିଣ କହ୍ନ କାପାଳି ଜୋଇ ଲାଙ୍ଗ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଲୁଇପାଦ—

ଭାବ ନ ହୋଇ ଅଭାବ ଣ ଜାଇ ।
ଅଇସ ସଂବୋହେ କୋ ପତିଆଇ ॥
ଲୁଇ ଭଣଇ ବଢ଼ ଦୁଲକ୍ଖ ବିଣାଣା ।
ତିଅଧାଏ ବିଳସଇ ଉହ ଲାଗେ ନା ॥ †

ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ 'ଦୋହା'ଗୁଡ଼ିକ ଅଧିକାଂଶ ଶ୍ଳେଷମୂଳକ । ତେଣୁ ବାଚ୍ୟାର୍ଥ ଯୋଗେ ଯେଉଁ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ ତାହା ସେଗୁଡ଼ିକର ମୌଳିକ ଅର୍ଥ ନୁହେଁ ।

ଯାହାହେଉ, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଆଦିଯୁଗରେ ଏହି ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କର 'ଦୋହା' ରଚନା ଯେ ସାହିତ୍ୟକୁ ଅଭିନବ ରୂପରେ ବିଭୂଷିତ କରିଛି, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଓଡ଼ିଆ ନାଥ ସାହିତ୍ୟ—ଓଡ଼ିଆରେ ନାଥ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଆଲୋଚନା କରିବା ପୂର୍ବରୁ ନାଥ ଧର୍ମର ଉତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମ୍ୟକ୍ ଆଲୋଚନା କରିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମୀଚୀନ । ଅନ୍ୟଥା ନାଥ-ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଆଲୋଚନା ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ।

ଏହି ନାଥ ଶବ୍ଦର ଉତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ 'ରାଜଗୁହ୍ୟ' ଓ 'ଶକ୍ତି ସଙ୍ଗମ ତନ୍ତ୍ର'ରେ ଉଦ୍ଧୃତମାନ ରହିଛି—

'ନାକାରୋଽନାଦିରୂପଂ ଚ ଥକାରଃ ସ୍ଥାପ୍ୟତେ ସଦା ।
ଭୁବନତ୍ରୟ ମେବୈକଃ ... ... ॥'

ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, 'ନା'କାର ହେଉଛି—ଅନାଦିରୂପ ଓ 'ଥ'କାର ହେଉଛି—ତ୍ରିଭୁବନର ସ୍ଥାପନା; ଅର୍ଥାତ୍ ନାଥ ଧର୍ମ ଅନାଦି ଧର୍ମ ଓ ତାହା ତ୍ରିଭୁବନ ସ୍ଥିତିର କାରଣ ଅଟେ ।

ପ୍ରସିଦ୍ଧ ତନ୍ତ୍ରଗ୍ରନ୍ଥ 'ଶକ୍ତି ସଙ୍ଗମ ତନ୍ତ୍ର'ରେ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇଛି—

ଶ୍ରୀ ମୋକ୍ଷଦାନଦକ୍ଷତ୍ଵାତ୍ ନାଥବ୍ରହ୍ମାନୁବୋଧନାତ୍ ।
ସ୍ଥଗିତାଜ୍ଞାନବିଭବାତ୍ ଶ୍ରୀନାଥ ଇତି ଗୀୟତେ ॥

---

† ବିଶେଷ ଆଲୋଚନା ଲାଗି **ସ୍ଵର୍ଗତଃ ଡକ୍ଟର କରୁଣାକର କରଙ୍କ 'ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଚର୍ଯ୍ୟାଚୟ' ପୁସ୍ତକ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।**

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଏହି ଉଦ୍ଧୃତାଂଶରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, 'ନା' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ମୋକ୍ଷଦାନରେ ଦକ୍ଷ ଓ ଏହି 'ଥ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ହେଉଛି—ଅଜ୍ଞାନତାର ଦୂରୀକରଣ । ଏହି ଶ୍ଲୋକଟିକୁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବାକୁ ଯାଇ ହିନ୍ଦି ଜଗତର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଆଲୋଚକ ହଜାରୀପ୍ରସାଦ ଦ୍ୱିବେଦୀ ତାଙ୍କ 'ନାଥ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ' ପୁସ୍ତକରେ ଲେଖିଛନ୍ତି— "ନା ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ, ଯାହା ମୋକ୍ଷଦାନରେ ଦକ୍ଷ; ଯାହା ମୋକ୍ଷପ୍ରାପ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମ୍ୟକ୍ ଜ୍ଞାନ କରାଏ ଏବଂ 'ଥ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ହେଉଛି— ଅଜ୍ଞାନର ସାମର୍ଥ୍ୟ ଦୂରୀକରଣ, ଅର୍ଥାତ୍ 'ନାଥ'ର ଆଶ୍ରୟରେ ନାଥ ବ୍ରହ୍ମର ସାକ୍ଷାତ୍କାର ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଅଜ୍ଞାନର ମାୟା ଅବରୁଦ୍ଧ ହୁଏ । ଏଣୁ 'ନାଥ' ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଛି ।"

ନାଥମାନେ ଶୈବ ଶାକ୍ତ କାପାଳିକ ବୌଦ୍ଧ ଓ ଜୈନମତର ପରିପୋଷକ ବୋଲି ବିଭିନ୍ନ ଶାସ୍ତ୍ରର ଆଲୋଚନାରୁ ଜଣାଯାଏ । 'ସିଦ୍ଧ-ସିଦ୍ଧାନ୍ତ-ପଦ୍ଧତି'ରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଦେଦୀପ୍ୟମାନ ତନ୍ତ୍ରର କର୍ତ୍ତା ହେଉଛନ୍ତି ସାକ୍ଷାତ୍ ଶିବ । ଯେଉଁ ଧୀର ପୁରୁଷମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଅପାର ଜ୍ଞାନ ସିଦ୍ଧିବଳରେ ବିଶ୍ୱର ସଂରକ୍ଷଣ କରିଥିଲେ ସେମାନେ ହେଉଛନ୍ତି ସିଦ୍ଧ ବା ନାଥ ।

ଦେଦୀପ୍ୟମାନତନ୍ତ୍ରସ୍ୟ କର୍ତ୍ତା ସାକ୍ଷାତ୍ ସ୍ୱୟଂ ଶିବଃ ।
ସଂରକ୍ଷନ୍ତୋ ବିଶ୍ୱମେବ ଧୀରାଃ ସିଦ୍ଧମତାଶ୍ରୟାଃ ॥

(ହଜାରୀ ପ୍ରସାଦ ଦ୍ୱିବେଦୀଙ୍କ ନାଥ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ତୃତୀୟ ପୃଷ୍ଠାରୁ ଉଦ୍ଧୃତ ।)

କାପାଳିକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ବାର ଜଣ ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ନାମ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଥମ ହେଉଛନ୍ତି—ଆଦିନାଥ । ତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ସେହି ବାର ଜଣ ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆଦିନାଥଙ୍କ ପରେ ଅଛନ୍ତି କାଳଭୈରବନାଥ, ବଟୁକ ନାଥ, ବୀର ନାଥ ପ୍ରମୁଖ ତିନି ଜଣ ନାଥଙ୍କ ନାମ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ଏବଂ ସେହି ଆଚାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ବାର ଜଣ ଶିଷ୍ୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସତ୍ୟନାଥ, ଭୀମନାଥ ଓ ଗୋରକ୍ଷ (ଗୋରଖ ନାଥ ବୋଧହୁଏ)ଙ୍କ ନାମ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

'ଷଟ୍-ସାମ୍ଭବ-ରହସ୍ୟ' ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ମତ ଉଦ୍ଧାର କରି ଉକ୍ତର ଦ୍ୱିବେଦୀ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ, ବୈଦିକ ଆଗମର ମଧ୍ୟରେ ବୈଷ୍ଣବ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ସେଥିରୁ ଗାଣପତ୍ୟ, ଗାଣପତ୍ୟରୁ ସୌର, ସୌରରୁ ଶୈବ ଏବଂ

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଶୈବାଗମଠାରୁ ଶାକ୍ତାଗମ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଟେ । ଶାକ୍ତାଗମରୁ ବାମାଗମ, ଦକ୍ଷିଣାଗମ ଓ କୌଳାଗମ; ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରତ୍ୟେକଠାରୁ ଉନ୍ନତ ମାର୍ଗରୂପେ ପରିଗଣିତ । କୌଳମାର୍ଗକୁ ହିଁ 'ଅବଧୂତମାର୍ଗ' କୁହାଯାଏ । ତେଣୁ ତନ୍ତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ ଗୁଡ଼ିକ ମତରେ କୌଳ ବା ଅବଧୂତ ମାର୍ଗ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଏଣୁ ଅବଧୂତ ମାର୍ଗ ଓ ନାଥପନ୍ଥର ମାର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ନ ଥିବାରୁ ଶାକ୍ତତନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟ ନାଥାନୁଯାୟୀ ଅଟେ ।

'ଜ୍ଞାନେଶ୍ୱର ପୀଠ ଚରିତ' ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ପାଠୋଦ୍ଧାର କରି ଲକ୍ଷ୍ମଣ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପାଠଗାରକର ନାମକ ଗବେଷକ ନାଥମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ବଂଶବୃକ୍ଷ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଛନ୍ତି; ସେଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଗୁରୁ ପରମ୍ପରାକ୍ରମେ ଆଦିନାଥ, ମତ୍ସ୍ୟେନ୍ଦ୍ର ନାଥ, ତଥା ମତ୍ସ୍ୟେନ୍ଦ୍ର ନାଥଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଗୋରକ୍ଷ ନାଥ ବା ଗୋରଖ ନାଥ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ, ସମଗ୍ର ଭାରତ ତଥା ନେପାଳ ଓ ତିବ୍ବତ ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳରେ ଗୋରଖ ନାଥଙ୍କର ଯେତେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ରହିଛି; ବୋଧହୁଏ, ନାଥପନ୍ଥୀ ଅନ୍ୟ ସାଧୁମାନଙ୍କର ସେତେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ନାହିଁ । ଏହି ଗୋରଖ ନାଥ ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ଏତେ ଲୋକପ୍ରିୟ 'ନାଥ'ରୂପେ ପରିଚିତ ଥିଲେ ଯେ, ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ନିଜ ନିଜ ଅଞ୍ଚଳର ନିବାସୀ ବୋଲି ନାନାପ୍ରକାର ଯୁକ୍ତି କରନ୍ତି । ବିଭିନ୍ନ ଆଲୋଚକଙ୍କ ମତରେ ଗୋରକ୍ଷ ନାଥ 'ପେଷାଓ୍ୱାର', ଦ୍ୱାରକା ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ 'ହୁରମୁଜ୍', କାଠିଆଓ୍ୱାଡ଼ ଅନ୍ତର୍ଗତ 'ଗୋରଖମଢ଼ି' ଆଦି ସ୍ଥାନ ଗୋରଖ ନାଥଙ୍କର ଜନ୍ମସ୍ଥାନରୂପେ ପରିଚିତ । ବଙ୍ଗୀୟ ସମାଲୋଚକମାନଙ୍କ ମତରେ ସେ ବଙ୍ଗଳାରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହଜାରୀ ପ୍ରସାଦ ଦ୍ୱିବେଦୀଙ୍କ 'ନାଥସମ୍ପ୍ରଦାୟ' ନାମକ ପୁସ୍ତକରେ ଗୋରଖନାଥଙ୍କ ସମୟ ନବମ ସମ୍ଭବତଃ ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀ ଓ ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳର 'ବଡ଼ବ' ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ସେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ବୋଲି (ଗୋରକ୍ଷ ସହସ୍ରନାମ ଶୀର୍ଷକ ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତିକାର ଗୋଟିଏ ଶ୍ଲୋକ ଅନୁସାରେ) ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି ।

"ଅସ୍ତିଯାମ୍ୟାଂ ଦକ୍ଷିଣକଶ୍ଚିଦ୍ ଦେଶଃ ବଡ଼ବ ସଞ୍ଜ୍ଞକଃ ।
ତତ୍ରାଜନି ମହାବୁଦ୍ଧି ର୍ମହାମନ୍ତ୍ରପ୍ରସାଦତଃ ।"

ଡକ୍ଟର ଦ୍ୱିବେଦୀ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ 'ଯୋଗିସମ୍ପ୍ରଦାୟାବିଷ୍କୃତି' ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରମାଣାନୁସାରେ ଗୋରକ୍ଷ ନାଥ ଗୋଦାବରୀ ତୀରବର୍ତ୍ତୀ 'ଚନ୍ଦ୍ରଗିରି'

Digitized by PPRACHIN, SOA

ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇଥିଲେ ବୋଲି ମତ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । ଡକ୍ଟର ଦ୍ୱିବେଦୀ 'ବଡ଼ବ' ଶବ୍ଦ 'ଗୋଦାବରୀ'ବାଚକ ବୋଲି ମତ ଦେଇଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଉକ୍ତ ଉଭୟ ଗ୍ରନ୍ଥର ମତାନୁସାରେ ଗୋରକ୍ଷ ନାଥ ଯେ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶାରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । କାରଣ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଗଙ୍ଗବଂଶଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶର ରାଜାମାନଙ୍କ ଶାସନକାଳରେ ଓଡ଼ିଶାର ସୀମା ଗଙ୍ଗାଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା ଏବଂ 'ଚନ୍ଦ୍ରଗିରି'ଠାରେ ଓଡ଼ିଶାର ଦିଗ୍‌ବିଜୟୀ ରାଜାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏକ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଦୁର୍ଗ ସୁରକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲା । କର୍ଣ୍ଣାଟରାଜ (ଆନ୍ଧ୍ର) କୃଷ୍ଣଦେବ ରାୟଙ୍କ ସମୟରେ 'ଚନ୍ଦ୍ରଗିରି' ଅଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିଶାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇଛି । ତେଣୁ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଉଭୟ ପ୍ରାମାଣିକ ପୁସ୍ତକରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଗୋରଖ ନାଥଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ପ୍ରକୃତରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଥିଲା ଏବଂ ଅଦ୍ୟାପି ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାରେ ଗୋରଖ ନାଥଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ମଠ 'ଗୋରେଖ ଗାଦି', 'ଗୋରଖ ମଠ' ନାମରେ ସୁପରିଚିତ ।

କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁର ମହକୁମା ଅନ୍ତର୍ଗତ ତିର୍ତ୍ତୋଲ ଥାନାର 'ଛପଡ଼ା' ନାମକ ଗ୍ରାମରେ ଏକ ଗୋରେଖ ଗାଦି ରହିଛି । ସେହି ଅଞ୍ଚଳରେ ତାହା 'ଗୋରେଖାଗାଦି' ନାମରେ ବିଖ୍ୟାତ । ପ୍ରତି ବର୍ଷ ଅଗ୍ନ୍ୟୁତ୍ସବ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାଦିନ ଗୋରଖ ନାଥଙ୍କ ତିରୋଧାନ ଦିବସରୂପେ କେଉଁ କାଳରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଅଦ୍ୟାପି ପାଳିତ ହୋଇଆସୁଛି । ଓଡ଼ିଆ ନାଥପନ୍ଥୀ ଓ ସାଧାରଣ ସାଧୁସନ୍ଥମାନେ ଉକ୍ତ ଦିବସରେ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ରାତି ଉଜାଗରପୂର୍ବକ ଗୋରଖ ନାଥଙ୍କ ମହିମାଗାନରେ ଉତ୍ସବଟିକୁ ପାଳନ କରନ୍ତି । ପୂର୍ବୋକ୍ତ 'ଛପଡ଼ା'ରେ ଅବସ୍ଥିତ ଗୋରେଖାଗାଦିର ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ 'ବିଦ୍ୟାଧର ଗାଦି', 'ବେଲି ବିହାରୀ ଗାଦି' ଓ 'ମୁନି ଗୋସେଇଁ ମଠ' ଆଦି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ନାଥ-ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଓଡ଼ିଶାରେ 'ନାଥ'ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ମଠଗୁଡ଼ିକର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିବରଣୀ ମିଳି ନାହିଁ । ହୁଏତ କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ମଠ କାଳର କବଳରେ ଧ୍ୱଂସପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିବ କିମ୍ବା ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ କେତେକ ମଠ ଭିନ୍ନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଭୁକ୍ତ ହୋଇଥିବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ତଥାପି ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ଯେତେଗୋଟି ନାଥପନ୍ଥୀ ମଠ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ, ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମାଲୋଚକ ଡକ୍ଟର ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି ତାଙ୍କ 'ଓଡ଼ିଶାରେ ନାଥ

Digitized by PPRACHIN, SOA

ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଓ ନାଥ ସାହିତ୍ୟ' ନାମକ ପୁସ୍ତକରେ ବିବରଣୀ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ସେଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, କଟକ ଜିଲ୍ଲାର (କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ମହକୁମା ଅନ୍ତର୍ଗତ) କଆରବାଙ୍କ ମଠ, ଦୀଗସ୍ୱଣ୍ଡି, ହରିହରପୁର, ଆଳି (ବାର ମହାନ୍ତିଆ ଗାଦି), ଚଉଦକୁଲାଟ, ପଦ୍ମପୁର ; ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଭୁବନେଶ୍ୱରସ୍ଥ କପାଳୀ ମଠ ବା ବଡ଼ ମଠ, ପୁରୀ ସହରର ସତ୍ୟନାଥ ମଠ, ପିପିଲି ଥାନା ଅନ୍ତର୍ଗତ ପାଣିଦୋଳ ମଠ ଓ ଢେଙ୍କାନାଳ ଜିଲ୍ଲାର କପିଳାସ ପୀଠ ଆଦି ନାଥମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ପୀଠସ୍ଥଳରୂପେ ଖ୍ୟାତ ।* ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାୟ ସବୁ ଜିଲ୍ଲାରେ ନାଥ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବା ଯୋଗୀମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଆଦୌ ନଗଣ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏହି ନାଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରାୟ ଅଧିକାଂଶ ଭିକ୍ଷାବୃତ୍ତି କରି ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରନ୍ତି । ଲଉଡ଼ିଭୂମ୍ବା ଥାଳି ଧରି କେନ୍ଦରା ବଜାଇ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଗୀତ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୌରାଣିକ ଆଖ୍ୟାୟିକାମାନ ଗାନ କରି ଏମାନେ ଭିକ୍ଷା ମାଗି ବୁଲନ୍ତି ।

ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ନାଥମାନଙ୍କର ସତ୍ୟନାଥୀ, ଧର୍ମନାଥୀ, ରାମପନ୍ଥ, ନାଟେଶ୍ୱରୀ ବା ଲକ୍ଷ୍ମଣନାଥୀ ଆଦି ଦ୍ୱାଦଶପନ୍ଥ ମଧ୍ୟରୁ ଆଦିପନ୍ଥ ଅର୍ଥାତ୍ ସତ୍ୟନାଥୀ ଶାଖାର ମୂଳ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଥିଲେ ସତ୍ୟନାଥ ଏବଂ ସେ ଓଡ଼ିଶାର ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିଲେ । ଏହିସବୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ନାଥ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ସହିତ ଓଡ଼ିଶାର ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ଥିଲା ଏବଂ ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଆଦିନାଥ, ମତ୍ସ୍ୟେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ଓ ଗୋରଖ ନାଥଙ୍କ ଚରିତ ଓ ସେମାନଙ୍କ ନାମରେ ଭଣିତ କବିତା ଓ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପୁସ୍ତକ ଆଦି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତର ମଧ୍ୟପର୍ବ, ସଭାପର୍ବ, ବନପର୍ବ, ବିରାଟ ପର୍ବ ଆଦିରେ ମତ୍ସ୍ୟେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ଓ ଗୋରଖ ନାଥଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ତେଣୁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଓ ସମାଜରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ନାଥ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ସିଦ୍ଧମାନେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରି ସାରିଥିଲେ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ସପ୍ତାଙ୍ଗ, ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦଙ୍କ ଶୂନ୍ୟ ସଂହିତା, ଅମରକୋଷ ଗୀତା, ସପ୍ତାଙ୍ଗ ଯୋଗସାର ଟୀକା, ଯଶୋବନ୍ତ ଦାସଙ୍କ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର, ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ନାଥଙ୍କ ଗୋରେଖ ସଂହିତା, ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଯୋଗ ଧାରଣ, ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର ଦୈବଜ୍ଞଙ୍କ ଟୀକାଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର, ଦାସବର୍ତ୍ତି ଦାସଙ୍କ

---

* ଓଡ଼ିଶାରେ ନାଥ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଓ ନାଥ ସାହିତ୍ୟ, ପୃ. ୮ । ୯

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଗୋବନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର, ଦ୍ୱାରକା ଦାସଙ୍କ ପରଚେଗୀତା ଓ ଈଶ୍ୱର ଦାସଙ୍କ ଚୈତନ୍ୟ ଭାଗବତ ଆଦି ବହୁ ଓଡ଼ିଆ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମତ୍ସେନ୍ଦ୍ର ନାଥ, ଗୋରଖ ନାଥ ଆଦି ସିଦ୍ଧ ଓ ନାଥ ଯୋଗୀମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବର୍ଣ୍ଣନା ଥିବାର ଜଣାଯାଏ ।

ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟରେ ସଂରକ୍ଷିତ 'ଅମରକୋଷ ଗୀତା' (O.L./938-A) ର ପ୍ରଣେତା ହେଉଛନ୍ତି ଆଦିନାଥ (ଗ୍ରନ୍ଥ ବିବରଣୀର ପୃ. ୪୬-୪୭ ରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ) । ଉକ୍ତ ପୁସ୍ତକରେ ମଧ୍ୟ ନାଥ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଗ୍ରନ୍ଥଗୁଡ଼ିକର ବର୍ଣ୍ଣିତ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଓ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଷୟର ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ହୋଇଛି ।

"ଶୂନ୍ୟେଣ ଜାତ ପୁତା ଜନମ କାଳହିଂ ମଲି ।
କଛି ମିଛ ଲତାପ୍ୟେ ଅଲଖରଙ୍ଗ ଦେଖିଲି ॥
ସେ ରଙ୍ଗ ଦେଖିବୁ ପୁତା ଗୈରିକଇଂ ଜଗି ।
ତାହା ଚିହ୍ନିଲେ କେବେହେଂ ନୋହିବୁଟି ଭୋଗୀ ॥

× × ×

ଯେତ୍ହା ଯେବେ ପୁତା ନତ୍ୟହେଂଣ ପଡ଼ି ।
ଆଦିନାଥେ କହିଲେ ଗୋରଖ ନାଥକଂ ଆଗରେ ଅବଧାରି ॥"

ନାଥ ସିଦ୍ଧମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟ ଜାଳନ୍ଧରୀ ନାଥଙ୍କ ଜନ୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଭିନ୍ନ ମତବାଦ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲେ ହେଁ, 'ଉଡ୍ଡୀୟାନପୀଠ ବା ଓଡ଼ିଶାରେ ସେ ଅନେକକାଳ ଅତିବାହିତ କରିଥିଲେ । ସେ ଉଡ୍ଡୀୟାନ-ପୀଠସ୍ଥ ଲଙ୍କାପୁରୀରେ ଜାଳେନ୍ଦ୍ରଂ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ରାଜା ଥିଲେ ଓ ସମ୍ବଲପୁରର ରାଜା ଇନ୍ଦ୍ରଭୂତିଙ୍କର ଭଗିନୀପୁ ଥିଲେ । ଏହି ଜାଳେଂନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଜାଳନ୍ଧରୀ ନାଥ ଓ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟ କାହ୍ନୁପା ବା କୃଷ୍ଣାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଗୁରୁରୂପେ ଆଲୋଚକମାନେ ମତ ଦଅନ୍ତି ।

ନାଥ ସାହିତ୍ୟରେ 'ଶିଶୁବେଦ' ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥର ମହତ୍ତ୍ୱ ଯଥେଷ୍ଟ ରହିଛି । ଡକ୍ଟର ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଆଲୋଚନାରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ସାରଳା ମହାଭାରତ, ବିଷ୍ଣୁଗର୍ଭପୁରାଣ, ଯୋଗାନ୍ତସୂତ୍ର, ସିଦ୍ଧାନ୍ତଚନ୍ଦ୍ରିକା, ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର ଦାଣ୍ଡଧୂଆ, ଅଚ୍ୟୁତ ଭଜନ, ବ୍ରହ୍ମକୁଣ୍ଡଳୀ, ଉପାସନା ପଦ୍ଧତି, ବ୍ରହ୍ମଗୀତା, ମଣିବନ୍ଧଗୀତା, ଲୋଇଗୀତା, ଘଣ୍ଟିସାରଗୀତା, ପରଚେଗୀତା,

Digitized by PPRACHIN, SOA

ନାମବ୍ରହ୍ମଗୀତା, ଛତିଶଗୁପ୍ତଗୀତା, ଅଣାକାର ସଂହିତା, ବ୍ରହ୍ମଣାଙ୍କୋଳି, ଜ୍ଞାନସାଗର, ଗରୁଡ଼ଗୋବିନ୍ଦମାଳିକା ଆଦି ଓଡ଼ିଆ ଗ୍ରନ୍ଥରେ 'ଶିଶୁବେଦ'ର ଉଲ୍ଲେଖ ତଥା ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ଉକ୍ତର ମହାନ୍ତଙ୍କ ସମ୍ପାଦିତ 'ଶିଶୁବେଦ'ରୁ କେତେକାଂଶ ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧୃତ ହେଲା—

"ପ୍ରେକ ନୁହଇ ଦୁଇ ଅଲଗ ବଲଗ ।
ନିରହଂ ନିରନ୍ତରେ ସେହୁ ଅଲଗ ॥
ସିଶୁମୁନା ମଧ୍ୟେ ସଯୋତ ପ୍ରକାଶ ।
ବଦନ୍ତ ନାଥ ଏହି ସିଦ୍ଧକଂର ନିଶୁଆସ ॥

ପ୍ରେକ ନୁହଇଂ ଦୁଇନାଗି ଅଛି, ଯେସେ ଚକ୍ଷୁର ପିଙ୍ଗୁଳହି ହୋଇ ଜଣେଂ । ସେ ଦୁଇ ଚକ୍ଷୁଧୁନିରୁ ବାହାର ହୋଇ ଅକ୍ଷୀ । ଧୁନି ଘରେ ମନ ପଶିଲେ ସମାଧି ହୁଅଇ ହି ।

କାଳକମଳ ନିରଂଜନ ପ୍ରେକଇ ଘରେ ।
ବାସା ପ୍ରେହା ଯେ ପ୍ରତ ପ୍ରତ କରି ବୁଝାବଇଂ ॥
ସେ ମୋର ଗୁରୁ ମୁହିଂ ତାର ଦାସର ଦାସ ।

କାଳ ଯାହା କହି ସେ ଚକ୍ଷୁହି । ତାହାର ଯେ ପିଙ୍ଗୁଳା ତାଙ୍କୁଣି ଅଛି ସେ ଯମର କଟାକ୍ଷହି । ପ୍ରେହାକୁ କାଳ କହି । କମଳ ଯାହାକୁ ବୋଲି ସେ ପ୍ରେହି ରହିଅଛି । କଳାଡୋଳା ସ୍ଥିର କରି ଉଦେ କଲେ ନିରଂଜନ କହହି । ତେଣୁଂ କରି ତନହେଂ ପ୍ରେକଇ ଘରେ ବାସ ।" *

ଶିଶୁବେଦର ରଚୟିତା ସ୍ୱୟଂ ଗୋରଖ ନାଥ ବୋଲି ଆଲୋଚକ ଶ୍ରୀ ବୃନ୍ଦାବନ ଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁମାନ କରିଛନ୍ତି । †

ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ଦାସଙ୍କ ଆଲୋଚନାରୁ 'ମତ୍ସ୍ୟେନ୍ଦ୍ର ଗୀତା' ନାମକ ଏକ ପୁସ୍ତକର ନାମ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳେ । ଅଧ୍ୟାପକ ତାଙ୍କ ମତରେ ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚନାକାଳ ଖ୍ରୀ: ଅ: ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ଓ 'ବୌଦ୍ଧଗାନ ଦୋହା' ପରେ ତାହା ହେଉଛି ପ୍ରଥମ ଓଡ଼ିଆ ରଚନା । +

---

* ଓଡ଼ିଶାର ନାଥ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଓ ନାଥ ସାହିତ୍ୟ, ପୃ. ୨୯୭—୩୦୫

† ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ, ଲେଖକ—ଶ୍ରୀ ବୃନ୍ଦାବନ ଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ. ପୃ. ୧୭୯

\+ ନବଜୀବନ, ୯ମ ବର୍ଷ, ନବମ ସଂଖ୍ୟା

Digitized by PPRACHIN, SOA

ସିଦ୍ଧ ଓ ନାଥ କବିମାନଙ୍କୁ ଭାରତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଞ୍ଚଳର ଆଲୋଚକ ନିଜ ନିଜ ଅଞ୍ଚଳର କବି ଏବଂ ଉକ୍ତ ପ୍ରାନ୍ତୀୟ ଭାଷାର ତାହା ପ୍ରଥମ ରଚନା ବୋଲି ଦାବି କରନ୍ତି । ଏ ପ୍ରକାର ଯୁକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଅଯୌକ୍ତିକ ବୋଲି ମନେ ହୁଏ ନାହିଁ । କାରଣ ସିଦ୍ଧ ଓ ନାଥ କବିମାନେ ଯେଉଁ ସମୟରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଥିଲେ ସେତେବେଳେ ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାନ୍ତୀୟ ଭାଷାର ପ୍ରାୟ ଅଭ୍ୟୁଦୟ ସମୟ । ଉକ୍ତ କବିମାନେ ସଂସ୍କୃତରେ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ ହେଁ ନିଜର ମତବାଦର ପ୍ରଚାର ତଥା ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ସହିତ ଅତ୍ୟଧିକ ମିଳାମିଶା ହେତୁରୁ, ସାଧାରଣ ଜନତାର ବୋଧଗମ୍ୟ ଭାଷାରେ 'ଦୋହା' ରଚନା କରିଥିଲେ ଏବଂ ତାହା ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷାଭାଷୀ ଭକ୍ତ ଜନତାଙ୍କ ମୁଖରେ ପାଠ ହେବାବେଳେ ସେହି ସେହି ଅଞ୍ଚଳର ଭାଷାଗତ ଉଚ୍ଚାରଣ ଓ ସ୍ଥଳ ବିଶେଷରେ ଆଞ୍ଚଳିକ ପ୍ରଭାବ ମଧ୍ୟ ମୂଳଲେଖାରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ସେ ଯୁଗରେ ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ସେମାନଙ୍କ ମତବାଦର ଅଖଣ୍ଡ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇଥିବାରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଞ୍ଚଳରେ ତାଙ୍କର ଭକ୍ତ ଶିଷ୍ୟ ଓ ଗୁରୁ ପରମ୍ପରା କ୍ରମେ ମତବାଦର ପରିପୋଷକ ବହୁଳ ଭାବରେ ଥିଲେ ଏବଂ ସିଦ୍ଧ ଓ ନାଥ ସାହିତ୍ୟକୁ ନିଜ ନିଜ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଖ୍ୟାତ କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ସିଦ୍ଧ ଓ ନାଥ ସାହିତ୍ୟର ମୂଳ ରୂପ କ'ଣ ଥିଲା, ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମତ ଦେବା ମଧ୍ୟ ସହଜସାଧ୍ୟ ବ୍ୟାପାର ନୁହେଁ । ତେଣୁ ଅଞ୍ଚଳଭେଦରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଯେ, ନିଜ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଥମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକରୂପେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଉଛି, ତାହା ଆଦୌ ବର୍ତ୍ତମାନର ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଅଯୌକ୍ତିକ କିମ୍ବା ଅସମୀଚୀନ ବୋଲି ମନେ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ

ଓଡ଼ିଆ ଲିପି, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ସିଦ୍ଧ ଓ ନାଥ ସାହିତ୍ୟର ଆଲୋଚନା ପରେ ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମେ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ଆଲୋଚନା କରିବା ସମୀଚୀନ ହେବ । ଭାରତର ପ୍ରାଚୀନତମ ଭାଷା ବୈଦିକ, ପ୍ରାକୃତ, ସଂସ୍କୃତ ଓ ଅପଭ୍ରଂଶ * ଆଦି ଭାଷା ଆଲୋଚନା କଲେ

* ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ, ଲେଖକ—ପଣ୍ଡିତ ବିନାୟକ ମିଶ୍ର, ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ, ପୃ. ୪ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଗଦ୍ୟ ଓ ପଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ବିକାଶ ପ୍ରାରମ୍ଭିକ କାଳରୁ ଏକସଙ୍ଗରେ ହୋଇଆସୁଛି । ଅବଶ୍ୟ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ବିକାଶ ସେ ସମୟରେ ଯେତିକ ହୋଇଛି ତାହାର ପରିମାଣ ଏତେ ନଗଣ୍ୟ ଯେ, ପ୍ରାଚୀନ ଆଲୋଚକମାନେ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶେଷ ଆଲୋକପାତ କରିନାହାନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତରେ ଗଦ୍ୟର ବିକାଶ ବହୁ ପୂର୍ବକାଳରୁ ହୋଇଥିବାର ପ୍ରମାଣ ବୌଦ୍ଧ, ଜୈନ ତଥା ସଂସ୍କୃତରେ ଲିଖିତ ପଞ୍ଚତନ୍ତ୍ରାଦିରୁ ମିଳେ । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆରେ ନାଥ ସାହିତ୍ୟ ପରେ ପରେ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ବିକାଶ ଏକ ମୁଖ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲା । ତେଣୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଆଲୋଚନାରେ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ବିକାଶ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମ୍ୟକ୍ ଆଲୋଚନା ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ତଥା ସମୀଚୀନ ବୋଲି ମନେହୁଏ ।

ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟର ବିକାଶ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବାସ୍ତବରେ ଦଶମ-ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଖୋଦିତ ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଲେଖମାନଙ୍କରୁ ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଥିଲେହେଁ, ସେଗୁଡ଼ିକର ଆଲୋଚନା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଅନୁଚ୍ଛେଦରେ କରାଯାଇଛି । କାରଣ ଭାଷାର ବିକାଶ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପ୍ରୋକ୍ତ ଅଭିଲେଖ ଗୁଡ଼ିକର ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଯେତେ, ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ବିକାଶ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେଗୁଡ଼ିକର ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ ସେତେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି ମନେହୁଏ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଗଙ୍ଗବଂଶ ରାଜତ୍ୱକାଳରୁ ଉକ୍ତ ବଂଶର ରାଜାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଦତ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଲେଖ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର କ୍ରମବିକାଶ ଦିଗରେ ଯେତେ ଉପାଦାନ ଯୋଗାଏ, ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ବିକାଶ ଦିଗରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ସେତେ ସହାୟକ ହୁଏ ନାହିଁ । ତେଣୁ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଲେଖ ଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଆଲୋଚନାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ ବୋଲି ମନେହୁଏ ।

ନାଥ ସାହିତ୍ୟର ଆଲୋଚନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ 'ଶିଶୁବେଦ'ର ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଥିଲେହେଁ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ବିକାଶରେ ଶିଶୁବେଦର ଦାନ ଅତୁଳନୀୟ । ଅଧ୍ୟାପକ ଡକ୍ଟର ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତିଙ୍କ 'ଓଡ଼ିଶାର ନାଥ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଓ ନାଥ ସାହିତ୍ୟ' ପୁସ୍ତକର ପରିଶିଷ୍ଟାଂଶରେ ପ୍ରଦତ୍ତ 'ଶିଶୁବେଦ'ର ଉଦ୍ଧୃତାଂଶରେ ଶିଶୁବେଦର ଗଦ୍ୟ ଓ ପଦ୍ୟାଂଶ ଉଦ୍ଧୃତ ହୋଇଛି । ଉକ୍ତ ଗଦ୍ୟାଂଶର ଭାଷା ପ୍ରାଚୀନ ଓ ଡକ୍ଟର ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଆଲୋଚନାରୁ ତାହାର ସମୟ ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ବୋଲି ନିର୍ଣ୍ଣୀତ

Digitized by PPRACHIN, SOA

ହୋଇଛି । ଉକ୍ତ ପୁସ୍ତକରେ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି ଏବଂ ପଦ୍ୟାଂଶ ତଳେ ଅର୍ଥରୂପେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଗଦ୍ୟାଂଶ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରାଚୀନତମ ଗଦ୍ୟର ଉଦାହରଣରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯିବା ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ବୋଲି ମନେହୁଏ । ତେଣୁ ଉକ୍ତ ଗଦ୍ୟାଂଶରୁ କେତୋଟି ଉଦାହରଣ ଏଠାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା—

"ଜୀବ ଅନ୍ତେ ତାହାର ଘର ପରମ ଶୂନ୍ୟ ଯେ ସେ ଆକାଶରେ ମଧ୍ୟେଁ ଅଛଇ । ସେ ପରମ ଘରେ ପଶି ଦେଖୁଅଛୁଂ । ସେ ଘରେ ଜାଗ୍ରତ କଳା ଯେବେ ରହିଲେ ମନ ପବନ ସୁସୁପ୍ତିରେ ରହିଲେ ଏହାକୁ ସପନଧିଆ ପରଚେ ସମାଧ ଯୋଗ ବୋଲି ।

× × ×

ଡାହାଣ ବ୍ରତେକ ଫଖ ଉଇଂଲେ ଦନେ ଦନେ ବଢ଼ଇ କାୟେ ମହାରସ ଶୋଷିବେ ଗୁଂଜନ ନ ଖସିବେ । ନାଥେ ବଦନ୍ତି କର ଅକ୍ଷୁ ଜୀବନକୁ ଉପାୟେ ।

× × ×

ଡାହାଣ ବ୍ରତେକ ଯୋ ଯାହାକୁ ବୋଲି ସେ ଦକ୍ଷିଣ ପିଙ୍ଗଳା ନାଡ଼ି ଉର୍ଦ୍ଧମୁଖ ହୋଇଲେ । ଆପଚନ୍ଦ୍ର ଝରଇ । ଆକାଶରୁ ଅମୃତ ଝରଇ । ଅମନା ଗଗନରେ ଶତ୍ତ ରହଇ । ଗୁଞ୍ଜର ଦୃଷ୍ଟି ନ ଖସଇ । ମନହସ୍ତୀ ଶାଳରୁ ବାହାର ନୁହଇ । ନ ଖସଇ ଯେତକ ଯାଇ । ଏହାକୁ ସହଜ ସମାଧ ବୋଲି ।"

ଶିଶୁବେଦପରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଚଳିତ ଗୁଣି, ଗାରେଡ଼ି, ଝଡ଼ା, ଫୁଙ୍କା ଆଦିର ସାହିତ୍ୟିକ ମହତ୍ତ୍ୱ ଯଥେଷ୍ଟ ବୋଲି ମନେକରାଯାଏ । ପ୍ରାଚୀନ କାଳର ଲୋକମାନେ ଏହି ଝଡ଼ା, ଫୁଙ୍କା ଓ ମନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ନିଜକୁ ରକ୍ଷାକରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସମାଜକୁ ରକ୍ଷାକରୁଥିଲେ ଏବଂ ତା'ଫଳରେ ଏହି ଝଡ଼ା, ଫୁଙ୍କା ମନ୍ତ୍ରର ପ୍ରଚ୍ଛର ସମାଜରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ହୋଇଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ଓଡ଼ିଆ-ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର ବିକାଶ କାଳରେ ଏହି ମନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକର ବିକାଶ ଓଡ଼ିଶାର ସାଧାରଣ ଜନତାଙ୍କଠାରୁ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ତେଣୁ କେତେକ ଗୁଣି, ଗାରେଡ଼ି ମନ୍ତ୍ର ଉଲ୍ଲେଖ ଏଠାରେ ସମୀଚୀନ ବୋଲି ମନେହୁଏ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

"ଶ୍ରୀରାମ ବୁଲନ୍ତିଂ ପାବଂଶ ମୁଖ ଗୃହ୍ନଂ । ଆଗେ ଜମଙ୍କ ଭୁଲତେ ଧୂଳ ପଡ଼ନ୍ତେ କାହାର ଆଗ୍ୟାଂ । ଶ୍ରୀରାମ ସୀତ୍ୟାଙ୍କର ମୁହାବର ଲଖ୍ୟଣଙ୍କର ଈସର ପାବଂଶଙ୍କର କୁଟୀଏ ଆଗ୍ୟାଂ ।

× × ×

ଗୃଲେ ଅନନ୍ତ ଦୁଇପାଖେ ନଗାଇବୁ ମୁଖ । ବାଣୁଆକୁ ନ ଦେବୁ ଧର । ଗୃଲିଲ ଅନନ୍ତ ଚଳନ୍ତୁ ପର । ଗୃଲେ ଗୃଲେ ଅନନ୍ତ ଗୃଳେ ନ ଗୃଲେ ବଲ କାହାର ଆନ ନରକାରଙ୍କର କୁଟୀଏ ଆନ । କାହାର ଆନ ବ୍ରହ୍ମା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର କୁଟିଏ ଆନ । କାହାର ଆନ ପାତାଳ ବାସୁକ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଂ ସୂର୍ଯଙ୍କର ଶ୍ରୀଧରମ ଦେବତାଙ୍କ ମା ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ମା ସୀତ୍ୟାକଂ ଗୁରୁ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ କୁଟୀ କୁଟୀ ଆନ । ଗୃଲେ ଗୃଲେ ଅନନ୍ତ ଚଳନ୍ତୁ ପର ମୁଖଚେଙ୍କ ଖେଦନ୍ତୁ ପର ଭୁ ଯମକ ; ଅନନ୍ତରୂପୀ ଖେଦ ଖା, ବାଣୁଆକୁ ଦେଖୀ ପୁଣି ଖା ଖେଦ । ଦେଖା ଦେଖୀ ଖେଦ ଖା । ବାଣୁଆରଃ ଓଳେ ଉଡ଼ିଯାଇ । କପୁଳରେ ଚଟୁ ମାରବୁ ଯାଇ । ଇତ୍ୟାଦ ।

× × ×

ଘର୍ ବାହାରୁ ଗୃଳେବାଟ । ସହସ୍ର ଯୁଗୁନ ନବକୁଟୀ କନ୍ଯାନ୍ ଡାଆଣୀ ମସାଣୀ ଚଉଡ଼ିଂ ଶରଗୁଣୀ ଭୂତପ୍ରେତ ମୁଖ ପଡୀଲ୍ ବଜ୍ର କପାଟ ତଳେ ଧରଣୀ ଉପରେ ଆକାଶ ଏବାରେ କୁମରକୁ ରକ୍ଷାକରସୀ ।"

ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଡାହାଣୀ, ଚରୁକୁଣୀ, ଭୂତପ୍ରେତ, ନରସିଂହ, ହନୁମାନ, ରାମସୀତା, ବ୍ରହ୍ମନରଞ୍ଜନ, ହରପାବଂଶ, ବେତାଳ, ନଟେଇ-ଧୋବଣୀ, ପିତେଇ ସଉରୁଣୀ, ଧର୍ମଦେବତା, ଗଙ୍ଗାଯମୁନାସରସ୍ୱତୀ, ଶ୍ୱେତଗଙ୍ଗା ଆଦିର ଉଲ୍ଲେଖ ବାସ୍ତବିକ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ଏହାର ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳରେ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ସମୟରେ ଲିଖିତ 'ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ବଚନିକା' ବା 'ନତ୍ୟାନ ଗୁରୁବାର' ପୋଥିର ଭାଷା ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି ମନେହୁଏ । ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବତଃ ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ 'ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୁରାଣ' ରଚନା ପୂର୍ବରୁ 'ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ନାରାୟଣ ବଚନିକା'ର ରଚନା ହୋଇଥିଲା । ଭାଷାଦୃଷ୍ଟିରୁ ମଧ୍ୟ ବିଚାର କଲେ ଏହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ହୁଏ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

"ସାସୁ ନା ଶ୍ରୀସୂ୍ୟା ବହୁନା ପ୍ରସୂ୍ୟା, ସାହୁ ନା ଶ୍ରୀଧର । ପୁଅନା ଶ୍ରୀକର । ଘୃଣ ଶ୍ରୀବକ୍ତ ସେକାଘରେ ଥାନ୍ତି । ଗୁରୁବାର ଦିନ ବହୁ ବୋଇଲା ସାସୁଏ ମୁଁ ପଦ୍ଧଟୋଳ ଜିବ । ସାସୂ ବୋଇଲା କିଏ ମାଏ ସେତେ ଦିନ ଥାଇ ଥାଏ ସେହା କଲୁ । ଆଦ୍ୟ ଗୁରୁବାର ଆଜ ମୋ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସାଙ୍ଗେ ଅଷ୍ଟବେତାଳେ ଅଷ୍ଟଅପସର ଥାନ୍ତି । ସସୁରଂ ଭୁଲେ ଅଷ୍ଟ ମହାଜ ଭୁଜନ୍ତି । ମୁ ଜାଇ ନ ପାରବ । ଜଦ ଜିବୁ ଖରେ ଜିବୁ ଘରେ ଆସିବୁ । ବଡ଼ଲୋକ ଦେଖିଲୁ ମାନ୍ୟଧର୍ମ କରିବୁ । ସରଲୋକ ଦେଖି କୋଳ ସମ୍ଭାସଣ କରିବୁ । ବାଳକ ଦେଖି ସୁଖେ ଚୁମ୍ବନ ଦେବୁ । ବଣ୍ଡୁଠେ ଦେଖି ଭୁଠେ ବାହାରିବୁ ।

× × ×

ପାଟେ ପିନ୍ଧି ପାଟେ ଉପୁରଣ ଦେଲା । ଗନ୍ଧ ଅଏଳା ଘେନ ସ୍ନାହାନ କଲା । ସାସୁ ଯେତେକ କହିଥିଲା ସେରୂପେ କଲା ।"*

ଏହି ଯୁଗରେ ବହୁ ଲୋକଗଳ୍ପ ଓ କାହାଣୀ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଓଡ଼ିଆ ଘରର 'ଆଈମା' ଓ 'ବୁଢ଼ୀମା'ମାନେ ଛୋଟ ଛୋଟ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଆକଟ କରିବା ଓ ଭୁଲେଇ ରଖିବା ଲାଗି ନାନାପ୍ରକାର ମନଗଢ଼ା କାହାଣୀ ଓ ଦେଶବିଦେଶର ଗପ ଶୁଣାଇ-ଥାନ୍ତି । ସେହି ଗପଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଦେବତା, ଭୂତ, ପ୍ରେତ, ବେତାଳ, ଯକ୍ଷ, ଅପ୍ସରା ପ୍ରଭୃତି ଦୈବିକ; ଅସୁର ଅସୁରୁଣୀ, ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ, ତାନ୍ତ୍ରିକ, କୁହୁକକେଳା ପ୍ରଭୃତି ଭୌତିକ ତଥା ରାଜାମନ୍ତ୍ରୀ, ସାଧବ, କଟୁଆଳ, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, ସାପ, କୁହୁକ ଘୋଡ଼ା, ପକ୍ଷୀରାଜ ଘୋଡ଼ା, ମନପବନ କଠାଉ, ମାର ମାର ଠେଙ୍ଗା, ବାନ୍ଧ ବାନ୍ଧ ଦଉଡ଼ି, କେଶବତୀ କନ୍ୟା ଆଦି ସାମାଜିକ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକର କଳ୍ପନା କରାଯାଇଛି । କାହାଣୀ ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ନୀତି ଓ ଆଦର୍ଶମୂଳକ ଏବଂ ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକର କଥନଭଙ୍ଗୀ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ । ଭାଷାର ସରଳତା, ବର୍ଣ୍ଣନାର ଚମତ୍କାରିତା, ବିଷୟବସ୍ତୁର ଅଲୌକିକ ସନ୍ନିକରଣ ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରଧାନ ଉପଜୀବ୍ୟ । ମନୋରଞ୍ଜନ ମାଧ୍ୟମରେ ନୀତିଶିକ୍ଷା ଦେବା ଗଳ୍ପର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଏହି କଥାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ କଳୁରି ବେଣ୍ଟ, କୁହୁକ ମଣ୍ଡଳ, ମଉନାବତୀ, କେଶବତୀ କନ୍ୟା, ଚକୁଳିଆ ପଣ୍ଡା, ସାହାଡ଼ା ସୁନ୍ଦରୀ ଆଦି ଅଦ୍ୟାପି ଜନଜୀବନକୁ ସଂଗଠିତ କରିବାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଉପାଦାନ ଯୋଗାଇ ଆସୁଛି ।

* 'କଲ୍ୟାଣ-ଗୁରୁବାର' Or. pr/18(A) ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟ ପୋଥି ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷାର୍ଦ୍ଧ ଓ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମାର୍ଦ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଅନେକ ଗଦ୍ୟକାବ୍ୟ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଅତିବଡ଼ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ତୂଳାଭିଣା, ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ ବ୍ରହ୍ମଗୀତା, ପ୍ରଣବସାର ଗୀତା ଓ ଅମରକୋଷ ଗୀତା (ଗ୍ରନ୍ଥ ବିବରଣୀର ୪୩ ପୃଷ୍ଠାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ) ଆଦିରେ ଥିବା ଗଦ୍ୟାଂଶର ଭାଷା ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳର ଭାଷା ଅପେକ୍ଷା ମାର୍ଜିତ ତଥା ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଓ ଶରୀରତତ୍ତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଷୟବସ୍ତୁର ଅବଲମ୍ବନରେ ରଚିତ ହୋଇଥିବାରୁ ତତ୍କାଳୀନ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ପାଠକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ଆଦୃତ ହୋଇଥିଲା ।

ଏହି ସମୟର ଅବ୍ୟବହିତ କାଳପରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଓଡ଼ିଶାର ଭୋଇବଂଶର ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ରଚିତ 'ମାଦଳାପାଞ୍ଜି' ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟର ଏକ ଉନ୍ନତ ନିଦର୍ଶନ । କେତେକ ଆଲୋଚକଙ୍କ ମତରେ 'ମାଦଳାପାଞ୍ଜି'ର ଭାଷା ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ଅର୍ଥାତ୍ ଗଙ୍ଗବଂଶ ସମୟର ବୋଲି କଥିତ ହେଉଥିଲେ ହେଁ, ପାଞ୍ଜିର ଘଟଣାବଳୀରେ ଅତିମାତ୍ରାର ଅସ୍ୱାଭାବିକତା ତାର ପ୍ରାଚୀନତାର ପରିପନ୍ଥୀ ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ । ଭୋଇବଂଶର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଗଜପତି ରାମଦେବ ଦେବ (ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୫୬୮—୧୬୦୦)ଙ୍କ ଠାରୁ 'ପାଞ୍ଜି'ର ଘଟଣାବଳୀ ସହିତ ସମସାମୟିକ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଐତିହାସିକ ତଥ୍ୟର ଯେପରି ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଛି, ତତ୍‌ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଘଟଣାରେ ସେପ୍ରକାର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଥିବାର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀ ମଧ୍ୟରେ ମାଦଳାପାଞ୍ଜିର ରଚନା କରାଯାଇଛି । ପ୍ରାଚୀ ସମିତି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ 'ମାଦଳାପାଞ୍ଜି'ର ଅଧ୍ୟୟନ କଲେ ଉକ୍ତ ପାଞ୍ଜିରେ ଥିବା ଭାଷାଗତ ତାରତମ୍ୟ ସହଜରେ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମସାମୟିକ ଘଟଣା, 'ମାଦଳାପାଞ୍ଜି'ରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହେଉଥିଲା ।

କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ମାହାଙ୍ଗା ଅଞ୍ଚଳରୁ ସଂଗୃହୀତ 'ମାଦଳାପାଞ୍ଜି'ର ଏକ ନକଲରୁ ପାଞ୍ଜିରେ ଥିବା ଭାଷାଗତ ତାରତମ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିମ୍ନରେ ଆଲୋଚନା କରାଗଲା ।

"ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ— ଏ ଉତ୍ତାରୁ ଏହାଙ୍କ ସାନଭାଇ କେଶବ ରାଏ ଗୋସାଇଙ୍କ ରଜାକଲେ । ଏହାଙ୍କ ନାଆ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଦେବ ହୋଇଲେ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ମେଷ ଦ ୨୮ ନେ ଖୁରୁଧା କଟକେ ଅଭିଷେକ ହୋଇ ରଜା ହୋଇଲେ । ଏହିନେ ଅ ୨ ଙ୍କ ହୋଇଲା । ଏ ମହାରାଜାଙ୍କ ଅଂକେ ଖୋଜା ବକ୍‌ସି ବେଣୁ ଭ୍ରମରବର ରାଏ ଗୁଣ୍ଡିଚାଘର ଜଗମୋହନ ଗଢ଼ାଇଲେ ।

× × ×

ଏ ମହାରାଜାଙ୍କ ଅ ୮ ଙ୍କ ଧନୁ ଦ ୨୨ ନେ କଟକ ସୁବା ସୁଜା ଖାଂ ପୁଅ ମହମ୍ମଦ ତକି ଖାଂ ନସ୍କରସେନ ଶିଶୁପାଳ-ଗଡ଼ ଖେଳାଇଦେଲା । ଧଉଳୀଗଡ଼ ସେନ ରଥିପୁର ସେନଲା । ଖୋଜା ବକ୍‌ସି ବେଣୁ ଭ୍ରମରବର ରାଏଙ୍କୁ ଏହାଙ୍କ ପୁଅ ଦିଆନ ମାଳାମ୍ବର ହରିଚନ୍ଦନଙ୍କୁ ସିପାହି ପାଇକେ ମେଳିଆ ହୋଇଲେ । କେହି ଲଢ଼େଇ ନକଲେ । ବକ୍‌ସି ଦିଆନ ରଥିପୁର ଠାରୁ ପଳାଇଗଲେ । ଶ୍ରୀ ଠାକୁରେ ଖୁରୁଧା ବିଜେ କରିଥିଲେ । ଏ ପଳାଇଯିବା ବାରତା ପାଇ ଶେକ୍ ଅବଦୁଲ୍ ସଲମ ସାନପୁଅ ଲୋଧୁ ମିଆଁଙ୍କୁ ଦିଆନ କଲେ । ଖଲିଫା ଗଦାଧର ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କୁ ବକ୍‌ସି କଲେ ।" *

"ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ— ଗୋପୀନାଥ ଦେବେ ଭୋଗକଲେ ୮ ବରଷ । ଏଥୁ ଅନ୍ତେ ଦୋହିତ୍ର କେଶବ ଦେବ ରାଜା ହେଲେ । ରାଜା ହୋଇ ରାଜଚନ୍ଦ୍ର ଦେବେ ବୋଲାଇଲେ । ବକ୍‌ସି ବେଣୁରାୟ ଖୁରୁଦା ଗଡ଼ରେ ଥାଇ ଗୋପୀନାଥ ଦେବ ମାରିଥିଲେ ପୁଣ ଦୋରହା ହୋଇଲେ । ଅ ୮ ଙ୍କ ଧନୁ ୨୨ ଦିନ କଟକରୁ ସୁଜା ଖାଁ ପୁତ୍ର ଅହମଦ ବେଗ ତକି ଖାଁ ଶିଶୁପାଳ ଗଡ଼ ଭାଗିଲା । ବକ୍‌ସି ପାତ୍ର ମେଳ ହୋଇଲାରୁ ଏମନ୍ତେ ହେଲା ରାଜା ଲୋଧୁ ମିଆଁଙ୍କୁ ଦିବାନ କଲେ ପୁଣ ତକି ଖାଁ ରଥିପୁର ଗଡ଼ ଧଉଳ ଗଡ଼ ଆକଟନ୍ତେ ରାଜା ଅ ୧୦ ଙ୍କେ ମେଷ ୧୩ ଦିନ ଗଙ୍ଗପଡ଼ାଠାରେ ଜୁଝିଲେ । ରାଜା ଲଢ଼େଇକୁ ଗଲାବେଳେ ଖଲିଫା ଗଦାଧର ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଭୁଲେ ହଂସପୁର ଗ୍ରାଡ଼ କୋଦଳାକୁ ନେବାକୁ ଆଜ୍ଞାକଲେ ।"**

ଏହି ସମସ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ସୋମନାଥ ବ୍ରତ, ଅନନ୍ତ ବ୍ରତ, ସୁଦଶା ବ୍ରତ, କାଞ୍ଜିଓଳା ବ୍ରତ ପ୍ରଭୃତି ଗଦ୍ୟ ରଚନା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ବ୍ରତଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ଭବତଃ ସଂସ୍କୃତର ବ୍ରତକଥାରୁ ଅନୁବାଦ ବା ଅବଲମ୍ବନରେ

* ପ୍ରାଚୀନ ଗଦ୍ୟପଦ୍ୟାଦର୍ଶ (ପ୍ରାଚୀ)—ପୃ. ୫୪

** ମାଦଳାପାଞ୍ଜି, Orms/178, ପୃ. ୧୫-୧୭

Digitized by PPRACHIN, SOA

ରଚିତ ହୋଇଛି, ତଥାପି ଗଦ୍ୟରଚନା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏଗୁଡ଼ିକର ମୂଲ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ସ୍ଥଳ-ବିଶେଷ ଓ ଅନୁବାଦକ-ବିଶେଷରେ ବ୍ରତକଥା ଗୁଡ଼ିକର ଭାଷାରେ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିନାହିଁ । ତଥାପି ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟର ରୂପସଜ୍ଜା ପୂର୍ବୋକ୍ତ ବ୍ରତକଥା ଗୁଡ଼ିକରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ମିଳିଥାଏ । (ଗ୍ରନ୍ଥ ବିବରଣୀର ପୃଷ୍ଠା ୨୨ରୁ ୩୦ ମଧ୍ୟରେ ଅନନ୍ତ ବ୍ରତ ଓ ପୃଷ୍ଠା ୧୩୯ରୁ ୧୪୧ ମଧ୍ୟରେ କାଞ୍ଜିଓଳା ବ୍ରତର ଉଦାହରଣ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ) ।

ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ନାରାୟଣ ଅବଧୂତ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ରଚିତ 'ରୁଦ୍ର-ସୁଧାନିଧି' ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର ଏକ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ନମୁନା । ନାରାୟଣ ସ୍ୱାମୀ ଅକ୍ଲିଷ୍ଟ ଗଦ୍ୟରଚନାରେ ନିତାନ୍ତ ପ୍ରବୀଣ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଶୈଳୀରେ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ପ୍ରସାଦ ଗୁଣ ପୂରି ରହିଛି ଏବଂ ତାଙ୍କ ଗଦ୍ୟରେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ନିରୀକ୍ଷଣ ଶକ୍ତି, ଚମତ୍କାର ବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରଣାଳୀ, ଅକ୍ଷୟ ଶବ୍ଦରାଶି, କଳ୍ପନା-ବିଳାସ ଏବଂ ବହୁ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ । ରୁଦ୍ରସୁଧାନିଧି ଏବଂ ମୃତସଞ୍ଜୀବକରଣୀ କନ୍ୟାର ବିବାହ ଓ ମିଳନ ହେଉଛି—ରୁଦ୍ରସୁଧାନିଧି କାବ୍ୟର ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ବିଷୟ । ଅର୍ଥର ନବୀନତା, ସ୍ୱଭାବୋକ୍ତି, ରସର ସ୍ଫୁଟତା, ବର୍ଣ୍ଣବିନ୍ୟାସରେ ଏକାନ୍ତ କୋମଳତା ରୁଦ୍ରସୁଧାନିଧି ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ମଞ୍ଜୁଳ, ରସାଳ, ରସପେଶଳ ଏବଂ ମନୋମୋହକର କରିପାରିଛି । ରୁଦ୍ରସୁଧାନିଧିରେ ଛ'ଟିଯାକ ଦର୍ଶନର ମତବାଦ ତାନ୍ତ୍ରିକ କାପାଳିକ ମତ, ପାଶୁପତ ମତ ଏବଂ ବୌଦ୍ଧ ମତ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଛି । ବିଶେଷଭାବରେ ଅଦ୍ୱୈତ ମାୟାବାଦ ଏବଂ ଉପନିଷଦର ତତ୍ତ୍ୱ ଏଥିରେ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଛି । *

ଖୋର୍ଦ୍ଧା ବାଜପୁର ଅଞ୍ଚଳରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ଖଣ୍ଡିଏ ତାଳପତ୍ର ସନନ୍ଦର ଭାଷା ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର ତାତ୍କାଳୀନ ବିକାଶ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉନ୍ନତ କୋଟିର ବୋଲି ବିବେଚିତ ହୁଏ । ସନନ୍ଦଟି ସନ୍ ୧୦୬୫ ସାଲ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ମହାରାଜାଙ୍କ ୩୩ ଅଙ୍କ ବା ୧୬୫୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଓଡ଼ିଶା ମୋଗଲବନ୍ଦୀ ସୁବାଦାର ଜାହାନ ମୀରନ୍‌ଙ୍କ ଅମଳରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଛି । ଉକ୍ତ ସନନ୍ଦରେ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ଥିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ହାକମ, ନବାବ, ଜାଗିର, ପୋସ୍ତାନ (ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ), ତାବେଦାର,

* ରୁଦ୍ରସୁଧାନିଧି—ସମ୍ପାଦକ, ଡକ୍ଟର କରୁଣାକର କର, ମୁଖବନ୍ଧ

Digitized by PPRACHIN, SOA

ସାବକ୍, ଦାଖିଲ, ରକବା, ତଲବ, ଜଗ୍ରପୂତ, ସୋବା, ମାହାଲ, ଜମିଦାର, ହୁକୁମାତ୍ ଆଦ ପାର୍ଶୀ ଓ ଆରବୀ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଛି । ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଦ୍ୱିତୀୟାର୍ଦ୍ଧ ବେଳକୁ କାବ୍ୟକ ଭାଷାରେ ପାର୍ଶୀ ଓ ଆରବୀ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ପ୍ରାୟ ହେଉ ନ ଥିଲେ ହେଁ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥାର କାଗଜପତ୍ରରେ ଉକ୍ତ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ବହୁଳ ମାତ୍ରାରେ କରାଯାଉଥିଲା । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ କେତେକାଂଶ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା—

"ବୀର ଗଜପତି ଗଉଡ଼େଶ୍ୱର ନବକୋଟୀ କର୍ଣ୍ଣାଟ କଲବର୍ଗେଶ୍ୱର ବୀରାଧିବୀରବର ପ୍ରତାପଣ ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବ ମାହାରାଜାଙ୍କ ବୀଜେ ସୁଭରାଜ୍ୟେ ବର୍ଦ୍ଧନେ ସମସ୍ତ ୩ ଅଙ୍କ ସନ ୧୦୦୭୫ ସାଲେ ଡୀଲେ ହେକ (?) ୭ ଡାରଖେ ଜଲେ କଟକ ଜାତ (?) ସରକାର ଓଡ଼ୀସା ମାହାରାଜାଙ୍କ ସଂବେଦାର ଓଡ଼ୀସା ମୁଗଲବନ୍ଦୀଂ ହାକାମ ଓଡ଼ୀସା ସୋବା ନବାବ ଯାହାନମିରାନ ଖାଉଂଙ୍କର ଦକ୍ଷିଣ ଖୁରୁଂଦା ବାଜପୁର ରହଣିକାର ସବାଦାର ଦର୍‌ବାର ମାଆୟେପତି ପହୃଜା ସେବାକାରୀ ଓ ଖେର୍ଦ୍ଦାୟୁ ଖଣ୍ଡାଇତ ଯୋଧାସୁର ବୀର ମହାରାଜାଙ୍କ ଖଟଣିକାର ଯଗବୀସୟେକ ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁଂ ଦଆହୋଇଲା ଓଡ଼ୀଆ ନବୀସରୁଂ ଓଡ଼ୀଆ ସନନ୍ଦଂ ଆଗେ ଯେମତେ ଓଡ଼ୀଆ ସନନ୍ଦଂ ଦଆହୋଇଲା ଯେହ୍ନେଂ ଅଙ୍କରେ ଭୂହିଂ ଯଣାଇଂଲୁ ଗୃମୁରେ ଓଡ଼ୀସା ରାଜ୍ୟରୁଂ ଭୂମି ନେବାପାଇଂ ଯାଗରଂଆନ ଭୂହିଂ ଜଜାଇବାରେ ମାହାରାଜାଓ ଖୁସୀ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଓଡ଼ୀସା ରାଜ୍ୟରୁଂ ଯାଗର ଦେଲେ ଉଦରଖ ଦଣ୍ଡ ସେନାଉଛି ·ବାସେରୁଂ ପରମାନନ୍ଦଂ ଭୂଇଆରାୟେ ମୂଲକରୁଂ ଓ ସାମଳୀ ପଧାନ ବୁଡ଼ୀ ଗଳଗଣ୍ଡପଡ଼ା ଯଗୁ ପଧାନ ବୁଡ଼ୀ ଲଯାଂପଡ଼ା ଓ କରୁଂଣି ପଧାନ ବୁଡ଼ୀ ଓ ବାଲଣାପଡ଼ା ଗ୍ରାମ ପଧାନକଂ ବୁଡ଼ୀ ଗ୍ରାମ ପଧାନକୁଂ ଖାରଜାକର ଯେହ୍ନେ ଗ୍ରାମ ପଡ଼ା ଯାଗର ଜେ······ଦେଇ······ କାରୁଂ ପୂଲ ପାନ ଦେଇଂ ସାଁରୋପା ଦେଇଂ ମହାପାତ୍ର ପଦବୀ ଦେଇଂ ଓଡ଼ୀସା ବା (?) ଗ୍ରଡ଼ କରଦେଲେ ଓ ଗହଣରେ ଯାଗର ତୋ········ ଦେଇ ଓ ଆମ୍ଭେ. ଯେ ଓଡ଼ୀସା ହାକମ ଆମ୍ଭଠାକୁ ମୁଠା ଆଗ୍ୟାଂଆ ହୋଇଲା ଜେଜେ ଗ୍ରାମପଡ଼ା ଯାଗର ସନନ୍ଦଂ କରଦେବା ପାଂଇ ।" †

---

† ଖୋର୍ଦ୍ଧା (ବାଜପୁର) ଅଞ୍ଚଳରୁ ମିଳିଥିବା ସନନ୍ଦ, Or.ms/193, ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟ ନକଲ, ପୃ. ୪ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ତୃତୀୟ ଦଶକରେ ରଚିତ (୧୬୪୩ ଶକାବ୍ଦ ବା ୧୭୨୧ ଖ୍ରୀ. ଅ.) ନୃସିଂହଦେବଙ୍କ 'ସୂର୍ଯ୍ୟ-ସିଦ୍ଧାନ୍ତ'ର ଟୀକା ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟର ଏକ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ନମୁନା । 'ସୂର୍ଯ୍ୟ-ସିଦ୍ଧାନ୍ତ' ନାମକ ଏକ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗ୍ରନ୍ଥର ଅନୁବାଦ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଅନୁବାଦକ ନୃସିଂହଦେବ ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ ପଦ ଓ ପ୍ରାଚୀନ ବାକ୍ୟଗଠନ ରୀତିର ପ୍ରୟୋଗ କରି ଗଦ୍ୟ ଟୀକାଟି ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଗଦ୍ୟର କାଳନିରୂପଣସୂଚକ ଗ୍ରନ୍ଥର ଶେଷରେ ଥିବା ଶକାବ୍ଦଟି ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ଧାରାର ଏକ ଆଲୋକସ୍ତମ୍ଭ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ ପ୍ରଥମ ଶ୍ଳୋକର ଅନୁବାଦଟି ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା—

"ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଜେ ବେଦାନ୍ତ ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ଜେ ବାସୁଦେବ ତାହାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର । ସେ କେମନ୍ତ ଅଟନ୍ତି । ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ବୋଇଲେ ମନୋ-ବୁଦ୍ଧ୍ୟାଦିରେ ଅଜ୍ଞେୟ ଅଟନ୍ତି । ଅବ୍ୟକ୍ତ ବୋଇଲେ ଅପ୍ରକାଶ ରୂପ ଜାହାଙ୍କର ଏମନ୍ତ ଅଟନ୍ତି । ପୁଣି କେମନ୍ତ ଅଟନ୍ତି ନିର୍ଗୁଣାୟ ସତ୍ତ୍ୱ ରଜସ୍ତମ ଏ ଗୁଣମାନଙ୍କରୁ ବାହ୍ୟ ଅଟନ୍ତି । ପୁଣି କେମନ୍ତ ଅଟନ୍ତି ଗୁଣାତ୍ମନେ ବୋଇଲେ ବ୍ରହ୍ମ ବିଷ୍ଣୁ ଶିବ ରୂପ ଅଟନ୍ତି । ପୁଣି କେମନ୍ତ ଅଟନ୍ତି ସମସ୍ତ ଜଗଦାଧାର ମୂର୍ତ୍ତୟେ ସମସ୍ତ ବୋଇଲେ ସ୍ଥାବର ଜଂଗମରୂପ ଜେ ଜଗତ ତାହାର ଆଧାର ମୂର୍ତ୍ତି ଅଟନ୍ତି ।" *

ଟୀକାକାର ନୃସିଂହଦେବ 'ସୂର୍ଯ୍ୟ-ସିଦ୍ଧାନ୍ତ' ପରି ଏକ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥର ଗଦ୍ୟାନୁବାଦ କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ଭାଷାରେ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ଏକ ଅନୁପମ ଉଦାହରଣ ହେଉଛି ମହାନ୍ତ ବିପ୍ରଯମେଶ୍ୱର ଦାସଙ୍କ 'ପ୍ରଣବ ବ୍ୟାହୃତି ଗୀତା' । ଗ୍ରନ୍ଥଟିର ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକ ଓ ତାହାର ଗଦ୍ୟାନୁବାଦ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଛି ଏବଂ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ, ପରମହଂସ, ପ୍ରଣବ, ଓଁକାର, ମହାମନ୍ତ୍ରାଦିର ନିର୍ଣ୍ଣୟ ହେଉଛି—ଗ୍ରନ୍ଥର ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟ । ଗ୍ରନ୍ଥରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକ-ଗୁଡ଼ିକର ରଚନା ସମୟ ହେଉଛି ଯୁଗାବ୍ଦ ୪୭୪୭ ବା ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୬୪୬ । ମହାନ୍ତ ଯମେଶ୍ୱର ଦାସ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତର ରଚୟିତା ଓ ତାହାର ଅନୁବାଦକ ଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ଅନ୍ୟ ଏକ ଆଲୋଚନାରୁ

* ସୂର୍ଯ୍ୟ-ସିଦ୍ଧାନ୍ତ Jy/48, ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟ ପୋଥି, ପତ୍ର-୧

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଜଣାଯାଏ ଯେ, ସେ ଓଡ଼ିଆ ନୃସିଂହ ପୁରାଣର ପ୍ରଣେତା ପୀତାମ୍ବର ଦାସଙ୍କ ପିତାମହ ଥିଲେ । * ପ୍ରଣବବ୍ୟାହୃତ ଗ୍ରନ୍ଥର ଗଦ୍ୟାଂଶରୁ କେତେକାଂଶ ଏଠାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା—

"ହେ ବ୍ରହ୍ମା ପ୍ରଣବରେ ଆସି ଶବଦ ରହିଲା, ଶବଦରୁ ବେଦଶାସ୍ତ୍ରମାନେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିଲେ । ପ୍ରଣବ ଜେଉଁମାନେ ଜାଣନ୍ତି ଶବଦକୁ ଜରୂପେ ଜାଣିବ, ଶବଦରୁ ବେଦଶାସ୍ତ୍ରମାନେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିଲେ । ଜେତେ ଦେବତା ସର୍ବଦେହରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତି ଅଛନ୍ତି ଯେମନ୍ତ ଜେ ଓଁକାର ଜେଉଁମାନେ ଜାଣିଲେ ତେଣୁକରି ଅଗୋଚର—ଜାକ ଖ୍ୟାତକଲେ । ଓଁକାର ଯେଉଁମାନେ ଜାଣିଲେ ସେ ଜନ୍ମା ହିଁ ନୋହନ୍ତି । ବଇଷ୍ଣବ ହିଁ ନୋହନ୍ତି ।

× × ×

ସେ ବ୍ରହ୍ମନାଦ ବନ୍ଦୁ ସଯୁକ୍ତରୁ ବିକୁଣ୍ଠ ସ୍ଥାନର ସବଦ ହୋଉଛି । ସେ ସବଦକୁ ଶୁଣୁବେଦ କହି । ସେ ବେଦର ଅନେକ ବର୍ଣ୍ଣର । ଶୁଶୁମ୍ଣାଦ୍ୱାରେ ସଦାସର୍ବଦା ଛନ୍ତି । ତହିଂରୁହିଁ ବେଦମାନେ ହୋଇଲେ । ବେଦମାନଙ୍କୁ ସେ ସବଦ ବର୍ଣ୍ଣର ଅଗୋଚର ଗୋଚର ନ ଜାଇ ।" * *

ପ୍ରଣବବ୍ୟାହୃତଗୀତାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଗଦ୍ୟାଂଶର ଭାଷା ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅର୍ବାଚୀନ ବୋଲି ମନେ ହୁଏ । ତେଣୁ ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବତଃ ଲେଖନକାଳ ଭେଦରେ ଭାଷାର ପ୍ରାଚୀନରୂପ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଛି କିମ୍ବା ଅନୁବାଦକ ପରମେଶ୍ୱର ଦାସ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ଜଣେ ଅଭିଜ୍ଞ ବିଦ୍ୱାନ୍ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ରଚନାରେ ଭାଷାର ଅପେକ୍ଷାକୃତ ବିଶୁଦ୍ଧତା ଓ ଅର୍ବାଚୀନତା ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉଛି ।

ସ୍ୱର୍ଗତଃ ଡକ୍ଟର ଆର୍ତ୍ତବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦିତ ପ୍ରାଚୀନ ଗଦ୍ୟପଦ୍ୟାଦର୍ଶର ମୁଖବନ୍ଧରେ 'ବତିଂଶ-ସିଂହାସନ'ର ପ୍ରଣେତା ଶିବ ଦାସଙ୍କୁ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗ କିମ୍ବା ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର

---

* ଓଡ଼ିଆ କବି ଓ କାବ୍ୟ—ପୃ. ୧୮୭—୧୮୯

** ପ୍ରଣବବ୍ୟାହୃତ ଗୀତା, Or.pr/13, ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟ ପୋଥି—ପୃ. ୫୭-୫୮ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ପ୍ରଥମ ଭାଗର ଲେଖକରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଛି । * କିନ୍ତୁ ଏସ୍. କେ. ଦେଙ୍କର ସଂସ୍କୃତସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ ପୁସ୍ତକରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଶିବ ଦାସଙ୍କ ରଚିତ ସଂସ୍କୃତ ବତ୍ରିଂଶସିଂହାସନ ପୁସ୍ତକ ହେନ୍‌ରିଚ୍ ଉହ୍ଲେ ଲିପ୍‌ଜିଗ୍ (Heinrich Uhle Leipzig) ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୯୧୪ରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ସେ ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୪୮୭ରେ ଲିଖିତ ଖଣ୍ଡିଏ ପୋଥିରୁ ମୂଳ ବିବରଣୀ ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲେ । ** ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଗ୍ରୀଅରସନ୍ (Grierson)ଙ୍କ, 'The Modern Vernacular Literature of Hindusthan' ପୁସ୍ତକରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଶିବ ଦାସଙ୍କ 'ବେତାଳ ପଞ୍ଚବିଂଶତି' ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦିତ ହୋଇଥିଲା । ତେଣୁ ପ୍ରାଚୀନ ଗଦ୍ୟପଦ୍ୟାଦର୍ଶରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଶିବ ଦାସଙ୍କ ସମୟ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ଓ ସେ ଓଡ଼ିଶାର ଲେଖକ ବୋଲି ଯୁକ୍ତିକୁ ସମର୍ଥନ କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବତଃ ଓଡ଼ିଆ 'ବତ୍ରିଂଶ-ସିଂହାସନ' ପୋଥି-ମାନଙ୍କରେ 'ଇତି ଶ୍ରୀ ଶିବ ଦାସ ବିରଚିତ·····କଥା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ' ଦେଖି ଗଦ୍ୟପଦ୍ୟାଦର୍ଶରେ ତାଙ୍କୁ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର କବି ଓ ସେ 'ବତ୍ରିଂଶ-ସିଂହାସନ'ର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦକ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରାଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ବସ୍ତୁତଃ ଶିବ ଦାସ ହେଉଛନ୍ତି ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥର ଲେଖକ ଏବଂ ତା'ର ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟାନୁବାଦକଙ୍କ ନାମ ଅଦ୍ୟାପି ଜଣାଯାଇନାହିଁ, କିନ୍ତୁ 'ବତ୍ରିଂଶ-ସିଂହାସନ' ପୁସ୍ତକ ଆଲୋଚନାରୁ ଏହାର ଭାଷା ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ବୋଲି ମନେହୁଏ ନାହିଁ । ସ୍ଥଳବିଶେଷ ଓ ନକଲକାରଙ୍କ ଭେଦରେ 'ବତ୍ରିଂଶ-ସିଂହାସନ'ର ଭାଷାରେ ଅନେକ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ।

"ଆରଦିନ ଦେବତାମାନେ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ବେହରଣରେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ । ବ୍ରହ୍ମା ବୋଇଲେ ଆହେ କୋବେର, କି ଜଣାଉଅଛ । ଇନ୍ଦ୍ର ବୋଇଲେ ମୋହାପ୍ରଭୁ କାଲି ଯେ ନୃତ୍ୟ ଆରମ୍ଭରେ ରମ୍ଭା ମେନକାର ବିବାଦ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଲା । ଏ ନୃତ୍ୟରେ କାହାର ଅଧିକ ହୋଇଲା । ଏହା ମୋତେ ଆଜ୍ଞା ହୋଉ । ଇନ୍ଦ୍ର ଏମନ୍ତଂ କହନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମା ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ । ବୋଇଲେ ହୋ ଇନ୍ଦ୍ର ରମ୍ଭା ମେନକା ହୋଇଂ

* ପ୍ରାଚୀନ ଗଦ୍ୟପଦ୍ୟାଦର୍ଶ, ମୁଖବନ୍ଧ, ପୃ. ୯

** History of Sanskrit Literature, by S. K. De, P. 421.

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଯଉଂ ଦୁଇଗୋଟି ସେ ଦୁହେ ସମାନ ମୋହୋବେଳେ ସାନ ବଡ଼ କରି ନ ପାରିବ । ଇନ୍ଦ୍ର ସୁଣି ହୃଷ୍ଟଏ ହୋଇଲେ । ବୋଇଲେ ହେ ମୋହାପ୍ରଭୁ ସୃଷ୍ଟିକରତା ପୁରୁଷ ଅଟ । ଏକଥା ତୁମ୍ଭ ମୁଖରୁ ଶୁଣିଲେ ମନରୁଂ ଦୁଗୁଧା ଗୁଡ଼ିବ । ବ୍ରହ୍ମା ବୋଇଲେ ରମ୍ଭା ମେନକା ହୋଇଂ ତ କଥାସ୍ୱେ । ସ୍ୱେ ଦୁହେ ସମାନ । ଆମ୍ଭେ କାହାକୁ ବଡ଼ ସାନ କରିବା ।" *

"ଆରଦ୍ଦନ ଦେବତାମାନେ ସର୍ବସମ୍ଭବ ହୋଇ ବେହରଣେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ । କାଲକଥା ବେହରଣରେ ଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇଲା । ସ୍ୱେମନ୍ତ ସମସ୍ୱେ ଦେବତାମାନେ ବେହରଣୁ ଉଂଠିଲେ । ବ୍ରହ୍ମାଂକଂ ମୁଖକୁ ଗୃହି କରପଦ୍ମଯୋଡ଼ି ରହିଲେ । ବ୍ରହ୍ମାଂ ବଇଲେ ଆହେ କୋବେର କି ଘଣାଇବ ଘଣାଅ । ସ୍ୱେମନ୍ତ ସୁଣି ବ୍ରହ୍ମାଂ (ଇନ୍ଦ୍ର) ବଇଲେ ମୋହାପ୍ରଭୁ କାଲି ସେଉଂ ନୃତ୍ୟ ଆରମ୍ଭରେ ରମ୍ଭା ମେନକାଂର ବିବାଦ ହୋଇଲା କାହାର ଉଂଣା ହୋଇଲା । ସ୍ୱେମନ୍ତ ଆଗ୍ୟାଂ ହଉଂ । ଇନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱେମନ୍ତ କହନ୍ତେ ପିତାମହ ଆଗ୍ୟାଂ କଲେ ବୋଇଲେ ହୋଇକ ରମ୍ଭାଂ ମେନକାଂର ଯେ ଦୁଇଗୋଟି ଦୁହେ ସମାନ । ମୋହୋବେଳେ ସାନ ବଡ଼ କରି ନ ପାରିବ । ଇନ୍ଦ୍ର ଶୁଣି ବଡ଼ ହର୍ଷସ୍ୱେ ହୋଇଲେ । ବୋଇଲେ ହେ ମାହାପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭେ ସୃଷ୍ଟିକରତା ଅଟ । ସ୍ୱେକଥା ତୁମ୍ଭ ମୁଖରୁ ଶୁଣିଲେ ମନରୁ ଦୋଗଧା ଗୁଡ଼ିବ । ସ୍ୱେମନ୍ତ ଶୁଣି ବ୍ରହ୍ମାଂ ବଇଲେ ରମ୍ଭା ମେନକାଂ ଦୁହିଙ୍କଂ କଥାସ୍ୱେ । ସେ ଦୁହେ ସମାନ । ଆମ୍ଭେ କାହାକୁ ସାନ ବଡ଼ କରିବା ।" †

ଉପରୋକ୍ତ ପୋଥି ଦୁଇଟିର ଦ୍ୱିତୀୟ କଥାର ଆରମ୍ଭରୁ ଦେଖିଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଉଭୟ ପୋଥିର କଥା ପ୍ରାୟ ସମାନ । କେବଳ ସ୍ଥଳବିଶେଷ ଓ ନକଲକାରଙ୍କ ବିଶେଷରେ ଭାଷାର ସାମାନ୍ୟ ତାରତମ୍ୟ ରହିଛି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଚୀନ ଗଦ୍ୟପଦ୍ୟାଦର୍ଶରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ବତ୍ରିଂଶ-ସିଂହାସନର

---

* ବତିଶ ସିଂହାସନ, Or.pr/9, ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟ ପୋଥି (ବଲାଙ୍ଗୀର ଜିଲ୍ଲାରୁ ସଂଗୃହୀତ)

† ବତିଶ ସିଂହାସନ, Or.pr/58, ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟ ପୋଥି (ଫୁଲବାଣୀ ଜିଲ୍ଲାରୁ ସଂଗୃହୀତ)

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଦ୍ୱିତୀୟ କଥାଟି ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଦୁଇଟି ପୋଥିର କଥା ଅପେକ୍ଷା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ୍ । * ଆନ୍ଧ୍ରୀୟ ମଧ୍ୟ 'ବିଶ୍ୱଭାରତୀ'ରେ ସଂରକ୍ଷିତ ଖଣ୍ଡିଏ 'ବତିଶି ସିଂହାସନ' କଥାର କଥାବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଥମରୁ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ତିନିଟି ପୋଥିର ଭାଷା ସହିତ ମିଳୁ ନାହିଁ । **

ଏହି ସମସ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ପଞ୍ଚତନ୍ତ୍ରର ଅବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ ହିତୋପଦେଶ, କାଳିଦାସ ଚମ୍ପୂନଙ୍କ ଶୁଦ୍ଧିଚନ୍ଦ୍ରିକା ଓ ଶ୍ରୀନିବାସଙ୍କ ଶୁଦ୍ଧିଦୀପିକା ଗ୍ରନ୍ଥର ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟାନୁବାଦ କରାଯାଇଛି । ଉକ୍ତ ତିନିଖଣ୍ଡି ପୁସ୍ତକର ଗଦ୍ୟାନୁବାଦସମ୍ବଳିତ ପୋଥି ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟରେ ଏକାଧିକ ରହିଛି । ସେଗୁଡ଼ିକରେ ମଧ୍ୟ ବତିଶି-ସିଂହାସନ ପରି ସ୍ଥାନ ଓ ଅନୁବାଦ ଭେଦରେ ଭାଷାର ତାରତମ୍ୟ ଥିବାର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

ଖ୍ରୀ. ଅ. ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ରଚିତ ଚମ୍ପୂମାଚକଡା (ଖୋରଧା ରାଜାଙ୍କ ବଂଶାବଳୀର କପୂରଂଶ), ମୟୂରଭଞ୍ଜ ରାଜବଂଶାବଳୀ, ଘୁମୁଷର ରାଜବଂଶାବଳୀ, କଳାହାଣ୍ଡି ମାଦଳା ଆଦି ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ ରଚିତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି ସାଧନ କରିଛି । ଏହି ପୁସ୍ତକ-ଗୁଡ଼ିକର ଭାଷା ପ୍ରାୟ ସମାନ ଧରଣର । କେବଳ ସ୍ଥାନବିଶେଷରେ ବାକ୍ୟଗଠନ ସ୍ତରର କେତେକ ତାରତମ୍ୟ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ।

ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି ଅଞ୍ଚଳରୁ ସଂଗୃହୀତ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ନବକଳେବର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଲିଖିତ 'ଶବର ଗୀତା' ନାମକ ଦୁଇଟି ପୋଥିର ନକଲ ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟରେ ସଂରକ୍ଷିତ ହୋଇଛି । ଉକ୍ତ ପୋଥି ଦୁଇଟିର ଲେଖକ ଓ ଲେଖାର ସମୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି ସୂଚନା ନ ଥିଲେ ହେଁ, ଭାଷା ଓ ଶୈଳୀ ପ୍ରଭୃତିରୁ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଲିଖିତ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରାଯାଏ ।

"ନୀଳମାଧବ ରୂପରେ ହଳଧର ବେିଂଶି ଶତ୍ରୁସଲ ଶବର ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ଯେତେବେଳେ ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ ଲୋଡ଼ା କରିବାକୁ ସୈନ୍ୟ ସଜକରି ପୁରୁଷୋତ୍ତମିପୁ, ହୋହିତାପତିଆ ନଳିତାକନ୍ୟାର ପୁତ୍ରକୁ

---

* ବତିଂଶ-ସିଂହାସନ କଥା—ପ୍ରାଚୀନ ଗଦ୍ୟପଦ୍ୟାଦର୍ଶ (ପ୍ରାଚୀ), ପୃ. ୫୭

** Notices of palm-leaf mss (visvabharati mss) page—20, no. 42.

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଧରିଗଲେଛି । ମହୀନ୍ଦ୍ରଗିରିଆ ଶବର ପଲ୍ଲୀରେ ରହି । ହଳଧର ବୈଂଶୀ । ଶତ୍ରୁସଲ ଶବର ଯେ ମାଳମାଧବ ପୂଜାକରିକ ଧରିପକାଇଲେ । ମହାଭୟରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ହୃଦପଦ୍ମରେ ଧ୍ୟାନ କରିବାରୁ ଶୂନ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଶ୍ରୀମୁଖ ବଚନ କହିଲେ । ହେ। ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ସ୍ୱେ ଶବର ଶତ୍ରୁସଲଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦିଅ । ମାଳକନ୍ଦରରେ ଦୋଳଠେକାଅ, ତେବେ ଯେବେ ଲୋଡ଼ା କରିବୁ ତେବେ ଭେଟହେବ । ଶୂନ୍ୟରୁ ଏ ବଚନ ଶୁଣି ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଶବରକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ।"*

"କଳାପାଡ଼ ଉପରେ ଜେ ଜୋଆଡ଼େ ପଳାଇଲେ, ସେଠାକୁ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ଆଣି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କଠାରେ ସାତଦିନ ଦିବସ ଜଳସରିହାନ କରିବାରୁ ସପ୍ନ ଦେଖିଲେ । ସୀମାଦେଶକୁ ଯାଇ କଳପୁରୁଷ ଆଣି ରଖିଲେ । ରଖିପାରିବୁ ବୋଲିବାରୁ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ରଜା ସୀମାକୁ କଟକାଇ କରିବା ବଳୁର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମହାଦେଈ, ପଦ୍ମାମାତ, ଚମ୍ପାସରସ୍ୱରିଆଣୀ, ମୁକୁତାନାମ ସୁଆରୁଣୀ, ବନମାଳୀ ଗନ୍ତାଇତ, ଶବର ସାତଜଣ ଧରି ସୀମାଗଲେ । ପୂର୍ବ ସମୁଦ୍ରରେ ମନୋହର ବୋଇତରେ ଛମାସର ବାଟ ସତର ଦିନ ଓଳକ ଯାଇ ସୀମା ହୋ ଲୋକକୁ ସାଥୀରେ ଧରି କଳାପାଡ଼କୁ ନଷ୍ଟେକରି ମରାଇ ବଡ଼ଦେଉଳ ସୀମା ବନ୍ଧାଣୀ ଠେକାଇଲେ ।"**

ସନ୍ ୧୧୩୩ ସାଲ ବା ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୭୨୭ ସାଲରେ ମଧ୍ୟ ଖଣ୍ଡିଏ ସନନ୍ଦ ଖୋର୍ଦ୍ଧା (ବାଜପୁର) ଅଞ୍ଚଳରୁ ମିଳିଛି । ଉକ୍ତ ସନନ୍ଦଟି ନବାବ ସରଦୌଲ୍ଙ୍କ ଅମଳରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଛି । ଉକ୍ତ ସନନ୍ଦଟିର ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ସନନ୍ଦପରି ଦେଶଜ ଶବ୍ଦ ସହିତ ଆରବୀ ପାର୍ଶୀ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ବହୁଳ ଭାବରେ କରାଯାଇଛି ।***

ଓଡ଼ିଆ କବି ଜୟଦେବଙ୍କ ରଚିତ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ ମହାକାବ୍ୟର ଅନେକ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟାନୁବାଦ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଅନୁବାଦକଙ୍କ ନାମ ଜଣାପଡ଼ୁନାହିଁ, କେବଳ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର, ବାସୁଦେବ ମିଶ୍ର, ବାଣୀଭୂଷଣ ଅନନ୍ତ ରଥଙ୍କ ଗଦ୍ୟାନୁବାଦ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ

---

* ଶବରଗୀତା, Cy/89, ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟ ନକଲ, ପୃ. ୩-୪

** ଶବରଗୀତା, Cy/90, ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟ ନକଲ, ପୃ. ୧୪-୧୫

*** ସନନ୍ଦ, Or.ms/193, ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟ ନକଲ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ

Digitized by PPRACHIN, SOA

ରଚିତ ହୋଇଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ଉକ୍ତ ତିନିଜଣ ଅନୁବାଦକଙ୍କ ଭାଷାରେ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ ଭରପୂର ହୋଇ ରହିଛି ଏବଂ ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ମଧ୍ୟ ଅନୁବାଦକମାନେ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଥିବା ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦକୁ ଅବିକଳ ଭାବରେ ଅନୁବାଦରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇଛନ୍ତି—

"ଜୟଦେବ ନାମା ଯେଉଂ କବି ଯେ ସେ ଏତଂ ପ୍ରବନ୍ଧଂ ଏହିଯେଉଂ ପ୍ରବନ୍ଧ ଯେ ଗୀତ ଏହାକୁ କରୁଅଛନ୍ତି, ଜୟଦେବ କବି ଯେ ସେ କେମନ୍ତ ଅଟନ୍ତି । ବାଗ୍‌ଦେବତା ଯେ ସରସ୍ୱତୀ ତାହାଙ୍କର ଯେଉଂ ଚରିତ ଯେ ଶାସ୍ତ୍ର ତେଣେକରି ଚିହ୍ନିତ ହୋଇଅଛି ଚିତ୍ତସଦ୍ମ ଗୃହ ଯାହାଙ୍କର ଏବଂଭୂତା ଯେ, ପଦ୍ମାବତୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତାହାଙ୍କର ଚରଣ ଯେ ପାଦପଦ୍ମ ତାହାର ଯେଉଁ ସ୍ମରଣ ଯେ, ସେବା ତହିଂରେ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଅଟନ୍ତି କି ଯୋଗ୍ୟ ଅଟନ୍ତି । ଅଥବା ବାଗ୍‌ଦେବତା ଯେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ତାହାଙ୍କର ଯେଉଂ ଚରିତ ଯେ ଗୁଣାନୁବାଦ ତେଣେକରି ବିଚିହ୍ନ ହୋଇଛି । ଚିତ୍ତସଦ୍ମ ଯାହାଙ୍କର ଏବଂଭୂତା ଯେ, ଶ୍ରୀରାଧା ପଦ୍ମାବତୀ ତାହାଙ୍କର ଯେଉଂ ପାଦପଦ୍ମସେବା ତେଣେ କରି ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି ନୃତ୍ୟକାର ହୋଇଅଛନ୍ତି । ପ୍ରବନ୍ଧ ଯେ ସେ କେମନ୍ତ ଅଟେ । ଶ୍ରୀ ବାସୁଦେବ ଯେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ତାହାଙ୍କର ଯେ ରତି ତାହାର ଯେଉଂ କେଳିକଥା ଯେ ପରିହାସାଦି କଉତୁକ କଥା ତେଣେକରି ସମେତ ହୋଇଛି କି ସହିତ ହୋଇଛି ଏମନ୍ତ ଯେ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ ଗ୍ରନ୍ଥ ତାକୁ ଜୟଦେବ କବି ସେ ସେ କରୁଅଛନ୍ତି ।"**

"ଶ୍ରୀ ବାସୁଦେବ ରତିକେଳି କଥାମାନଙ୍କରେ ସଙ୍ଗତ ହୋଇଅଛି । ଏମନ୍ତ ପ୍ରବନ୍ଧ ଯେ ଗୀତ ତାହା ଜୟଦେବ କବି କରୁଅଛନ୍ତି । ସେ ଜୟଦେବ କବି କେମନ୍ତ ଅଟନ୍ତି । ବାଗ୍‌ଦେବତା ଚରିତ ଚିହ୍ନିତ ଚିତ୍ତସଦ୍ମା । ବାଗ୍‌ଦେବତା ଯେ ସରସ୍ୱତୀ ତାହାର ଚରିତ ଚିତ୍ତସଦ୍ମ ଯେ ହୃଦୟ ସେ ଘର ହୋଇଲା । ସେ ଘର ଚିତ୍ତ ହୋଇଁଅଛି । ପଦ୍ମାବତୀ ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତାହାଙ୍କର ଚରଣ ସେବକ ଯେ ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସେ ଜୟଦେବ କବି ମୁଖ୍ୟ ସେବକ ଅଟଇ ।"*

** ବାଣୀଭୂଷଣ ଅନନ୍ତ ରଥଙ୍କ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦର ଗଦ୍ୟାନୁବାଦ—ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟ ନକଲ, Vol. I. ପୃ. ୧-୨ ।

* ବାସୁଦେବ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦର ଗଦ୍ୟାନୁବାଦ, ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟ ନକଲ, ପୃ. ୨ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଏହି ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ମଧ୍ୟରେ ଜ୍ୟୋତିଷ, ଆୟୁର୍ବେଦର ବହୁ ଅନାମଧେୟ ଗ୍ରନ୍ଥର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ ହୋଇଥିଲା । ସେଗୁଡ଼ିକର ଆଲୋଚନା କରିବା ଏହି ସୀମିତ ନିବନ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଶୃଙ୍ଗାର ରସମୂଳକ 'ରସିକ ସର୍ବସ୍ୱ', ଭକ୍ତିମୂଳକ 'ହରିଭକ୍ତି କଳ୍ପଲତା', ନୀତିମୂଳକ 'ଚାଣକ୍ୟ ନୀତି' ଓ ଲୀଳାବତୀଙ୍କ 'ବୀଜଗଣିତ'ର ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟାନୁବାଦ ଅତି ଉପାଦେୟ ବୋଲି ମନେହୁଏ ।

ସେହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିର ରାଜା ଗଜପତି ନାରାୟଣ ଦେବଙ୍କ ରଚିତ 'ସଙ୍ଗୀତ-ନାରାୟଣ' ଗ୍ରନ୍ଥର ଗଦ୍ୟାନୁବାଦ, ସଦାଶିବ ନାମକ ଜନୈକ ବ୍ୟକ୍ତି କରିଛନ୍ତି । ଗଦ୍ୟର ଶୈଳୀ ଓ ପଦଯୋଜନା ଆଦିରୁ ତାହା ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ରଚିତ ଏବଂ ଅନୁବାଦକ ସଦାଶିବ ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶାର ଅଧିବାସୀ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରାଯାଏ ।

"ଏ ପୃଥିବୀରେ ଗଙ୍ଗବଂଶରେ ଅବତଂସ ଅଟନ୍ତି ଜେ ନୃପମାନେ ସେମାନେ ହେଲେ କେମନ୍ତ କି, ସେମାନେ ଅଧି ଧରଣୀମଣ୍ଡଳରେ ଦୀପାନୁରୂପ ବୋଲନ୍ତେ ଦୀପପରି ଅଟନ୍ତି । ପୁଣି କଂସଧ୍ୱଂସ ଯାହାଙ୍କ ହେତୁରୁ ଏମନ୍ତ ଜେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ତାହାଙ୍କର ଦଶାବତାର ଅଟନ୍ତି । ନିଜ ଭୁଜ ଯେ ଆପଣାର ବାହୁ । ତେଣେକରି ବିଜିତ ବୋଲନ୍ତେ ଜିଣି ଅଛନ୍ତି । କ୍ଷୋଣୀ ଶକ୍ର ବୋଲନ୍ତେ ପୃଥ୍ୱୀରେ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରାଏ । ଏପରି ଜଙ୍ଗ ଅରିମାନେ ଜେ ଶରମାନେ ତାହାଙ୍କର ଚକ୍ର ଜେ ଦ୍ୱାଦଶ ରୂପମଣ୍ଡଳ ଏହାଙ୍କୁ ଜଙ୍ଗମାନେ ପୁଣି କେମନ୍ତ ଜଙ୍ଗମାନେ, କ୍ରମରେ ଉଦ୍ଭଟ ବୋଲନ୍ତେ ଉତ୍କଟ ହୋଇଥିଲି । ସୁଭଟ ଯେ ଉତ୍ତମ ଯୋଦ୍ଧାମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଜଙ୍ଗ କୋଟୀ ଜେ ସମୂହ, ତାହାର ଆଟୋପ ଜହିଂରି ଏପରି ଜଙ୍ଗ କର୍ଣ୍ଣାଟ ଲାଟ ଇତ୍ୟାଦି ଦେଶ କ୍ଷୋଣୀଶମାନେ ଜେ ରଜାମାନେ ତାହାଙ୍କର କ୍ଷୋଭଦୀକ୍ଷା ଜେ ତାହାଙ୍କୁ ଚଳାଚଳ କରିବାର, ତାହାଙ୍କୁ ଆଗମ ବୋଲନ୍ତେ ଆସି ଦେଉଅଛନ୍ତି, ଯେମନ୍ତ ଜଙ୍ଗ ଲବରକ ଯେ ଓଡ୍ରଦେଶ, ସେହି ସେ କେଦାରକ, କସ୍ତୂରିଟିଏ ହେଲା । ତାହାକୁ ଆକ୍ରମିଲେ । ସେ କସ୍ତୂରିକାରକ, ସାରକେ ତଣ୍ଡୁଳାଦି ସେଥିବା ଧାନ୍ୟାଦିପରି ହେଲେ । ଜୋ ବଳବନ୍ତ ରଜାମାନଙ୍କର, କଲବରକେଶ୍ୱର ହେବାରୁ କର୍ଣ୍ଣାଟାଦି ଦେଶମାନଙ୍କୁ

Digitized by PPRACHIN, SOA

ପଛେ କଣିମାରୁ ଏଦେଶ ସେ ଜୟୁର ପ୍ରାପତ ହେଲା । ଏମନ୍ତ ସେ ଗଙ୍ଗବଂଶର ରଜାମାନେ ହେଲେ ।" *

ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ରଘୁନାଥ ରଥଙ୍କ ବିରଚିତ ସଙ୍ଗୀତଶାସ୍ତ୍ର 'ନାଟ୍ୟ ମନୋରମା' ପୁସ୍ତକର ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟାନୁବାଦ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷାର୍ଦ୍ଧରେ ରଚିତ ବ୍ରଜନାଥ ବଡ଼ଜେନାଙ୍କ ଚତୁର ବିନୋଦ ଓଡ଼ିଆ କଥା ସାହିତ୍ୟର ଏକ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଗ୍ରନ୍ଥ । ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ଏହି ପୁସ୍ତକଟି ଭାଷା, ଭାବ ଓ ଶୈଳୀ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସରସ, ସୁନ୍ଦର, ହୃଦ୍ୟ ତଥା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧରଣର ପାଠକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଆମୋଦଦାୟକ ହୋଇଛି । କବି ବ୍ରଜନାଥ ବଡ଼ଜେନା ସଭା, ରସ, ନୀତି ଓ ପ୍ରୀତିବିନୋଦ ନାମରେ ଚତୁରବିନୋଦ ପୁସ୍ତକଟିକୁ ଭାଗଭାଗ କରିଛନ୍ତି । ଗ୍ରନ୍ଥକାର କଠିନ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦେଶଜ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦର ସନ୍ନିବେଶରେ କଥାସାହିତ୍ୟଟିକୁ ରସାଣିତ କରିଛନ୍ତି ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମାର୍ଦ୍ଧରେ ଲିଖିତ କେନ୍ଦୁଝର ରାଜବଂଶର 'ଗଣସମ୍ମତି' ବା ବିଭିନ୍ନ ରାଜବଂଶ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇଥିବା ପତ୍ରାଦିର ଭାଷା ଓ ଲେଖନ ଶୈଳୀ ଗତ ଶତାବ୍ଦୀର ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଉଦାହରଣ । ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୮୦୩ରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପ୍ରାୟ ୧୮୩୬ ମଧ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ରାଜଦରବାରକୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟୋପଲକ୍ଷେ କେନ୍ଦୁଝର ରାଜଦରବାରରୁ ଅନେକ ପତ୍ର ତଥା 'ଏକ୍‌ରାର୍‌ନାମା' ଆଦି ପଠାଯାଇଛି ଓ କେତେକ ସ୍ଥାନରୁ ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ ପତ୍ରାଦି ଆସିଛି । ସନ୍ ୧୨୧୧ ଅମଲ ରମ୍‌ଜାନ୍ ୧ ତାରିଖ ବା ଡିସେମ୍ବର ୧୭ ତାରିଖ ୧୮୦୩ ସାଲରେ ଇଂରେଜ-ମାନଙ୍କଠାରୁ କେନ୍ଦୁଝର ରାଜଦରବାରକୁ ଆସିଥିବା ଗୋଟିଏ 'ଏକରାର୍‌ନାମା'ର କେତେକାଂଶ ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା—

"ଆମ୍ଭେମାନେ ଲେଫଟେନେଣ୍ଟ କରନେଲ ଜାରଜ ହରକଟ୍ ସାହେବ ବାହାବ ବାହାଦୁର ସରଗରେହ ଅଫୁଆଜ ଜଫର ଅମୁଆଜ କୁମ୍ପାଣୀ ଇଙ୍ଗ୍ରେଜ ବାହାଦୁର ଓ କମସନର ସୁବେ ଓଡ଼େସା କାମରଓମାସ୍ତ

* ସଙ୍ଗୀତ-ନାରାୟଣ, Mus/9, ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟ ପୋଥି, ପ. ୩-୪

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଋଜାବ୍ ମାଲଆଲ ସାହେବ କମସନର ସୁବାମଜକୁର କାମରଜେ ନବାବ ମୁସ୍ତତାବମାଲ ଅଲକାବ ଅସଗ୍ରପଲ ଅସଗ୍ରପମାର ସଓଲଜଲ ଗୌର ନରଞ୍ଜନ ରଲ ବାହାଦୁର ଦାମ ଅକବାଲହଠୁକୁ ହୁଂକୁ ହୁକୁମର ଏ ସୁବାକାମର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଓ ସାଜଲ କରିବା ନମନ୍ତେ ମୁକରର ହୋଇଅଛୁଁ । ଶ୍ରୀ କୁମ୍ପନୀ ଇଙ୍ଗରେଜ ବାହାଦୁରଙ୍କ ସରକାର ତରଫରୁ ଏକ ଭଲ ନାସାଗ୍ରଜେ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ଭଞ୍ଜରାଜେ କଲେ କେଉଁଝର ମୁଗଲୁକେ ସୁବା ମଜକୁରକୁ ଲେଖିଦେଲୁଂ ଜେ କଛୁ ଆରାଜ ମୁଗଲବନ୍ଧ ନାମର ଆଉ ତୁମର ନାମର ହେଉ ମରହଟ୍ଟାଙ୍କ ଅମଳରୁ ତୁମ୍ଭ ଅମଳ ଦଖଲରେ ଥିଲା । ସେ ସବୁ ଜମୀ ହମେସା ତୁମ୍ଭ ରାଜଗୀରେ ହେବାର ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ମଞ୍ଜୁର ହୋଇଲା ଓ ପେସ୍କେସ୍ ଟଙ୍କା ଜାହା ଏକରାର୍‌ନାମାରେ ଲେଖାଜାଇଅଛି ତାହା ସିବାଏ କଛୁ ଯାଦା ତଲବ ନ ହେବ ଓ ନ ନଆଜବ ।

× × ×

୧୭ ତାରଖ ମାହ ଡସେମ୍ବର ସନ ୧୮୦୩ ଇଙ୍ଗରେଜ ମୁତାବକ ୧ ତାରଖ ରମଜାନ ସନ ୧୨୧୧ ସାଲ ଅମଲ ।" *

ଏହି ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ରଚିତ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ମନ୍ଦିର ପୂଜାବିଧି ବିବରଣୀ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ୟତମ ଉଦାହରଣରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ । ଉକ୍ତ ବିବରଣୀର ଆରମ୍ଭରୁ ଯେଉଁ ଗଦ୍ୟର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଛି ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତା'ର ମହତ୍ତ୍ୱ ଯଥେଷ୍ଟ । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ ଉକ୍ତ ପୁସ୍ତକରୁ କେତେକାଂଶ ଏଠାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା—

"ଏ ଉତାରେ ସ୍ୱୟଂଭୁବ ମନୁଙ୍କର ପଞ୍ଚମ ଯୁଗରେ ପ୍ରଥମ ସତ୍ୟଯୁଗର କଛୁ ବରସ୍ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ସ୍ୱେତ ବାରାହ କଳ୍ପରେ ଭୁଲୋକରେ ଯମ୍ବୁ ଦିପରେ ମାଳବ ଦେସରେ ଅବନ୍ତୀନାମ କଟକରେ ସୁର୍ଯ୍ୟ ବସଂରେ ରାଯଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମନ ମାହାରାଜାକାଳେ ଶ୍ରୀର ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ରେ ନଳମାଧବ ମୁର୍ତ୍ତି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧ୍ୟାନରେ ଦାରୁବ୍ରହ୍ମଂ ମୁର୍ତ୍ତି ଅବତାରେ

* ଗଣସମ୍ପ୍ରଦ, Orms/134, ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟ, କଟକ, ପୃ. ୧୬୧-୧୬୨ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ହୋଇଲାକୁ ଏ ଅବତାରେ ଯେଉପ୍ରକାରେ ହୋଇଲେ ଏଥକୁ ସର୍ବ ମୁନିଋଷି ସୂର୍ଯ ପୁରାଣରେ ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମ ମାହାତ୍ମରେ ନମିଷା ଅରନ୍ୟରେ ସୌନକାଦି ଋଷିମାନଙ୍କୁ ଯେମନ୍ତ କହିଲେ ଏଥିର ବେବସ୍ଥା ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ରୁମନ ମାହାରାଯାନ୍ତ ଗଗାଂବଳରେ ଦର ବସ୍ତୁ କେମନ୍ତ ସ୍ୟରୂପ ବସ୍ତୁ ପ୍ରତମା କାହ୍ନି ଦେଖିବା ଏମନ୍ତ ବୋଲି ବଚୃରୁଥାନ୍ତି ।" *

ଏହିପରି ଭାବରେ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ଖ୍ରୀ. ଅ. ଦ୍ୱାଦଶ-ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଆରମ୍ଭକରି ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମାର୍ଦ୍ଧସୁଦ୍ଧା ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର ବିକାଶ ସମ୍ଭବ ହୋଇଛି ।' ପ୍ରସ୍ତୁତ ଆଲୋଚନାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ପ୍ରକାଶିତ ଓ ଅପ୍ରକାଶିତ ଗ୍ରନ୍ଥଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟତୀତ ଆହୁରି ଅନେକ କାବ୍ୟ, ପୁରାଣ, ନାଟକ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରନ୍ଥର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ଏବଂ ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟରେ ସଂରକ୍ଷିତ ବହୁ ତାଳପତ୍ର ପୋଥିରେ ଲେଖନକାରମାନେ ନିଜ ନିଜର ବିବରଣୀ ଦେଇ ଯେଉଁ ପୁଷ୍ପିକାମାନ ରଚନା କରିଛନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଉଦାହରଣରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ଏହି ସୀମିତ ଆଲୋଚନା ମଧ୍ୟରେ ସେ ସବୁର ବିସ୍ତୃତ ବିବରଣୀ ଦେବା ଆଦୌ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଦ୍ୱିତୀୟାର୍ଦ୍ଧରୁ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟ ନବଯୁଗରେ ପଦାର୍ପଣ କଲା ଏବଂ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ତର ଦେଇ ତାହା ଆଜି ଉନ୍ନତ ସ୍ତରରେ ଆସି ଉପନୀତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ପ୍ରବନ୍ଧ, ତଥ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ସମାଲୋଚନା ତଥା କାହାଣୀ, ଉପନ୍ୟାସ, ନାଟକ ଓ ଏକାଙ୍କିକା ଆଦିର ସୃଷ୍ଟିହୋଇ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ ବିଭାଗଟିକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିପାରିଛି ।

---

* ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବାଳସ୍ଥ କାର୍ଯ୍ୟବିଧି, Orh/13, ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟ ପୋଥି, ପ. ୨-୩ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଓଡ଼ିଆ ଗୀତସାହିତ୍ୟ :—

ଓଡ଼ିଶାରେ ଗୀତସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଥମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ହେଉଛନ୍ତି ଉତ୍କଳୀୟ ସଂସ୍କୃତ କବି ପଣ୍ଡିତ ଜୟଦେବ । ସେ କାନ୍ତ, କୋମଳ, ସରସ ପଦାବଳୀର ବିନ୍ୟାସରେ 'ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ' ନାମକ ଯେଉଁ ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରି ଯାଇଛନ୍ତି, ତା ଫଳରେ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ ଯେ ଏକ ନୂତନ ଯୁଗର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ହେଲା ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଜୟଦେବଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଂସ୍କୃତ କାବ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଆର୍ଯ୍ୟା, ମନ୍ଦାକ୍ରାନ୍ତା, ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳବିକ୍ରୀଡ଼ିତ, ଉପଜାତି, ସ୍ରଗ୍‌ଧରା, ବସନ୍ତତିଳକ, ପୃଥ୍ୱୀ, ଦ୍ରୁତବିଲମ୍ବିତ ଆଦି ବହୁ ଛନ୍ଦର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଥିଲା, କିନ୍ତୁ ଗୀତିଛନ୍ଦର ବ୍ୟବହାର କେବଳ ଅଳଙ୍କାର ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ରହିଥିଲେହେଁ, ତାହା କାବ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଓଡ଼ିଆ ଜନନୀଙ୍କର ସୁଯୋଗ୍ୟ ସନ୍ତାନ, ବଡ଼ଠାକୁରଙ୍କର ପରମଭକ୍ତ ଜୟଦେବ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ପୁଣ୍ୟସଲିଳା ଗୁପ୍ତସରସ୍ୱତୀ ପ୍ରାଚୀନଦୀ କୂଳର କେନ୍ଦୁବିଲ୍ୱ ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସେବାରେ ଆତ୍ମନିୟୋଗ ପୂର୍ବକ, ତାଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦରେ 'ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ' କାବ୍ୟରେ ଗୀତିଛନ୍ଦର ଯୋଜନା କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ଉକ୍ତ କାବ୍ୟରେ ମାଳବ, ବସନ୍ତ, ରାମକେରୀ, ଗୋଣ୍ଡକିରୀ, ଭୈରବ, ଗୁର୍ଜରୀ, କର୍ଣ୍ଣାଟକ, ଦେଶୀବରାଡ଼ି, ବରାଡ଼ି ଓ ବିଭାସ ଆଦି ରାଗର ପ୍ରୟୋଗ କରିବାରେ ସଫଳକାମ ହୋଇଥିଲେ ।

ଜୟଦେବଙ୍କର ବିଶ୍ୱବିଶ୍ରୁତ ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚନା ପରେ ଓଡ଼ିଆ ବିଦ୍ୱାନ୍ କବିଚନ୍ଦ୍ରରାୟ ଦିବାକର ମିଶ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା 'ଅଭିନବ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ' (କିନ୍ତୁ ଗ୍ରନ୍ଥଟି ଗଜପତି ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବଙ୍କ ନାମରେ ଭଣିତ) ନାମକ ଅନ୍ୟ ଏକ ସଂସ୍କୃତ ଗୀତିକାବ୍ୟ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । କବି ଦିବାକର ମିଶ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଜୟଦେବଙ୍କ ପଦାଙ୍କ ଅନୁସରଣ କରିଥିଲେହେଁ, ସେପରି ଅମୃତନିସ୍ୟନ୍ଦିନୀବାଣୀ ସୃଷ୍ଟିରେ ଚମତ୍କାରିତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ପାରିନାହାନ୍ତି । ତଥାପି ସେ ଗୀତିଛନ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗରେ ଅନେକ ଗୀତ ରଚନା କରି 'ଅଭିନବ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ'ଟିକୁ ଅଭିନବ ସାଜସଜ୍ଜାରେ ସଜ୍ଜିତ କରିଛନ୍ତି । କବିଚନ୍ଦ୍ରରାୟ ଦିବାକର ଗୀତଗୋବିନ୍ଦରେ ବ୍ୟବହୃତ ବିଭିନ୍ନ ଗୀତିଛନ୍ଦର ଅନୁକରଣରେ 'ଅମର ପଞ୍ଚମ', ଆଭିରୀ, କଳ୍ୟାଣ,

Digitized by PPRACHIN, SOA

କର୍ଣ୍ଣାଟ, କେଦାରଗୌଡ଼ା, କୋଳାହଳ, ଗାନ୍ଧାର, ଗୁର୍ଜରୀ, ଘଣ୍ଟାରବ, ଗୋଣ୍ଡକରୀ, ଧନାସୀ, ବସନ୍ତ, ଶଙ୍କରାଭରଣ, ପୂରବୀ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାୟ ପଚିଶରୁ ଅଧିକ ଗୀତଛନ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି । ଗଜପତି ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଗୋଦାବରୀ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ରାଜମହେନ୍ଦ୍ରୀର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ପଦରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ରାୟ ରାମାନନ୍ଦ ସ୍ୱକୃତ 'ଜଗନ୍ନାଥବଲ୍ଲଭନାଟକ' ରେ 'ଶ୍ରୀ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ'ର ଗୀତଗୁଡ଼ିକ ଅନୁକରଣରେ ଏକବିଂଶତି କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୀତ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ କରିଛନ୍ତି । କବିଚନ୍ଦ୍ରରାୟ ଓ ରାୟ ରାମାନନ୍ଦଙ୍କ ଆଦର୍ଶ ଅବଲମ୍ବନରେ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ବାଣପୁରର କବି ରଘୂତ୍ତମତୀର୍ଥ 'ମୁକୁନ୍ଦବିଳାସ' ମହାକାବ୍ୟ ଶିବନାରାୟଣତୀର୍ଥ 'କୃଷ୍ଣଲୀଳାତରଙ୍ଗିଣୀ', କବି ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ 'ଶିବଲୀଳାମୃତ' ଓ 'ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଲୀଳାମୃତ' ନାମକ ଦୁଇଟି ମହାକାବ୍ୟରେ ଅନେକ ଗୀତିକବିତା ରଚନା କରି ଜୟଦେବ ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପରମ୍ପରାକୁ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ ।

କ୍ରମବର୍ଦ୍ଧମାନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭାବର ସମୁନ୍ନତି ସହିତ ସମାନ ଭାବରେ ତାଳଦେଇ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଗୀତିକାବ୍ୟ, ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବତଃ, ପ୍ରଥମେ ଗ୍ରାମ୍ୟଗୀତ, ଚଉପଦୀମାଳୀ ଓ ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଓଡ଼ିଆଘର ଝିଅବୋହୂଙ୍କ କାନ୍ଦଣା ମାଧ୍ୟମରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବ । କାରଣ ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତୀୟ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ଗୀତିକାବ୍ୟର ଆରମ୍ଭ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଲୋକଗୀତରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ତେଣୁ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଲୋକଗୀତ ଓ କାନ୍ଦଣା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଆଲୋଚନା ଏଠାରେ କରାଗଲା ।

ଗ୍ରାମ୍ୟଗୀତିକା ବା ଗାଉଁଲି ଗୀତ ଓ କାନ୍ଦଣାର ରଚୟିତା-ରୂପେ କାହାର ନାମ କୌଣସି କବିତାରେ ମିଳେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ରଚନାଶୈଳୀ, ଭାବ, ଭାଷା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଆ ନାରୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିଭିନ୍ନ ବ୍ରତ, ବାର, ଓଷା, ପୂନେଇଁ, ବିବାହ, ଉପନୟନ, ଝିଅ ବିଦାୟ ଆଦି ସମୟରେ ରଚିତ ହୋଇଛି । ତାର ଇତିହାସ ଖୋଜିବସିଲେ ଆଦି ଅନ୍ତ ମିଳେ ନାହିଁ । କେବଳ ତାହା ଗାଁ ଗହଳର ଝିଅ-ବୋହୂମାନଙ୍କ ତୁଣ୍ଡରୁ ଆବଶ୍ୟକବେଳେ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ଦେଶରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷାଦୀକ୍ଷାର ଚାକଚକ୍ୟ ଓ ତଥାକଥିତ ସଭ୍ୟତାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଗାଁଗହଳର 'ମାଇପି'ମାନେ

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଅନ୍ୟର ଉପହାସରୁ ନିଜକୁ ରକ୍ଷା କରିବାଲାଗି ପରମ୍ପରାକ୍ରମେ ଚଳି-ଆସୁଥିବା ଗାଉଁଲି ଗୀତକୁ ଭୁଲିଯିବାକୁ ବସିଲେଣି । ଗାଉଁଲି ଗୀତଗୁଡ଼ିକର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ସଂଗ୍ରାହକ ଓ ସଂକଳକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରଧର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଭାଷାରେ କହିବାକୁ ଗଲେ—"ଆଦିମ ଯୁଗରେ ମନୁଷ୍ୟର ଯେଉଁ ଶ୍ରୁତିଧର କ୍ଷମତା ଥିଲା, ତାହା ପଛକୁ ଲୁପ୍ତହୋଇ ଆସିବାରୁ ଅତି ପୁରୁଣା ଗାଉଁଲି ଗୀତମାନ ବିସ୍ମୃତିର ଗର୍ଭରେ ବିଲୀନ ହୋଇଗଲା । ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ନୁହେଁ, କୋଟି କୋଟି ଗୀତ ଗୃହୁଁ ଗୃହୁଁ ହଜିଗଲା ! ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା ଫଳରେ ଜାତିର ପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟରୁ ଏ କବିତାମାନ ନିଗାଡ଼ି ପୋଛି ବାହାର କରି ଦିଆଗଲା ।" *

ଆଜିସୁଦ୍ଧା ଉତ୍କଳର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଞ୍ଚଳରେ କ୍ରମବର୍ଦ୍ଧମାନ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତାରୂପକ ବହ୍ନିର ଘୃତ୍ତ୍ୱାରେ ତଥାକଥିତ ପୁରୁଣାକାଳିଆ ରୀତିମାନ୍ଧ ସହିତ ; ସଞ୍ଜବେଳେ, ଦ୍ୱିପହରେ, ପର୍ବପର୍ବାଣୀ ଦିନରେ ଗାଁ ଦାଣ୍ଡ ଉଚ୍ଛୁଳି ପଡ଼ୁଥିବା ପଲ୍ଲୀଗୀତ ବା ଗାଉଁଲି ଗୀତ ବିଲୋପ ହୋଇଯାଉଛି । ପ୍ରସ୍ତୁତ ଆଲୋଚନାର ପରିସର ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୀମିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଅଳ୍ପ କେତୋଟି 'ଗାଉଁଲି ଗୀତ'ର ଉଦାହରଣ ଏଠାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା—

"ବାଉଁଶ ପତର କେଉଁ କେଉଁ
ପୁଚି ଖେଳିଗଲା ଛେଉଁ ଛେଉଁ,
ହଟେଇଲି, ହଟେଇଲି,
ପୁଚି ଖେଳ ହଟେଇଲି,
ବାର ବରଷର ପୁରୁଣା ମହୁ, ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଚଟେଇଲି ।
କଇଁଆ ପତର ସରୁ ସରୁକା,
ତା ଫଳଟା ବଙ୍କା ।
ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ପୁଚି ଖେଳୁଥିବି
ଦେଖି ମରୁଥିବ ରଙ୍କା ॥
ହଟେଇଲି, ହଟେଇଲି,
ପୁଚି ଖେଳ ହଟେଇଲି,
ବାର ବରଷର ପୁରୁଣା ଗୁଡ଼, ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଚଟେଇଲି ।" **

× × ×

---

* 'ଉତ୍କଳ ଗାଉଁଲି ଗୀତ', ପୃ. ୫
** 'ଉତ୍କଳ ଗାଉଁଲି ଗୀତ', ପୃ. ୨୧୪

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଇଟିକଲ ମିଟିକଲ ଫୁଟିଗଲ୍ କାଇଁଚ,
ଭୁମର ଆମର ନାଲ ବାଇଁଶ ।
ନାଲ ପେଏଁ ପେଏଁ ବାଜଇ ଘ୍ରାଣ୍ଟ,
କେଉଁବାଟେ ଗଲ୍ ବେଟାକ ଗୈର ॥

× × ×

ଚକା ଚକା ଭଉଁଣ୍ଟା, ଚକା ଚକା ଭଉଁଣ୍ଟା
ମାମୁଁଘର ଚଉଁଣ୍ଟା,
ମୋ ନାମ ନାଁ ଗଉଣ୍ଟା, ତୋ ନାମ ନାଁ ଶଉଣ୍ଟା,
ନାଇଁ, ତୋ ନାମ ନାଁ ଶଉଣ୍ଟା, ମୋ ନାମ ନାଁ ଗଉଣ୍ଟା ।
ଆମେ ନଇରେ ଯିବା ପହଁରି
ଚେଙ୍ଗ ଧରିବ ନାଉଣ୍ଟା ।
ଚକା ଚକା ଭଉଁଣ୍ଟା ॥
(ଉତ୍କଳ ଗାଉଁଲି ଗୀତ)

× × ×

"ଉଦୁଉଦୁମା
ଡାଳ ଗୋଛମା, ଲୁହା ମାହୁଲିଣି ପିତଳ ସମା ।
ଆଇକ, ଘାଇକ,
ବଡ଼ ଜେନା ମଲ୍ଲକ,
ରକତ ପିଣ୍ଡୁଳା ଦେଲ୍ ନ ॥
କୂଅ ମୂଳେ ତେଲଘଡ଼
ବାଘ ନେଲ୍ ଗେଲ୍ କର,
ଆମ୍ବ ଗୋଟି ଖାଉ ଖାଉ
କୋଇଲ ଗୋଟି କଷା ।
କ ମାଡ଼ ମାଇଲୁ ଘଇ,
ଘୁଂରକୋଷିଆ ପଶା ॥"
(ଉ: ଗା: ଗ୍ରୀ:)

Digitized by PPRACHIN, SOA

"ଆକାଶୁ ଖସଇ ତାର ଗୋ ଫୁଲ ବଉଳ ବେଣୀ ।
ଭାଇ କହିଥିଲେ ଖଡ଼ୁ ଦେବା ପାଇଁ, ନାହିଁ କଲେ ନୂଆ ବୋହୂ ଗୋ,
ଫୁଲ ବଉଳ ବେଣୀ ।
ଭାଇ ତ ଆମର ଚନ୍ଦ୍ର ବଦନ ଭାଉଜ ମନ୍ଥରକାଣ୍ଡ ଗୋ,
ଫୁଲ ବଉଳ ବେଣୀ ।
(ପଲ୍ଲୀଗୀତ ସଞ୍ଚୟନ)

× × ×

ମେଘ ପକାଉଛି ଦୁମୁ ଦୁମୁକ ଲୋ ଦୁମୁକା ପୁଷୁରୀ ଡେଇଁ,
ରାଣୀ କାନ୍ଦୁଥିଲେ ଫୁଲ ଗଛମୂଳେ ସୁଆର ଚଢ଼ିବା ପାଇଁ ।
ଆମର ସୁଆର ଦରବାରିଆ ଲୋ ଗଲାଣି କଣ୍ଟକ ଡେଇଁ ।
କଣ୍ଟକ ଭିତରେ ସୁନୁସୁନିଆ ଲୋ ବରଜ ଭିତରେ ପାନ ।
ପାନ ଖାଇ ପିକ ଢାଳି ଦେଉଛି ଲୋ ଚନ୍ଦନ ଯାତର ଦିନ ॥
ଚନ୍ଦନ ଚାଟିଆ ଗୃହେ ଖୋସିଲି ଲୋ ଗୃହେ ଗୃହେ ମହକିଲା ।
ଶିବ ଦେଉଳକୁ ବନ୍ଦଉ ବନ୍ଦଉ କାନ୍ତ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା ॥"
(ପଲ୍ଲୀଗୀତ ସଞ୍ଚୟନ)

× × ×

"ପାର୍ବତୀ ଆଗେ ମହାଦେବ ବଏଲେ ରାମ ରାବନର କାହାଣୀ ।
ସମୁଦର୍ ତୀରେ ରାମର ଦୂତେ କେନ୍ତା କରୁଛନ୍ତି ଭାଲ୍ନା ।
ଜାମ୍ବେବ ବଏଲା ଶୁନ୍ ହନୁମାନ୍ ଆଗର ସମିସ୍ୟା ଗଲା ।
ବୁଢ଼ା ବେଲେ ରାବନ୍ ଚପୋ ଏଡ଼୍କି କରମ କଲା ॥

× × ×

ଶୁଇନ୍ ଆକାଶୁ ଖସି ହନୁମାନ୍ ପାଏନ୍ ଭିତରେ ପଶ୍ଲା ।
ପଦମ୍ ଫୁଲ ବାଗିର୍ ପାନ ଅଧା ଧୂରୁଁ ଦିଶ୍ଲା ॥
ଭୁରତେ ଗଲା ଚହ୍ଟି,
ବାଟେ ଥିଲା ଲଙ୍କ ଦେଖା ପଛେ ଦେଖ୍ଲା ଲେହେଁଟି ।
ଦେଖା ବଏଲା କାହାର୍ ଗୁଟେ ହାତେ ଲେଞ୍ଜ୍ ଲମ୍ବିଛେ ।
ହାଡ୍‌ଗୋଡ଼୍ ଡେଙ୍ଗ୍ ଡେଙ୍ଗ୍ ମୁହେଁଟା ମାକର୍ ଦିଶୁଛେ ॥
ବନା ହାକେ ମର୍ସି,
ଇପାରେ ସେପାରେ ଡୁଙ୍ଗାଡୁଙ୍ଗି ଖୁଜ୍ଲା ମିତାର କର୍ସି ॥

× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

ହନୁମାନ୍ ବୀର୍ ହେଲେ ବାବା, ବଏଲେ ଇଟା ଅଡ଼ୁଆ ବାବା,
କେନ୍ତା ବୁଦ୍ଧି କର୍‌ସି,
ପରର୍ କାମେ ଆଏଲ୍ ବାଟେ ମାହାଲଆ ମର୍‌ସି ॥"

(ପଲ୍ଲୀଗୀତି ସଞ୍ଚୟନ)

ପଲ୍ଲୀ ଅଞ୍ଚଳର ଗୀତ, ଢଗ, ଢମାଳି, ବାରମାସୀ, କୋଇଲି ଆଦି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମାଲୋଚକ ଶ୍ରୀ ଚକ୍ରଧର ମହାପାତ୍ର 'ଉତ୍କଳ ଗାଉଁଲି ଗୀତ' ଓ ଅଧ୍ୟାପକ ଡକ୍ଟର କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ 'ପଲ୍ଲୀଗୀତି ସଞ୍ଚୟନ' ନାମକ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶ କରି ତାଙ୍କରେ ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳର ଗୀତିକା ସଂଗ୍ରହ କରିବାରେ ସଫଳତା ହାସଲ କରିଛନ୍ତି । ତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଆହୁରି ହଜାର ହଜାର ସଂଖ୍ୟାରେ ପଲ୍ଲୀଗୀତ ଯେ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରୁ ସଂଗ୍ରହ କରିହେବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଓଡ଼ିଆ ଝିଅର କାନ୍ଦଣା ମଧ୍ୟ ଗ୍ରାମ୍ୟଗୀତିର ଗୋଟିଏ ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ବୋଲି କହିବା ଅସମୀଚୀନ ନୁହେଁ । ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବତଃ 'ମୋଗଲ ଗୋଳ' ଆରମ୍ଭ ହେବା ପରେ ପରେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଦ୍ୱିତୀୟାର୍ଦ୍ଧଠାରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ବାଲ୍ୟବିବାହ ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଥିଲା । ସେତିକିବେଳେ କନ୍ୟାଦାୟରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କନ୍ୟାପିତାମାନେ ଯେକୌଣସି ଘରେ ଘର ଓ ବରର ଯୋଗ୍ୟତା ପ୍ରତି ବାଛବିଚାର ନ କରି କନ୍ୟାଦାନ କରୁଥିଲେ । ଝିଅ ଯୁବତୀ ହୋଇ ଶାଶୁ ଘରକୁ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଶ୍ୱଶୁର ଘର ତଥା ନିଜର ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ ଖବର ଶୁଣି ପିତାମାତାଙ୍କୁ ଧରି ଛନ୍ଦୋବଦ୍ଧ କାନ୍ଦଣା କାନ୍ଦି ତାର ମନୋଭାବ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତୀବ୍ର ପ୍ରତିବାଦ ଜଣାଏ । ନିରମାଖୀ ପଲ୍ଲୀବାଳା ପିତାମାତାଙ୍କ ଅବିଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବିଦ୍ରୋହ ନ କରି କାନ୍ଦଣା ମାଧ୍ୟମରେ ତାର ଜ୍ଞାତି, ଭାଇ, କୁଟୁମ୍ବ ତଥା ପରିବାରବର୍ଗଙ୍କ ଠାରେ ନିଜର ମନୋଭାବ ଜଣାଇ-ଥାଏ । ତେଣୁ କାଳକ୍ରମେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଛନ୍ଦ, ଭାବଧାରା ଓ ବ୍ୟକ୍ତି-ବିଶେଷରେ କାନ୍ଦଣାର ଶୈଳୀ ଓ ଭାଷା ମଧ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥାଏ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ କେତୋଟି କାନ୍ଦଣା ଏଠାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା—

"ବାପା ବସିଥିଲେ ଗମ୍ଭୀର ଘରେ ବୋଉ କଲେ ।
ଟଙ୍କା ପଡ଼ିଥିଲା ଦ'ପଦରେ ବୋଉ କଲେ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ମୋହର ଯେମନ୍ତ ନିଶ୍ୱାସ ଥିବ   ବୋଉ କହେ ।
ଟଙ୍କା ବାରକୋଡ଼ି ଅଙ୍ଗାର ହେବ   ବୋଉ କହେ ।

× × ×

ଗାଈ ମୂଲେଇଲ ସଭାରେ ବସି ………
ଝିଅ ମୂଲେଇଲ କୋଠାରେ ବସି ………
ଗାଈ ମୂଲେଇଲ ଟଙ୍କା ଧଇଲ ………
ଝିଅ ମୂଲେଇ କି ଫଳ ପାଇଲ ………

(ଓ: ଗା: ଗୀ:)

ଆଇଲାଣି କଂସ ବାଜା ବଜେଇ ଲୋ, ମୋ ମାତାମାନେ
ମୋ ମାତା କୋଳରୁ ନେବ ଛଡ଼ାଇ ଲୋ, ,,
ଆଉ ପଡ଼ିଶିଆ ମହତା ପାନ ଲୋ, ,,
ଆଉ କି ଦେଖିମି ଜନମ ଥାନ ଲୋ, ,,

× × ×

କହୁଥିଲ କଲକତିଆ ଜୋଇଁ ଲୋ, ,,
ପାନକ ଆଣିଛୁ ଛଡ଼ିଶି ନାହିଁ ଲୋ, ,,

× × ×

ବନସ୍ତ ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ଘର, ଲୋ ମା !
କେହି ନ ପଶନ୍ତି ବାଘ ଭୟର, ଲୋ ମା !
ପଶିଗଲେ ବାପା କେଉଁ ଲୋଭର, ଲୋ ମା !”

ଗାଁଗହଳର ଅଶିକ୍ଷିତା ଝିଅବୋହୂଙ୍କ ରଚନା ହୋଇଥିଲେହେଁ, ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ‘କାନ୍ଦଣା’ ଗୁଡ଼ିକର ସ୍ଥାନ ଯେ ଯଥେଷ୍ଟ ଉଚ୍ଚରେ, ଏହା ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇପାରିବ ନାହିଁ । ବିବାହ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମାଜର ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ବଦଳିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ‘କାନ୍ଦଣା’ ଧୀରେ ଧୀରେ ଲୋପ ପାଇଯାଉଛି ଏବଂ ଏପରିକି ସହର ଅଞ୍ଚଳରେ କାନ୍ଦଣାର ପ୍ରଚଳନ ଆଉ ଆଦୌ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳୁନାହିଁ । ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ‘କାନ୍ଦଣା’ ଗୁଡ଼ିକର ସଂଗ୍ରହ ଯେ ସାହିତ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ପଲ୍ଲୀଗୀତ ଓ 'କାନ୍ଦଣା'ପରେ 'ଗୀତସାହିତ୍ୟ'ର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଅଙ୍ଗରୂପେ ଚଉତିଶା, ଚଉପଦୀ, ପୋଇ, ଚମ୍ପୂ, ବୋଲି, ପଦଅା, କୋଇଲି, ଭଜନ ଓ ମାଳଶ୍ରୀ, ମଙ୍ଗଳଗୀତ ତଥା ପାଲି ଆଦିକୁ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ । ଆଲୋଚନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଯଥାକ୍ରମେ ସେଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସମୀକ୍ଷା ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା—

ଚଉତିଶା :—

କ ଠାରୁ କ୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚଉତିରିଶଟି ଅକ୍ଷରକୁ ଆଦ୍ୟାନୁପ୍ରାସ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଶହ ଶହ ଚଉତିଶା ରଚନା କରାଯାଇଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଛି । ଏହି ଚଉତିଶାର ପ୍ରଥମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ କିଏ, ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସବିଶେଷ ପ୍ରମାଣ ମିଳି ନ ଥିଲେହେଁ ଖ୍ରୀ. ଅ. ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପୂର୍ବରୁ ଏହାର ପ୍ରଚଳନ ଦେଶରେ ହୋଇଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ ।

ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସମାଲୋଚକ ସ୍ୱର୍ଗତ ଆର୍ତ୍ତବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତିଙ୍କ "ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ ପଦ୍ୟାଦର୍ଶ"ରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ବଚ୍ଛାଦାସଙ୍କ 'କଳସା ଚଉତିଶା' ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରାଚୀନତମ ଚଉତିଶା ରୂପେ ପ୍ରଖ୍ୟାତ । ବଚ୍ଛାଦାସଙ୍କ 'କଳସା ଚଉତିଶା'ରେ ପାର୍ବତୀଙ୍କ ବିବାହ ବେଳେ ଶିବଙ୍କ ମାୟାବୃଦ୍ଧବେଶ ଦେଖି, ଦେବୀଙ୍କ ସଖୀ ଓ ହିମାଳୟ-ପତ୍ନୀଙ୍କ ମନୋଭାବ ତଥା ତା ପରେ ଶିବଙ୍କ ଦିବ୍ୟରୂପ ଦେଖି ସମସ୍ତଙ୍କ ଆନନ୍ଦ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏକ ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟର ଅବତାରଣା କରାଯାଇଛି ।

"ସକଳେ ଚଉଠି ସାରି କାଦଖେଳି କଲେ ।
ଛ ସାତ ଅଷ୍ଟମଙ୍ଗଳା ଉଛବ ସାରିଲେ ॥
କ୍ଷିତିପତି ଠାକୁର ସେ କପିଳାସେ ସ୍ଥିତ ।
କ୍ଷୁଦ୍ର ବୁଦ୍ଧି ବଚ୍ଛାଦାସ କଳସା ପଢ଼ନ୍ତ ॥" *

କିନ୍ତୁ ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟରେ ବଂଶୀଦାସଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ 'ଗଉରୀ କଳସା' ନାମରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଅପ୍ରକାଶିତ ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟ ସଂରକ୍ଷିତ ହୋଇଛି । ବଚ୍ଛାଦାସଙ୍କ 'କଳସା ଚଉତିଶା' ଓ ବଂଶୀଦାସଙ୍କ 'ଗଉରୀ କଳସା'

* ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ ପଦ୍ୟାଦର୍ଶ, ପ୍ରାଚୀ ସଂସ୍କରଣ ପୃ. ୮୦

Digitized by PPRACHIN, SOA

ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ବିଷୟଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । କେବଳ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ କେତେକ ପଦର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଛି ମାତ୍ର ।

"ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦେ ଚଉତି ସାରୁ କାଦ ହାଣ୍ଡି କଲେ
× × ×
ଛିଡ଼ ପଡ଼ ଠାକୁରେ ସେ କପିଳାସବାସୀ ।
ଛିଡ଼ ପଡ଼ ବଂଶୀଦାସ କଳସା ଗୀତେ ଭାଷି ॥ ✳

ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବତଃ ବଂଶୀଦାସ ଓ ବଚ୍ଛାଦାସ ଏକ ବ୍ୟକ୍ତି ହୋଇପାରନ୍ତି ଏବଂ ନକଲକାରଙ୍କ ଭେଦରେ ଭାଷାର ସାମାନ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସମ୍ଭବ ହୋଇଛି । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ବଂଶୀଦାସଙ୍କ ନାମରେ 'ଉଦ୍ଧବ ଚଉତିଶା' ନାମକ ଅନ୍ୟ ଏକ କବିତା ମଧ୍ୟ ମିଳୁଛି ।

ବଂଶୀଦାସ ଓ ବଚ୍ଛାଦାସ ଏକ ବ୍ୟକ୍ତି ହୁଅନ୍ତୁ ବା ନ ହୁଅନ୍ତୁ, 'କଳସା ଚଉତିଶା' ଯେ ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ଚଉତିଶା ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

'କଳସା ଚଉତିଶା'ର ରଚନା ପରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ 'ଚଉତିଶା' ଲେଖନର ଧାରା ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାବରେ ବହିଚାଲିଲା । କବିମାନେ ହରପାର୍ବତୀଙ୍କ ଚରିତ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ 'କଳସା'ର ପ୍ରଭାବରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ 'ରାମସୀତା' ଓ 'ରାଧାକୃଷ୍ଣ'ଙ୍କ ଚରିତ ଅବଲମ୍ବନରେ ଅନେକ ଚଉତିଶା ଲେଖିବାରେ ମନ ବଳାଇଲେ । ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଲୀଳାର ଅବଲମ୍ବନରେ ଯେତେ ଚଉତିଶା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଲେଖାଯାଇଛି—ତାର ସଂଖ୍ୟା ଗଣନା କରିବା ଆଦୌ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । କାରଣ ବହୁ ଅପ୍ରକାଶିତ ଚଉତିଶା ମଧ୍ୟ ଧୀରେ ଧୀରେ ଲୋକଲୋଚନର ଗୋଚରକୁ ଆସୁଛି । ତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ବିରହୀ ନାୟକ ଓ ବିରହିଣୀ ନାୟିକାଙ୍କ ସନ୍ଦେଶମୂଳକ ଚଉତିଶା ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଅନେକ ଦେଖାଯାଏ । ନାୟିକା କିମ୍ବା ନାୟକ ମେଘ, କୋକିଳ ଆଦି ଆଲମ୍ବନଠାରେ ସନ୍ଦେଶ ବାହକତ୍ୱ ଆରୋପଣ କରି ବିଦେଶସ୍ଥିତ ପ୍ରାଣପ୍ରିୟ ଓ ପ୍ରାଣପ୍ରିୟାଙ୍କ ନିକଟକୁ ସନ୍ଦେଶ ପଠାଇଥା'ନ୍ତି ।

✳ ଓଡ଼ିଶା ମିଉଜିୟମ୍ ପୋଥି, OL/674—D

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଚଉତିଶା ମାଧ୍ୟମରେ 'ଚିଠାଉ' ପ୍ରେରଣ ମଧ୍ୟ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଆଉ ଏକ ବିଶେଷତ୍ୱ । ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟର ପତ୍ରପ୍ରେରଣ ଓ ଦୂତ ମାଧ୍ୟମରେ ସନ୍ଦେଶ ପ୍ରେରଣର ଶୈଳୀକୁ ଅନୁକରଣ କରି ଓଡ଼ିଆ କବିମାନେ 'ଚିଠାଉ' ଲେଖନ ଆରମ୍ଭ କଲେ । କିନ୍ତୁ ସେଗୁଡ଼ିକର ଆଲୋଚନା କଲେ, 'ଚିଠାଉ' ଗୁଡ଼ିକ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ଶୈଳୀର ଅନୁକରଣରେ ଲେଖାଯାଇଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ 'ଚିଠାଉ'ରେ 'ନାୟକ' କିମ୍ବା 'ନାୟିକା' ମିଳନ-କାଳୀନ ଅବସ୍ଥାର ବର୍ଣ୍ଣନାପୂର୍ବକ ପତ୍ରପ୍ରେରଣ କରିବା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଶୈଳୀର ଅନୁକରଣ କରିନାହାନ୍ତି । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ନାୟକନାୟିକାଙ୍କ ସୁରତକାଳୀନ ହାବଭାବ, କେଳି, ଆଲମ୍ବନ ତଥା ଉଦ୍ଦୀପନ ବିଭାବର ସ୍ମରଣପୂର୍ବକ ପତ୍ରପ୍ରେରଣ ହିଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଛି । କୃଷ୍ଣ, ରାମ ତଥା କାଳ୍ପନିକ ଚଉତିଶାରୁ ଯଥାକ୍ରମେ କେତୋଟି ଉଦାହରଣ ଏଠାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା—

ଗୁପତ ରତି ସିଂଘାର କାଳେ ଗଣ୍ଡେ ଚୁମ୍ବନ ଦେଲି ।
ଗଳାର ମୋତିହାର ଖସିଣ ମୋ ହୃଦେ ଖେଳୁଥିଲି ॥
ଗୁଣମଣିର ମୁକୁତା ହାର ଗୁପତେ ରଖିଥିଲି ।
ଗଲି କେତେହେଁ ଦିନ ଅନ୍ତରେ ପୁଣି ପିନ୍ଧାଇ ଦେଲି ॥

× × ×

ଝୀନବସନୀ କୁନ୍ଦଦଶନୀ ଝିଗଡ଼ି ଯେତେ କଲି ।
ଝିମଣ୍ଟେ ମୁଖ ବିରଙ୍ଗ କରି ଗବାକ୍ଷୁ ଓହ୍ଲାଇଲି ॥

× × ×

ଠୁଳେ ଜାଣିଲି ମୋଠାରେ ତାର ଏଡ଼େ ସୁଦୟା ଚିତ୍ତ ।
ଠିକେ ସେ ହରିଦାସ ଭଜଇ ଉଦ୍ଧର ରାଧାକାନ୍ତ ॥

(ହରିଦାସଙ୍କ 'କୃଷ୍ଣ ଭାଳେଣି' ଚଉତିଶା)

× × ×

ସରସ ବୟସ ରସେ   ରସିବେ ତା ସଙ୍ଗେ ରସେ
ଭାବରେ ସେ ଅତି ସ୍ନେହ ହୋଇ ।
ଶ୍ରମଝାଳେ ଜରଜର   ଶରୀର ହୟା କାତର
ଏତେ ବୋଲି ବାହାର ସେ ହୋଇ ରେ ପୀକବର !

× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

(ଚଉସ୍ତର)

"ଷୋଭ ବାଣୀ ଗୋପୀଙ୍କର ଶୁଣି ତରଙ୍ଗ ସାଗର
ଛ ଛନ୍ଦେଣ ପିକ ଚଳିଗଲ ।
ଷେମାନଳ ପାଶେ ଯାଇ, କହିଲେ ଦୁଃଖ ମଣାଇଂ
ଛ ଛନ୍ଦେ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ କହିଲ ରେ ପିକବର ।"

(ପିକବର ଚଉତିଶା—କବି ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ)

× × ×

ଝାଡ଼ ବନୋଦଆ ନାମ ତାର ଝାଡ଼େ କରଥିଲେ ଖେଡ଼ଘର
ଝୁଲ ହେଉଥିଲେ ଶିଆଳୀ ଲତାରେ
ଶବର ମାଇଲ ତାଙ୍କୁ ଶର, ମୋ କୁନ୍ଦଫୁଲ !

× × ×

ଷଣେ ଦଣ୍ଡେ କର ନାମ ଧର ଛ ଛନ୍ଦେ ସଂସାରୁ ହୁଅ ପାର
ଘୁର ଭଗବାନ ଦାସ ଯେ କହଇ
ଷଣେ ଶରଣ କୃଷ୍ଣପାଦର, ମୋ କୁନ୍ଦଫୁଲ !

(ଭଗବାନ ଦାସଙ୍କ କୁନ୍ଦଫୁଲ ଚଉତିଶା)
ଗ୍ରନ୍ଥ ବିବରଣୀ ପୃ. ୧୬୦

× × ×

ଘନ ପୀନ ଉଚ୍ଚ କୁଚ ଗିରି ଶିଖେ ମଦନ କରୁଛି କେଳି
ଘନ ପଦାବଳୀ କୁଞ୍ଚଲତା ଦେଖି ଆକାଶୁ ଏ ଘନ ମିଳି ଗୋ
ଘନ ଜଘନ ଆରେ,
ଘେନ ବିନତି କରୁଛି ତୋରେ ଗୋ
ଘୋର ଦୁଃଖ ନ ଦିଅ ତୁ ମୋରେ ॥

× × ×

ଠାଣି ଗୁଣସାର ମାରୁଅଛି ବାଣ ଶୁଣରେ ବୀଣାବଚନା
ଠାଣେ ତୋ ନୟନ ପ୍ରାନ୍ତ କୁନ୍ତମାର ରଖ ବାରେ ମୁଂ ତୋ କଣାରେ
ଠାଣି ମଦନ ଶର,
ଠିକଠିକ କରୁଛି ଶରୀର ମୋ,
ଠେକ ରଖ ତୋ କୁଚ ମଧ୍ୟର ଗୋ ।

(ଅଜ୍ଞାତନାମା କବିଙ୍କ 'ଗୃଠୁ ତରଙ୍ଗ' ଚଉତିଶା)

Digitized by PPRACHIN, SOA

କୃଷ୍ଣଲୀଳାମୂଳକ ଚଉତିଶା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବାଳଲୀଳା, ରାସକ୍ରୀଡ଼ା, ମଥୁରାବିଜେ, ଗୋପୀରନ୍ଧ୍ରା, କୃଷ୍ଣ ରାଜେଣି, ଗୋପୀ ବିରହବିରନ୍ଧ୍ରା ତଥା ଭଜନ, କୀର୍ତ୍ତନ ଓ ଜଣାଣ ଆଦି ଭେଦରେ ଶତ ଶତ ଚଉତିଶା ରଚିତ ହୋଇଛି । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ବଂଶୀଦାସଙ୍କ 'ଉଦ୍ଧବ ଚଉତିଶା' (ଗ୍ରନ୍ଥ ବିବରଣୀ ପୃ. ୧୧୦), ଶିଶୁ ଯଦୁଦାସଙ୍କ 'ହଂସଦୂତ ଚଉତିଶା', ପତିତପାବନଙ୍କ 'କମଳବଦନୀ ଚଉତିଶା' (ଗ୍ରନ୍ଥ ବିବରଣୀ ପୃ. ୧୧୯), ଧୀବର ନାୟକଙ୍କ 'ରସକୁମୁଦ ଚଉତିଶା', ଦନାଇ ଦାସଙ୍କ 'ବଡ଼ ଉଦ୍ଧବ ଚଉତିଶା', କବି କୁଅଁରଙ୍କ 'କମଳକାନ୍ତ ଚଉତିଶା', ହରିଦାସଙ୍କ 'ମଥୁରାବିଜେ ଚଉତିଶା', କୃଷ୍ଣ ଦାସଙ୍କ 'ମନବୋଧ ଚଉତିଶା', 'ବଉଳ ଚଉତିଶା', 'ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଚଉତିଶା', 'ବିପ୍ରସିଂଘା ଚଉତିଶା', 'ଗୃହିତ୍ରରଙ୍ଗ ଚଉତିଶା' (କବି ଅଜ୍ଞାତ), ବଲ୍ଲଭ ଦାସଙ୍କ 'ରସକଳା ଚଉତିଶା', ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ 'ସଂସାର ମନବୋଧ ଚଉତିଶା', ସଦାନନ୍ଦଙ୍କ 'ଦୂତୀ ଚଉତିଶା', ଗୃନ୍ଦ ଦାସଙ୍କ 'ଗୋପଜୀବନ ଚଉତିଶା', 'କୃଷ୍ଣବିରହ ଚଉତିଶା' (କବି ଅଜ୍ଞାତ), ଦୀନବନ୍ଧୁରାଜ ହରିଚନ୍ଦନ ଓ ଗଜପତି ଗୋପୀନାଥ ଦେବଙ୍କ 'ଜଣାଣ ଚଉତିଶା', ଦୈବଜ୍ଞ ବଳରାମଙ୍କ 'କୋଳାହଳ ଚଉତିଶା' (ଗ୍ରନ୍ଥ ବିବରଣୀ ପୃ. ୨୦୨), ଶ୍ୟାମଘନ ହରିଚନ୍ଦନଙ୍କ 'ହଂସହତ ଚଉତିଶା', ଲୋକନାଥ ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କ 'ଗୋପଲୀଳା ସପ୍ତରାଗ ଚଉତିଶା', 'କୃଷ୍ଣବିଳାପ ଚଉତିଶା' ପ୍ରମୁଖ ଚଉତିଶାଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଚଉତିଶା ବିଭାଗରେ ବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରେ ।

ଠିକ୍ ସେହିପରି ରାମ ଚଉତିଶା ମଧ୍ୟ ରାମଜନ୍ମ, ଧନୁଭଙ୍ଗ, ବନବାସ, ବିରହକାଳୀନ ଅବସ୍ଥାରେ ରାମ ଓ ସୀତାଙ୍କ ସନ୍ଦେଶ ପ୍ରେରଣମୂଳକ, କୌଶଲ୍ୟା ଶୋକ, ସୀତା ବନବାସ, ଆଦି ବିଷୟ ଉପରେ ବିଭିନ୍ନ କବିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଚଉତିଶାର ଅବତାରଣା କରାଯାଇଛି । ଉଦାହରଣ-ସ୍ୱରୂପ କେତୋଟି ଚଉତିଶାର ପଦ୍ୟାଂଶ ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧୃତ ହେଲା—

ଖେଳୁ ହସ୍ତୁ ଜାନକୀ ଦେଖିଲେ ମାୟାମୃଗ
ଖଣ୍ଡିଲା ବିଧାତା ମୋତେ କଲା ଏତେ ଯୋଗ,
ଖଟି ଥିଲୁ ଭାଇ ଏକା,
ଖୋଇ ଦେଉ କନ୍ଦମୂଳ କେ ହୋଇବ ଶାଖା ।

× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

(ଛଅସ୍ତର)

ଛୁଡ଼ିଲୁ ତୁ ମାୟା ମୋହ ଅଇଲୁ ଗୋଡ଼ାଇ
ଛୁଡ଼ିଲୁ ସଂଗ୍ରାମେ ପ୍ରାଣ ତୋର ପ୍ରାୟେ ଯାଇ
ଛନ୍ଦୀ ରବତଳେ ନାହିଂ,
ଛଣେ ନ ରହିଲୁ ଯାଇ ଧନୁରେ ଗୁଣ ଦେଇ ॥

(ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ଦାସଙ୍କ 'ରାମ କାରୁଣ୍ୟ ଚଉତିଶା')

ଛଟକ ଦଇବର ଛୁଆ ହରଣୀ, ଛ ଛନ୍ଦ୍ରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସୀତା ଘରଣୀ ଯେ ।
ଛଇଳ ଦ୍ୱିଜରାଜ ଖାରକୁ ମଣି, ଛଡ଼ାଇ ସଙ୍ଗୁ ମୋତେ ଦଇବ ଆଣି ଯେ ॥

× × ×

ଝୁରୁ ଯେ ଥିବେ ରାମ ସଙ୍ଗେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ,
ଝୁରି ଝୁରିଣ ତନୁ କରିବେ କ୍ଷୀନ ଯେ ।
ଝିମିଣ୍ଟେ ମନ ମୋତେ ନ ପାରେ ମୃଚ୍ଛି,
ଝାଡ଼େ ବିଧାତା ବିହି ବାଦେ ଲଗିଛି ଯେ ॥

(ରାମାନନ୍ଦ ଦାସଙ୍କ 'ସୀତା କାରୁଣ୍ୟ ଚଉତିଶା')

× × ×

ଝାଡ଼ ଭିତରେ ହିନେ ଲୁଚିଲୁ ସଖି ।
ଝିମିଣ୍ଟେ ନ ଦେଖି ମୁଂ ହୋଇଲି ଦୁଃଖୀ ଗୋ ॥
ଝାଡ଼ୁଂ ବାହାର ହୋଇ ତୋଷିଲୁ ମନ ।
ଝୁରୁ ଯେ ଥିବ ସୀତା କାହା ଭୁବନ ଗୋ ॥

× × ×

ଟାଉ ଘୋରି ଟଳେକ ଦେବାର ବେଳେ,
ଟଳି ଗୃହିଂଲୁ ସଖି ପ୍ରେମର ଖେଳେ ଗୋ ॥
ଟଳଇ ମନ ମୋର ତାହା ସୁମରି,
ଟାଳେ ଗୋ ପ୍ରାଣପ୍ରିୟା କେ ନେଲା ହରି ଗୋ ॥

× × ×

ଧରଣୀ ଦଶ ଦିଶ ଅନ୍ଧାର କଲୁ,
ଧବଳ ମୁଖୀ ଯେଣୁ ଦୂର ହୋଇଲୁ ରେ ॥
ଧନୁ ଧରିଣ କମ୍ପା କ୍ଷେତ୍ରୀ ହୋଇଲି,
ଧରଣୀ ମଧ୍ୟେ ଅପକୀର୍ତ୍ତି ପାଇଲି ରେ ॥

(ବଣିଦାସଙ୍କ 'ରାମ ରୋଦନ ଚଉତିଶା')

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଅବଶ୍ୟ କୃଷ୍ଣଲୀଳା ତୁଳନାରେ ରାମଚରିତର ଅବଲମ୍ବନରେ ଚଉତିଶା ଗୁଡ଼ିକର ସଂଖ୍ୟା ଖୁବ୍ ବେଶୀ ନୁହେଁ । କାରଣ ମଧ୍ୟଯୁଗର କବିମାନେ ଆଦିରସାତ୍ମକ କବିତା ରଚନାରେ ଯେତେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରସ; ବିଶେଷତଃ କରୁଣ ରସର ପରିବେଷଣରେ ସେତେ ନିପୁଣ ନ ଥିଲେ । ଆଦିରସର ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ରାଧା, ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗୋପିକାମାନଙ୍କର ପୂର୍ବରାଗ, ମାନ, ବିରହ, ଅଭିସାର, ମିଳନ ଆଦିର ବର୍ଣ୍ଣନା କରି କବିମାନେ କୃଷ୍ଣ-ଲୀଳାତ୍ମକ ଚଉତିଶାର ରଚନାରେ ଯେପରି ପାରଦର୍ଶିତା ଦେଖାଇଛନ୍ତି, ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର କଠୋର ଜୀବନବୃତ୍ତିର ଅବଲମ୍ବନରେ ଅନୁରୂପ କାବ୍ୟିକ ପରିପ୍ରକାଶରେ ନୈପୁଣ୍ୟ ଦେଖାଇ ପାରିନାହାନ୍ତି । ତଥାପି ଓଡ଼ିଆ-ସାହିତ୍ୟରେ ବିଷ୍ଣୁଦାସଙ୍କ 'ମାଲ୍ୟବନ୍ତ ଚଉତିଶା', 'ରଘୁବୀର ଚଉତିଶା', ନାରାୟଣ ଦାସଙ୍କ 'ମାଲ୍ୟବନ୍ତ ଚଉତିଶା', ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କ 'ଧନୁଭଙ୍ଗ ଚଉତିଶା', ରାମାନନ୍ଦ ଦାସଙ୍କ 'ଜାନକୀ ବିଚ୍ଛେଦ ଚଉତିଶା', ଶିଶୁଶଙ୍କରଙ୍କ 'ହନୁମାନ ଚଉତିଶା', ଲୋକନାଥ ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କ 'ରାମବିଳାପ', 'ଜାନକୀ ସ୍ମରଣ', 'ରାମ ସ୍ମରଣ', 'ରଘୁବୀର ଓ ଧନୁଭଗ୍ନ ଚଉତିଶା', କିଶୋର ଦାସଙ୍କ 'ବୈଦେହୀ ଚଉତିଶା' ଆଦି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ବେଶ୍ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିପାରିଛି ।

ରାମ ଓ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଲୀଳାମୂଳକ ଚଉତିଶାର ପରିପ୍ରସ୍ଥର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କାଳ୍ପନିକ ଚରିତକୁ ଉପଜୀବ୍ୟ କରି ଶତାଧିକ ଚଉତିଶା ବିଭିନ୍ନ କବିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ହୋଇଛି । ସେହି ଧରଣର ଚଉତିଶା ଗୁଡ଼ିକର ଆଲୋଚନା କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ମିଳନକାଳୀନ ଚଉତିଶା ତୁଳନାରେ ବିପ୍ରଲମ୍ଭ ବର୍ଣ୍ଣନାମୂଳକ ଚଉତିଶାର ସଂଖ୍ୟା ବେଶ ଅଧିକ । କାରଣ ମିଳନକାଳୀନ ଚଉତିଶାରେ ନାୟକନାୟିକାଙ୍କର ହାବ, ଭାବ, ହାସ୍ୟ, ବିଳାସ ଆଦିର ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ କବି ଯେପରି ଭାବରେ ନିଜର କବିତ୍ୱ ପ୍ରକାଶରେ ଅବକାଶ ପାଇପାରିବେ, ବିପ୍ରଲମ୍ଭକାଳୀନ ଅବସ୍ଥାର ବର୍ଣ୍ଣନାବେଳେ ସ୍ମରଣ ମାଧ୍ୟମରେ ମିଳନକାଳୀନ ସମସ୍ତ ଘଟଣାର ଆଲେଖ୍ୟ; ତତୋଽଧିକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତାର ସହିତ ସହଜରେ ଅଙ୍କନ କରିବାର ସୁଯୋଗ ଲାଭ କରିବେ । ଆଜ ମଧ୍ୟ କବିଗୁରୁ କାଳିଦାସଙ୍କ "କାମାର୍ତ୍ତା ହି ପ୍ରକୃତିକୃପଣା ଚେତନାଚେତନେଷୁ" ଶ୍ଳୋକରେ ଯେକୌଣସି

Digitized by PPRACHIN, SOA

ତଥାକଥିତ ଅଶ୍ଳୀଳ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଆଳଙ୍କାରିକମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ କ୍ଷମା ପାଇପାରିବେ । ଏହି ଧରଣର କେତୋଟି ଚଉତିଶାରୁ ଉଦାହରଣ-ସ୍ୱରୂପ କେତେକାଂଶ ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧୃତ ହେଲା ।

ଥିର ଗମନା ଧନେ ମୋ କର ଧରିରେ ପଲଙ୍କ ଅଙ୍କରେ ବସିଲା,
ଥିର କରି କର୍ଣ୍ଣରେ ରସନା ଗୃଳ ବେଗେ ଅଧର ପରେ ଚୁମ୍ବ ଦେଲା ରେ
ବିଦ୍ୟୁଲ୍ଲତା,
ଥନ ଲଦଣ ହୃଦପର
ଥରୁ ଯେ ଥିଲା ଗ୍ରମାବର ।
ଥିର କରଣ ଅଙ୍ଗେ ନଖକ୍ଷତ ଦିଅନ୍ତେ ଚମକ ହୋଇଲା କାତର ରେ ॥

× × ×

ନବ ସୁରତ କାଳେ କୋଳେ ଧରନ୍ତେ ବଳେ ଅଧରପାନେ କମ୍ପି ଥାଇ
ନୀବି ଧରନ୍ତେ କରେ ନରୋଧିବାରେ ଧୀରେ ଚୁମ୍ବନେ ମୁଖ ନ ରଖଇ ରେ,
ବିଦ୍ୟୁଲ୍ଲତା,
ନବଢ଼େ ଭିଡ଼ିଧରି ଗଳା,
ନୟନ ବୁଜି ପ୍ରେମଶୀଳା,
ନଖଦନ୍ତ ଘାତରେ ଚମକି ତନୁ ମୋଡ଼ି ଅଜ୍ଞାନ ହୁଅଇ ଅବଳାରେ ॥

(ନାରାୟଣ ଭଞ୍ଜଙ୍କ 'ବିଦ୍ୟୁଲ୍ଲତା ଚଉତିଶା')

× × ×

ମଦାଳସି ଧନେ ବସିଥିଲୁ ମୋର ପାଶେ,
ମଦନସଦନ ଫୁଟି ଦିଶୁଥିଲା ବାସେ ।
ପ୍ରାଣମଣିରେ
ମନ ହେଲା ଯାହା,
ମଦନ ବାହାରେ ଆଉ କେ ଜାଣିବ ତାହା ॥

(ନୃସିଂହ ଭ୍ରମରବରଙ୍କ 'ପ୍ରିୟାବିଚ୍ଛେଦ ଚଉତିଶା')

× × ×

ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ରିପୁ ବହୁତ ଶ୍ରମ କରି ବିଷ ପୀୟୂଷ ଏକ କଲା,
ଚତୁରୀ ମଣି ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ ଚମ୍ପକଗୋରୀ ନୟନ ଅନ୍ତରେ ଥୋଇଲା ରେ,
କଳକଣ୍ଠ,
ଚତୁରୀ ସ୍ୱେଦେରେ ସୁକେଶୀ
ଚେନ୍ଦ୍ରି ଗୃହାଣି ସଙ୍ଗେ ହସି ।
ଚୁମ୍ବଂ ଚୁମ୍ବଂ ଶତକୁ ମୀନ କରି ଲଗାଇ ଚଞ୍ଚଳ ନୟନ ବଡ଼ଶୀରେ ॥

(ବାଣପୁର ହରିଚନ୍ଦନଙ୍କ 'କଳକଣ୍ଠ ଚଉତିଶା')

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଏହାପରେ ଖବରରେ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ କାଳ୍ପନିକ ଚଉତିଶା ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ବିଷ୍ଣୁ ଦାସଙ୍କ ପ୍ରବାସ ବାହୁଡ଼ା ଚଉତିଶା, ମନ୍ଦାକିନୀ ଚଉତିଶା, କ୍ଷତ୍ରିପ୍ରବର ରଘୁନାଥଙ୍କ ସୁମୁଖୀ ଚଉତିଶା, ଗୋକୁଳ ଦାସଙ୍କ ବିଯୋଗିନୀ ଚଉତିଶା, ଶ୍ୟାମଘନ ହରିଚନ୍ଦନଙ୍କ କୋକିଳ ଚଉତିଶା, ଗୋପୀନାଥଙ୍କ ଚମ୍ପତି ଚଉତିଶା, ଉଦ୍ଧବ ଦାସଙ୍କ କଳାଗମନ ଚଉତିଶା, ରାୟସିଂହ ଜ୍ୟେଷ୍ଠରାୟଙ୍କ ରସକାହାଣୀ ଚଉତିଶା, ବଡ଼ଜେନା ହରିଶରଣ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ନୀଳକଣ୍ଠ ଚଉତିଶା, ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ବା ଚଉତିଶା, ବିପ୍ର ଦାଶରଥି ଦାସଙ୍କ ଅଭିନ (ଅଭିନ୍ନ) ଚଉତିଶା, ନୃସିଂହ ଭ୍ରମରବରଙ୍କ ପ୍ରିୟାବିଚ୍ଛେଦ ଚଉତିଶା, ବଂଶୀ ଦାସଙ୍କ କୋକିଳ ଚଉତିଶା, ଲୋକନାଥ ଦାସଙ୍କ ଯମକସାର ଚଉତିଶା, ନୃପ ଧନଞ୍ଜୟଙ୍କ ପଣ୍ଡିତବୋଧ ଚଉତିଶା, ମରୁଡ଼ି ଚଉତିଶା, ସାମନ୍ତସିଂହାର ମହାପାତ୍ର ଚକ୍ରଧର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ନବଘନ, ପ୍ରାଣମଣି, ଜଳଦ, ବନପ୍ରିୟ, ରସିକପ୍ରିୟ, ରସବାରିଧି ଚଉତିଶା ଆଦି ସହୃଦୟ ପାଠକପାଠିକାଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ରସର ଅପୂର୍ବ ହିଲ୍ଲୋଳ ଖେଳାଇଦିଏ ।

ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ବିରହକାଳରେ ପ୍ରବାସୀ ନାୟକ ନିକଟକୁ ବିରହିଣୀ ନାୟିକାର ପତ୍ର, କିମ୍ବା ନାୟକର ନାୟିକା ନିକଟକୁ ପତ୍ରଲେଖନକୁ 'ଚିଠାଉ ଚଉତିଶା' ନାମରେ ନାମିତ କରାଯାଇ-ପାରେ । ଏପରି ରଚନାରେ ବୃନ୍ଦାବନ ପଟ୍ଟନାୟକ, ତିଗିରିଆ ମାନଧାତା, ନାରାୟଣ ଖରସୁଧା ପଟ୍ଟନାୟକ, କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ରାଜେନ୍ଦ୍ର ବାମଦେବ ପଟ୍ଟନାୟକ, ବିପ୍ର ଦାଶରଥି ଦାସ, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ, ଗୋପୀନାଥ ହରିଚନ୍ଦନ, ଲୋକନାଥ ବିଦ୍ୟାଧର ଆଦି କବିଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ଅନେକ ଚିଠାଉ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଅବଶ୍ୟ ଚିଠାଉ ଲେଖନ ପଦ୍ଧତି ସାରଳାଦାସଙ୍କ ଯୁଗରୁ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଧୀରେ ଧୀରେ କାବ୍ୟର ନାୟକନାୟିକାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପତ୍ରବିନିମୟର ରୀତି ପ୍ରଚଳନ ହେଲା ଏବଂ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷାର୍ଦ୍ଧ ବେଳକୁ ଚିଠାଉ ରଚନାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପଦ୍ଧତି ଅନୁସୃତ ହେଲା ।

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଭକ୍ତ କବିଙ୍କର ଜଣାଣ ଚଉତିଶା, ଭଜନ ଚଉତିଶା ଆଦିର ସ୍ଥାନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉନ୍ନତବୋଲି କହିଲେ ଅସମୀଚୀନ ହେବ ନାହିଁ । ଏହି ବିଗ୍ରହରେ ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ,

Digitized by PPRACHIN, SOA

ମନବୋଧ, ସୋମେଶ୍ୱର ଜଣାଣ, ବାଲୁଙ୍କେଶ୍ୱର ଜଣାଣ, ଲିଙ୍ଗରାଜ ଜଣାଣ, ଲୋକନାଥ ଜଣାଣ, ଶିବ ଆରତିଜଣାଣ, ଭଗବନ୍ତ ଜଣାଣ, ସତ୍ୟ ମହିମା ଧର୍ମ ଆଦି ଚଉତିଶା ବିଭିନ୍ନ ଭକ୍ତକବିଙ୍କ ରଚନାରୁ ନିର୍ଗତ ହୋଇ ସାହିତ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଭକ୍ତିର ନିସ୍ୟନ୍ଦିଣୀ ଛୁଟାଇବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇଛି ।

ଏହା ବ୍ୟତୀତ କବି ବଳରାମଙ୍କ 'ଗୌର ବିଷ୍ଣୁପ୍ରିୟା ଚଉତିଶା'ରେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଦେବ ଓ ବିଷ୍ଣୁପ୍ରିୟାଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା, 'ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଜଣାଣ ଚଉତିଶା'ରେ ଶ୍ରୀନିତ୍ୟାନନ୍ଦଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା ତଥା 'ଗଣେଶସ୍ତୁତି ଚଉତିଶା' ଓ 'କାଳିନ୍ଦୀ ଜଣାଣ ଚଉତିଶା'ରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଗଣେଶ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ସ୍ତୁତି ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । *

କ ଠାରୁ କ୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନକୁ ଆଦ୍ୟାନୁପ୍ରାସରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରି କେବଳ ଯେ ଚଉତିଶା ରଚିତ ହୁଏ ତା ନୁହେଁ; ଅନେକ କବି ଗୋଟିଏ ପାଦରେ ଅନେକ ବର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟବହାର କରି (କଳାବତୀ ଖଞ୍ଜନାକ୍ଷୀ ଗରୁ ନିତମ୍ବିନୀ), ଗୋଟିଏ ପାଦର ପ୍ରଥମାର୍ଦ୍ଧରେ କ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟାର୍ଦ୍ଧରେ ଖ ବର୍ଣ୍ଣର ବିନ୍ୟାସ (କମଳ ନେତ୍ର ହରି ଖଣ୍ଡ ଦୁଃଖ ମୋହରି) ପୂର୍ବକ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ କବି ପଦର ପ୍ରଥମ ପାଦରେ କ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦରେ ଖ କୁ ଆଦ୍ୟାନୁପ୍ରାସ (କାଳିନ୍ଦୀ ମଧ୍ୟେ କମଳ ଫୁଟିଛି, ଖିନିନାକେ ନିରଞ୍ଜନ ଖେଳୁଛି) ଗ୍ରହଣ କରି ଚଉତିଶା ରଚନାରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତତା ଦେଖାଇଛନ୍ତି ।

କେତେକ କବି କ୍ଷ ଠାରୁ କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଲଟ ରୀତିରେ ଓଲଟ ଚଉତିଶା ଗୋମୂତ୍ର ରୀତିରେ (କ, ଛ, ଖ, ହ, ଗ, ସ, ଘ) କ୍ରମରେ, ମେଷଯୁଦ୍ଧ କ୍ରମରେ (କ, କ୍ଷ, ଖ, ହ, ନିୟମରେ,) ଅନ୍ୟ କେତେକ କବି ପଦର କ ଠାରୁ କ୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅକ୍ଷରଗୁଡ଼ିକୁ ଅନ୍ତ୍ୟାନୁପ୍ରାସ ଓ ଆଦ୍ୟପ୍ରାନ୍ତାନୁପ୍ରାସରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରି ବର୍ଣ୍ଣବିନ୍ୟାସର କୌଶଳ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଛନ୍ତି ।

---

* ଓଡ଼ିଆ ଗୀତିକାବ୍ୟ, ଲେଖକ—ଡକ୍ଟର ଜାନକୀବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି (ଭରଦ୍ୱାଜ), ପୃ. ୧୫୬-୫୭ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ସାଧାରଣତଃ ଚଉତିଶାରେ ଗୋଟିଏ ରାଗ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । କିନ୍ତୁ କେତେକ କବି ଚଉତିଶା ମଧ୍ୟରେ ସାତୋଟି ରାଗ ବ୍ୟବହାର କରି ଚଉତିଶାର ନାମ 'ସପ୍ତରାଗ ଚଉତିଶା' ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଏହିପରି ଭାବରେ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ଓଡ଼ିଆ କବିମାନେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚଉତିଶା ରଚନାକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅପୂର୍ବ କବିତ୍ୱ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ଚଉପଦୀ :—

ଭାରତୀୟ ଗୀତିସାହିତ୍ୟରେ ଚୌପଦୀ ବା ଚଉପଦୀର ସ୍ଥାନ ଅତି ଉନ୍ନତ । ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବତଃ ଓଡ଼ିଆର ଏହି 'ଚୌପଦୀ' ଶବ୍ଦ ସଂସ୍କୃତର 'ଚତୁଷ୍ପଦୀ' ଓ ହିନ୍ଦୀର 'ଚୌପାଈ' ଶବ୍ଦର ଅନୁକରଣରେ ଗଠିତ ହୋଇଛି ।

ସଂସ୍କୃତ, ହିନ୍ଦୀ ଓ ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟବହୃତ ଚତୁଷ୍ପଦୀ, ଚୌପାଈ ଓ ଚଉପଦୀ ନାମରେ ନାମିତ ସଙ୍ଗୀତ କେବଳ ଚାରିପଦବିଶିଷ୍ଟ ରଚନା ବୋଲି ବୁଝାଉଥିଲେ ହେଁ ପ୍ରାଦେଶିକ ସାହିତ୍ୟରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ଛନ୍ଦବୋଲି ଜଣାଯାଏ । କାରଣ ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ଚାରିପଦରୁ ଅଧିକ ପଦ ଏଥିରେ ସନ୍ନିବେଶିତ ହୋଇଥାଏ । *

ଓଡ଼ିଆରେ 'ଚଉପଦୀ'ର ରଚନା ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଆସୁଛି । ପ୍ରାଚୀନ କବିମାନେ ନିଜ ନିଜର କ୍ଷୁଦ୍ର ସଙ୍ଗୀତଗୁଡ଼ିକୁ ଚଉପଦୀ ନାମରେ ଅଭିହିତ କରିଛନ୍ତି ।**

ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ଓଡ଼ିଶା ଆଗମନ ପରେ ପରେ ରାୟ ରାମାନନ୍ଦ ପଟ୍ଟନାୟକ ପ୍ରଭୃତି କେତେକ କବି ବଙ୍ଗଳା ମିଶା ଓଡ଼ିଆରେ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ।

"ଛୟେ ଦଣ୍ଡ ବେଲ ଯେବେ ପ୍ରବେଶ ହଇଲ ।
ସ୍ନାହାନ କରିଲ ସାରି କିଷ୍ଣୁ ମନ୍ଦରେ ମିଳିଲ ॥ ୧ ॥

* ଓଡ଼ିଆ ଗୀତିସାହିତ୍ୟ, ଲେଖକ—ଡକ୍ଟର ଜାନକୀବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି, ପୃ. ୭୦
** ତତ୍ରୈବ... ... ..., ପୃ. ୭୧

Digitized by PPRACHIN, SOA

ତବେ କିଷ୍ଣ ସଖାଗନେ ବୋଲେନ ବଚନ ।
ତୁମି ସବ ସ୍ନାନ ସାର ଆସିବ ଅଖନ ॥ ୨ ॥
ଅତ ବୋଲି ଶ୍ୟାମଗୃନ୍ଦ ସୁକୁଞ୍ଚିତ ବାସେ ।
ପିନ୍ଧଲ ସୁଛନ୍ଦତ ନଟବର ବେଶେ ॥ ୩ ॥
ପୁଷ୍ପ ଚନ୍ଦନାଦ୍ଦ ସବ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗେ ମଣ୍ଡିଲ ।
ଘଏ ଘମାନନ୍ଦ ମନ ସେ ପାଦେ ରହିଲ ॥ ୪ ॥ *

ତତ୍ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ କବିମାନେ ଯଥା ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ, ବିଷ୍ଣୁ ଦାସ, ବନମାଳୀ ଦାସ, ଦୀନବନ୍ଧୁ ରାଜ ହରିଚନ୍ଦନ, ରଘୁନାଥ ରାଜ ହରିଚନ୍ଦନ ଓ କବିସମ୍ରାଟ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ପ୍ରଭୃତି ଶତାଧିକ କବି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଭାବରେ ବହୁ 'ଚଉପଦୀ' ରଚନା କରି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ 'ଚଉପଦୀ' ବିଭାବଟିକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିଛନ୍ତି । ଉକ୍ତ ଚଉପଦୀଗୁଡ଼ିକ ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିଏ ପୋଥିରେ ସଙ୍ଗୃହୀତ ହୋଇ ଚଉପଦୀ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ, ଚଉପଦୀମାଳା, ଚଉପଦୀ କଳାପ, ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଦୋହଦ ଚଉପଦୀ, ନଖଷତାଷ୍ଟ ଲକ୍ଷଣ ଚଉପଦୀ, ଚଉପଦୀ ଚନ୍ଦ୍ର, ଚଉପଦୀ ଲହରୀ, ଚଉପଦୀ ସାଗର, ଚଉପଦୀ ସଂସାର, ଚଉପଦୀ ସାରସଂଗ୍ରହ, ଚଉପଦୀ ଚିନ୍ତାମଣି, ଚଉପଦୀ ଭୂଷଣ, ଆଦି ନାମରେ ଲୋକସମାଜରେ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ହୋଇଥିଲା । ଚଉପଦୀର ରଚନାକ୍ଷେତ୍ରରେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ କେତେଜଣ ସୁଖ୍ୟାତ କବିମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଦାସ, ନାରାୟଣ ଦାସ, କ୍ଷିତୀନ୍ଦ୍ର ବାଲୁଙ୍କେଶ୍ୱର ଜଗଦେବ, ଅଷ୍ଟଦୁର୍ଗ ନାଥ (କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ), ବାଲଜୀ ପଟ୍ଟନାୟକ, ସାଲବେଗ, ଦ୍ୱିଜ ପଦ୍ମନାଭ, ଗଜପତି ଜଗନ୍ନାଥ ନାରାୟଣ ଦେବ, ଦ୍ୱିଜ ରଘୁନାଥ, ନୀଳାମ୍ବର ଭଞ୍ଜ, ଚଣ୍ଡୀ ଦାସ (ବଙ୍ଗୀୟ ନୁହେଁ), ଭଗୀରଥି ରଣା, ଗୌରଚନ୍ଦ୍ର (ପଟ୍ଟନାୟକ ?), ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ (ପଟ୍ଟନାୟକ ?), ନାରାୟଣ ବକ୍‌ସି, ଯଦୁମଣି, ଗଜପତି ମୁକୁନ୍ଦଦେବ, କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ନରେନ୍ଦ୍ର, କୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକ, ବାମଦେବ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଜାନକୀଶରଣ ଭଞ୍ଜ, ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦେବ (ଧବଳକୋଟ), ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଦେବ, ନୃସିଂହ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଲୋକନାଥ ବୀରବର, ରତ୍ନ ପଟ୍ଟନାୟକ, ମଦନଗୋପାଳ ମହୀପାଳ, ନୃସିଂହ ନରେନ୍ଦ୍ର,

* ବ୍ରଜବୁଲି ଗୀତ, କବି—ରାୟ ରାମାନନ୍ଦ, Cy/112, ପୃ. ୪, ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟ ନକଲ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ରାମକୃଷ୍ଣ କବିଚନ୍ଦ୍ର, କୁଳମଣି ରାଜେନ୍ଦ୍ର, ନୃପ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଅନଙ୍ଗଭୀମ, ତ୍ରିଲୋଚନ ରାୟସିଂହ, ଦ୍ୱିଜ ଶ୍ରୀଧର, ପ୍ରଭାକର ମହାପାତ୍ର, ଆନନ୍ଦକନ୍ଦ ଭୀମଦେବ, ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ଦାସ, ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଗଜେନ୍ଦ୍ର, ସଦାନନ୍ଦ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମା, ଲୋକନାଥ ବିଦ୍ୟାଧର, ବୈଦ୍ୟ ବନମଣି, ସାଧୁଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ, ବିନାୟକ ସିଂହ, ହରିସାନନ୍ଦ ଗୋସ୍ୱାମୀ ପ୍ରଭୃତି ଶତ ଶତ କବି ଚଉପଦୀ ରଚନାକ୍ଷେତ୍ରରେ ଲେଖଣୀ ଚାଳନା କରି ସୁରସିକ ସଙ୍ଗୀତପ୍ରେମୀ ଓ ସାଧାରଣ ପାଠକଙ୍କ ମହଲରେ ଅମର ହୋଇଛନ୍ତି ।

ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ଚଉପଦୀ ରଚନା କରିବା ବ୍ୟତୀତ 'ପାଲି' ଓ 'ପୋଈ' ସାହିତ୍ୟର, 'ଘୋଷା' ବା 'ଡଣ୍ଡକ' ନାମରେ ଅନେକ କବି 'ଚଉପଦୀ' ରଚନା କରିଛନ୍ତି ।

ପୋଈ :—

ଓଡ଼ିଆ ଗୀତିସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭବପରି 'ପୋଈ' ଗୀତିକା ଗୁଡ଼ିକର ସ୍ଥାନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହି 'ପୋଈ' କବିତା-ଗୁଡ଼ିକ ସଂସ୍କୃତ 'ପଦୀ'ର ଅପଭ୍ରଂଶବୋଲି ମନେହୁଏ । 'ପଦୀ'ରୁ 'ପଈ' ଓ କାଳକ୍ରମେ ତାହା 'ପୋଈ'ରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ମିଳୁଥିବା 'ପୋଈ' ଗୁଡ଼ିକରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଛନ୍ଦ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଉଭୟ ପ୍ରକାର ଛନ୍ଦକୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ କବିମାନେ 'ପୋଈ ଛନ୍ଦ' ନାମରେ ନାମିତ କରିଛନ୍ତି । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଚତୁର୍ବିଂଶ ଅକ୍ଷରବିଶିଷ୍ଟ ତଥା ଦ୍ୱିତୀୟ, ଅଷ୍ଟମ, ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଓ ଚତୁର୍ବିଂଶ ଅକ୍ଷରରେ ବିରାମ ବା ଯତିପାତ ହୁଏ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ପୋଈଟିର ସ୍ୱର ବିରାମ ଷଷ୍ଠ, ଦ୍ୱାଦଶ ଓ ଦ୍ୱାବିଂଶ ଅକ୍ଷରରେ ହୋଇଥାଏ ।

"ମହୀ, ମହିଳା ପ୍ରଭୃତି, ଇନ୍ଦ୍ର ଗୋପବାର,
ସିନ୍ଦୂର ବନ୍ଧୁକ ବରିଚଲି ।
କହେ, ଯୁଗ ଭଞ୍ଜ ଭୂପ, କସ୍ତୁରୀ କଳାପ,
ପଙ୍କ ଋତୁବର ପ୍ରକାଶିଲି ॥"

(ଯୁଗ ଭଞ୍ଜ ବା ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ବାର ପୋଈ)

Digitized by PPRACHIN, SOA

"ନାନାଛନ୍ଦ ହୋଇ, ମୋହମା ଲଗାଇ
ବଳେ ହର ନେଲ୍ ପରନାରୀ ।
ପବନକୁ ଫାନ୍ଦି, ଗଗନରୁ ଗନ୍ଧ,
ଯେହ୍ନା ନେଉଅଛୁ କରେ ଧରି ॥"

(କଣ୍ଠ ଦାସଙ୍କ 'ନ' ପୋଇ)

ଅଦ୍ୟାପି ପ୍ରାପ୍ତ 'ପୋଇ'ଗୁଡ଼ିକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷାର୍ଦ୍ଧରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମାର୍ଦ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଅନୁସନ୍ଧାନରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଣ୍ଠ ଦାସ ବା ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସଙ୍କ 'ନ' ପୋଇ ଖଣ୍ଡିକାବ୍ୟଟି ପ୍ରାଚୀନତମ । ବିଭିନ୍ନ ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ ବଳରେ କବି କଣ୍ଠ ଦାସଙ୍କ ସମୟ ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୬୫୦—୧୭୨୦ ମଧ୍ୟରେ ହୋଇଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । †

କବି କଣ୍ଠ ଦାସଙ୍କ ପଦାଙ୍କ ଅନୁସରଣ କରି ଅରକ୍ଷିତ ଦାସଙ୍କ 'ପଚିଶ ପୋଇ', ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ 'ଷୋଳ ପୋଇ' (ଉଭୟ ରାମଲୀଳା-ମୂଳକ), କୃଷ୍ଣ କରଙ୍କ 'ପନ୍ଦର ପୋଇ', ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପୁର ଭୂପଙ୍କ ନାମରେ ଭଣିତ 'ଚଉଦ ପୋଇ', ଗିରଧର ଦାସଙ୍କ 'ବାର ପୋଇ', ଯୁଗଭଞ୍ଜ ବା ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ 'ବାର ପୋଇ' ଓ 'ଦଶ ପୋଇ', ବ୍ରଜନାଥ ବଡ଼ଜେନାଙ୍କ 'ଦଶ ପୋଇ', ସୁଦର୍ଶନ ଗୁରୁଙ୍କ 'ବାର ପୋଇ' ଓ 'ସାତ ପୋଇ', ଅଚ୍ୟୁତ ଦାସଙ୍କ 'ଛ' ପୋଇ', (ସବୁଗୁଡ଼ିକ କୃଷ୍ଣଲୀଳା-ମୂଳକ) ଓ ଭ୍ରମରବରଙ୍କ 'ସାତ ପୋଇ' ଓ 'ଛ' ପୋଇ', ସତ୍ୟବାଦୀ ଦାସଙ୍କ 'ସାତ ପୋଇ' (ଭଜନ) ଆଦି ରଚିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ 'ରସ ପୋଇ', 'ରାଧାକୃଷ୍ଣ ପୋଇ' ଆଦି କେତେ-ଖଣ୍ଡି ପୋଇ ମଧ୍ୟ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେଗୁଡ଼ିକ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ନୁହନ୍ତି । ଉପରୋକ୍ତ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ପୋଇଗୁଡ଼ିକର ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଉଛି—ଯେଉଁସଂଖ୍ୟକ ପୋଇ, ସେଥିରେ ସେତିକସଂଖ୍ୟକ ଛାନ୍ଦ ବା ଅଧ୍ୟାୟ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାନ୍ଦରେ ସେତିକସଂଖ୍ୟକ ପଦ ଥାଏ । ଅର୍ଥାତ୍ 'ଦଶ ପୋଇ'ରେ ଦଶଟି ଅଧ୍ୟାୟ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଦଶଟି ପଦ ରହିଛି ।

---

† 'ଓଡ଼ିଆ କବି ଓ କାବ୍ୟ' ପୃ. ୫୧
ଏବଂ
'ଓଡ଼ିଆ ଗୀତକାବ୍ୟ' ପୃ. ୨୦୯

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଓଡ଼ିଆ ଗୀତି କାବ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ 'ପୋଇ' ନିଶ୍ଚିତ ବାସ୍ତବିକ୍ ରସିକ, ପାଠକ ଓ ବିଜ୍ଞ ସମାଲୋଚକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଉପଭୋଗ୍ୟ ହୋଇଛି, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଚମ୍ପୂ :—

ସଂସ୍କୃତ ଅଳଙ୍କାର-ଶାସ୍ତ୍ରର ନିୟମାନୁସାରେ 'ଗଦ୍ୟପଦ୍ୟମୟ କାବ୍ୟ'କୁ ଚମ୍ପୂ ନାମରେ ନାମିତ କରାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଉକ୍ତ ଲକ୍ଷଣଟି ପ୍ରକୃତରେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ବୋଲି କହି ହେବ ନାହିଁ । କାରଣ ଗଦ୍ୟ କାବ୍ୟ ଓ ନାଟକାଦିରେ ମଧ୍ୟ ଗଦ୍ୟ ଓ ପଦ୍ୟର ସମାବେଶ ହୋଇଛି; ତଥାପି ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଚମ୍ପୂ ନାମରେ ନାମିତ କରାଯାଉ ନାହିଁ । ତେଣୁ 'ଚମ୍ପୂ'ର ଲକ୍ଷଣ ନିମ୍ନପ୍ରକାର ହେବା ଉଚିତ । ଜନୈକ ଗବେଷକ ମତ ଦେଇ ଲେଖିଛନ୍ତି—

ଗଦ୍ୟପଦ୍ୟମୟଂ ଶ୍ରାବ୍ୟଂ ରସାଢ୍ୟଂ ଭାବପେଶଳଂ ।
ସାଳଙ୍କୃତଂ ସବନ୍ଧଞ୍ଚ ଚମ୍ପୂକାବ୍ୟମୁଦାହୃତମ୍ ॥ *

ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ 'ଚମ୍ପୂ'ର ଆରମ୍ଭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ହୋଇ ସାରିଥିବାର ପ୍ରମାଣ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଭୋଜଦେବଙ୍କ 'ରାମାୟଣ ଚମ୍ପୂ' ରଚନା ପରେ ପରେ ସଂସ୍କୃତରେ ତ୍ରିବିକ୍ରମଙ୍କ 'ନଳଚମ୍ପୂ', ଅଚ୍ୟୁତ ଶର୍ମାଙ୍କର 'ଭାଗୀରଥୀ ଚମ୍ପୂ' ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବହୁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ରଚିତ 'ବିଶ୍ୱଗୁଣାଦର୍ଶ ଚମ୍ପୂ', 'ତତ୍ତ୍ୱଗୁଣାଦର୍ଶ ଚମ୍ପୂ', 'କୁମାରସମ୍ଭବ ଚମ୍ପୂ' ତଥା ଓଡ଼ିଆ କବି ବନ୍ଦିବାକ ଚକ୍ରପାଣିଙ୍କ 'ଗୁଣ୍ଡିଚାବିଜୟ ଚମ୍ପୂ', ବାସୁଦେବ ରଥଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ 'ଗଙ୍ଗବଂଶାନୁଚରିତ ଚମ୍ପୂ', ନୀଳାମ୍ବର ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ 'ଚନ୍ଦନଯାତ୍ରା ଚମ୍ପୂ', କବିରାଜ ଭଗବାନ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ରଚିତ 'ଗୁଣ୍ଡିଚା ଚମ୍ପୂ' ଆଦି ପାଠକ, ସମାଲୋଚକ ଓ ଆଳଙ୍କାରିକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇପାରିଛି ।

ଓଡ଼ିଆରେ ସର୍ବପ୍ରଥମେ କେବେ 'ଚମ୍ପୂ' ରଚନାର ସୂତ୍ରପାତ ହେଲା, ତାହା ଯଥାର୍ଥ ଭାବରେ କହିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆରେ ରଚିତ 'ଚମ୍ପୂ' ଗଦ୍ୟପଦ୍ୟମୟ ନୁହେଁ; କେବଳ

* A new definition of Champū Kavyas with a critical analysis by D. Pattanayak, Ref: Vāṇivikāśa, 1968, P. 1—8.

Digitized by PPRACHIN, SOA

ପଦ୍ୟମୟ । ତେଣୁ ସେଗୁଡ଼ିକ 'ଚମ୍ପୂ' ନାମରେ ନାମିତ କରିବା ସମୀଚୀନ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ 'ଚମ୍ପୂଖଣ୍ଡ ଚମ୍ପୂ' ଅର୍ଥାତ୍ ସହୃଦୟମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ବିସ୍ମୟୋତ୍ପାଦକ କବିତା ହିଁ 'ଚମ୍ପୂ'ରୂପେ ଗୃହୀତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଗଦ୍ୟଭାଗ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାକୁ ଚମ୍ପୂ ବୋଲି କୁହାଯାଏ ।

ପୁଣି ଦୋଳମଣ୍ଡପ ସାହିର ବନମାଳୀ ନାମକ ଜଣେ କବି ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୭୫୪ରେ ଭୋଜଦେବଙ୍କ 'ଚମ୍ପୂ'ଟିକୁ ଅନୁବାଦ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱକୀୟ ରଚନାରେ କାବ୍ୟଟିକୁ ରସାଣିତ କରି ପାଠକମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିଛନ୍ତି । *

ଖଣ୍ଡପଡ଼ାର ରାଜା ନଟବର ସିଂହ ମର୍ଦ୍ଦରାଜଙ୍କ ପୁତ୍ର ମହେନ୍ଦ୍ର ସିଂହ ସାମନ୍ତଙ୍କ ନାମରେ ଭଣିତା ହୋଇଥିବା 'ବୃନ୍ଦାବନଚନ୍ଦ୍ର ବିନୋଦ ଚମ୍ପୂ' ନାମରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଚମ୍ପୂକାବ୍ୟ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଭାଗରେ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଖଣ୍ଡପଡ଼ାର ବିଦ୍ୱନ୍ମଣ୍ଡଳୀ ତଥା ରାଜବଂଶର ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ସିଂହ ସାମନ୍ତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିପାଦିତ ଯୁକ୍ତିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଉକ୍ତ ଚମ୍ପୂଟିର ପ୍ରକୃତ ପ୍ରଣେତା ହେଉଛନ୍ତି ପୀତବାସ ସିଂହ ସାମନ୍ତ । ଉକ୍ତ ଚମ୍ପୂଟିକୁ ଡକ୍ଟର ଜାନକୀବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଥମ ଚମ୍ପୂରୂପେ ଅଭିହିତ କରିଛନ୍ତି । †

କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥଙ୍କ ଚମ୍ପୂଟି ପ୍ରଥମେ ସଂସ୍କୃତର ଚମ୍ପୂ ନିୟମରେ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । ପରେ ଚଉତିଶା ନିୟମରେ ତା'ର ରଚନା କରାଯାଇଛି । ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଚରିତ ଅବଲମ୍ବନରେ ରଚିତ 'କିଶୋର ଚନ୍ଦ୍ରାନନ ଚମ୍ପୂ'ଟି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଗ୍ରନ୍ଥ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବହୁ କବି ଚଉତିଶା ନିୟମର ଅନୁସରଣ କରି 'ଚମ୍ପୂ' ନାମରେ ନାମିତ ଅନେକ ଗୀତ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଆଲୋଚକମାନେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଚଉତିଶା ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରିଥାଆନ୍ତି । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଗୌରୀକୁମାର ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମତ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇପାରେ ।

---

* ଓଡ଼ିଆ କବି ଓ କାବ୍ୟ, ପୃ. ୯୬—୧୦୭

† ଓଡ଼ିଆ ଗୀତିକାବ୍ୟ, ପୃ. ୬୧୭

Digitized by PPRACHIN, SOA

"କବିସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଚମ୍ପୂ ପ୍ରକୃତରେ ପ୍ରଥମେ ସଂସ୍କୃତରେ ଗଦ୍ୟ ପଦ୍ୟ ମିଶ୍ରିତ ହୋଇ ରଚନା କରାଯାଇଥିଲା । ପରେ 'କ' ପ୍ରଭୃତି ଚଉତିଶ ଗୋଟି ବର୍ଣ୍ଣ ଯଥାକ୍ରମେ ପାଦାଦ୍ୟରେ ବିନ୍ୟାସ କରି ପ୍ରତି ବର୍ଣ୍ଣ ପାଇଁ ପାଞ୍ଚ ଛଅଗୋଟି ପଦ ରଚନା କଲେ । × × ସୁତରାଂ କବିସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ 'ଚମ୍ପୂ' ଓ ସେହି ଅନୁକରଣରେ ରଚିତ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଓଡ଼ିଆ ଚମ୍ପୂ ଏକପ୍ରକାର ଚଉତିଶା କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।"*

ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ରାଜେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ 'ଝୁଲଣ ଚମ୍ପୂ,' ଗୋବିନ୍ଦ ରାଯ଼ଗୁରୁଙ୍କ 'ବୃନ୍ଦାବନ ଚନ୍ଦ୍ରାନନ ଚମ୍ପୂ', ବିଶ୍ୱନାଥ ଦେବ ବର୍ମାଙ୍କ 'ରାଧାଗୋବିନ୍ଦ ଚମ୍ପୂ', ଦାମୋଦର ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ 'ଜୀବନ ଚମ୍ପୂ', ସାମନ୍ତ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କ 'ଜାଗ୍ରତ ଚମ୍ପୂ', ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀଙ୍କ 'ମୋହନାନନ୍ଦ ଚମ୍ପୂ', ନବକିଶୋର ମହାନ୍ତିଙ୍କ 'କିଶୋରୀ ବିଳାସ ଚମ୍ପୂ' ତଥା ମହିମାଧର୍ମାବଲମ୍ବୀଙ୍କ 'ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଚମ୍ପୂ', 'ମହିମା ଭଜନ ଚମ୍ପୂ' ଓ କାନ୍ତକବିଙ୍କ ରଚିତ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ 'ଚିଟକ ଚନ୍ଦ୍ରହାସ ଚମ୍ପୂ' ଆଦି ଲେଖାଯାଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ।

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭବ ପରି 'ଚମ୍ପୂ' ବିଭବଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମୃଦ୍ଧ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ହେଁ ନିତାନ୍ତ ଅବହେଳିତ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ବୋଲି ସାହିତ୍ୟ :—

ଓଡ଼ିଆ ଗୀତି ସାହିତ୍ୟରେ 'ବୋଲି'ର ପ୍ରଚଳନ ଆଦୌ ଅର୍ବାଚୀନ ବୋଲି ମନେ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହି 'ବୋଲି' ରଚନା ଖ୍ରୀ. ଅ. ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗରୁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଛି । ସେହିଦିନରୁ ଆଜିଯାଏ ଓଡ଼ିଆରେ ବହୁ 'ବୋଲି' ରଚିତ ହୋଇଛି । ସାଧାରଣତଃ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ବିଷୟ ବା ଘଟଣାର ଅବଲମ୍ବନରେ ରଚିତ ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟକୁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ 'ବୋଲି' ଆଖ୍ୟା ଦିଆଯାଇଛି । ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବତଃ ଏହା ସହଜରେ ବୋଲି (ଗାନ) ଯାଇ ପାରୁଥିବାରୁ ଏ ଧରଣର କବିତାଗୁଡ଼ିକୁ 'ବୋଲି' ନାମରେ ନାମିତ କରାଯାଇଛି । ଆଜିଯାଏ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ

* ଚଉତିଶା ନୟମର ବିବିଧ ପ୍ରୟୋଗ, ଲେଖକ—ଅଧ୍ୟାପକ ଗୌରୀକୁମାର ବ୍ରହ୍ମା, 'ସମାଜ' ଗୋପବନ୍ଧୁ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ସଂଖ୍ୟା, ୧୯୬୯ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଯେତେଗୋଟି 'ବୋଲି' ଉପଲବ୍‌ଧ ହୋଇଛି, ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଅଧିକାଂଶ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଲୀଳାମୂଳକ ଏବଂ ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ମାତ୍ର ସାମୟିକ ଘଟଣାବଳୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଲିଖିତ ହୋଇଛି ।

ରସସାଗର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଲୀଳାମୟୀ ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କ ସହିତ ମିଳିତ ହେବା ଲାଗି ନାନାପ୍ରକାର ବେଶ ସାଜି ଗୋପଦାଣ୍ଡରେ ବୁଲିଥିବାର ଘଟଣା-ବଳୀକୁ ନେଇ ବିଭିନ୍ନ ଲେଖକ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ 'ବୋଲି'ର ଅବତାରଣା କରିଛନ୍ତି ।

ସାଧାରଣତଃ 'ବୋଲି'ଗୁଡ଼ିକର ଭାଷା ଅନ୍ୟ କାବ୍ୟକବିତା ତୁଳନାରେ ସରଳ, ସାବଲୀଳ ତଥା ଭାବଗର୍ଭକ ହୋଇଥାଏ । ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ କବିମାନେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ ପଦର ପ୍ରୟୋଗ କରି 'ବୋଲି'ର ମହତ୍ତ୍ୱ ବଢ଼ାଇଛନ୍ତି ।

"ପରିଖା, ଶୋହିବ, ବାହୁନମା, କୁମ୍ଭାଇ, ଜଗୁଜନ, ନବାଣ, ଝୀକାଯୋ, ଧାଉଡ଼, ଧଉର୍ଯ୍ୟ, ଶୋଭିବନ୍ତ, ତରସ୍ତ ଆଦି ।"

ବୋଲିଗୁଡ଼ିକରେ ଭାଷାଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କରିବା ବ୍ୟତୀତ ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ 'ଛତିଶ ଗୁପ୍ତଗୀତା'ରେ 'ଭାରତ ବୋଲି'ର ନାମୋଲ୍ଲେଖ ତଥା ନରସିଂହ ସେଣଙ୍କ 'ଅଜବିଳାପ ବୋଲି' ଉକ୍ତ ବିଷୟକୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ବୋଲି ଧାରଣା ଜନ୍ମାଏ । ମାତ୍ର ସୁଧୀସମାଜ ସମ୍ମୁଖରେ 'ଭାରତ ବୋଲି'ର ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି ମତ ଦେବା ଆଦୌ ସମୀଚୀନ ହେବ ନାହିଁ ।

ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ କାବ୍ୟରେ 'ବୋଲି'ର ନାମୋଲ୍ଲେଖ ଉକ୍ତ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରାଚୀନତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସୂଚନା ଦିଏ । ଯାହାହେଉ, ସାମୟିକ ଘଟଣାବଳୀ ମାଧ୍ୟମରେ ରସ ପରିବେଷଣ କରି ସୁରସିକ ପାଠକମାନଙ୍କ ମନରେ ଆନନ୍ଦ ସଞ୍ଚାର କରାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ 'ବୋଲି' ସାହିତ୍ୟର ଅବତାରଣା କରାଯାଇଛି । ଆଜିସୁଦ୍ଧା ଯେତେଗୁଡ଼ିଏ ବୋଲି ସମାଲୋଚକମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହୋଇଛି ସେଗୁଡ଼ିକୁ ପୌରାଣିକ, କାଳ୍ପନିକ, ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ, ତତ୍ତ୍ୱ ଓ ଉପଦେଶାତ୍ମକ ଏବଂ ଆତ୍ମାନୁଭୂତି-ମୂଳକ ଭେଦରେ ଡକ୍ଟର ଜାନକୀବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି ପାଞ୍ଚ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଅଦ୍ୟାପି ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ ପଣସ ବୋଲି, ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ

Digitized by PPRACHIN, SOA

ବୋଲ, ମହାଦେବ ଦାସଙ୍କ କାଞ୍ଚନ ବୋଲ ବା କାଚ ବୋଲ (ଗ୍ରନ୍ଥ ବିବରଣୀ ପୃ. ୧୩୩), ଘନକୃଷ୍ଣ ଦାସଙ୍କ ଜ୍ଞାନ ଚୂଡ଼ାମଣି ବୋଲ, ଅଳଙ୍କାର ବୋଲ, ସଂସାରବୋଧନ ବୋଲ, ରଥି ଦାସ ବା ଦାଶରଥି ଦାସଙ୍କ ଅଳଙ୍କାର ବୋଲ (ଗ୍ରନ୍ଥ ବିବରଣୀ ପୃ. ୫୭—୫୯), ସଜ ବୋଲ, ଦାମୋଦର ଦାସଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣ ବୋଲ (ଗ୍ରନ୍ଥ ବିବରଣୀ ପୃ. ୧୬୧), ବ୍ରଜ ଦାସଙ୍କ ଘାଟ ବୋଲ, ରାମ ଦାସଙ୍କ ବଳଭଦ୍ର ବୋଲ, ନିଧି ଦାସଙ୍କ ବ୍ୟାଘ୍ର ବୋଲ, ଦ୍ୱିଜ ବନମାଳୀଙ୍କ ରାଧିକା ବୋଲ, ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାସଙ୍କ କଂସ ବୋଲ (ଗ୍ରନ୍ଥ ବିବରଣୀ ପୃ. ୨୦୫), ନୃସିଂହ ଭ୍ରମରବରଙ୍କ ଦଣ ବୋଲ, ବାଲୁକେଶ୍ୱର ଦାସଙ୍କ ବସନ ବୋଲ ଓ ରମଣୀ ବୋଲ, ହର ଦାସଙ୍କ ଗୃହ ବୋଲ, ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ବଜାର ବୋଲ, ବ୍ରଜନାଥ ବଡ଼ଜେନାଙ୍କ ଗୋପୀ ବୋଲ ବା ଗୋପୀ କଳାପ ବୋଲ, ଭଗବାନ ଦାସଙ୍କ କୋଳ ବୋଲ (ଗ୍ରନ୍ଥ ବିବରଣୀ ପୃ. ୨୦୪), ଅନନ୍ତ ଦାସଙ୍କ ଗୃହ ବୋଲ, ଗୋପୀନାଥ ନୃପଙ୍କ ଗୋପବାଳୀ ବୋଲ, ଅର୍ଜୁନ ଦାସଙ୍କ ଦଧିମନ୍ଥନ ବୋଲ, ଦେବ ଦାସଙ୍କ ଅନ୍ଧ ବୋଲ, ଦନାଇ ଦାସଙ୍କ ଲଭ ବୋଲ, ଦୈବଜ୍ଞ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ ବୋଲ, କହ୍ନାଇ ଦାସଙ୍କ ଶ୍ରୀ ବୋଲ, ଗୋବିନ୍ଦ ଦାସଙ୍କ ପୁର ବୋଲ, ମଧୁ ଦାସଙ୍କ ଖୋଷାକଣ୍ଟା ବୋଲ, କେଶବ ଦାସଙ୍କ ବଣିକେଶନ ବୋଲ, ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦାସଙ୍କ ବାଳଧୂପ ବୋଲ, ନାଥ କବି ଗଙ୍ଗାଙ୍କ ଧୂପ ବୋଲ ତଥା ଅଜ୍ଞାତନାମା କବିଙ୍କ ସଞ୍ଜ ବୋଲ, ସୁବର୍ଣ୍ଣ କେତକୀ ବୋଲ, ଅକ୍ରୁର ବୋଲ, (ଗ୍ରନ୍ଥ ବିବରଣୀ ପୃ. ୫), ଯଦୁ ବୋଲ, ମୁକୁତା ବୋଲ, ଜେମା ବୋଲ, ମର୍କଟ ବୋଲ, ବାନର ବୋଲ, ଶୃଗାଳ ବୋଲ, ଶାଢ଼ୀ ବୋଲ, ରସ ବୋଲ, କର୍କଟ ବୋଲ, ହଂସ ହଂସୁଲି ବୋଲ ପ୍ରଭୃତି ବୋଲ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରକାଶିତ, ଅପ୍ରକାଶିତ ପୁସ୍ତକ ତଥା ବିଭିନ୍ନ କାବ୍ୟରୁ ଉଦ୍ଧୃତମାନ ମିଳୁଛି । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଆମର ଜ୍ଞାନସୀମାର ବାହାରେ ଆହୁରି ଯେ ଅନେକ 'ବୋଲି' ନ ଥିବ, କିଏ କହିପାରିବ ?

ପଦୀ ଓ ପଦିଆ :—

ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟର 'ପଦ୍ୟ' ଶବ୍ଦରୁ ଓଡ଼ିଆରେ 'ପଦିଆ'ର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବା ଅସମ୍ଭବ ବୋଲି ମନେ ହୁଏ ନାହିଁ । ଅଧ୍ୟାପକ ଡକ୍ଟର ଜାନକୀବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଭାଷାରେ କହିବାକୁ ଗଲେ—"ବିଭିନ୍ନ ପଦ

Digitized by PPRACHIN, SOA

ବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ୱୟଂସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଛନ୍ଦୋବଦ୍ଧ ରଚନାକୁ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ 'ପଦିଆ ଗୀତ' ନାମରେ ନାମିତ କରାଯାଉଥିଲା ।' 'ପୋଇ' ସାହିତ୍ୟ ପର 'ପଦିଆ'ର ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଉଛି—ଯେତୋଟି ପଦରେ କବିତାଟି ସମାପ୍ତ ହୋଇଥାଏ, ତଦନୁସାରେ 'ପଦିଆ'ର ନାମକରଣ କରାଯାଏ । ଯଥା 'ଶତେ ପଦିଆ', 'ପଚିଶ ପଦିଆ', 'ଛପନ ପଦିଆ' ଆଦି ।

ସେହିପରି କ୍ଷୁଦ୍ର କବିତାକୁ ମଧ୍ୟ 'ପଦ୍ମ' ନାମରେ ନାମିତ କରାଯାଉଥିଲା । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ 'ପଦ୍ମ ଓ ପଦିଆ'ର ପ୍ରଚଳନ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବରୁ ହୋଇଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଏ ନାହିଁ । ଏହି 'ପଦ୍ମ ଓ ପଦିଆ'ର କବିମାନେ ସାଧାରଣତଃ ବିଦେଶୀ ନାୟକର ଅନୁଚିନ୍ତାକୁ ଉପଜୀବ୍ୟ କରି କବିତା ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ନାୟକ ବିଦେଶରେ ଥିବା ସମୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଋତୁକାଳୀନ ହାବଭାବରେ ବିମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ନାୟିକାକୁ ସ୍ମରଣ କରି ମିଳନକାଳୀନ ରସମୟ ଜୀବନକୁ ମନେ ପକାଇ ବିରହରେ ଅଧୀର ହୋଇପଡ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କବିତା ରଚନା କରିଥାଏ । ସେହି ସମୟରେ କେତେବେଳେ ନାୟକ ନାୟିକାର ସହଚରୀ ସମ୍ମୁଖରେ, ଆଉ କେତେବେଳେ ନାୟିକାର ଛବି ଚିତୋଇ (ଚିନ୍ତାକରି) ମନେ ମନେ ପୂର୍ବ ସ୍ମୃତିକୁ ଜାଗ୍ରତ କରାଏ । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ କେତୋଟି 'ପଦ୍ମ ଓ ପଦିଆ'ରୁ ଉଦ୍ଧୃତାଂଶ ଏଠାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା—

"ପ୍ରଣୟୁ ମନେ କାନ୍ତ ଦୁଃଖୀ ହୋଇ ।
ପ୍ରିୟା ଛବି ପ୍ରତିଦିନ ଚିତୋଇ ॥
ପୁରତେ ଦୂତୀକି କହେ ଏ ଭାଷା ।
ପ୍ରାଣ ପ୍ରଭୁ ମୋର ସେ ମୃଗଦୃଶା ॥
ପଚାରିବୁ ତାକୁ,
ପରାଣ ଗଲେ ରୁଷିବ କାହାକୁ ॥"

(ଅଜ୍ଞାତନାମା କବିଙ୍କ ଛତିଶପଦିଆ)

"ଅଳକାବଳୀର ଶ୍ରୀମୁଖ ଗୃହଂ ।
ଅଳକା ସମ୍ପତ୍ତି ରୁଚଇ ନାହିଂ ॥
ଅଳୀକ ବଚନ ପଦେ ନ କହେ ।
ଅଭିମାନ ଏବେ କମାଇ ବହେ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

(ଏକାନବେ)

ଅମୃତକାଳ ହେଲେ ଜଗତର ।
ଆବେଦନ କରେ ମୁଁ ଜଗନ୍ନାଥ ॥
ଆଉଜଣ ଉପରେ ଘନସ୍ତମ୍ଭ ତ ।
ଆକର୍ଷଣ କର ଘନ ସ୍ତନତ ॥”
(ଅ ଆ ଆଦ୍ୟାନୁପ୍ରାସରେ ରଚିତ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର
ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଛପନ ପଦଆ)

“ମେଘାଛନ୍ନେ.ଦନେ ସ୍ଵତ ପାହିଲା ।
ବାସରପ୍ରସର ଜଣା ନ ଗଲା ॥
ସେକାଳେ ମୁଁ ସ୍ମରଣର ଆକୁଳେ ।
କର ଯୋଡ଼ଇ ବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀଗୁମୁରେ ॥
ମୋ କଣ୍ଠ କୋମଳା,
ହସି ମୋତିମାଳା ପକାଇଦେଲା ॥”
(ବାଲ୍ମଣରେଣଙ୍କ ପଦ ବା ଗୀତିକା)

“ଅଧୋମୁଖ ଯଦ୍ଧୁଂ ହୋଇଲା ବାଳା ।
ଥକତ ନୋହଇ ନୟନ ଡୋଳା ॥
ମଦନ ପଞ୍ଜରେ ମତ୍ତହେଲ ।
ଗଣ୍ଡେ ଚୁମ୍ବଦେବ ଧନ ବୋଇଲ ॥
ଉହୁଂ ଉହୁଂ କଲା,
କୁସୁମା ପିନ୍ଧା ଶାଢ଼ୀ ମୁଖେ ଦେଲା ॥
ବସନ ଉହାଡ଼େ ଦନ୍ତ ଭିଡ଼ିଲା ।
ମାଣିକ୍ୟ ଆଭାପ୍ରାୟେ ପ୍ରକାଶିଲା ॥
ଚନ୍ଦ୍ରମା ମୁଖରେ ହାସ ପ୍ରକାଶ ।
ଅଧର ପାନକୁ ହେଲ ପ୍ରବେଶ ॥
ଉହୁଂ ଉହୁଂ କଲା,
କୁସୁମା ପିନ୍ଧା ଶାଢ଼ୀ ମୁଖେ ଦେଲା ॥”
(କବି ଗ୍ରାମଦେବଙ୍କ ପଦ ବା ଗୀତିକା)*

---

* ‘କୋଣାର୍କ’, ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ, ଚତୁର୍ଥ ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରକାଶିତ ସ୍ୱର୍ଗତଃ ବଳ୍ଲଭ ଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ‘ଓଡ଼ିଆ ପଦ ସାହିତ୍ୟ’ ଶୀର୍ଷକ ପ୍ରବନ୍ଧରୁ ସଂଗୃହୀତ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଏହିପରି ଭାବରେ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ବହୁ ଖ୍ୟାତନାମା, ଅଖ୍ୟାତନାମା ତଥା ଅଜ୍ଞାତନାମା କବିଙ୍କର ଅନେକ 'ପଦୀ ଓ ପଦିଆ' ରଚନା ମିଳିପାରିବ । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ଖାଡ଼ିଙ୍ଗାଙ୍କ ଶହେପଦିଆ, ଭରତ କବିଙ୍କ ଷାଠିଏପଦିଆ, କୃଷ୍ଣସିଂହଙ୍କ ଛପନପଦିଆ, ବାମଦେବ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଛପନପଦିଆ ଓ ପଚିଶ-ପଦିଆ, କୃପାସିନ୍ଧୁଙ୍କ ଛପନପଦିଆ ଓ ଛତିଶପଦିଆ, ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଛପନପଦିଆ, ବୀରବର ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଶହେପଦିଆ, ବାସୁଦେବ ଦାସଙ୍କ ପଚିଶପଦିଆ, ବ୍ରଜନାଥଙ୍କ ଛପନପଦିଆ ଆଦି ଓଡ଼ିଶାରେ ଲୋକପ୍ରିୟ ଗୀତିକା ରୂପେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଛି ।

କୋଇଲି :—

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ 'କୋଇଲି'ର ପ୍ରଚଳନ ପୂର୍ବରୁ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ 'ଦୂତକାବ୍ୟ' ଅଶେଷ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଛି । କବିକୁଳ-ଗୁରୁ କାଳିଦାସ ରାମଗିରିରେ ଅଭିଶପ୍ତ ଜୀବନ ଯାପନ କରୁଥିବା ବିରହୀ ଯକ୍ଷର ସନ୍ଦେଶକୁ ଅଳକା ପୁରୀକୁ ପଠାଇ ମେଘଦୂତ ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବତଃ 'ମେଘଦୂତ' ହିଁ ହେଉଛି— ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଥମ ସନ୍ଦେଶ ଗୀତିକା । ଏହାର ଅନୁକରଣରେ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ ଜମ୍ବୁ କବିଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ରଦୂତ, ଧୋୟୀ କବିଙ୍କ ପବନ-ଦୂତ, ରୂପଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କ ହଂସଦୂତ, ବାଦୀଚନ୍ଦ୍ର ସୂରୀଙ୍କ ପବନଦୂତ, କୃଷ୍ଣ ସାର୍ବଭୌମଙ୍କ ପଦାଙ୍କ ଦୂତ, ବ୍ରଜନାଥ (ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବତଃ ବ୍ରଜନାଥ ବଡ଼ଜେନା)ଙ୍କ ମନୋଦୂତ, ବିଷ୍ଣୁଦାସଙ୍କ ମନୋଦୂତ, ହରିଦାସଙ୍କ ହୃଦୟ-ଦୂତ, ବିକ୍ରମଙ୍କ ନେମିଦୂତ, ଲକ୍ଷ୍ମୀଧରଙ୍କ ଶୁକଦୂତ, ଭୋଳାନାଥଙ୍କ ପାନ୍ଥଦୂତ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ କବି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନଙ୍କ ଅଳିଦୂତ ଆଦି ସନ୍ଦେଶମୂଳକ କାବ୍ୟ ରଚିତ ହୋଇଥିଲି ।

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ 'କୋଇଲି' ମଧ୍ୟ ସନ୍ଦେଶ ଗୀତିକା । ଏହାର ପ୍ରଚଳନ କବି ମାର୍କଣ୍ଡ ଦାସ (ଆନୁମାନିକ ସମୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ)ଙ୍କ ସମୟରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲାଣି । ତେଣୁ କବି ମାର୍କଣ୍ଡ ଦାସଙ୍କ 'କେଶବ କୋଇଲି'କୁ ଓଡ଼ିଆ 'କୋଇଲି' ସାହିତ୍ୟର ଆଦି ରଚନା ବୋଲି ଅନୁମାନ କରିବା ଅସମୀଚୀନ ନୁହେଁ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟର ଦୂତକାବ୍ୟଗୁଡ଼ିକରେ ଯେପରି ଆଦିରସର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ, ଓଡ଼ିଆ 'କୋଇଲି' ସାହିତ୍ୟର ଅଧିକାଂଶ ରଚନା କରୁଣରସରେ ରସାଣିତ ହୋଇ ପାଠକମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଶୋକର ଏକ କରୁଣ ମୂର୍ଚ୍ଛନା ତୋଳିଦିଏ । ମାର୍କଣ୍ଡ ଦାସଙ୍କ କେଶବ କୋଇଲିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ—

କୋଇଲି, ଖଣ୍ଡକ୍ଷୀର ଦେବି ମୁଁ କାହାକୁ ।
ଖାଇବାର ପୁଅ ଗଲା ମଥୁରାପୁରକୁ ଲୋ,
କୋଇଲି,

× × ×

କୋଇଲି, ଘର ମୋର ନ ମଣନ୍ତି ନନ୍ଦ,
ଘଟଣି ନ ଦିଶେ ପୁର ନ ଥିଲେ ଗୋବିନ୍ଦ ଲୋ,
କୋଇଲି,

କେଉଁ ପାଠକ ହୃଦୟକୁ ଶୋକାଭିଭୂତ ନ କରାଏ ? ସେହିପରି ଶଙ୍କର ଦାସଙ୍କ 'ବାରମାସୀ କୋଇଲି'ରେ କୌଶଲ୍ୟାଙ୍କ ମାତୃହୃଦୟର କରୁଣ ଉକ୍ତି ତଥା ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ 'କାନ୍ତ କୋଇଲି'ରେ ଅପହୃତା ସୀତାଙ୍କର କାରୁଣ୍ୟ ପାଠକର ହୃଦୟ ଦ୍ରବୀଭୂତ କରିଦିଏ । କରୁଣରସର ପରିବେଷଣ ଫଳରେ ଦୀର୍ଘ ଚାରି ଶହ ପାଞ୍ଚ ଶହ ବର୍ଷ ତଳର 'କୋଇଲି' କବିତା ଆଜିସୁଦ୍ଧା ରନ୍ଧନଶାଳାର ଓଡ଼ିଆଣୀଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପଣ୍ଡିତ ସଭାର ପ୍ରଗଳ୍ଭ ବକ୍ତାମାନଙ୍କ କଣ୍ଠରେ ନନାଦିତ ହୋଇ-ଉଠୁଛି । ଭାଷାର ସାବଲୀଳତା, ଛନ୍ଦର ସୁଗେୟତା ଏବଂ ପଦ-ଯୋଜନାର ଲାଳିତ୍ୟ 'କୋଇଲି' କବିତାକୁ ଚିରସବୁଜ କରି ରଖିଛି ।

ଓଡ଼ିଆ କୋଇଲି ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ମାର୍କଣ୍ଡ ଦାସଙ୍କ କେଶବ କୋଇଲି (ଗ୍ରନ୍ଥ ବିବରଣୀ ପୃ. ୧୮୭), ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ କାନ୍ତ କୋଇଲି (ଗ୍ରନ୍ଥ ବିବରଣୀ ପୃ. ୧୪୩), ଶଙ୍କର ଦାସଙ୍କ ବାରମାସୀ କୋଇଲି, ରାମ ଦାସଙ୍କ କୋଇଲି, ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଅର୍ଥ କୋଇଲି, ବୈରାଗୀ ଦାସଙ୍କ ଶିଶୁବେଦ କୋଇଲି, ରଘୁନାଥ ଦାସଙ୍କ କାନ୍ତ କୋଇଲି, କାଶୀ ବସନ୍ତଆଙ୍କ କୋଇଲି (ଗ୍ରନ୍ଥ ବିବରଣୀ ପୃ. ୧୮୮), ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଅକ୍ରୂର କୋଇଲି (ଗ୍ରଂ ବିଂ ପୃ. ୧୮୯), ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଯଶୋଦା କୋଇଲି (ଗ୍ରଂ ବିଂ ପୃ. ୧୯୦), ନାଥିଆ ବା ଲୋକନାଥଙ୍କ ଜ୍ଞାନୋଦୟ କୋଇଲି (ଗ୍ରନ୍ଥବିବରଣୀ ପୃ. ୧୯୦),

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଦନେଇ ଦାସଙ୍କ ଯଶୋଦା କୋଇଲି, ବିପ୍ର ନରହରିଙ୍କ ରାମମଣ୍ଡ କୋଇଲି, ସଦାନନ୍ଦ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଗୋପିକା କୋଇଲି, ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଯଶୋଦା କୋଇଲି, ହନୁମାନ କବିଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ରାମଶ୍ୟାମ କୋଇଲି ଓ କିଶୋର କୋଇଲି, ସୁଲକ୍ଷଣା ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଧନବନ୍ଧୁ କୋଇଲି, ଅଗଣି ନାୟକଙ୍କ ବାଳବୋଧ କୋଇଲି, ଧନକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବସନ୍ତ କୋଇଲି, ଅନନ୍ତଙ୍କ ଅଲେଖ କୋଇଲି, ବଂଶୀଧରଙ୍କ ଅଦ୍ଭୁତ କୋଇଲି, ବେଣୁଧରଙ୍କ ସୁନାପୁଅ କୋଇଲି, କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ରାମକୃଷ୍ଣ କୋଇଲି, ତଥା ବହୁ ଅଜ୍ଞାତନାମା କବିଙ୍କ କୋଇଲି ଆଦି ସୁରସିକ ଓଡ଼ିଆ ପାଠକ ଓ ବିଜ୍ଞସୁ ସମାଲୋଚକମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହୋଇଛି । ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଫଳରେ ଆହୁରି ଅନେକ 'କୋଇଲି' ମିଳିବାର ସମ୍ଭାବନା ରହିଛି ।

ଜଣାଣ ବା ଭଜନ ଓ ମାଳଶ୍ରୀ :—

ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଓଡ଼ିଶା ଏକ ସର୍ବଧର୍ମସମନ୍ୱୟର ପୀଠରୂପେ ଖ୍ୟାତିଲାଭ କରିଆସୁଛି । ସମୟାନୁକ୍ରମେ ଓଡ଼ିଶା ଜୈନ, ବୌଦ୍ଧ, ଶୈବ, ଶାକ୍ତ ତଥା ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କର ଏକ କ୍ରୀଡ଼ାସ୍ଥଳୀରୂପେ ପରିଚିତ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଧର୍ମମତବାଦ ପରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଧର୍ମମତର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ବଢ଼ି ଉଠିଥିବା ଏ ଦେଶର ବିଶେଷତ୍ୱ । ଏ ଦେଶର ପରମାରାଧ୍ୟ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ କାଳକ୍ରମେ ଜୈନ, ବୌଦ୍ଧ, ଶୈବ, ଶାକ୍ତ ଓ ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କର ଦେବତାରୂପେ ସମସ୍ତେ ଦାବି କରି ଆସିଛନ୍ତି ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ରାଜବଂଶର ଉତ୍‌ଥାନ ପତନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମତବାଦ ମୁଣ୍ଡଟେକି ଉଠିଛି । ସେଥିସହିତ ତାଳଦେଇ ସେହି ସେହି ଧର୍ମମତବାଦର ଭକ୍ତମାନେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି ବା ଭଜନ କରି ଆସୁଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଏ ଦେଶରେ ବିଭିନ୍ନ ଭକ୍ତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମୟରେ କାଳର ଗତି ଅନୁସାରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ସ୍ତୁତିସ୍ତୋତ୍ର ବା ଭଜନ ଜଣାଣ ରଚିତ ହୋଇଛି । ସେହି ଭଜନ ବା ଜଣାଣ ପ୍ରଥମେ ସଂସ୍କୃତରେ ରଚିତ ହେବାପରେ ତାର ସ୍ଥାନ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷା ଅଧିକାର କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ ।

ଓଡ଼ିଆ ବୈଷ୍ଣବମାନେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ଅବତାର ଯଥା ରାମ, କୃଷ୍ଣ, ଜଗନ୍ନାଥ ଆଦି ଦେବଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଭଜନ ଗାନ କରିଥିବାବେଳେ ଶୈବମାନେ ଲୋକନାଥ, ଲିଙ୍ଗରାଜ, କପିଳେଶ,

Digitized by PPRACHIN, SOA

ସିଂହନାଥ, ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର, ବାଲୁଙ୍କେଶ୍ୱର, ଧବଳେଶ୍ୱର, ଗ୍ରାମଲିଙ୍ଗେଶ୍ୱର ଆଦି ଶିବଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ନାମଭେଦର ଭଜନ ଗାନକରିଛନ୍ତି । ଠିକ୍ ସେହିପରିଭାବେ ଶାକ୍ତମାନେ କାଳୀ, ତାରା, ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଦୁର୍ଗା, ଚଣ୍ଡୀ, ମଙ୍ଗଳା, ଭଗବତୀ, ଭଦ୍ରକାଳୀ, ସମଲେଶ୍ୱରୀ, ଚର୍ଚ୍ଚିକା, ସାରଳା, ବିମଳା ଓ ଗ୍ରାମଚଣ୍ଡୀ ଆଦି ଦେବୀଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି କରି ଅଭୀଷ୍ଟ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଛନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ଶେଷୋକ୍ତ ଦେବୀ ଭଜନଗୁଡ଼ିକୁ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଭକ୍ତମାନେ ମାଳଶ୍ରୀ ନାମରେ ନାମିତ କରିଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ।

ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଜ୍ଞାନମିଶ୍ରା ଭକ୍ତିର ଉପାସକ ତଥା ଅଲେଖ ବା ବୌଦ୍ଧତାନ୍ତ୍ରିକମାନେ ନିରାକାର ପୁରୁଷଙ୍କୁ ନିର୍ଗୁଣ ଉପାସନାରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିବା ଅଭୀଷ୍ଟପ୍ରାପ୍ତି, ତଥା ସ୍ୱମତବାଦର ପରିପ୍ରଚାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶରୀର ଅର୍ଥ ଭଜନର ଅବତାରଣା କରିଛନ୍ତି ।

ଏହି ଭଜନ ଜଣାଣ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଯେତେ ଭଜନ ବା ଜଣାଣ ରଚିତ ହୋଇଛି ତା'ର ସଂଖ୍ୟା ସ୍ଥିର କରିବା କେବଳ ଦୁରୂହ ନୁହେଁ, ଅସମ୍ଭବ ମଧ୍ୟ । ଏହି ଭଜନ ବା ଜଣାଣର ପ୍ରଚାର ଓଡ଼ିଶାରେ ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୫ଶ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଅଦ୍ୟାପି ଜନଜୀବନରେ ଅପୂର୍ବ ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରୁଛି ।

କେବଳ ହିନ୍ଦୁଭକ୍ତ କାହିଁକି, ମୁସଲ୍‌ମାନ କୁଳରେ ଜାତ ହୋଇଥିବା ଭକ୍ତ ସାଲବେଗ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁ ତଥା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଭଜନ ଗାନରେ ତଲ୍ଲୀନ ହୋଇ ଉଠିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର କଣ୍ଠରୁ ନିସୃତ ହୋଇଛି—

"ମୋତେ ସେହିରୂପ ଦେଖାଅ ହରି,
ଜୟଶ୍ରୀ ରାଧେ ରାଧେ ବୋଲି ଡାକେ ବାଂଶୁରୀ

× × ×

ଡାହାଣେ ଶ୍ରୀ ହଳପାଣି ମଧ୍ୟେ ସୁଭଦ୍ରା ଭଉଣୀ ।
ବାମପାଶେ ବସିଛନ୍ତି ଶଙ୍ଖ ଚକ୍ର ଗଦାଧାରୀ ॥
କହେ ସାଲବେଗ ହୀନ ଜାତିରେ ଅଟେ ଯବନ
କଂସ ଅସ୍ତ୍ରମଲ୍ଲ ମାରି କାହାକୁ ନ ଅଛି ତାରି" ॥ *

* ରତ୍ନରେଖା ଜୟନ୍ତୀ ଗ୍ରନ୍ଥ—ପୃ. ୧୫୧

Digitized by PPRACHIN, SOA

କେବଳ ପୁରୁଷମାନେ ନୁହନ୍ତି, ନାରୀଭକ୍ତମାନେ ନିଜର ଦୁଃଖ ଜଣାଇ ପରମେଶ୍ୱର ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଆଦି ବହୁ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ସ୍ତୁତି କରିଛନ୍ତି । ସେହି ମହୀୟସୀ ନାରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନାରୀକବି ମାଧବୀ ଦାସୀ (ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ସମକାଳୀନା)ଙ୍କ କଣ୍ଠରୁ ଭକ୍ତିଭାବର ନିର୍ମଳଧାରା ନିର୍ଗତ ହୋଇ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ଅପୂର୍ବ ଶିହରଣ ଆଣିଦେଇଛି ।

"ଚକାନୟନ ହେ ଜଗୁଜୀବନ ଶ୍ରୀହରି,
କାତରେ ଜଣାଣ କରୁଛି ଛାମୁରେ,
ଶୁଣ ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୁତି ଡେରି ॥
କେତେ ସଙ୍କଟୁ କାହାକୁ ରଖିନାହିଁ,
ଦୟାଳୁ ସାରଙ୍ଗ ଧାରୀ ।
ତା' ବାର୍ତ୍ତି ବସିଲେ ପୋଥିକର ପାଠ
କି ବର୍ଣ୍ଣିବ ଏ ପାମରୀ ॥

× × ×

ମୁ ଛାର ନିର୍ମାଖୀ ତୁମର ସେବକୀ –
ପଣକୁ ଅଯୋଗ୍ୟ ନାରୀ ।
କରୁଛି ବିଇନ ଯୋଡ଼ି କର ବେନି,
ଶୁଣ ମାଧବୀ ଗୁହାରୀ" ।*

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଜଣାଣ ବା ଭଜନ ତଥା ମାଳଶ୍ରୀ ରଚୟିତା ମଧ୍ୟରେ ଗୋରେଖନାଥ—

(କହନ୍ତି ଗୋରେଖ ଶୁଣ ହେ ସୁଜନେ ସାଧୁଚରଣରେ ଲୋଟି ।
ହରିନାମକୁ ଯେ ଖଣ୍ଡିର କରଇ ମୁଧୁନାଂ ଯାଏ ତା ଫାଟି ॥
O.L./1270 ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନଭଜନ, ଓଡ଼ିଶା ମ୍ୟୁଜିଅମ୍ ପୋଥି)

ବଳରାମ ଦାସ, ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ, ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ, ଅନନ୍ତ ଦାସ (ଭଜନତତ୍ତ୍ୱ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ) ଯଶୋବନ୍ତ ଦାସ (ଆଗତସାର ଭଜନ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ) ବାଳଙ୍ଗା ଦାସ, ବାରଙ୍ଗ ଦାସ, କୃଷ୍ଣଦାସ, ଗୋବିନ୍ଦ ଭଞ୍ଜ, ଦ୍ୱାରକା ଦାସ, କୃପାସିନ୍ଧୁ ଦାସ, କବି ନୀଳକଣ୍ଠ,

* ରାସ୍ତ୍ରଭାଷା ଜୟନ୍ତୀ ଗ୍ରନ୍ଥ,—ପୃ. ୧୪୭

Digitized by PPRACHIN, SOA

ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଦାସ, ବଲ୍ଲଭ ଦାସ, ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦାସ, ସାଲବେଗ, ରସାନନ୍ଦ ଦାସ, ଦୀନବନ୍ଧୁ ରାଜ ହରିଚନ୍ଦନ, ଗୋପୀନାଥ ତ୍ରିଲୋଚନ ସୁର, ବୀରକିଶୋରଦେବ, ଜୟକୃଷ୍ଣ ଦାସ, ଚଣ୍ଡୀଦାସ (କେହେ ଚଣ୍ଡୀ ଦାସ କହିଛନ୍ତି ଆସ ସାଧୁ ସନ୍ଥଙ୍କର ପାଦ ରଜକୁ), ଆରତି ଦାସ, ରାମଦାସ, ବାମଦେବ (ପଟ୍ଟନାୟକ ?) ଗଜପତି ମୁକୁନ୍ଦଦେବ, ସ୍ୱପ୍ନାନନ୍ଦ, ଭଗୀରଥି, ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦାସ, ନାଥିଆ, ମାଗୁଣି ଦାସ, ନରୋତ୍ତମ ଦାସ—

(ବୈଷ୍ଣବ ଗୋସାଇଁ ଗୁରୁ ପୂରଅ ମନେ ଆଶ,
ପ୍ରାର୍ଥନା କରଇ ସଦା ନରୋତ୍ତମ ଦାସ) ।

ଦ୍ୱିଜ ବିଶ୍ୱନାଥ, ରଘୁ ଅରକ୍ଷିତ, ବନମାଳୀ ଦାସ, ଖଡ଼ସୋଧା (ପଟ୍ଟନାୟକ ?) ପରମାନନ୍ଦ ଦାସ, ବିପ୍ର ନରହରି (ଭଗବତୀ ଠାକୁରାଣୀ ଜଣାଣ O.L./531 ଓଡ଼ିଶା ମ୍ୟୁଜିଅମ୍ ପୋଥି), ଜନାର୍ଦ୍ଦନ, ସାରଙ୍ଗ ଦାସ, ରାମାନୁଜ ଦାସ, ଯଦୁମଣି ପ୍ରହରାଜ, କାହ୍ନୁ ପାଣି, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଦାସ, ନାରାୟଣ ସୁର, କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ନୃପ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିମାଇ, ବ୍ରଜଦାସ, ଗୋବିନ୍ଦ ଦାସ, ଶ୍ୟାମାନନ୍ଦ, ସାମନ୍ତ ସିଂହାର (ଅଭିମନ୍ୟୁ ?) ଢେଙ୍କାନାଳ ରାଜା ବଳରାମ, ବୈରାଗୀ ଦାସ, ଗଦାଧର, ଖିମା ଭୋଇ, ଗୋପୀନାଥ ଦାସ, ରାଜା ବିଶ୍ୱନାଥଦେବ, କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ, ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଓ ଗୌର ଗଜପତି ଆଦି ଶତାଧିକ କବି ବିଭିନ୍ନ ଦେବ ଦେବୀଙ୍କ ଭଜନ ଓ ଜଣାଣରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ଭକ୍ତି ନିସ୍ୟନ୍ଦିନୀରେ ଆପ୍ଲୁତ କରିଛନ୍ତି ।

ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଦେବୀସ୍ତୁତି ବା ମାଳଶ୍ରୀ ରଚନା ମଧ୍ୟରେ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ଦୁର୍ଗା, ମଙ୍ଗଳା, କାଳିକା ଓ ସାରଳା ସ୍ତୁତି, ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ ରଙ୍ଗମାଳଶ୍ରୀ, ଜୟଦୁର୍ଗା ଜଣାଣ, ଦୁର୍ଗା ସ୍ତୁତି, ବୃନ୍ଦାବନ ଦାସଙ୍କ ସର୍ବମଙ୍ଗଳା ଜଣାଣ, ବିପ୍ର ବନମାଳୀଙ୍କ ଦେବୀ ସ୍ତୁତି, ଗୋବିନ୍ଦ ଦାସଙ୍କ ଭଗବତୀ ମାଳଶ୍ରୀ, ବିପ୍ର ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁଙ୍କ କାଳିକା ମାଳଶ୍ରୀ, କୃଷ୍ଣସିଂହଙ୍କ ହିମବନ୍ତୀ ସ୍ତୁତି, ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଦାସଙ୍କ ହିମବନ୍ତୀ ସ୍ତୁତି, ନାରାୟଣ ମର୍ଦ୍ଦରାଜଙ୍କ ଦୁର୍ଗା ମାଳଶ୍ରୀ, ଜଗଦମ୍ବା ସ୍ତୁତି, ହରିହର ମର୍ଦ୍ଦରାଜଙ୍କ ସର୍ବମଙ୍ଗଳା ମାଳଶ୍ରୀ, ଦୁର୍ଗା ମାଳଶ୍ରୀ, ଶୂଳ ମାଳଶ୍ରୀ (ଦୁର୍ଗାସ୍ତୁତି), ମଙ୍ଗଳା ମାଳଶ୍ରୀ, ଉଗ୍ରତାରା ସ୍ତୁତି, ବୃନ୍ଦାବନ ଦାସଙ୍କ ମଙ୍ଗଳା ସ୍ତୁତି, ଗୋଲକ ଦାସଙ୍କ ବୃନ୍ଦାବତୀ ସ୍ତୁତି ଆଦି ରଚନା ଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ।*

---

* ମାଳଶ୍ରୀ O.L./494 ଓଡ଼ିଶା ମ୍ୟୁଜିଅମ୍ ପୋଥି

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଭଜନ ରଚନାରେ ନାୟିକବିମାନଙ୍କ ଯେଉଁ କେତୋଟି ଜଣାଣ ବା ସ୍ତୁତିମୂଳକ କବିତା ମିଳେ, ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ମାଧବୀ ଦାସୀଙ୍କ ଜଣାଣ, ହରପ୍ରିୟା ଦାସୀଙ୍କ ରାମ ଜଣାଣ (O.L./660, ଓଡ଼ିଶା ମ୍ୟୁଜିଅମ୍ ପୋଥି), ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଜେମାଙ୍କ ଜଣାଣ (O.L./1013, ଓଡ଼ିଶା ମ୍ୟୁଜିଅମ୍ ପୋଥି) ଆଦି ଅଳ୍ପ କେତୋଟି କବିତା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଅନନ୍ତ ସାଗର ମଧ୍ୟରେ ନିଜର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ବଜାୟ ରଖିବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇଛି ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଉତ୍ତରାର୍ଦ୍ଧରେ ଗୌଡ଼ୀୟ ମତବାଦର ସାଂଗଠନିକ ପ୍ରଚାର ଫଳରେ ବଙ୍ଗଳା ଓଡ଼ିଆ ପଦାବଳୀର ସମ୍ମିଶ୍ରଣରେ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ତଥା ହୋରି ସଂକୀର୍ତ୍ତନର ରଚନା ହୋଇଥିଲା । ସେହି ଧରଣର ରାସ ରସାମୃତ ରସିକ କବିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବୈଷ୍ଣବ ଦାସ, ରାଧାମୋହନ ଦାସ, ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଦାସ, ଲୋଚନା ଦାସ, ଦୁଃଖିଶ୍ୟାମ ଦାସ, ଗୋବିନ୍ଦ ଦାସ, ଗୌରଚରଣ ଆଦି କବି ଉତ୍କଳର ପୁରପଲ୍ଲୀରେ ସୁଖ୍ୟାତ ।

ଓଡ଼ିଶାର ପୁରପଲ୍ଲୀରେ ଅଦ୍ୟାପି ସହସ୍ର ସହସ୍ର ତାଳପତ୍ର ପୋଥି ଅପ୍ରକାଶିତ ଅବସ୍ଥାରେ ରହିଛି । ସେହି ପୋଥିଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାଚୀନ ତଥା ଅର୍ବାଚୀନ କବିମାନଙ୍କ ରଚିତ ଭଜନ ଓ ଜଣାଣ ଆଦି ଭକ୍ତିଭାବାତ୍ମକ କବିତା ଶତ ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟାରେ ପୂରି ରହିଛି । ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାଶନସଂସ୍ଥାଗୁଡ଼ିକ ପକ୍ଷରୁ ବହୁ ଭଜନ ସଂଗ୍ରହ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । ସେ ସମସ୍ତ ଭଜନର ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖ ଆଲୋଚନା କରିବା ଏହି ସୀମିତ ଭୂମିକାର ପରିସର ମଧ୍ୟରେ ଆଦୌ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

ମଙ୍ଗଳଗୀତ : –

ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ କହିଲେ ସାଧାରଣତଃ ବ୍ରତ, ବିବାହ, ସୁନକ୍ଷତ୍ର ତଥା ବନ୍ଦାପନା ଆଦି ଉତ୍ସବକୁ ବୁଝାଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଆ ଘରେ ଏହି ମଙ୍ଗଳ ଉତ୍ସବରେ ମାଙ୍ଗଳିକ ଗୀତ ଗାନ କରାଯିବାର ପ୍ରଥା ପୂର୍ବାପର ଲୋପ ପାଇଯାଇଥିଲେ ହେଁ, ପ୍ରାଚୀନ କାଳର ରାଜା, ମହାରାଜା ତଥା ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ପରିବାରରେ 'ମଙ୍ଗଳଗୀତ' ଗାଇବାର ପ୍ରଥା ଥିଲା । ଏହି ବିଲୁପ୍ତପ୍ରାୟ

Digitized by PPRACHIN, SOA

'ମଙ୍ଗଳଗୀତ' ଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ନରସିଂହପୁରର ରାଜା ସାଧୁଚରଣ ମାନସିଂହ ହରିଚନ୍ଦନ ମହାପାତ୍ର 'ମଙ୍ଗଳ ସଙ୍ଗୀତ' ନାମରେ ଦୁଇଖଣ୍ଡି ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ।* ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟର ତାଳପତ୍ର ପୋଥି ବିଭାଗରେ ତିନିଖଣ୍ଡି ମଙ୍ଗଳ କାବ୍ୟ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ସଂରକ୍ଷିତ ହୋଇଛି । ଏହି ମଙ୍ଗଳ କାବ୍ୟରେ ବିଶେଷତଃ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଓ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବିବାହକାଳୀନ ମଙ୍ଗଳଗୀତ ସନ୍ନିବେଶିତ ହୋଇଛି । ବିବାହ ଉତ୍ସବରେ ବରକୋଇଲିବୁଡ଼ା, ବରକ୍ଷୀରଅଞ୍ଜଳି, ବର ପାଆଫିଆ, ବର ବରଣ, ·ବର ମୁଗ ବିଷ୍ଠା ଚୂରା, ବର ଗନ୍ଧସରଷଣ, ଜାତକଗଣା, ବରବେଶ, ଧନୁଉତ୍ସବ, ସ୍ୱୟଂବର, କନ୍ୟା କୋଇଲବୁଡ଼ା, ଖଇଅଞ୍ଜଳି, ଲବଣଚଉଁରା, ଜୁଆକଉଡ଼ି ଖେଳ, ଚଉଠୁରାତି, ରାମ କର୍ଣ୍ଣବେଧ, ସୀତା ବନ୍ଦାପନା, ଗୋବନ୍ଦମଙ୍ଗଳ ଓ କୃଷ୍ଣମଙ୍ଗଳ ଆଦି କୃତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଭିନ୍ନ କବିଙ୍କ ରଚିତ ଗୀତ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ଏହି ଗୀତଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଶିବପ୍ରିୟା ଜେମାଦେଈ, ଚିତ୍ରମାଳୀ ଜେମାଦେଈ, ରତ୍ନମାଳୀ ଜେମାଦେଈ, ମନୋରମା ଜେମାଦେଈ, କୃଷ୍ଣପ୍ରିୟା ଜେମାଦେଈ ପ୍ରଭୃତି ପାଞ୍ଚଜଣ ନାରୀକବିଙ୍କ ରଚିତ ଗୀତସମେତ ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ନୃପତି, ବିରୋଳି ସାଆନ୍ତ, ବାଲୁଙ୍କୀଶ ନୃପ, ଅରକ୍ଷିତ ରଘୁ, ପୀତାମ୍ବର ଭଞ୍ଜ, କୃପାସିନ୍ଧୁ ସିଂହଦେବ, ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭୂୟାଁ, ବାଣପୁର ହରିଚନ୍ଦନ· କୁଞ୍ଜବିହାରୀ, କ୍ଷିତିପୁବର ଭଞ୍ଜ (ଘନଭଞ୍ଜ ?), ପଦ୍ମନାଭ ଭଞ୍ଜ, ନୃପ ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ· କୃପାସିନ୍ଧୁ ଗ୍ରେଷ୍ଠରାୟ, ଚକ୍ରଧର ଭଞ୍ଜ· ଯଦୁମଣି ଭୃଙ୍ଗ, ଗୋପୀନାଥ ଭୃଙ୍ଗ, ଗୌରଚନ୍ଦ୍ର ଭ୍ରମରବର ମାନସିଂହ ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଆଦି ବହୁ କବିଙ୍କ ଗୀତ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି ।

ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଆଲୋଚକ ଡକ୍ଟର ଜାନକୀବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି (ଭରଦ୍ୱାଜ)ଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ 'ଓଡ଼ିଆ ଗୀତିକାବ୍ୟ'**ରେ ରାଜମଣି ଜେମାଦେଈ, ମୀନମଣି ଜେମାଦେଈ, ମରକତମଣି ଜେମାଦେଈ, ନୟନମାଳୀ ଜେମାଦେଈ, ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଜେମାଦେଈ ଆଦି ନାରୀକବିଙ୍କ ରଚିତ ମଙ୍ଗଳଗୀତ-ସମେତ ଏକତିରିଶ ଜଣ ପୁରୁଷ କବିଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ଗୀତର ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି ।

---

* ଓଡ଼ିଆ ଗୀତିକାବ୍ୟ, ଲେଖକ—ଡକ୍ଟର ଜାନକୀବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି, ପୃ. ୧୩୧

** ଓଡ଼ିଆ ଗୀତିକାବ୍ୟ, ପୃ. ୧୩୧-୩୩

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ସପ୍ତଦଶ ଓ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ବଙ୍ଗଳା ସାହିତ୍ୟରେ ଅନେକ ମଙ୍ଗଳଗୀତ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । ସେହି ବଙ୍ଗଳା ମଙ୍ଗଳଗୀତ-ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଃଖିଶ୍ୟାମ ଦାସଙ୍କ ଗୋବିନ୍ଦ ମଙ୍ଗଳ, ତ୍ରିଲୋଚନ ଦାସଙ୍କ ଚୈତନ୍ୟ ମଙ୍ଗଳ, ଦାରିକା ଦାସଙ୍କ ମନସା ମଙ୍ଗଳ, ଭାରତ-ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ମଙ୍ଗଳ, କବି କଙ୍କଣଙ୍କ ଚଣ୍ଡିକା, ଅଭୟା ଓ କାଳିକା ମଙ୍ଗଳ, ନିତ୍ୟାନନ୍ଦଙ୍କ ଶୀତଳା ମଙ୍ଗଳ ଆଦି ପ୍ରଧାନ । ତେଣୁ ଅନୁମାନ କରାଯାଏ ଉଭୟ ରାଜ୍ୟରେ ଏକକାଳୀନ ମଙ୍ଗଳ କାବ୍ୟର ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା ଏବଂ ପରସ୍ପରର ସାହଚର୍ଯ୍ୟରେ ଉଭୟ ବଙ୍ଗ ଓ ଉତ୍କଳ ଦେଶର ସାହିତ୍ୟରେ ମଙ୍ଗଳଗୀତ ରଚିତ ହୋଇ ଉଭୟ ଭାଷାର ସାହିତ୍ୟକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିଛି ।

ପାଲା :—

ପାଲା କହିଲେ ସାଧାରଣତଃ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପାଲାକୁ ବୁଝାଇ-ଥାଏ । ଏହି ସତ୍ୟନାରାୟଣଙ୍କର ପୂଜା 'ସ୍କନ୍ଦ ପୁରାଣ'ର ଅବନ୍ତୀ ଖଣ୍ଡର ରେବା ଉପଖଣ୍ଡରେ ଋଣଗୋଟି ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି ।※ ଏତଦ୍-ବ୍ୟତୀତ ପାଲା ସମ୍ବନ୍ଧରେ 'ଭବିଷ୍ୟ ପୁରାଣ'ରେ ସାମାନ୍ୟ ଭୂମିକା ରହିଛି । ଭାରତରେ ମୁସଲ୍‌ମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ସେମାନଙ୍କର ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ଆକ୍ରମଣରୂପକ ଆଶୁ ବିପଦରୁ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନିଜର ଦେବଦେବୀମାନଙ୍କୁ ଆସନ୍ନ ଧ୍ୱଂସମୁଖରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମର ସଂରକ୍ଷକମାନେ ଇସ୍‌ଲାମ୍ ଧର୍ମର ସତ୍ୟପୀରଙ୍କୁ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ଆଖ୍ୟାଦେଇ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପାଲାର ପ୍ରଚଳନ କରାଇଥିଲେ ।

ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବତଃ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଏହି ପାଲା ବା ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପାଲାର ଆରମ୍ଭ ଓଡ଼ିଶା ତୁଳନାରେ ପ୍ରାଚୀନ ବୋଲି ମନେହୁଏ । ଅବଶ୍ୟ 'ପଞ୍ଚପୀର' ପୂଜାର ପ୍ରଚଳନ ପଞ୍ଜାବରେ ପ୍ରଥମେ ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଥିଲା; ତତ୍ପରେ ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୪ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଆଡ଼କୁ

※ ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକନୃତ୍ୟ ପାଲା, ଲେଖକ—ଶ୍ରୀ ରବିନାରାୟଣ ଦାଶ, ନବଜୀବନ, ୧୧ଶ ବର୍ଷ, ୯ମ, ୧୦ମ ସଂଖ୍ୟା, ପୃ. ୫୭୯ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

କିମ୍ବା ୧୫ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଆରମ୍ଭରେ ବଙ୍ଗଳାରେ ଏହି ପାଲ୍ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । *

ଇସ୍‌ଲାମ୍ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀଙ୍କର ଆକ୍ରମଣରୁ ସ୍ୱଦେଶର ଦେବଦେବୀ ତଥା ମନ୍ଦିରଗୁଡ଼ିକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ସମାଜପତି-ମାନେ ଏହି 'ପାଲ୍'ର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିଥିବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ଓଡ଼ିଶାରେ 'ପାଲ୍'ର ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ. ଅ. ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗ ବା ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ଭାଗ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରିବା ଅସମୀଚୀନ ନୁହେଁ ।

ବଙ୍ଗଳା ସାହିତ୍ୟରେ ପାଲ୍ ପୁସ୍ତକର ପ୍ରଣେତାରୂପେ ରାମେଶ୍ୱର, ଫକୀର ରାମଦାସ, ଦ୍ୱିଜ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର, ଦ୍ୱିଜ ରାମକୃଷ୍ଣ କବିଚନ୍ଦ୍ର, ଅଯୋଧ୍ୟା ରାମରାୟ ଓ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଆଦି କବିମାନଙ୍କୁ ଗୌରବ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଏ । ସେହିମାନଙ୍କ 'ପାଲ୍' ରଚନାରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧହୋଇ ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବତଃ କବି କର୍ଣ୍ଣ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଓଡ଼ିଆ ପାଲ୍ ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଥିଲେ ।

କବି କର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସବିଶେଷ ବିବରଣୀ ମିଳୁ ନ ଥିଲେ ହେଁ ତାଙ୍କୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର କବି ବୋଲି ନିଃସନ୍ଦେହରେ କୁହାଯାଇପାରେ । କବି କର୍ଣ୍ଣ ଓଡ଼ିଆ ଓ ବଙ୍ଗଳା ମିଶା ଭାଷାରେ ପାଲ୍ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ କରି ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳନ କରାଇଥିଲେ । କବି କର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ରଚନାରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ କବି ବଲ୍ଲଭ, ଭୃଗୁରାମ, ଦ୍ୱିଜ ବିଶ୍ୱମ୍ଭର, ଦ୍ୱିଜ ବାସୁଦେବ, ଦ୍ୱିଜ ବିଶ୍ୱନାଥ ଆଦି କବିମାନେ ବଙ୍ଗଳା ଓଡ଼ିଆ ମିଶା ତଥା ବିଶୁଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ ପଦାବଳୀରେ ପାଲ୍ ପୁସ୍ତକମାନ ରଚନା କରିଥିଲେ ।

ପ୍ରଥମେ ଓଡ଼ିଶାରେ 'ଷୋଳ ପାଲ୍'ର ପ୍ରଚଳନ କରାଯାଇଥିଲା । ଦ୍ୱିଜ ବିଶ୍ୱନାଥଙ୍କ ରଚିତ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ଜନ୍ମପାଲାରେ ଷୋଳପାଲାର ନାମଗୁଡ଼ିକରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ତତ୍କାଳୀନ ଓଡ଼ିଶାରେ (୧) ସତ୍ୟନାରାୟଣ ଜନ୍ମପାଲ୍, (୨) ପଦ୍ମଲୋଚନ ପାଲ୍, (୩) ଗୁଡ଼ିଆଣଙ୍କର, (୪) ବିଦ୍ୟାଧର, (୫) ମର୍ଦ୍ଦିଗାଜୀ ଜନ୍ମ, (୬) ମର୍ଦ୍ଦିଗାଜୀ ବିଭା, (୭) ମଦନସୁନ୍ଦର, (୮) ଶ୍ରୀବନ୍ତ ସୌଦାଗର, (୯) ଅଭିନ୍ନ ମଦନ, (୧୦) ଦୁର୍ଜନ ରାଜନ, (୧୧) ହେରାବୃନ୍ଦ,

* ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକନୃତ୍ୟ ପାଲା, ନବଜୀବନ, ୧୧ଶ ବର୍ଷ, ୯ମ ସଂଖ୍ୟା, ପୃ. ୫୮୦ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

(୧୨) ମନୋହର ଫାଶିଆର, (୧୩) କାଠୁରିଆ, (୧୪) ଉଗ୍ରତାରା, (୧୫) କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର, (୧୬) ଲକ୍ଷ୍ମଣକୁମର ପାଲା ପ୍ରମୁଖ ଷୋଳ ଗୋଟି ପାଲା ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । *

ଅବଶ୍ୟ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଚନ୍ଦ୍ରାଙ୍ଗଦ ପାଲା, ସଦାନନ୍ଦ ପାଲା, ଭ୍ରମରବର ପାଲା, ରଙ୍ଗଲତା ପାଲା, ଶ୍ୱେତବସନ୍ତ ପାଲା, ଜୟାନନ୍ଦ ପାଲା, ରତ୍ନଚୂଡ଼ାମଣି ପାଲା, ହରିଅର୍ଜ୍ଜୁନ ପାଲା, ଦଶାବତାର ପାଲା ଆଦି ନାମରେ ଅନେକ ପାଲା ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ କରାଯାଇ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ହେଲା ।

ପାଲାଗୁଡ଼ିକର ବିଷୟବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ କୌଣସି ଏକ ଦୁଃସ୍ଥ ଲୋକର ଦୁଃଖ ଦୂର କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରଥମେ ଫକୀର ବେଶରେ ସତ୍ୟପୀର ବା ସତ୍ୟନାରାୟଣ ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପାଲା କରିବା ଲାଗି ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଛନ୍ତି ଏବଂ ପାଲାର ବିଧିବିଧାନ ତଥା ପୂଜାସମ୍ଭାର ଆଦିର ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇଛନ୍ତି । ତତ୍ପରେ ସେହି ବ୍ୟକ୍ତି 'ପାଲା' ଆରମ୍ଭ କରି ତାତ୍କାଳୀନ ଦୁଃଖରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିଛି । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ପାଲାର ପ୍ରଚାର ଖୁବ୍ ବଢ଼ିଯାଇଛି ଏବଂ ଅନ୍ୟ କେହି ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀର ଧନିକ ବା ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ପାଲାର ନିନ୍ଦା କରି ଦଣ୍ଡଭୋଗ କରିଛି ଅଥବା ଅନ୍ୟ କେହି ପାଲା ମାନସିକ କରି ଭୁଲି ଯାଇଥିବାରୁ ତାକୁ ଦଣ୍ଡଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଛି । ସେହି ସମୟରେ ସତ୍ୟପୀର ଛଦ୍ମବେଶରେ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ପାଲା ମାନସିକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସ୍ମରଣ କରାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ସେ ନିଜର ଭୁଲ୍ ଲାଗି କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା ମାତ୍ରେ ଦୁଃଖରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇଛି ।

ଅନ୍ୟ କେହି ପାଲା ପ୍ରତି ଭକ୍ତି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ସତ୍ୟପୀରଙ୍କ କୃପା ଲାଭ କରିଥିବାରୁ ଅକାଳମୃତ୍ୟୁ ବା ଅପମୃତ୍ୟୁ ଆଦିରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଛି ଏବଂ ତା'ପରେ, ଧୀରେ ଧୀରେ ପାଲା ଲୋକସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ହେବା ଫଳରେ ସତ୍ୟପୀର ବା ସତ୍ୟନାରାୟଣଙ୍କ ମହିମା ବ୍ୟାପକ ହୋଇଯାଇଛି ।

* ପାଲା, O.L/418, ଓଡ଼ିଶା ମ୍ୟୁଜିୟମ୍ ପୋଥି

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଏହି ଧରଣର କଥାବସ୍ତୁର ସାମାନ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ବିଭିନ୍ନ ପାଲାର କାହାଣୀ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି ଏବଂ ସବୁ ସ୍ଥଳରେ ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟ-ପୀରଙ୍କ ମହିମା ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରାଯାଇଛି ।

ଷୋଳପାଲା ବ୍ୟତୀତ ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ 'ବନ୍ଦନା ପାଲା' ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାରେ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । ଉକ୍ତ ପାଲାର କବି ମଧ୍ୟ କେତେକ ପୋଥିରେ ଶଙ୍କର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ ପୋଥିରେ କବି କର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି ଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଛି । କିନ୍ତୁ ଯାହାହେଉ, ଉକ୍ତ ବନ୍ଦନା ପାଲାରେ ଓଡ଼ିଶାର ଦେବଦେବୀମାନଙ୍କୁ ଯେପରି ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି, ସେଥିରୁ କବିଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ନିଃସନ୍ଦେହରେ ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରିବ ।

"ବନ୍ଦୁଂ ଦେବ ନାରାୟଣ ଯୋଡ଼ି ଦୁଇ ହାଥ ।
ବଳଭଦ୍ର ସୁଭଦ୍ରା ବନ୍ଦୁ ଆଉ ଜଗନ୍ନାଥ ॥
× × ×
ଭଦ୍ରକେ ବନ୍ଦିଲଉଂ ଦେବୀ ଭଦ୍ରକାଳୀ ।
× × ×
ଯାଜପୁରେ ବନ୍ଦିଲଇଂ ବିରଜା ଚରନ ।
ଆଦ୍ୟଶକ୍ତି ବୋଲି ପାଦେ ପଶିଲୁ ଶରନ ॥
× × ×
ତାର ଆଗେ ଗଯ୍ଯାଳଭି କରିଲୁ ବନ୍ଦନ ।
× × ×
କଟକର ଚଣ୍ଡୀ ବନ୍ଦୁଂ ବାରବାଟୀ ଦ୍ୱାରେ ।
× × ×
କଟକରେ ବନ୍ଦିଲଉଂ ଗୋଦଡ଼ିଆ ପୀର ।
ଯାହାର ଦର୍ବାରେ ସାଜେ ଲୁହାର ଝିଞ୍ଜିରି ॥
କଇଲାସେ ବନ୍ଦୁ ଦେବ ଗିରି ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ।
ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ପାଦେ ପଶିଲୁ ଶରନ ॥
× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

(ଏକଶଦ୍ଧ ବୃଭ)

ଆବର ବନ୍ଦିଲୁଂ ଆମି ଯେକାମ୍ବର ନାଥ ।
ବାରେ ବାରେ ବନ୍ଦିଲୁଙଂ ପ୍ରଭୁ ଲୋକନାଥ ॥

× × ×

ଯମେଶ୍ୱର ପାଦେ ଆମି ପଶିଲୁଂ ଶରନ ।

× × ×

ଆବର ବନ୍ଦିଲୁଂ ଆମି ମାର୍କଣ୍ଡେଯୃଶ୍ୱର ।
ତକ୍ୱଂ ପଛେ ବନ୍ଦିଲୁଙଂ ବାଲେଙ୍କେ ଈଶ୍ୱର ॥
ବେଲେଶ୍ୱର ନାମେ ବନ୍ଦୁଂ ଯେକ ମହାଦେବ ।

× × ×

ଅଲ୍ଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦିଲୁଙଂ ସ୍ୱପ୍ନେଶ୍ୱର ଆଦି ।

× × ×

ଶ୍ରୀକବି କର୍ଣ୍ଣତେ ଗାଏ ସତ୍ୟପୀର ପାଏ ।

× × ×

କବି କର୍ଣ୍ଣ ବଲେ ଆମି ପଡ଼୍ୟାଛେ କାଲାମ ।
ସତ୍ୟପୀର ପାଦେ ଆମି ହାଜାରେ ସଲାମ ॥"*

ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ସମୟରେ ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଗୌଡ଼ୀୟ କବି-ମାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ଅନେକ ଓଡ଼ିଆ କବି ବଙ୍ଗଳା ଓ ବଙ୍ଗଳା ମିଶା ଓଡ଼ିଆରେ ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରି ସ୍ୱପ୍ରତିଭାର ପରାକାଷ୍ଠା ଦେଖାଇ-ଥିଲେ । ସେହି ପ୍ରଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ କବି କର୍ଣ୍ଣ ଆଦି କବିମାନେ ବଙ୍ଗଳା ମିଶା ଓଡ଼ିଆରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ସପ୍ତଦଶ ଓ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ପାଲା ପୁସ୍ତକର ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ଅନେକ କବି ମଧ୍ୟ ବିଶୁଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ ପଦାବଳୀର ପ୍ରୟୋଗରେ ପାଲା ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ।

ଏହି ପାଲା ଗୀତଗୁଡ଼ିକ ଲୋକସମାଜରେ ବହୁଳ ପ୍ରଚାର ହେବା ଫଳରେ ଏହା କାଳକ୍ରମେ ଲୋକଗୀତର ଆଖ୍ୟା ଧାରଣ କରିଛି । ଏହି 'ପାଲା' ପ୍ରଚଳନ ହେବା ପରେ ପରେ ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏହାର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ରୂପ 'ଦାସକାଠିଆ'ର ସୃଷ୍ଟିହେଲା ।

---

* ପାଲା ବନ୍ଦନା, O.L./1069, ଓଡ଼ିଶା ମ୍ୟୁଜିଅମ୍ ପୋଥି

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଯାହାହେଉ, ବନକୁ ବନ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଫଳରେ ଷୋଳ ଖଣ୍ଡି ପାଲା ପୁସ୍ତକର ସଂଖ୍ୟା କ୍ରମେ ବଢ଼ିଶ ପାଲା ହେବାକୁ ଯାଉଛି । ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଆମକୁ ଆହୁରି ନୂତନ ତଥ୍ୟ ଯୋଗାଇବ ।

ଓଡ଼ିଆ ଗୀତସାହିତ୍ୟର ଆଲୋଚନା କ୍ରମେ ଯେତେଗୋଟି ବିଭାବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଭୂମିକାରେ ବିବରଣୀ ଦିଆଯାଇଛି, ତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଚଳିତ କେଳା କେଳୁଣୀ ଗୀତ, ଶବର ଶବରଣୀ ଗୀତ, ଧାଙ୍ଗଡ଼ା ଧାଙ୍ଗିଣୀ ଗୀତ, ବଣମଲ୍ଲୀ ଗୀତ ତଥା ଅନାମଧେୟ ବହୁ ରାଗରାଗିଣୀ ସମନ୍ୱିତ ଗୀତର ସଂଖ୍ୟା କଳନା କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଅଦ୍ୟାପି ଲୋକମୁଖରେ ପ୍ରଚଳିତ ହଳିଆ ଗୀତ, ରଜଦୋଳି ଗୀତ, କୁଆଁର ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ ଗୀତ, ଚଢ଼ାକୁଣ୍ଢା ଗୀତ, ସାପୁଆକେଳା ଗୀତ, ବାଉଁଶରାଣୀ ଗୀତ, ଘୋଡ଼ାନାଚ ଗୀତ ତଥା ବାରମାସୀ ଗୀତ ଆଦି ଶହ ଶହ ଲୋକଗୀତ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳେ । କୌଣସି ସମୟରେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ କେହି ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବାର ଯୋଜନା କରି ନାହିଁ କିମ୍ବା ଅଧିକାଂଶ ଗୀତରେ କବି ନିଜର ନାମ ଭଣିତାରେ ଦେବାର ପ୍ରୟାସ କରି ନାହିଁ । କେବଳ ପରମ୍ପରାକ୍ରମେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଶୁଣି ଶୁଣି ଆଜି ଲୋକସମାଜରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଶ୍ରୁତିପସରା ହୋଇ ରହିଛି । କିନ୍ତୁ ଆଧୁନିକତାର ବ୍ୟାପକ ପ୍ରଭୃତି ଫଳରେ ଲୋକଗୀତଗୁଡ଼ିକ କ୍ରମେ ଲୋପ ପାଇଯାଉଛି ଏବଂ ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବତଃ ସେଗୁଡ଼ିକ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ଦଶକ ପରେ ଲୋକସମାଜରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଲୋପ ହୋଇଯିବ ।

ରାମ ସାହିତ୍ୟ

ପୁରାଣପୁରୁଷ ମହର୍ଷି ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା "ମା ନିଷାଦ ପ୍ରତିଷ୍ଠାଙ୍କ" ଆଦି ଶାଶ୍ୱତ ବାଣୀ ନିସୃତ ହେବାପରେ ପୁରାଣ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଜୀବନଚରିତ ଉପରେ ଆଲୋଚନା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ହିମାଳୟଠାରୁ କୁମାରୀକା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୋକମୁଖରେ ରାମଚରିତ ଗୀତ ହୋଇ ଭାରତବର୍ଷର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ବ୍ୟକ୍ତିର ହୃଦୟରେ ଏକ ଅନିର୍ବଚନୀୟ ଆନନ୍ଦର ଉତ୍ସ ଖେଳିଗଲା । ପିତୃସତ୍ୟପାଳକ ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ଆଦର୍ଶ ଭ୍ରାତୃଭକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ତ୍ୟାଗୀ ରାଜର୍ଷି ଭରତ, ସତୀ ତଥା ସାଧ୍ୱୀ ସୀତାଙ୍କ ଜୀବନଚରିତ ସାଧାରଣ ଜନତା ଉପରେ ଗଭୀର ପ୍ରଭାବ ପକାଇଲା ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ପୁରାଣଗୁଡ଼ିକରେ ବହୁ ଚରିତ୍ରର ଅବତାରଣା କରାଯାଇଥିଲେ ହେଁ, ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ପରି ନିର୍ମଳ, ନିଷ୍କାପୂର୍ଣ୍ଣ ଚରିତ୍ର କୁତ୍ରାପି ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏଣୁ ସେହି ମହନୀୟ ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ କେବଳ ଭାରତରେ କାହିଁକି, ବିଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ରାମଭକ୍ତିର ନିର୍ମଳଧାରା ପ୍ରବାହିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସମାଲୋଚକ ଡକ୍ଟର ପର୍ଶୁରାମ ଚତୁର୍ବେଦୀ "ବିଦେଶରେ ବୈଷ୍ଣବମତ" ଶୀର୍ଷକ ଇଂରାଜୀ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଭାରତ ବାହାରେ କିପରି ରାମଭକ୍ତିଧାରା ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଥିଲା ତାର ଏକ ବିଶଦ୍ ବିବରଣୀ ଦେଇଛନ୍ତି (*) । ସେଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଇଣ୍ଡୋଚୀନ (ଆଧୁନିକ ନାମ ଭିଏତ୍‌ନାମ)ର 'ଆନାମ୍' ନାମକ ପ୍ରଦେଶରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀରେ ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କ କୃତ ରାମାୟଣର ପ୍ରଚାର ବିଶେଷଭାବରେ ହୋଇଥିଲା । ରାଜା 'ପ୍ରକାଶ ଧରମ୍'ଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ (ଖ୍ରୀ. ଅ. ୬୫୩— ୬୭୮) ସେଠାରେ ମହର୍ଷି ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କର ଗୋଟିଏ ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯାଇ ତାଙ୍କୁ ଭଗବାନଙ୍କର ଏକ ଅବତାରରୂପେ ପୂଜା କରାଯାଉଥିଲା ।

କାମ୍ବୋଡ଼ିଆର ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ଭାଷାରେ ରାମାୟଣର କଥାବସ୍ତୁର ଅବଲମ୍ବନରେ ଏକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥଟି 'ଖ୍ମେର୍' ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଛି । ଶ୍ୟାମଦେଶର ଭାଷାରେ 'ରାମ କିଏନ୍' ନାମରେ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଥିଲା । ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବ ଶ୍ୟାମର କଥିତ ଭାଷା 'ଲାଓ'ରେ ଲେଖା-ଯାଇଥିବା ରାମଚରିତ ସେଠାର ସାଧାରଣ ଜନତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆଗ୍ରହ ସହକାରେ ପାଠ କରାଯାଏ । ଇଣ୍ଡୋଚୀନ୍, କାମ୍ବୋଡ଼ିଆ ଓ ଶ୍ୟାମ ବ୍ୟତୀତ ବର୍ମା, ଜାଭା, ମାଳୟ ଓ ତିବ୍ବତ ଆଦି ଦେଶମାନଙ୍କରେ ରାମସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଚାର ବିଶେଷଭାବରେ ହୋଇଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଏ ।

ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ଆଦିଗ୍ରନ୍ଥ ବେଦରେ ମଧ୍ୟ ରାମାୟଣର ଆଦର୍ଶ-ନାୟିକା ସୀତାଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । 'ଋଗ୍‌ବେଦ'ର ଗୋଟିଏ ମନ୍ତ୍ରର ଅର୍ଥ ଏଠାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା—

---

* 'Vaishnvism in foreign land' by Dr. Parsuram Chaturvedi, Amrit Bazar Patrika, Puja Special, 1959.

Digitized by PPRACHIN, SOA

"ହେ ସୌଭାଗ୍ୟବତି ସୀତେ ! ଆମ୍ଭେମାନେ ଆପଣଙ୍କର ସ୍ତୁତି କରୁଅଛୁଁ । ଆପଣ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଧନ ଓ ସୁନ୍ଦର ଫଳ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ । ପୂଷା ସୀତାଙ୍କୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରନ୍ତୁ (*) ।" ଆଦିପୁରାଣ ରାମାୟଣର ଲୋକପ୍ରିୟତା ବୃଦ୍ଧିପାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ ରାମାୟଣର ଚରିତ ଅବଲମ୍ବନରେ କାବ୍ୟ, ନାଟକ ପ୍ରଭୃତି ରଚନାର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଥିଲା । ସରସ୍ୱତୀପୁତ୍ର କାଳିଦାସଙ୍କର ଅମର ଲେଖନୀରୁ ନିସୃତ 'ରଘୁବଂଶ ମହାକାବ୍ୟ' ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷରେ ବିଶେଷ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଛି । ସେହି ପରମ୍ପରାର ଅନୁସରଣ-କରି ଭବଭୂତିଙ୍କର 'ଉତ୍ତର ରାମ ଚରିତ', 'ମହାବୀର ଚରିତ' ଆଦି ଦୃଶ୍ୟକାବ୍ୟ ଲୋକସମାଜରେ ବିଶେଷ ଆଦୃତ ହୋଇଥିଲା । ଉପରୋକ୍ତ ଦୁଇଜଣ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ବିଦ୍ୱାନ୍‌ଙ୍କର ମାର୍ଗ ଅନୁସରଣ କରି 'ଅନର୍ଘରାଘବ ନାଟକ', 'ରାମାଭ୍ୟୁଦୟ ମହାକାବ୍ୟ', 'ରାଘବନୈଷଧୀୟ ମହାକାବ୍ୟ', 'ରାଘବପାଣ୍ଡବୀୟ ମହାକାବ୍ୟ', 'ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଯଶଃପ୍ରବନ୍ଧ', 'ରାମବିବାହ କାବ୍ୟ', 'ଶ୍ରୀରାମାବତାର ପ୍ରକୀର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରବନ୍ଧାବଳୀ', 'ଚମ୍ପୂ ରାମାୟଣ', 'ଉନ୍ମତ୍ତରାଘବ ନାଟକ', 'ପାଦୁକା ବିଜୟ ନାଟକ' ତଥା 'ପ୍ରତିମା ନାଟକ' ଆଦି ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଣୀତ ହୋଇ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟର ବିଜୟ ବୈଜୟନ୍ତୀ ଉଡ଼ାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ, ଲୋକଚରିତ୍ର ନିର୍ମାଣ ଦିଗରେ ବିଶେଷ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା ।

ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟରେ ରାମାୟଣର ପ୍ରଚାର କେଉଁ ସମୟରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ତାହାର ସଠିକ ବିବରଣୀ ଦେବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ତଥାପି ଖ୍ରୀ. ଅ. ସପ୍ତମ-ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ପ୍ରାନ୍ତୀୟ ଭାଷାର ମାଧ୍ୟମରେ ରାମାୟଣର ରଚନା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ରାମଚରିତ ଅବଲମ୍ବନରେ ସଂସ୍କୃତ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ପ୍ରଣୟନ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଶିଳ୍ପ ଓ କଳାକ୍ଷେତ୍ରରେ ରାମାୟଣର ଅପ୍ରତିହତ ପ୍ରଭାବ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । (**) ବୀରକୁଳତିଳକ ମହାମେଘ

---

* ବୈଦିକ ସାହିତ୍ୟ, ଲେଖକ—ରାମଗୋବିନ୍ଦ ତ୍ରିବେଦୀ, ପୃ. ୭୬

** 'ଓଡ଼ିଶାର ଶିଳ୍ପ ଓ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରାମାୟଣର ପ୍ରଭାବ', ଲେଖକ—ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କେଦାରନାଥ ମହାପାତ୍ର, 'ଝଙ୍କାର', ନବମ ବର୍ଷ, ଏକାଦଶ ସଂଖ୍ୟା ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ବାହନ, ମହାରାଜ ଖାରବେଳଙ୍କ ସମୟରୁ ଅନେକଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୈନ ଧର୍ମର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦେଖାଦେଇଥିଲା । ତତ୍‌ପରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜବଂଶଗୁଡ଼ିକରେ ବୌଦ୍ଧ, ଶୈବ, ଶାକ୍ତ ଓ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମର ସମନ୍ୱୟ ଏପରି ଭାବରେ ଘଟିଥିଲା ଯେ, ତାହା ଆଜି ଗବେଷକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏକ କୌତୂହଳ ଉଦ୍ଦୀପକ ହୋଇଛି । ଓଡ଼ିଶାରେ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରଭାବ ଗଙ୍ଗବଂଶର ରାଜତ୍ୱ ପରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବିଶେଷ ପ୍ରତିପତ୍ତି ହାସଲ କରିଥିଲେ ହେଁ ତତ୍‌ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଶାର ଶିଳ୍ପ ଓ କଳାକ୍ଷେତ୍ରରେ ରାମାୟଣର ପ୍ରଭାବ କୌଣସି ଗୁଣରେ କମ୍ ନ ଥିଲା । ଗବେଷକମାନଙ୍କର ଆଲୋଚନାରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଖ୍ରୀ. ଅ. ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଓଡ଼ିଶାର ମନ୍ଦିର ଗାତ୍ରରେ ରାମାୟଣ ଦୃଶ୍ୟାବଳୀର ଅଙ୍କନ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା ।

ଭୁବନେଶ୍ୱରର ପ୍ରାଚୀନତମ ଲକ୍ଷ୍ମଣେଶ୍ୱର, ଭରତେଶ୍ୱର ଓ ଶତ୍ରୁଘ୍ନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରତ୍ରୟରେ ଖୋଦିତ ରାମାୟଣର ଦୃଶ୍ୟାବଳୀ ଆଜିସୁଦ୍ଧା ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ ଅଭିଭୂତ କରାଉଛି । ଲକ୍ଷ୍ମଣେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରରେ ମହାପ୍ରତାପୀ ଅସୁରରାଜ ରାବଣ ଦ୍ୱାରା କୈଳାସ ପର୍ବତର ଉତ୍‌ପାଟନ ଦୃଶ୍ୟ ଅତି ସୁନ୍ଦରଭାବରେ ଖୋଦିତ ହୋଇଛି । ସେହି ତିନୋଟି ମନ୍ଦିରର ଗାତ୍ରରେ ରାମ-ରାବଣ ଯୁଦ୍ଧର କେତେକ ଦୃଶ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଦର୍ଶକଙ୍କୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରେ ।

ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଜାଳେଶ୍ୱରରେ ମଧ୍ୟ ରାମାୟଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ମାୟାମୃଗ ବଧ, ସପ୍ତଶାଳ ଛେଦନ, ବାଳୀବଧ ତଥା ବାନର ସୈନ୍ୟବାହିନୀର ମୁଖ୍ୟ ସଦସ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧକାଳୀନ ମନ୍ତ୍ରଣା ତଥା ଅନ୍ୟ କେତେକ ଦୃଶ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଉତ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି । ଏହି ମନ୍ଦିରଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟତୀତ, ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିରର ଜଗମୋହନ ବାଡ଼ରେ ମଧ୍ୟ ରାମାୟଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଯୁଦ୍ଧ-କାଳୀନ ଦୃଶ୍ୟାବଳୀ ଖୋଦନ କରାଯାଇ ଉତ୍କଳୀୟ କଳାର ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦନ କରାଯାଇଛି ।

କେବଳ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ କାହିଁକି, ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଅଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରାଚୀନଦୀ ତଟବର୍ତ୍ତୀ ଚଉରାଶି ଗ୍ରାମର ବାରାହୀ ଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ମାୟାମୃଗ ବଧ, ସୀତାହରଣ, ଜଟାୟୁ ମରଣ, ସପ୍ତଶାଳ ଛେଦନ, ବାଳୀବଧ, ସେତୁବନ୍ଧନ ଆଦି ରାମାୟଣର ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଘଟଣାବଳୀ

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଖୋଦନ କରାଯାଇଛି । ଐତିହାସିକମାନଙ୍କ ଗବେଷଣାରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଉପରୋକ୍ତ ମନ୍ଦିରଗୁଡ଼ିକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଷଷ୍ଠ, ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀ ମଧ୍ୟରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି କଳାକୃତିର ପରମ୍ପରାରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ଗ୍ରାମୀଣ କଳାକ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ 'ରାମାଭିଷେକ' ଆଦି ପରମ୍ପରା ଶତାବ୍ଦୀର ଏକ ଧାରାରୂପେ ଚାଲିଆସୁଅଛି ।

ଓଡ଼ିଶାର କଳା ଓ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ସଂସ୍କୃତଜ୍ଞ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ ବିଦ୍ୱାନ୍‌ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରାମ ଚରିତର ଅବଲମ୍ବନରେ ଅନେକ ସଂସ୍କୃତ-ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଣୀତ ହୋଇଥିଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଅଷ୍ଟମ-ନବମ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଖ୍ୟାତ କବି ମୁରାରି ମିଶ୍ର 'ଅନର୍ଘ ରାଘବ' ନାମକ ଏକ ଭାରତ ବିଖ୍ୟାତ ନାଟକ ରଚନା କରି ଓଡ଼ିଶାର ବଡ଼ ଠାକୁର ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର କୌଣସି ଏକ ଯାତ୍ରାରେ ପ୍ରଥମ ଅଭିନୟ କରାଇଥିଲେ । କବି ମୁରାରି ଅନର୍ଘ ରାଘବ ପ୍ରସ୍ତାବନାରେ ଲେଖିଛନ୍ତି—"ଅଳମତିବିସ୍ତରେଣ; ଭୋ ଭୋ ଲବଣୋଦବେଳାବନାଳୀତମାଳତରୁକନ୍ଦଳସ୍ୟ ତ୍ରିଭୁବନ-ମୌଳିମଣ୍ଡନମହାନୀଳମଣେଃ କମଳାକୁଚକଳସକସ୍ତୂରିକାପତ୍ରାଙ୍କୁରସ୍ୟ ଭଗବତଃ ପୁରୁଷୋତ୍ତମସ୍ୟ ଯାତ୍ରାୟାମୁପସ୍ଥାପନୀୟାଃ ସଭାସଦଃ··· ।"

ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ନାରାୟଣ ସତ୍ପଥୀଙ୍କ ରାମାଭ୍ୟୁଦୟ କାବ୍ୟ, ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ ଆଳଙ୍କାରିକ ବିଶ୍ୱନାଥ କବିରାଜଙ୍କର ରାଘବ ବିଳାସ, କବିଚନ୍ଦ୍ର ରାୟ ଦିବାକର ମିଶ୍ରଙ୍କ ଜାନକୀ ବିଳାସ, କବୀନ୍ଦ୍ର ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଦଶଗ୍ରୀବ ବଧ ମହାକାବ୍ୟ, କବି ବାସୁଦେବ ପ୍ରହରାଜଙ୍କ ରାଘବ—ଯାଦବୀୟ ମହାକାବ୍ୟ, ମେଘଦୂତ କାବ୍ୟର ଅବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ । କବି କୃଷ୍ଣ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନଙ୍କ ଅବଦୂତ ନାମକ ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟ ଆଦି ରାମଭକ୍ତି-ଭାବ-ସମ୍ବଳିତ ସଂସ୍କୃତଗ୍ରନ୍ଥର ରଚନାରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ମହାକବି କାଳିଦାସଙ୍କ ସମୟରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ସୁଦ୍ଧା ଧାରାବାହିକ ଭାବରେ ଓଡ଼ିଶାର କଳା ଓ ସାହିତ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ରାମ ଚରିତାବଳୀର ଆଲୋଚନା ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ଥିଲା ।

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ମହାକବି ସାରଳାଙ୍କ ଯୁଗଠାରୁ ଅଦ୍ୟାବଧି ରାମ ଚରିତାବଳୀର ଆଲୋଚନା ସାହିତ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ବିଭାବ ମାଧ୍ୟମରେ ହୋଇଆସୁଛି; ତେଣୁ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏକ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଆଲୋଚନା ଏଠାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଛି—

Digitized by PPRACHIN, SOA

ସାରଳା ଦାସ :—

ଉତ୍କଳର ବ୍ୟାସକବି ସାରଳା ଦାସ ଓଡ଼ିଶାର ସର୍ବପ୍ରଥମ ସୁବୃହତ୍ ଗ୍ରନ୍ଥପ୍ରଣେତା ରୂପେ ପରିଚିତ । ପଡ଼ୋଶୀ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷା ବିଶେଷତଃ ବଙ୍ଗଳା ଓ ହିନ୍ଦୀରେ ପୁରାଣ ଅନୁବାଦର ନାମଗନ୍ଧ ନ ଥିବାବେଳେ ସେ ଝଙ୍କଡ଼ ପରି ଏକ ପଲ୍ଲୀଗ୍ରାମର କୃଷକ କୁଳରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ସେଠାକାର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ ସାରଳାଙ୍କ ପ୍ରସାଦରୁ ମହାଭାରତପରି ଅଷ୍ଟାଦଶପର୍ବ ବିଶିଷ୍ଟ ଏକ ବିରାଟ ମୌଳିକ ଗ୍ରନ୍ଥରଚୟିତା ରୂପେ ଉତ୍କଳର ପୂରପଲ୍ଲୀରେ ଖ୍ୟାତିଲାଭ କରିଥିଲେ । ମହାକବି ସାରଳା ଦାସ ସ୍ୱୀୟ ମହାଭାରତରେ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶର ଗଜପତି କପିଳେନ୍ଦ୍ରଦେବଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳର କେତେକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଘଟଣା ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମେ ପୌରାଣିକ ଭାବରେ ଆଲୋଚନା କରିଥିବାରୁ ଐତିହାସିକ ଡକ୍ଟର କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଏହାର ରଚନା ସମୟ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଦ୍ୱିତୀୟାର୍ଦ୍ଧ ବୋଲି ସ୍ଥିର କରିଛନ୍ତି (*) ।

ସାରଳା ଦାସ ସ୍ୱରଚିତ ମହାଭାରତର ବନପର୍ବରେ ରାମାୟଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଭଗୀରଥଙ୍କ ଜନ୍ମ, ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଗଙ୍ଗାଙ୍କ ଆନୟନ ଆଦି ବହୁ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ସଗର ରାଜାଙ୍କର ଦଶସହସ୍ର ପୁତ୍ର କପରି ଉଦ୍ଧତ ହୋଇ କପିଳମୁନିଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶାପଗ୍ରସ୍ତ ହେଲେ ଏବଂ ସେହି ବଂଶରେ ଭଗୀରଥ ଜାତହୋଇ କପରି ପିତୃପୁରୁଷଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କଲେ ତାହାର ବିବରଣ ଏଥିରେ ମିଳେ ।

ସେହି ପ୍ରକରଣରେ, ଐରାବତ ଓ ଗଙ୍ଗାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ କୌତୂହଳ ଉଦ୍ଦୀପକ ଉକ୍ତିର ଅବତାରଣା, କବି ସାରଳା ଦାସ ଅତି ଚମତ୍କାରଭାବରେ କରିଛନ୍ତି । ଉକ୍ତ ପ୍ରସଙ୍ଗରୁ କେତେକ ଉଦାହରଣ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା—

"ଐରାବତଙ୍କୁ ଦେଖିଣ ବୋଲେ ଧବଳାଙ୍ଗୀ ।
ଆହେ ମହାନାଗ ତୁମ୍ଭ ଦନ୍ତମାର ବେଗି ॥

* Battle of Devarakonda as described in a story of Oriya Mahabharata, J. A. H. R. S., Vol. XXV, Page 19.

Digitized by PPRACHIN, SOA

ମୁହିଁ ଗମନ କରିବ ମଧ୍ୟ ଭୁବନକୁ ।
ଭଗୀରଥ ନେବ ପିତୃଗଣ ତାରିବାକୁ ॥

× × ×

ମୁହିଁ ମାଗିବ ପଦାର୍ଥେ ଦେବୁ ଯେବେ ମୋତେ ।
ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ କହ ମାଗିବ ତେବେ ତୋ ଅଗ୍ରତେ ॥

× × ×

ଗଜରାଜ ବୋଲେ ମୋତେ ଏହି ବର ଦିଅ ।
ଆଗୋ ଧବଳାଙ୍ଗି ତୁହି ମୋର ଭାର୍ଯ୍ୟା ହୁଅ ॥

× × ×

ମୋ ଦର୍ପ ସହିପାରିବୁ ଯେବେ ଗଜରାଜା ।
ଅବଶ୍ୟ ହୋଇବି ମୁହିଁ ତୋହର ଭାରିଜା ॥
ଶୁଣି ଐରାବତ ଗଜ କରି ମହାରୋଷ ।
ପଛକୁ ଘୁଞ୍ଚିଗଲ ଯେ ପୁଣ ପଞ୍ଚଦଶ ॥
କଣ୍ଠ ଗର୍ଜନ କରଣ ଧାଇଁ ମହାନାଗ ।
ଚତୁର୍ଦନ୍ତ ମେରୁପରେ ମାଇଲ ସେ ବେଗ ॥
ଷାଠିଏ ଯୋଜନ ମେରୁ ମେଖଳାରେ କଣ୍ଠି ।
ଐରାବତ ଦନ୍ତାଘାତେ ଗିରିଗଲ ଫୁଟି ॥” (*)

ଉକ୍ତ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଜୟନ୍ତକ ଓ ଅଜୟନ୍ତକ ନାମକ ଦ୍ୱାରପାଳଙ୍କ ଶୂଳ ପ୍ରହାର ଫଳରେ ମେରୁଗିରିରୁ ଗଙ୍ଗାଙ୍କ ନିସ୍ତାର ଓ ପରେ ନିଧାରା ଗଙ୍ଗାଙ୍କୁ ଶୁଣ୍ଢିଆଣୀ ନିଜ ସୁରାହାଣ୍ଡିରେ ଭରିକରି ରଖିବା ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଆଦି କବି ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ପୂର୍ଣ୍ଣ କପୋଳକଳ୍ପିତ ବୋଲି ଜଣାଯାଏ ।

ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଧ୍ୟାୟରେ ତାଡ଼କାସୁରୀ ବଧ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କବି ସାରଳା ଅଦ୍ଭୁତ ଓ ଅବାସ୍ତବ କଳ୍ପନାମାନ କରି ଯେପରି ଭାବରେ ସ୍ୱକଳ୍ପିତ କାହାଣୀର ସଙ୍ଗତି ରକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି ତାହା ହିଁ ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ବିଶେଷତ୍ୱ ।

* ସାରଳା ମହାଭାରତ, ବନପର୍ବ, ରାଧାରମଣ ପୁସ୍ତକାଳୟ ସଂସ୍କରଣ

Digitized by PPRACHIN, SOA

(ଏକଶହ ବାର)

"ତ୍ରେତୟା ଯୁଗର କଥା ଶୁଣ ଯୁଧିଷ୍ଠିରେ ।
ଦଶରଥ ଲୁଚିଥିଲ ପର୍ଶୁରାମ ଡରେ ॥
ଅପୁତ୍ରିକ ଦୋଷେ ତାଙ୍କୁ ପର୍ଶୁ ନ ମାଇଲେ ।
ଯହୁଁ ତା'ର ଗୃହ ପୁତ୍ର ଜନମ ହୋଇଲେ ॥
ତାଙ୍କୁ ପର୍ଶୁରାମ ଠାରୁ କଲେକ ଗୁପତ ।
ଅନ୍ତଃପୁରୁ ବାହାର ନ କରେ ଦଶରଥ ॥
ପାତ୍ର ଅମାତ୍ୟ ଏ ଆଦି ଜାଣନ୍ତି ସକଳ ।
ଗୁପ୍ତେ ସାତ ବର୍ଷ କଲେ ତାଙ୍କୁ ମହୀପାଳ ॥"

ତତ୍ପରେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ମୁନି ସନ୍ଧ୍ୟାକରି ବସିଥିବାବେଳେ ଗୋଟିଏ ଅଦ୍ଭୁତ ଘୋଟକ ଆସି ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲ । ସେ ଘୋଡ଼ାର ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ଛେଲ, ନାରାଚ, ଶାବେଳୀ, ଚକ୍ର, ପଟ୍ଟିଶ, ଲଙ୍କିଆ, କୋଣ, ନବନଶିକୁନ୍ତ, ଗଦା, ମୁଦ୍‌ଗର, ଫଳା ଆଦି ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ଖଞ୍ଜା ହୋଇଥିଲ । ସେ ଅଦ୍ଭୁତ ଘୋଟକର ବର୍ଣ୍ଣ ଧବଳ । ଏହି ସମୟରେ ଆକାଶରୁ ଏକ ଖଡ୍‌ଗ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲ ଏବଂ ସେହି ଘୋଟକରେ ଚଢ଼ି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଖଡ୍‌ଗଦ୍ୱାରା ଦଶରଥ ଗୃହରେ ଜାତ ହୋଇଥିବା ରାମଲକ୍ଷ୍ମଣ ତାଡ଼କଙ୍କୁ ସଂହାର କରିବେ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି ଆକାଶବାଣୀ ହେଲ । ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ତତ୍ପରେ ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ଯାଇ ଦଶରଥଙ୍କ ଘରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତେ, ସେ ମିଥ୍ୟାକଥା କହି ନିଜର ପୁତ୍ର ନ ଥିବା ବିଷୟ ତାଙ୍କୁ ଜଣାନ୍ତେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଆକାଶବାଣୀ ବିଷୟ ଦଶରଥଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ । ପରେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ରାମଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ଅଣାଇ ଗଙ୍ଗାରେ ସ୍ନାନ କରାଇ ଶୁଣ୍ଡିଆଣୀ ହାଣ୍ଡିରେ ପଶିଥିବା ଦୋଷରୁ ଗଙ୍ଗାଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରାଇଲେ ।

କବି ସାରଳା ଦାସ କେବଳ ପୂର୍ବୋକ୍ତମତେ ରାମାୟଣର ପ୍ରସଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି କ୍ଷାନ୍ତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି; ସେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରକରଣରେ ସମୁଦାୟ ରାମାୟଣର ମୁଖ୍ୟ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଅର୍ଥାତ୍ ଚମ୍ପାବତୀ ନଗରୀରେ ଅନାବୃଷ୍ଟି, ଜରତୀ ବେଶ୍ୟାଦ୍ୱାରା ବିଭାଣ୍ଡକ ସୁତ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗଙ୍କ ଆନୟନ ଆଦି ଘଟଣାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ରାବଣବଧ ଓ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅଯୋଧ୍ୟା ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଷୟକୁ ପ୍ରାଞ୍ଜଳରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

(ଏକଶହ ତେର)

ମହାଭାରତର ବନପର୍ବରେ ରାମାୟଣର ପ୍ରସଙ୍ଗ କାଳେ ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ତଥା ଅଯୌକ୍ତିକ ହେବ ସେଥିଲାଗି କବି ସାରଳା ଦାସ ବନବାସ କାଳରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଜିଜ୍ଞାସାମତେ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ମୁନିଙ୍କ ମୁଖରେ ରାମାୟଣର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘଟଣା ସଂକ୍ଷିପ୍ତରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ।

"ମାରକଣ୍ଡ ଉକ୍ତ ଧର୍ମପୁରାଣ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ।
ଯୁଧିଷ୍ଠିର ମାଘସ୍ନାନ କଲେ ମହୋଦଧି ॥
ଚଳନ୍ତି ଧର୍ମନନ୍ଦନ ମହୋଦଧି କୂଳେ ।
ଗହନ ବନ ଦେଖିଲେ ପଶ୍ଚିମ କୋଣଲେ ॥
କରଞ୍ଜବନକୁ ଜାଣି ଚଳିଲେ ବହନ ।
ଉତ୍ତରବାହିନୀ କାମଭଦ୍ରା ନଦୀନାମ ॥
ଏହି ପଞ୍ଚବଟୀବନ ମାର୍କଣ୍ଡ ବୋଇଲେ ।
ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗମୁନି ଏଠି ଯଜ୍ଞ କରିଥିଲେ ॥
ବାବୁ ଦଶରଥ ରାଜା ଅପୁତ୍ରିକ ଥିଲା ।
ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ଯୋଗୁ ଚାରିପୁତ୍ର ସେ ପାଇଲା ॥"

ଏହି ପ୍ରକରଣରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଦଶରଥଙ୍କ ଅପୁତ୍ରିକ ହେବାର କାରଣ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଜିଜ୍ଞାସା କରନ୍ତେ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ମୁଖରେ କବି ସାରଳା ଦାସ କହିଛନ୍ତି—

"ମାର୍କଣ୍ଡ ବୋଇଲେ ଶୁଣ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ରାଣ ।
ଦଶରଥ ଅପୁତ୍ରିକ ହେବାର କାରଣ ॥
ରାଜା ଦଶରଥ ତୁଲେ ବାସବ ମଇତ୍ର ।
ଶନି ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ରୋହିଣୀ ନକ୍ଷତ୍ର ॥
ରୋହିଣୀବୃଷରାଶି ଯେ ସେ ଦଶରଥର ।
ରୋହିଣୀବୃଷଭରାଶି ପୁଣି ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ॥
ସେ କାରଣୁ ବହୁ ପ୍ରୀତି ଏ ଦୁହିଁଙ୍କ ଜାଣ ।
ନକ୍ଷତ୍ର ବନ୍ଧାପନା ଯେ କରେ ସୁରରାଣ ॥
ମାତଳୀକୁ ରାଇ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ସୁରପତି ।
ରଥ ଘେନିଣ ଅଯୋଧ୍ୟା ଯାଅ ହେ ଝଟତି ॥
ଏଠା ଉତ୍ସବ କରିବ ମଇତ୍ରର ଆଗେ ।
ଦଶରଥ ରାଜାଙ୍କୁ ତୁ ଘେନ ଆସ ବେଗେ ॥

× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

କଇକେୟୀଙ୍କି କହିଲେ ଯାଇ ମହୀପାଳ ।
ତୁମ୍ଭେ ରାଜ୍ୟ ସମ୍ଭାଳ ମୁଁ ଯିବ ସୁରଆଳ ॥
× × ×
ଗମନ ଦିନ ରହିଲେ ରାଜା ପାଞ୍ଚଦିନ ।
ଏଣେ ଯେ କୈକେୟୀ ରାଣୀ କଲେ ଋତୁ ସ୍ନାନ ॥
ମନ୍ଥରାକୁ ହକାରଣ ବୋଇଲେ କୈକେୟୀ ।
ସ୍ୱର୍ଗପୁରୁ ରାଜାଙ୍କୁ ତୁ ଘେନ ଆସ ଯାଇ ॥
× × ×
ବାସବ ଆଗେ କହିଲେ ଯାଇ ଦଶରଥ ।
ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ଯିବ ଆଜ୍ଞା ଦିଅ ସୁରନାଥ ॥
× × ×
ବିମାନେ ବସିଲେ ରାଜା ହୋଇଣ ଆନନ୍ଦ ।
ଭୋଳେ ଲମ୍ବାଇଣ ଥିଲେ ତାଙ୍କ ବେନି ପାଦ ॥"

ଏହାପରେ ରାଜା ବିମାନରେ ବସି ଆସୁଥିବା ମାର୍ଗରେ ବେଦମାତା କପିଳାକୁ ନ ଦେଖି ତାଙ୍କ ଉପରେ ଭୋଳରେ ପାଦ ପ୍ରହାର କରନ୍ତେ ସେ "ଅପୁତ୍ରିକ ହୁଅ" ବୋଲି ଅଭିଶାପ ଦେଲେ । ତହୁଁ ରାଜା ବିବ୍ରତ ହୋଇ କପିଳା ଧେନୁର ସେବାରେ ଆତ୍ମନିୟୋଗ କଲେ । ରାଜା କଠୋରବ୍ରତ ପାଳନପୂର୍ବକ କପିଳାର ସେବା କରୁଥିବା ସମୟରେ ଦିନେ ବନମାର୍ଗରେ କପିଳା ଧେନୁକୁ ଗୋଟିଏ ମାୟାବ୍ୟାଘ୍ର ଆକ୍ରମଣ କଲା । ତହୁଁ ଦଶରଥ ବ୍ୟାଘ୍ର ଉପରେ ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ କରି ନିରସ୍ତ ହୁଅନ୍ତେ, ଧେନୁ ବିନିମୟରେ ନିଜର ଶରୀର ଦାନ କରିବା ଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ । ତହୁଁ ମାୟାବ୍ୟାଘ୍ର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇଗଲା ଓ ବେଦମାତା ଦଶରଥଙ୍କ ସେବାରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ପୁତ୍ରବର ଦେଲେ ବୋଲି କବି ସାରଳା ଦାସ ନିଜ ରାମାୟଣର ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ।

ପୂର୍ବୋକ୍ତ ପ୍ରସଙ୍ଗ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ବିଚକ୍ଷଣ ପ୍ରତିଭାସମ୍ପନ୍ନ ସାରଳା ଦାସ କବିଗୁରୁ କାଳିଦାସଙ୍କ 'ରଘୁବଂଶ ମହାକାବ୍ୟ'ର ଦିଲୀପ-ନନ୍ଦିନୀ ଉପାଖ୍ୟାନର ଅନୁକରଣରେ ଉକ୍ତ କଥାବସ୍ତୁର କଳ୍ପନା କରିଛନ୍ତି ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

(ଏକଶହ ପନ୍ଦର)

'ରଘୁବଂଶ'ର ପ୍ରଖ୍ୟାତ ରାଜା ଦିଲୀପ ଏକ ସମୟରେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପୂଜା କରି ଫେରି ଆସୁଥିବା ସମୟରେ କଳ୍ପବୃକ୍ଷ ଛାୟାରେ ବିଶ୍ରାମ କରୁଥିବା କାମଧେନୁ ସୁରଭିଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ନ ଥିଲେ । ତେଣୁ ସୁରଭି କ୍ରୋଧାନ୍ୱିତା ହୋଇ ରାଜାଙ୍କୁ ଅପୁତ୍ରିକ ହେବାଲାଗି ଅଭିଶାପ ଦେଇଥିଲେ । ସେହି ଅଭିଶାପରୁ ମୁକ୍ତ ହେବା-ଲାଗି ରାଜା ଦିଲୀପ ଗୁରୁ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ଆଦେଶମତେ ସୁରଭିର କନ୍ୟା ନନ୍ଦିନୀଙ୍କୁ ସେବା କରିବାଲାଗି ତତ୍ପର ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ଉକ୍ତ ସେବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିବା ସମୟରେ ଥରେ ବନମାର୍ଗରେ ମାୟାସିଂହ ନନ୍ଦିନୀଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରନ୍ତେ ରାଜା ପ୍ରଥମେ ଶସ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗରେ ସିଂହ ମୁଖରୁ ତାଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଲାଗି ଚେଷ୍ଟା କଲେ ; ମାତ୍ର ସେଥିରେ ବିଫଳ ହୋଇ ପରିଶେଷରେ ଆତ୍ମୋତ୍ସର୍ଗ ଦ୍ୱାରା ଆରାଧ୍ୟା ଧେନୁର ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ତତ୍ପର ହେଲେ । ତହୁଁ ମାୟାସିଂହ ହଠାତ୍ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇଗଲା, ନନ୍ଦିନୀ ଦିଲୀପଙ୍କ ସେବାରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟା ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ପୁତ୍ରପ୍ରାପ୍ତି ନିମିତ୍ତ ବର ଦାନ କଲେ ।

ଉକ୍ତ ଉପାଖ୍ୟାନଟି ରଘୁବଂଶ ମହାକାବ୍ୟର ପ୍ରଥମସର୍ଗ ଶେଷ-ଭାଗରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଦ୍ୱିତୀୟସର୍ଗ ଶେଷ ସୁଦ୍ଧା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି ।

"ପୁରା ଶକ୍ରମୁପସ୍ଥାୟ ତବୋର୍ବୀଂ ପ୍ରତିଯାସ୍ୟତଃ ।
ଆସୀତ୍ କଳ୍ପତରୁଚ୍ଛାୟାମାଶ୍ରିତା ସୁରଭିଃ ପଥି ॥
ଧର୍ମଲୋପଭୟାଦ୍ରାଜ୍ଞୀମୃତୁସ୍ନାତାମିମାଂ ସ୍ମରନ୍ ।
ପ୍ରଦକ୍ଷିଣକ୍ରିୟାର୍ହାୟାଂ ତସ୍ୟାଂ ତ୍ୱଂ ସାଧୁ ନାଚରଃ ॥

X X X

ଅବଜାନାସି ମାଂ ଯସ୍ମାଦତସ୍ତେ ନ ଭବିଷ୍ୟତି ।
ମତ୍ ପ୍ରସୂତିମନାରାଧ୍ୟ ପ୍ରଜେତି ତ୍ୱାଂ ଶଶାପ ସା ॥

X X X

ସୁତାଂ ତଦୀୟାଂ ସୁରଭେଃ କୃତ୍ୱା ପ୍ରତିନିଧିଂ ଶୁଚିଃ ।
ଆରାଧୟ ସପତ୍ନୀକଃ ପ୍ରୀତା କାମଦୁଘା ହି ସା ॥

X X X

ଅଥ ପ୍ରଜାନାମଧିପଃ ପ୍ରଭାତେ ଜାୟା ପ୍ରତିଗ୍ରାହିତ ଗନ୍ଧମାଲ୍ୟାମ୍ ।
ବନାୟ ପୀତପ୍ରତିବଦ୍ଧବତ୍ସାଂ ଯଶୋଧନୋ ଧେନୁମୃଷେର୍ମୁମୋଚ ॥

X X X

Digitized by PPRACHIN, SOA

(ଏକଶତ ଷୋହଳ)

ତତଃ ସମାସାଦ୍ୟ ସ ମାନଚାର୍ଥୀ
ହନ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱହସ୍ତାର୍ଜିତ ବୀରଶବ୍ଦଃ ।
ବଂଶସ୍ୟ କର୍ତ୍ତାରମନନ୍ତକୀର୍ତ୍ତିଂ
ସୁଦକ୍ଷିଣାୟାଂ ତନୟଂ ଯୟାଚେ ॥

(ରଘୁବଂଶ ମହାକାବ୍ୟ, ୧ମ ସର୍ଗ—୭୫, ୭୬, ୭୭ ଓ ୮୧ ଶ୍ଳୋକ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ସର୍ଗ—୧ ଓ ୭୪ ଶ୍ଳୋକ)

କବି ସାରଳା ଦାସ 'ରଘୁବଂଶ ମହାକାବ୍ୟ'ର ଉକ୍ତ ଉପାଖ୍ୟାନଟିକୁ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ତାକୁ ଅବିକଳରୂପେ ଦଶରଥଙ୍କ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଏପରି ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ଯେ 'ରଘୁବଂଶ ମହାକାବ୍ୟ' ପାଠ କରି ନ ଥିବା ଯେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଘଟଣାବଳୀର ସତ୍ୟତାରେ ଆଦୌ ସନ୍ଦେହ କରିପାରିବ ନାହିଁ । ଏହା ହିଁ କବିଙ୍କର ବୁଦ୍ଧିବିଚକ୍ଷଣତାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିଚୟ ଦିଏ ଏବଂ କବି ସାରଳା ଦାସଙ୍କୁ ଏକ ପଲ୍ଲୀ ଅଞ୍ଚଳର ଅଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିରୂପେ ଯେଉଁମାନେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ସନ୍ଦେହ ମୋଚନ କରେ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ କବି ସାରଳା ଦାସ ରାମାୟଣର ଅନ୍ୟ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ମଧ୍ୟ କଳ୍ପନାର ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ନିଜର ଅଲୌକିକ ପ୍ରତିଭାର ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି (୫) ।

କବି ସାରଳା ଦାସ ସ୍ୱରଚିତ ମହାଭାରତର 'ବନପର୍ବ'ରେ ରାମାୟଣ ଚରିତ ସଂକ୍ଷେପରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି କ୍ଷାନ୍ତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ସେ ବୋଧହୁଏ ମହାଭାରତର ରଚନା ପରେ 'ବିଲଙ୍କା ରାମାୟଣ'ର ପ୍ରଣୟନରେ ମନ ବଳାଇଥିଲେ । କବି 'ବିଲଙ୍କା ରାମାୟଣ' ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏକ ଅଲୌକିକ କଥାବସ୍ତୁ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତତ୍କାଳୀନ ସମାଜରେ ନାରୀମାନଙ୍କର ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଏକ ତୁମୂଳ ବିଦ୍ରୋହର ସୂତ୍ରପାତ କରିଛନ୍ତି । ସମାଜରେ ନାରୀର ସ୍ଥାନ ପୁରୁଷ ତୁଳନାରେ ଆଦୌ ନ୍ୟୂନ ନୁହେଁ । ନାରୀମାନେ ନିଜର ଅପୂର୍ବ ଲୋକ-ମୋହିନୀ ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଦୁନିଆର ପ୍ରବଳ ପରାକ୍ରାନ୍ତ ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅନାୟାସରେ ପରାସ୍ତ କରିପାରନ୍ତି ; ଏବଂ ଯେଉଁଠାରେ ପୁରୁଷର ଶାଷଣ

(୫) ଉକ୍ତ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ରାଧାରମଣ ପୁସ୍ତକାଳୟ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ 'ସାରଳା ମହାଭାରତ' ବନପର୍ବ, ପୃଷ୍ଠା ୨୨—୨୫, ୧୪୪—୧୫୭ ଓ ୨୮୮—୨୩୧ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଅସି ଓ ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ ନାରାଚ ବ୍ୟର୍ଥ ହୁଏ ସେଠାରେ ନାରୀ ଜନତାର ମଙ୍ଗଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନିଜର ଶାନ୍ତା ଓ କାନ୍ତା ସ୍ୱରୂପକୁ ଚଣ୍ଡୀରୂପରେ ପରିଣତ କରାଏ । ଶକ୍ତିର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଜ୍ୱାଳାମୟୀ ମୂର୍ତ୍ତି ସମ୍ମୁଖରେ ପୁରୁଷର ସମସ୍ତ କାୟିକ ଶକ୍ତି ବ୍ୟର୍ଥ ହୁଏ ଓ ନାରୀ ବିଜୟିନୀ ହୋଇ ଦେଶ ଓ ଦଶର ସେବାରେ ବିଜୟ ବୈଜୟନ୍ତୀ ଉଡ଼ାଏ । ଏହି ଶାଶ୍ୱତ ସତ୍ୟ ପ୍ରକାଶରେ କବି ସାରଳା ଦାସ ମନ ବଳାଇ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଗର୍ବଗଞ୍ଜନ ଛଳନାରେ ଉଦ୍ଧତ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଗର୍ବଗଞ୍ଜନ ନିମିତ୍ତ 'ବିଲଙ୍କା ରାମାୟଣ'ର ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ ।

ରାବଣକୁ ବଧକରି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଲଙ୍କାରୁ ଫେରିଲା ପରେ ତାଙ୍କର ରାଜ୍ୟାଭିଷେକ ହେବାର ସମସ୍ତ ଆୟୋଜନ କରାଗଲା । କିନ୍ତୁ ବିଲଙ୍କା ଦେଶରେ ଲକ୍ଷେଶିରାର ପୁତ୍ର 'ସହସ୍ରଶିରା ରାବଣ' ଜୀବିତ ଥିବାରୁ ଦେବତାମାନଙ୍କ ମନରେ ଭୟ ଲାଗିଲା ପଡ଼ିଲା । ତହୁଁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅଭିଷେକ ପୂର୍ବରୁ ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦେବଗଣ ଖଳ ଓ ଦୁଷ୍ଟଙ୍କୁ ଡାକି ରାମସୀତାଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣରେ ବସି ମହୀରାବଣ ବା ସହସ୍ରଶିରା ରାବଣର ବଧ ନିମିତ୍ତ ଉଚ୍ଚାଟ କରାଇବା ଲାଗି ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ପ୍ରେରଣ କଲେ ।

ଅଭିଷେକ ପୂର୍ବରୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱ ବଳବୀର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରୌଢ଼ି ଦେଖାଇ ଆଲୋଚନା କରନ୍ତେ ସୀତା ଦେବୀ ସେଥିରେ ପ୍ରତିବାଦ କରି ସ୍ୱଶକ୍ତିର ପରାକାଷ୍ଠା ପ୍ରଖ୍ୟାପନପୂର୍ବକ ସର୍ବସମକ୍ଷରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବଳବୀର୍ଯ୍ୟର ନ୍ୟୂନତା ପ୍ରତିପାଦନ କଲେ । କେବଳ ସେତିକିରେ ସୀତା ଦେବୀ କ୍ଷାନ୍ତ ନ ହୋଇ ସହସ୍ରଶିରା ରାବଣର ପରାକ୍ରମର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରି ତାକୁ ବଧ କରିବାକୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କଲେ । ତହୁଁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବିଲଙ୍କା ଗମନ କରି ସହସ୍ରଶିରା ରାବଣ ଦ୍ୱାରା ପରାସ୍ତ ହେଲେ । ଅବଶେଷରେ ସୀତା ଦେବୀ ଅଯୋଧ୍ୟାରୁ ଗମନ କରି ନିଜର ଅମୋଘ ଶକ୍ତି ବଳରେ ସହସ୍ରଶିରାର ବଳବୀର୍ଯ୍ୟ ହରଣ କରି ରାକ୍ଷସକୁ ବଧ କରିଥିଲେ ।

ଆଦିକବି ସାରଳା ଦାସ 'ବିଲଙ୍କା ରାମାୟଣ' ରଚନା କରି ଜଗତ୍ ସମକ୍ଷରେ ନାରୀ ଜାତିର ଅପୂର୍ବ ଟେକ ରଖିଥିଲେ ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।

କବି ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ପରେ ଓଡ଼ିଆ ପୁରାଣ ରଚନାକ୍ଷେତ୍ରରେ ମାର୍କଣ୍ଡ ଦାସ, ବଳରାମ ଦାସ ପ୍ରଭୃତି ବହୁ କବି ରାମାୟଣ ଆଖ୍ୟାନକୁ

Digitized by PPRACHIN, SOA

ପୁରାଣ ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରଚାର କରି ସ୍ୱ ସ୍ୱ କବି ପ୍ରତିଭାର ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶଦ ଆଲୋଚନା ଓଡ଼ିଆ ପୁରାଣ ଖଣ୍ଡରେ କରାଯିବ । ପ୍ରସ୍ତୁତ ଖଣ୍ଡଟି ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟଖଣ୍ଡ ହୋଇଥିବାରୁ ଏଥିରେ କେବଳ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶେଷ ଆଲୋଚନା କରାଯିବାର ଅବକାଶ ରହିଛି । ତେଣୁ ଏଠାରେ ଓଡ଼ିଆରେ ରଚିତ ରାମକାବ୍ୟଗୁଡ଼ିକର (ପୋଥି, ଚଉତିଶା, କୋଇଲି ଆଦି ଉପବିଭାଗ ବ୍ୟତୀତ) ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ରାମାୟଣ କଥାବସ୍ତୁର ଅବଲମ୍ବନରେ ବିଭିନ୍ନ କବିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୁରାଣ ରଚିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବହୁ ଛନ୍ଦସମନ୍ୱିତ କାବ୍ୟ-କବିତା ମଧ୍ୟ ପ୍ରଣୀତ ହୋଇଥିଲା । କାରଣ କେବଳ 'ଦାଣ୍ଡି' ବୃତ୍ତରେ ରଚିତ ପୁରାଣଗୁଡ଼ିକର ପାଠଦ୍ୱାରା ସାଧାରଣ ଜନତାର ପ୍ରାଣରେ ଯେଉଁ ପ୍ରକାର ସ୍ପନ୍ଦନ ଆସି ନ ଥିଲା, ଅନେକ ଛନ୍ଦ ତଥା ବିଭିନ୍ନ ଶୈଳୀସମନ୍ୱିତ କାବ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ପାଠଦ୍ୱାରା ତତୋଽଧିକ ଉତ୍ସାହ, ଉଦ୍ଦୀପନା ଓ ଜାଗରଣ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ସାଧାରଣ ପାଠକମାନଙ୍କର ଏ ପ୍ରକାର ଅଭିରୁଚିର ପରିପୋଷକରୂପେ କବିମାନେ ମଧ୍ୟ ତତ୍କାଳୀୟ ଅଭିନବ କାବ୍ୟମାନ ପ୍ରଣୟନ କରିବା ଦିଗରେ ବିଶେଷ ତତ୍ପର ହୋଇଥିଲେ । ପୁରାଣବର୍ଣ୍ଣିତ ନାୟକନାୟିକା ତଥା ଘଟଣାବଳୀକୁ ଅଳଙ୍କାରଶାସ୍ତ୍ରସମ୍ମତ ନିୟମମାନ ଦ୍ୱାରା ଅଧିକ ରୋଚକ କରାଇ କବିମାନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରାମାୟଣ ବିଷୟବସ୍ତୁ କିମ୍ବା ଆଂଶିକ ଉପାଖ୍ୟାନକୁ କାବ୍ୟର ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ନୂତନ ଭାବଧାରାର ଅଗ୍ରଦୂତରୂପେ ରାମକାବ୍ୟ ପ୍ରଣୟନରେ ବ୍ରତୀ ହୋଇଥିଲେ ।

ଦେଶରେ ରାମକାବ୍ୟର ପ୍ରଚାର ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କୃଷ୍ଣ-କାବ୍ୟର ପ୍ରସାର ମଧ୍ୟ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବର୍ଷ କଣ୍ଟକାବୃତ ତଥା ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁପୂର୍ଣ୍ଣ ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟାନୀ ମଧ୍ୟରେ ଜଟା ବଲ୍କଳ-ବିମଣ୍ଡିତ, ପିତୃସତ୍ୟ ପାଳକ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କଠୋର ଜୀବନ ବ୍ରତରୂପକ ଘଟଣାବଳୀ ପାଠକର କରୁଣରସରେ ଆପ୍ଳୁତ ହେବା ଅପେକ୍ଷା ପାଠକ ତଥା ସାମାଜିକମାନେ ଗୋପୀନାଥ, ବୃନ୍ଦାବନ, ନଟନାଗର, ବଂଶୀବଟବିହାରୀ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାୟକ ଓ ଅନିନ୍ଦ୍ୟସୁନ୍ଦରୀ କୃଷ୍ଣଗତପ୍ରାଣା

Digitized by PPRACHIN, SOA

ବ୍ରଜବାମାଙ୍କୁ ନାୟିକାରୂପେ ପାଇ ନିଜକୁ ଆଦରସରେ ନିମଜ୍ଜିତ କରାଇବାକୁ ଅଧିକ ପ୍ରୟାସୀ ହେଲେ । ପାଠକମାନଙ୍କର ଏ ପ୍ରକାର ରୁଚିଗତ ସମସ୍ୟା ଯେ କେବଳ ଓଡ଼ିଶାରେ ଦେଖାଗଲା ତା' ନୁହେଁ, ଭାରତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଆଞ୍ଚଳିକ ସାହିତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ ବିବର୍ତ୍ତନ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଲା । ସେହି ପରମ୍ପରା ଅନୁସାରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ରାମକାବ୍ୟ ତୁଳନାରେ କୃଷ୍ଣକାବ୍ୟର ସଂଖ୍ୟା ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅଧିକ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ।

ଆଜିସୁଦ୍ଧା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଆଲୋଚନାରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଅର୍ଜୁନ ଦାସ ହେଉଛନ୍ତି ଓଡ଼ିଆ ରାମକାବ୍ୟର ପ୍ରଥମ ରଚୟିତା ।

'ରାମବିଭା' କାବ୍ୟଟି ୧୨ଟି ଛାନ୍ଦରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି । ପାଣ୍ଡୁ-ପୁତ୍ର ଯୁଧିଷ୍ଠିର ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ଋଷିଙ୍କୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବାଲ୍ୟ ଓ ଯୌବନଲୀଳା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରନ୍ତେ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ତାଡ଼କା ବଧ ନିମିତ୍ତ ଅଯୋଧ୍ୟାରୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଗମନଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସୀତା ବିବାହ ପରେ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ପ୍ରବେଶସୁଦ୍ଧା ରାମାୟଣର ଏକ ଆଂଶିକ କଥାବସ୍ତୁକୁ କାବ୍ୟିକ ଛଟାର ମାଧ୍ୟମରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । କବି କାବ୍ୟଟିକୁ ସୁଗେୟ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେଥିରେ ନିମ୍ନଲିଖିତମତେ ଛାନ୍ଦଯୋଜନା କରିଛନ୍ତି ।

ପ୍ରଥମ ଛାନ୍ଦ—ମଙ୍ଗଳ ଗୁଜ୍ଜରୀ, ଦ୍ୱିତୀୟ—କେଦାର (ଚନ୍ଦ୍ରକେଳୀ-ବାଣୀ), ତୃତୀୟ—ରାମକେରୀ (କଳସାବାଣୀ), ଚତୁର୍ଥ—ମଙ୍ଗଳଧନାଶ୍ରୀ (ମେଡ଼ତୋଳାବାଣୀ), ପଞ୍ଚମ—ଗୁଜ୍ଜରୀ (ସଙ୍ଗମ ଡିଆରିବାଣୀ), ଷଷ୍ଠ—ନଳମୀଗୌଡ଼ା (ମୁନିବରବାଣୀ), ସପ୍ତମ—କେଦାର, ଅଷ୍ଟମ—ମେଡ଼ତୋଳାବାଣୀ, ନବମ—ରେଖି (ସପନ ଚେତିଆବାଣୀ), ଦଶମ—ମଙ୍ଗଳଧନାଶ୍ରୀ (ପିଅର ଗମନବାଣୀ), ଏକାଦଶ—ମଙ୍ଗଳ (ବିଭାସ କଳସାବାଣୀ), ଦ୍ୱାଦଶ—ମଙ୍ଗଳ ଗୁଜ୍ଜରୀ ।

ଅର୍ଜୁନ ଦାସ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାଚୀନ କାବ୍ୟ ରଚୟିତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟତମ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ 'ରାମବିଭା' କାବ୍ୟର ନାୟକ ଓ ନାୟିକାଙ୍କ ବେଶଭୂଷାଦି ବର୍ଣ୍ଣନା ଅତି ଚମତ୍କାର ଭାବରେ କରିଛନ୍ତି । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଘଟଣାବଳୀର ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଉଲ୍ଲେଖ ଦ୍ୱାରା କବି ବିଜ୍ଞ ପାଠକମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଏକ ଅପୂର୍ବ ରସର ଉତ୍ସ ଖେଳାଇବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇଛନ୍ତି ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

(ଏକଶହ କୋଡ଼ିଏ)

କବି ଅର୍ଜୁନ ଦାସ 'ରାମବିଭା'ର କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଯେଉଁ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି, ତାହା ଭାଷାଶୈଳୀ ଓ ରସ-ଆସ୍ୱାଦନ ପକ୍ଷରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସହାୟକ ହେଉଛି । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ କେତୋଟି ଅଂଶ ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧୃତ ହେଲା ।

"କସ କହିଲୁ ବାବୁ ରଘୁମଣି
ମୁଁ ତ କାତର ହେଉଅଛି ଶୁଣି ।

× × ×

ମୁହିଁ କେମନ୍ତେ ତୋତେ ଦେବି ଛାଡ଼ି
ମୋର ଶିରେ ଆକାଶ ପଡ଼ୁ ମାଡ଼ି ।"

(ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବନଗମନ ସମୟରେ କୌଶଲ୍ୟାଙ୍କ ଶୋକ)

ବିବିଧ କୁସୁମ ଭରି କାମିନୀ କବରୀ ଖୋସନ୍ତି ।
ମହାଦେବ ଭୟରୁ ରତିପତି ଶାୟକ ସହିତେ ଲୁଚନ୍ତି ॥
କସ୍ତୁରୀ ତିଳକ କବଳ କି ସେ କଳାନିଧି ଉପମା ।
ମୁକୁତା ଜାଲ ଶିରେ ଖଞ୍ଜିଲେ ଅନ୍ତଃପୁର ବାମା ॥
କପୋଳେ ଶୋହଇ ସୁନ୍ଦର ଶତା ହୀରମାନେ ଝଟକନ୍ତି ।
ମଧ୍ୟରେ ପଦ୍ମରାଗ ମାଣିକ୍ୟ ନବଗ୍ରହଙ୍କର ଜ୍ୟୋତି ॥
ନାସାରେ ଗଜମୋତି ଲୁଳେ ଲାବଣ୍ୟ ସୁଧା ବିନ୍ଦୁ ।
ହୀରକ ପଟଳେ ପୁରନ୍ଦର କି ସେ ଉଦୟେ କୁମାର ଇନ୍ଦୁ ॥
କର୍ଣ୍ଣେ ଅମୂଲ୍ୟ ତଡ଼କ ମଣିମୟ କରଣ ବିରାଜେ ।
ମୁନି ମନବନ୍ଧୀ ଫାଶ କି ସମ୍ପାଦିଲେ ମନ୍ମଥ ରାଜେ ॥

× × ×

କୁଞ୍ଚକାଛି ପିନ୍ଧାଇଲେ ସୁରଙ୍ଗ ପଡଣୀ ।
ନୀଳ ମେଘ ଝଟିତ ତଡ଼ିତ ଜ୍ୟୋତି ଜିଣି ॥
ବିବିଧ ତଡ଼ାଉ ଲଗି କରାଇଲେ ବାମା ।
ଯେମନ୍ତେ ଜିଣନ୍ତି ମନମଥ ରାଜ୍ୟେ ସୀମା ॥
ନାନା ରତ୍ନ ଅଳଙ୍କାର ସର୍ବ ଅଙ୍ଗେ ଖଞ୍ଜି ।
ନୟନ କଜ୍ଜଳ କି ମଦନ ଗର୍ବ ଗଞ୍ଜି ॥

(ସୀତାଙ୍କ ବେଶ ବର୍ଣ୍ଣନା)

Digitized by PPRACHIN, SOA

(ଏକଶହ ଏକୋଇଶି)

ସୀତାଙ୍କ ବେଶ ବର୍ଣ୍ଣନା ପରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବେଶ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ମଧ୍ୟ କବି କମ୍ ସିଦ୍ଧହସ୍ତତା ଦେଖାଇ ନାହାନ୍ତି ।"

"ଜମ୍ବୁନଦ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଷାଠିଏ ବାନ ସୁନା ।
ଭଲ କମମାସୁ କରଅଛି ବିଶ୍ୱକର୍ମା ॥
ଅଙ୍ଗରେ ଖଞ୍ଜିଲେ ତାହା ଚଉବେଢ଼ କରି ।
ମଝିରେ ମାଣିକ୍ୟ ଫୁଲ ରତ୍ନଖଞ୍ଜା ଭରି ॥
ତହିଁର ଉପରେ ଝୋଲ୍ ପାଟ୍ଟେଢ଼ା ଦୋସଡ଼ା ।
କଟୀ ମେଖଳୀରେ ହୀରା ମୁକ୍ତାର ଝରା ॥
ଶ୍ରୀପଦ୍ମେରେ ବାଜେଣୀ ନୂପୁର ବ୍ରହ୍ମଜାତ ।
ଦୁନ୍ତି ଧନକର କି ସେ ଚରଣେ ଲୁଳନ୍ତି ॥

(ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବେଶ ବର୍ଣ୍ଣନା)

କବି ଅର୍ଜୁନ ଦାସଙ୍କର ଭକ୍ତି-ଭାବନା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ସେ ଜଣେ ଅନନ୍ୟ ରାମଭକ୍ତ ଥିଲେ । କାରଣ ପ୍ରାୟ 'ରାମବିଭା'ର ସବୁଛାନ୍ଦ ଶେଷରେ ନିଜକୁ କାବ୍ୟର କବି ଭାବରେ ପରିଚିତ ନ କରାଇ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୀଳାର ଜଣେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦ୍ରଷ୍ଟା ଓ ଭକ୍ତ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ।

"ବିଢ଼ଆ ଲାଗି ହୁଅନ୍ତି ମାଳଗିରି ବାସ ।
ଶିରେ କରଯୋଡ଼ି ଉଭା ଅରଜୁନ ଦାସ ॥
× × ×
ସେହି ପଦ୍ମଡ଼େ ମୃଗଛାଲ ମାଡ଼ି ।
ବସି ଅର୍ଜୁନ ଦାସ ଗୋଡ଼ ମୋଡ଼ି ॥
× × ×
ଆଚମନ ଅବକାଶ ଦର୍ଶନ କରି ।
ଶିଶୁ ଅରଜୁନ କର ଅଛଇ ଯୋଡ଼ି ॥
× × ×
ଉପରକୁ ଉଠିଣ ବସିଲେ ପିଡ଼ାକୋଳେ ।
ଅରଜୁନ ଦାସ ଦେଖି ଶିରେ କରଯୋଡ଼େ ॥
× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଶ୍ରୀରାମ ଶୁଭେଣ ହୁଏ ଅଯୋଧ୍ୟା ପ୍ରବେଶ ।
ଆନନ୍ଦେ ଧୂଆଁ ଧୂଇଁ ଅରଜୁନ ଦାସ ॥"

କବିଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ ଓ ସମୟ :—

ଅର୍ଜୁନ ଦାସଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ତାଙ୍କର ବାସସ୍ଥାନ ସମ୍ପର୍କରେ କେତେକ ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । କବି ସ୍ୱରଚିତ 'ରାମବିଭା' ଓ 'କଳ୍ପଲତା' କାବ୍ୟରେ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରର ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେପରି ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ସେଥିରେ କବିଙ୍କୁ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରବାସୀ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରିବା ଅସମୀଚୀନ ନୁହେଁ । ଅନ୍ୟଥା ଜଣେ ସାଧାରଣ ଯାତ୍ରୀ ବଡ଼ଦେଉଳର ଧୂପ ଓ ନିଯୋଗାଦି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେ ପ୍ରକାର ନିଖୁଣ ଚିତ୍ର ଦେବା ଆଦୌ ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ, କବି ଅର୍ଜୁନ ଦାସ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଭୋଜନ, ଶୟନ ଓ ନିତ୍ୟକର୍ମଗୁଡ଼ିକୁ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ନୀତି ସହିତ ଅବିକଳ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରଖି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ପୁରୀଧାମର ଅଧିବାସୀ ବୋଲି କହିବା ଅଧିକ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ବୋଲି ମନେହୁଏ ।

ଆହୁରି ମଧ୍ୟ କବି ଅର୍ଜୁନ ଦାସଙ୍କର ଦୁଇଖଣ୍ଡି କାବ୍ୟ 'ରାମବିଭା' ଓ 'କଳ୍ପଲତା' ଯଥାକ୍ରମେ ରାମଲୀଳା ଓ କାଳ୍ପନିକ ଭାବଧାରାର କାବ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ସେଥିରେ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ନୀତି ଓ ଯାତ୍ରାଦି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ଆଦୌ ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ହେବ ବୋଲି ସେ ମନେକରି ନାହାନ୍ତି । କବି ପୁରୀଧାମର ଅଧିବାସୀ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରର ବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରତି ତାଙ୍କ ମନରେ ଏତେ ସ୍ପୃହା ଆଦୌ ଜାତ ହୋଇ ନ ଥା'ନ୍ତା ।

କବି ଅର୍ଜୁନ ଦାସ ଯେଉଁ ସମୟର ବ୍ୟକ୍ତି ତାହା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବରେ କୌଣସି ସମାଲୋଚକ ଆଲୋଚନା କରିନାହାନ୍ତି । ବରେଣ୍ୟ ସମାଲୋଚକ ସ୍ୱର୍ଗତଃ ଡକ୍ଟର ଆର୍ତ୍ତବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦିତ ରାମବିଭା କାବ୍ୟର ମୁଖବନ୍ଧ ଓ ୧୯୫୯ରେ ପ୍ରକାଶିତ 'ରାଷ୍ଟ୍ରଭାଷା ଜୟନ୍ତୀ ଗ୍ରନ୍ଥରେ (୭) ଅର୍ଜୁନ ଦାସଙ୍କ ସମୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯଥାକ୍ରମେ 'ସାରଳା'

(୭) 'ରାମବିଭା' ପ୍ରାଚୀ ସଂସ୍କରଣର ମୁଖବନ୍ଧ, ପୃ. ୩
'ରାଷ୍ଟ୍ରଭାଷା ଜୟନ୍ତୀ' ଗ୍ରନ୍ଥ, ପୃ. ୧୩୬

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଦାସଙ୍କଠାରୁ ପଚୂଶ ବର୍ଷ ପରବର୍ତ୍ତୀ' ଓ 'ଖ୍ରୀ. ୧୪୨୦—୩୦ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମ' ବୋଲି ସୂଚନା ଦେଇ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆଲୋଚନା ଫଳରେ ତାହା ଅଭ୍ରାନ୍ତ ବୋଲି ମନେ ହୁଏ ନାହିଁ ।

କବି ଅର୍ଜୁନ ଦାସଙ୍କ ଲିଖିତ 'ରାମବିଭା' ଓ 'କଳ୍ପଲତା'ରେ ତାଙ୍କ ସମୟସୂଚକ କୌଣସି ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ପରୋକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ ବଳରେ ତାଙ୍କ ସମୟ ସୂଚନା ଦେବା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉପାୟ ନାହିଁ ।

ବିଭିନ୍ନ କାବ୍ୟରେ କେତେକ ପ୍ରାଚୀନ ପଦର ବ୍ୟବହାରରୁ କବିଙ୍କ ସମୟ ନିରୂପଣ କରିବା ଆଦୌ ବିଧିବଦ୍ଧ ଆଲୋଚନା ବୋଲି ମନେ ହୁଏ ନାହିଁ । କାରଣ ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କରି ଦେଖିଲେ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ କବି ନରସିଂହ ସେଣ ଓ ବିଷ୍ଣୁ ଦାସ ଯଥାକ୍ରମେ ତାଙ୍କ 'ପରିମଳା' ଓ 'ପ୍ରେମଲୋଚନା' କାବ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଭାଷାର ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି, ସେଥିରୁ ତାଙ୍କୁ ଭଞ୍ଜଯୁଗୀୟ କବି ବ୍ୟତୀତ ପ୍ରାଚୀନ କବି ବୋଲି ଧାରଣା କରି ହୁଏ ନାହିଁ । ତେଣୁ କେବଳ ଭାଷା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ଯଦି କାବ୍ୟ ବା କବିଙ୍କର ସମୟ ନିରୂପଣ କରାଯାଏ, ସେଭଳି ଅନୁମାନସିଦ୍ଧ ପ୍ରମାଣକୁ ଐତିହାସିକମାନେ ସମର୍ଥନ ଜଣାଇବେ ନାହିଁ ।

କବି ଅର୍ଜୁନ ଦାସଙ୍କ 'ରାମବିଭା'ର ସପ୍ତମ ଛାନ୍ଦ—'ମଣୋହି ଭିଆଇ ଜନକ ରାୟେ'କୁ କବି ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ ସ୍ୱୀୟ 'ରଘୁନାଥ ବିଳାସ'ର ତ୍ରୟୋଦଶ ଛାନ୍ଦର ବୃତ୍ତିରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ।

ରାଜକବି ଧନଞ୍ଜୟଙ୍କ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ କବି କାର୍ତ୍ତିକ ଦାସ ସ୍ୱୀୟ 'ରୁକ୍ମଣୀବିଭା'ର ଅଷ୍ଟମ ଛାନ୍ଦକୁ 'ରାମବିଭା'ର ଷଷ୍ଠ ଛାନ୍ଦ 'ମାରକଣ୍ଡ ଋଷି କହେ' ବାଣୀରେ ଗାଇବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି ।

କବି ବିଷ୍ଣୁ ଦାସ ସ୍ୱୀୟ 'ପ୍ରେମଲୋଚନା' କାବ୍ୟର ପଞ୍ଚମ ଛାନ୍ଦକୁ 'ରାମବିଭା'ର 'ମାରକଣ୍ଡ ଋଷି କହେ' ବାଣୀରେ ଗାଇବା ଲାଗି ବୃତ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଛନ୍ତି ।

କବି ନରସିଂହ ସେଣ ସ୍ୱରଚିତ 'ପରିମଳା' କାବ୍ୟର ପଞ୍ଚମ ଛାନ୍ଦରେ ବୃତ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି 'ରାମବିଭା'ର ତୃତୀୟ ଛାନ୍ଦ—'ଏଥୁଅନନ୍ତରେ ଶବରୀ ଶେଷେ ପୁରେ ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି'କୁ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ପୂର୍ବାଲୋଚିତ କବିମାନେ ଅର୍ଜୁନ ଦାସଙ୍କ 'ରାମବିଭା'ର ଲୋକପ୍ରିୟ ଛାନ୍ଦକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଅର୍ଜୁନ ଦାସଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ କବି ବୋଲି ନିଃସନ୍ଦେହରେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରାଜକବି ଧନଞ୍ଜୟ ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୬୩୫ରୁ ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୭୦୧ ମଧ୍ୟରେ ଜୀବିତ ଥିବାର ବହୁ ପ୍ରମାଣ ମିଳିଛି । କବି ବିଷ୍ଣୁ ଦାସ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱଗ୍ରନ୍ଥଗୁଡ଼ିକୁ ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୫୭୦ରୁ ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୬୧୦ ମଧ୍ୟରେ ରଚନା କରିଥିବାର ବହୁ ବଳବତ୍ତର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ଏବଂ କବି ନରସିଂହ ସେଣ ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୫୪୦ ପୂର୍ବରୁ 'ପରିମଳା'ର ରଚନା କରିଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ତେଣୁ ଆଲୋଚକ ଶ୍ରୀ କେଦାରନାଥ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଭାଷାରେ "କବି ଅର୍ଜୁନ ଦାସଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ କାଳ ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୫୨୦—୧୫୩୦ ମଧ୍ୟରେ ନିର୍ବିବାଦରେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇପାରେ" ବୋଲି ମତ ଦେଲେ ଅସମୀଚୀନ ହେବ ନାହିଁ । (୭)

ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ :—

ଘୁମୁସର ରାଜବଂଶର ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ଦାନ ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା କଲେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହେବାକୁ ପଡ଼େ । ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶାର ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ରାଜ୍ୟର ରାଜାମାନେ ଶହ ଶହ ବର୍ଷ ଧରି ବଂଶପରମ୍ପରାକ୍ରମେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ବିକାଶ ଦିଗରେ ଯଥେଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ।

ଉକ୍ତ ରାଜବଂଶର ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ ନାମକ ଜଣେ ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ରାଜା ନିଜର ପ୍ରତିଭା ବଳରେ ଇଚ୍ଛାବତୀ, ଅନଙ୍ଗରେଖା, ମଦନମଞ୍ଜରୀ, ରଘୁବ ବିଳାସ, ତ୍ରିପୁର ସୁନ୍ଦରୀ, କୃଷ୍ଣକ୍ରୀଡ଼ା ଆଦି କାବ୍ୟ, ଅଶ୍ୱଶାସ୍ତ୍ର ଆଦି ଚିକିତ୍ସାଶାସ୍ତ୍ର ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚଉତିଶା, ଚଉପଦୀ ଆଦି କବିତା ଲେଖି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ରାଜ୍ୟରେ ଅମର ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି ।

ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କବିଶେଖର ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତିଙ୍କ 'ଘୁମୁସର କାବ୍ୟ' ଓ ମାଗୁଣି ଦାସଙ୍କ ସମ୍ପାଦିତ 'ଭଞ୍ଜ ବଂଶାନୁଚରିତ' ପାଠକଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ରାଜକବି ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ ଗୋପୀନାଥ ଭଞ୍ଜଙ୍କର ପୁତ୍ର ଥିଲେ ଏବଂ ସେ ଜଣେ ଆଦର୍ଶ ଶାସକ ତଥା ପ୍ରଜାପୁଞ୍ଜର ପରମ ସ୍ନେହଶୀଳ ରାଜାରୂପେ ସୁଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ ।

---

(୭) କଳିକଳା କାବ୍ୟର ମୁଖବନ୍ଧ, ପୃ. ୭

Digitized by PPRACHIN, SOA

"ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜେ ତାଙ୍କର ସୁତ ଥିଲେ ।
ତଦନ୍ତରେ ସେହୁ ରାଜତ୍ୱକୁ କଲେ ॥
× × ×
ସୁନ୍ଦର ସୁକୁମାର ବିବେକୀ ସୁଧୀର ।
ପାଳିଲେ ପରଜାଙ୍କୁ ଯଥା ଧୁରନ୍ଧର ॥
ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଧୁରନ୍ଧର ।
ଗୀତ କବିତ୍ୱ କରିପାରନ୍ତ ମଧୁର ॥
× × ×
ବାହାରେ ସାତକୋଡ଼ି ଗୁଣୀ ଗଣି ରଖିଥାନ୍ତ ।
ଭିତରେ ସାତକୋଡ଼ି ନାଚୁଣୀ ଖଟନ୍ତ ॥ (୮)
× × ×
ଗୋପୀନାଥଙ୍କର ଧାର୍ମିକ ତନୟ ।
ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ ଯଥା ଧନଞ୍ଜୟ ॥
× × ×
ପ୍ରକୃତି ପୁଞ୍ଜର ମଙ୍ଗଳ ନିମିତ୍ତ ।
ଥିଲା ରାଜକୋଷ ଶର ମୁକୁଳିତ ॥
ମଣୁଥିଲେ ସଦା ସେ ନୃପନନ୍ଦନ ।
ନିଜ ଜୀବନକୁ ପ୍ରଜାଙ୍କ ଜୀବନ ॥
ସଙ୍ଗୀତ ସାହିତ୍ୟ ଶିଳ୍ପ ସୁନିପୁଣ
× × ×
ବିରଚିଲେ ସ୍ୱୟେ ମଦନମଞ୍ଜରୀ ।
ଶାଳିହୋତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ ଅତି ଯତ୍ନକରି ॥
ପୁଣି ରଘୁନାଥ ବିଳାସ ସୁକାବ୍ୟ । (୯)

ରାଜା ଧନଞ୍ଜୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଳାସୀ ଥିବାର ପ୍ରମାଣ କେତେକ ଆଲୋଚନାରୁ ମିଳେ । ସେ ବୃଦ୍ଧ ବୟସରେ ନୟାଗଡ଼ର ରାଜକୁମାରୀ ମଣ୍ଡାଦେଈ (କେତେକଙ୍କ ଆଲୋଚନାରେ ହାଡ଼ୁଦେଈ)ଙ୍କୁ ଅଧିକ ସ୍ନେହ କରୁଥିଲେ । ସେହି ସୁଯୋଗ ନେଇ ମଣ୍ଡାଦେଈ ନିଜ ପୁତ୍ର

(୮) ଭଞ୍ଜ ବଂଶାନୁଚରିତ, ସମ୍ପାଦକ—ମାଗୁଣି ଦାସ, ପୃ. ୧୯
(୯) ଘୁମୁସର କାବ୍ୟ, ଲେଖକ—ସ୍ୱର୍ଗତ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ମହାନ୍ତି, ପୃ. ୧୬-୧୭

Digitized by PPRACHIN, SOA

(ଏକଶହ ଛବିଶି)

ମାଳକଣ୍ଠ ଭଞ୍ଜ (କବିସମ୍ରାଟ୍ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ପିତା)ଙ୍କୁ ଘୁମୁସର ରାଜସିଂହାସନରେ ବସାଇବାକୁ ନାନାପ୍ରକାର ଚକ୍ରାନ୍ତ କରି ଶେଷରେ ବିଷ ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଥିଲେ । କେବଳ ସ୍ତ୍ରୀ ବଶରେ ଥିବାଯୋଗୁଁ ଘୁମୁସର ଭଞ୍ଜବଂଶର ଜନୈକ ବିଶିଷ୍ଟ ରାଜା ସୁକବି ଧନଞ୍ଜୟଙ୍କୁ ଭଞ୍ଜବଂଶର କୈକେୟୀଙ୍କ ହସ୍ତରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା ।

ଧନଞ୍ଜୟଙ୍କ 'ରାଘବ ବିଳାସ' ବା 'ରଘୁନାଥ ବିଳାସ' ଗ୍ରନ୍ଥଟି ପଚିଶ ଛାନ୍ଦବିଶିଷ୍ଟ ଏକ ମହାକାବ୍ୟ । ଅଳଙ୍କାର ଶାସ୍ତ୍ରସମ୍ମତ ମହାକାବ୍ୟର ଲକ୍ଷଣ ଅନୁସାରେ 'ରାଘବ ବିଳାସ'ରେ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ନାୟକ ଓ ପ୍ରାତଃସ୍ମରଣୀୟା ସୀତାଙ୍କୁ ନାୟିକାରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରାତଃ, ସନ୍ଧ୍ୟା, ଷଡ଼ଋତୁ, ନଦୀ, ପର୍ବତ, ବନଶୋଭା ଆଦିର ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । 'ରାଘବ ବିଳାସ'ରେ ଭାଷା, ଭାବ ଓ ଶୈଳୀର ସମିଶ୍ରଣରେ ଏପରି ଏକ ରସମୟ ତ୍ରିବେଣୀର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି ଯେ, ତାହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଠକ, ସମାଲୋଚକ ତଥା ରସିକ ପ୍ରାଣରେ ଅଲୌକିକ ଆନନ୍ଦ ସଞ୍ଚାର କରିବ । କବିଙ୍କର ଅଲୌକିକ ବର୍ଣ୍ଣନା ମଧ୍ୟରୁ କେତୋଟିର ଉଦାହରଣ ଏଠାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

"ଧନ୍ୟ ରମଣୀ କୁଟିଳ ବେଣୀ କିବା ଭ୍ରମରଶ୍ରେଣୀ ।
କି ଅବା କାମଦେବର ରମ୍ୟ ମୀନକେତନ ଜାଣି ॥
କି ଅବା ମୁଖଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଗ୍ରାସି ରହିଛି ଘୋରତମ ।
ବେଗେ ଶେଷଣ ପୁଚ୍ଛ ଲମ୍ବାଇ ଅଛି ଦିଶଇ ଅନୁପମ ॥
କି ଅବା ନିଜ ପତି ଆଶାରେ ଅଛି ରଜନୀ ରହି ।
ତାରକା ସପତଣୀର ପାଶେ ନ ଯିବ କିଶାସାଇଂ ॥"

(ସୀତାଙ୍କ ବେଣୀ ବର୍ଣ୍ଣନା)

"ଦରମୁକୁଳିତ କୁମୁଦକୁଳ ତେଜି ଭ୍ରମର ।
ନଳିନ ନଳିନ ବିହାରେ ହୋଇ ଅତି ସତ୍ୱର ॥
କମଳମୀ ଚିତ୍ତ ଆନନ୍ଦ ହେଲା ଏଣୁ ବିସ୍ତାର ।
ଯେଣୁ ହିମ ଲବ ଲୋତକ କରେ କଲା ତା ଦୂର ॥
ଦିବା-କାନ୍ତାକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରେ ସହସ୍ର କରେ ।
ଦେଖିଲାରୁ ଶଶି ପଶିଲା ଅସ୍ତଗିରି ଗହ୍ୱରେ ॥"

(ପ୍ରଭାତ ବର୍ଣ୍ଣନା)

Digitized by PPRACHIN, SOA

(ଏକଶହ ସତେଇଶି)

"ଦେଖ ରସାଳସି ରସାଳ ରସାଳ ବିଶାଳ ଶାଳ ସୁବକୁଳ ।
ଅତି ମନୋହର ହିନ୍ତାଳ ତାଳରେ ଯୁକ୍ତ ରକ୍ତମାଳ ତମାଳ ॥
ଆରେ ଗଉରି,
ଗଉରିକୁଳ ଲୁ କୁଶଳା,
ବକୁଳ କୁଳକୁ ଶୋଭାକାରୀ ଦେଖ ଦେଖରେ ନବୀନ ଅବଳା ॥"

× × ×

"ଦେଖ ଦେଖ କୋମଳାଙ୍ଗି ଏ ବନଶୋଭନ ।
ଚନ୍ଦ ଚନ୍ଦକୁଟେ ଯେହ୍ନ ହୋଇଛୁ ଶୋଭନ ॥
ଧବ ଧବ ଆଲିଙ୍ଗନ କରିଛୁ ବଲ୍ଲରୀ ।
କୂଟ କୁଟଜରେ ଏହ୍ନ ଶୋଭା ଅଛୁ ଧରି ଯେ ॥"

(ବନଶୋଭା ବର୍ଣ୍ଣନା)

"କେତେକ କୁଳ ଗନ୍ଧର ନଦୀନ । ଗୃତକ ତୃଷ୍ଣା କରଇ ଭଞ୍ଜନ ।
କଦମ୍ବ କଦମ୍ବ ଆନନ୍ଦକାରୀ । ସର୍ଜ ଅର୍ଜୁନ ରତି ସୁଖକାରୀ ।
ସେ ନବୀନ ଘନ,
ନଭେ ମଣ୍ଡଳ କରନ୍ତ ଭ୍ରମଣ ॥"

(ବର୍ଷା ବର୍ଣ୍ଣନା)

ରାଜକବି ଧନଞ୍ଜୟଙ୍କ ସମୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା କରି ପଣ୍ଡିତ ସୂର୍ଯ୍ୟନାରାୟଣ ଦାଶ × ପଣ୍ଡିତ ବିନାୟକ ମିଶ୍ର † ସ୍ୱ. ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ * ତଥା ମାଗୁଣି ଦାସ + ଅନେକ ଯୁକ୍ତି ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଛନ୍ତି । ସେହି ପ୍ରମାଣରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, କବି ଧନଞ୍ଜୟ ପଞ୍ଚଷଠି ବର୍ଷ ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କରି ପଞ୍ଚାଅଶୀ ବା ନବେ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଇହଲୀଳା ସାଙ୍ଗ କରିଥିଲେ । ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୭୦୧ (ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ସମୟ) ବେଳକୁ ତାଙ୍କ ବୟସ ୮୫ ବା ୯୦ ହୋଇଥିଲେ ସେ ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୬୦୬ରୁ ୧୬୧୧ ମଧ୍ୟରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିବେ । ଜୀବନର ପ୍ରଥମାର୍ଦ୍ଧରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାବ୍ୟ କବିତାଗୁଡ଼ିକ ରଚନା କରିବା ପରେ ଶେଷ ଜୀବନରେ ଅର୍ଥାତ୍

× ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପରିଚୟ, ୨ୟ ଭାଗ, ପୃ. ୫୪

† ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଇତିହାସ, ପୃ. ୧୦୭

* ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ, ପୃ. ୨୦୮

+ ଭଞ୍ଜବଂଶାନୁଚରିତ, ସଂପାଦକ— ମାଗୁଣି ଦାସ, ପୃ. ୨୩

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୬୮୦—୧୭୦୦ ମଧ୍ୟରେ ରାମଭକ୍ତିଭାବମୂଳକ 'ରଘୁନାଥ ବିଳାସ'ର ରଚନା କରିଥିବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

କାହ୍ନୁଦାସ :—

କବି କାହ୍ନୁଦାସ ବା କହ୍ନାଇ ଖୁଣ୍ଟିଆ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଧରାକୋଟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଋଷିକୁଲ୍ୟା ତୀରବର୍ତ୍ତୀ ମଙ୍ଗଳପୁର ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି 'ରାମରସାମୃତ ସିନ୍ଧୁ' ନାମରେ ଏକ ରାମକାବ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ । କବି କାହ୍ନୁଦାସ ସ୍ୱକାବ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥଟିକୁ ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକପ୍ରିୟ 'ଭାଗବତ ବାଣୀ'ରେ ପ୍ରଣୟନ କରି ଜନସମାଜରେ ଆଦୃତ କରାଇବାର ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରୟାସ କରିଛନ୍ତି । ଗ୍ରନ୍ଥଟିର ପ୍ରଧାନ ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଉଛି—ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଧ୍ୟାୟର ପଦସଂଖ୍ୟା ଏକଶତ ଆଠ ଏବଂ ସମୁଦାୟ ଗ୍ରନ୍ଥଟି ଏକଶହ ଆଠ ଅଧ୍ୟାୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି ।

"ଶୁଣ ହେ ଗୁଣି ସୁଜ୍ଞସାଧୁ । ଶ୍ରୀରାମ ରସାମୃତ ସିନ୍ଧୁ ॥
ପ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାରେ । କରିବି ନବମ ଅକ୍ଷରେ ॥
ଅଷ୍ଟ ଉତ୍ତର ଶଏ ପଦ । ଅଧ୍ୟା ବନ୍ଧନ ଶ୍ରୁତି ସ୍ୱାଦ ॥
ଶଏ ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟା ହେବ । ଶ୍ରୀରାମ ସୀତାରସ ଭାବ ॥"

କବି ଉତ୍ତରା କାଣ୍ଡ ଶେଷରେ ନିଜର କୁଳ, ଗୋତ୍ର, ବାସସ୍ଥାନ, ଜନ୍ମଦିବସ ତଥା ଗ୍ରନ୍ଥସମାପ୍ତିର ସୂଚନା ଦେଇ ଲେଖିଛନ୍ତି—

"ସେ ରଘୁନାଥ ମହାପାତ୍ର । ବ୍ରାହ୍ମଣ ବଂଶରେ ପବିତ୍ର ॥
ବଶିଷ୍ଠ କୁଳ-ସିନ୍ଧୁଶ୍ୟାମ । ମୁଂ ତାଙ୍କ ଅଟଇ ନନ୍ଦନ ॥
ଚିଲିକାହ୍ରଦ ପଶ୍ଚିମ ପାଶର । ଉତ୍କଳ ଦେଶେ ଜନ୍ମ ମୋର ॥
ରାଜ୍ୟର ଧରାକୋଟ ନାମ । ମଙ୍ଗଳପୁର ନାମେ ଗ୍ରାମ ॥
ଋଷିକୁଲ୍ୟା ନଦୀ ଉତ୍ତର । ତୀର ପର୍ବତ ଭୂମିବର ॥"

× × ×

"ନରେନ୍ଦ୍ର ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ, । କୁଶଳ ପଞ୍ଚବିଂଶ ଅଙ୍କ ॥
ଶ୍ରାବଣ ମାସାଦ୍ୟ ପକ୍ଷରେ । ଏକାଦଶୀ ରବିବାରେ ॥
ରଜନୀ ସପ୍ତଦଣ୍ଡ ପୂର୍ଣ୍ଣେ । ମୋହର ଜନ୍ମ ଶୁଭଲଗ୍ନେ ॥
ହିଦଶ ଅବଦ ବୟସ । କାଳରେ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶ ॥"

× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

"ଶ୍ରୀହରିବ୍ୟସିଂହ ଦେବରାଜେ । ଗଜପତିର ଶୁଭ ରାଜ୍ୟେ ॥
ବିଜୟ ଦଶ ତିନି ଅଙ୍କେ । ଆଷାଢ଼ ମାସ ଶୀତ ପକ୍ଷେ ॥
ଦୁତିଆ ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚ୍ଚ ଦିନ । ଏ ରାମ ରସାମୃତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥"

ଉକ୍ତ ଉଦ୍ଧୃତାଂଶରେ ପ୍ରଦତ୍ତ କବିଙ୍କ ଜନ୍ମ ସମୟର ଗଣନା କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ପଞ୍ଚବିଂଶ ଅଙ୍କ ଆଦ୍ୟପକ୍ଷ ବା ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଏକାଦଶୀ ରବିବାର ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୭୬୮ ଅଗଷ୍ଟ ମାସ ୧୮ ତାରିଖରେ ପଡ଼ିଥିଲା । *

କବି ଉପରୋକ୍ତ ଦିନ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ତିରିଶି ବର୍ଷ ବୟସରେ ଗଜପତି ରାଜା ହରିବ୍ୟସିଂହ ଦେବ (୧ମ)ଙ୍କ ତ୍ରୟୋଦଶ ଅଙ୍କ ଆଷାଢ଼ ମାସ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଦ୍ୱିତୀୟା ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚ୍ଚ ଦିନ 'ରାମରସାମୃତ ସିନ୍ଧୁ' ଗ୍ରନ୍ଥଟିକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଥିଲେ ।

କବି କାହ୍ନୁଦାସ ଜଗମୋହନ ରାମାୟଣର ରଚୟିତା ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ ଅନୁକରଣରେ ସ୍ୱଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିବାର ସ୍ୱୀକାର କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପୁସ୍ତକ ରଚନାରେ ଥିବା ନିଜର ଭ୍ରମପ୍ରମାଦର କ୍ଷମାଲାଗି ସୁଧୀବୃନ୍ଦଙ୍କଠାରେ ବିନମ୍ର ନିବେଦନ କରିଛନ୍ତି ।

କବି ରାମ ରସାମୃତ ସିନ୍ଧୁର ଆରମ୍ଭ ଅର୍ଥାତ୍ ମଙ୍ଗଳାଚରଣରେ ଓଡ଼ିଶାର ଅଧିକାଂଶ କବିମାନଙ୍କ ପରି ଓଡ଼ିଆର ପ୍ରାଣକେନ୍ଦ୍ର ବଡ଼ ଠାକୁର ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁ ତଥା ବଳଭଦ୍ର, ସୁଭଦ୍ରା, ସୁଦର୍ଶନ ଓ ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି କରିଛନ୍ତି ।

କବି କାହ୍ନୁଦାସ ରାମାୟଣଚରିତ ଅବଲମ୍ବନରେ ଏକଶତ ଆଠ ଅଧ୍ୟାୟବିଶିଷ୍ଟ ଏକ ବିରାଟ ରାମକାବ୍ୟ ରଚନା କରିଥିବାରୁ, ପରବର୍ତ୍ତୀ କବି, ବିଶେଷତଃ କବିସମ୍ରାଟ୍ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଉପରେ ତାଙ୍କର ବିଶେଷ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । କବିଙ୍କ 'ରାମ ରସାମୃତ ସିନ୍ଧୁ' ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶାରେ 'ସିନ୍ଧୁରାମାୟଣ' ନାମରେ ସୁଖ୍ୟାତ ।

* ଭୋଇବଂଶୀୟ ଗଜପତି ମୁକୁନ୍ଦଦେବ, ଲେଖକ – ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କେଦାରନାଥ ମହାପାତ୍ର, ନବଜୀବନ, ୪ର୍ଥ ବର୍ଷ, ୩ୟ ସଂଖ୍ୟା ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ :—

'ରାମଚନ୍ଦ୍ରିକା' ନାମକ ଏକ ଗ୍ରନ୍ଥର ଲେଖକ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସଙ୍କୁ 'ନ' ପୋଇ'ର ପ୍ରଣେତା କଣ୍ଠ ଦାସ ଓ ଶହେ ପଦଆର ପ୍ରଣେତା ନୀଳକଣ୍ଠ ଖାଡ୍ରଙ୍ଗାଙ୍କ ସହିତ ଚିହ୍ନିତ କରାଯିବାର ଅନେକ କାରଣ ଅଛି । ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସଙ୍କ ସମୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷାର୍ଦ୍ଧ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରାଯାଏ ।

ଭକ୍ତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସଙ୍କ 'ରାମଚନ୍ଦ୍ରିକା'ଟି ଖଣ୍ଡିଏ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଗ୍ରନ୍ଥ । ପୁସ୍ତକର ଆରମ୍ଭରେ ପାର୍ବତୀଙ୍କ ଜିଜ୍ଞାସାମତେ ଈଶ୍ୱର ସୃଷ୍ଟିର ରହସ୍ୟ ସମେତ ରାମଚରିତର ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଛନ୍ତି :—

"ରାମ ଭବନା ଉମା ଧାୟି । ପୁଛନ୍ତି ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଗୃହିଂ ।
ହେ ଦେବଦେବ ଶୂଳପାଣି । ସର୍ବ ଆଗମ ତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣି ॥
× × ×
ରାମଚରିତ ସୁଧା ରସ । କହି ମୋହର ମନ ତୋଷ ।"

ଗ୍ରନ୍ଥରେ କବି ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ସୃଷ୍ଟି ଜନ୍ମ, ଗୋଲୋକ ବର୍ଣ୍ଣନ, ବୈକୁଣ୍ଠଭୁବନ ବର୍ଣ୍ଣନ, ଗୋଲୋକସ୍ଥଳର ଦିବ୍ୟ ବରଣଠାରୁ ସପ୍ତାବରଣ ବର୍ଣ୍ଣନ, ରାମ ସୁଧାଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣଭେଦ ବର୍ଣ୍ଣନ, ସୀତା ଅନନ୍ତ ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନ, ଗୋଲୋକସ୍ଥଳର କଦମ୍ବବନ, କୃଷ୍ଣଗୋପିକା ରାସକ୍ରୀଡ଼ା, ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ବର୍ଣ୍ଣନ ଆଦିର ଆଲୋଚନା କରିବା ପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରାମାୟଣର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଶେଷଆଡ଼କୁ କବି ଅନନ୍ତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଉତ୍ପତ୍ତି, ରାମ ପଞ୍ଚାଙ୍ଗାଦି ମନ୍ତ୍ରଭେଦ କଥନ, ନନ୍ଦ୍ୟାଗ୍ରର ବିବରଣ, ରାମପୂଜା ବିଧି, ଅଷ୍ଟକାଳ ସେବା ବିଧି, ଦାସ୍ୟସଖ୍ୟାତ୍ମ-ନିବେଦନ କଥନ, ଜ୍ଞାନ ବୈରାଗ୍ୟ ମୁକ୍ତି ଲକ୍ଷଣ କଥନ ଓ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବଂଶାନୁଚରିତ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ବାଉନ ଛାନ୍ଦରେ ଗ୍ରନ୍ଥଟିକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ରାମସାହିତ୍ୟରେ ଏଭଳି ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ବୋଲି ଜଣାଯାଏ ।

କବିସମ୍ରାଟ୍ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ :—

କବିସମ୍ରାଟ୍ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଘୁମୁସରର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜା ଧନଞ୍ଜୟଙ୍କ ପୌତ୍ର ଓ ନୀଳକଣ୍ଠ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ପୁତ୍ର ଥିଲେ । କବି ଉପେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରାୟ

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୬୮୫ରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ବୋଲି କେତେକ ଆଲୋଚକ ମତପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ।

ଉପେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପିତା ନୀଳକଣ୍ଠ ଭଞ୍ଜ ଘୁମୁସର ରାଜସିଂହାସନ ଲୋଭରେ ନିଜ ମାତା ମଣ୍ଡାଦେଈଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏକ ପ୍ରଳୟଙ୍କରୀ ଝଞ୍ଜା ସୃଷ୍ଟିକରି ରାଜପଦରେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେ ତିନି ବର୍ଷ ମାତ୍ର ରାଜପଣ କରି ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୭୦୪ରେ ଉକ୍ତ ବଂଶର ଜନୈକ ଦାୟାଦ ଘନ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଚିରଦିନଲାଗି ଘୁମୁସରରୁ ନିର୍ବାସିତ ହୋଇଥିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ପୁତ୍ର ଯୁବକ ଉପେନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ନିର୍ବାସନ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ସେ ସେହିସମୟରେ ନୟାଗଡ଼ର 'ମାଳୀସାହି'ରେ ରହି 'ରାମତାରକ ମନ୍ତ୍ର' ଜପ ଦ୍ୱାରା ସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରି ଅଦ୍ଭୁତ ପ୍ରତିଭାସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲେ । ତାହାର ଫଳରେ ତାଙ୍କର ଅମର ଲେଖନୀରୁ 'ବ' ଆଦ୍ୟାନୁପ୍ରାସରେ ଲିଖିତ ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ, ଲାବଣ୍ୟବତୀ, କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ, ଅବନା ରସତରଙ୍ଗ, ଷୋଳ ପୋଈ, ରାମଲୀଳାମୃତ ଆଦି ବହୁ କାବ୍ୟ ନିଃସୃତ ହୋଇଥିଲା ।

"ବୀରବର ପଦ ଉପଇନ୍ଦ୍ର ମୋର ନାମ ।
ବାରେ ବାରେ ସେବାରେ ମନାଇ ସୀତାରାମ ॥

ବଚନ କବିତ୍ୱମାର୍ଗେ ପ୍ରସରିଲା ବୁଦ୍ଧି ।
ବିରଚିଲି ରାମାୟଣ ଏ ମୋ ବଡ଼ ସିଦ୍ଧି ଯେ ॥"

କବିସମ୍ରାଟ୍ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥମଧ୍ୟରୁ ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ, ରାମଲୀଳାମୃତ, ଅବନା ରସତରଙ୍ଗ ଓ ଷୋଳ ପୋଈ ଏହି ଚାରିଖଣ୍ଡି ରାମକାବ୍ୟରୂପେ ପରିଚିତ । ଉକ୍ତ ଚାରିଖଣ୍ଡି ଗ୍ରନ୍ଥ ମଧ୍ୟରୁ 'ଷୋଳ ପୋଈ' ନାମକ ପୁସ୍ତକରେ ଅତି ସଂକ୍ଷେପରେ ରାମାୟଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ମୋଟ ୨୫୬ ପଦରେ ସାତକାଣ୍ଡ ରାମାୟଣକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ଶାବ୍ଦିକ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କାହାରି ପକ୍ଷରେ ଏହା ସମ୍ଭବ ହୋଇ ନଥା'ନ୍ତା ! ଉକ୍ତ କାବ୍ୟରେ ମୋଟ ଷୋଳଟି ଛାନ୍ଦ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାନ୍ଦରେ ଷୋଳଟି ଲେଖାଏଁ ପଦ ରହିଛି ।

"ଶୁଣ ସୁଜନେ ବଚନ କଉତୁକ ଶାସ୍ତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ ରାମାୟଣ ରାମାୟଣ ।
କଲେ ରାମ ରାମାୟଣ ନାମ ରାମାୟଣ ଶିବ କହନ୍ତି ପାର୍ବତୀ ଶୁଣ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଶାସ୍ତ୍ର ଆଗେ ବାଲମିକ ସିଦ୍ଧ ବାଲମିକ ପୁରାଣ ପୁରାଣ ପରସିଦ୍ଧି ।
ନାମ ଅଟେ ଷୋଳ ପୋଈ ପଦ ଷୋଳ ପୋଈ
ଷୋଳ ପୋଈରେ ସମସ୍ତ ବଧି ॥
କବି କବି ବାରବର ପଦ ବାରବର ବାରବର ପଦେ ବାରବର ।
ଭଞ୍ଜ ଭଞ୍ଜ ଉପଇନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଉପଇନ୍ଦ୍ର ଉପଇନ୍ଦ୍ର ଇନ୍ଦ୍ର ଇନ୍ଦ୍ର ସାର ॥"

କବି ଷୋଳ ପୋଈରେ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗଙ୍କ ଆଗମନଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗଗମନ ସୁଦ୍ଧା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ।

କବିସମ୍ରାଟ୍‌ଙ୍କର ରାମାୟଣ କଥାବସ୍ତୁର ଅବଲମ୍ବନରେ 'ଅବନା ରସତରଙ୍ଗ' ଏକ ଅନବଦ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥରୂପେ ପରିଚିତ । ଶାବ୍ଦିକ ଭଞ୍ଜ ଅବନାଶବ୍ଦ ଯୋଜନାର ପରାକାଷ୍ଠା ଯେପରି ଭାବରେ ଉକ୍ତ କାବ୍ୟରେ ଦେଖାଇଛନ୍ତି, ତାହା ଅନ୍ୟ କୌଣସି କବିଙ୍କଠାରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ ।

"ଅସମ ଶର ଉଚ୍ଛନ୍ନ କରଇ ତ କଥନ ନୟନ
କର ଜଳଧର ସଦୟ ଉଦୟ ନ କର ବର ଗରଜନ
ଜଳଦ, ଚଳକ କନକ ନଗର,
ନକର ମୁଖ ପରଖର ପବନ ଜଳବରଷଣ ନ କର ॥

× × ×

କଷଣ ଉପର କଷଣ ନ କର ନଚଳ ବଡ଼ ପଣ ରଖ ।
ଅନଳ ଗରଳ ଜନମ କରତ ଭରତ ଅଶନର ସଖ ॥
ଏ ରସ,
ଉପଇନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ କହଇ,
ମହଚ୍ଛନ୍ନ ଦଶରଥ ନୃପବର ତନୟ ରତନ ସରଇ ॥"

କବିସମ୍ରାଟ୍ ଭଞ୍ଜଙ୍କର କାବ୍ୟିକ ଛଟା 'ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ'ରେ ଯେପରି ଭାବରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଛି ତାହା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାବ୍ୟ ତୁଳନାରେ ଅତିଶୟ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି ମନେହୁଏ । ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ କବି ଦୈବୀଶକ୍ତିରେ ବଳୀୟାନ୍ ହୋଇ, 'ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ' କାବ୍ୟରେ ନିଜର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ବିନିଯୋଗ କରି ତାଙ୍କ ରଚନା ମଧ୍ୟରେ ତାହାକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ଥାନ ଦେଇପାରିଛନ୍ତି ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

'ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ' କାବ୍ୟରେ 'ଆଶାବରୀ, କଳହଂସକେଦାର, କଲ୍ୟାଣ ଆହାରୀ ଆଦି ଏକଗୃଳିଶିଟି ରାଗରାଗିଣୀର ପ୍ରୟୋଗ କରିଛନ୍ତି । ତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଭଞ୍ଜକବି ଉକ୍ତ କାବ୍ୟରେ ଆଦ୍ୟଯମକ, ଭ୍ରାନ୍ତଯମକ, ମାଳଯମକ, ସର୍ବଯମକ, ମହାଯମକ, ବକ୍ରୋକ୍ତି, ଉତ୍ପ୍ରେକ୍ଷା, ଉପମା, ପ୍ରଶ୍ନପ, ବିରୋଧାଭାସ, ଅନ୍ତର୍ଲିପିକା, ବହିର୍ଲିପିକା ଆଦି ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାରର ବ୍ୟବହାର କରି ଓଡ଼ିଆ ପାଠକ ଓ ସମାଲୋଚକମାନଙ୍କୁ ବିସ୍ମୟାଭିଭୂତ କରାଇଛନ୍ତି ।

'ରାମଲୀଳାମୃତ' ଗ୍ରନ୍ଥଟି ଭଞ୍ଜ କବିଙ୍କର ପ୍ରଥମ ରଚନା ବୋଲି କେତେକ ଆଲୋଚକ ମତ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । କବି କାବ୍ୟର ଶେଷରେ 'ରାମଲୀଳାମୃତ' ସମ୍ବନ୍ଧରେ କହିଛନ୍ତି—

"ମୋହି ଭୁବନ ଚଉଦ ଛନ୍ଦ ଗୀତ ରଞ୍ଜନ ପଦକୁ ପଢ଼ି,
ସୁବୁଦ୍ଧି କାବ୍ୟ ପ୍ରଶଂସା ଏଥି ନଶ୍ଚେ ସମ୍ଭବ ଯେ ॥
ଯେଣିକି ସହୃଦୟ ଭାବରେ କହିବେ ସାଧୁ କବି ମୁଖରେ,
ଏ ପ୍ରତିପଦ ଅର୍ଥ ବୁଧଙ୍କୁ ବୋଧ କରିବ ଯେ ॥
ହରିଭାବେ ଏ ଗୀତ ଚିତ୍ତ ରଞ୍ଜିବ ଯେ ॥

× × ×

ରାମଲୀଳାମୃତ ଏ ଗୀତାଭିଧାନ ଯେ ।
ଧନଞ୍ଜୟ ନୃପତି ସୁତ ନନ୍ଦନ ଯେ ।
ସୁକବି ଭଞ୍ଜ ବୀରବରର ରଚନା ହେଉ ଲୋକେ ପ୍ରଚୁର,
ଶ୍ରୁତି ଲପନେ କୋବିଦମାନେ କରନ୍ତୁ ପାନ ଯେ ॥"*

ପ୍ରସ୍ତୁତ ଭୂମିକାରେ କବି ସମ୍ରାଟ୍‌ଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାବ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ଅସମୀଚୀନ ହେବ । ତେଣୁ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାବ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳ୍ପନିକ କାବ୍ୟ ଓ କୃଷ୍ଣକାବ୍ୟ ଶୀର୍ଷକ ପ୍ରକରଣରେ ଆଲୋଚିତ ହେବ ।

ବିଶ୍ୱନାଥ ଖୁଣ୍ଟିଆ :—

ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ପୁରୀର କବି ବିଶ୍ୱନାଥ ଖୁଣ୍ଟିଆ 'ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ' ନାମରେ ଖଣ୍ଡିଏ ସୁଗେୟ ରାମକାବ୍ୟ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । କବି ଖୁଣ୍ଟିଆ କାବ୍ୟର ଶେଷରେ ସ୍ୱସମୟ ସୂଚକ ଦୁଇ ପଦ ଲେଖିଛନ୍ତି—

* 'ରାମଲୀଳାମୃତ', ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଛାନ୍ଦ

"ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବ ନୃପ ଗଜପତି ରାଜନେ ।
ମାଳାଦ୍ରି ପତି ଦର୍ଶନେ ଦୁଷ୍ଟପାକଶାସନେ ॥
ସେ ନୃପ ପଚିଶ ଅଙ୍କେ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସନ୍ନେ ।
ସାତକାଣ୍ଡ ରାମାୟଣ ବିଶ୍ୱନାଥ ରଚନେ ॥"

ଏହି ଉଦ୍ଧୃତିରୁ ବେଶ୍ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ ଯେ, କବି ଖୋର୍ଦ୍ଧା **ଗଜପତି** ରାଜା ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବଙ୍କ ୨୫ ଅଙ୍କ ଅର୍ଥାତ୍ ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୭୦୯-୧୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ 'ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ' ଗ୍ରନ୍ଥଟିକୁ ସମାପ୍ତ କରିଥିଲେ ।

କବି ଖୁଣ୍ଟିଆଙ୍କ ରାମକାବ୍ୟଟି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଥମ 'ଲୀଳା' ପୁସ୍ତକରୂପେ ପରିଚିତ । କାବ୍ୟଟିର ସୁଗେୟତା ତାକୁ ଜନସମାଜରେ **ବିଶେଷ** ଭାବରେ ଆଦୃତ କରାଇଛି । 'ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ'ର ଅଧିକାଂଶ ଗୀତ ; **ବିଶେଷତଃ**—

"କହ ହନୁ ମୋର କାନ୍ତର କୁଶଳ
ଲକ୍ଷ୍ମଣର ସବୁ କୁଶଳ ।
ମରକତ ହେମ ବେନି କଳେବର
ହୋଇ ନାହାନ୍ତି ନା ଦୁର୍ବଳ ।
ହନୁ ହେ, ବେନି ଭାଇଙ୍କର କୁଶଳ ।
କୁଶଳ କରି ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସେବା କରିଥାନ୍ତିଟିକି ପଦକମଳ ॥"

ତଥା "ଶିଂଶପା ବୃକ୍ଷର ଡାଳେ, ହନୁ ମନେ ମନେ ଭାଳେ" ଆଦି କେତେକ ଛାନ୍ଦ ଓଡ଼ିଶାର ଜନସାଧାରଣ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ଆଦୃତ ହୋଇଥିବାର ଶୁଣାଯାଏ ।

କବିସମ୍ରାଟ୍ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ 'ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ' କାବ୍ୟ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ମହାକାବ୍ୟ ଲକ୍ଷଣରେ ଭୂଷିତ ହୋଇ ବିଦଗ୍ଧଜନମାନଙ୍କଠାରେ ସମାଦୃତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ, ବିଶ୍ୱନାଥଙ୍କ 'ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ' ସାବଲୀଳ ପଦଯୋଜନା, ଶ୍ରୁତିରଞ୍ଜକ ଛନ୍ଦଯୋଜନା ତଥା ଚମତ୍କାର ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର କଣ୍ଠହାରସ୍ୱରୂପ ଶୋଭାବର୍ଦ୍ଧନ କରୁଛି ।

ଦୀନବନ୍ଧୁ ଦାସ :—

ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବତଃ କବିଙ୍କ ନାମ ବନ୍ଧୁ ଦାସ ଓ 'ଦୀନ' ଶବ୍ଦ ନମ୍ରତା ସୂଚକ । କବି ବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କ ନାମରେ ଭଣିତ 'ରାମାଶ୍ୱମେଧ ଯାଗ' ବା

Digitized by PPRACHIN, SOA

'ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ' ଶୀର୍ଷକ ଏକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥଟି ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଛି । ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ୫୫୩ (ପାଞ୍ଚ ଶହ ତେପନ) ପଦ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗରେ ୨୯୭ ପଦ ସନ୍ନିବେଶ୍ଣ ହୋଇଛି । ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ଏକାଦଶ ଅକ୍ଷରରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ଓ ଦୁଇ ପାଦରେ ଗୋଟିଏ ପଦ ଯୋଜନା କରାଯାଇଥିବା ସ୍ଥଳେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗରେ 'ଭାଗବତବାଣୀ'କୁ ଛନ୍ଦରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଛି ।

ହିନେ ଇନ୍ଦ୍ର, ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ହର ସଞ୍ଜୀବନୀପୁରରେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତାକଲେ । ଅନେକ ଦିନ ଧରି ବୈକୁଣ୍ଠ ସିଂହାସନଶୂନ୍ୟ ହୋଇଥିବାରୁ ଶୀଘ୍ର ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ବୈକୁଣ୍ଠ ଆଗମନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା କଲେ । ଶେଷରେ ସୀତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ମନରେ ବିରାଗ ଜାତ କରାଇ, ଶୀଘ୍ର ତାଙ୍କୁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକରୁ ଆଣିବା ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମସ୍ତେ ଏକମତ ହେଲେ ।

ଶେଷରେ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାରେ ସୀତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ମନରେ ବିରାଗଭାବ ଜାତ ହେଲା । ତତ୍ପରେ ସୀତାଙ୍କର ମୁନି କୁମାରୀଙ୍କ ଦର୍ଶନେଚ୍ଛା, ରଜକର ଅପବାଦ ଆଦି ଛଳରେ ଶ୍ରୀରାମ ସତୀସାଧ୍ୱୀ ପତ୍ନୀଙ୍କୁ ବନବାସିନୀ କରାଇଲେ । ବାଲ୍ମୀକି ଆଶ୍ରମରେ ସୀତାଙ୍କ ଅବସ୍ଥାନ, ଲବକୁଶଙ୍କ ଜନ୍ମ, ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞର ଆୟୋଜନ, ପିତାପୁତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯଜ୍ଞ ଲାଗି ଯୁଦ୍ଧ, ଶ୍ରୀରାମ ପ୍ରଭୃତି ଭାଇମାନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ, ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରପ୍ରଭାବରେ ପୁନର୍ଜୀବନ ଲାଭ ପିତାପୁତ୍ରଙ୍କର ମିଳନ, ସୀତାଙ୍କ ଅଗ୍ନି ପରୀକ୍ଷା ଓ ପାତାଳ ଗମନ ତଥା ପରିଶେଷରେ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣରେ ଗ୍ରନ୍ଥଟି ଶେଷ ହୋଇଛି ।

କବି ନିଧି ଦାସ କାବ୍ୟଟିକୁ ସର୍ବାଙ୍ଗସୁନ୍ଦର କରିବାରେ ବିଶେଷ ପ୍ରଯତ୍ନ କରିଛନ୍ତି । ବିଶେଷତଃ ପଦକୁଡ଼ିଆରେ ଲବକୁଶଙ୍କ ଜନ୍ମ ସମୟରେ ସୀତାଙ୍କ ବେଦନ ବଡ଼ ସ୍ୱାଭାବିକ ତଥା ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ହୋଇଛି ।

"ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ଆଜ ହୁଅନ୍ତେ ଜନ୍ମ । ଉଚ୍ଛବ କେତେ କରନ୍ତେ ଶ୍ରୀରାମ ॥
ହାଟ ଧୋବା ଜୁଠ କରନ୍ତେ ଜୂର । ଧନ ବସନ ବନ୍ଧୁତ ଭଣ୍ଡାର ॥
ପିତା ଖୁଡ଼ୁତା ମାତାଗଣମାନେ । ବଧାଇ ଦିଅନ୍ତେ ସେ ଜଣେ ଜଣେ ॥
ସେବଣ ଭୁବନେ ନେଇ ଶୁଆନ୍ତେ । ଗନ୍ଧଚନ୍ଦନ ପିଚକା ମାରନ୍ତେ ॥
ଜାଳନ୍ତେ ମାଣିକର ଦୀପାବଳୀ । ପାଡ଼ନ୍ତେ ପଲଙ୍କେ ନେତ ମୁଚୁଳୀ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଇନ୍ଦ୍ର ଗୋବିନ୍ଦ ଗୃନ୍ଦୁଆ ଟାଣନ୍ତେ । ଅନୁଢ଼ ଚନ୍ଦନ କାଠେ ଲଗାନ୍ତେ ॥
ସେବା କରୁଥାନ୍ତେ ସହସ୍ରେ ଦାସୀ । ବିବିଧ ରଙ୍ଗେ ମୋର ମନତୋଷୀ ॥
ସେପୁଟେଢ଼ ସୁଲଭ କେଉଁଆଡ଼େ ଗଲା । ବିଧାତା ମୋତେ ଏଡ଼େ କଷ୍ଟ ଦେଲା ॥”

କବି ଘନନିଧିଙ୍କ କାବ୍ୟରେ “ପିଅର (ପିତା), ବୁଢ଼ ପରାଇଲେ (ସ୍ନାନ କରାଇଲେ), ପାଢ଼ିଲେ (ବିଛାଇଲେ), ସବୁନ୍ତ (ସମସ୍ତଙ୍କୁ), ତରିଜା (ତର୍ଜନା), ଲୁକ୍ରୁ (ନତହେଉ), ସେହୁ ଝାନ୍ତି (ସେହିକ୍ଷଣି) ଆଦି ପ୍ରାଚୀନ ଶବ୍ଦ, ସୀତା > ସୀତଯ୍ଯା, ସୀତ୍ଯା; ପ୍ରଣମିତ > ପ୍ରଲମ୍ବିତ; ବାଲ୍ମୀକି > ବାଲମ୍ବିକ; ଭରତ > ଭ୍ରଥ; ମହାସତ୍ତ୍ୱ > ମହାସ୍ୱତ୍ତ; କ୍ଷତ୍ରୀ > ଛତ୍ରୀ; ଭଲ୍ଲୁକ > ଭାଲୁକ; ସୁନ୍ଦରୀ > ସୁନ୍ଦେରୀ; ଶ୍ରବଣେ > ସବଣେ ଆଦି ପ୍ରାଚୀନ ଉଚ୍ଚାରଣ ତଥା ସନ୍ ୧୧୯୨ ସାଲ ବା ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୬୮୫—୮୬ରେ ପୋଥିର ଅନ୍ୟତମ ନକଲ ଆଦିରୁ କବିଙ୍କ କାବ୍ୟ ରଚନାର ସମୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ତୃତୀୟ ଦଶକ ମଧ୍ୟରେ ହୋଇଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଏ ।

ଏହି ସମସାମୟିକ ଯୁଗରେ ଈଶ୍ୱର ଦାସଙ୍କ ନଳରାମ ଚରିତ, ଅରକ୍ଷିତ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନଙ୍କ ପଚଶ ପୋଈ, ବାଲୁଙ୍କେଶ୍ୱର ମର୍ଦ୍ଦରାଜଙ୍କ ରାମବିବାହ ଆଦି କାବ୍ୟ ତଥା ନରେନ୍ଦ୍ର ମଙ୍ଗରାଜ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ଓ ମଧୁସୂଦନ ଆଦି କବିଙ୍କ ରାମାୟଣର ଅବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ କବିତାବଳୀ ଲୋକସମାଜରେ ଊଣାଅଧିକେ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲା ।

ଏହି କବିମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଗୋପୀନାଥ ପାତ୍ର କବିଭୂଷଣ, ବାଳକ ରାମଦାସ (ରାମଭକ୍ତି ରତ୍ନାବଳୀ), ବିପ୍ର ଜନାର୍ଦ୍ଦନ (ରାଘବ ଚରିତାମୃତ), ବିପ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ଦାସ (ଅଙ୍ଗଦ ଶିଟାଉ), ଦ୍ୱିଜ ଈଶ୍ୱର ଦାସ (ରାମ ଲୀଳାମୃତ), ରଘୁନାଥ ଦାସ (ରାମଲୀଳା), ବନମାଳୀ ଦାସ, ସାଧୁଚରଣ ଦାସ (ରାମଗୀତା), କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ରାଜେନ୍ଦ୍ର (ରାମଲୀଳା), ବିପ୍ର ରାମ ଦାସ (ରାମ ରସାମୃତ), ମାଗୁଣି ପଟ୍ଟନାୟକ, ବୈଶ୍ୟ ସଦାଶିବ (ରାମଲୀଳା), ହନୁମାନ ମିଶ୍ର (ସଂସ୍କୃତ ମହାନାଟକର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ) ଆଦି କବିମାନେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ରାମକାବ୍ୟ ଧାରାର ସ୍ରୋତ ବୁହାଇ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ସମାଲୋଚକ, ସୁରସିକ ପାଠକମାନଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ଅପୂର୍ବ ହିଲ୍ଲୋଳ ଖେଳାଇ ପାରିଥିଲେ । ଉପରୋକ୍ତ କବିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋପୀନାଥ ପାତ୍ର, ବନମାଳୀ ଦାସ

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଓ ମାଗୁଣି ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ରାମକାବ୍ୟ ଉପରେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଆଲୋଚନା ଏଠାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

ଗୋପୀନାଥ ପାତ୍ର :—

କବିଭୂଷଣ ଗୋପୀନାଥ ପାତ୍ର ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିର ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ରାଜା ଗଜପତି ଜଗନ୍ନାଥ ନାରାୟଣ ଦେବଙ୍କ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାରେ ରହି 'ପ୍ରବନ୍ଧ କବିତା ପ୍ରକାଶକ' ଓ 'ଭିଷଗ୍‌ବର' ରୂପେ ସମ୍ମାନିତ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ବାସୁଦେବ ପାତ୍ର ଏବଂ ସେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ଅସାଧାରଣ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଲେଖିବାକୁ ଯାଇ ଗୋପୀନାଥ ପାତ୍ର କହିଛନ୍ତି—

"ଆୟୁର୍ବେଦ ସୁଧା ସମୁଦ୍ର ବିଳସତ୍ ମଜ୍ଜଣ୍ଠଧାସେ ମହାନ୍ ।
ଧର୍ମଜ୍ଞାନ ବିବେକ-ଭୂଷଣ ପରେ ବିଦ୍ୟାରସଜ୍ଞଃ ସଦା ॥
ଶ୍ରୀମଦ୍ରାଜ ସଭା ନିଯୁକ୍ତବଚନ ବ୍ୟାପାରପାରଙ୍ଗମୋ ।
ବାଦାଢ଼୍ୟଃ କବିଭୂଷଣୋଜନିତବାନ୍ ଶ୍ରୀବାସୁଦେବଃ କବିଃ ॥"

ଗୋପୀନାଥ ପାତ୍ର ସଂସ୍କୃତ ଅଳଙ୍କାର ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଶେଷ ଦକ୍ଷତା ଲାଭକରି କବି ଚିନ୍ତାମଣି ନାମକ ଏକ ଅଳଙ୍କାର ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଅମର ଲେଖନୀରୁ 'ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବିହାର' ନାମକ ଏକ ରାମକାବ୍ୟ ନିସୃତ ହୋଇଛି ।

ସେ ଗ୍ରନ୍ଥଟିକୁ ତେସ୍ତ୍ରୀଳିଶିଟି ବିଭିନ୍ନ ରାଗରାଗିଣୀରେ ସମନ୍ୱିତ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅଶୀ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବିଭକ୍ତ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାନ୍ଦର ନାମ 'ଅହଲ୍ୟା ତାରଣ' ଓ 'ବିବାହ ଛାନ୍ଦ' ଆଦି ନାମରେ ନାମିତ କରିଛନ୍ତି ।

ଉଭୟ ସଂସ୍କୃତ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କବି ଗୋପୀନାଥଙ୍କର ପ୍ରଗାଢ଼ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଥିବାରୁ କବି ରାମକାବ୍ୟର ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ତନୋତି, ବିଭାତି, ଗଚ୍ଛ ପ୍ରଭୃତି ସଂସ୍କୃତ କ୍ରିୟାପଦକୁ ଓଡ଼ିଆ କ୍ରିୟାପଦରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ "ଜାଣିମ, ଜଉଲେ, ଆଗୁଂସାରି, ଆଡି (ଶୀଘ୍ର), ସମ୍ଭବରେ, ସଧାଇଂ ନିଲକ୍ଷଣ, ଧୂଆଇଂ, ବିନାନ୍ତ, ଅମାନାତ୍ୟ" ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାଚୀନ ପଦର ପ୍ରୟୋଗ କରିଛନ୍ତି ।

କବି 'ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବିହାର' କାବ୍ୟଟିକୁ ମହାକାବ୍ୟରେ ପରିଗଣିତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶାସ୍ତ୍ରସମ୍ମତ ସମସ୍ତ ଲକ୍ଷଣରେ ବିମଣ୍ଡିତ କରିଛନ୍ତି ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ତାଙ୍କ ପ୍ରକୃତ ବର୍ଣ୍ଣନା ମଧ୍ୟରେ 'କ' ଆଦ୍ୟାନୁପ୍ରାସରେ ରଚିତ ପ୍ରଭାତ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ବର୍ଣ୍ଣନା ବେଶ୍ ମନୋଜ୍ଞ ହୋଇଛି ।

"କହନ୍ତେ ନାନା କଥାମାନ ହେଲା ତ୍ରିଯାମା ଶେଷ ।
କାନନ ମଧ୍ୟେ ବୃକକାକ କଲେ ମଞ୍ଜୁ ନିର୍ଘୋଷ ॥
କିବା ଚକ୍ରବାକ ଆନନ୍ଦ ବୃନ୍ଦ ପାଦପ ମୂଳେ ।
କୁକ୍କୁଟ ଉତ୍କଟ ଶବଦ ଜଳ ନେଇ କ ଦେଲେ ।
କୁସୁମ ଗନ୍ଧ ମକରନ୍ଦ ଘେନି ମନ୍ଦ ପବନ ।
କରଇ ଗତି ସବନ୍ଧବଗେ ରମ୍ୟ ଶୀତ ପବନ ॥
କଳାକର ତେଜ ଅମ୍ବର ବାରୁଣୀକୁ ଭଜିଲେ ।
କଇରବ କୁଳ ଆକୁଳ ଦେଖି ମୁଖ ବୁଜିଲେ ॥
କୋଳାହଳ ନାଦ ପ୍ରଚୁର କଲେ ପତତ୍ରୀଗଣ ।
କରନ୍ତି କ୍ରୀଡ଼ା ନାନାରଙ୍ଗେ ନଗଶିଖେ ଭ୍ରମିଣ ॥"

(ପ୍ରଭାତ ବର୍ଣ୍ଣନା)

"କ୍ରମେ ଉଦୟାଦ୍ରି ଶିଖେ ମଣ୍ଡିଲେ ଚନ୍ଦ୍ରମା ।
ଦେଖାଦେଲେ ପ୍ରଥମ କଳାରେ ମନୋରମା ଯେ ॥
ମଦନ ନୃପତିଙ୍କର ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର ବାଣ ।
କରୁଛି ଚକୋର ଚଞ୍ଚୁପୁଟ ବିସ୍ତାରଣ ଯେ ॥
ଦିଗ ନାରୀ ଲଲାଟ ଚନ୍ଦନ ଅର୍ଦ୍ଧରେଖା ।
ତାର ଘନ ସ୍ତନତଟେ ନଖ କ୍ଷତ ଲେଖା ଯେ ॥
କାମଦେବ ତରୀ ନବାଙ୍କୁର ପ୍ରକାଶିତ ।
ବିରହୀ ଯୁବତୀ ଧୃତ ଛେଦନେ କରତ ଯେ ॥"

(ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ବର୍ଣ୍ଣନା)

ଗୋପୀନାଥ ପାତ୍ରଙ୍କ 'ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବିହାର' କାବ୍ୟର ରଚନା ସମୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶଦ ଆଲୋଚନା କଲେ ଗ୍ରନ୍ଥଟି ୧୭୩୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ, ନଭେମ୍ବର ମାସରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲି ବୋଲି ଜଣାଯାଏ । *

* କବିଭୂଷଣ ଗୋପୀନାଥ ପାତ୍ର ଶୀର୍ଷକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ, ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀର ମୁଖପତ୍ର 'କୋଣାର୍କ', ଦ୍ଵିତୀୟ ବର୍ଷ, ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା, ପୃ. ୭୦—୭୮ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ବନମାଳୀ ଦାସ :—

ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଗଜପତି ବୀରକେଶରୀ ଦେବ (୧ମ)ଙ୍କ ରାଜ୍ୟାଙ୍କ ଅଙ୍କ ୧୬୭୬ ଶକାବ୍ଦ ବା ୧୭୫୪ ଖ୍ରୀ. ଅ. ରେ ପୁରୀ ଦୋଳମଣ୍ଡପ ସାହିର ଅଧିକାରୀ କରଣ କୁଳୋତ୍ପନ୍ନ ବନମାଳୀ ଭୋଜଦେବଙ୍କ 'ଚମ୍ପୂ ରାମାୟଣ'ଟିକୁ ନିଜ ସ୍ୱର୍ଗତଃ ଗୁରୁଦେବ ଲକ୍ଷଣ ତଳଛୋଙ୍କଠାରୁ ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶ ପାଇ 'ସୁଚିତ୍ର ରାମାୟଣ' ନାମରେ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ । କବି ଗ୍ରନ୍ଥଟିକୁ ନିଜ ପିତା ହରିଙ୍କ ନାମରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚଉପଦୀର ଶେଷରେ ତାଙ୍କ (ପିତାଙ୍କ) ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ।

'ସୁଚିତ୍ର ରାମାୟଣ' ଗ୍ରନ୍ଥଟିରେ ମୋଟ ଚଉପଦୀ ସଂଖ୍ୟା ହେଉଛି ୩୬୦ । ପ୍ରତିଦିନ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଚଉପଦୀ କଣ୍ଠସ୍ଥ କରିବା ଲାଗି ସୁଧୀବୃନ୍ଦଙ୍କୁ ସେ ନିବେଦନ କରି ଲେଖିଛନ୍ତି—

"ଗଢ଼ିଛି ଏ ରତ୍ନମାଳା ଚଉପଦୀ ମୁହିଂ ।
କଣ୍ଠତଟେ ମଣ୍ଡି ରସିକେ ନିଃଶଙ୍କ ହୋଇ ହେ ।।"
ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏ କଣ୍ଠତଟେ ମଣ୍ଡି ଧୀର ।
ସମ୍ବତ୍ସରପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ଭେଦିବ ଅନ୍ତର ହେ ।।
ସମ୍ବତ୍ସର ଦିନ ସଂଖ୍ୟା ଚଉପଦୀ ଏହି ।
ରସିକେ ସନ୍ତୁଦେ ହେଲେ ଦେଖ ମନଦେଇ ହେ ।।"

କବି 'ରାମାୟଣ ଚମ୍ପୂ' କାବ୍ୟଟିକୁ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ ହେଁ ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ସ୍ୱରଚିତ କବିତାବଳୀରେ କାବ୍ୟର ଉତ୍କର୍ଷ ବୃଦ୍ଧି କରିଛନ୍ତି । ସୀତାହରଣ ପରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଶୋକ ବର୍ଣ୍ଣନାକୁ ଭୋଜରାଜ ଦୁଇ ଗୋଟି ଶ୍ଳୋକରେ ଶେଷ କରିଥିଲେ ହେଁ କବି ବନମାଳୀ ଯମକପୂର୍ଣ୍ଣ ପଦାବଳୀରେ ରଚନା କରି ନିଜ କବିତ୍ୱର ପରାକାଷ୍ଠା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଛନ୍ତି ।

"କ୍ଷମା ଜେମା ରାମା କରି ନିଜ ଦୋଷକୁ ।
ବାମା ନୋହି ବାମା ଦେଖା ଦିଅ ଦାସକୁ ।।
ଶ୍ୟାମା ଦେଖା ନ ଦେଇ,
ଭ୍ରମାଉଛୁ କମ୍ପାଇଂ
ହେମାଙ୍ଗି ନାଶୁ ନିଜ ଦାସକୁ ରେ ।।

Digitized by PPRACHIN, SOA

(ଏକଶଦ୍ଧ ଗୃଳଣି)

× × ×

ଧରମ ବଂଶେ କଳଙ୍କ ହୋଇବ ।
ସରମ ସହି ମରଣୁ ବଳିବ ॥
ଧର ମନେ ଏ ବିଗୃର ସୁକେଶି ।
ହର ମଦନୁ ମୋର ଦୁଃଖ ଆସି ॥
କର ମୋତେ ଅନୁଗ୍ରହରେ,
ପରମ ଦାରୁଣ ଅଟେ ଫୂଲ୍ ଧନୁ ପରମଦା ତେଜ ଗ୍ରହରେ ॥

ସହି ନ ପାରଇ ବିଷମ ଶର ।
• ମହୀନନ୍ଦନା ମୋତେ କଲୁ ଦୂର ॥
ରହି ନ ପାରଇ ତୋ ବିନୁ ଆନେ ।
ସହି ନ ଘେନିଲୁ ଏତେକ ମନେ ଯେ ॥
କହି ନ ଥିଲୁ କିମ୍ପାଇଂ ରେ,
ବହି ନ ଥାନ୍ତି ଏ ଦାରୁଣ ପରାଣ ଅହ୍ନାନ ଗରଳ ଖାଇରେ ॥"

କବି ଆଦ୍ଭୁତର ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ବିଶେଷତଃ ଋତୁବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମୂଳ ଶ୍ଳୋକର ଅନୁବାଦ ବ୍ୟତୀତ ସ୍ୱକୀୟ ରଚନାରେ କାବ୍ୟଟିକୁ ସରସ ତଥା ମନୋଜ୍ଞ କରିବାରେ ଯତ୍‌ପରୋନାସ୍ତି ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି ।

ମାଗୁଣି ପଟ୍ଟନାୟକ :—

ଖୋରଧା ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ପଙ୍ଗାରସିଂହ ଦୁର୍ଗ ଅନ୍ତର୍ଗତ କୋଟପଲ୍ଲି ଗ୍ରାମର ଛାମୁକରଣ ରଘୁନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ପୁତ୍ର ମାଗୁଣି ସମୁଦାୟ ରାମଚରିତକୁ ଛନ୍ଦୋବଦ୍ଧରେ ରଚନା କରି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବିହାର ନାମରେ ନାମିତ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥରଚନା ସମୟ ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପରିଚୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କହିବାକୁ ଯାଇ କବି ଲେଖିଛନ୍ତି—

"ଶ୍ରୀବୀର କେଶରୀ ଶ୍ରୀଦେବ ଭୂପତି ।
ପଞ୍ଚତ୍ରିଂଶ ଅଙ୍କ କନ୍ୟା ସରନ୍ତି ଯେ ॥
ପଙ୍ଗାରସିଂହ ସିଂହଦୁର୍ଗ ଉତ୍ତମ ।
ନିବାସ କୋଟପଲ୍ଲି ବୋଲିଣ ଗ୍ରାମ ଯେ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଧିଆନ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭ୍ରମର—
ବର ରାଏଙ୍କ ରାମୁକରଣ ସାର ହେ ॥
ରଘୁନାଥ ନନ୍ଦନ ନାମ ମାଗୁଣି—
ପଟ୍ଟନାୟକ ଏହା ଏ ରସେ ଭଣି ହେ ॥"

ଉପରୋକ୍ତ ଉଦ୍ଧୃତାଂଶରୁ କବିଙ୍କ 'ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବିହାର' କାବ୍ୟର ରଚନା ସମୟ ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୭୬୭-୬୮ ବୋଲି ନିଶ୍ଚିତ କରାଯାଏ ।

କବି 'ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବିହାର'ର ଉତ୍ତର କାଣ୍ଡରେ ଗ୍ରନ୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏକ ବିସ୍ତୃତ ବିବରଣୀ ଦେଇଛନ୍ତି—

"ଯେଣୁ ଶ୍ରୀରାମ ମୋତେ ହେଲେ ପ୍ରସନ୍ନ ।
ଏ ରାମାୟଣ ଗ୍ରନ୍ଥ କଲି ଗାୟନ ହେ ॥
ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବିହାର ନାମେ ଏ ଗୀତ ।
ପାପୀଜନମାନଙ୍କ ମୁକତି ପଥ ହେ ॥
ପ୍ରଥମେ ଆଦ୍ୟକାଣ୍ଡ ହେଲା ରଚିତ ।
ବିୟାଳିଶ ଛାନ୍ଦରେ ହେଲା ନିର୍ମିତ ହେ ॥
ଦ୍ୱିତୀୟେ ଅଯୋଧ୍ୟା କାଣ୍ଡ ହେଲା ଲିଖନ ।
ଷଷ୍ଠିବଂଶ ଛାନ୍ଦରେ ହେଲା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେ ॥

× × ×

ଉତ୍ତର କାଣ୍ଡ ସତଚାଳିଶ ଭଣି ।
ଏ ରୂପେ ତିନିଶତ ଷାଠିଏ ଗଣି ଯେ ॥
ଅଷ୍ଟସହସ୍ର ସପ୍ତଶତ ଅଷ୍ଟମ ।
ପଦରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଗୀତ ଉତ୍ତମ ଯେ ॥"

କବି କାବ୍ୟଟିକୁ ରସାଣିତ ତଥା ସୁଗେୟ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ 'ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବିହାର'ରେ ଅନେକ ଅଳଙ୍କାର ଯୋଜନାପୂର୍ବକ ପ୍ରାଚୀନ କବିମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ବିଦ୍ଧ ଛାନ୍ଦରେ ବିଭୂଷିତ କରିଛନ୍ତି ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପରି ଉନବିଂଶ ଶତକରେ ମଧ୍ୟ ବହୁ ଅଭିଜ୍ଞ କବି ସେମାନଙ୍କ କୃତିତ୍ୱ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ଓଡ଼ିଆ ରାମସାହିତ୍ୟର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି କରିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଦ୍ରୁମାର ରାଜା ହରିହର ସାମନ୍ତଙ୍କ ଭ୍ରାତା ବିମ୍ବାଧର ସାମନ୍ତଙ୍କ

Digitized by PPRACHIN, SOA

'ରାମଲୀଳା', ଅନୁଗୋଳର ରାଜା ଗୋକୁଳାନନ୍ଦାଶ୍ରୀ ଜଗଦ୍ଦେବଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ ସାମନ୍ତସିଂହାରଙ୍କ 'ରାମଲୀଳା', ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିର ଅଧିବାସୀ ରାମନା ଗୁରୁଙ୍କ ପୁତ୍ର ଚୈତନ୍ୟ ଗୁରୁଙ୍କ 'ବିଲଙ୍କା ରସାମୃତ', ଟିକିଟି ରାଜା ପୀତାମ୍ବର ରାଜେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ 'ଖଣ୍ଡ ରାମାୟଣ ଓ ରାମ ଲୀଳାମୃତ', ବିପ୍ର ଭଗୀରଥି ଦାସଙ୍କ 'ଶ୍ରୀରାମ ବିଳାସ', କବି ଚିନ୍ତାମଣି ଦାସଙ୍କ 'ସୀତା ବିବାହ', ବାଲୁଙ୍କେଶ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନ (ବିରଳୀ ରାଜା)ଙ୍କ 'ରାମମଙ୍ଗଳ ଗୀତ', ବିକ୍ରମ ନରେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ 'ରାମଲୀଳା', ନୟାଗଡ଼ର କବି ଯଦୁମଣି ମହାପାତ୍ରଙ୍କ 'ରାଘବ ବିଳାସ', ବିରୂପା ନଦୀ ତୀରବର୍ତ୍ତୀ କକୁଆଖଣ୍ଡ ଅନ୍ତର୍ଗତ ବିରଳ ଗ୍ରାମର ଅଧିବାସୀ ରାଧାଚରଣ ନାୟକଙ୍କ 'ରସ ରାମାୟଣ ମଞ୍ଜରୀ', ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ପାଲୁର ଗଡ଼ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ମଧୁସୂଦନପୁର ନିବାସୀ କେଶବ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ 'ରାମଲୀଳା', ବିକ୍ରମ ନରେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ 'ରାମଲୀଳା'ର ଅବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ ଅନଙ୍ଗ ନରେନ୍ଦ୍ର ବୈରିଗଞ୍ଜନ ସିଂହଙ୍କ (ଅନଙ୍ଗ ନରେନ୍ଦ୍ର—ମୋ ନାମ ଜାତି ଅଟଇ ଓଡ଼, ଓଡ଼ଦେଶ ଚଉଦୁର୍ଗରେ ବାସ ବାଙ୍କୋଇ ଗଡ଼ । ଶ୍ୟାମ ସିଂହ ତାଙ୍କ ନାମ ପ୍ରପିତା ମୋର, ରାଘବ ବଇରି ଗଞ୍ଜନ ସିଂହ ପିତା ମୋହର)ଙ୍କ 'ରାମଲୀଳା', 'ବିଷ୍ଣୁଧର୍ମୋତ୍ତର' 'ଗଙ୍ଗା ମାହାତ୍ମ୍ୟ' ଆଦି ବହୁ ପୁରାଣର ପ୍ରଣେତା କବି ଗଙ୍ଗାପାଣି ମହାପାତ୍ରଙ୍କ 'ରାମାଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ' (ରଚନା ସମୟ ୧୭୬୫ ଶକାବ୍ଦ ବା ୧୮୪୩ ଖ୍ରୀ. ଅ.), ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ବଡ଼ଗଡ଼ର ରାଜା ରଘୁନାଥ ସିଂହଙ୍କ 'ରାମଲୀଳା', ମୁକୁନ୍ଦ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ 'ରାମାଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ', ଟିକିଟି ରାଜା ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ରାଜେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନାମରେ ଭଣିତ 'ରଘୁନାଥ ବିଳାସ' ଓ 'ବ' ଆଦ୍ୟାନୁପ୍ରାସରେ ଲିଖିତ 'ବୀର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବିଳାସ' (ରଚନା ସମୟ ୧୨୮୮ ଫସଲ ବା ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୮୮୧), ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ମଞ୍ଜୁଷା ରାଜ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ କୃପାସିନ୍ଧୁ-ପୁର ଶାସନନିବାସୀ କେଶବ ତ୍ରିପାଠୀଙ୍କ 'ପୂର୍ଣ୍ଣ ରାମାୟଣ' (ରଚନା ସମୟ ୧୮୦୮ ଶକାବ୍ଦ ବା ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୮୮୬), ସେବା ଦାସଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ 'ରାମ ରହାସ' (ସେବା ଦାସ ବୋଲେ ରାମ ଯୋଗମାୟା ବଳେ । ରହାସ ରଚନା କଲେ ସରଯୂର କୂଳେ ॥) 'ସୀତାରାମ ଚରିତ', ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ରାଜ୍ୟ ଜଳନ୍ତରନିବାସୀ ସୀତାଚରଣ ଦାସଙ୍କ ରଚିତ ଭକ୍ତିରସାର୍ଣ୍ଣବ ରାମାୟଣ, ରାମ ଗୁଣସାଗର ତଥା 'ଜ' 'ଯ' ଆଦ୍ୟାନୁ-ପ୍ରାସରେ ରଚିତ 'ଜାନକୀଶ ବିଳାସ' (ଗ୍ରନ୍ଥଗୁଡ଼ିକର ରଚନା ସମୟ

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୮୯୦—୧୮୯୨), ସମ୍ବଲପୁରନିବାସୀ ଗଙ୍ଗାଧର ପ୍ରଧାନଙ୍କ ରଚିତ 'ରାମଲୀଳା', କବି ଗୋପୀନାଥ କରଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ 'ବିଚିତ୍ର ବିଲଙ୍କା' ଆଦି ବହୁ ରାମକାବ୍ୟ ରଚିତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ରାମରସାମୃତରେ ଆପ୍ଲୁତ କରିଥିଲେ ।

ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ପ୍ରାଚୀନ ଓ ଅର୍ବାଚୀନ କବିଙ୍କ ରଚିତ ରାଘବ ଅବକାଶ, ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ, ସୀତାପହାର, ଅର୍କବଂଶାବତଂଶ, ଅବମାଜ ବିଳାସ, ରାମ କଲ୍ଲୋଳ, ରାମାୟଣ ପଦ୍ୟ, ସୀତେଶ ବିଳାସ, ସୀତା ବିଳାସ, ରଘୁମଣି ରାମାୟଣ ଆଦି ବହୁ ରାମକାବ୍ୟ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ସଂସ୍କୃତ ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷାରେ ରଚିତ ରାମାୟଣ (ପୁରାଣ) ତଥା ରାମକାବ୍ୟ ରଘୁବଂଶ ମହାକାବ୍ୟ, ଉତ୍ତର ରାମଚରିତ, ହନୁମନ୍ନାଟକ ତଥା ପ୍ରାଚୀନ ଅବଧୀ ଭାଷାରେ ଲିଖିତ ପ୍ରଖ୍ୟାତ କବି ତୁଳସୀ ଦାସଙ୍କ ରାମଚରିତ ମାନସ ଆଦି ଗ୍ରନ୍ଥର ଓଡ଼ିଆରେ ଅନୁବାଦ ହୋଇ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଚରିତ ହୋଇଥିଲା । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାଭାଷୀ କବି ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ଖଣ୍ଡପଡ଼ା ଅନ୍ତର୍ଗତ କଣ୍ଟିଲୋର ଶ୍ରୀ ନୀଳମାଧବ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ସେବାରେ ଆତ୍ମନିୟୋଗ କରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଦକ୍ଷତା ହାସଲ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ, ସେଠାକାର ଅଧିବାସୀ ପିଣ୍ଡିକ ମିଶ୍ରଙ୍କ ପୁତ୍ର ସିଦ୍ଧ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସହାୟତାରେ 'ତୁଳସୀ ରାମାୟଣ' ବା 'ରାମଚରିତ ମାନସ'ର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ ଲେଖିଥିଲେ । ସେ ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଶେଷରେ ନିଜର ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ଯାଇ ଲେଖିଛନ୍ତି—

"ଗୁରୁ ଆଶ୍ରମ ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ରେଣ ।
ସିଂହଦ୍ୱାରେ ବଡ଼ ଛତା ଖ୍ୟାତନାମ ପୁଣ ॥
ପ୍ରେମ ଦାସଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଲଛମନ ନାମ ।
ଶ୍ରୀଗୁରୁ ମୋହର ଆହେ ସାଧୁଜନେ ଜାଣ ॥

× × ×

ଏଣୁପରେ ଶ୍ରୀ ନୀଳମାଧବ କ୍ଷେତ୍ରେ ଆସି ।
ରହିଲି ଅନୁସରଣେ ହୋଇଣ ନିବାସୀ ॥

× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

(ଏକଶହ ଚଉରାଳିଶି)

ଶ୍ରୀ ପ୍ରଭୁଙ୍କ କୃତ ପିତାମାତା ବାତ୍ସଲ୍ୟରେ ।
ଦ୍ରବ ହୋଇଥିଲ ରହି କଣ୍ଟିଲୋ ଗ୍ରାମରେ ॥
ବର୍ଣ୍ଣରେ ବଣିକ ନାମ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ତାର ।
ପତ୍ନୀ ଯଶୋମତୀ ସଙ୍ଗ ଧର୍ମ ଆଙ୍ଗୁ-ସାର ॥

× × ×

କହେ ଶ୍ରୀ ବୈଷ୍ଣବ ଦାସ ସେ ମଧୁସୂଦନ ।
ହରି ଭକ୍ତଙ୍କ ଚରଣେ ମୋ ଅନୁସରଣ ॥
ଦିଲ୍ଲୀ ବାଦଶାହା ସନ ବାରଶ ତେୟାଳୀ ।
ଜଜେ ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବ ଅଙ୍କ ଏକୋଇଶି ॥
ଏ ଦିନ ବେଳ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମୟରେ ଜାଣ ।
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଏ ତୁଳସୀ ରାମାୟଣ ॥
ଓଡ଼ିଶା ଦେଶ ଭାଷାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲେ ।
ପୂର୍ବେ ହିନ୍ଦୁସ୍ତାନୀ ଭାଷାରେ ଏହୁ ଥିଲେ ॥"

ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗରୁ ଗୌଡ଼ୀୟ ମତାବଲମ୍ବୀ ପ୍ରଚାରକମାନଙ୍କ ପରିପ୍ରଚାର ଫଳରେ, ଶ୍ରୀରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନିଭୃତ ରାସକ୍ରୀଡ଼ା-ମୂଳକ ଅନେକ କୃଷ୍ଣକାବ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାରେ ରଚିତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ, ସମାନ୍ତରାଳ ଭାବରେ ତାଳ ଦେଇ ଓଡ଼ିଆ ରାମଭକ୍ତ କବିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରାମସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଚାର କମ୍ ହୋଇ ନାହିଁ । ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ଆଦର୍ଶପୁରୁଷ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ଚରିତାବଳୀର ଅବଲମ୍ବନରେ କାବ୍ୟ, ନାଟକ ଆଦିର ରଚନା ପୂର୍ବପରି ଅବ୍ୟାହତ ରହିଛି ଏବଂ କୃଷ୍ଣକାବ୍ୟର ବିକାଶ ଫଳରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତୀୟ ସାହିତ୍ୟରେ ଯେପରି 'ରାମସାହିତ୍ୟ'ର ରଚନା ହ୍ରାସ ପାଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ; ଓଡ଼ିଶାରେ ତା'ର ଲେଶ ମାତ୍ର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ନାହିଁ ।

———————

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଓଡ଼ିଆ
ଜଗନ୍ନାଥ ସାହିତ୍ୟ

ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଓ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେଉଁ ଆଦିମ ଯୁଗରୁ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ଚାଲି ଆସୁଛି, ତା'ର ସମୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା ଆଦୌ ସମ୍ଭବ ନୁହେ । ତେବେ ଏ ଜାତିର ଜାତୀୟଜୀବନ ଆରମ୍ଭ ହେବା ଦିନରୁ, ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଓଡ଼ିଆ ସଂସ୍କୃତି ତଥା ଐତିହ୍ୟର ମୂଳପିଣ୍ଡରୂପେ ସମ୍ମାନିତ ହୋଇ ଆସୁଛନ୍ତି । ସମୟକ୍ରମେ ଜୈନ, ବୌଦ୍ଧ, ଶୈବ, ଶାକ୍ତ ତଥା ବୈଷ୍ଣବ ମତାବଲମ୍ବୀ ଓଡ଼ିଆ ଜନତା ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କଠାରେ ଅଚଳା ଭକ୍ତିରଖି ତାଙ୍କୁ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ମତବାଦର ଆରାଧ୍ୟ ରୂପେ ପୂଜା ତଥା ବନ୍ଦନା କରିଛନ୍ତି । ତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଓଡ଼ିଶାର ଆଦିବାସୀମାନେ ମଧ୍ୟ କେଉଁ ଅନାଦି ଯୁଗରୁ 'ଦାରୁଦେବତା'ର ଆରାଧନା କରି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଧର୍ମର ଅଙ୍କୁରାରୋପଣ କରିଛନ୍ତି । ଆଲୋଚକମାନଙ୍କ ଗବେଷଣାରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ସେହି ଆଦିମ କାଳର 'ଦାରୁଦେବତା' ହିଁ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ନାମରେ ରୂପାୟିତ ହୋଇଛନ୍ତି ।*

ଏହି ବିଗ୍ରହର ପ୍ରଶସ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରଭୂତିଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ 'ଜ୍ଞାନସିଦ୍ଧି', ମୁରାରିଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ 'ଅନର୍ଘରାଘବ', ଶତାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ 'ରତ୍ନମାଳା' ତଥା ଜଗଦ୍‌ଗୁରୁ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସ୍ତୋତ୍ର ଆଦି ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥ ତଥା ସ୍ତୁତି-ସ୍ତୋତ୍ରରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ତେଣୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ସପ୍ତମ ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀ-ବେଳକୁ ଓଡ଼ିଶାର ବଡ଼ଠାକୁର ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ବିଶ୍ୱବିଶ୍ରୁତ ବିଗ୍ରହରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିଥିଲେ ।**

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ମହିମା ଗାନକରି ଓଡ଼ିଶାର ବହୁ ପଣ୍ଡିତ ସଂସ୍କୃତ କାବ୍ୟ, ଚମ୍ପୂ, ନାଟକ ଆଦି ରଚନା କରି ଜଗନ୍ନାଥ ସାହିତ୍ୟର ମୂଳଭିତ୍ତି ପତ୍ତନ କରିଯାଇଛନ୍ତି ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଆରମ୍ଭ ଯୁଗରୁ, ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ସାହିତ୍ୟର ଅଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗରୂପେ ସମ୍ମାନିତ ହୋଇ ଆସୁଛନ୍ତି ।

---

* 'ଦାରୁଦେବତା', ଲେ— ଡକ୍ଟର ବେଣୀମାଧବ ପାଢ଼ୀ, ପୃ. ୫୨-୫୩

** 'Jagannatha Puri as a centre of culture through the ages' by Sri K. N. Mahapatra, O. H. R. J., Vol. VI. No. 4. P.P. 296-306.

Digitized by PPRACHIN, SOA

(ଏକଶହ ଛୟାଳିଶି)

ମୁଖ୍ୟତଃ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ବିକାଶଯୁଗର ମହାକବି ସାରଳା ଦାସ ସ୍ୱରଚିତ ମହାଭାରତରେ, ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ପର୍ବରେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଧ୍ୟାୟରେ ସ୍ତୁତି କରିଥିଲେ ହେଁ, ମୂଷଳୀ ପର୍ବରେ ଯଦୁବଂଶ ଧ୍ୱଂସ ପରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦେହତ୍ୟାଗ ପ୍ରକରଣରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଚରିତ ଅତି ବିସ୍ତୃତ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ।

ତତ୍‌ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ କବି ଅର୍ଜୁନ ଦାସ ସ୍ୱରଚିତ ରାମବିଭା ଓ କଳ୍ପଲତା କାବ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ବିଭିନ୍ନ ଧୂପ ଓ ବେଶ ଆଦିର ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ।

"ଶୁଣ ହେ ରସିକମାନେ ଦକ୍ଷିଣ ଉଦଧି କୂଳେ ।
କ୍ଷେତ୍ରବର ନୀଳଗିରିନବରରୁ ଗୁଣ୍ଡିଚ୍ଛା ବିଜୟ କଲେ ॥
ବିବିଧ ଚଉଡ଼ାଉ ଲଗି ହୋଇ ବାମେ ବୀରବର ଛୁରୀ ।
ନନ୍ଦିଘୋଷ ରଥବରେ ଆରୋହଣ ଶ୍ରୀଭୁଜେ ଶଙ୍ଖଚକ୍ର ଧରି ॥"*

ଅର୍ଜୁନ ଦାସଙ୍କ ପରି କବି ବଳରାମଙ୍କ ରଚନାର ପ୍ରତି ଛନ୍ଦେ-ଛନ୍ଦେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମହିମା ପୂରି ରହିଛି । 'ଗୁପ୍ତଗୀତା'ରେ ବଳରାମ ଦାସ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଲେଖିବାକୁ ଯାଇ କହିଛନ୍ତି—

ବଳଭଦ୍ର ଯେ ସାମହୋଇ । ଋକ୍ ଯେ ସୁଭଦ୍ରା ଅଟଇ ॥
ଯଜୁର୍ବେଦ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ । ଅଥର୍ବ ସୁଦର୍ଶନ ପାର୍ଥ ॥
ନାସିକା ସୁଦର୍ଶନ କହି । ଅଧର ସୁଭଦ୍ରା ଅଟଇ ॥
ନୟନ ଜଗନ୍ନାଥ ଜାଣ । ବଳଭଦ୍ରଟି ଯେ ଶ୍ରବଣ ॥

ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଉତ୍କଳର ବିଭିନ୍ନ ତୀର୍ଥ, କ୍ଷେତ୍ର ତଥା ବଡ଼ଦେଉଳ ଓ ଚତୁର୍ଦ୍ଧାମୂର୍ତ୍ତି ମନୁଷ୍ୟର ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ ବୋଲି ବଳରାମ ଦାସ ମତବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି ।**

ବଳରାମଙ୍କ ରଚିତ 'ବଟ ଅବକାଶ' ପୁସ୍ତକରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଅବକାଶର ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ସେହି ସମୟରେ ମହାପ୍ରଭୁ ତେତିଶ କୋଟି ଦେବଦେବୀଙ୍କ ଗୁହାରି ଶୁଣି ତା'ର ପ୍ରତିକାର

---

* 'କଳ୍ପଲତା', ଦ୍ୱାଦଶ ଛାନ୍ଦ ।

** 'ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ', ଲେ— ପଣ୍ଡିତ ସୂର୍ଯ୍ୟନାରାୟଣ ଦାସ, ପ୍ରଥମ ଭାଗ ପୃ. ୪୧୭ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ବିଧାନ କରନ୍ତି ବୋଲି ଉକ୍ତ ପୁସ୍ତକର ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ଜଣାଯାଏ । ତାଙ୍କ ରଚିତ 'ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରାଣ' ପୁସ୍ତକଟି ମୁଖ୍ୟତଃ ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ମହିମାଗାନରେ ମୁଖରିତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ, ମୂଳରୁ ଶେଷଯାଏଁ, ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ତଥା ଦୁଃଖଦୈନ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ, ପୁସ୍ତକରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ 'ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରାଣ' ପୁସ୍ତକ ମାଧ୍ୟମରେ କବି ବଳରାମ ଦାସ ଓଡ଼ିଆସମାଜରେ ଏକ ମହାନ୍ ସାମାଜିକ ବିପ୍ଳବର ସୂତ୍ରପାତ କରିଛନ୍ତି । ମଧ୍ୟଯୁଗର ଓଡ଼ିଆ ସମାଜରେ ଜାତିଆଣ ଭାବ ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ଦେଖାଦେଇଥିବାରୁ, ଉଦାରପନ୍ଥୀ ବଳରାମ ଦାସ ଉକ୍ତ ପୁସ୍ତକର ମାଧ୍ୟମରେ ସମାଜର ବଡ଼ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁ ଓ ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଅନ୍ତରାଳରେ ରହି ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା ମୂଳକ ଆହ୍ୱାନ ଜଣାଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପୁସ୍ତକରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ—

"ଚଣ୍ଡାଳକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯାଏ ଖୁଆଖୋଇ ହେବେ,
× × ×
ହାଡ଼ିହସ୍ତୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯେ ଛଡ଼ାଇ ଖାଇବେ" ।

ଆହି ଉକ୍ତିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାପଡ଼ୁଛି ଯେ, କବି ବଳରାମ ଦାସ ତଥାକଥିତ ଉଚ୍ଚବର୍ଗର ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମନରେ ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ସାମାଜିକ ବୈଷମ୍ୟଭାବ ରହିଥିଲା, ତା'ର ଦୂରୀକରଣ ନିମିତ୍ତ ଏକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ପଦକ୍ଷେପ ନେଇଛନ୍ତି ।

ତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ସମାଜରେ ନାରୀର ସ୍ଥିତି ଯେପରି ଦୟନୀୟ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା, ତା' ବିରୁଦ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ କବି ସ୍ୱର ଉଠାଇ ସମାଜରେ ନାରୀର ମହତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରତିଷ୍ଠାଲାଗି ଆପ୍ରାଣ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ଚଳାଇଛନ୍ତି । ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ 'ଛଡ଼' ଆଗରେ ବଡ଼ଠାକୁରଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇ ଦେଇ କବି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଓଡ଼ିଆ ଘରଣୀର କାନରେ ଅପୂର୍ବ ଆଶ୍ୱାସନାର ବାଣୀ ଶୁଣାଇଛନ୍ତି । ପୁସ୍ତକଟି ମୁଖ୍ୟତଃ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିବାରୁ ତାକୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରିବା ସମୀଚୀନ ହେବ । ଏହାବ୍ୟତୀତ ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରଚନାରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଓ ପରୋକ୍ଷଭାବରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମହିମା ଗାନ କରାଯାଇଛି ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

(ଏକଶହ ଅଡ଼ତୃଳଶି)

ଓଡ଼ିଆ ଭାଗବତର ପ୍ରଣେତା ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ନାମରେ ଭଣିତ 'ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ ଗୀତା'ରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଚରିତ ବିଶଦଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ତାଙ୍କ ରଚିତ 'ଷୋଳ ଚଉପଦୀ' ପୁସ୍ତକଟି ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମହିମା ଗାନରେ ମୁଖରିତ ହୋଇଉଠିଛି ।

ଅନନ୍ତସ୍ଥଳ ଆଶାପୂର୍ଣ୍ଣକାରୀ । କପଟେ ଦାରୁରୂପ ପରକାଶି ।
ଗୋପୀମଣ୍ଡଳୀ ବେଢ଼ି ଚଉପାଶ । ନର୍ତ୍ତନାଯୁକ ନର୍ତ୍ତ୍ୟ ସୁଖରସ ।
ଭାନୁସୁତା ମିଶି,
ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ସେଠାରେ ଦାସୀ * ॥

ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯଶୋବନ୍ତ, ଅଚ୍ୟୁତ ଓ ଅନନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଚରିତ-ସୁଧାପାନରୁ କେହି ବଞ୍ଚିତ ହୋଇନାହାନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ରଚନାରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁ ସୃଷ୍ଟିର ମୂଳାଧାରରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ।

ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦାସଙ୍କ 'କାଞ୍ଚି-କାବେରୀ' କାବ୍ୟଟି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମହିମା ଗାନରେ ମୁଖରିତ ହୋଇ ଉଠିଛି । ଓଡ଼ିଶାର ଗୌରବ ତଥା ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଗୌରବ ରକ୍ଷା-ନିମିତ୍ତ ଶ୍ରୀ ବଳଦେବ ଓ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ 'ରାଉତ' ବେଶ ସାଜି ଗଜପତି ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବଙ୍କ ସୈନ୍ୟବାହିନୀର ଆଗେ ଆଗେ କଳା ଓ ଧଳା ଘୋଡ଼ାରେ ବସି କାଞ୍ଚୀନଗରକୁ ବିଜେ କରିଛନ୍ତି । ବାଟରେ ଭକ୍ତର ଭଗବାନ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀରାଧାସ୍ୱରୂପା ମାଣିକାର ମନୋରଥ ପୂର୍ଣ୍ଣକରିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ତା'ଠାରୁ ଦୁଧ, ଦହି, ଛେନା ଖାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କାଞ୍ଚୀନଗରକୁ ଯାଉଥିବାର ସୂଚନା ଦେବା ନିମିତ୍ତ; ନିଜ ଅଙ୍ଗୁଳିରୁ ରତ୍ନମୁଦ୍ରିକା ବାହାର କରି, ତାହାକୁ ଦେଖାଇ ରାଜାଙ୍କଠାରୁ 'କଉଡ଼ି' ନେବା ଲାଗି କହି ସେଠାରୁ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ଏହି ଆଖ୍ୟାୟିକାର ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ କବି ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦାସ 'କାଞ୍ଚିକାବେରୀ' ପୁସ୍ତକଟି ରଚନା କରିଛନ୍ତି ।

ଆଲୋଚକ ଶ୍ରୀ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି 'କାଞ୍ଚିକାବେରୀ' କାବ୍ୟର ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ଯାଇ କହିଛନ୍ତି—

---

* 'ଷୋଳଚଉପଦୀ'—ଓଡ଼ିଶା ମ୍ୟୁଜିଅମ୍ ପୋଥି O. L./303-C.

Digitized by PPRACHIN, SOA

(ଏକଶତ୍ୱ ଅଣଚୃଣ)

"××× କାଞ୍ଚିକାବେଶ ଐତିହାସିକ କାବ୍ୟ ହେଲେ ହେଁ, ତାହା ମୁଖ୍ୟତଃ ଶୁଦ୍ଧାଭକ୍ତିରସାତ୍ମକ । ଏହି କାବ୍ୟରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ରତିକୌତୁକ ବିନ୍ୟାସରେ ମାଣିକ ଗଉଡ଼ୁଣୀ ରୂପେ ସୂଚିତା ହୋଇଛି । ମାତ୍ର ପ୍ରେମିକଚୂଡ଼ାମଣିଙ୍କ ଠାରେ ମାଣିକର ନିବେଦନ ଦୈହିକ ନୁହେଁ, ମାନସିକ । ×× ରାଗାନୁଗା ବା ଶ୍ରଦ୍ଧାଭକ୍ତିରସରେ ମାଣିକର ଆତ୍ମନିବେଦନ ପରି ମଧୁର ସରସତିନ୍ନ ସମଗ୍ର ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ସାହିତ୍ୟରେ ସୁଦ୍ଧା ବିରଳ ।" * କବି ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦାସ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଆରାଧନାରେ ଗଦ୍ ଗଦ୍ ହୋଇ କାବ୍ୟ ଶେଷରେ କହିଛନ୍ତି—

"ସେ କାଳିଆ ଗଉଡ଼ଙ୍କ ଭୃତ୍ୟଙ୍କ ଭୃତ୍ୟ ଦାସ ।
ବରୁଣ ଦାସ ନାତି ମୁଂ ଯେ ଭଗୀରଥି ଶିଷ ॥
ଯେ ଜଗନ୍ନାଥ ବଳଭଦ୍ର ସୁଭଦ୍ରା ସୁଦର୍ଶନ ।
ଏ ଚାରି ସାମନ୍ତରୁ ନ ଜାଣଇ ଆନ ॥
ତାହାଙ୍କ ଆଗ୍ୟାଂରେ ମୁଂ ବିରୋଧେ ନ ଡରି ।
ବଖାଣୁଥାଏ ପଦ ଯାହା ତାହା କରି ॥
ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ କାଞ୍ଚିକାବେଶ ରସ ।
ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦାସ ସେବା ଗଉଡ଼ଙ୍କ ପାଶ ॥" **

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଲୀଳା ସେବା ଯାତ୍ରାଦି ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗର କବି ଲୋକନାଥ ବିଦ୍ୟାଧର 'ନୀଳାଦ୍ରି ମହୋତ୍ସବ' ନାମରେ ଖଣ୍ଡିଏ କାବ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ଜଗନ୍ନାଥ ବିଦ୍ୟାଧର ଏବଂ ସେ ବାଣପୁରରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ସେ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଗଜପତି ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବଙ୍କ (୧ମ) ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅଙ୍କରେ 'ନୀଳାଦ୍ରି ମହୋତ୍ସବ' ନାମକ ଛବିଶ ଛାନ୍ଦବିଶିଷ୍ଟ କାବ୍ୟଟି ରଚନା କରିଛନ୍ତି ।

"ଆଜ୍ଞା ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବ
ଦିବ୍ୟସିଂହପର ବାରଣ ଦାରଣ ଏ ନରେଶ,
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅଙ୍କରେ
ଯେ କମ୍ବୁକଣ୍ଠକ କଣ୍ଠକରେ
ହୋଇଛି ଏ ବିରଚିତ ॥"

× × ×

* ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ମଧ୍ୟପର୍ବ, ପୃ. ୧୪୫-୪୭
** 'କାଞ୍ଚିକାବେଶ' ଓଡ଼ିଶା ମ୍ୟୁଜିଅମ୍ ପୋଥି, O. L./121

Digitized by PPRACHIN, SOA

(ଏକଶହ ପଚିଶ)

ଜଗତ ହିତରେ ଦାରୁ କଳେବର ଧରି ।
ନୀଳାଚଳେ ବିଜେକରି ଅଛନ୍ତି ଦଇତାରି ॥
ଭକ୍ତବମାନ ହିଂ କହିବାକୁ ସେ କାରଣ ।
ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭୁ ଥାଉଂ ଥାଉଂ ଜନେ ଏଡ଼େ ଅଜାଣ ॥

× × ×

ଏବଂ ଭୂତ ଦେବଦେବ ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବ ।
ତାହାଙ୍କ ମହିମା ଲବ କେ କହି ପାରିବ ॥
ଏ ନରେଶ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅଙ୍କରେ ଏ ଗୀତ ।
କମ୍ବୁ କଟକରେ ହୋଇଅଛି ବିରଚିତ ॥

× × ×

ମନଦେଇ ବୁଝ ରସ ବିଦଗଧ ଜନ ।
ନୀଳାଦ୍ରି ମହୋତ୍ସବ ନାମେ ଗୀତ ହେଲା ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥ *

ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବଙ୍କ ୧୪ ଅଙ୍କ ୨୭।୮।୧୬୯୯ ଠାରୁ ୧୬।୮।୧୭୦୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲିଥିଲା ଏବଂ କବି ଲୋକନାଥ ନୀଳାଚଳଧାମରେ ପୁସ୍ତକଟି ରଚନା କରିଛନ୍ତି । **

ଲୋକନାଥ ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କ ପରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ବେଶ, ଧୂପ ଉତ୍ସବ ତଥା ନୀଳାଦ୍ରି କ୍ଷେତ୍ରର ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣନରେ ଗୋପୀନାଥ ସିଂହଙ୍କ 'ନୀଳାଦ୍ରି ବିହାର' ନାମକ କାବ୍ୟଟି ମନୋରମ ତଥା ରସିକ ଭକ୍ତଜନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ହୃଦ୍ୟ ହୋଇଛି ।

କବି ତେଇଶିଟି ଛାନ୍ଦରେ କାବ୍ୟଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ସେଥିରେ ପୁର ଓ ନଗର ଶୋଭା ବର୍ଣ୍ଣନା, ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରର କୁଣ୍ଡବଟ ମହିମା, ଶିବ ଓ ଶକ୍ତି ମହିମା, ରାଜନୀତି, ବଡ଼ ଠାକୁରଙ୍କ ବଡ଼ ସିଂହାର, ହିମଋତୁ ଓ ଓଢ଼ଣ ଷଷ୍ଠୀ, ବସନ୍ତ ଓ ଦୋଳଯାତ୍ରା, ଦମନକ ଯାତ୍ରା, ଗ୍ରୀଷ୍ମଋତୁ ଓ ଚନ୍ଦନଯାତ୍ରା, ସ୍ନାନଯାତ୍ରା, ନେତ୍ରୋତ୍ସବ, ପହଣ୍ଡିବିଜେ, ହାଟବର୍ଣ୍ଣନା, ଶ୍ରୀମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ସୁଷମା, ରଥସମ୍ଭାର, ହେରାଯାତ୍ରା ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଗମନ, ବର୍ଷାଋତୁ ଓ ବିରହିଣୀ ନାୟିକା ବର୍ଣ୍ଣନା, ବାହୁଡ଼ା ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ଭେଟ, ଶରଦ୍ ଋତୁ ବର୍ଣ୍ଣନା ତଥା ଶେଷ ଛାନ୍ଦରେ ପ୍ରମୋଦ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି କାବ୍ୟଟିକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଛନ୍ତି ।

---

* 'ନୀଳାଦ୍ରି ମହୋତ୍ସବ' ଓଡ଼ିଶା ମ୍ୟୁଜିଅମ୍ ନକଲ ।

** ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଇତିହାସ. ଲେ—ଶ୍ରୀ କେଦାରନାଥ ମହାପାତ୍ର, ପୃ—୧୪୦.

Digitized by PPRACHIN, SOA

କବି ଗୋପୀନାଥ ସିଂହ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୧୮୨୦ କର୍କଟ ମାସ ବିରୋଧୀ ସମ୍ବତ୍ସରରେ କାବ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥଟିକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ଜଣାଯାଏ । କବି ନିଜକୁ ପରାଶର ଗୋତ୍ରଜ ତଥା ନଳବଂଶଜ ବୋଲି ଚିହ୍ନାଇ ତାଙ୍କ ବଂଶର ଯଥାକ୍ରମେ ବଳସ୍ୱାର୍ ସିଂହ, ପର୍ଶୁରାମ ସିଂହ, ଜଗନ୍ନାଥ ସିଂହ, କୃପାସିନ୍ଧୁ ସିଂହ, ହରେକୃଷ୍ଣ ଓ ଗୋପୀନାଥ ସିଂହ (ନିଜ ନାମ)ଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ।

"ଏହିକ୍ରମେ ନୀଳଗିରିବିହାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
କଲି ମୋର ଦୋଷ ନ ଘେନିବ ବୁଧଜନ ହେ ॥

×   ×   ×

ଯୁଗ୍ମ ଅଭ୍ର ଗିରିଚନ୍ଦ୍ର ସଂଖ୍ୟା ଶକାବ୍ଦରେ,
କର୍କଟ ମାସ ବିରୋଧୀ ନାମ ସମ୍ବତ୍ସରେ ଯେ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣ କଲି ଏହୁ ଗୀତ ବୁଧନର ହିତେ,
ଦୋଷ ଥିଲେ ରୋଷ ନ ଘେନିବ ଧୀରେ ଶତ୍ରେ ହେ ॥ †

ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଓ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁ ତଥା ଚତୁର୍ଦ୍ଧାମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କ ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଯେତେଖଣ୍ଡି କାବ୍ୟ, ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟ ରଚିତ ହୋଇଛି ; ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଦାମ ଦାସଙ୍କ ଦେଉଳତୋଳା ବା ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ ଗୀତା ; ଧନକୃଷ୍ଣ ଦାସଙ୍କ ଜଗମୋହନ ଛାନ୍ଦ, ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ଚଉତିଶା ; ଶିଶୁ ଦାମ ଦାସଙ୍କ ବିଦ୍ୟାପତି ଚରିତ ; ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦାସଙ୍କ ଗୁଣ୍ଡିଚା ବିଜୟ ; କୃପାସିନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କ ଚତୁର୍ଦ୍ଧାମୂର୍ତ୍ତିବର୍ଣ୍ଣନ ; ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଦାସଙ୍କ ଗୁଣ୍ଡିଚାଯାତ୍ରା ; ବିପ୍ର ରାମଦାସଙ୍କ ଗୁଣ୍ଡିଚା ବସନ୍ତ ; ମାଗୁଣି ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କ ଦେଉଳତୋଳା ଓ ଜଗନ୍ନାଥ ନାମମାଳା ; ବିପ୍ର କାଶୀଦାସଙ୍କ ସ୍ନାନଯାତ୍ରା ଓ ଗୁଣ୍ଡିଚାବିଜେ ; କବି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଗୁଣ୍ଡିଚାଯାତ୍ରା ; ଶିଶୁ ଦାସଙ୍କ ନେତ୍ରଉତ୍ସବ ବର୍ଣ୍ଣନା ; ଧରମୁ ଦାସଙ୍କ ବାହୁଡ଼ାଯାତ୍ରା ; ଧନବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କ ଦେଉଳତୋଳା ; ଶିଶୁ ଗୋବିନ୍ଦ ଦାସଙ୍କ ଗୁଣ୍ଡିଚାବିଜେ ; କରୁଣାକର ଦାସ, ସୁଦାମ ଦାସ, ଦେବନାରାୟଣ ଓ ଗଦାଧର ଦାସଙ୍କ ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରାଣ ; ରାମ ଦାସଙ୍କ ବଳଭଦ୍ରବୋଲି ; କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଗଜେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଜଗନ୍ନାଥାଷ୍ଟକ (ଓଡ଼ିଆ) ; ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦାସ (ପିତା ବନମାଳୀ)ଙ୍କ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଜଣାଣ ; ରସାନନ୍ଦ ଦାସଙ୍କ କୃପାସିନ୍ଧୁ ଜଣାଣ ; ଭଗୀରଥି ଦାସଙ୍କ

---

† 'ନୀଳଗିରି ବିହାର', ମ୍ୟୁଜିଅମ୍ ନକଲ, Cy./49 ଶେଷ ଗ୍ରନ୍ଥ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଭଜନ ତଥା ବହୁ ଅଜ୍ଞାତନାମା କବିଙ୍କ ରଚିତ ଜଗନ୍ନାଥ ଚଉତିଶା, ବଳଭଦ୍ର ବୋଲି, ବଳଭଦ୍ର ବର୍ଣ୍ଣନା, ପହଣ୍ଡିବିଜେ ଆଦି ଅନେକ କାବ୍ୟ ଓ କବିତା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଗନ୍ତାଘରେ ପତ୍ରପୃଷ୍ଠମାନଙ୍କରେ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ପ୍ରସ୍ତୁତ ଆଲୋଚନାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଜଗନ୍ନାଥସାହିତ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ରଚିତ ପ୍ରାୟ ଅଧିକାଂଶ କାବ୍ୟର ମଙ୍ଗଳାଚରଣରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି କରାଯାଇଥିବାର ପ୍ରମାଣ ବହୁ ପ୍ରକାଶିତ ତଥା ଅପ୍ରକାଶିତ କାବ୍ୟରୁ ମିଳେ ।

ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷାର୍ଦ୍ଧର କବି ବ୍ରଜନାଥ ବଡ଼ଜେନାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାରେ ଲିଖିତ ଗୁଣ୍ଡିଚାବିଜେ ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟଟି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଅମୂଲ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥରୂପେ ଆଦୃତ ହୁଏ । କବି ବଡ଼ଜେନା ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବତଃ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମହିମାକୁ ସର୍ବଭାରତୀୟ ସ୍ତରରେ ପ୍ରଚାର କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପରିଣତ ବୟସରେ ଗଜପତି ରାଜା ଦ୍ୱିତୀୟ ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବ (ଖ୍ରୀ: ଅ: ୧୭୯୩—୯୮)ଙ୍କ ସମୟରେ ଗୁଣ୍ଡିଚାବିଜେ ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟଟି ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ।

"ଶ୍ରୀରାଧାପତି ପଦ ଚନ୍ଦ୍ରକେ ସକଲ ବିଘ୍ନ କର ନାଶ ।
କରତ ହୁଁ ନରହରି ଗୁଣ୍ଡିଚା ଯାତ ବିଧି ପରକାଶ ॥
ଆଷାଢ଼ମାସ ପ୍ରବେଶ ଭଏ ଦୁସ୍‌ରେ ପ୍ରତିପଦକେ ଦିନ୍ ।
ଘନ ସ୍ନାନଜନ ବନ୍ଧୁ ଯୋ ନେତ୍ରଯାତ ବିଧି କୀନ୍ ॥

× × ×

ବ୍ରଜନାଥ କହେ ଗୁଣଗାନ ସେ କମଲମା କଥେ
କେଲି କୌତୁକ ବିଧାନ ।

× × ×

ଭୂପଗନ ମାଥମଣି ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବ ମଣି
ସଚଲ ଜଗନ୍ନାଥ ତିନ୍‌ଲୋକ ବୋଲି ।
ପୂରୁବତପ ମେରେ ହୁଯେ ଶ୍ରୀମୁଖଶଶି ଦର୍ଶନ କଯେ
ଦୁଃଖତମ ଛେଦ ହୃଦକମଲ ଫୁଲି ॥
ଗୁଣ୍ଡିଚା କବିତା ଗୀତ ଛନ୍ଦ
ପରବନ୍ଧ କୃତ ବହୁତ ବିଧି ଜାତକୀ ବାତ ଖ୍ୟାଲି" ॥*

* ବ୍ରଜନାଥ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ସମ୍ପାଦକ—ଶ୍ରୀ ସୁଧାକର ପଟ୍ଟନାୟକ, ପୃ. ୬୮୧

Digitized by PPRACHIN, SOA

(ଏକଣନ୍ଥ ଚେପନ)

ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ, ଅନୁସନ୍ଧାନ ଫଳରେ ଆହୁରି ଯେ ଅନେକ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚକମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହେବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟ ପୋଥିଗୁଡ଼ିକର ବିବରଣାତ୍ମକ ତାଲିକା ଗୋଟିଏ ଖଣ୍ଡରେ ଶେଷ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ, ପ୍ରସ୍ତୁତ ଭୂମିକାରେ କେବଳ ଓଡ଼ିଆ ଲିପି, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ଓଡ଼ିଆ ନାଥସାହିତ୍ୟ, ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟ, ଓଡ଼ିଆ ଗୀତିସାହିତ୍ୟ, ଓଡ଼ିଆ ରାମସାହିତ୍ୟ ଓ ଜଗନ୍ନାଥ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି । ପରବର୍ତ୍ତୀ ଖଣ୍ଡର ଭୂମିକାରେ ଓଡ଼ିଆ ଜ୍ଞାନମିଶ୍ରା ଭକ୍ତିସାହିତ୍ୟ, ଓଡ଼ିଆ କୃଷ୍ଣକାବ୍ୟ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୌରାଣିକ କାବ୍ୟ, ଓଡ଼ିଆ କାଳ୍ପନିକକାବ୍ୟ, ଓଡ଼ିଆ ଐତିହାସିକ କାବ୍ୟ ତଥା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଆଧୁନିକ ପୃଷ୍ଠଭୂମି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା କରାଯିବ ।

ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟ
ଭୁବନେଶ୍ୱର । } ଶ୍ରୀ ନୀଳମଣି ମିଶ୍ର

Digitized by PPRACHIN, SOA

CONTENTS

OF

ORIYĀ KĀVYA MANUSCRIPTS

Sl. No.	Catalogue No.	Name of the work	Name of the author	Page
		ଅ		
1	O.L/383-A	ଅକଳିତ ସଂହିତା	ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ	୧
2	O.L/856	ଅଙ୍କୁର ବୋଲି	...	୫
3	O.L/104	ଅଖିଳରସ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି	ପୀତାମ୍ବର ଦେବ	୭
4	Or.Ms/95	ଅଖିଳରସ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି	ପୀତାମ୍ବର ଦେବ	୯
5	O.L/650	ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଗୀତା ବା ଗୁପ୍ତ ଗୀତା	ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ	୧୦
6	O.L/834-A	ଅଣାକାର ବ୍ରହ୍ମସନ୍ଧ	ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ	୧୨
7	O.L/403	ଅଣାକାର ବ୍ରହ୍ମସଂହିତା	ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ	୧୩
8	O.L/412-A	ଅଣାକାର ବ୍ରହ୍ମସଂହିତା	ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ	୧୪
9	O.L/372-B	ଅଣାକାର ଶବଦ	ଶିଶୁ ଅନନ୍ତ ଦାସ	୧୪
10	O.L/559	ଅଣାକାର ସଂହିତା	ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ	
		ଓ	ଓ	
		ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୧୫
11	O.L/105	ଅନଙ୍ଗ ରଙ୍ଗିଣୀ	କେଶବ କବିରାଜ	୧୯
12	Or.Ms/68	ଅନଙ୍ଗ ରଙ୍ଗିଣୀ	କେଶବ କବିରାଜ	୨୧
13	O.L/16	ଅନଙ୍ଗ ରେଖା	ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ	୨୧
14	Or.Ms/114	ଅନଙ୍ଗ ରେଖା	ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ	୨୨
15	Or.Pr/11-B	ଅନନ୍ତ ବ୍ରତ	...	୨୨
16	Or.Pr/14-C	ଅନନ୍ତ ବ୍ରତ	...	୨୩
17	Or.Pr/15	ଅନନ୍ତ ବ୍ରତ	...	୨୩
18	Or.Pr/19-H	ଅନନ୍ତ ବ୍ରତ	...	୨୪
19	Or.Pr/20	ଅନନ୍ତ ବ୍ରତ	...	୨୫

Digitized by PPRACHIN, SOA

Sl. No.	Catalogue No.	Name of the work	Name of the author	Page
20	Or.Pr/22	ଅନନ୍ତ ବ୍ରତ	...	୨୫
21	Or.Pr/32	ଅନନ୍ତ ବ୍ରତ	...	୨୭
22	Or.Pr/33	ଅନନ୍ତ ବ୍ରତ	...	୨୭
23	Or.Pr/34-D	ଅନନ୍ତ ବ୍ରତ	...	୨୭
24	Or.Pr/36	ଅନନ୍ତ ବ୍ରତ	...	୨୭
25	Or.Pr/48	ଅନନ୍ତ ବ୍ରତ	...	୨୮
26	Or.P/619-B	ଅନନ୍ତ ବ୍ରତ	...	୨୮
27	Or.Pr/37	ଅନନ୍ତ ବ୍ରତ	...	୨୯
28	Or.Pr/38	ଅନନ୍ତ ବ୍ରତ		୨୯
29	Or.Pr/47-D	ଅନନ୍ତ ବ୍ରତ	...	୩୦
30	O.L/886-C	ଅନୁଚିନ୍ତା ଚଉତିଶା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	ଲୋକନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ	୩୦
31	O.L/675-D	ଅନୁଚିନ୍ତା	ବିଦ୍ୟାଧର	୩୧
32	Or.Ms/47	ଅନୁରାଗ କଳ୍ପଲତା (ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ)	ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଦେବ	୩୨
33	O.L/677	ଅନୁରାଗ କଳ୍ପଲତା (ଦ୍ୱିତୀୟ ଖଣ୍ଡ)	ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଦେବ	୩୪
34	O.L/610	ଅନୁରାଗ ବତୀ	ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ ବିଷ୍ଣୁ ପଟ୍ଟନାୟକ	୩୭
35	O.L/619-C	ଅଭିନ୍ନ ମଦନ ପାଳି	କବିକର୍ଣ୍ଣ	୩୯
36	O.L/675-B	ଅଭେଦ ଚଠାଢ	ବିଦ୍ୟାଧର	୪୦
37	O.L/233	ଅମର କୋଷ ଗୀତା	ବଳରାମ ଦାସ	୪୧
38	O L/329-B	ଅମର କୋଷ ଗୀତା	ବଳରାମ ଦାସ	୪୨
39	O.L/353-C	ଅମର କୋଷ ଗୀତା (ଟୀକା ମାତ୍ର)	...	୪୨
40	O.L/381-B	ଅମର କୋଷ ଗୀତା	ବଳରାମ ଦାସ	୪୩
41	O.L/390	ଅମର କୋଷ ଗୀତା	ରାମ ଦାସ	୪୪
42	O.L/794	ଅମର କୋଷ ଗୀତା	...	୪୫

Digitized by PPRACHIN, SOA

Sl. No.	Catalogue No.	Name of the work	Name of the author	Page
43	O.L/867	ଅମରକୋଷ ଗୀତା	ଆଦ୍ୟନାଥ	୪୫
44	O.L/938-A	ଅମରକୋଷ ଗୀତା	ଆଦ୍ୟନାଥ	୪୬
45	O.L/230	ଅମରୁ ଶତକ (ପଦ୍ୟାନୁବାଦ)	ଶ୍ରୀନିବାସ ନୃପ	୪୮
46	O.L/712	ଅର୍ଜୁନ ଗୀତା ବା ନାମରତ୍ନାବଳୀ	କୃଷ୍ଣ ଦାସ	୫୦
47	O.L/283	ଅର୍ଜୁନ ଲଖବନ୍ଧା	ଭକ୍ତ ନୀଳକଣ୍ଠ	୫୧
48	Or.Pr./18-H	ଅର୍ଥଉଦଆ ବ୍ରତ	...	୫୨
49	O.L/773-A	ଅର୍ଥଗୋବିନ୍ଦ (ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ ଟୀକା)	ବଜରୀ ଦାସ	୫୩
50	Or.Ms./99	ଅର୍ଥଗୋବିନ୍ଦ (ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ ଟୀକା)	ବଜରୀ ଦାସ	୫୪
51	O.L/188-A	ଅର୍ଥତାରଣୀ	ଅନନ୍ତ ଦାସ	୫୫
52	O.L/862-B	ଅଲଙ୍କାର ଠାର	ଉପଇନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ	୫୬
53	O.L/55-A	ଅଲଙ୍କାର ବୋଲି	ଦୀନବନ୍ଧୁ ଦାସ	୫୬
54	O.L/550-D	ଅଲଙ୍କାର ବୋଲି	ରଥୀ ଦାସ	୫୬
55	O.L/724-D	ଅଲଙ୍କାର ବୋଲି	ରଥୀ ଦାସ	୫୮
56	Or.Ms./98	ଅଲଙ୍କାର ବୋଲି	ଦାଶରଥି ଦାସ	୫୮
57	O.L/819-K	ଅବକାଶ ଭଜନ	ରଘୁଅରକ୍ଷିତ ଓ ରସାନନ୍ଦ	୫୯
58	O.L/606-C	ଅବନାରସ ତରଙ୍ଗ	ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ	୫୯
59	O.L/362	ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ	ବଳଭଦ୍ର ଦାସ ଓ ଶିଶୁ ଦୀନବନ୍ଧୁ	୬୦
60	O.L/486	ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ	ଶିଶୁ ଦୀନବନ୍ଧୁ	୬୦
61	O.L/119-B	ଅଙ୍ଗଦ ଚଟାଉ	ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ଦାସ	୬୧

Digitized by PPRACHIN, SOA

Sl. No.	Catalogue No.	Name of the work	Name of the author	Page
62	O.L/246-B	ଅଙ୍ଗଦ ଚଟାଭ	ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ଦାସ	୬୨
63	O.L/367-A	ଅଙ୍ଗଦ ଚଟାଭ	ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ଦାସ	୬୨
64	Or.Ms./96	ଅଙ୍ଗଦ ଚଟାଭ	ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ଦାସ	୬୩
65	O.L/767-A	ଅଙ୍ଗଦ ପତ୍ରି	ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ଦାସ	୬୪
66	O.L/751-Q	ଅଙ୍ଗଦ ଗୁସ୍ତ	କବିଚନ୍ଦ୍ର	୬୪
67	O.L/177	ଅଷ୍ଟକାଳ ଗୀତ	ଦ୍ବିଜମାନଗୋବିନ୍ଦଦାସ	୬୫
68	O.L/211	ଅଷ୍ଟକାଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟ	...	୬୬
69	O.L/765-B	ଅଷ୍ଟନାୟିକା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	...	୬୬
70	O.L/760	ଅଷ୍ଟ ଅଭିସାରିକା	ଗୋବିନ୍ଦ ଦାସ	୬୭
71	O.L/560-A	ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଯୋଗଭକ୍ତି	...	୬୮
72	O.L/536-A	ଅଷ୍ଟୋତ୍ତର ଶତନାମ	ନାରାୟଣ ଶୁର	୬୮
		ଆ		
73	O.L/280-C	ଆଗତ ଭବିଷ୍ୟ	ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ	୬୯
74	O.L/290-B	ଆଗତ ଭବିଷ୍ୟ	ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ	୭୦
75	O.L/863-B	ଆଗତ ଭବିଷ୍ୟ	ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ	୭୧
76	O.L/937-D	ଆଗତ ଭବିଷ୍ୟ	ବାଲିଙ୍ଗା ଦାସ	୭୨
77	O.L/940-A	ଆଗତ ଭବିଷ୍ୟ		
		ବା		
		ଭକ୍ତି ମାଳିକା	ବାଲିଙ୍ଗା ଦାସ	୭୪
78	O.L/1039	ଆଗତ ଭବିଷ୍ୟ	ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ	୭୫
79	O.L/383-B	ଆଗତସାର ଭଜନ	ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ	୭୬
80	O.L/737	ଆଦ୍ୟ କାବ୍ୟ	ହିଙ୍ଗେଶ୍ୱର ଦାସ	୭୮
81	O.L/763-A	ଆଦ୍ୟ ଚିନ୍ତାମଣି	କୃଷ୍ଣ ଦାସ	୭୯
82	O.L/690-Q	ଆଦ୍ୟପ୍ରାନ୍ତ ଚଉତିଶା	ଗୋକୁଳ	୮୦
83	O.L/886-A	ଆଦ୍ୟ-ପ୍ରାନ୍ତ ଯମକ ଚଉତିଶା	ଲୋକନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ	୮୧
84	O.L/899-B	ଆଦ୍ୟାନ୍ତ ଯମକ ଚଉତିଶା	ଲୋକନାଥ ବିଦ୍ୟାଧର	୮୨
85	O.L/899-C	ଆଦ୍ୟାନ୍ତ୍ୟାକ୍ଷର ଚଉତିଶା	ଲୋକନାଥ ବିଦ୍ୟାଧର	୮୩

Digitized by PPRACHIN, SOA

Sl. No.	Catalogue No.	Name of the work	Name of the author	Page
86	O.L/69	ଆତ୍ମିଜାଣ ଚଉତିଶା	କୃଷ୍ଣ ଦାସ	୮୩
87	O.L/70	ଆତ୍ମିଜାଣ ଚଉତିଶା	କୃଷ୍ଣ ଦାସ	୮୪
88	O.L/350-B	ଆତ୍ମିଜାଣ ଚଉତିଶା	କୃଷ୍ଣ ଦାସ	୮୫
89	O.L/897-B	ଆତ୍ମିଜାଣ ଚଉତିଶା	କୃଷ୍ଣ ଦାସ	୮୬
90	O.L/412-A	ଆତ୍ମ ପରଚେ ଗୀତା	ଯଶୋବନ୍ତ ଦାସ	୮୬
		ଇ		
91	O.L/17	ଇଚ୍ଛାବତୀ	ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ	୮୭
92	Or.Ms/113	ଇଚ୍ଛାବତୀ	ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ	୮୮
93	O.L/658	ଇଚ୍ଛାବତୀ	ପଦ୍ମନାଭ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନ	୮୯
94	O.L/637	ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ମାରୁଣୀ	ବଳରାମ ଦାସ	୯୦
95	O.L/308	ଇନ୍ଦ୍ର ମାଳିକା	ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ	୯୧
		ଉ		
96	O.L/286-A	ଉଗ୍ରତାରା ପାଲା	ଶଙ୍କର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ	୯୨
97	O.L/418-C	ଉଗ୍ରତାରା ପାଲା	ଦ୍ୱିଜ ବିଶ୍ୱନାଥ	୯୩
98	O.L/839-B	ଉଗ୍ରତାରା ପାଲା	ଶଙ୍କର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ	୯୪
99	O.L/1077-A	ଉଗ୍ରତାରା ପାଲା	କବିକର୍ଣ୍ଣ	୯୪
100	O.L/1080-D	ଉଗ୍ରତାରା ପାଲା	ଜଗନ୍ନାଥ	୯୫
101	O.L/745-B	ଉପଦେଶ ଗୀତ		
		ବା		
		ସସାର ବୋଧନ	କୃଷ୍ଣ ଦାସ	୯୫
102	O.L/159	ଉପାସନା ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ	କୃପାସିନ୍ଧୁ ଦାସ	୯୬
103	Or.ms/59	ଉପାସନା ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ	କୃପାସିନ୍ଧୁ ଦାସ	୯୮
104	O.L/149	ଉପାସନା ଦୀପିକା	କୃଷ୍ଣ ଦାସ	୯୯
105	O.L/562	ଉପାସନା ଦୀପିକା	କୃଷ୍ଣ ଦାସ	୧୦୦
106	Or.Ms/58	ଉପାସନା ଦୀପିକା	କୃପାସିନ୍ଧୁ ଦାସ	୧୦୧
107	O.L/22	ଉଷାଭିଳାଷ	ଶିଶୁ ଶଙ୍କର ଦାସ	୧୦୨
108	O.L/23	ଉଷାଭିଳାଷ (ସଚିତ୍ର)	ଶିଶୁ ଶଙ୍କର ଦାସ	୧୦୨
109	O.L/109	ଉଷାଭିଳାଷ (ସଚିତ୍ର)	ଶିଶୁ ଶଙ୍କର ଦାସ	୧୦୩
110	O.L/229	ଉଷାଭିଳାଷ (ସଚିତ୍ର)	ଶିଶୁ ଶଙ୍କର ଦାସ	୧୦୩

Digitized by PPRACHIN, SOA

Sl. No.	Catalogue No.	Name of the work	Name of the author	Page
111	O.L/565	ଉଷାଭିଳାଷ	ଶିଶୁ ଶଙ୍କର ଦାସ	୧୦୪
112	O.L/521-B	ଉଷାଭିଳାଷ	ଶିଶୁ ଶଙ୍କର ଦାସ	୧୦୪
113	O.L/837-B	ଉଷାଭିଳାଷ	ଶିଶୁ ଶଙ୍କର ଦାସ	୧୦୪
114	Ext./1	ଉଷାଭିଳାଷ ବା ଉଷାହରଣ (ସଚିତ୍ର)	ଶିଶୁ ଶଙ୍କର ଦାସ	୧୦୫
115	O.L/160	ଉଷାଭିଳାଷ	ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ରାଜେନ୍ଦ୍ର	୧୦୫
116	Or.Ms/108	ଉଷାଭିଳାଷ	ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ରାଜେନ୍ଦ୍ର	୧୦୬
117	O.L/174	ଉତ୍କଳ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ସ୍ତୋତ୍ର	...	୧୦୮
118	Or.Pr/4-N	ଉତ୍ତରାୟଣୀ ବ୍ରତ	...	୧୦୮
119	Or.Pr/18-L	ଉତ୍ତରାୟଣୀ ବ୍ରତ	...	୧୦୯
120	O.L/353-G	ଉଦ୍ଧବ ଚଉତିଶା	ଭୂପତି	୧୦୯
121	O.L/751-C	ଉଦ୍ଧବ ଚଉତିଶା	ବଂଶୀ ଦାସ	୧୧୦
122	O.L/884-E	ଉଦ୍ଧବ ଚଉତିଶା	ହରି	୧୧୧
123	O.L/898-A	ଉଦ୍ଧବ ଚଉତିଶା	ଭୂପତି	୧୧୧
		ଋ		
124	O.L/537-A	ଋତୁ ସଂହାର (ଅନୁବାଦ)	...	୧୧୨
		ଏ		
125	O.L/704	ଏକାଦଶୀ ବ୍ରତ	ଅନିରୁଦ୍ଧ ଦ୍ୱିଜ	୧୧୩
126	O.L/1015-B	ଏକାଦଶୀ ମାହାତ୍ମ୍ୟ	ଦିବାକର ଦାସ	୧୧୪
		ଓ		
127	O.L/600	ଓଗାଳ ବା ଗୋଲକ ସଂହିତା	ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ	୧୧୪
		କ		
128	Or.H/20	କନକା, ଘୁମୁସର ରାଜବଂଶାବଳୀ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	...	୧୧୫
129	O.L/131	କନ୍ଦର୍ପ ରଥ (ସଚିତ୍ର)	...	୧୧୬
130	O.L/231	କନ୍ଦର୍ପ ରଥ (ସଚିତ୍ର)	ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନ	୧୧୬

Digitized by PPRACHIN, SOA

Sl. No.	Catalogue No.	Name of the work	Name of the author	Page
131	O.L/1067-B	କପଟ ପଶା	ଶ୍ୟାମା ଧୀବର	୧୧୭
132	O.L/636-D	କମଳ ଗୁରୁମୁଖୀ-ଚଉତିଶା	ଦ୍ଵର୍ଯ୍ୟହ୍ନି ଶ୍ରେଷ୍ଠଗ୍ରସ୍ତ	୧୧୮
133	O.L/751-F	କମଳ ବଦନୀ ଚଉତିଶା	ପତିତପାବନ	୧୧୯
134	O.L/751-K	କମଳାକାନ୍ତ ଚଉତିଶା	କୃଷ୍ଣ ଦାସ	୧୧୯
135	O.L/751-X	କରୁଣା ସାଗର ଚଉତିଶା	ବିପ୍ର କାଶୀ ଦାସ	୧୨୦
136	O.L/550-C	କର୍ଣ୍ଣବୋଲି	ଦାମୋଦର ଦାସ	୧୨୧
137	O.L/213	କର୍ମ ଫଦ୍ଧତା	...	୧୨୨
138	O.L/641	କର୍ମ ଫଦ୍ଧତା	ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ	୧୨୩
139	O.L/80-R	କଳକଣ୍ଠ ଚଉତିଶା	ବାଣପୁରାଧିପ ହରି ଚନ୍ଦନ	୧୨୪
140	O.L/425-Y	କଳକଣ୍ଠ ଚଉତିଶା	ବାଣପୁରାଧିପ ହରି ଚନ୍ଦନ	୧୨୫
141	O.L/582-A	କଳା କଉତୁକ	ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ	୧୨୫
142	O.L/80-E	କଳାକର ଚଉତିଶା	ଛଣୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ	୧୨୭
143	O.L/521-D	କଳାବତୀ	ବିଷ୍ଣୁ ଦାସ	୧୨୭
144	Or.Ms/123	କଳାହାଣ୍ଡି ମାଦଳା	...	୧୨୭
145	O.L/80-J	କଳିଗମନ ଚଉତିଶା	ଉଦ୍ଧବ ଦାସ	୧୨୮
146	O.L/685	କଳିସିଦ୍ଧି	କୃଷ୍ଣ ଦାସ	୧୨୯
147	O.L/510	କଳ୍ପଲତା	ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଦାସ	୧୩୦
148	O.L/520-E	କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ଚମ୍ପୂ	କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ	୧୩୦
149	O.L/188-C	କାକଚରିତ	...	୧୩୧
150	O.L/550-A	କାଟବୋଲି	ମହାଦେବ ଦାସ	୧୩୨
151	O.L/119-A	କାଞ୍ଚନ ବୋଲି	ମହାଦେବ ଦାସ	୧୩୩
152	Or.Ms/96	କାଞ୍ଚନ ବୋଲି	ମହାଦେବ ଦାସ	୧୩୩
153	O.L/266	କାଞ୍ଚନଲତା	ଦ୍ଵିଜ ଶ୍ରୀଧର	୧୩୪
154	O.L/870	କାଞ୍ଚନଲତା	ଦ୍ଵିଜ ଶ୍ରୀଧର	୧୩୪
155	O.L/121	କାଞ୍ଚିକାବେରୀ	ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦାସ	୧୩୭
156	O.L/607	କାଞ୍ଚିକାବେରୀ	ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦାସ	୧୩୭
157	O.L/745-A	କାଞ୍ଚିକାବେରୀ	ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦାସ	୧୩୭
158	O.L/810	କାଞ୍ଚିକାବେରୀ	ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦାସ	୧୩୮
159	O.L/811	କାଞ୍ଚିକାବେରୀ	ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦାସ	୧୩୮
160	O.L/1031-A	କାଞ୍ଚିକାବେରୀ	ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦାସ	୧୩୯

Digitized by PPRACHIN, SOA

Sl. No.	Catalogue No.	Name of the work	Name of the author	Page
161	Or.Pr/4-A	କାତ୍ତିଓଲା ବ୍ରତ	...	୧୩୯
162	Or.Pr/41-A	କାତ୍ତିଓଲା ବ୍ରତ	...	୧୪୦
163	O.L/286-A	କାଠଶଥା ପାଲା	ଶଙ୍କର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ	୧୪୧
164	O.L/391-C	କାନଡ଼ା	ଦନାଇ ଦାସ	୧୪୨
165	O.L/76-A	କାନ୍ତକୋଇଲି	ବଳରାମ ଦାସ	୧୪୩
166	O.L/425-D	କାନ୍ତାବିରହ ଗୀତ	ହରିଦାସ	୧୪୩
167	O.L/80-M	କାମକାନ୍ତ ଛତିଶପଦିଆ	ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଦାସ	୧୪୪
168	O.L/557-C	କାମକୁହା ଚଉତିଶା	ନାରାୟଣ	୧୪୪
169	O.L/280-B	କାଳଜ୍ଞାନ	ବନମାଳୀ ଦାସ	୧୪୫
170	O.L/284	କାଳିୟ ଦଳନ	ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ	୧୪୬
171	O.L/376	କାଳିୟ ଦଳନ	ଦୁଃଖିଶ୍ୟାମ ଦାସ	୧୪୭
172	O.L/762	କାଳିୟ ଦଳନ	ଦୁଃଖିଶ୍ୟାମ ଦାସ	୧୪୯
173	O.L/142	କାଳିୟ ଦଳନ ଲୀଳା	ଦୁଃଖିଶ୍ୟାମ ଦାସ	୧୪୭
174	Or.Ms/55	କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ପାଲା	କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ରାଜେନ୍ଦ୍ର	୧୪୯
175	O.L/252-E	କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ପାଲା	କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ରାଜେନ୍ଦ୍ର	୧୫୧
176	O.L/416-C	କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ପାଲା	ଦ୍ୱିଜ ବିଶ୍ୱନାଥ ଓ କବିକର୍ଣ୍ଣ	୧୫୨
177	O.L/138	କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରାନନ ଚମ୍ପୂ	କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ	୧୫୩
178	O.L/157-D	କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରାନନ ଚମ୍ପୂ	କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ	୧୫୩
179	O.L/330	କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରାନନ ଚମ୍ପୂ	କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ	୧୫୪
180	O.L/380	କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରାନନ ଚମ୍ପୂ	କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ	୧୫୪
181	O.L/396	କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରାନନ ଚମ୍ପୂ	କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ	୧୫୫
182	O.L/839-C	କିଶୋରମୋହନ ପାଲା	କବିକର୍ଣ୍ଣ	୧୫୫
183	O.L/738-C	କୀଚକ ବଧ	କପିଳେଶ୍ୱର ନନ୍ଦ, ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ	୧୫୬
184	Or.Pr/3-E	କୁକ୍‌କୁଟି ବ୍ରତ	...	୧୫୭
185	Or.Pr/14-A	କୁକ୍‌କୁଟି ବ୍ରତ	...	୧୫୮
186	Or.Pr/19-B	କୁକ୍‌କୁଟି ବ୍ରତ	...	୧୫୯
187	Or.Pr/41-F	କୁକ୍‌କୁଟି ବ୍ରତ	...	୧୫୯

Digitized by PPRACHIN, SOA

Sl. No.	Catalogue No.	Name of the work	Name of the author	Page
188	Or.Pr/45-B	କୁକ୍‌କୁଟି ବ୍ରତ	...	୧୫୯
189	Or.Pr/47-C	କୁକ୍‌କୁଟି ବ୍ରତ	...	୧୬୦
190	O.L./757	କୁଞ୍ଜଲୀଳା	ଦୀନକାଣୀ	୧୬୦
191	O.L./751-B	କୁନ୍ଦଫୁଲ ଚଉତିଶା	ଭଗବାନ ଦାସ	୧୬୦
192	O.L./187	କୁମୁଟୀ ବିବାହପଦ୍ଧତି	...	୧୬୧
193	O.L./690-A	କୁମୁଦକାନ୍ତ ଚଉତିଶା	ନାରାୟଣ ଦାସ	୧୬୨
194	O.L./690-6	କୁମ୍ଭକାମୋଦୀ ଚଉତିଶା	ନାରାୟଣ ଦାସ	୧୬୨
195	O.L./80-U	କୁହୁକଣ୍ଠ ଚଉତିଶା	ରାଜେନ୍ଦ୍ରଦେବ	୧୬୩
196	O.L./260-B	କୃପାସିନ୍ଧୁ ଜଣାଣ	ରସାନନ୍ଦ	୧୬୪
197	O.L./402	କୃପାସିନ୍ଧୁ ଜଣାଣ	କୃଷ୍ଣଦାସ	୧୬୪
198	O.L./449-C	କୃପାସିନ୍ଧୁ ଜଣାଣ	କୃଷ୍ଣଦାସ	୧୬୫
199	O.L/1105-B	କୃଷିପରାଶର	ପରାଶର	୧୬୫
200	Or.Ms/67-A	କୃଷ୍ଣକେଳୀ ତରଙ୍ଗିଣୀ	ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଅନଙ୍ଗ ଭୀମଦେବ	୧୬୬
201	O.L./537-C	କୃଷ୍ଣ ଘଣ୍ଟଶାଳୀପଡ଼ା	...	୧୬୬
202	O.L./718	କୃଷ୍ଣଜନ୍ମରହସ୍ୟ	ମାଧବବିପ୍ର	୧୬୬
203	O.L./819-C	କୃଷ୍ଣଦାସଙ୍କ ଜଣାଣ	...	୧୬୮
204	O.L./690-W	କୃଷ୍ଣନାମାମୃତସିନ୍ଧୁ ଚଉତିଶା	ଭଗବାନ	୧୬୮
205	O.L./696-A	କୃଷ୍ଣ ପଞ୍ଚକ	ପଦ୍ମନାଭ ଦ୍ୱିଜ	୧୬୯
206	Or.Ms/57	କୃଷ୍ଣ ରସାମୃତ	କରୁଣାକର ପଟ୍ଟନାୟକ	୧୭୦
207	O.L./613	କୃଷ୍ଣ ରାମ ବିବାହ ଗୀତ	ଶିବପ୍ରିୟା କେମାଦେଈ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୧୭୩
208	O.L./135	କୃଷ୍ଣ ଲୀଳା	ନୀଳାମ୍ବର ଦାସ	୧୭୫
209	O.L./165	କୃଷ୍ଣ ଲୀଳା	ଦୁଃଖିଶ୍ୟାମ ଦାସ	୧୭୭
210	O.L./456	କୃଷ୍ଣ ଲୀଳା	...	୧୭୭
211	O.L./461-C	କୃଷ୍ଣ ଲୀଳା	ଜଗନ୍ନାଥ ନୃପତି ଓ ଦ୍ୱିଜ ପୀତାମ୍ବର	୧୭୮

Digitized by PPRACHIN, SOA

Sl. No.	Catalogue No.	Name of the work	Name of the author	Page
212	O.L./674-J	କୃଷ୍ଣ ଲୀଳା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	ଧରଣୀଧର ଗଜେନ୍ଦ୍ର ଓ ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଦାସ	୧୭୮
213	O.L./688	କୃଷ୍ଣ ଲୀଳା	ବିପ୍ର ଶ୍ୟାମ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୧୭୯
214	O.L./967	କୃଷ୍ଣ ଲୀଳା	...	୧୮୦
215	O.L./998	କୃଷ୍ଣ ଲୀଳା	ହରିଚରଣ ଦାସ	୧୮୧
216	O.L./968	କୃଷ୍ଣ ଲୀଳା କଳ୍ପଲତା	ନଟବର ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଭ୍ରମରବର	୧୮୨
217	O L./80-N	କୃଷ୍ଣ ବିରହ ଚଉତିଶା	...	୧୮୪
218	O.L./674-E	କୃଷ୍ଣ ବିରହ ଚଉତିଶା	ହରିପ୍ରିୟା ଦାସୀ	୧୮୫
219	O.L./714-A	କୃଷ୍ଣାର୍ଜୁନ ପାଲା	କବି ଗୋକୁଳ	୧୮୫
220	O.L./516-D	କେଳି କଳାନିଧି	ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଭଞ୍ଜ	୧୮୭
221	O.L./492-A	କେଶବ କୋଇଲି	ମାର୍କଣ୍ଡ ଦାସ	୧୮୭
222	O.L./841	କୋଇଲି	କାଶୀ ବସନ୍ତିଆ	୧୮୮
223	O.L./731-A	କୋଇଲି ମାଳିକା	ବଳରାମ ଦାସ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୧୮୯
224	O.L./80-H	କୋକିଳ ଚଉତିଶା	ଶ୍ୟାମଘନ	୧୯୧
225	O.L./373	କୋକିଳ ଚଉତିଶା	...	୧୯୨
226	O.L./425(5)	କୋକିଳ ଚଉତିଶା	ବଂଶୀଧର	୧୯୩
227	O.L./425(7)	କୋକିଳ ଚଉତିଶା	ମୁକୁନ୍ଦଦେବ	୧୯୩
228	O.L./690-F	କୋକିଳ ଚଉତିଶା	କୃଷ୍ଣ ମଙ୍ଗରାଜ	୧୯୪
229	O.L./690-J	କୋକିଳ ଚଉତିଶା	ଶ୍ୟାମଘନ	୧୯୫
230	O.L./674-C	କୋକିଳ ଚଉତିଶା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	ବଳରାମ ଦାସ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ	୧୯୫
231	O.L./690 (1)	କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଚଉତିଶା	ଶ୍ୟାମଘନ	୧୯୭
232	O.L./44	କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ	ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ	୧୯୭

Digitized by PPRACHIN, SOA

Sl. No.	Catalogue No.	Name of the work	Name of the author	Page
233	O.L./265	କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ	ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ	୧୯୬
234	O.L./462	କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ	ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ	୧୯୮
235	O.L./463-A	କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ	ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ	୧୯୮
236	O.L./573	କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ (ସଟୀକ)	ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ	୧୯୯
237	O.L./574	କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ	ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ	୨୦୦
238	O.L./575	କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ (ସଟୀକ)	ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ	୨୦୦
239	O.L./848	କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ (ସଟୀକ)	ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ	୨୦୧
240	O.L/1083-F	କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ	ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ	୨୦୧
241	O.L./369	କୋଲାହଳ ଚଉତିଶା	ଦୈବଜ୍ଞ ବଳରାମ	୨୦୨
242	O.L./690(8)	କୋଲାହଳ ଚଉତିଶା	ଦୀନକୃଷ୍ଣ	୨୦୨
243	O.L./762-B	କୋଳଷିଆ	ଦୁଃଖିଶ୍ୟାମ ଦାସ	୨୦୩
244	O.L./674-F	କୋଳ ବୋଲି	ଭଗବାନ	୨୦୪
245	O.L./450	କୌତୁକ ଚିନ୍ତାମଣି	...	୨୦୫
246	O.L./118	କଂସ ବୋଲି	ହରେକୃଷ୍ଣ	୨୦୫
247	O.L./854	କଂସ ମାରୁଣି	ଅଲଛୁଆ	୨୦୬

Digitized by PPRACHIN, SOA

Descriptive Catalogue of Oriya Manuscripts

1

Catalogue No. O. L./383 (a)

ଅକଳିତ ସଂହିତା

By ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ

Substance—palm-leaf. No. of folia—48. Size—24·2×3 C. M. Character—Oriya. Date of copy—Sana 1304 sāla. Condition—Some folia are worm-eaten. Complete. Find spot—Dharadharapur. P.-S. Jagatsimhapur. Dt. Cuttack. Name of scribe—Vaishṇava Ch. Dāsha.

Beginning—ଶ୍ରୀ ଅକଳିତ ସଂହିତା ଲେଖନ, ଶ୍ରୀଗୁରୁଦେବ ଶରଣ, ଶ୍ରୀଗୁରୁଭ୍ୟୋ ନମଃ ।

ରାମଚନ୍ଦ୍ର କୃପାରୁ ସେ କରଇ ।
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ହେ ବ୍ରଜଚନ୍ଦ୍ରି ॥
ତୋତେ କହିବା ଉଦୟେ ବିଷ୍ଣୁର ।
ଯେହୁ ମନକର ହେତୁରେ ଧର ॥
ସାଧନା ମନ୍ତ୍ରଟି ଯେଥିରେ ନାହିଁ ।
ଅଣସାଧନା ନଷ୍ଟେଂ ଦେବା କଷ୍ଟ ॥
ଅନ୍ୟ ଆଗେ କେବେ କହିବୁ ନାହିଁ ।
କହିଲେ ଟି ବାଡ ପଡ଼ଇ ତହିଁ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ବାନ୍ଧ ଫିଟିବ କହିବା ଶବ୍ଦର ।
ମହାବ୍ରହ୍ମ ଯେଉଁକାକ୍ଷରକୁ ଧର ॥
ଯେଉଁଥିରେ ବଯାଣ ଛୋଟେ କହିବା ।
ଜନ୍ମଜନ୍ମାନ୍ତରେ ଦୁଃଖ ନାଶିବା ॥
ହେତୁରେ ରଖି ନ କହିବୁ କାହିଂ ।
ପୁସ୍ତକ ଶତରେ କୋହୁଛି ମୁହିଂ ॥
ଚୋହ୍ନ ମୋହ ବଡ଼ ଭବ ଅଛଇ ।
ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ଶୁଣ ରେ ତୁହି ॥

× × ×

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ତୁମ୍ଭେନେ ଧର ।
ଫେଡ଼ି କହିଲେ ଅଚ୍ଛୁଟ ପାମର ॥

ଇତି ଶ୍ରୀଅକଳଚଇନ୍ଦ୍ରଚାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଚକ୍ରସାର ଗୁରୁଶିଷ୍ୟଚନ୍ଦ୍ରବୋଧନେ ନାମ ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଶୁଣ ହୋ ରାମ ହେତୁଚକ୍ର ହେଇ ।
ସାଧନମାର୍ଗ ଛୋଟେ କହଇ ॥
ଶ୍ରୀମୁଖ ଆଜ୍ଞା ଗୁରୁଙ୍କ ଭଣ୍ଡାର ।
ସବୁ ମନ୍ତ୍ର ଯନ୍ତ୍ର ଯେଉଁଥି ଭିତର ॥
ଶୂନ୍ୟ ମନ୍ତ୍ର ଯେ ଦ୍ୱାତ୍ରିଂଶ ଅକ୍ଷର ।
ହକାର ଅକାର ମକାର ସାର ॥
ଦ୍ୱାତ୍ରିଂଶ ଅକ୍ଷର ମହାମନ୍ତ୍ର ଜାଣ ।
ମନ୍ତ୍ରରାଜ ଯେ ଷଟଦଶ ପୁଣ ॥

× × ×

ପାମର ଅଚ୍ଛୁଟ ବାଛୁ କହଇ ।
ଶ୍ରୀମୁଖ ଆଜ୍ଞା ଗଣ୍ଡିଧନ ଯେହି ॥

ଇତି ଶ୍ରୀଅକଳଚଇନ୍ଦ୍ରଚାର୍ଯ୍ୟ··········ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ ॥

ରାମଚନ୍ଦ୍ରକୁ ବସାଇଣ ପାଶେ ।
ପୁଣି କହନ୍ତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ହରଷେ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଶୁଣ ହୋ ସମ ହେତୁ ମନ ଦେଇ ।
ଶ୍ରୀଗୁରୁ ଆଜ୍ଞା କହିବ ବୁଝାଇ ॥
ସାଧୁ-ସଙ୍ଗାଳ କୋଠଧନ ସ୍ୱେହ୍ନଂ ।
ଶ୍ରୀମୁଖ ଆଜ୍ଞା କୋହୁଅଛୁ ମୁହିଂ ॥
କହ୍ନା ଅବତାରେ ଦ୍ୱାପର ଯୁଗେ ।
ଅନାହକ ଆଜ୍ଞା ହେଲା ସବେଗେ ॥

× × ×

କହେ ଅଚ୍ୟୁତ ଆଜ୍ଞା ତତ୍ତ୍ୱସାର ।
ହେତୁ ରଖିଥାଅ ବ୍ରଜକୁମର ॥
ଇତି ଶ୍ରୀଅକଳଚସହ୍ନଚାୟୁ............... ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ ॥

ଦେ ଯେଉଂ ଗାର,
ଚତୁର୍ଦଶ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ସାର ।
ବ୍ରହ୍ମ ଆକାର ଶିରେ ହେବାରେ ॥
ସେଗାର,
ସେତ ଅଟେ ଗୁରୁଙ୍କ ଭଣ୍ଡାର ।
ସପ୍ତସ୍ୱର ଅଟଇ ନକର ॥

× × ×

ଇତି ଶ୍ରୀଅକଳଚସହ୍ନଚାୟୁ............ ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ ॥

କହନ୍ତି ସ୍ୱାମି ହୋଇ ତୋଷ ମନ ।
ଶୁଣ ତୁ ହୋ ବାବୁ ବ୍ରଜନନ୍ଦନ ॥
କହିବା ସାଧନା ସିଦ୍ଧି ବଗୁର ।
ହେତୁ ରଖିଥିବୁ ବ୍ରଜକୁମର ॥
ପଞ୍ଚଭୂତଙ୍କ ପଞ୍ଚ ସ୍ୱେ ସାଧନ ।
ହେତୁ କର ରଖ ବ୍ରଜନନ୍ଦନ ॥

× × ×

କର ଗୁପତ ନକର ବ୍ୟକତ ।
ଅକଳତ ଗୀତ ଭଣେ ଅଚ୍ୟୁତ ॥
ଇତି ଶ୍ରୀଅକଳଚସହ୍ନଚାୟୁ............ ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଶୁଣ ରାମଚନ୍ଦ୍ର କହୁଅଛୁ ମୁହିଂ ।
ଅବାଡ଼ ସାଧନା କୋହୁଛୁ ଫେଇ ॥

ଯେତେବେଳରେ ଅବାଡ଼ ତୋହର ।
ଉଦୟ ହୋଇବ ବ୍ରଜକୁମର ॥

× × ×

ପାଇଲ ସୁଗତ ହେଲ ମୁକତ ।
ଅବାଡ଼େ ଶରଣ ଧନ ଅଚୁତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀଅକଳତସଂହିତାୟାଂ ଅବାଡ଼-ବନ୍ଦ-ପଞ୍ଚ-କଳା-ପ୍ରକାଶ ଗୁରୁଶିଷ୍ୟ ବୋଧନେ ନାମ ଷଷ୍ଠମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଶୁଣ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅପୂର୍ବ ବାଣୀ ।
ତୋତେ କହିବା ଅମୂଲ୍ୟ କାହାଣୀ ॥

ଅମୂଲ୍ୟ ହରଷ ବଡ଼ ସରସ ।
ତୋତେ କହିବା ଜ୍ୟୋତିର ସନ୍ଦେଶ ॥

× × ×

ଯେତୁ ଜ୍ୟୋତି ବର୍ଣ୍ଣ ଯେ ସନାତନ ।
ସେହି ମୂରତି ଆପେ ସୁଦର୍ଶନ ॥

× × ×

ଜ୍ୟୋତି ବ୍ରହ୍ମପାଦେ ମୋହର ଆଶ ।
ଭାବେ ଭଣିଲେ ଅଚୁତ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀ········ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ୟୋତି ଦର୍ଶନେ ········ ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାୟ ॥

× × ×

End—ଅକଳତ ସଂହିତା ଯେ ହୋଇଲା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
କହଇ ଅଚୁତ ଦାସ ପାମର ଅଜ୍ଞାନ ।

ସାଧୁଜନ ପାଦକୁ ମୁଂ କରିଅଛି ଆଶ
ଶରଣ ମାଗଇ ଧନ ଅଚୁତ ଯେ ଦାସ ।

ଇତି ଶ୍ରୀଅକଳତସଂହିତାୟାଂ ବୈଦ୍ୟୁଶିକ୍ଷାୟାଂ ପରମହଂସ ସଂହିତାୟାଂ ସାରସ୍ୱତ ତତ୍ତ୍ୱବୋଧନେ ନାମ ଦଶମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

Colophon — ହେ ସୁଜ୍ଞଜନମାନେ ହ୍ରସ୍ୱ ଅକ୍ଷର ପୂରାଇ ଗାଇବ, ଲେଖକ ଦୋଷ ନ ଧରିବ । ଲେଖିତଂ ବର୍ଣ୍ଣୀକରଣ ବୈଷ୍ଣବ ଚରଣ ଦାସ । ସନ ୧୩୦୪ ସାଲ, ସିଂହମାସ ୯ ୫ ନ ଭୋଗ ଗୁରୁବାର ବେଳ ୯ବା ପ୍ରହରକ ସମୟେ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲେ ।

2

Cat. No. O. L./856

ଅକ୍ରୂର ବୋଲି

Substance—Palm-leaf. No. of folia. 9. Size—34·4×3·3 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Character—Oriya. Incomplete. There are only 105 Oriya verses in the manuscript. Condition—Good. Find spot—Bhubaneswar. Dt. Puri.

Beginning — ଶ୍ରୀ ଅକ୍ରୂର ବୋଲି ଲେଖ୍ୟ ।

ଏ ଦେଖ ସଖି ରଥ ଘେନି ହୋ ଆସିଅଛି ଅକ୍ରୂର ।
ରାମକୃଷ୍ଣ ବେନି ଭାଇଙ୍କି ନେବ କଂସ ପୁମୁର ॥

ନନ୍ଦ ଯଶୋବନ୍ତୀ ସମ୍ମୁଖେ ଅଙ୍କ କରି ବସାଇ ।
ଦୁଷ୍ଟ ସହଚରୀ ରାଧାକୁ ଶୋକ ଜଳେ ଭସାଇ ॥

ଆମ୍ଭେମାନେ କି କରିବା ଗୋ କୃଷ୍ଣ ଅମ୍ଭ ଜୀବନ ।
ନନ୍ଦ ଯଶୋଦାଙ୍କ ବାଳେକ ଗୋପୀମାନେ କନ୍ଦନ (ଗୋପୀମାନଙ୍କ ଧନ) ॥

ଅର୍ଘାବକା ତୃଣା ସମ୍ବେଚ ଷଣ୍ଢାସୁର ମାଇଲେ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ଛଳେ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନକୁ ବାମକରେ ଧଇଲେ ॥

କାଳନ୍ଦୀରେ ପଶି କାଳୀକି କୃଷ୍ଣ ନେଲେ ଘଉଡ଼ି ।
ଜଳ ଆସୁଥିଲା ଅନଳ ପୋଡ଼େ ମରନ୍ତେ ପଡ଼ି ॥

ଗର୍ଭେ ସମ୍ଭରିଲେ ଗୋବିନ୍ଦ ନନ୍ଦଗଲ୍ଲ ବହନ ।
ଗୋପପୁର ଯାକ ଶୁଣିଲା ଜନ୍ମେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଧନ ॥

× × ×

ମାଲମାଟି ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ସଜ ହୋଇ ରହିଲେ ।
କଂସକୁ ଦେଖିବା ବୋଲିଣ ବଶ୍ରୂପ ଧଇଲେ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଧୀର ଧୀର ହୋଇ ଚାଲନ୍ତେ ଶିର ଆକାଶେ ଲାଗି ।
ଯେତେମାନେ ଥିଲେ ସଙ୍ଗରେ ସବେ ହୋଇଲେ ଭୀତି ॥
କଂସ ପଚ୍ଛୁଆଇ ରହିଲା ମୁଖେ ଦେଇ ଅଙ୍ଗୁଳି ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ରୂପକୁ ଚାହିଁଲା ଥିର କରି ପିତୁଳି ॥
ପିଟ୍ଟୁଡ଼ି ନପଡ଼ି ରହିଲା ଛବି ପ୍ରାୟେକ ହୋଇ ।
କଂସ ରାଜା ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଲା ବିଶ୍ୱରୂପକୁ ଚାହିଁ ॥
ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ି ପିଣ୍ଡ ଗଡ଼ିଲା ପଡ଼ି ଜଗତୀ ତଳେ ।
ମାମୁ ମଲେ ବୋଲି ଗୋବିନ୍ଦ ମାଡ଼ି ବସିଲେ ତଳେ ॥

× × ×

ଇନ୍ଦ୍ର ପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ଭୁଲେ ।
ସବୁ କରି ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ସବେ ଦୁନ୍ଦୁଭି ଭଲେ ॥

There are some folia containing Mṛguṇī Stuti by Jagannātha Dāśa and Lakshmī Purāṇa (incomplete) towards the end of the manuscript.

ମୃଗୁଣୀ ସ୍ତୁତି —

ଓଁ ଜୟେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ହରେରାମ ।
ଯେ ନାମ ପରମକାରଣ ॥
ଅଶେଷ ଦୁରିତ ସଂହର ।
ହେଳରେ ଆନ ନ ସୁମର ॥
ମଙ୍ଗଳ ନାମେ ଆଶ୍ରେ କରେ ।
ଯେ ନାମ ଭବଭୟ ହରେ ॥
ଘୋର ଆରତେ ଯେ ସୁମରେ ।
ହେଳରେ ତ୍ରିସନ୍ଧ୍ୟା ସୁମରେ ॥

× × ×

ସୁବାହୁ ନାମେ ମହାଗିରି ।
ହରପାର୍ବତୀଙ୍କ ବେହାରୀ ॥
ହରଣୀ ନାମେ ତାରାବତୀ ।
ସେ ବନେ ଚରଇ ସେ ନିତି ॥

× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଦେକ୍ଷଣ ଚକଡ ହରଣୀ ।
ମୂର୍ଚ୍ଛରେ ପଡ଼ନ୍ତ ଧରଣୀ ॥

× × ×

ଯେ ଏଥି କଣ୍ଠାଗ୍ରେ ପଢ଼ିବ ।
ସେ ଯମଦଣ୍ଡ ନ ପାଇବ ॥
ସ୍ୱପ୍ନରେ ପାପ ଯିବ ନାଶ ।
ଭଣିଲେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରାଣ —

ଜୟ ଜୟ ଦ୍ରୁମଲକ୍ଷ୍ମୀ ଜଗତ ତାରେଣୀ ।
ଜୟ ଜୟ ଦ୍ରୁମଲକ୍ଷ୍ମୀ ହରିର ଘରଣୀ ॥
ସମୁଦ୍ରମଧ୍ୟୁ ଜାତ ହୋଇଲୁ ତୁ ପୁଣି ।
ତେଣୁ କଣ ନାମ ତୋର ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣୀ ॥

No Colophon.

3

Cat. No. O. L./104

ଅଖିଳରସ ଚିନ୍ତାମଣି

by ପୀତାମ୍ବର ଦେବ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—51. Size—36·5×3·8 C. M. Character—Oriya. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Not so good. Find spot—Puri town.

The work is not actually a Kāvya but a poetics. The manuscript is one of the best work on poetics. The author Pitambara Deva has described only the 'Rasa' portion in the work. Moreover, each and every verse of the work begins with ଅ or ଆ as first letter.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Beginning —ଶ୍ରୀ ଗୁରବେ ନମଃ । ରାଗ—ଘଣ୍ଟମଣ୍ଡଆଣ ।

ଅପୂତ (?) ଶ୍ରୀଗୁରୁପଦକଞ୍ଜ ଯୁଗଳ ।
ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁରଭିତର ମଧରେ ମେଳ ।

ଅମନ୍ଦପାଟଳ ଛବି ସୁମନୋହର ।
ଅଜ୍ଞାନତମ ଦାରଣେ ଆନନ୍ଦକର ॥

ଅନାୟାସେ ଦାସ ଆଶ ପୋଷଣେ ବର ।
ଅନୁପମ ବାଞ୍ଛାତରୁ କବା ପ୍ରଚୁର ॥

ଅଭିନବ ଜ୍ଞାନାଞ୍ଜନ ଲୋଚନ ଧାନେ ।
ଅନବରତ ଶୋଭିତ ଅଭୟ ଦାନେ ॥

× × ×

ଅନୁରାଗ ପୂର୍ବେ ଅନ୍ତରେ ଧାୟିଣ ।
ଅଙ୍କେ ପୀତାମ୍ବର ଦେବ କଲ୍ପ ଗ୍ରଥନ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀଅଖିଳରସଚିନ୍ତାମଣୌ ନାମ ପ୍ରଥମ କରଣ ॥

End—ଅମର ନଦୀ ସମରସେ ପ୍ରବୃଦ୍ଧ ରତ୍ନାକର ରତ୍ନଆକର ।
ଅନେକ ସୁମନ ପରାଗେ ଶୋଭନ ଗୁରୁପଦ୍ମାକର ନିକର ।
ହେଲେ ହେଂ,
ଅନୁରାଗରେ ରାଜହଂସ,
ଅଭିଳାଷ ଆନେ ନ ଧରନ୍ତି ମନେ ମାନସରେ ତାହାଙ୍କ ବାସ ॥

ଅନ୍ତର୍ଗତେ ଏହା ବହୁଗୁଣ ସାହସକର ଅଠର କରଣେ ।
ଅଖିଳ-ରସ-ଚିନ୍ତାମଣି ସରସ ପ୍ରେମସୂତ୍ରେ ଗୁନ୍ଥିଣ ଧନ୍ୟେ ॥
ସାଧବେ,
ଅଗ୍ରେ ଭ୍ରମର ଭେଟ ଦେଲି ।
ଅତି ପ୍ରଭାତ(ତ)ରେ ବେନି ଶ୍ରବଣରେ ମଣ୍ଡନ କର ବାଞ୍ଛାକଲି ॥

ଅଞ୍ଜନାସୁତ-କଞ୍ଜପଦେ ସତତ ଲଗ୍ନ କରିବାରୁ ମୋ ଚିତ୍ତ ।
ଅନୁରାଗ ଭରେ ବରଜ ହୃଦରେ ମୁଖେ ଯା ଜୁହାନ୍ତି ନିରତ ॥
କରେ ମୁଁ,
ଅଭୟେ ଲେଖିଲି ପ୍ରଭାରେ;
ଅନୁକୂଳ ହୋଇ ଏହୁ କଥା ଗାଇ ଆଗ୍ରେ ତୁଅ ସୀତାରାମରେ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଅନର୍ଘ-ରସସାଗରେ ଯା ବିଳାସ ଯା ଧ୍ୟାନ ବେଧାଦରେ ଦୂର ।
ଅଳଙ୍କାର ମଣି ସେ ଯୁଗଳ ବେନ୍ଦ କରି ଏ ଚିତ୍ତକୁ ପୂର ॥

କଲି ମୁଂ,
ଅନ ପାବନ ଇଚ୍ଛା ହେଲି ।
ଅଠ ତିରଶ ପଦରେ ସାବକାଶ ଏ କରଣ ଧରି ସ୍ୱଭୂଷ ॥

ଅବନୀପତି ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଦେବ ଜ୍ୟେଷ୍ଠାତ୍ମଜ ।
ଅମଳ ସକଳକାର ସୁଧାକର ନୃପକୁଳ ଅମତ୍ତ ରାଜ ॥

ତାହାଙ୍କ,
ଅନୁଜ ମୁଂ ଅଜ୍ଞ ଅଧମ ।
ଅଗ୍ରଦେବ ପଦ ଆଶ୍ରିତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପୀତାମ୍ବର ଦେବ ମୋ ନାମ ॥

ଇତି ଅଖିଳରସଚନ୍ଦ୍ରାମଣୌ ନାମ ଅଷ୍ଟାଦଶ କରଣ ।

There are many folia containing Āryāsaptaśatī by Govarddhana Āchārya, a famous Sanskrit poet of Orissa towards the end of the manuscript.

Colophon —ବନମାଳି ମିଶ୍ରେଣ ଲିଖିତମିଦଂ ପୁସ୍ତକମ୍ ।

4

Cat. No. O. R. M. S /95

ଅଖିଳରସ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି

By ପୀତାମ୍ବର ଦେବ

Substance—Paper. No. of pages—38. Size—34·5×21·5 C. M. Character—Oriya. Incomplete. Condition--Good. Find spot—Puri town.

ଅଷ୍ଟକମା (?) ଭକ୍ତି ଯୋଗେ ଅବର୍ଣ୍ଣ ପୂର୍ବେ ।
ଅଷ୍ଟାଦଶ ପଦ ଛନ୍ଦ ଲେଖିଛୁ ଭାବେ ॥
ଅନୁରାଗ ସ୍ପୃଷ୍ଟ ତାରଦେବ (ବୀ) ଧ୍ୟାଇଣ ।
ଅଟେ ପୀତାମ୍ବର ଦେବ କଲେ ଗ୍ରଥନ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

The author Pitambara also used the following Oriya metres in his work which dignify the verses.

ସଙ୍କମଙ୍ଗଆଦି, କେଦାର ଚକ୍ରକେଳୀ, ମଙ୍ଗଳଗୁଜ୍ଜରୀ, କାଫି, କଳଶାବାଣୀ and others.

No Colophon.

5

Cat. No. O. L./650

ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଗୀତା
or
ଗୁପ୍ତଗୀତା

By ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—65. Size—18·2×3·1 C. M. Character—Oriya. Date of copy—31st Aṁka year of the King Mukunda Deva-III of Khurdha dynasty or Sana 1313 sāla. Complete. Condition—Good state of preservation. Find spot—Midnapore district, West Bengal.

Beginning—ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟେ ନମଃ ।

ଶ୍ରୀଗୁରୁଚରଣେ ବନ୍ଦୁ ହୋଇ ।
ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ପାଦେ ପଡ଼ଇ ॥

କଟେଣ ଶିରେ ଜଡ଼ ବେନି କର ।
ହେ ଗୁରୁ ମୋଠାରେ ସୁଦୟା କର ॥

ମୋ ଠାରେ ସୁଦୟା କର ଶ୍ରୀଗୁରୁ ।
ଯେମନ୍ତେ ସଂଶୟ ଛୁଟଇ ମନରୁ ॥

ସଂଶୟ ଛୁଟାଇ କହିବ ମୋତେ ।
ଶରଣ ମୋର ତବ ପାଦାଗ୍ରତେ ॥

ମୂର୍ଖଂ ତ ଅଗ୍ୟା(ଜ୍ଞା)ନ ପିଲ୍ ବାଳୁତ (ବାଳକ)
ନାହିଂ ମୋର ଗ୍ୟାନ(ଜ୍ଞା)ନ ବୁଦ୍ଧି ବିବେକ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଅଗ୍ୟା(ଜ୍ଞା)ନ ହୋଇଲ ସଂସାରେ ପଡ଼ି ।
ପୂର୍ବ ଜନ୍ମଂ ଗ୍ୟା(ଜ୍ଞା)ନ ପାସ(ଶୋ)ରି ଛୁଡ଼ି ॥
ଯେବେ ଗୁରୁଦେବ ସୁଦୟା ହେବ ।
ପୂର୍ବ ହେଉଜ୍ଞାନ ଚେତାଇ ଦେବ ॥

× × ×

ଶ୍ରୀଗୁରୁ ମୁଖରୁ ସ୍ନେହେ ଶୁଣି ସମ ।
ଧନସ୍ୱ ଅଚ୍ୟୁତ ପାଦେ ଶରଣ ॥

× × ×

ଷସ୍ତ ନାମରେ ଯେମନ୍ତ ଶବଦ ।
ହରେ ସମକୃଷ୍ଣ ଅହରେ ଭେଦ ॥
ପ୍ରଥମେ ଓ ମନ୍ତ ଲକ୍ଷଣ ଥିଅ ।
ସମ ଅର୍ଦ୍ଧମାତ୍ରା ତାପରେ ଧଅ ॥
କୃଷ୍ଣ ଷଡ଼୍ ବ୍ରହ୍ମା ତାପରେ ଥୋଇ ।
ଓଁକାର ବୋଲଣ ବୁଟିବ ଯେତ୍ନ ॥

× × ×

End—ଅଲେଖ ଗୁରୁ ଯେହ୍ନ ଅଜ୍ଞ ମୋତେ ।
ହୋଇଲେ କହିଲ ଶୁଣିଲ ଚତେ ॥
ଅଧମ ଅଯୋଗ୍ୟ ଅପାତ୍ରକ କସ୍ତି ।
ଅଜ୍ଞାନୀ ବାଇଆ ପରସ୍ପେ ହୋଇ ॥
ତୋହୋ ଅଗରେ କହିଲ ସୁଜ୍ଞାନ ।
ଅଲେଖ ଗୁରୁ ଆଜ୍ଞାରେ ଯେମାନ ॥
ପ୍ରକାଶ କଲ ଭୂମ୍ବର ଆଗରେ ।
ରଖ ବାର ଶିଷ୍ୟ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣରେ ॥
ଧର ବାର ଶିଷ୍ୟ ଅନାମ ଚନ୍ଦ୍ର ।
କହଇ ଗ୍ରାମର ଧନ ଅଚ୍ୟୁତ ॥
ଅଚ୍ୟୁତ ଦାସ ମୁଁ ଅଯୋଗ୍ୟ ମତି ।
ସାଧି ନ ପାରି ଅସାଧନେ ମତି ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ସାଧକ ଜଣ ନ ଚାଲିଲେ ଯେଣୁଂ ।
ଅପାଣ୍ଡୁକ ମୁଂ ହୋଇଲଇଂ ତେଣୁଂ ॥
ସୁଜନେ ପ୍ରଭୁଭକ୍ତମାନେ ଶୁଣ ।
ଅଯୋଗ୍ୟ ଅଚ୍ୟୁତ ଦୋଷ ନ ଘେନ ॥
ଅଲେଖ ଗୁରୁ କୃପାରୁ କହିଲେ ।
ମୂଢ଼ିଂ କହିନାହିଂ ଅଚ୍ୟୁତ ବୋଲେ ॥

Colophon—ଚଉଗୀତା ଜୀବଚତୁର୍ଗ୍ୟା(ଜ୍ଞା)ନ । ହିତାପ୍ୟାଂ ଶ୍ରୀଗୁରୁ ଚରଣାରବିନ୍ଦଂ । ଅନେକ ସତ୍ୟ ଅଲେଖ ଗୁରୁଦେବ ସ୍ୱାମୀ । ହେ ସତ୍ୟବନ୍ତ ଅଜୋତିରୂପ ବ୍ରହ୍ମଂ ମୂର୍ତ୍ତି । ଶ୍ରୀଗୁରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବେ ଅଧମ ମାରକଣ୍ଡକୁ ॥ ସମସ୍ତ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ମୋହାରାଜାଙ୍କ ଅ ୧୩ ଙ୍କ ୧୩୧୩ ସାଲେ କୁମ୍ଭ ଦ ୨୩ ନେ ଏ ଗୁପ୍ତଗୀତା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲେ । ଏ ପୋସ୍ତକ ଯେ ମାଗିନେଇ ନଦେବ ତାହା ସପ୍ତ ପୁରୁଷ ଅନ୍ଧନର୍କରେ ପଡ଼ିବେ । ଲେଖନକାର ମାଳମଣିଦେଈପୁର ଶାସନ ମାରକଣ୍ଡ ନନ୍ଦ, କଲେ—ସୁକନ୍ଦା, ଜଲେ—ନମପଲା, ମୌଜେ—ମାଳମଣିଦେଈପୁର ଶାସନରେ ଘର ।

ଅତି ଦୁଃଖିତ ଦ୍ୱିଜବର ।
ଜ୍ଞାନ ଯେ ଧ୍ୟାନ ନ ଜାଣଇ ।
ଦଇବେ ମୂର୍ଖ ମୁଂ ଅଟଇ ॥
ସାଧୁ ଯେ ସନ୍ଥ ସେବ ନାହିଂ ।
ହରି ଭଗତି ନ ଜାଣଇ ॥

There are a few folia containing Bhajana towards the end of the manuscript.

6

Cat. No. O. L./834 (a)

ଅଣାକାର ବନ୍ଧୁଯନ୍ତ୍ର

By ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—13. Size—20·1 × 3·7 C.M. Date of copy—C. 18th Century. Complete.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Condition —Good. Find spot—Bhubaneswar-2. Dt. Puri. Name of scribe—Madhusudana.

Beginning—ଶ୍ରୀଗୁରବେ ନମଃ

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ବନ୍ଦଯୁ ହୋଇଣ ଶ୍ରୀଗୁରୁ ଚରଣେ ପଡ଼ି ।
ଆଜ୍ୟାଂ ହୋଇବ ମୋତେ ଶ୍ରୀଗୁରୁ ଅଚିଂବ୍ରହ୍ମ ଯେ ତନ୍ତ୍ର-ମନ୍ତ୍ର-ଯନ୍ତ୍ର ଧାଡ଼ି ॥

ଏ ଜୀବଆତ୍ମାକୁ ତତ୍ତ୍ୱ ବୁଝାଇବ ତେବେ ଭ୍ରମ ଯିବ ମୋର ।
ମୋ ଛାର ପାମର ଅଧମ ଗୁଆର ଚରିତ୍ର ତମିର ଘୋର ॥

× × ×

ଶୁଣ ରାମଦାସ ଯନ୍ତ୍ର ଉପଦେଶ ଯାହା ପଚାରିଲୁ ବାବୁ ।
ଜୀବ ଆତ୍ମା ଗତି ମନ୍ତ୍ର ଯନ୍ତ୍ର ଶାନ୍ତି ତୋ ଆଗେ କହିବା ସବୁ ॥

ଯାହା ତୁ ଶୁଣିଲେ ଅନ୍ୟ ନ ଶୁଣିବୁ ଅନ୍ୟ ନ ଦେଖିବୁ ତୋଷନ ।
ଅଟେ ଅନାଦି ଆଦିଅନ୍ତ ବୋଲିଣ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପାଇବୁ ହେଳେ ॥

× × ×

End—ପାମର ଅଚ୍ୟୁତ ପଦ୍ମପାଦେ ଲୁଚ ପଦ୍ମବନରେ ଭଳାସ ।
ଯନ୍ତ୍ରଂ-ମନ୍ତ୍ର-ତନ୍ତ୍ର ହୋଇଲା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭଣିଲେ ଅଚ୍ଛୁ(ଚ୍ୟୁ)ତ ଦାସ ॥
ଇତି ଶ୍ରୀଅଣାକାର ବ୍ରହ୍ମଯନ୍ତ୍ର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

Colophon—ଶ୍ରୀଗୁରୁ ଅଦ୍ଵୟ-ପାଦପଦ୍ମଭରସା । ଶ୍ରୀ ମଧୁସୋ(ସୂ)ଦନ ॥

7

Cat. No. O. L /403

ଅଣାକାର ବ୍ରହ୍ମସଂହିତା

By ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—103. Size—36·5×3·5 C.M. Character—Oriya. Date of copy—Sana 1297 sāla. Complete. Condition—Badly worm-eaten. Find spot—Dharadharapur area. P.-S. Jagatsimhapur. Dt. Cuttack. Name of scribe—Jayarāma

Digitized by PPRACHIN, SOA

Beginning—ଜୟ ଜୟ ପ୍ରଭୁ ଜଗତ ଈଶ୍ୱର ନମୋ ତୁ କରୁଣାଧାର• ।
ନମୋ ଭବେଶ୍ୱର ନମୋ ଦୟାନିଧି ମହିମା କେପାରୁ କହି ॥

End—ମନ୍ତ୍ର-ଯନ୍ତ୍ର-ତନ୍ତ୍ର ହୋଇଲା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭଣଇ ଅଚ୍ୟୁତ ଦାସ ॥

Colophon—ଏ ଅଣାକାର ଗ୍ରନ୍ଥ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲା ମାହେ କନ୍ୟା ଦିନ ୧୨୯୭ ସାଲ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ର କାଳିକାଦେବୀ ସାହିଠାରେ ବସା ଗୁରୁଦେବ ଉଦ୍ଧାର କରିବେ ଅଧମ ଗୁଆଂର ଜୟକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ।

There are some folia containing Rasachandrikā and others towards the end of the manuscript.

8

Cat. No. O.L./412 (a)

ଅଣାକାର ବ୍ରହ୍ମସଂହିତା

By ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—15. Size—25·2×3·5 C.M. Character—Oriya. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Slightly worm-eaten. Find spot—Dharadharapur. P.-S. Jagatsimhapur. Dt. Cuttack.

End—ବ୍ରହ୍ମ ଉପଦେଶ ତାର ରାମଦାସ ଆନନ୍ଦେ ହେଲା ହରଷେ ।
ଅଣାକାର ବ୍ରହ୍ମସଗିଂ(ସହି)ତା ଅଧ୍ୟାଏ ଭଣଇ ଅଚ୍ୟୁତ ଦାସ ॥
ଇତି ଶ୍ରୀଅଣାକାର ବ୍ରହ୍ମଗୀତା ସଦାଜଏ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

No Colophon.

9

Cat. No. OL./372 (b)

ଅଣାକାର ଶବଦ

By ଶିଶୁ ଅନନ୍ତ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—4. Size—14·9×2·9 C. M. Character—Oriya. Date of copy—

Digitized by PPRACHIN, SOA

C. 19th Century. Complete. Condition—Badly worm-eaten. Find spot—Dharadharpur area. P. S. Jagatsimhapur. Dt. Cuttack.

Beginning— ଆଦ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ ଭିତରେ ନିରାକାର ଥିନ୍ତି ।
ଅଣାକ୍ଷର ପରେ ପ୍ରମବ୍ରହ୍ମଂ ମୂର୍ତ୍ତି ॥
ନିଶବଦ ଘରୁ ଫିଟିବ ଧୂନି ।
ଏମିନ୍ତ ରହିଲ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ଯୋନି ॥
ବ୍ରହ୍ମଂ ଚନ୍ଦ୍ର ଘରକୁ ଅର୍ଦ୍ଧମାତ୍ର କବାଟି ।
ନିରାକାର ମଣ୍ଡଳକୁ ବଜ୍ର କିଳଣି ଛାଟି ॥

End— ବିନ୍ଦୁ ରୂକ୍ଷରୁ ହୋଇଲ ଅଶେଷ ।
ଶିଶୁ ଅନନ୍ତ ସେହିଠାରେ ଆଶ ॥

There are some folia containing Janāna of Jagannātha Dāsha, Bālarāma Dāsha, Hari Dāsha, Kṛshṇa Dāsha, Svapnānanda Dīna, Yaśovanta Dāsha, Achyuta Dāsha towards the end of the manuscript.

No Colophon.

10

Cat. No. OL./559

ଅଣାକାର ସଂହିତା and others

By ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ and others.

Substance—Palm-leaf. No. of folia—121. Size—27·3×3·4 C. M. Character—Oriya. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Not so good. Find spot—Tureintra. P.-S. Balipatana. Dt. Puri.

The text of Aṇākārā Samhitā is same as in Catalogue Nos. O.L./403 and O.L./412 (a) noticed previously.

Digitized by PPRACHIN, SOA

There are the texts of Anahata Dhuni Samhitā, Chhāyā Samhitā, Jyoti Samhitā, Vinasāgara Gitā, Vasāṇa, Akāra Brahmayantra, Bhagavatī Vasāṇa, Padmakalpa-tikā Bhagati-tikā Jnyānaude Koili towards the end of the manuscript. Quotations from the different works cited above are given here.

ଅନହତ ଧୂନ ସଂହିତା —

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ଚଳେ କହିବା ।
ଅନହତ ଧୂନ ଭେଦାଇ ଦେବା ।
ଧନ ଅନହତ କହିବା ଭେଦ ।
ନଥିବ ଭ୍ରାନ୍ତ ତୋ ନଥିବ ଖେଦ ॥
ଯାହା ଶୁଣିଲେ ଅନ୍ୟ ନ ଶୁଣିମୁ ।
ଅବିନାଶୀ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ହୋଇବୁ ॥
ଅନହତ ଧୂନ ଶୁଣିମୁ ଯେବେ ।
ଅବିନାଶୀ ଅଙ୍ଗ ହୋଇବ ତେବେ ॥

× × ×

ଅନହତରେ ଦେଇଥାଅ ଚିତ୍ତ ।
ଅନହତଗୀତା କହେ ଅଚ୍ୟୁତ ॥

ଛାୟା ସଂହିତା —

ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ପାଶରେ ବସାଇ ।
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ହୋ ବାଳ ଚନ୍ଦ୍ରି ॥
ତୋତେ କହିବା ହୋ ଅମୂଲ୍ୟ ଧନ ।
ଏକ ଭାବରେ ଶୁଣ ଦେଇ ମନ ॥

× × ×

ଛାୟା ବ୍ରହ୍ମର କହିବା ଯେ ଗତି ।
କାଷ୍ଠାଦମ୍ଭ ହେବ ବୋଲେ ଅଚ୍ୟୁତ ॥

ଜ୍ୟୋତି ସଂହିତା—

ପୁଣି ବୋଲଇ ହୋ ବରଜସୁତ ।
କହିବା ତୋତେ ଜ୍ୟୋତିର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଜ୍ୟୋତିବ୍ରହ୍ମର ସାଧନା କରିବା ।
ଜନ୍ମଜନ୍ମାନ୍ତରେ ଦୁଃଖ ଦହିବା ॥
ଯେବେ ଶୁଣିମୁଂ ହୋ ଜ୍ୟୋତିର ଭାବ ।
ଜନ୍ମଂଜନ୍ମାଂନ୍ତରେ ଦୁଃଖ ଖଣ୍ଡିବ ॥

× × ×

ଜ୍ୟୋତିମଣ୍ଡଳେ ଯେ ବଳାଅ ଶତ୍ରୁ ।
ରାମଚନ୍ଦ୍ର କହେ ଧାନ ଅଚ୍ୟୁତ ॥

ବୀଜସାଗର ଗୀତା —

ଶୁଣ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରହସ୍ୟ ବଚନ ।
ବୀଜମାନଙ୍କର କସ ବିଧାନ ॥
ଯେଉଂ ଥାନରୁ ଯେ ହୋଇଲେ ଜାତ ।
ଯେମନ୍ତେ ହେଲେ ପଞ୍ଚମହାଭୂତ ॥

× × ×

ବେଳ ବୁଡ଼ିଯିବ କହୁଂ ଯେ ତୋର ।
ବଳବନ୍ତା ପଣ ହୋଇବ ଦୁର ॥
ବେକୁକର ନାଶ,
ଧାନ ଅଚ୍ୟୁତ ବୋଲେ ହର ମୋକ୍ଷ ॥

ବଖାଣ —

ଶ୍ରୀଗୁରୁ ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ହୋ ପୋଇ ।
ଅଣାକ୍ଷର ତୋତେ ଦେବା ବୁଝାଇ ॥

× × ×

ଅଚ୍ୟୁତ ଦାସର ଏଠାକୁ ଧ୍ୟାନ ।
ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ କରେ ଶ୍ରବନ ॥

ଅକାର ବ୍ରହ୍ମ ଯନ୍ତ୍ର —

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ବିନୟ ହୋଇଣ ଶ୍ରୀଗୁରୁଚରଣେ ପଡ଼ି ।
ଆଗ୍ୟାଂ(ଜ୍ଞା)ହୋଇବ ମୋତେ ଶ୍ରୀଗୁରୁ ବ୍ରହ୍ମଂ ଯେ ତନ୍ତ୍ରମନ୍ତ୍ର ଯନ୍ତ୍ରଧାଡ଼ି ॥
ଏ ଜୀବ ଆତ୍ମାକୁ ତତ୍ତ୍ୱ ବୁଝାଇବ ତେବେ ଭ୍ରମ ଯିବ ମୋର ।
ମୋ ଗୁର ପାମର ଅଧମ ଗୁଆଂର ତରିବ ତିମିର ଘୋର ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଭଗବନ୍ତ ବଖାଣ —

କୃପାମୟୀ ବଦନ କରି ଅବଲୋକନ କର୍ମ ଅଗ୍ରେଗ୍ୟ ଘନଜନ ।
କରିଅଛୁ ପଛରେ କରଯୋଡ଼ ଶିରରେ କହୁଛୁ ମୋର କଷ୍ଟମାନ ହେ ।

ଭଗବନ୍ତ !

ଦେଲନ୍ତ ଅନ୍ତ ହୃ ବିପତ୍ତି ।
କରିନାହିଁ ମୁଁ ଅପକ୍ଷାନ୍ତ ॥

କରି ମନପ୍ରୁଣା କର ଯେତେବେ କରୁଣା କେତେ ହେଁ ଗୁର ମୋ ବିପତ୍ତି ଗୋ ।

× × ×

କ୍ଷୁପାକର ଷୋଡ଼ଶକଳା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦିନ ଭକ୍ତିରେ କେତେ ପୂଜା କଲି ।
ଛ ଛନ୍ଦେ ବାଳକବି ଗୁଡ଼ି ସକଳ ଆଶା ଶ୍ରୀଭଗବନ୍ତ ଆଗ୍ରେ କଲି ଗୋ ॥

ଭଗବନ୍ତ !

ପଦ୍ମକଳ୍ପ ଟୀକା —

ପଦ୍ମକଳ୍ପ ଯେ ଟୀକାରସ ।
ମାରକ(ର୍କ)ଣ୍ଡ ମୁନି ଉପଦେଶ ॥

ତହିଁରୁ ସାରସ୍ୱତ ବାଣୀ ।
ମୁଁ ଯେତେବେ ଗ୍ରନ୍ଥ କଲି ଆଣି ।

ଭଣଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ।
ସୁଜନେ କ୍ଷମାକର ଦୋଷ ॥

ଭଗତ ଟୀକା —

ଚୈତନ୍ୟ କହୁଛୁ ମନକୁ । କଥା ଖୋଜୁଛୁ ସେ ନାମକୁ ॥
ଗୁରି ବେଦକୁ ଅଗୋଚର । ସକଳ ଶାହାସ୍ତ୍ରୁ ବାହାର ॥

× × ×

କହଇ ଅରକ୍ଷିତ ଦାସ । ଭଗତ ଟୀକା ମହାରସ ॥

ଜ୍ଞାନଜଦେ କୋଇଲି —

କୋଇଲି କାଳନ୍ଦୀ ଶିଖରେ ଯାଇଁ ।
କମଳ ଫୁଟି ଅଛଇଁ
କମଳ ମଧ୍ୟେ ତ୍ରିବେଣୀ ।
କରୁଅଛୁ ହଂସ ଶୂନ୍ୟେ ଭ୍ରମଣି ଲେ ॥

× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଘୁଡ଼ ଭୁ ଦେବେ ମୁକନ୍ତ ବାଟ ।
ଘର ନାଥିଆ ଛିଦ୍ର ବୁଦ୍ଧି ଖଟ ଲେ ॥

11

Cat. No. O. L./105

ଅନଙ୍ଗରଙ୍ଗିଣୀ

By କେଶବ କବିରାଜ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—77. Size—29×3·8 C. M. Character—Oriya. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Slightly worm-eaten. Find spot—Puri town.

Beginning— ରାଗ—ମଙ୍ଗଳଗୁର୍ଜରୀ

ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ନୀଳ-ଅଚଳମଣ୍ଡନ,
ଅଗତି-ଲୋକର ଘୋର ବିପତ୍ତି ଖଣ୍ଡନ ହେ ॥
ଜୟ ରଥାଙ୍ଗ-ଅମ୍ବୁଜ-କମ୍ବୁ-ଗଦାଧର ।
କମଳା-କେଳୀ-କୁଶଳ କରୁଣା-ଆକର ହେ ॥
ଜୟ ଜୟ ପୁଣ୍ଡରୀକ ସୁନ୍ଦର ଲୋଚନ ।
ଭଗତଜନଙ୍କ ଭବଭୟ ବିମୋଚନ ହେ ॥

× × ×

ନନ୍ଦନନ୍ଦନ ସୁନ୍ଦର ଅମ୍ବୁଜ ଚରଣ ।
କବିରାଜର ସର୍ବଦା ହୋଇବ କାରଣ ହେ ॥

× × ×

ସମସ୍ତ-ଅବନୀ-ମଣ୍ଡଳ-ମଣ୍ଡନ ଖିମୁଣ୍ଡୀନାମେ ଅଛି ଦେଶ ।
ଅନଙ୍ଗଭୀମ କେଶରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ ଉତ୍ତମ ପଦ୍ମ ଈଶ ।
ସୁଜନେ,
ସେ ରାଜ୍ୟେ ଏହାର ସଦନ,
ପବିତ୍ର ଆତ୍ରେୟ-ଗୋତ୍ର-ଅବତଂସ କହେ ଧନ କବିରାଜନ ॥

× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

ପୂର୍ବ ପୟୋଧିତଟେ ଉତ୍କଳ ଅଳଙ୍କାର ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମ କଟକ ।
କରୁଣାସିନ୍ଧୁ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଅଟନ୍ତି ତହିଁର ନାୟକ ହେ ।
ତାହାଙ୍କ ଚରଣ ନଳିନ,
ସଜ୍ଜନ ଧ୍ୟେୟ ନିକେତନ,
ତାଙ୍କୁ ସୁମରି ଅନୁବରତ କବିରାଜ କୃତାର୍ଥ କରଇ ଜୀବନ ସେ ॥

× × ×

ଚିନ୍ତ ସେ ରେବତୀପତି ଚରଣ-ସରୋଜ ।
କହଇ ଅତି ଅଧମ କବି ଦ୍ୱିଜରାଜ ସେ ॥

× × ×

ମନ୍ଦର-ଧାରକ ସୁନ୍ଦରପଦ ମନରେ ଗୁଣି ।
ସେ ବଳ-ବଇରି-ସେବକ କବିରାଜନ ଭଣି ॥
କାନ୍ତି ନନ୍ଦିତ କୁସୁମ-ଶାୟକ, ଶରଦ-ଶଶୀ ସୁନ୍ଦର କାୟକ ।
ସୁରସମାଜ ପ୍ରୀତି ବିଧାୟକ, ଶରଣାଗତ ଜନଙ୍କ ସହାୟକ ।
ରେବତୀ ନାୟକ,
କବିରାଜର ଆନନ୍ଦ ଦାୟକ ॥

× × ×

End—ଶ୍ରୀଇଷ୍ଟଦେବ ହୟଗ୍ରୀବ-ଚରଣ-ନଳିନ ନିରତେ ଭାବ ।
ମଧ୍ୟମଣ୍ଡଳେ କବିରାଜ ପଦବୀ ଲଭିଲ୍ଲ କେଶବ କବି ॥

The theme of the work is the marriage between Anangaranginī the daughter of the King Mahendra Sena and the queen Vinodavati of Kāmanagara and Rasānanda the son of the King Vīrasena and the queen Sulochanā of Kānchana Kataka.

The following metres have been used in the work.

ମଙ୍ଗଳଗୁଜ୍ଜରୀ, ମଙ୍ଗଳଆହ୍ୱାରୀ, କେଦାର (ଚକ୍ରକେଳି ବାଣୀ), ବସନ୍ତଆହାରୀ, କାମୋଦୀ, ମଙ୍ଗଳ, ରେହାମଙ୍ଗଳ, ବରାଡ଼ି, କୁମ୍ଭକାମୋଦୀ, ବଙ୍ଗାଳଶ୍ରୀ ।

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

12

Cat. No. Orms./68

ଅନଙ୍ଗରଙ୍ଗିଣୀ

By କେଶବ କବିରାଜ

Substance—Paper. No. of pages—50. Size—27×24·5 C. M. Character—Oriya. Date of copy—5th May, 1909. Complete. Condition—Good. Find spot—Brought from Oriental Manuscripts Library, Madras.

The text is same as in Catalogue No. O. L./105.

No Colophon.

13

Cat. No. O.L./16

ଅନଙ୍ଗରେଖା

By ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—102. Size—31×3·5 C. M. Character—Oriya. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Some folia are worm-eaten. Find spot—Puri town.

Beginning—ଦଶ—ଗୁଜ୍ଜରୀ, ଚଢ଼ତାଳ
ସଙ୍ଗମ ତଆରେ ବାଣୀରେ ଗାଇବ
ଜୟ ଜୟ ନୀଳାଚଳ-ଚନ୍ଦ୍ର ମୁକୁନ୍ଦ ।
ସନ୍ଥଜନ-ବନ୍ଧୁ ପ୍ରଭୁ ପରମାନନ୍ଦ ॥

× × ×

ନୀଳାଦ୍ରି ନାୟକ ବେନ ଚରଣ ଧ୍ୟାୟି ।
ନୃପ ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ ଏ ରସ କହି ॥

End—ନୀଳାଞ୍ଚଳ ପ୍ରଭୁ ପାଦ-କଞ୍ଜ ବେନ ଧ୍ୟାୟି ।
ନୃପ ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ ଏହୁ ରସ କହି ॥
ପୂର୍ଣ୍ଣ ପଞ୍ଚବିଂଶ ପଦ,
ଅନଙ୍ଗରେଖା ଚରିତ ପଞ୍ଚବିଂଶ ଛନ୍ଦ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

The Kāvya Anangarekhā of Dhananjaya Bhanja, the king of Ghumusara of South Orissa and Grand-father of Kavi Samrāt Upendra Bhanja, has been published by Orissa Sahitya Akademi, Bhubaneswar, edited by Prof. G. K. Brahma, in 1960.

No Colophon.

14

Cat. No. Orms./114

ଅନଙ୍ଗରେଖା

By ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ

Substance—Paper. No. of pages—142. Size—34·5×21·5 C. M. Character—Oriya. Date of copy—1950. Complete. Condition—Good.

The text is same as in Cat. No. O. L./16 discussed previously.

No Colophon.

15

Cat. No. Or. Pr./11 (b)

ଅନନ୍ତବ୍ରତ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—17. Size—30·4×3·3 C.M. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Slightly worm-eaten. Find spot—Gadamanitri. P.-S. Begunia. Dt. Puri.

Beginning—ବାସୁଦେବ ଯେ ସେ ସୁଖାସନ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସହସ୍ର ଲୋକମାନଙ୍କ ହିତ ଅର୍ଥରେ । ଏକ ସେ ଧର୍ମ ତାହାଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମାଂ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ପଚାରିଲେ ହେ ମହାଭାଗ ତୁମ୍ଭେ ସମସ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ବକ୍ତା ଅଟ । ସମସ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ସଂଶୟ ଛେଦ ତୁମ୍ଭେ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପଚାରୁଅଛୁ ବ୍ରତମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ବ୍ରତ ଉତ୍ତମ ତାହା କହିବା ହୋଉ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

End—ହସ୍ତରେ ବ୍ରତ ବାନ୍ଧବେ । ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟମାନେ ସିଦ୍ଧି ହୁଅନ୍ତୁ । ମନୋରଥ ଯେ କଲ୍ୟାଣ ସେ ସିଦ୍ଧ ହୁଅଇ ।

ଇତି ଶ୍ରୀ ଅଗ୍ନିଷ୍ଟ ପୁରାଣେ ଅନନ୍ତବ୍ରତ କଥା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

No Colophon.

16

Cat. No. Or. Pr./14 (c)

ଅନନ୍ତବ୍ରତ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—10. Size—30·7×2·9 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Incomplete. Condition—Slightly worm-eaten. Find spot—Dharādharapur area. P.-S.—Jagatsimhpur. Dt. Cuttack.

Beginning—କଦାଚିତ୍ ଏକଦିନକରେଂ ଧର୍ମାତ୍ମା ଅତିନ୍ତ ଏମନ୍ତ ଯେ ରାଜା ଯୁଧିଷ୍ଠିର, ସେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ, ହେ ପ୍ରଭୁ ଯେ ସଂସାରେଂ ଅନେକ ବ୍ରତମାନ ଅଛନ୍ତି । ଏ ବ୍ରତମାନଙ୍କରେଂ ବସ୍ତୁର ସମନ୍ଧ ବ୍ରତ ଯେ ତାହା ମୋତେ କହିବାକୁ ହୋଇ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଉବାଚ । ଶୁଣ ହେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ବ୍ରତ ପଚାରିଲ । ଏଥକୁ ବସ୍ତୁର ସମନ୍ଧ ଏକ ବ୍ରତ ଅନନ୍ତବ୍ରତ ଅଛି ।

No Colophon.

17

Cat. No. Or. Pr./15

ଅନନ୍ତବ୍ରତ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—23. Size—34·9×3·5 C. M. Date of copy—Sana 1264 sāla. Complete. Condition—Slightly worm-eaten. Find spot—Dharādharapur. P.-S. Jagatsimhapur. Dt. Cuttack. Name of the scribe—Aniruddha Dāsa of Dharādharapur.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Beginning—ସୁଧିଷ୍ଠିର ପଚ୍ଛୁରୁ ଅଛନ୍ତି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ, ଆହେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ତୁମ୍ଭେ ଯେ କହିଲ, ଅନନ୍ତ ବୋଲି ଯେଉଂ ନାମ, ସେ ଜଗତରେ ଖ୍ୟାତ ହୋଇ, × × ସେ ରୂପରେ କ ଅବା ଶେଷଦେବ ଯେ ନାଗ ରାଜା ସେ, ମୁଂ ପ୍ରେମନ୍ତ ପଚ୍ଛୁରଇ, କ ଅବା ଅନନ୍ତ ନାମ ହୋଇଂ, ତକ୍ଷକ ସର୍ପ । କ ଅବା ପରମତତ୍ତ୍ୱ ସେ । ପୁଣି ମୁଂ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପଚ୍ଛୁରୁଛି, କ ଅବା ବ୍ରହ୍ମ ଯାହାକୁ ବୋଲି ସେହି କ ଅନ୍ୟ ସେ । ହେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅନନ୍ତ ହୋଇଂ କ ରୂପ ସେ । ତୁମ୍ଭେ ତହିଂର ତତ୍ତ୍ୱ କହ ।

End—ଏ ଅନନ୍ତବ୍ରତକୁ ଏହି ମନ୍ତ୍ରରେଂ ହସ୍ତେ ବାନ୍ଧିବ, × × × × ଏ ମନ୍ତ୍ରରେ ସର୍ବୋପଚାର ମଣ୍ଡନ କରି ସେବା କରିବ । ଏଥି ଉତ୍ତାରୁ ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ଦେଇଂ ନମସ୍କାର କରିବ । ଏହି ମନ୍ତ୍ରରେ ।

ଇତି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସୁଧିଷ୍ଠିର ସମ୍ବାଦେ ଆଗ୍ନେୟ ପୁରାଣେ ଅନନ୍ତବ୍ରତ କଥା ସମାପ୍ତା ।

Colophon—ସମସ୍ତ ବୀରକେଶରୀ ଦେବଙ୍କ ୪ (ଚ୍ଛରି)ଅଙ୍କ ସ୍ମ ୧୬୭୪ ସାଲେ ସିଂହ ୨୮ ଦିନେ ଶୁକ୍ଳ ତ୍ରୟୋଦଶୀ ଶୁକ୍ରବାର ବେଳ ସାତଘଡ଼ି ସମୟରେ ଏ ପୋଥି ସମାପ୍ତା । ପ୍ରଗଣେ—ହରିପୁରୁ, ସାକନ—ଧରାଧରପୁର ଶାସନ ମହାଜନ ଶ୍ରୀଅନିରୁଦ୍ଧ ଦାସେଣ ଲିଖ୍ୟତ୍ତ । ଶ୍ରୀଅନନ୍ତ ଗୋସାଇଁ ରକ୍ଷା କରିବେ ଅନିରୁଦ୍ଧକୁ । ଶ୍ରୀଗୋପାଳ ଚରଣେ ଶରଣ । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥେ ରକ୍ଷା କରିବେ ଶ୍ରୀଅନିରୁଦ୍ଧକୁ ଶ୍ରୀଗୁ(ରୁ) ଦେବ ଶରଣଂ ।

18

Cat. No. Or. Pr./19 (h)

ଅନନ୍ତବ୍ରତ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—23. Size—33·4×3 C. M. Date of copy – C. 18th Century. Complete. Condition – Badly worm-eaten. Find spot – Dharādharapur area. P.-S. Jagatsimbapur. Dt. Cuttack.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Beginning—ଧର୍ମାତ୍ମା ଅଟନ୍ତ ଯେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ରାଜା, ସୁଖେ ବସିଣ ହୋଇଥିଲେ । ବାସୁଦେବ ତାହାଙ୍କୁ ଏମନ୍ତ ବଚନ ପଚ୍ଛୁରୁ ଅଛନ୍ତ । ବାସୁଦେବ ଯେ ସେ କେମନ୍ତ ଅଟନ୍ତ । ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ହୃଦରେ ଅଟନ୍ତ । ହେ ଶ୍ରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅନେକ ରୂପ ବ୍ରତମାନ ଆପଣ କହିଲ । ଯେବେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଯେ ବସ୍ତୁ ବ୍ରତ ତାହା ମୋତେ କହ । ସେ ବ୍ରତ କେମନ୍ତ ଅଟଇ ।

End—ଇତି ଶ୍ରୀଭବିଷ୍ୟୋତ୍ତରେ କୃଷ୍ଣଯୁଧିଷ୍ଠିରସମ୍ବାଦେ ଅନନ୍ତବ୍ରତ କଥା ସମାପ୍ତ ।

No Colophon.

19

Cat. No. Or. Pr./20

ଅନନ୍ତବ୍ରତ

Substance – Palm-leaf. No. of folia – 13. Size – 34·5×3·2 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Incomplete. Condition—Worm-eaten. Find spot – Gadamanitri. P.-S. Begunia. Dt. Puri.

There are some folia containing Bibāha, Chaturthy and Chandra Bandāpanā at the beginning of the manuscript.

No Colophon.

20

Cat. No. Or. Pr./22

ଅନନ୍ତବ୍ରତ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—17. Size—29×3·6 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Incomplete. Condition—Not so good. Find spot—Village Charampa. P.-S. Bhadrak. Dt. Balasore.

ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ, ଶ୍ରୀଅନନ୍ତବ୍ରତ ପୁସ୍ତକ ଲିଖ୍ୟତେ ।

ବୈଶମ୍ପାୟନ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଦୁଇଜଣେ ଦ୍ୱାରବତୀପୁରକୁ ଗଲେ । କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବିନୟ କରି ପଚାରିଲେ । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉବାଚ—ଯୁଧିଷ୍ଠିର ପଚାରିଲେ କି ବ୍ରତ କଲେ ମନକାମନା ସିଦ୍ଧ ହୋଇ । କି ପୁଣ୍ୟ ହୋଅଇ ତାହା ମୋତେ

Digitized by PPRACHIN, SOA

କୁହ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କହିଲେ—ବ୍ରତମାନଙ୍କ ଉପରେ ଯେ ବଡ଼, ଇହପର ଲୋକରେ ସୁଖଦାଇ, ତାହା କହିବା ଶୁଣ । ଅନନ୍ତବ୍ରତ ହୋଇ ଯେ ନାଗ ପୂଜାକରି ଅଥବା ଶାଳଗ୍ରାମ ପୂଜାକରି ।

No Colophon.

21

Cat. No. Or. Pr./32.

ଅନନ୍ତବ୍ରତ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—12. Size—34·3×3·3 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Incomplete. Condition—Good. Find spot—Gadamanitri. P.-S. Begunia. Dt. Puri.

End—ହେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସଂସାର ସାଗର ସେ ଗୁହା, ବୋଇଲେ କହରି ହେଲ, ତହିଁରେ ସୁଖରେ ବିହାର କରିବାକୁ ଯେମାନେ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି, ସେ ଜନମାନେ କୁଳକୁଳରେ ଉତ୍ତମ ଅଟନ୍ତି ବୋଇଲେ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଟନ୍ତି । ତ୍ରିଭୁବନ ଯେ ସ୍ୱର୍ଗ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ପାତାଳ ତାହାର ଈଶ ବୋଇଲେ ପ୍ରଭୁ ଅଟନ୍ତି ଏବଂଭୂତ ଯେ ଅନନ୍ତଦେବ ତାହାଙ୍କ ପୂଜାକରି ବର ବୋଇଲେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଟଇ ଯେଉଁ ଡୋର ତାହାକୁ ଦକ୍ଷିଣ କରରେ ଯେମାନେ ବାନ୍ଧନ୍ତି ।

ଇତି ଶ୍ରୀଭବିଷ୍ୟୋତ୍ତରପୁରାଣେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସମ୍ବାଦେ ଅନନ୍ତବ୍ରତ କଥା ସମାପ୍ତା ।

No Colophon.

22

Cat. No. Or. Pr./33.

ଅନନ୍ତବ୍ରତ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—20. Size—25·3×3·1 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Conditon—Good. Find spot—Gadamanitri. P.-S. Begunia. Dt. Puri.

Beginning—ରଜା ପୁଚ୍ଛନ୍ତି ଧର୍ମାତ୍ମା ଯେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର, ବାସୁଦେବ ଯେ ସେ ସୁଖାସନ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ସମସ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କ ହିତ ଅର୍ଥରେ । ଯେଉଁ ଯେ ଧର୍ମ ତାହାକୁ ବ୍ରହ୍ମା ଯୁଧିଷ୍ଠିର ପଚାରିଲେ, ହେ ମାହାଭାଗ ! ତୁମ୍ଭେ

Digitized by PPRACHIN, SOA

ସମସ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ବକ୍ତା ଅଟ । ସମସ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ସଂଶୟଚ୍ଛେଦ ତୁମ୍ଭେ । ତୁମ୍ଭକୁ ପଚାରୁ ଅଛୁ । ବ୍ରତମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ବ୍ରତ ଉତ୍ତମ ତାହା କହିବା ହୋଇ ।

End—ହେ କେଶବ ! ଚଉଦ ବର୍ଷରେ ବ୍ରତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ । ତେବେ ତୁମ୍ଭେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବ । ବ୍ରତ ଉଜାଇଂ ଚଉଦ ଫଳ, ଚଉଦ ଫୁଲ, ଏମାନ ବ୍ରାହ୍ମଣଂକୁ ଦେବ, ଦକ୍ଷିଣା ଦେବ । ଅନନ୍ତ ଯେ ତାଙ୍କୁ ମେଲାଣି ଦେବ । ସେ ପୂଜାରୁ ଅଧେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦେବ । ଅଧେ ବ୍ରତ ପାଳନା କରିବ । × × × × ଇତି ଶ୍ରୀଅନନ୍ତପୁରାଣେ ଅନନ୍ତବ୍ରତ କଥା ସମାପତ ।

No Colophon.

23

Cat. No. Or. Pr./34 (d)

ଅନନ୍ତବ୍ରତ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—28. Size—35·9×3·4 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Gadamanitri. P.-S. Begunia. Dt. Puri.

Beginning—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଯେ, ସେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ କହୁଅଛନ୍ତି, ପଡାକାକାର ଅଟଇ ଯେ ସବ୍ଧିମାନେ ଏହି ବାଡ଼ମାନଙ୍କର ଇନ୍ଦ୍ର ଯେ ପୂଜତ ହୋଇନ୍ତେ ଭାଦ୍ରବ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀରେ, ହରି ଅଟନ୍ତି ଯେ ଅନନ୍ତ ଏହାଙ୍କୁ ପୂଜା କରିବ ।

End—Same as in Cat. No. Or. Pr./32, discussed previously.

No Colophon.

24

Cat. No. Or. Pr./36.

ଅନନ୍ତବ୍ରତ

Substance——Palm-leaf. No. of folia—21. Size—31·1×3·1 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Gadamanitri. P.-S. Begunia. Dt. Puri.

Digitized by PPRACHIN, SOA

End—ହେ ଜଗତ୍ପତେ ! ହେ ଅନନ୍ତ, ଆପଣ ଆସି ଭୂ ଯେ ପୃଥ୍ୱୀ ଏଥିରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବାକୁ । ଏବେ ଲୋକମାନଙ୍କ ପରଂପଦକୁ ଦେଇକରି ଆପଣ ସ୍ୱସ୍ଥାନକୁ ଆଗଛ କି ଆସିବା ହଉନ୍ତୁ । ହେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ! ଏ ଯେଉଂ ବ୍ରତ ଏ ବ୍ରତମାନଙ୍କରେ ଉତ୍ତମ । ଯେଉଂମାନେ ଏ ବ୍ରତ କରନ୍ତି ସମସ୍ତ ପାତକମାନଙ୍କରୁ ମୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଆରମ୍ଭ ଯେଉଂ କଥା ଏହା ଯେଉଂମାନେ ଶୁଣନ୍ତି, ପାତକମାନେ ନାଶ ଯାନ୍ତି, ବିଷ୍ଣୁଲୋକ ପ୍ରାପ୍ତି ହୁଅନ୍ତି, ଏଥି ସଂଶୟ ନାହିଂ । ହେ ପାଣ୍ଡବ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ! ତ୍ରିଭୁବନରେ ମୋତେ ସମସ୍ତେ ପୂଜା କରନ୍ତି । ଯେଉଂମାନେ ମୋତେ ପୂଜା କରି ଦକ୍ଷିଣକରରେ ବ୍ରତ ବାନ୍ଧନ୍ତି ଏ ସଂସାର ସାଗରେ ବହୁତ ସୁଖ ଭୋଗ କରନ୍ତି । ଯାହା ମନେ ବାଞ୍ଛିତ କରଇ ସେ ପ୍ରାପ୍ତି ହୋଇ । ଏଥି ସଂଶୟ ନାହିଂ ।

ଇତି ଶ୍ରୀଭବିଷ୍ୟୋତ୍ତରେଂ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଂ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସମ୍ବାଦେଂ ଅନନ୍ତବ୍ରତ କଥା ସମାପ୍ତା ।

No Colophon.

25

Cat. No. Or. Pr./48

ଅନନ୍ତବ୍ରତ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—53. Size—32·8×2·8 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Gadamanitri. P.-S. Begunia. Dt. Puri.

Text same as in Cat. No. Or. Pr./32.

No Colophon.

26

Cat. No. Or. P./619 (b)

ଅନନ୍ତବ୍ରତ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—26. Size—39·2×3·5 C. M. Date of copy—Sana 1308 sāla. Complete. Condition—Good. Find spot—Tribal Rural Welfare Department, Bhubaneswar.

Digitized by PPRACHIN, SOA

End—ସେ ତ୍ରିଭୁବନ ଈଶ୍ୱର ଯେ ଅନନ୍ତ ତାହାଙ୍କୁ ପୂଜାକର । ସେ ଯେ ଶ୍ରେଷ୍ଠଡ଼ୋର ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତରେ ବାନ୍ଧନ୍ତୁ ।

ଇତି ଶ୍ରୀଭବିଷ୍ୟୋତ୍ତରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସମ୍ବାଦେ ଅନନ୍ତବ୍ରତ କଥା ସମାପ୍ତ ।

Colophon—ସମସ୍ତ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ପଚଶ ୨୫ ଅଙ୍କ ସନ ତେରଶ ୧୩୦୯ ନ ସାଲେ ଏହୁ ପୁସ୍ତକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲା ।

ଶ୍ରୀ ଅନନ୍ତ ରକ୍ଷା କରିବେ ଲେଖକାରଙ୍କୁ ।

27

Cat. No. Or. Pr./37

ଅନନ୍ତବ୍ରତ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—16. Size—31·5×3 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Kanteilo, Sunakhala. Dt. Puri.

End—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କହୁଅଛନ୍ତି, ଶୁଣ ହେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର, ଏ ଅନନ୍ତବ୍ରତ ଯେଉଁମାନେ କରନ୍ତି, ସ୍ତ୍ରୀ ବା ପୁରୁଷମାନେ ସର୍ବ ପାପରୁ ମୁକ୍ତହୋଇ ଉତ୍ତମ ଗତିକି ଲଭନ୍ତି । ଧନଧାନ୍ୟ ପୁତ୍ର ପୌତ୍ରାଦି ପାନ୍ତି ।

ଇତି ଶ୍ରୀଭବିଷ୍ୟୋତ୍ତରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସମ୍ବାଦେ ଅନନ୍ତବ୍ରତ କଥା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

No Colophon.

28

Cat. No. Or. Pr./38

ଅନନ୍ତବ୍ରତ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—53. Size—32·4×3 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Incomplete. Condition—Some portions are worm-eaten and broken. Find spot—Manikarnika Sahi, Puri town.

There are some folia containing Kukkuti Vrata and other Pujās at the end of the manuscript.

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

29

Cat. No. Or. Pr./47 (d)

ଅନନ୍ତବ୍ରତ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—28. Size—34×2·8 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Patia. Dt. Cuttack.

ଇତି ଶ୍ରୀଭବିଷ୍ୟୋତ୍ତରେ ଅନନ୍ତବ୍ରତ କଥା ସମାପ୍ତ ।

No Colophon.

30

Cat. No. O. L./886 (c)

ଅନୁଚିନ୍ତା ଚଉତିଶା and others

By ଲୋକନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—103. Size—20·2×3·2 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Condition—Some folia are partly broken. Find spot—Gadamanitri. P.-S. Begunia. Dt. Puri.

1st Chautiśā—ରାଗ କାମୋଦ

କଳା କଳାପ କମନୀୟ ଭଲ୍ଲ କଳା କଳାପକୁ ଭଜ ଯେ ।
କରଇ ବଳାପ ଦେଖି ରସିକଖେଦ ହୃଦେ ପ୍ରକଟାଳ ଯେ ॥

ସୁମୁଖି,

କେଶେ ସେ ସମସ୍ତ ଗଲରେ ।
କମାଇଂ ମନବଚନ ଅଗୋଚରକୁ ବନ୍ଧୁ କଲ୍ଲ ରେ ॥

× × ×

କ୍ଷମେ ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅ ଏ ମୋ ହୃତେ ଗୀତେ ଲୋକନାଥ ଭାଷିରେ ॥

Second Chautiśā—ରାଗ—ବରାଡ଼ି

କେଉଂ କଳାବନ୍ତି ବରଦେ ବକଳ ହେବାରୁ ରସିକବର ଯେ ।
କରେ ଅନୁଚିନ୍ତା ନତାନ୍ତ ତାପରେ ଚେତ ନଜ ଧୂର୍ତ୍ତ ଘର ଯେ ॥

× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଷୀରସିନ୍ଧୁସୁତାପତି ଯେ,
ଷମେ ସମ୍ପାଦବେ ଯେନ ଲୋକନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ ଭଣନ୍ତି ଯେ ॥

Third Chautiśā—

କଙ୍ଗ କାନ୍ତ ଏକାନ୍ତେ କାନ୍ତକୁନ୍ତଳା କାନ୍ତା କଳାନିଧି କ କୂଳବାସେ ।
କରକମଳଗ୍ରହ ଚତୁର୍ଥୀ ଚନ୍ଦ୍ର ଚିବୁକରେ ନବେଣି ସ୍ପର୍ଷେ ରେ ॥
ପ୍ରିୟତମା,
କଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣିମି ମୁଂ ତୋର ।
କେତେ ଅବା ଦେବୁ ଦ୍ୱନ୍ଦେ ମୋର ।
କଭ କଭ ଯା ଅଳ୍ପ କଣ୍ଠ କଳ୍ପ କଳ୍ପକେ କଳ୍ପି ନ ପାରବେ ତୋର ରେ ॥

× × ×

ଷୋଡ଼ଶାଙ୍ଗରେ ସ୍ପର୍ଶି ସ୍ପର୍ଶି,
ଷଣ୍ମୁଖ ଲଭିଅଛୁ ଆସି ।
ଷମେ ଉଦ୍ଧର ଲୋକନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ ଖଣ୍ଡି ହୃଦୟ ଖେଦରାଶି ।

There are some folia containing Brajabinoda by Lokanātha Pattanaik and Janāṇa Chautiśā and others written by the same poet towards the end of the manuscript.

No Colophon.

31

Cat. No. O. L./675 (d)

ଅନୁଚନ୍ତା

By ବଦ୍ୟାଧର

Substance—Palm-leaf. No. of folia—5. Size—25·6×3·4 C. M. Character—Oriya. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Khallikote. Dt. Ganjam.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Beginning—ରାଗ-କାମୋଦ, ଏକତାଳି

ବନ୍ଧୁ ମୋ କେତେ ଦୂରେ ରହିଲ ରେ
କ ଦଣ୍ଡ ଆଣି ବନ୍ଧୁ ବହିଲ ।
କ କରି ଏଠୁ ଯନ ବନ ବଞ୍ଚିବ ଯନଜଯମ ଗୀନସ୍ତମ ମହିଳା ରେ ॥
କୋମଳାଙ୍ଗୀ ନବୀନ ଆଦ୍ୟା ମୋ ସଙ୍ଗ ହନା କେତେ ଦୁଃସହ ଦଶା ସହିଲ ରେ ॥
ଏତେ କେଳତପତ ଅତ ନସ୍ତୁର-ମତ ଶର ଅନଳେ ପ୍ରାଣ ଦହିଲ ରେ ॥

× × × ×

End—ବୋଲେ ଦେସେ ବଦ୍ୟାଧର ପରମ ବଚସ୍ପିର ଶମା ସମାଜ
ସୁମନ ଛୁଟ ଚମ୍ପା ଗୋସ୍ୱା କ ।
ସତେ କ ଆଜ ଦେଖିବ ଜାବନଶଣ୍ଟସ୍ୱା କ ॥

No Colophon.

32

Cat. No. Orms./47

ଅନୁରାଗ କଳ୍ପଲତା, Part I

By ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଦେବ

Substance—Paper. No. of pages—242. Size—27·4×24 C. M. Character—Oriya. Date of copy—1919-20. Incomplete. Condition—Good. Find spot—Oriental Manuscripts Library, Madras.

Beginning—ରାଗ—ମଙ୍ଗଳଗୁଜ୍ଜରୀ

ସଭଙ୍ଗଶ୍ଳେଷ

ଅକ୍ଷୟୁ ସବଦା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗୋଲୋକରେ ।
ଅଂଶୁକରେ ଛୁଡ ଅଦ୍ଭୁତବ ଆଲୋକରେ ଯେ ॥
ଅଳକାଣି ସୁବେଣୀରେ ରାଧା ସୁଶୋଭନ ।
ଆଶ୍ଳେଷକୁ କରି ହରନ୍ତ୍ର ତାଙ୍କ ମନ ଯେ ।

× × × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଅଧିପ ଗଜେଶ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ସେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ।
ଆତପତ୍ର ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଯାହା ଶିରେ ଯେ ॥

ଆନ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନୁହେଁ ଏଣୁ ସେ କୁଳେ ଯେ ଜାତ ।
ଅବନୀପାଳ ସେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ ଖ୍ୟାତ ଯେ ॥

ଅରି-ପଦ୍ମ-ଖେଦ-ମୁଦ-କୁଳ-କୁମୁଦର ।
ଆତ୍ମଜ ବୀରକେଶରୀଦେବ ନୃପବର ଯେ ॥

ଅଧିରାଜ ରାଜାଙ୍କର ବଂଶପଦ୍ମ-ରବ ।
ଆତ୍ମଜ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଦେବ ଖ୍ୟାତ ଭୁବ ଯେ ॥

ଅନବରତରେ ରାଧାମାଧବରେ ଧ୍ୟାନ ।
ଅନୁକମ୍ପା ବର୍ଣ୍ଣ ଲୀଳା ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ମନ ଯେ ॥

ଅକାର ଆଦ୍ୟରେ ବ୍ରଜକେଳୀ ବରଚିତା ।
ଅଷ୍ଟସ୍ତବକରେ ଅନୁରାଗ "କଳ୍ପଲତା ଯେ ॥

× × × ×

End of 1st stavaka—

ଆସି ଭବନେ ହରଷମନେ ପ୍ରଦୋଷରେ ପରବେଶ ।
ଆଭୀରବର ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଦେବ ଚନ୍ଦ୍ର ମତ ତୋଷ ॥

End of 2nd stavaka—

ଅମର ସ୍ତୁତ ଆଦ୍ୟରେ, ରାମକୃଷ୍ଣ ଜନ୍ମ ଆଠ ପୋଇରେ ଯେ ।
ଆଗତ ପୂତନାବଧରେ, ସୁଜନେ ହେ ॥

ଅଛୁ ତୃତୀୟରେ ବୋଲି, ବୃନ୍ଦାବନରେ ଗୋଚରଣ କେଳି ଯେ ।
ଆଲୋକନ୍ତୁ ତରୁବଲ୍ଲୀ, ସୁଜନେ ହେ ॥

ଅଷ୍ଟ ଚଉପଦୀ ପୁଣ, ପଞ୍ଚମରେ ମୋହନ୍ତୁ ରସିକ ମନ ଯେ ।
ଅତନୁରସ ବର୍ଦ୍ଧନ, ସୁଜନେ ହେ ॥

ଅନଙ୍ଗପୀଡ଼ା କାରଣ, ଷଷ୍ଠେ ଚଉତିଶା ନାମ ଶ୍ରବଣ ଯେ ।
ଅଟଇ ହୃଦୟଙ୍ଗମ, ସୁଜନେ ହେ ॥

ଅଷ୍ଟମେ ନାମ ମନାସ, ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ତବକ ହୋଇଲା ଶେଷ ଯେ ।
ଅଜ୍ଞାରୁ ଜଗନ୍ନିବାସ, ସୁଜନେ ହେ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

End of 3rd stavaka–

ଅଧୋକ୍ଷଜ କେଳୀରସ, ଶ୍ରୀ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଦେବ ପ୍ରକାଶ ଯେ ।
ଅନୁକ୍ଷଣ ଏଥି ରସ, କୋବିଦେ ହେ ॥

ଆଦ୍ୟେ ପୃଷ୍ଠବନ୍ଧଯୁତ, ଛନ୍ଦ ଅର୍ଥ ମୋହ୍ନ କୋବିଦ ମତ ଯେ ।
ଅଳଙ୍କାର ନାମ ଖ୍ୟାତ, କୋବିଦେ ହେ ॥

ଆଠପୋଣ ଦ୍ୱିତୀୟରେ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ସେନ କୃଷ୍ଣ ବିହରେ ଯେ ।
ଅନେକ ରାମା ସଙ୍ଗରେ, କୋବିଦେ ହେ ॥

ଅଷ୍ଟ ତୃତୀୟରେ ବୋଲି, ଅନ୍ତର୍ଲିପିବନ୍ଧ-କବିତ୍ୱଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଯେ ।
ଆଗତ ମଦନରେ କେଳୀ, କୋବିଦେ ହେ ॥

ଅଷ୍ଟ ବେଦେ ବେନ ଗୁଚ୍ଛ, ଅଷ୍ଟଚଉପଦୀ ପଞ୍ଚମଗୁଚ୍ଛ ଯେ ।
ଅଳଙ୍କାର ଯୁତପଦ, କୋବିଦେ ହେ ॥

ଅଷ୍ଟ ଲେଖା ଚଉତିଶା, ଅପୂର୍ବ ଅଠଇ ଛଗର ଭାଷା ଯେ ।
ଅଷ୍ଟମେ ସଜ ମନସା', କୋବିଦେ ହେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀ ଅନୁରାଗକଳ୍ପଲତାୟାଂ ଚତୁର୍ଥ ସ୍ତବକଃ ।

End of 4th stavaka—

ଅତ ବନତ କହ୍ନି ମେଲାଣି ଦେବ ।
ଅନ୍ତେ ଭାବଇ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଦେବ ।
ଆଦ୍ୟ ବଭାଗ ଏ ବର୍ଣ୍ଣ ସୁଖାସ୍ପଦ ।
ଅଷ୍ଟାଧିକ ଅଶୀ ବେନଶତ ପଦ ॥

No Colophon.

33

Cat. No. O. L./677

ଅନୁରାଗ କଳ୍ପଲତା, Part II

By ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଦେବ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—128. Size—31·5×4·5 C. M. Character—Oriya. Date of copy—Sakābda 1808. Complete. Condition—Good. Find spot—Khallikote. Dt. Ganjam.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Beginning—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାୟ ନମଃ । ଶ୍ରୀଗଣେଶାୟ ନମଃ ।

ରାଗ—ମାଳବ (ରେଢ଼ା ବାଣୀରେ)

ଅର୍କଆତ୍ମଜାରେ ସଦା ବିନୟ, ଅନନ୍ତ ବିଧିରୂପ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ॥
ଅର୍ଘ୍ୟଭଜନ ଘନସାର କାୟ, ଅନିମିଷ ରାଶିରେ ଶୋଭମାୟ ॥
ଅବିରତ କମଳାଙ୍କ ରାଜିତ, ଆଖ୍ୟାତ ବିଶ୍ୱରେ କୁମୁଦବନ୍ଧୁ ॥

× × ×

End—ଅଟନ୍ତି ରାଜ, ପଣ୍ଡ ଟେ ରାଜ, ଅଧୀଶ ପଞ୍ଚଗୌଡ଼ରେ ବିରାଜ ॥
ଆଭୋଗୀ ପ୍ରେକ, କବଳକରକ, ଆକ୍ରାନ୍ତ ନବକୋଟି କର୍ଣ୍ଣାଟକ ॥
ଅବନୀଧବ, ଦ୍ୟୁତିବାସବ, ଅଭିଧେୟ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ ॥
ଅଗ୍ରେ ଯାହାର, ହେଲେ ବାହାର, ଅଗ୍ରଜ ଯେନ ରମାହୃଦହାର ॥
ଅମରଷରେ, କାଞ୍ଚି ଦେଶରେ, ଆଣିଲେ ପଦ୍ମିନୀକନ୍ୟା ତୋଷରେ ॥
ଅର୍କ ସଦୃଶ, ମୋହ୍ନ ବିଶେଷ, ଅଭିଘାତି ନୃପତମ ବିନାଶ ॥
ଆତପତର, ନରପତିର, ଆଣିଲି ଦନୁ ଛିଦବ୍ୟୁ ଶିର ॥
ଅନ୍ତର ବାଣୀ, ମଧୁର ବାଣୀ, ଆଶ୍ରୟ ଯାହା ମୁଖେ କଲେ ବାଣୀ ॥
ଅଶ କାମିନୀ, ଅଶ୍ରୁ ତଟିନୀ, ଅଗାଧରେ କ୍ରୀଡ଼େ ଯଶହଂସିନୀ ॥
ଅମର ନଦୀ, ସ୍ନାନେ ପ୍ରମୋଦ, ଆନଗତ ନାହିଁ ଶପଥ ବନ୍ଧ ॥
ଅଛି ପ୍ରବଳ, ପ୍ରତାପାନଳ, ଅଞ୍ଜଳିଧୃତ ସାକ୍ଷୀ ଦିଗପାଳ ॥
ଆରୋହି ଜମ୍ବୁ, ଅମ୍ବୁଧି ଅମ୍ବୁ, ଅଟରେ ଲଙ୍ଘି ପ୍ଳକ୍ଷଆଦି ସବୁ ॥
ଆରୋହ କରେ, ଶାଲ୍ମଳୀ ଶିରେ, ଅବଗାହି ପୁନ କ୍ଷୀର ସିନ୍ଧୁରେ ॥
ଆପେ ଆଲୋକ, ଯେ ଲୋକାଲୋକ, ଅନ୍ଧକାର ଅପହରେ ଦ୍ୟୋତକ ॥
ଆମଜ୍ଜି ଭୋଗ-ବଙ୍ଗରେ ବେଗ, ଆସି କ୍ରୀଡ଼େ ଅଙ୍ଗ-ବଙ୍ଗ-କଳିଙ୍ଗ ॥
ଆଗତ କାଶୀ, କାଶ୍ମୀରେ ପଶି, ଆସେ ଚେଦି ବେଦି ଭୋଟନ୍ତେ ହସି ॥
ଅଟେ ସୁରାଷ୍ଟ୍ର, ସେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର, ଅଛି ଗୁଜରାଟ ଗୌଳ କର୍ଣ୍ଣାଟ ॥
ଆଖ୍ୟା କେରଳ, ଆଦି ସକଳ, ଅବସ୍ଥିତ ଭ୍ରମ ଲଭି ଉଜ୍ଜଳ ॥
ଆଖ୍ୟା ମୁକୁନ୍ଦ-ଦେବ ନରେନ୍ଦ୍ର, ଅଧିକ କୀର୍ତ୍ତି ଖ୍ୟାତ ଚନ୍ଦ୍ରକୁନ୍ଦ ॥
ଆତ୍ମଜ ଖ୍ୟାତ, ସେ ପରକୀର୍ତ୍ତି, ଅଟନ୍ତି ଦିବ୍ୟସିଂହ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ॥
ଅତି ପ୍ରତାପ, ଅନଳବ୍ୟାପ, ଅମ୍ଭୋଧି ହେଲା ଏକତା କଳାପ ॥
ଅଶ ରମଣି, ଅଶ୍ରୁରେ ପୁଣି, ଆପୂର୍ଣ୍ଣିତ ଜାତ ତରଙ୍ଗଶ୍ରେଣୀ ॥
ଅଟେ ବୈଷ୍ଣବ, ଶାନ୍ତସ୍ୱଭାବ, ଅବନୀପାଳ ହରେକୃଷ୍ଣ ଦେବ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଅଧୀଶ୍ୱର ଯେ, ପୁନ ବସାଜେ, ଅମମ(?)ଗୋପୀନାଥ ଦେବରାଜେ ॥
ଅଧିକତେଜ, ବୀରହରାଜ, ଆଖ୍ୟା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଦେବ ଭୂଭୁଜ ॥
ଅର୍ଜୁନସମ, ବୀରଉତ୍ତମ, ଅଶ୍ୱାରୂଢ଼େ କ୍ଷେତ୍ରପାଳ ଅସମ ॥
ଅସି କଳିତ, କଳକବଚ, ଅଭିମର୍ଦ୍ଦେ ନାଶି ଶତ୍ରୁ ସଦାତ ॥
ଅଧିକେ ଯାହା, ସ୍ୱକାଶୁଂ କାହା, ଆଦର ପତିବ୍ରତା ସବଂସହା ॥
ଅଟେ ତଦ୍‌ବ୍ରତ, ସେ ନୃପସୁତ, ଆଖ୍ୟା ଶ୍ରୀ ବୀରକେଶରୀ ଭୂଭୃତ ॥
ଆପେ ସମ୍ରାଟ, ସକଳରାଟ, ଅଙ୍ଘ୍ରି ପୂଜେ ଦେଇ ଶିର ମୁକୁଟ ॥
ଅଶେଷ ବିତ୍ତ, ରଣରେ ବୀତ, ଅବନୀତେଜ ସନ୍ତାନ ଲଳିତ ॥
ଅବଳାବୃନ୍ଦ, ହାସରେ ମନ୍ଦ, ଅଙ୍ଗଛନ୍ଦେ ଅନୁଷ୍ଟୁପାଦ ଛନ୍ଦ ॥
ଆଖ୍ୟାତକୃଟ, ରାଶିପ୍ରକଟ, ଆଚ୍ଛେନ୍ନକଲ୍ପ କଳପୃଷ୍ଠ ଅଫୁଟ ॥
ଅଚ୍ୟୁତନାମ, ଲୋଭଜନମ, ଅପାଙ୍ଗେ ବନ୍ଧ ଅନ୍ଧକାରେ ତମ ॥
ଅଛି ମହୀଷୀ, ଯଶ ପ୍ରକାଶି, ଅବନୀ ଶୂନ୍ୟକର ଚନ୍ଦ୍ରରାଶି ॥
ଆଲେପ କଲେ, ବଡ଼ ଦେଉଳେ, ଅଶ୍ୱୀଲ ନାହ୍ୱଂ କପର୍ଦ୍ଦି ଦହ୍ୱଲେ ॥
ଆତ୍ମଜ ସେହ୍ନ, ନୃପର ମୁହ୍ୱଂ, ଆଖ୍ୟା ଦେବ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର କହ୍ୱ ॥
ଅଟେ ଧୀମାନ, କବିତ୍ୱମାନ, ଅଶେଷରଚନାରେ କେ ସମାନ ॥
ଅଲଂକାରକ, କାବ୍ୟନାଟକ, ଆଲୋଚନାରେ ସ୍ୱରବାଲେ ଲୋକ(?)
ଅଙ୍ଗ ଦୁହୃଦ, ଖଳକୁ ବ୍ୟାଜ, ଆତ୍ମେୟ ଗୂଢ଼ପଦରୁ ଭୟଦ ॥
ଅଟେ ପାର୍ଥିବ, ଟେକଲୀଧବ, ଆଖ୍ୟାତ ରଘୁନାଥ ଜଗଦେବ ॥
ଆତ୍ମଜା ବେନ, ମହୀମଣ୍ଡନୀ, ଅଟେ ଦେବୀ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣହୀରକ ନାମ୍ନୀ ॥
ଅଧିକେ ହୃଦ, ହାରସୁଖଦ, ଅନ୍ୟାଙ୍ଗନା ଅଭିଳାଷରେ ଖେଦ ॥
ଅନନ୍ୟଗତ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣେମତ, ଅତିଭାଗ୍ୟରୁ ଲୀଳାକଳ ଖ୍ୟାତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀଅନୁରାଗ କଳ୍ପଲତା ଅଷ୍ଟସ୍ତବକ ସପ୍ତକୁସୁମ ତଗ ସମାପ୍ତ ।

Date of the work—

ଅଟେ ଯେ ଶାଳିବାହନ ଶକ ଅବ୍ଦ ସଂଖ୍ୟାମାନ ।
ଅଧିକ ଚବଣ ସପ୍ତଦଶଶତ ଯେ ମାସ ମାର୍ଗଶୀର ପୁନ ॥

Colophon—ଶ୍ରୀ ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବ ମାହାରାଜାଙ୍କର ଅଙ୍କ ଧନୁ ଦି୧୭ନେ ପୁଷ୍ୟ ଶୁକ୍ଳପଞ୍ଚମୀ ଗୁରୁବାରେ ବେଳ ସାତଦଣ୍ଡ ଭିତରେ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣଦେବ ରଜାଙ୍କ ଇଷ୍ଟଦେବ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଚତୁର୍ଦ୍ଧାମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କର ଆଳୟ ଉତ୍ତର-ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଏ ଅନୁରାଗ କଳ୍ପଲତା ଗ୍ରନ୍ଥ ସମାପ୍ତ ହେଲା । ଦୁର୍ଗ ଖଲ୍ଲିକୋଟ ଶ୍ରୀ ଶାଳିବାହନ ଶକାବ୍ଦ ୧୮୦୮ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

Cat. No. O. L./610

ଅନୁରାଗବତୀ

By ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ and ବିଷ୍ଣୁ ପଟ୍ଟନାୟକ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—77. Size—18×3·5 C. M. Character—Oriya. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition— Most of the folia are worm-eaten. Find spot—Madhupur. Dt. Cuttack.

ଶକ୍ତି ଚଣ୍ଡିକା-ଚରଣ ମନ୍ଦରେ ।
ଭଣେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରହି ମନ୍ଦରେ ॥

× × ×

ଦୁର୍ଗତିହାରିଣୀ ଦୁର୍ଗା ପଦ ହୃଦେ ବନ୍ଦି ।
ଭଣେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବାରବାଟୀ କୋଟେ ରହି ॥

× × ×

ଦୁର୍ଗାଦେବୀ ଚରଣ ପଞ୍ଜରେ, ମନହଂସକୁ ରଖି ନର୍ଭରେ ।
ଭଣନ୍ତି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ କଟକ ବାରବାଟୀରେ, ହେ ସୁଜନେ ॥
ଏବେ ଅନୁରାଗବତୀ ଗୀତ, ହେଲା ପାଞ୍ଚଛନ୍ଦ ସମାପତ ।
ଉତ୍କଟ ବୋଲ ନ ବୋଲ ଏହାକୁ ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟକରିବ ରସିକ ଶତ, ସେ ସୁଜନେ ॥

ବଡ଼ମ୍ବା ଭୂନରବର କାର୍ଯ୍ୟରେ ।
ଓଲ-ବନ୍ଧ ରହି ବାରବାଟୀରେ ॥
କଟକଚଣ୍ଡୀ ଚରଣକୁ ଭାବି ।
ଭଣେ ଏ ରସ ରାମଚନ୍ଦ୍ର କବି ॥

× × ×

ନୀଳସୁନ୍ଦର କନ୍ଦର ମନ୍ଦରସ୍ଥିତ ମନ୍ଦର ଧରହର ପୁରନ୍ଦର ବନ୍ଦନ ପଦ ।
ଶନ୍ତାକର ବିଷ୍ଣୁ ପଟ୍ଟନାୟକ ବୋଲେ ଅଚିଷ୍ଟ ନାଶନ ହରେ ଏ କଷ୍ଟ ଘୋର ଆପଦ ।
କୃପାକର କରୁଣାଚନ୍ଦ୍ରେ ।
ଭବବନ୍ଧନର ଫାଶ ନ ଲାଗୁ ମୋତେ ॥

× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

ବଡ଼ମ୍ବା ନର ନାୟକ ସେବକ ।
.... ପଟ୍ଟନାୟକ ॥
ତାହାଙ୍କ ଏକ ସୁତ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ।
କରଣକୁଳ କୁମୁଦବନ ଚନ୍ଦ୍ର ॥
ସ୍ୱରାଜ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ।
ଓଲବନ୍ଧ ରହି ବାରବାଟୀରେ ॥
ସେଠାରେ ଅନୁରାଗବଣ୍ଣ ଗୀତ ।
ଛ ଛାନ୍ଦ କରିଥିଲେ ସମାପତ ॥
ଲେଖିକର ଘରଠାକୁ ଗଲଲେ ।
ରଖିଥିବାକୁ ଯତ୍ନେ କହିଥିଲେ ॥
ତେଣୁ ତାଙ୍କ ଭାଇ ।
ବସ୍ତୁ ଏ ଗୀତକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରଇ ॥
ଛାନ୍ଦ ନବମ ହୋଇଲା ଏବେ ଶେଷ ।
ବସ୍ତୁ ପଟ୍ଟନାୟକ ଭଣେ ଏ ରସ ॥
ନୀଳଗିରି ଜଗନ୍ନାଥ ପାଦତଳେ ।
ମୋହୋ ମନ ରହୁ ସବୁକାଳେ ॥

× × ×

କରଣ ବଂଶ କୁମୁଦ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ।
ଭଣନ୍ତି ଏ ରସ ହରଷ ହୋଇଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ॥

End—ଅନୁରାଗବଣ୍ଣ ଗୀତ ହେଲା ସମାପତ ।

× × ×

ବଡ଼ମ୍ବା ବେବର୍ତ୍ତା ଶ୍ରେଷ୍ଠ କୁଳ କଳାକର ।
ଭାଗୀରଥୀ ପଟ୍ଟନାୟକର କୁମର ଯେ ॥
ରାଜକାର୍ଯ୍ୟେ ବନ୍ଦ ରହିଥିଲୁ କଟକରେ ।
ଆରମ୍ଭ ଏ ଗୀତକୁ କଲୁ ସେହିଠାରେ ଯେ ॥
ଷଡ଼ ଛାନ୍ଦ ମାତ୍ର ସେଠାବରେ ସାରିଥିଲୁ ।
ଉତ୍କଳରେ ସାନଭାଇ ବସ୍ତୁଠାକୁ ଦେଲୁ ଯେ ॥
ବସ୍ତୁ ଏ ଗୀତକୁ ଦେଖି ଆନନ୍ଦ ହୋଇଲା ।
ଛାନ୍ଦ ପାଞ୍ଚ ଆପେ କରି ଏଥି ମିଶାଇଲା ଯେ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଆଜ ହିସ୍ଥନରେ ହୋଅନ୍ତା ଗୀତ ଶେଷ ।
ଆମ୍ଭ ଆସି ବନ୍ଧ ଛୁଟି ହୋଇଲ ପ୍ରବେଶ ଯେ ॥
ଭିନଛନ୍ଦ ସୁରସରେ କଲୁ ସମାପତ ।
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଛନ୍ଦରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ଗୀତ ଯେ ॥
ଜଗତ ଜନମି ଦୁର୍ଗା ଚରଣ ସେବକ ।
କରଣ ବଂଶ ବତଂସ ଧାର୍ମିକ ବିବେକ ଯେ ॥
କବିକୁଳ କୁମୁଦ କାନନ ହିତକର ।
ସଦାଶିବ ଚରଣେ ସତତ ମନ ଯାର ହେ ॥
ଭଣେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ ଏ ରସ ।
ଏ ଗୀତ କରିବ ସର୍ବଜନ ମନ ବଶ ହେ ॥
ଅସଙ୍ଗତ ହେଲା ଶତ୍ରୁ ପ୍ରେକଇ ରସରେ ।
ତେଣୁ ଏ ଗୀତକୁ କଲୁ ହରଷ ମନରେ ଯେ ॥

Colophon —ଶ୍ରୀଦୁର୍ଗାଦେବୀ ରକ୍ଷା କରିବେ ଅଧମ ଦ୍ୱିଜକୁ ।

35

Cat. No. O.L. /619 (c)

ଅଭିନ୍ନ ମଦନପାଳ

By କବିକଣ୍ଠ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—19. Size—39·5×3·8 C. M. Character—Oriya. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Not so bad. Find spot—Madhupur. Dt. Cuttack.

Beginning—ଶୁନ ଶୁନ ସଜ୍ଜନ ହୋଆ ପ୍ରେକଚିତ୍ତ ।
ଅଭିନ୍ନ ମଦନ ପାଳ ଶୁଣ ହକଚିତ ॥
ରତ୍ନାକର ଦେଶେ ଆଛେ ମଦନ ସୁନ୍ଦର ।
ସତ୍ୟବତୀ କନ୍ୟା ଆଛେ କୁନ୍ତଳ ନବର ॥
ସେ ଦେଶରେ ରଜା ଆଛେ ନାମ ରତ୍ନାକର ।
ବହୁ ସୁଖେ ପ୍ରଜାପାଳେ ସୁଖେ ନିରନ୍ତର ॥

× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଅଚଳ ବସ୍ତୁର ସ୍ଥଳ ଜେଷ୍ଟାଘରେ ଗେଲ ।
ପ୍ରଭୁର ପୂରନ କବିକର୍ଣ୍ଣ ବିରଞ୍ଚିଲ ॥

× × ×

ଶ୍ରୀ କବି କର୍ଣ୍ଣେତେ ଗୀରେର କାଲମ ।
ହରିବୋଲ୍ ଭାଇ ପାଲ୍ ହୋଇଲା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ॥

No Colophon.

36

Cat. No. O.L. /675 (b)

ଅଭେଗ ଚଟାଉ

By ବିଦ୍ୟାଧର

Substance—Palm-leaf. No. of folia--4. Size—25·6×3·4 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Khallikote. Dt. Ganjam.

Beginning— ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳବାଣୀ—

ରମାରମଣ ପାଦେ ଚିତ୍ତ ଥାଉ ।
ରମାମଣି ଶ୍ରୀରୁମ୍ଭକୁ ଚଟାଉ ॥
ଗୋର ତୋ ଶ୍ରୀମୁଖ ଦେଖିଲା ଦିନୁ ।
ଘଡ଼ିଏ ଅନ୍ତର ନୋହୁ ତୁ ମନୁ ॥
ଦିଶୁ ପ୍ରତିଦିଶେ ।
ଲେଖା ହେଲା ପରି ନୟନ ପାଶେ ॥
କଣ୍ଠିଲା କେତେ ତପ ପୃଥୁବେ ।
ସେ ରୁଣ୍ଡୀଭୂତ ହେଲା ଯେବେ ॥
ନୋହିଲେ ହେଲେ ତୋ ସଙ୍ଗମେ ସୁଖୀ ।
ଦରଶନେ ହିଂ କେତେ ଭାଗ୍ୟେ ଲେଖି ॥
ଯେଣୁ ମୋ ଦୟାମୟ ।
ପରିବାରେ ଧ୍ୟାନ ନୋହେ ହୃଦୟ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

End—ନାହିଂ କେତେ ପୁଷ୍କରଣୀ ନକର ।
ଗଙ୍ଗାଦ୍ୱରେ ପୂଣ୍ୟ ନଦୀ ପ୍ରକର ।
ଭୂମିରେ ଥିବାରୁ ଅଚ୍ୟୁ ଗମ୍ୟ ।
ତଥାପି ସ୍ଥିତକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଗମ୍ୟ ।
ଘନଜଳ ଇଚ୍ଛେ,
ତଥା ବିଦ୍ୟାଧର ତୋ ସଙ୍ଗ ବାଞ୍ଛେ ॥

No Colophon.

37

Cat. No. O. L./233

ଅମରକୋଷ ଗୀତା

By ବଳରାମ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—39. Size—23×3·5 C. M. Character—Oriya. Date of copy—Sana 1285 sāla and 23rd Amka year of Divyasimha Deva-III of Bhoi dynasty. Complete. Condition—Slightly worm-eaten. Find spot—Dharadharapur area. Dt. Cuttack.

Beginning—ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ ।
ବନ୍ଦ ଉପରେ ବନ୍ଦ ଦେଖ, ସେ ବନ୍ଦ ଠାରେ ରୂପରେଖ ॥
ସେ ବନ୍ଦ ପରେ ଯେ ଦିଶଇ, ରାଧାକାନ୍ତ ରୂପଟି ସେହି ॥
ତାହାକୁ ଯେବେ ଚିହ୍ନିପାରୁ, ମାୟା ସଂସାରେ କମ୍ପା ଡରୁ ॥
ସହସ୍ର ଦଳ ପରେ ଯାଇଂ, ବଜ୍ରନୀ ନଟେ ଝଟକଇ ॥
× × ×
ଅମରକୋଷ ଗୀତା ସାର, ଅର୍ଜୁନେ କହେ ଚକ୍ରଧର ॥
× × ×
ପଞ୍ଚ ଆତ୍ମାର ଭେଦ ଯେତେ, ଅର୍ଜୁନେ କହିଲେ ଅଚ୍ୟୁତେ ॥
× × ×
କହଇ ଭକ୍ତିଯୋଗ ସାର, ଶୁଣ ଅର୍ଜୁନ ମହାବୀର ॥
ଶୁଣ ଗୋ ଉମା ମୋ ଉତ୍ତର, କହଇ ଗୀତା ଅର୍ଥସାର ॥
× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

End—ଭଣଇ ବଳରାମ ଦାସ । ମୋତେ ରକ୍ଷିବେ ପୀତବାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀଅମରକୋଷ ଈଶ୍ୱରପାର୍ବତୀସମ୍ବାଦେ ହରଅର୍ଜ୍ଜୁନ କଥନେ ବଳରାମ ଦାସ କୃତେ ନାମ ଏକାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

Colophon—ସମସ୍ତ ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବ ଅ ୨୩ ଙ୍କ ସନ ୧୨୮୫ ସାଲେ କକଡ଼ା ୩୦ ଦିନ ଏ ପୋସ୍ତକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲେ । ଲେଖନକାର ରାଘବ ନାଏକ, ପ୍ରଗନେ—ପଚରଦ୍ୱସି, ମୌଜେ—ରଘୁନାଥପୁରୁ, ଆହେ ସୁଗ୍ୟଂ (ଜ୍ଞ) ଜନମାନେ ଶୁଦ୍ଧ ଅଶୁଦ୍ଧ ପୂରାଇ ଗାଇବ ଲେଖନକାର ଦୋଷ ନ ଧରିବ । ଯଥା ଦୃଶ୍ୟ ତଥା ଲେଖନ । ଶ୍ରୀଗୁରୁଦେବ ଶରଣ ।

There are some folia containing Gupta Bhāgavata of Jagannātha Dasha towards the end of the manuscript which copied in 24th Amka year of Divyasimha Deva-III, sana 1286 sāla.

38

Cat. No. O. L./329 (b)

ଅମରକୋଷ ଗୀତା

By ବଳରାମ ଦାସ

Substance – Palm-leaf. No. of folia—7.Size—37·7×3·6 C. M. Character—Oriya. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot – Dharadharapur area. P.-S. Jagatsimhapur. Dt. Cuttack.

There are some folia containing Shatchakra towards the end of the manuscripts.

No Colophon.

39

Cat. No. O. L./353 (c)

ଅମରକୋଷ ଗୀତା

Tīkā portions only

Substance—Palm-leaf. No. of folia--22. Size--16·5×3·5 C. M. Character—Oriya. Date of copy—C. 19th Century.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Complete. Condition—Slightly worm-eaten. Find spot—Dharadharapur area. P.-S. Jagatsimhapur. Dt. Cuttack.

Beginning—ଶ୍ରୀଗୁରୁଭ୍ୟୋ ନମଃ ।

ଭ୍ରୂଲତା ମଧ୍ୟକୁ ଉଦେଗିର କହ୍ନି, ଅସ୍ତଗିର କହ୍ନି, ସହ୍ମଦମ୍ଫ୍ରାଦ୍ଵ କହ୍ନି, ପେଣ୍ଡଗିର କହ୍ନି, ଘଟଗିର କହ୍ନି, କପାଳକୁ ଗୃର ଶଗ୍ଗର କହ୍ନି, ଶ୍ରୀହଟ ପାଟଣା କହ୍ନି, ଗୋଲୋକ ଭୂମି କହ୍ନି, କାଉଂସ୍ତ ମଣ୍ଡଳ କହ୍ନି, ନଶିବଦଦ୍ଵାର କହ୍ନି ।

End—ମଜ୍ଜି ଥାଅ ହୋ ସୁଜ୍ଞାମୀ ଜନେ ଯୋଗୀମାନେ ଯେମାନଙ୍କୁ ଯେ ଅମର କୋଷ ଦେଖି ଦେଖାଇ ଥୋଇବଟି । ସ୍ଵୟେ ଅମର କୋଷ ଗ୍ରନ୍ଥ ସଦାନନ୍ଦୟେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲେ । ଶ୍ରୀ ।

No Colophon.

40

Cat. No. O. L./381 (b)

ଅମରକୋଷ ଗୀତା

By ବଳରାମ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—36. Size—34×3·5 C. M. Character--Oriya. Date of copy—Sana 1300 sāla. Complete. Condition—Worm-eaten. Find spot—Dharadharapur area. P.-S. Jagatsimhapur. Dt. Cuttack.

Text same as in Cat. No. O. L. /233

Colophon—ଶ୍ରୀମାତ ଶାରଦା ଉଦ୍ଧାର କରିବେ ଅଧମ ନରକ ଅକର୍ମି ଜୟେରାମକୁ ! ଯେ ପୋସ୍ତକ ଲେଖକ ଅଧମ ଜୟେରାମ । ମୁ—ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ର । ସା-କାଳକା ଦେବୀ ସାହି । ଅଲାରକୋ ମଦର ଦାରୋଗା । ସମସ୍ତ ଅ୧୪ଙ୍କ ସନ ୧୩୦୦ ସାଲ ଚୈତ୍ର ଦି ୫ ନ ରୋଜ ଗୁରୁବାର ବେଳ ଦୁଇପ୍ରହର ସମୟେ ।

There are a few folia containing some diagram of Kantha Chakra, Lalāta Chakra and others towards end of the manuscript.

Digitized by PPRACHIN, SOA

41

Cat. No. O. L./390

ଅମରକୋଷ ଗୀତା

By ରାମ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—16. Size—13·5×3 C. M. Character—Oriya. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Badly worm-eaten. Find spot—Dharadharapur area. P.-S. Jagatsimhapur. Dt. Cuttack.

Beginning—ଶୁଣ ସୁଜନେ ଏକଚିତ୍ତ ।
ଅମର କୋଷର ଚରିତ ॥
ହରହରଙ୍କର ସମ୍ବାଦ ।
ଶୁଣନ୍ତେ ଖଣ୍ଡେ ଭବ ବନ୍ଧ ॥
ପାର୍ଥ ସେ ନାରାୟେଣ (ନାରାୟଣ) ବାଣୀ ।
ଶୁଣିମା ମୁଖଂ (?) ଜନପ୍ରାଣୀ ॥
ଶ୍ରୀ ସଦାଶିବ ଦୟାବନ୍ତ ।
କଥାଏ ପରୁଛନ୍ତି କନ୍ତ ॥
ପ୍ରଥମେ ପୃଥି (ପୃଥ୍ୱୀ) ଆପ ତେଜ ।
ବାଇ (ବାୟୁ) ଆକାଶ ପଞ୍ଚ ହେଜ ॥
ଏ ପଞ୍ଚତତ୍ତ୍ୱଙ୍କୁ ଘେନଣ ।
ଏ ଦେହ ଜନମ ପ୍ରମାଣ ॥
ଏ ପଞ୍ଚତତ୍ତ୍ୱ କାହିଂ ଗଲେ ।
କାହୁଂ ଏ ଜନମ ହୋଇଲେ ॥

End—ଶୁଣ ହେ ସୁଜ୍ଞଜନମାନେ ।
ଏହିବ ରୂପରେ ଚିନ୍ତ ମନେ ॥
ଭବଭୟରୁଂ ହେବ ପାର ।
ଅନ୍ତେ ରହିବ ଗୋଲେ (ଲୋ) କର ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ହରିହରଙ୍କର ଚରଣ ।
ରାମଦାସ ପଦେ ଶରଣ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀଅମରକୋଷ ହରିହର ସମ୍ବାଦେ ସ୍ୟଂ (ଙ୍କ) ନ ପରମଦୀକ୍ଷା ସମ୍ବାଦେ ମନତତ୍ତ୍ୱସମାଗମେ ନାମ ଦ୍ୱାତ୍ରିଂଶୋଃଧ୍ୟାୟ ।

Colophon—ଶ୍ରୀଶାରଦା ରଖ୍ୟା (କ୍ଷା) କରିବେ ଅଧମ ଜଗୁ ନାୟକକୁ ।

42

Cat. No. O. L./794

ଅମରକୋଷ ଗୀତା

Substance—Palm-leaf. No. of folia—8. Size—27·8×3·5 C. M. Character—Oriya. Date of copy—C. 19th Century. Incomplete. Condition—Good. Find spot—Nischintakoili. P.-S. Salepur. Dt. Cuttack.

ଶ୍ରୀଗଣେଶାୟ ନମଃ । ବୋଲବାଣୀରେ ଗାଇବ ।
ଶୁଣ ସୁଜନେ ଦିବ୍ୟରସ ବାଣୀ ।
ପାର୍ବତୀ ଆଗେ ମହେଶ ବଖାଣି ॥
ନମିଷାରଣ୍ୟେ ପାର୍ବତୀ ଆଗରେ ।
ଶିବ କହିଲେ ଅମର-କୋଷରେ ॥
ଶୁଣ ଗୋ ଗିରିଜା ଏ ବ୍ରହ୍ମବାଣୀ ।
ବେଦ ବେଦାନ୍ତେ ଯାହା ପରମାଣି ॥
ଶ୍ରୀହରି ଅର୍ଜୁନ ଆଗେ କହିଲେ ।
ଶ୍ରୀଗୁରୁ ଶିଷ୍ୟେ ଯାହା ବୁଝାଇଲେ ॥

No Colophon.

43

Cat. No. O. L./867

ଅମରକୋଷ ଗୀତା

By ଆଦିନାଥ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—13. Size—26·5×3·7 C. M. Character—Oriya. Date of copy—C. 19th

Digitized by PPRACHIN, SOA

Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Sundara Grāma area. Dt. Cuttack.

Beginning—ଲେଣ୍ଟ ପଗୃରଇ ଗୁରୁ ଶୁଣ ମୋହୋର ବଚନ ।
କାହ୍ନିଂ ଜାତହୋଇ କାହ୍ନିଂ ହୋଇଲୁକ ଲୀନ ॥
ଶୂନ୍ୟେଣ ଜାତ ପୁତା ଜନମ କାଳହୁଂ ମନ ।
କଛୁ ମିଛ ଲୀତାପେ ଅଲଖ (?) ରଙ୍ଗ ଦେଖିଲ ॥
ସେ ରଙ୍ଗ ଦେଖିବୁ ପୁତା ଗ୍ରେରକଙ୍କ ଜଗି ।
ତାହା ଚହ୍ନିଲେ କେବେହେଂ ନୋହିବୁଟି ଯୋଗୀ ॥

× × ×

End—ତହ୍ନଂକ ଦକ୍ଷିଣା ପୁତା କନ୍ୟାର ପ୍ରଦାନେ ।
ଶୁଣ ଶୁଣ ପୁତା ଲେଣ୍ଟରେ ଅମରକୋଷ ବଧାନେ ॥

× × ×

ଶୁଣ ଶୁଣ ପୁତା ଲେଣ୍ଟ ଅମରକୋଷ ବଗୁର ।
ଯାହା ଚହ୍ନି ନବଲକ୍ଷ ରାଜା ହୋଇଲେ ବାହାର ॥
ଯେହୁ ଯେବେ ପୁତା ନନ୍ତେହେଂଣ ପଢ଼େ ।
ଆଦ୍ୟନାଥେ କହିଲେ ଗୋରେଖ ନାଥଙ୍କ
ଆଗରେ ଅବଧାରେ ॥

ଅମରକୋଷ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲା ।

There are some folia containing Jnāna Chūḍāmaṇi according to Amarakosha towards the end of the manuscript.

No Colophon.

44

Cat. No. O. L./938 (a)

ଅମରକୋଷ ଗୀତା

By ଆଦ୍ୟନାଥ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—31. Size—24×4 C. M. Character—Oriya. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Alasaṇā. Dt. Puri.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Beginning—ଶ୍ରୀଗଣେଶାୟ ନମଃ ।

ଅଦେଖ ଦେଖ, ଅଭୁଲ ଭୁଲ, ଅମାପ ମାପ, ଅସାଧ୍ୟ ସାଧ, ଅଭକ୍ଷ ଭକ୍ଷ, ବତ୍ରୋଳା ସତ୍ର ଦଳମାନା, ନୟନ ମୁଦ୍ରାଦତ (ମୁଦ୍ରିତ) କଲ ନାସିକାରେ ପବନ ଲୁକାଇଂ ଚନ୍ଦ୍ରଂଘରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଲୁକାଇଂ । ସାଧସାଧ ଯୋଗିପ୍ରେ, ଜ୍ଞାନରତ୍ନ ଉଜାଣି ।

× × × ×

ଆଦିନାଥ ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ପୁତା ଲୋକ୍ଷ ।

× × × ×

ପ୍ରେ ସେ ଘଟ ଯୋଗ ଆଦିନାଥେ କହିଲେ ।

× × × ×

ଆଦିନାଥେ ବୋଲିଲେ ପୁତା ଶୁଣ ଲୋକ୍ଷ ।
ସେହି ଦେହ ଥାଇ ବଜ୍ର କପାଟ ପଡ଼ଇ ॥

× × × ×

ଅଣହାଥରେ ଶୃଙ୍ଖର ଥିବ ଶର ବହି ।
ପ୍ରେଣି ଅମର କୋଷ ଆଦିନାଥେ କହି ॥

× × × ×

ବାହାରେ ନ ଦେଖିବୁ ଭିତରେ ଥିବୁ ପରମାଣି ।
ଏ ସେ ଅମରକୋଷ ଆଦିନାଥେ ବଖାଣି ॥

× × × ×

ଦୃଗଜଳ ପୁତା ଗମନ ନ ଯାଇ ।
ଏ ସେ ଅମରକୋଷ ଆଦିନାଥେ କହି ॥

× × × ×

End—ଅଗ୍ୟାଂ(ଜ୍ଞା)ନୀ କଂ ଅଗୋଚର ଗ୍ୟାଂ(ଜ୍ଞା)ନୀଙ୍କ ହୋପ୍ରେବୃଣ ।
ଗୁରୁବଚନ ହୋଇଲା ଅଜରାମରସ ॥
ଗୁରୁ ଶିଷ୍ୟ ସମ୍ବାଦେ ଅମରକୋଷ ଭଣି ।
ଆଦିନାଥେ କହିଲେ ଗୋରେଖନାଥଙ୍କୁ ଅବଧାନ ॥
ଷୋଡ଼ଦଶ (ଷଡ଼ଦଶ) ପଟଳ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲା ।

× × × ×

ଇତି ହରିହର ସମ୍ବାଦେ ବ୍ରହ୍ମଂଗ୍ୟାଂନ (ଜ୍ଞାନ) ଅମରକୋଷ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

45

Cat No. O. L./230

ଅମରୁ ଶତକ

Poetry translation

By ଶ୍ରୀନିବାସ ନୃପ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—39. Size—41·4×3·7 C. M. Character—Oriya. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Good state of preservation. Find spot—Gadamanitri area. Dt. Puri.

Beginning—

ଶ୍ରୀଗଣେଶାୟ ନମଃ

The translator king Śrīnivasa has given the original verses of the Amaru Śataka of Amaruka, the famous kavya of sanskrit literature and then he furnished his translation probably which is first Oriya translation of the Amaru Śataka.

Original verse—

ଜ୍ୟାକୃଷ୍ଟିବଦ୍ଧଖଟକା ମୁଖପାଣିପୃଷ୍ଠ—
ପ୍ରେଙ୍ଖନ୍ନଖାଂଶୁଚୟ ସମ୍ବଳଚୋମ୍ବିକାୟାଃ ।
ତ୍ୱାଂ ପାତୁ ମଞ୍ଜରିତପଲ୍ଲବକର୍ଣ୍ଣପୂର—
ଲୋଭଭ୍ରମଦ୍ ଭ୍ରମରବିଭ୍ରମଭୃତ୍ କଟାକ୍ଷଃ ॥

Translation—

ରାଗ—ମାଳଶ୍ରୀ (ମାଳଶ୍ରୀ)

ଜୟ ଅମ୍ବିକା ଜଗତ ତାରଣୀ ।
କଟାକ୍ଷେ ରକ୍ଷାକର ଠାକୁରାଣୀ ॥
ଯନ୍ତ୍ର କଟାକ୍ଷ ଚତୁର୍ବର୍ଗ ଦେଇ ।
ବଚନରେ ତାହା କୋହଇ କହି ॥
ମନୋହର ଧନୁର୍ଗୁଣ,
ଲଳିତ କରେ କରି ଆକର୍ଷଣ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ତର୍ଜନୀ ମଧ୍ୟମା ମନ୍ଦ୍ର ଗଳିତ ।
ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠରେ ପୃଷ୍ଠ କରି ପୀଡ଼ିତ ॥
ଚନ୍ଦ୍ରକରେ ଅନାମିକା ଯୋଗ କରି ।
ନଖ ଅଂଶୁ ହସ୍ତ ପୃଷ୍ଠେ ପ୍ରସରି ॥
ଅପାଙ୍ଗେ ହୋଇ ମିଶ୍ରିତ,
ସର୍ବଜନ ସୁଖ କରଇ ଜାତ ॥
ମଞ୍ଜରୀ ଯୁତ ପଲ୍ଲବ ରୁଚିର ।
ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୋଭମାନ କର୍ଣ୍ଣପୂର ॥
ଲୋଭଭ୍ରାନ୍ତିରେ ହୋଇଛି ଚଞ୍ଚଳ ।
ଭ୍ରମର ଭ୍ରମ ଦିଶଇ ସକଳ ॥
ଅର୍ଦ୍ଧଅଙ୍ଗେ ସ୍ଥିତ ହର,
ଅଯୋନି ଜାତ ରହିତ ସଂସାର ॥
ପ୍ରମତ୍ତ ଶ୍ୟାମ କେଶରୀ ଆସନୀ ।
ପ୍ରପନ (ନ୍ନ) ଜନ ଆନନ୍ଦ ବର୍ଦ୍ଧିନୀ ॥
ଗଣାଧିପ ଷଡ଼ାନନ ଜନନୀ ।
ଭକ୍ତ ଜନରେ ଅଦୟ ଦାୟିନୀ ॥
ଚରଣ କମଳ ଦୁଇ,
ନୃପ ଶ୍ରୀନିବାସ ନିତେ ସ୍ତବଇ ॥

End—ପ୍ରିୟକୃତପଟପ୍ରେଷ୍ଣ କ୍ରୀଡ଼ାବଲ୍ଗମ୍ବନ ବିହ୍ୱଳାଂ ॥
କମପି କରୁଣାଳାପାଂ ତନ୍ୱୀ ମୁଧାକ୍ଷ୍ୟ ସସଂଭ୍ରମମ୍ ॥
ଅପି ବିଗଳିତେ ସ୍କନ୍ଧାବାରେ ଗତେ ସୁରତାହବେ ।
ତ୍ରିଭୁବନ ମହାଧନ୍ୱୀ ସ୍ଥାନେ ନ୍ୟବର୍ତ୍ତିତ ମନ୍ମଥଃ ॥

Translation —

ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ

କାମୁକ କାମିନୀଙ୍କ ମୋଚନ କରନ୍ତେ ।
ଲମ୍ବିତ କଟି ମେଖଳା ହୋଇଲା ଭୂମିତେ ସେ ॥
କରୁଣା ବଚନମାନ କହନ୍ତେ ସୁନ୍ଦରୀ ।
ସସଂଭ୍ରମେ ନାଏକ (ନାୟକ) ଙ୍କୁ ହାଂନ୍ତ ସ୍ତବ କରି ସେ ॥
କନ୍ଧାବାର ବିଗଳିତ ହୋଇନ୍ତେ ତତକ୍ଷଣ ।
ସମାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତେ ସେ ସୁରତ ଯୁଦ୍ଧମାନ ସେ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ତ୍ରିଭୁବନେ ମହାଧନ୍ୱୀ କାମଦେବ ଖର ।
ଝରନ୍ତିଲ ସେ ସ୍ଥାନରୁ ହୋଇଣ ସତ୍ୱର ସେ ॥
ସଂଯୋଗ-ଶୃଙ୍ଗାରରସ ଜାତି ଅଳଙ୍କାର ।
ରଚିଲେ ଚରିତ ଶ୍ରୀନିବାସ ନୃପବର ସେ ॥

ଇତି ଅମରୁକ କାବ୍ୟ ଗୀତବନ୍ଧେନ ସମାପ୍ତି ॥

No Colophon.

46

Cat. No. O. L./712

ଅର୍ଜୁନଗୀତା or ନାମରତ୍ନାବଳୀ

By କୃଷ୍ଣଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—55. Size—40×3·4 C. M. Character—Oriya. Date of copy—Sana 1278 sāla. Complete. Condition—Good. Find spot—Midnapur area. West Bengal.

Beginning—ଶ୍ରୀଗଣେଶାୟ ନମଃ ।

ଯେତ୍ରୁ ଅନନ୍ତଂରେଂ ଶୁଣିବା ସାଧୁ ସୁଜ୍ଞ ଜନ ।
ଶ୍ରୀହରିକଂ ଗୁହ୍ୟଂ ପୃଷ୍ଟଂ (ପ୍ରଶ୍ନ) କରନ୍ତଂ ଅର୍ଜୁନଂ ॥
ସାବଧାନ (ସାବଧାନ) ହୋଇଂ ତୁମ୍ଭେ ଶୁଣ ନନ୍ଦବଷ୍ଛା (ବତ୍ସା) ।
କେବଣ ଗତକ ଗଲେ ପ୍ରାଣୀ ହୋନ୍ତି ମୋକ୍ଷା ॥
ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ଯେତେ ପତଙ୍ଗ ଆଦ୍ଦି କୀଟ ।
ଗୃହଖାନ୍ଦ ଭିତରେ କେବଣ ଜନ୍ତୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ (ଶ୍ରେଷ୍ଠ) ॥

× × ×

ଜଗତେ ବୋଲନ୍ତି ତପୀ ସବୁଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
ନାମ ଭଜନ ବନୁ କର୍ମାଂ ହୋଇଲେ କନେଷ୍ଟ ॥

× × ×

ନାମ ଆଶ୍ରେ ନ କର ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଯାନ୍ତି ନାଶ ।
ଦରପୂଟା କୁସୁମେ କ ଥାଇଂ ଗନ୍ଧଂ ବାସ ॥

End—ନାମରତ୍ନଂଗୀତାର ମହତ୍ୱଂମା ପାର୍ଥ ଶୁଣ ।
ବେଦଶାସ୍ତ୍ର ଆଦ୍ଦି କରି ସମସ୍ତ ଭିଆଣ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଅମୃତତୁଂ ସୁଆଦ ଯେ ମଧୁରସ ବାଣୀ ।
ସଂସାରଜନଙ୍କ ହିତେ କୃଷ୍ଣଦାସ ଭଣି ॥

Colophon—ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ନାମରତ୍ନାବଳୀ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲା ଆଷାଢ଼ ମାସ ଶୁକଳ ପକ୍ଷ ଦ୍ୱିତୀୟା ଗୁରୁବାର ବେଳ ଦୋପହର ସମୟେ ସମାପତ ହୋଇଲା । ସନ ୧୨୭୮ ସାଲ ଆଷାଢ଼ ସାତଦିନ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲା । ଏ ପୁସ୍ତକ ଲେଖାଇଲେ ସରସ୍ୱତୀପୁର ବିଶ୍ୱବଶିଷ୍ଠୁାଂ ଲେଖନକାର ଦକ୍ଷିଣା ଆତେତ ମାହାଂନ୍ତି । ଯେ ମାଗିନେଇଂ ଅଥବା ଗ୍ରେହିଇଂ ନେଇଂ ନ ଦବ ତା ସପ୍ତପୁରୁଷ ଅନ୍ଧନରକରେ ପଡ଼ିବ ।

47

Cat. No. O. L./283

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଲିଖବନ୍ଧା

By ଭକ୍ତ ମାକଳଣ୍ଡ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—89. Size—19·7×2·7 C. M. Character—Oriya. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Badly worm-eaten and some folia are broken. Find spot—Gadamanitri. Dt. Puri.

Beginning—ମହାରାଜା ନୃପତି ପାଞ୍ଚାଳ ଦଣ୍ଡଧର ।
ଦ୍ରୁପଦ ନାମରେ ରାଜା କଲକ ସ୍ୱୟମ୍ବର ॥
ସ୍ୱୟମ୍ବର ଲକ୍ଷେ ରାଜା ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲା ।
ବରଣ କରି ରାଜା ସମସ୍ତ ଜାଣିଲା ॥
ଦେବଋଷି ବ୍ରହ୍ମଋଷି ସମସ୍ତେ ଅଇଲେ ।
ଯଦୁବଂଶୀ ଯେତେ ରାମକୃଷ୍ଣ ବିଜେକଲେ ॥
ଅଇଲେ ପଞ୍ଚ ପାଣ୍ଡବେ ବିପ୍ରବେଶ ହୋଇଂ ।
କୁଶଳଶାଳେ କୁନ୍ତୀଦେବୀକିଂ ରୁହାଇଂ ॥
ବସିଲେ ବ୍ରାହ୍ମଂଣେଂ ସେ ସଭା ମଧ୍ୟରେଣଂ ।
ଗନ୍ଧର୍ବେବ ହୋଇଣଂ ଯେ ପାଇଲେ ସନମାନଂ ॥
ସକଳ ବ୍ରାହ୍ମଣଂମାନେଂ କରନ୍ତି ବିଚାର ।
ଯେମନ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଂଣଂ ମତ୍ସ ଦେଖିଆ ଆମ୍ଭର ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

End—ଅବଧାନ ହୋଇଣଂ ଶୁଣିମା ପୁଣ୍ୟବାଣୀ ।
ଭକ୍ତମାଳକଣ୍ଠ ଯେହ୍ନା (ଗୀତରେ) ବଖାଣି ॥

No Colophon.

48

Cat. No. Or. Pr./18 (h)

ଅର୍ଥଉଦ୍‌ଧଆ ବ୍ରତ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—2. Size—29·9×3·3 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Incomplete. Condition—Good. Find spot—Khallikote. Dt. Ganjam.

Beginning—ଚକୁଟେଆପଣ୍ଡା ଗାସ୍ୱେ ଗଲେ ମାଣେ ଆଣେଇଂ ।
ଢଗାଗଲେ ମାଣେ ଆଣେଇଂ । ଝିଅ ଦୁଇଗୋଟି ॥

ଗୁରସ୍ତୁଘରଜା । ଝିଅ ଦୁଇଗୋଟି କାଠ ବଡ଼ାସ୍ୱେ ଲେଖାସ୍ୱେ ଆଣନ୍ତି । ଏ ରୂପେ ଦୁଃଖେକଷ୍ଟେ ଥାନ୍ତି । ଯେହ୍ନମନ୍ତ ମାଘମାସ ହେଲା । ପ୍ରଥମ ରବିବାର ଦିନ ମାଘ ସ୍ନାହାନକୁ ଉଠିଗଲେ । ସ୍ୱର୍ଗ ଅଷ୍ଟକନ୍ୟା, ମର୍ତ୍ତ ଅଷ୍ଟକନ୍ୟା । ଓଷା ପୂଜୁ ଅଛନ୍ତି । ସୁନାର ଦୁବ, ସୁନାର ଗୁଞ୍ଜଳ, ସୁନାର ବରଡ, ସୁନାର ଗୁଆକର । ଅର୍ଥଉଦ୍‌ଧଆ ରବିବାର ଓଷା ପୂଜୁଛନ୍ତି ।

ଛେନାମଣ୍ଡା ଆଠଗୋଟି ଖାଣୁଛନ୍ତି । ଖଣ୍ଡବଢା ଆଖୁ, ଗୁଆ ଘିଅରେ ଘିଅ ଜାଳୁଅଛନ୍ତି । ହୁଳହୁଳୀ ଦେଉଅଛନ୍ତି । ଏ ସମୟରେ ଚକୁରଆ ପଣ୍ଡାଝିଅ ହୁଳହୁଳୀ ଶୁଣିଗଲେ । ଲଟାଚଳେ ଛପି ଦେଖିଲେ । ଅପସରସ୍ୱେ ବୋଇଲେ, କଲେ ନରଦେହ ଗନ୍ଧ ଅଛୁ । ଖୋଜଯାଆ ବୋଇଲାକୁ ଖୋଜଗଲେ । ଦେଖିଲେ ଚକୁରଆ ପଣ୍ଡା ଝିଅସ୍ୱେ । ଦେଖିଯାଇ କହିଲେ, ଚକୁରଆ ପଣ୍ଡା ଝିଅ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଦୁଇଗୋଟି ଅଛନ୍ତି । କନ୍ୟାସ୍ୱେ ବୋଇଲେ ଘେନଆସ ତାଙ୍କୁ । ଶୁଣି ଘେନଗଲେ ।

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Cat. No. O. L./773 (a)

ଅର୍ଥଗୋବିନ୍ଦ

(A tikā on the Gitagovinda)

By ବଜଣ୍ଡ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—59. Size—18×3·7 C. M. Character—Oriya. Date of copy—C. 18th Century. Complete up to 15th chapter. Condition—Good. Find spot—Gāredipānchana. P.-S.—Balipatana. Dt. Puri.

Beginning—ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ ।
ଜୟତ୍ତୁ ଜୟ ଆଦିମୂଳ ।
ଜୟ ଅନାଦି ଶୂନ୍ୟରୂପ ॥
ଅପାର ମହିମା ମୁରାରି ।
କେ କହିପାରେ ଅନ୍ତ କରି ॥

× × ×

Translation of the first verse of the Gitagovinda.

ଧଇଣ ଘୋବନ୍ଦର କର । ଠେଳେଲେ ଗୋଗୋଷ୍ଠ ନବର ॥
ଦଇବ ଯୋଗେ ପଥେ ଏକା । ଭେଟିଲେ ଆସୁଛି ରାଧିକା ॥
ଦେଖି ଈଶ୍ୱର କଲେ ହସ । ଯେଉ ମୋ ପ୍ରାଣର ଈଶ୍ୱରୀ ॥
ପଥେନେ ଖୋଜୁଥିଲି ଯାହା । ଦଇବ ଭେଟ କଲା ତାହା ॥
ରାଧିକା ମନରେ ବିଚାରି । ଏମନ୍ତ ବେଳେ ଯେବେ ହରି ॥
ଯେ ବନେ ଭେଟ ମୋତେ ଦେବ । ଆଜିକ କାମ କଷ୍ଟ ଥିବ ॥
ବିଚାରି ଆସୁ ଆସୁ ବାଟେ । କୃଷ୍ଣକୁ ଭେଟିଲେ ନିକଟେ ॥
ଦୁହେଁ ଦୁହିଁଙ୍କ ମୁଖ ଦେଖି । ହୋଇଲେ କାମଶରେ ଦୁଃଖୀ ॥
ସଙ୍କେତ ଅଛନ୍ତି ସେ ନନ୍ଦ । ଉପାଏ ରଚିଲେ ଗୋବିନ୍ଦ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ସୁମରିଲେ ଅନ୍ତ । ବେଗେ ଅଇଲା ସୁରପତି ॥
ବେଗେ ଆଚ୍ଛାଦିଲା ଗଗନ । ହୋଇଲା ରଜନୀ ଯେସନ ॥
ନିବିଡ଼ ଅନ୍ଧାର ହୋଇଲା । ବନଭୂବନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ତମାଳ ଦଳ ଶ୍ୟାମ ବପୁ ଶୋ । ମଣ୍ଡୂକା ନାଚନ୍ତି ହରଷେ ॥
ବିଜୁଳି ଘନ ଘନ ମାରେ । ଗର୍ଜନ କରଇ ଅପାରେ ॥
ଅଧିକ କି କହିବା କଥା । ଦେହକୁ ନ ବହଇ ଦେହ ॥
ଯେମନ୍ତ ଦେଖି ନନ୍ଦ ରାୟେ । ମନେ ଉପୁଜେ ମହା ଭୟେ ॥
ରାଧାଙ୍କୁ ବୋଲଇ ଉତ୍ତର । କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଘେନ ଯାଅ ଘର ॥
ଯେ ସେ ରଜନୀ ପ୍ରାୟ ମଣି । ଭୟ କରୁଛି ଚକ୍ରପାଣି ॥
ବହନ କରି ଘେନ ଯାଅ । ଗୃହେ ମୋ ପ୍ରବେଶ କରାଅ ॥
ଯେମନ୍ତ କହିଂ କୃଷ୍ଣ ତାତ । ଗୋଷ୍ଠକୁ ଚଳିଲେ ତୁରିତ ॥
ଯେଅନ୍ତେ ରାଧା କୃଷ୍ଣ ଦୁଇ । ହରଷ କହୁଂ ନ ସରଇ ॥
ଅତି ଆନନ୍ଦେ ଚଳିଗଲେ । କୁଞ୍ଜଗୃହରେ ପ୍ରବେଶିଲେ ॥
ଯମୁନାକୂଳେ ଏକାନ୍ତର । ବହଇ ମଳୟ ସମୀର ॥

× × ×

ଲେଖନ କରିବ ଗୋସାଇଂ । ଅର୍ଥ ଗୋବିନ୍ଦ ନାମେ ମୁହିଂ ॥

× × ×

ମୁଂତ ବଳରାମ ଦାସ ଭଣେ । ଆରତେ ଭବଭୟ ହାସେ ॥
End—ଦାସ ବଳରାମ ମୂଢ଼ମତି । ସୁଜନ ଚରଣେ ପୀରତି ॥

ଇତି ଶ୍ରୀଅର୍ଥଗୋବିନ୍ଦେ ସରସକାବ୍ୟେ ମହାଗ୍ରନ୍ଥେ ବେଦବର୍ଣ୍ଣନେ ମୂଢ଼ ବଳରାମଦାସେନ କୃତୌ ନାମ ପଞ୍ଚଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ ॥

No Colophon.

50

Cat. No. Or. Ms./99

ଅର୍ଥଗୋବିନ୍ଦ

By ବଳରାମ ଦାସ

Substance—Paper. No. of pages—271. Size—34·7×21·5 C. M. Character—Oriya. Date of copy—10-9-54. Complete. Condition—Good. Find spot—Puri town.

End—ବଳରାମ ଦାସ ମୂଢ଼ ବାଣୀ ।
ଅଶୋକ ଖୋଳଗଡ଼େ ଥାଇ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ରଜାଙ୍କର ।
ଏକୋଇଶ ଅଙ୍କରେ ଆର ॥
କୁମ୍ଭ ପଦର ଦିନ ଅନ୍ତେ ।
ବନ୍ଦିଲି ଲେଖନ ଏ ପୁସ୍ତେ ॥
ଗାଇବା ଭଗବତ ଦାସ ।
ବୋଲେ ବଜରୀ ମୂଢ଼ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀଅର୍ଥଗୀତଗୋବିନ୍ଦେ ସରସକାବ୍ୟେ ମହାତ୍ମନ୍ରେ ଶୁଚଗାଥା ବର୍ଣ୍ଣନେ ମୂଢ଼ ବଜସିଦାସେନ କୃତୌ ନାମ ସପ୍ତବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

51

Cat. No. O. L. /188 (a)

ଅର୍ଥତାରଣୀ

By ଅନନ୍ତ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—38. Size—16·5×3·4 C. M. Character—Oriya. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Gadamanitri. Dt. Puri.

Beginning—ଶ୍ରୀଗତ ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଂଣ୍ଡେ ହେଲେ ଉଦିତ ।
ଶରଣାଗତ ଅନାଦିଙ୍କ ଚରଣେ ମାଗଇ ଶିଶୁ ଅନନ୍ତ ॥
ଶ୍ରୀଖଣ୍ଡଗିରେ ବସିଣ ବାରଙ୍କ କହିଲେ ଶିଶୁଙ୍କୁ ଗୁହ୍ୟଂ ।
ବାରଙ୍କ ଯେଉଂ ରୂପେ ଖୁଣ୍ଟିଆଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ନେଇ ॥
ପରମ ଚେଷ୍ଟା ଉତ୍ପତ୍ତି ଚରିତ,
ଯେଉଂଠାରୁ ଜୀବଜାତ ।
ଶ୍ରିଶୁବେଦ ଯେଉଂଠାରୁ ଉତପତ୍ତି
ଯେଉଂଠାରେ ଅନାହତ ॥

End—ମିଛବାରଙ୍କ ସାଧନ ପ୍ରେ ଷଡ଼ଦଶ ଅଧ୍ୟା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

52

Cat. No. O. L./862 (b)

ଅଳଙ୍କାର ଠାର

By ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—2. Size—27·5×3·1 C. M. Character—Oriya. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Bhubaneswar-2. Dt. Puri.

Beginning—ଗୁଣାରମ୍ଭ ଦଣ୍ଡି ଚିତା ଦାନ୍ତୁଆ ।
ଚୂଡ଼ ବାଜବନ୍ଧ ମୁଦ୍ଦି ଝୁମ୍ପିଆ ॥
କଆପଥ ଗୁପସର ଗୁଞ୍ଜର ।
ଘାଗଡ଼ାମାଳୀ ଲେଥ ମନୋହର ॥
ମଲ୍ଲିକଣ୍ଠୀ ବଳା,
ଭାଟଙ୍କ ମନେ ବଙ୍କୁର ଅବଳା ॥
ନାକଚଣା ମୋତିହାର ନୂପୁର ।
ଗୁପସର କଡ଼ିଆଳୀ ଗୁଞ୍ଜର ॥
ଲେଥ ଝୁମ୍ପିଆ ଫୁଲ ମଲ୍ଲିକଡ଼ି ।
ଅଳକା ଛାଡ଼ କାଚ କଳଆଣ ॥
ମୁଦ୍ଦ ଚୂଡ଼ ଚିତା,
ମୁଦରନେଣି ଘାବ କନ୍ଧବ ଛା ॥

End—ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ କହ୍ନ, ମନାଗି ମନାଗି ପ୍ରେମେ ବୁଡ଼ିଲ ରେ
ବନ୍ଧୁଜନେ,
ଏ ରସରେ ମନ ଦେଇ ରେ ॥
ଅଳଙ୍କାର ଠାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

No Colophon.

53

Cat. No. O. L./55 (a)

ଅଳଙ୍କାରବୋଲି

By ଦୀନବନ୍ଧୁ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—27. Size—24×3·4 C. M. Character—Oriya. Date of copy—

Digitized by PPRACHIN, SOA

C. 19th Century. Complete. Condition—Partly worm-eaten. Find spot—Baripadā Museum. Dt. Mayurabhanja.

Beginning—ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ ।

ଜୟ ଜୟ ନୀଳଗିରି ମଣ୍ଡନ ।
ଜୟ ସୁଦାମା ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଭଞ୍ଜନ ॥
ଜୟ ନନ୍ଦଘୋଷ ରଥ ବେହାରୀ ।
ଜୟ କୁବୁଜା କୁଚଭଙ୍ଗକାରୀ ॥

× × ×

ଜଗ ମୋହନେ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଶ୍ରୀପତି ।
ମୋର ବୋଲ ଶୁଣ କ ଗୋ ସୁବର୍ତ୍ତୀ ॥
ଆମ୍ଭେ ଆଣିଛୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ଅଳଙ୍କାର ।
ଧନା ପିନ୍ଧ କ ନନ୍ଦରେ ଭ୍ରମର ॥

× × ×

End—ଗୋପୀ ଗୋପରେ ହୋଇଲେ ପ୍ରବେଶ ।
ଦେଖିଲେ ଭଣିଲେ ପୀନବନ୍ଧୁ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀଅଳଙ୍କାର କୃଷ୍ଣ (ବୋଲ) ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥

No Colophon.

54

Cat. No. O. L. /550 (d)

ଅଳଙ୍କାରବୋଲ

By ରଥୀ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—29. Size—19·8×3·3 C. M. Character—Oriya. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Not so good, slightly worm-eaten. Find spot—Haladia. Dt. Puri.

Beginning— ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ ।

ଜୟ ଜୟ ନୀଳଗିରି ମଣ୍ଡନ ।
ଜୟ ସୁଦାମା ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଭଞ୍ଜନ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଜୟ ନନ୍ଦଘୋଷ ରଥ ବେହାଣ୍ଡ ।
ଜୟ କୁବୁଜା କୁଜ ଭଙ୍ଗକାଣ୍ଡ ॥
End—ଜେଷ୍ଟା ମଣ୍ଡରେ ହୋଇଲେ ପ୍ରବେଶ ।
ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଶରଣ ରଥୀ ଦାସ ॥

No Colophon.

55

Cat. No. O. L./724 (d)

ଅଲଙ୍କାରବୋଲି

By ରଥୀ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—5. Size—28·8×3·2 C. M. Character—Oriya. Date of copy—C. 19th Century. Condition—Good. Incomplete. Find spot—Midnapur area. West Bengal.

There is no mention of the name of the author in the manuscript. But the text is same as in the Catalogue No. O. L./550 (d) discussed previously.

No. Colophon.

56

Cat. No. Or. Ms./98

ଅଲଙ୍କାରବୋଲି

By ଦାଶରଥି ଦାସ

Substance—Paper. No. of pages—9. Size—34·4×21·5 C. M. Character—Oriya. Complete. Condition—Good. Find spot—Puri town.

End—ଶୁଣି ଗୋପୀମାନେ ପୁଣି ହସିଲେ ।
କାହିଁ କାହିଁ କୃଷ୍ଣ ବୋଲି ବୋଇଲେ ॥
ବଡ଼ ମାୟା ଭୁଆଣ ଗୋପୀନାଥ ।
ଆଜ ବେଳେ କର ନୋହେ ତେମନ୍ତ ॥
ଦନେ ଫୁଲ ବଜଲେ ମାଳୀ ହୋଇ ।
ତାହା କପଟ ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ ନାହିଁ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଏତେ ଭକ୍ତ ଗୋପୀମାନେ ଅଇଲେ ।
ଗୋପନବରେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ॥
ଜେଷ୍ଟା ମନ୍ଦରେ ହୋଇଲେ ପ୍ରବେଶ ।
ତାଙ୍କୁ ଶରଣ ଦାଶରଥି ଦାସ ॥
ଅଳଙ୍କାର ବୋଲି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ।

No Colophon.

57

Cat. No. O. L./819 (k)

ଅବକାଶ ଭଜନ

By ରଘୁଅରକ୍ଷିତ and ରସାନନ୍ଦ

Substance—Palm-leaf. No. of folia--3. Size—22×4·3 C. M. Complete. Condition—Good. Find spot—Haladia. Dt. Puri.

ରାଗ—ରାମକେଶ୍ରୀ ।
ନନ୍ଦାନ୍ଦ୍ରୁ ଉଠ ହୋ ଗୋବନ୍ଦ ଯଶୋବନ୍ତୀ ଡାକନ୍ତି ।
କାକ କୋକଳ ରାବ ଦେଲେ ନଷ୍ଟ ହେଲା ରାତ୍ରାନ୍ତି ॥

× × ×

ରଘୁ ଅରକ୍ଷିତ ଭଣିଲେ କୃଷ୍ଣପାଦେ ଶରଣ ॥
ଭଣେ ରସାନନ୍ଦ ନନ୍ଦନ ସ୍ତନ ନନ୍ଦା ତେଜଲେ ବେଣୁପାଣି ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଝରରେ ଭର ଗଙ୍ଗାଜଳ ଆଣିଦେଲେ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନୀ ॥

No. Colophon.

58

Cat. No. O. L./606 (c)

ଅବନାରସ ତରଙ୍ଗ

By ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ

Substance--Palm-leaf. No. of folia--14. Size—31·4×4·1 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Incomplete. Condition—Not so good. Find spot—Rapapur area. Dt. Puri.

Digitized by PPRACHIN, SOA

ରାଗ—ମାଳବ

ଜୟ ଭରତ ବନ୍ଦିତ ଜଗତ ଈଶ୍ୱର ।
ଦଶରଥ ନନ୍ଦନ ବନ୍ଦନ ସନକର ॥
ମଙ୍ଗଳ ଲକ୍ଷଣ-ବନ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଅଗ୍ରଜ ।
ଅମଳ ଯଶ ଅନନ୍ତ ଅନନ୍ତ ସହଜ ॥

× × ×

ଜପରନ୍ଧ୍ର କରଇ ସହସ୍ର ଦଣ୍ଡବତ ।

No. Colophon.

59

Cat. No. O. L./362

ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ

By ବଳଭଦ୍ର ଦାସ and ଶିଶୁ ଦୟାନିଧି

Substance—Palm-leaf. No. of folia—59. Size—30×3·5 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Not so good. Find spot—Vill. Charampa. P.-S. Bhadrak. Dt. Balasore.

ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ

ଜୟ ତୁ ଜୟ ପରମ କାରଣ । ଯୋଗୀଜନଙ୍କର ଧ୍ୟାୟେ ଧାରଣ ॥
ଯେ ତୋର ନାମ କରଇ ଭଜନ । ଦେଉ ତାର କୋଟି ରତନ ଧନ ॥

× × ×

ଯାଏ କହନ୍ତି ପର ବୋଧ । ଶରଣ ଶିଶୁ ଦୟାନିଧି ॥
ଯେ ଜନ୍ମ ହୋଇଲେକ ଶେଷ । ଶରଣ ବଳଭଦ୍ର ଦାସ ॥

No. Colophon.

60

Cat. No. O. L./486

ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ

By ଶିଶୁ ଦୟାନିଧି ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—95. Size—17×2·8 C. M. Complete. Date of copy—13th Amka

Digitized by PPRACHIN, SOA

year of Mukunda Deva-III of Bhoi dynasty. Condition—Slightly worm-eaten. Find spot—Haladia. Dt. Puri.

Beginning—ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ ।

ଜୟ ତୁ ଜୟ ପରମ କାରଣ ।
ଯୋଗୀଜନଙ୍କ ଧ୍ୟେୟ ଧାରଣ ॥
ଯେ ତୋର ନାମ କରନ୍ତି ଗର୍ଜନ ।
ଦେଉ ତାହାଙ୍କୁ ତୁ ସୁଖ ସଦନ ॥

End—ଶରଣ ଶିଶୁ ଗାନବନ୍ଧୁ ।
କରୁଣା କର ଦୟାନିଧି ॥
ସ୍ନେହା ଯେ ଶୁଣଇ ପଢ଼ଇ ।
ଭବସାଗରୁ ତରି ଯାଇ ॥
ଶ୍ରୀ ରଘୁନାଥଙ୍କ ଚରଣ
ଗାନବନ୍ଧୁ ପଶେ ଶରଣ ॥

Colophon--ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ମହାରାଜାଙ୍କ ଅ ୧୩ ଙ୍କ ମାର୍ଗଶିର ଶୁକ୍ଳ ଏ ୨ ନ ୫ ବାରେ ସେ ପୋସ୍ତକ ସଦାଜସ୍ୱେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା । ଆହେ ସୁଜ୍ଞଜନମାନେ ଶୁଦ୍ଧ ଅଶୁଦ୍ଧ ମିଶାଇ ଗାଇବ । ଲେଖକର ଦୋଷ ନ ଘେନିବ ।

61

Cat. No. O. L./119 (b)

ଅଙ୍ଗଦ ଚଉତିଶା

By ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—72. Size—24·4×3 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Slightly worm-eaten. Find spot—Puri town.

Beginning—ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ ।

ଶୁଣ ସୁଗ୍ରୀବ ତପୋବନ୍ତ । ପାଦ୍ୟଶା ଆଗେ ରଘୁନାଥ ॥
କହନ୍ତ ଗନ୍ଥ ବମାସେଣ । ଶ୍ରୀରଘୁନାଥଙ୍କ ପୁରାଣ ।
ଶ୍ରୀରାମ ସିନ୍ଧୁ ପାର ହୋଇ । ଅଚନ୍ତି ସୁବଳସ୍ଥା ରହି ॥

× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

End—ଶ୍ରୀ ରାମ ଚରଣକୁ ଆଶ । ଭଣଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ଦାସ ॥ ଇତି ଶ୍ରୀମହାକାବ୍ୟେ ନାରାୟଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲଙ୍କାକାଣ୍ଡ ଚରଣେ ଶ୍ରୀ ରାମଲକ୍ଷ୍ମଣ ସୀତାୟା ବନବାସ ଚେତକ ଘରେ ପ୍ରବେଶେ ଶ୍ରୀରାମ ଅଭିଷେକ ବଧନେନେ ନାମ ଅଷ୍ଟମୋଽଧ୍ୟାୟ ।

Colophon—ଶ୍ରୀରାମ ରକ୍ଷାକର ଅଧମ ଲେଖନକାରେ ଜନଙ୍କୁ । ଶ୍ରୀମାତା ଠାକୁରାଣୀ ରକ୍ଷାକର ଲେଖନକାରଙ୍କୁ ।

There are some folia containing Alamkāra Boli by Dāsarathi Dāsa towards the end of the manuscript.

62

Cat. No. O. L./246 (b)

ଅଙ୍ଗଦ ଚଟାଉ

By ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—12. Size—35×3·5 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Condition - Slightly worm-eaten. Incomplete. Find spot—K. C. Gajapati College, Paralakhemudi. Dt. Ganjam.

Text same as in Cat. No. O. L./119 (b)

No Colophon.

63

Cat. No. O. L./367 (a)

ଅଙ୍ଗଦ ଚଟାଉ

By ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—45. Size—20·5×3·8 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Incomplete. Condition—Good. Find spot—Khallikote, Dt. Ganjam.

Text same as in Cat. No. O. L./119 (b) discussed previously.

Colophon—ଭାଦ୍ରଶୁକ୍ଳପଞ୍ଚମୀ ରବିବାର ଦିନ ଏ ପୋଥିକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

Cat. No. Or. Ms./96

ଅଙ୍ଗଦଚଟାଉ

By ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ଦାସ

Substance—Paper. No. of pages—29. Size—34·5×21·1 C. M. Date of copy—10th September, 1954. Complete. Condition—Good. Find spot—Puri town.

Beginning—ଶ୍ରୀରାମ ଶ୍ରୀଚରଣ । ଶ୍ରୀଗଣେଶାୟ ନମଃ ।
ଶୁଣ ସୁଜନ ଚପବନ୍ତ । ପାର୍ବତୀ ଆଗେ ବିଶ୍ୱନାଥ ॥
କହନ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ ରାମାୟଣ । ଶ୍ରୀରଘୁନାଥଙ୍କ ପୁରାଣ ॥
ଶ୍ରୀରାମ ମିତ୍ର ପାଶ ହୋଇ । ଅଛନ୍ତି ସୁବଳପୁ ରହି ॥
ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଭେଟି ବିଭୀଷଣ । ଶ୍ରମୁରେ କଲେ ଦର୍ଶନ ॥
ତା ଚଳେ ରାଜା ସୁଗ୍ରୀବର । ଅଙ୍ଗଦ ବାଳୀର କୁମର ॥

× × ×

ଶ୍ରୀରାମଚରଣଙ୍କୁ ଆଶ । ଭଣଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ଦାସ ॥

× × ×

End—ପରମ ସତୀ ଶିରୋମଣି । ନିର୍ଦ୍ଦୋଷୀ ଜନକଦୁଲଣୀ ॥
ପିତା ବଚନେ ବୋଧ ଗଲେ । ବାନରେ ସମସ୍ତେ ଧାଇଁଲେ ॥
ଦ୍ରୁଶନ କଲେ ସୀତା ପାଇଁ । କଷଣ କଲେ ରାମ ଚାହିଁ ॥
ନିଧୂମ ଅଗ୍ନି ଜାଳ ଦେଇ । ବୋଇଲେ ପଶ ବେଗେ ଯାଇ ॥

× × ×

ବିଭୀଷଣଙ୍କୁ ବର ଦେଇ । ଅଯୋଧ୍ୟା ବିଜେ ରଘୁସାଇଁ ॥
ତୁମ୍ଭେ ହେ ଯାଅ ବିଭୀଷଣ । ମୁଁ ଯିବି ଅଯୋଧ୍ୟା ଭୁବନ ॥

× × ×

ଶ୍ରୀରାମଚରଣଙ୍କୁ ଆଶ । ଭଣଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀ ମହାକାବ୍ୟେ ରାମାୟଣ ଗ୍ରନ୍ଥେ ଲଙ୍କାକାଣ୍ଡ ଚରିତେ ଶ୍ରୀରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସୀତା ବନବାସ ତେଜ ଘରେ ପ୍ରବେଶେ ଶ୍ରୀରାମ ଅଭିଷେକ ବିଧିକରଣେ ନାମ ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

Colophon—ଶ୍ରୀରାମ ରକ୍ଷାକର ଲେଖନକାରକୁ ।
ଶ୍ରୀ ସୀତା ଠାକୁରାଣୀ ରକ୍ଷାକର ଲେଖନକାରକୁ ।
ଶ୍ରୀ ଲଛମନ ଠାକୁର ରକ୍ଷାକର ଲେଖନକାରକୁ ।
ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ।

65

Cat. No. O. L./767 (a)

ଅଙ୍ଗଦପଦ୍ମ

By ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—88. Size—28·5×3 C. M. Date of copy—Sana 1290 sāla or 1882 A. D. Complete. Condition—Good. Find spot—Gāreḍi Pānchana.. P.-S. Balipatana. Dt. Puri.

Text same as in Cat. No. O. L./119 (b) but the name of the manuscript is different.

Colophon—ସମସ୍ତ ଅଣତିରିଶ ଅଙ୍କ ମୁ ବାରଣ ନବେ ସାଲେ ଏ ପୋଥେକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲା ଭାଦ୍ରବମାସ ଚନ୍ଦ୍ର ପକ୍ଷେ ଅଠଇଶି ଦିନ ସମବାରେ ବେଳ ତୃତୀୟଦଣ୍ଡଠାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲା ଏ ପୋଥୁକ । × × × ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଉଦ୍ଧାର କରିବେ । ଚଇତନକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବେ ।

66

Cat. No. O. L./751 (q)

ଅଙ୍ଗଦରାୟ୍ବ

By କବିଚନ୍ଦ୍ର

Substance—Palm-leaf. No. of folia—23. Size—32·6×3·4 C. M. Character—Oriya. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Slightly worm-eaten. Find spot—Kapileswara. P.-S. Bhubaneswar. Dt. Puri.

The language of the work is mixed Bengali.

Beginning—ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ରାୟେ ନମଃ

ବାଛାଗେଲ ମିଛବା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ହୈଲପାର ।
ବାନରେ ବେଢ଼ିଲ ଗିୟାଂ ଲଙ୍କାର ଦୁଆର ॥
× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

ପବନ ଗବନେ ଯାଯେ୍ଁ ପଡ଼େ ସିଂହନାଦ ॥

× × ×

ମନ୍ଦର ମାର୍ଜନା କରେ ପବନ ଅନୁନ ॥

End—ରସିକଜନାର ମନ ସଙ୍ଗେ ଆନନ୍ଦ ।

ଗଯେ୍ଁ ବାର ରଞ୍ଜିତ କେଲି ସାହା କବଚନ୍ଦ୍ର ॥

ଇତି ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗଦ ରାଏ ବାସ ସଦାକଯେ୍ଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

No Colophon.

67

Cat. No. O. L./177

ଅଷ୍ଟକାଳ ଗୀତ

By ଦ୍ୱିଜ ମାନଗୋବିନ୍ଦ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—38. Size—42·5×3·5 C. M. Character—Oriya. Date of copy—Sana 1270 sāla or 1862 A.D. Complete. Condition—worm-eaten. Find spot—Puri town. Name of the scribe—Nārāyana Rāya.

Beginning—ଜୟ ତୁ ଗଣପତି ରାଗେ—

ଜୟ ତୁ ଜୟ ବୃନ୍ଦାବନ ଚନ୍ଦ୍ରମା ।

ଜୟ ଶ୍ରୀ ବୃଷଭାନୁ—ରାଜକେମା ॥

ଗାଲେନ୍ଦ୍ର ମଣି ଘଟା ରାଧା ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଛଟା ।

ନାଗରବୃନ୍ଦ ସୁଖ ସୀମା ॥

ଶତ କୁସୁମ ସୁନା କଷ ଲଖକୁ ସେନା ।

ନୋହୁ ସେ ମୋହନ ସୁଷମା ॥

× × ×

ଭଣେ ମାନଗୋବିନ୍ଦ ମୁଂ ପାପୀ ବଡ଼ ମନ୍ଦ

ଶୁଣି ହସିବେ ମୋତେ ବ୍ରଜ ରସିକବୃନ୍ଦ ।

ସନ୍ଥଂରେ କବରାଜ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ।

ତନ୍ଥଂ ବୋଲି ବସିଲେ ଦେଖ ମୋ ଅହଂକାର ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

କଲେ ସାଧୁ ଧିକ୍କାର ଏହ୍ନ ମୋତେ ସଢ଼ାର ।
ଶୁନକର ସ୍ୱେ ଯେନ କରୁଅଛୁ ପୁକ୍କାର ॥

Colophon—ଏ ଅଷ୍ଟକାଳ ଗୀତ ସଦାଜୟେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନେଟକ ଅଭ ପାନସ୍ଥାନ ନାରାୟଣ ରାଏ·····ମଣିମାଙ୍କ ପୁତ୍ରୁର । ଏ ଗୀତ ୧୩ ଅଙ୍କ ସନ୍ ୧୨୭୦ ସାଲେ ବସ୍ଥ ଦ ୧୫ ନ ସମାପ୍ତ ହେଲା ।

68

Cat. No. O. L./211

ଅଷ୍ଟକାଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟ

(ବଙ୍ଗଳାମିଶା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଲିଖିତ)

Substance—Palm-leaf. No. of folia—47. Size—12·5×3 C. M. Character—Oriya. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Ranapur area.

Beginning—ଶ୍ରୀ ଜନତତ୍ତ୍ୱଂ ଅଷ୍ଟକାଳ ଲେଖନଂ । ଶ୍ରୀ ରାଧାକୃଷ୍ଣାୟ ନମଃ ।

ଜୟ ଜୟ ଗୁରୁକୃଷ୍ଣ ସଗନ ସହ୍ୱିତେ ।
ସ୍ୱାର ଚରଣେ ବନ୍ଦୋ ପରାନନ୍ଦ ଚିତ୍ତେ ॥
ଗୁରୁ କୃଷ୍ଣ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର ଶୁନ ସର୍ବଜନେ ।
ଯାହାର ଶ୍ରବନେ ଲଭ୍ୟ କୃଷ୍ଣ ପ୍ରେମଧନେ ॥

End--
ଅତିଯତ୍ନେ ପୁଷ୍ପ ତଲ୍ପ ନିର୍ମାଣ କରିଲ ।
ରାଧା କୃଷ୍ଣ ଦୁଇଜନେ ତାତେ ବସାଇଲ ॥
ସୁବାସିତ ଜଲ ସୁଗନ୍ଧ ମାଲ୍ୟ ଚନ୍ଦନ ।
କର୍ପୂର ତାମ୍ବୁଲ ଦୟାଂ କରାଇଲ ଶୟନ ॥
ଏ ଅଷ୍ଟକାଲ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ

No Colophon.

69

Cat. No. O. L./765 (b)

ଅଷ୍ଟନାୟିକା

and others

(ବଙ୍ଗଳାମିଶ୍ରିତ ଓଡ଼ିଆରେ ରଚିତ)

Substance—Palm-leaf. No. of folia—8. Size 30·7×3·2 C. M. Character—Oriya. Date of copy—C. 19th Century. Incomplete. Condition—Good. Find spot—Tapanga area. Dt. Puri.

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଜ୍ୟୋସ୍ନାତାମସୀ ବାବରସ (?) କହି ଆର ।
କୁଜ୍‌ଝଟିକା ଗବାଭନ୍ମତ୍ତ ସଞ୍ଚର ପ୍ରକାର ॥
ଏ ଅଷ୍ଟଲକ୍ଷନ ଅଭିସାରକା ଆଖ୍ୟାନ ।
ଦ୍ୱବଗୋସ୍ୱାଂ କହିତାରେ ଶୁନ ସାଧୁଜନ ହେ ॥

There are some folia containing Śrī Kṛshnayogī bheśa and others in mixed Bengali language in the manuscript.

No Colophon.

70

Cat. No. O. L./760

ଅଷ୍ଟଅଭିସାରିକା

By ଗୋବନ୍ଦ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—11. Size—24·3×3 C. M. Character—Oriya. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot--Tapanga area. Dt. Puri.

ମୋହଗ୍ରସ୍ତା, ପୂରହା, ଦ୍ୱବା, ବର୍ଷା, କୁଜ୍‌ଝଟିକା, ଉନ୍ମତ୍ତ, କୃଷ୍ଣା, ଶୁକ୍ଳା ଏହି ଅଷ୍ଟପ୍ରକାର । ଯେଉଁ ନାଇକା (ନାୟିକା) ସଙ୍କେତ କୁଞ୍ଜକୁ ଗମନ କରି ଆଗତ ସୁରତ କ୍ରୀଡା ସ୍ମରଣ କରି ମୋହପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ ତାକୁ ମୋହଗ୍ରସ୍ତା ଅଭିସାରିକା ବୋଲନ୍ତି ।

× × ×

ଅତଶୁନି ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କେ ଆନନ୍ଦ ହୋଇଲ ।
ଗୋବନ୍ଦ ଦାସ ତାଙ୍କେ ଚରନେ ନମିଲ ॥

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

71

Cat. No. O. L./560 (a)

ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୋଗଭକ୍ତି

Substance—Palm-leaf. No. of folia—13. Size—30·5×3·8 C. M. Character—Oriya. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Village Turintira, P.-S. Balipatana. Dt. Puri.

Beginning—ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ, ଅଥ ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୋଗଭକ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ର ଗୃହକଳା, ସୂର୍ଯ୍ୟଗୃହକଳା, ଊର୍ମି ଧୂର୍ମି ଜ୍ୟୋତି ଜାଳା, ଏମନ୍ତ ହୋଇ ଆଠ କଳାଏ । ଧୂର୍ମି ଯେ ସେ ଜର୍ଭିଯେ, ତେଣୁକରି ଧୂର୍ମି ବୋଲି । ଆହାର ଯେ ସେ ଚନ୍ଦ୍ର, ଜହ୍ନାକୁ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି । ଜହ୍ନାରେଂ ଯଉଂ ପାଣି ଅଛି ତହିଂକି ଚନ୍ଦ୍ର ବୋଲି । ଏହାକୁ ଫେରକ ଯୋଗ ବୋଲି ।

End—ନାସା ବାମପୁଡ଼ା ଷଡ଼ ଅକ୍ଷର ଏ ସ୍ତ୍ରୀ । ନାସା ଡାହାଣପୁଡ଼ା ସଏ ଅକ୍ଷର ପୁରୁଷ । ବ ଅଯର ଡାହାଣ କର୍ଣ୍ଣ ଏ ପୁରୁଷ । ଦଶ ଅକ୍ଷର ବାମ କର୍ଣ୍ଣ ଯେ ସ୍ତ୍ରୀ । ଅବନା ଆଠ ଅକ୍ଷର ଏ ରୂପେ ବସଇ ।

No Colophon.

72

Cat. No. O. L./536 (a)

ଅଷ୍ଟୋତ୍ତର ଶତନାମ

By ନାରାୟଣ ଶୂର

Substance—Palm-leaf. No. of folia—11. Size—15·3×3·2 C. M. Character—Oriya. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Slightly worm-eaten. Find spot—Haladia. Dt. Puri.

End—ନସିଂହ ନରକାର ନରଉତ୍ତମ ।
ନବଘନ ସୁନ୍ଦର ଶ୍ରୀନିଧି ଶ୍ୟାମ ହେ ॥
ଗଦାଧର ଅନନ୍ତ ମଧୁସୂଦନ ।
ହିରଣ୍ମୟ ସତ୍ତ୍ୱର ସ୍ୱଭୂ ଚୈତନ୍ୟ ହେ ॥
ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣ ଶୂର ବସୁଧାପତି ।
ଅଷ୍ଟଉତ୍ତର ଶତନାମ ଭଣନ୍ତି ହେ ॥

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Cat. No. O. L./280 (c)

ଆଗତ ଭବିଷ୍ୟ

By ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—54. Size—18×3·1 C. M. Character—Oriya. Date of copy—Sana 1273 sāla or 1865 A. D. Complete up to 10th Patala. Condition—Good. Find spot—Bhubaneswar-2. Dt. Puri.

Beginning—ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ ।

ଶୁଣ ସୁଜନେ ପରମ ଗୁପତ ।
କାହ୍ନିଂ କେତେ ଭକ୍ତ ହୋଇବେ ଜାତ ॥
ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ମୋହର ଶିଷ ।
ଆମ୍ଭ ଚରଣେ ବଡ଼ ବିଶ୍ୱାସ ॥
ଗୁରୁଶିଷ ବେନି ମୁରଚ୍ଛ ଗଲୁଂ ।
ନିଗମଂ ଥାନରେ ଯାଇଂ ବସିଲୁଂ ॥
ପଚାରିଲା ସବୁ ଆଗତ ବାଣୀ ।
ଚରଣେ ପଡ଼ ଯୋଡ଼ ବେନି ପାଣି ॥
ଯେ ଗୁରୁ ବ୍ରହ୍ମଂ ସାକ୍ଷାତେ ଈଶ୍ୱର ।
ମନେ ପଡ଼ିଲା ସେ କଥାୟେ ମୋର ॥

× × ×

End—ଅଚ୍ୟୁତ ଦାସର ଗୁପତ ଖେଳ ।
ତୋତେ କହିଲୁଂ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବାଳ ॥
ସଦା ଗୁପତ ସ୍ନେହୁଂ ଚଳୁଣ ଥିବୁଂ ।
ଗୁରୁ ଆଗ୍ୟାଂକୁ ହେଳା ନ କରିବୁଂ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଗୋସାଇଂଙ୍କ ଆଗତଭବିଷ୍ୟ ଦଶମ ପଟୋଳ ପରିଛେଦନ ? ଶ୍ରୀସଦାଶିବସ୍ୱେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଂ ।

Colophon—ଶ୍ରୀଗୁରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବେ । ଅଂଙ୍କ ସ୍ନ ୧୨୭୩ ସାଲ ଦ୍ୱିବସିଂହ ମାହାରାଜା ପୃଷ୍ୟ ଅଭିଷେକ ପୂର୍ଣ୍ଣମୀ ଦିବାରେ ସ୍ୱେକରିନ ମଙ୍ଗଳବାରେ ବେଳ ଦୁଇଦଣ୍ଡ ଯାଇ ଏ ପୋସ୍ତକ ସଦାଶିବସ୍ୱେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଖୁରୁଧାଓଗେର ଗଡ଼ଜାତେ

Digitized by PPRACHIN, SOA

ସା ସୁନ୍ଦରପଦା ପଥ୍ଜା ରଥିସୁନ୍ଦରଙ୍କର ହସ୍ତଲେଖା । ସୁଗ୍ୟଂଜନମାନେ ଶୁଧ୍ୟ ଅଶୁଧ୍ୟ ପୁରାଇ ଗାଇବ, ଲେଖନକାର ଦୋଷ ନ ଧରିବ । ଅଧମ ଅରକ୍ଷିତକୁ ଶ୍ରୀଚରଣ ପଦ୍ମତଳେ ମାହାପ୍ରଭୁ ରକ୍ଷାକରିବେ ।

No. Colophon.

74

Cat. No. O. L./290 (b)

ଆଗତଭବିଷ୍ୟ

By ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—41. Size—34·5×3·5 C. M. Character—Oriya. Date of copy—Sana 1275 sāla and 11th Amka year of Gajapati Vīrakeśarī Deva-II of Khurdha dynasty. Complete up to 7th Chapter. Condition—Not so good. Find spot—Dharadharapur area. Dt. Cuttack. Name of the scribe—Bhagavāna Nātha.

Beginning—ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଗୋସାଇଂଙ୍କର କଳିଆଗତଭବିଷ୍ୟ ଲେକ୍ଷ୍ମ । ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ । ଅବିଘ୍ନ ମସ୍ତୁ । ଗିରିଜା ନନ୍ଦନ ପ୍ରଭୁ । ସର୍ବବିଘ୍ନ ବିନାଶୟ, ଗଣାଧିପତୟେ ନମଃ ।

ଜୟ ନାରାୟଣ ଅନନ୍ତ ଶୟନ ଜୟ କମଳା ବିଳାସ ।

× × ×

ଆହେ ମହାପ୍ରଭୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ବଲ୍ଲଭ ପତିତପାବନ ହରି ।
ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ ଭରସା କରିଅଛୁ ବାରେ ଶୁଣିମା ଗୁହାରି ॥
ଶ୍ରୀନୀଳକନ୍ଦରେ ବିଜେ କରିଅଛ ବଉଦ ରୂପ ବହିଣ ।
ଭଗତ ନିମନ୍ତେ ରୂପ ବହିଅଛ ସବୁ ତୁମ୍ଭର ଭିଆଣ ॥

× × ×

End—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗରୁଡ଼ ସମ୍ବାଦ ଶୁଣିଲେ ସକଳ ଦୁରିତ ନାଶ ।
ସନ୍ଥଜନ ହିତେ ଶ୍ରୀହରି କୃପାରେ କହଇ ଅଚ୍ୟୁତ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମହିମାଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରକାଶେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗରୁଡ଼ ସମ୍ବାଦେ କଳି ଆଗତଭବିଷ୍ୟ କଥନେ ନାମ ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

Colophon—ଶ୍ରୀ ବୀରକେଶରୀ ଦେବଙ୍କ ଅଂ ୧୧ଙ୍କ ସନ ୧୨୭୫ ସାଲେ ଆଷାଢ଼ମାସ ଶୁକ୍ଳଦିନେ ମଙ୍ଗଳବାର ଦିନ ଏ ପୁସ୍ତକ ବଢ଼ିଲା ଶ୍ରୀଉଡ଼ୁଡ଼ାପଡ଼ା ଗ୍ରାମରେ × × × ଦାଣ୍ଡ ପିଣ୍ଡାରେ ବଢ଼ିଲା । ଆହେ ସୁଜ୍ଞଜନମାନେ ପୋଖିଇ ଗାଇବ, ଲେଖକଙ୍କାର ଦୋଷ ନ ଧରିବ । ଶ୍ରୀଅଧମ ଅପାରଗ ଶ୍ରୀରକ୍ଷାକରିବେ ଭଗବାନ ନାଥଙ୍କୁ ।

75

Cat. No. O. L./863 (b)

ଆଗତ ଭବିଷ୍ୟ (ସଂକ୍ଷିପ୍ତ)

By ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—20. Size—22·3×3 C. M. Character—Oriya. Date of copy—Sana 1283 sāla and 21st regnal year of Gajapati Divyasimha Deva-III of Khurdha dynasty. Complete up to 9th samkshepa. Condition—Good. Find spot—Bhubaneswar. Dt. Puri. Name of the scribe—Ādikanda.

Beginning—ଶ୍ରୀ ଆଗତ ଭବିଷ୍ୟାନ୍ତ ଲେଖ୍ୟ ।

ଶ୍ରୀ ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣେ ଶରଣ ।

ଜୟ ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ଶ୍ରୀନୀଳଗିରି । ଦୟାକଲେ ପ୍ରଭୁ ଲଙ୍ଘନେ ଗିରି ॥
ଦୟାନିଧି ନାମ ହେଲ ସାଗର । ଭକ୍ତ ହେଳାରେ ସିନ୍ଧୁ ହେବା ପାର ॥
ଭକତ ବନ୍ଧୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ନାମ । ଭରସା କରି ବଞ୍ଚୁଅଛୁ ଦିନ ॥
ଭକ୍ତ ସାଧୁ ସନ୍ଥ ଚରଣେ ଆଶ । ଶରଣ ପଶୁଛି ଅଚ୍ୟୁତ ଦାସ ॥
ଦିନେ ଶିଷ୍ୟମାନ ସଙ୍ଗତେ ଘେନି । ନେମ୍ୱାଳ ବଟ ମୂଳେ ବସି ପୁଣି ॥

× × ×

ଅନ୍ତ ଋମମାନ ଗ୍ରାସିବ ପଦ୍ମ । ପୃଥିବୀ ବେଦନ କରିବ ଚନ୍ଦ୍ର ॥
ସ୍ତ୍ରୀରମାନେ ସାହସ ଭଜିବେ । ଶାଶୁ ଶ୍ୱଶୁର କାନ୍ତ ନ ମାନିବେ ॥
ଅନ୍ତ ଋମମାନ ପଦ୍ମ ଗ୍ରାସିବ । ସୁଖରେ ଇନ୍ଦ୍ର ପୃଥ୍ୱୀ ନ ପାଳିବ ॥
ସକ୍ରୋଧେ ପୃଥିବୀ କୃଷି ନ ପାଳ । ଘରେ ଘରେ ଉପୁଜିବ ସେ କଳ ॥

× × ×

ପଞ୍ଚ ଧର୍ମ ଅର୍ଥ ସବୁ ବୁଡ଼ିବ । ଏକା ତମଗୁଣ ବଢ଼ୁତ ହେବ ॥

× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ନୃପ ନବ ଅଙ୍କ । ଫେରଙ୍ଗେ ମାଡ଼ବସିବ କଟକ ॥
ଏ ରାଜା କଟକେ ବନ୍ଧନ ହୋଇଂ । ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ ହେବ କଟକ ଠେଇଂ ॥
ଏମନ୍ତେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ନରପତି । ଏହା ଅମଳରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପୃଥ୍ୱୀ ॥
ସର୍ଗଂସ (?) ବରଷ ରାଜା ହୋଇବ । ସତରୂକଣ ଅଙ୍କ କଟାଇବ ॥
ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶ ସପ୍ତବଂଶ ଭଜବଂଶ । ଧୋଇ ମରୁଡ଼ିରେ କୃଷି ବିନାଶ ॥

× × ×

End—ସୁବୁଦ୍ଧ ବୋଲ ମୁଂ ତୋତେ କହିଲି ।
ବ୍ରଜରାଜ ପଦ ଦୟା କହିଲି ॥
ଅବ୍ୟଗତ ଘରୁ ପଦ ମୂଳ ।
ଆଦ କୃପାରେ ଅଷ୍ଟୁତ କହିଲ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀଆଗତଭବିଷ୍ୟାନ୍ତେ ଭକ୍ତସଂହିତାୟାଂ ନବମ ସଂକ୍ଷେପ ।

Colophon—ଶ୍ରୀ ଅଷ୍ଟୁତାନନ୍ଦ ଗୋସାଇଂ ରକ୍ଷାକରିବେ ଅଧମ ଆନନ୍ଦକୁ । ଶ୍ରୀ ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବ ଅ୨୧ଙ୍କ ସନ ୧୨୮୩ ସାଲ କୁମ୍ଭ ୨୪ ଦିନ ଶୁକ୍ର ରବିବାରେ ବେଳ ପ୍ରହରକଠାରେ × × × ପସଙ୍ଗା କବେଷ୍ଟି-ଠାରେ ସମାପ୍ତ ହେଲା ।

76

Cat. No. O. L./957 (d)

ଆଗତ ଭବିଷ୍ୟ

By ବାଲଙ୍ଗା ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—21. Size—30×3·8 C. M. Character—Oriya. Date of copy—C. 19th Century. Complete up to 5th Adhyāya. Condition—Good. Find spot—Patiagarha. Dt. Cuttack. Name of the scribe—Kanduri Beherā.

Beginning—ବନ୍ଦଇଂ ନମସ୍ତେ ଶ୍ରୀଧର ।
ଜୟ ତୁ ଶ୍ରୀସ୍ୱାଦେବୀ ବର ॥
ବନ୍ଦଇଂ ଦେବ ନରହରି ।
କମଳା ଯାର ମନୋହାରୀ ॥
ବନ୍ଦଇଂ ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ସାରଙ୍ଗ ଶଙ୍ଖ ଚକ୍ର ହସ୍ତ ॥

× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

ବାଉରୀ କୁଳେ ହେଲେ ଜନ୍ମ ।
ବାଲିଙ୍ଗା ଦାସିଆ ତା ନାମ ॥
କୁଣା କୁଳରେ କଲ ଜାତ ।
ବେଳନ୍ତୁଂ ଅଟନ୍ତି ସେ ଭକ୍ତ ॥
ତାର ନମସ୍ତେ ଯଦୁପତି ।
ଅସ୍ତବେ ଗରବ ଗଞ୍ଜନ୍ତି ॥
ଭକ୍ତ ଯେ ବଳରାମ ଦାସ ।
ତାର ଗରବ କଲେ ନାଶ ॥
ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଚରଣ ।
ଦାସିଆ ପଶୁଛି ଶରଣ ॥

× × ×

ଶୁଣି ବୋଲନ୍ତି ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଲେଖିବୁଂ ଭବିଷ ଆଗତ ॥
ଆମ୍ଭ ବଚନ ଆସି ଯେତେ ।
ଆଗତ କରିବୁ ଭକତେ ॥

× × ×

ଲେଖିଲେ ପ୍ରଭୁ ପୀତବାସ ।
ଶରଣ ବାଲିଙ୍ଗିଆ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭାଗବତେ ଭବିଷ୍ୟପୁରାଣ କଥନେ ବାଲିଙ୍ଗା ଦାସ ଭଗବାନ ସଂବାଦେ ଲେଖ୍ଣପତ୍ର ଶ୍ରୀହସ୍ତେ ନାମ ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

End— ଏ ପଞ୍ଚକୋଶର ଭିତରେ ।
ବାର ପା ମଣ୍ଡଳ ଆକାରେ ॥
ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ମନ ତୋଷ ।
ଭଣିଲେ ବାଲିଙ୍ଗା ଯେ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭାଗବତ ମହାପୁରାଣେ ଆଗତଭବିଷ କଥନେ ନାମ ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ ବାଲିଙ୍ଗା ଦାସ ସହାଜପ୍ରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ।

Colophon—ଏ ପୋସ୍ତକ ଗଡ଼କଣ କଣ୍ଡର ବେହେରାଙ୍କର ଯେ ମାଗି ନେବ ନ ଦେବ ତା ସପ୍ତପୁରୁଷ ଉପର ………… ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

77

Cat. No. O. L./940 (a)

ଆଗତଭବିଷ୍ୟ or ଭକ୍ତମାଳିକା

By ବାଳଙ୍ଗା ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—34. Size—34·3×3·3 C. M. Character—Oriya. Date of copy—C. 18th Century. Complete up to 13th Adhyaya or Chapter. Condition—Good. Find spot—Village and P. O. Alasana, Dt. Puri.

Beginning—ଶ୍ରୀଗଣେଶାୟ ନମଃ ।

ଅଣାକାର ସୁଖଂ ଶୂନ୍ୟ, ଶୂନ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ନିରଞ୍ଜନ ।
ନିରାକାର ଅଙ୍ଗ ଜ୍ୟୋତି, ସ୍ୱ ଜ୍ୟୋତି ଭଗବାନୟ ।
ଶ୍ରୀଗୁରୁଭ୍ୟୋ ନମଃ ।
କହନ୍ତି ବାଳଙ୍ଗା ଦାସେ ଶୁଣିମା ଗୋସାଇଂ ।
ଭକ୍ତଙ୍କ ଜନ୍ମ ଚରିତ କହିବା ବୁଝାଇଂ ॥
ଶ୍ରୀଅଚ୍ୟୁତ ଯଶୋବନ୍ତ ନାମ ବଳରାମ ।
ଅଚ୍ୟୁତ ଅନନ୍ତ ଶିଶୁ ପଚଂ ସଖା ଜାଣ ॥
ମନ୍ତ୍ରଯନ୍ତ୍ର ଉପାସିକ ଉପଦେଶ ଧାମ ।
ପ୍ରଣାଳୀ ବିଳାସ କରି କହିବା ପ୍ରମାଣ ॥
ଚଉରାଶି ମନ୍ତ୍ରଯନ୍ତ୍ର ଉପାସିକ ଯେତେ ।
ନାମ ମୂଳ ବର୍ଣ୍ଣିଉମତ ଓଁକାର ସର୍ବତେ ॥
ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମ ମାଳଗିରି ଗୁଣ୍ଡିଚ୍ଚ ନଗର ।
ବ୍ରହ୍ମାରୁଦ୍ର ଦେବତା ବୁଝିଇ ଏକଇ ଅଙ୍ଗର ॥
× × ×

ଇତି ଶ୍ରୀଆଗତଭବିଷ୍ୟ ବାଳଙ୍ଗା ଦାସଙ୍କ ଭକ୍ତମାଳିକା ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କ ବଚନ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କଥନେ ନାମ ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟ ।

End— ଭକ୍ତମାଳିକା ଟୀକା ବାଣୀ, ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ।
× × ×
ତ୍ରୟୋଦଶ ଅଧ୍ୟା ହେଲା ଶେଷ ।
ଭଣିଲେ ବାଲଙ୍ଗା ଯେ ଦାସ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଶ୍ରୀମୁଖେ ଆଜ୍ଞା ଯେତିକି ଶ୍ରବ ।

ଭକତମାନଙ୍କୁ ସେ ଲଭ୍ର ॥

ସେ ଲଭେ ମୋର ମନ ରହୁ ।

ପ୍ରଭୁ ସୁଦୟା ମୋତେ ହେଉ ॥

ମୋ ସ୍ଥୁର ପତିତ ପାମର ।

କେମନ୍ତେ ତରିବ ଅନ୍ଧାର ॥

ମୋ ଦୋଷ ବାରେ କ୍ଷେମା ହେଉ ।

ଗୁରୁ ଚରଣେ ଚିତ୍ତ ରହୁ ॥

ଶୁକ୍ଳ ଯେ ଦଶମୀ, ଗୀତା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲ ପୁଣି,

ଇତି ଶ୍ରୀଭକ୍ତମାଳିକା ସୂତ୍ରଗୀତା ହରି (?) ବାଲଗାଁ ଦାସଙ୍କ ସମ୍ବାଦେ ନାମ ସପ୍ତୋଦଶୋଽଧ୍ୟାୟ । ଏ ପୋସ୍ତକ ସଦାଜଏ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

No Colophon.

78

Cat. No. O. L./1039

ଆଗତ ଭବିଷ୍ୟ

By ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No of folia—31. Size—44×3·8 C. M. Character—Oriya. Date of copy—C. 19th Century. Condition—Not so good, some folia are broken at the beginning of the manuscript. Find spot—Denuāśāsana. P.-S. Nimapara. Dt. Puri. Name of the scribe—Daivajṇa Nālu Naik.

End—ଗାରେଡ଼ି ମନ୍ତ୍ର ବହୁତ ସାଧିବେ ।

ଅକର୍ମ କରି ଅପ୍ରାଧ ପାଇବେ ॥

ଦୋଷକୁ ଦଣ୍ଡ ପାଇବ ରାଜନ ।

ଆପଣା ଦୋଷୁଂ ହୋଇବ ବନ୍ଧନ ॥

ପାପ ଜନମାନେ ମେଳ କରିବେ ।

କୁତର୍କ କରି ଧରାଇଣ ଦେବେ ॥

× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଗୁପତେ ରଖି ଚନ୍ତୁଥିବୁ ଭୁକ୍ତି ।
ପ୍ରଘଟ ଏକା ନ କରିବୁ କାହିଁ ॥
ଅଚ୍ୟୁତ ଦାସର ଗୁପତ ଖେଳ ।
ତୋତେ କହିଲୁଂ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବାଳ ॥
ସଦା ଗୁପତ ଏ ଚିହ୍ନିଣ ଥିବୁ ।
ଗୁରୁ ଆଗ୍ୟାଂ କୁ ହେଳା ନ କରିବୁ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ ଗୋସାଇଁଙ୍କ ଆଗତଭବିଷ୍ୟ ଦଶପଟଳ ପରିଚ୍ଛେଦ ସଦାକଏ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

Colophon—ଶ୍ରୀ ଶୁଭମସ୍ତୁ । ଶ୍ରୀଗୁରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବେ ଲେଖକ ବୈରାଗ୍ୟଂ ନାଲୁ ନାଏକଙ୍କୁ ଭବଜଳଧିରୁ ।

79

Cat. No. O. L./383 (b)

ଆଗତସାର ଭଜନ

By ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—38. Size—24·2×3 C. M. Character—Oriya. Date of copy—Sana 1304 sāla or 1896 A. D. Condition—Not good. Find spot—Dharadharapur area. P.-S. Jagatasimhapur. Dist. Cuttack. Name of scribe—Vaishṇava Ch. Dasha.

Beginning—କହୁଅଛି ମନ ଶୁଣହୋ ଯିବା ଶ୍ରୀବୃନ୍ଦାବନ ।
କ୍ଷିତିରେ ଜନମ ହୋଇଣ ବୃଥାରେ ଗଲା ଦିନ ॥
ଗର୍ବ କରିଅଛୁ ଯେ ଧନ ଜନେ ହୋଇବ ଜୁର ।
ଯମଙ୍କେ ଭେଳକ ଲଗାଇ ଘରେ ପଶିବେ ବେଗର ॥
ଉଦେ ହୋଇଅଛି ଦେଖ ହୋ ଉଦେଗିରିକ ଗୃହାଂ ।
ଗୃହ ଯେବଣ ଏକକଳା ବସ୍ତ୍ର ଗୈଜବାହା ॥
ଗୁଡ଼ିଣ ସକଳ ଧନ୍ଦାକୁ ସ୍ତୁତି କରନ୍ତୁ ଆଣ୍ଟ ।
ଜଗି ରହିଥାଅ ସୁମନ ମାରି ନେବେଟି କ୍ଷଣ ॥
× × ×
ଘୁର ଅଚ୍ୟୁତ ମୁଂ ଘବୁଛି ଜଗନ୍ନାଥ ଅଙ୍ଗର ॥
× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

କହୁଅଛି ମନ ଶୁଣ,
କ୍ଷୀର ଧାରଠାରେ କୁକ୍ଷି ଭୁବନ ଯେ ।
ଗିରିଗୁହାରେ ଅନାମ ଚନ୍ଦ୍ର, ସୁଜନେ ।

ଘଟଣା ପଶ୍ଚିମେ ସମ୍ବଂ,
ଉଦେ ତିନ ନଙ୍ଗ ପଶ୍ଚିମେ ରହ୍ୱି ଯେ,
ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ସରସ୍ୱତୀ ନଈ, ସୁଜନେ ।

× × ×

କ୍ଷେମେ ଅଚ୍ୟୁତ କରନ୍ତି ଆଶ, ସୁଜନେ ହେ ॥

× × ×

ଅବତାର ଶ୍ରେଣୀ ମହିମା ଶଙ୍ଖତୋଳା ତଟରେ ।
ଶମ୍ଭୂନାମେ କଳାଲିଙ୍ଗଟି ଶମ୍ଭୁଉଦେ ବେହାରେ ॥
ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗରେ କଦମ୍ବକଳା ନାମେଟି ବୃକ୍ଷ ।
ସେହ୍ୱଠାରେ କଳା ପ୍ରକାଶ କହେ ଦାନ ଅଚ୍ୟୁତ ॥
ଜ୍ୟେଷ୍ଠମାସେ ଖସ କୁହୁଡ଼ି ମାଡ଼ି ପଡ଼ୁଣଥିବ ।
ବେଳୁବେଳ ତେଜ ପ୍ରକାଶ ଶୂନ୍ୟେ ଧୂମ ଉଠିବ ॥
ନାନାକାର ନାନାଶବଦ ଉଦେ ହେବେ ସଂସାରେ ।
ପ୍ରାଣୀମାନେ ଦୁଷ୍ଟବଚନ ହେବୁ ବୁଡ଼ିବେ ବାରେ ॥

× × ×

ତିନ ଆଠ ତେର ଭିତରେ ଯୋଗ ଘଟିବ ଜାଣ ।
ଛଡ଼ାଛଡ଼ ହୋଇ ଶବଦ ଶୁଭୁଥିବ ଶୂନ୍ୟେଣ ॥

× × ×

ଅନୁରାଧାଚକ୍ର ଉଲଟ କେଳୀ ଅଚ୍ଛିଦ୍ର ଜୋତି ।
ଯୁଗ ଶେଷ ମାଳା ପ୍ରକାଶ କହେ ଦାନ ଅଚ୍ୟୁତ ॥

× × ×

କମଳ ଆସନ ମଣ୍ଡଳ ଶେଷ ଦିଗ ଦକ୍ଷିଣ ।
କ୍ଷୀର ନଦୀ ପ୍ରଧାନ ଗ୍ରାମ ନେମାଳ ନାମ ॥
ଗିରିଜାନାମେ ଜାଗୁଳାଇ ଉତ୍ତର କୋଣେ ହେଜ ।
ଘୋଷଇ ମଧ୍ୟରେ ରହିଣ ପଶ୍ଚିମେ ଦେବରାଜ ॥

× × ×

ଗୁରୁ ଅଧମ ଅଚ୍ୟୁତ ମୁଂ ଏହି ଭାବରେ ଭୃତ୍ୟ ॥

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

80

Cat. No. O. L./737

ଆଦ୍ୱକାବ୍ୟ

By ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—43. Size—40·5×3·3 C. M. Character—Oriya. Date of copy—C.18th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Bhubaneswar. Dt. Puri.

Beginning—ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ ।

ବନ୍ଦଇଂ ଶ୍ରୀ ଗଣନାଥ ଗଉରୀ ନନ୍ଦନ ।
କପୋଳେ ଶୋହଇ ଯାର କସ୍ତୁରୀ ଚନ୍ଦନ ॥
ଅଯୋନି ସମ୍ଭବ ଯାକୁ ଦୁର୍ଗା କଲେ ଜାତ ।
ପାର୍ବତୀ ଜନନୀ ତାର ସଦାଶିବ ତାତ ॥
ଅର୍ଘ୍ୟ ପୂଜା ଘେନ ସର୍ବ ଦେବତାଙ୍କ ମେଳେ ।
କୁଟେଣ ଅମୃତ ଲଡ଼ୁ ଭକ୍ଷିଲୁ ତୁ ହେଳେ ॥

× × ×

ତୋହୋର ଚରଣ ଯୁଗେ ରହୁ ମୋର ମାଥ ।
ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର ଦାସଙ୍କୁ ରଖିବା ଗଣନାଥ ॥
ଏଥୁଂ ଅନନ୍ତରେ ଶୁଣ ଯୁଧେଷ୍ଠି ହୋ ରାଏ ।
ରାମାୟଣ ଶୁଣି ତୋର ପାପ ହଉ କ୍ଷଏ ॥
ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ଶ୍ରୀରାମ ଯେ ହକାରଣ ପାଶ ।
ସୀତାୟାକୁ ନେଇ ବାବୁ ବନେ ଛାଡ଼ିଆସ ॥

× × ×

ଏଥୁଂ ଅନନ୍ତରେ ସୀତା ବନରେ ରହିଲ ।
ପିତାର ଘରକୁ ସୀତା କେମନ୍ତେଣ ଗଲ ॥

× × ×

ଏଥୁଂ ଅନନ୍ତରେ ଶୁଣ ଯୁଧେଷ୍ଠି ହୋ ରାଏ ।
ରାମାୟଣ ଶୁଣି ତୋ ପାତକ ହୋଇ କ୍ଷଏ ।
ଧର୍ମବଳ ଥିଲେଂ ମୁହିଂ ଉଠିଣ ଆସିବିଂ ।
ନୋହିଂଲେଂ ଅଗ୍ନିରେଂ ମୁହିଂ ଦହନ ହୋଇବିଂ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

End—ରାମାୟଣ ଶୁଣିଲେଣ ପାତକ ଦହନ ।
ନବକୁଶ ରାଜ୍ୟ କଲେ ଅଯୋଧ୍ୟା ଭୁବନ ॥
ନବକୁଶ ଯେନ ସେ ଯେ ରାଜ୍ୟନ୍ତ୍ରଂ କରିଲେ ।
ରାମାୟଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ଏବେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲେ ॥
ରାମଯ୍ନଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ସ୍ୟେହ୍ନଂ ହୋଇଲାକ ଶେଷ ।
ଶ୍ରୀ ରାମ ଚରଣେ ସେବା ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର ଦାସ ॥
ରାମାୟଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ସ୍ୟେ ଅପୂର୍ବରସ ·ବାଣୀ ।
ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର ଦାସ ସ୍ୟେହ୍ନା ଗ୍ରନ୍ଥକଲେ ଆଣି ॥
ମାରକଣ୍ଡ ମୁନ ଗ୍ରନ୍ଥ ଯୁଧିଷ୍ଠିକଂ କହ୍ନ ।
ପାଞ୍ଚ ଭାଇ ଦ୍ରୌପଦୀ ଯେ ଶୁଣି ତୋଷ ହୋଇ ॥
ସୀତାଙ୍କର ବନବାସ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲା ।

× × ×

ଶ୍ରୀରାମ ଚରଣେ ସେବା ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର ଦାସ ॥

No Colophon.

81

Cat. No. O. L./763 (a)

ଆଦ୍ୟଚନ୍ଦ୍ରାମଣି

By କୃଷ୍ଣ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—64. Size—17·5×3·1 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Condition—Good. Complete. Name of the scribe—Not mentioned. Find spot—Gadatapanga. P.-S. Khurdha, Dt. Puri.

The language of the work is mixed Bengali.

ଦ୍ୱାପର ଯୁଗତେ ସ୍ୱାମି ରଙ୍ଗା ଅବତାରେ ।
ଜନମ ହୋଇବେ ତୁମି ଗୁଆଲାର ଘରେ ॥
ନହେ ସ୍ତ୍ରିଶ୍ର ନହେ ପୁଷ ତୁମାର ଲକ୍ଷନ ।
ମୋର ରାଧିକାରେ ତୋର ନା ଟଲିବେ ମନ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

End—ବଚନ ନ ଶୁଭେ କର୍ଣ୍ଣେ ନ ଦିଶଇ ରୂପ ।
ଷଡ଼ମାସେ ମୃତ୍ୟୁ ତାର ଶୁନହ ନୃପ ॥
ଶ୍ରୀରୂପ ଶ୍ରୀରଘୁନାଥ ପଦେ ଯାର ଆଶ ।
ଆଦ୍ୟ ଚିନ୍ତାମଣି କହୁଁ କହେ କୃଷ୍ଣଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀଆଦ୍ୟଚିନ୍ତାମଣି ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ସମ୍ବାଦେ ଶରୀରନିର୍ଣ୍ଣୟ କଥନେ ନାମ ଷଷ୍ଠମ ତତ୍ତ୍ୱ । ଇତି ଶ୍ରୀଚିନ୍ତାମଣିତତ୍ତ୍ୱ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

There are some folia containing Darśana bhoga and Beḍhā Parikramā towards the end of the manuscript.

No Colophon.

82

Cat. No. O. L./690 (q)

ଆଦ୍ୟପ୍ରାନ୍ତ ଚଉତିଶା

By ଗୋକୁଳ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—4. Size—37·5 × 3·7 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Both the sides are moth-eaten. Find spot—Gadatapanga. P.-S. Khurdha, Dt. Puri.

Beginning—ରାଗ ବସନ୍ତ

କାନ୍ତା ମୋ କାନ୍ତ ଉଚିତ କେତକୀ
କଟାକ୍ଷ ତାର ମାର ନକେତ କି ॥
କାକଜାଣି ସେବଥିଲ ଯେ ତାକୁ ।
କଲ ନର୍ଭୟ ଶମ୍ବରକେତାକୁ ॥
କହୁଛି ଯେତେକ,
କହ ସୁବଲୀକ ବୁଝ ବାରେକ ॥ ୧ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

କ୍ଷିତିମଣ୍ଡଳ ମଣ୍ଡନ ମୃଗାକ୍ଷି !
କ୍ଷମାକର ମୋ ଦୋଷ କ୍ଷୀଣକୁକ୍ଷି !
କ୍ଷୋଭ ନ ଦେଲୁ ଚରଳକଟାକ୍ଷା,
କ୍ଷଣେ ତା ବନ୍ଧୁଂ ମୋର କାଙ୍କ୍ଷଂ ରକ୍ଷା ॥
କ୍ଷୁଦ୍ରଶର ଲକ୍ଷ୍ୟ,
କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ମାରେ ହରବିପକ୍ଷ ॥ ୨ ॥

× × ×

End—ସ୍ଥିରେ ଦେଖିଲେ ତାକୁ ନେତ୍ରପଥେ ।
ସ୍ଥାନରେ ମୋ ଚିତ୍ତ ରହିବ ସୁସ୍ଥେ ।
ସ୍ଥଳକଚମ୍ବିନ୍ନ ମୁଖର କଥା ।
ସ୍ଥିରେ ଶୁଣିଲେ ଘୁଞ୍ଚିବ ଯେ ବ୍ୟଥା ।
ସ୍ଥୁଳେ ମୋ ଅବସ୍ଥା,
ଅରେ ତାକୁ କହ କରୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥ ୩୩ ॥
ଦୂତ ! ମୁଂ ତାର ଧରୁଅଛୁ ପାଦ ।
ଦମ୍ଭଧ୍ୱଂସନ୍ନ ଛେଳୁ ସେ ବିଷାଦ ।
ଦୁଷ୍ଟ ମଦନଶରୁ ଅପ୍ରମାଦେ ।
ଦେହ ମୁଂ ରଖିଇଂ ବାଳା ପ୍ରସାଦେ ॥
ଘନବନ୍ଧୁ ଛାଦ,
ବିବର୍ଣ୍ଣରସରେ ଗୋକୁଳ ଆସ୍ୱାଦ ॥ ୩୪ ॥

No Colophon.

83

Cat. No. O. L./886 (a)

ଆଦ୍ୟପ୍ରାନ୍ତ ଯମକ ଚଉତିଶା

By ଲୋକନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—5. Size—20×3 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete: Condition—Good but some places are illegible. Find spot—Gadamanitri. P.-S. Begunia. Dt. Puri.

Digitized by PPRACHIN, SOA

ରାଗ—ବଙ୍ଗାଳ ଶ୍ରୀ

କାନ୍ତ କଉତୁକ ହିସ୍ସାରେ ମୁହଇ ରସିକମା ଧୃସମତ ।
କପଟ ପଟଳୀ ପ୍ରୀତ ଗୁଢ଼ କହ ରସିକମା ଉସମତ ॥
ଖଣ୍ଡିଲେ କରୁଣା ମହତ୍ୱ ରଖିବ କାରତ ପଲ୍ଲବକରେ ।
ଖୋଜୁଥାଇ ସିନା ସମସ୍ତ ସ୍ୱେବେ ସେ କାରତ ପଲ୍ଲବ କରେ ॥

× × ×

କ୍ଷୀରସିନ୍ଧୁ ସୁତାରମଣ ହେ ଗଣଅଣ ପଦ୍ ଦରକର ।
କ୍ଷୋଭ ପରହର ଦୁଅ ଲୋକନାଥ ଅଣପଦ୍ମଦରକର ॥

No Colophon.

84

Cat. No. O. L./899 (b)

ଆଦ୍ୟନ୍ତ ଯମକ ଚଉତିଶା

By ଲୋକନାଥ ବିଦ୍ୟାଧର

Substance—Palm-leaf. No. of folia—3. Size—39×3·5 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Vill./P. O. Bhāpur. Dt. Dhenkanal.

Beginning—ରାଗ ବରାଡ଼ି (ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଲବାଣୀ)

କାନ୍ତାସଙ୍ଗରୁ କେଉଂ ନାୟକ ।
କର୍ମ ବିପାକରୁଂ ହୋଇଲା ସ୍ୱେକ ।
କଳାକର ସ୍ୱେକକଳା ପ୍ରାପ୍ୟେକ ।
କର୍ମେ ହୋଇ ହେଲା ଅନୁପ୍ରାପ୍ୟେକ ॥
କନ୍ଦର୍ପ ଶାପ୍ୟେକ,
କର ଅନୁକ୍ଷଣେ ଦୁଃଖଦାୟକ ॥

× × ×

ଦଇବ ବଶେ ନାଶ ହୋଇ ଖେଦ ।
ଦନ୍ତୀଗତ ପ୍ରାପ୍ତ ଫୁସ ବିରଦ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଦର୍ପକ ଦର୍ପିତା ଉପବନୋଦ ।
ଦମନ୍ତି କର ହୋଇଲେ ପ୍ରମୋଦ ॥
ଦୟାନିଧି ପାଦ,
ଦର ହର ବିଦ୍ୟାଧର ସୁଖଦ ॥

No Colophon.

85

Cat. No. O. L./899 (C)

ଆଦ୍ୟନ୍ତ୍ୟାକ୍ଷର ଚଉତିଶା

By ଲୋକନାଥ ବିଦ୍ୟାଧର

All the details same as in Cat. No. O. L./899 (b) discussed previously.

ରାଗ—ଚୋଖି

କହନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ଓ ଦୂତିକାକୁ ।
କହିବୁ କୁଶଳେ ରାଧିକାକୁ ॥
କଳାକର-ମୁଖୀ ଆଜ ମୋତେ ଦେଖି ଗଲୁ କୋପକରି କ ଦୋଷକୁ ।
ଯେ ଗଲୁ କୋପକରି ଦାସକୁ·····

× × ×

ଛଳନେ ଦଣ୍ଡ ନ କର ·ମୋକ୍ଷ ।
କ୍ଷଣକେ ରକ୍ତ କଲେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ।
କ୍ଷିତିବରନାଥ ଶନ୍ତ ଲୋକନାଥ ବିଦ୍ୟାଧର କହେ ଭକ୍ତ ରକ୍ଷ ॥

No Colophon.

86

Cat. No. O. L./69

ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ଚଉତିଶା

By କୃଷ୍ଣଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—16. Size—20·4×3·9 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Puri town. Orissa,

Digitized by PPRACHIN, SOA

Beginning—ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ ।
କୃପାସିନ୍ଧୁ ବଦନ କର ଅବଲୋକନ କେତେ ଜନ୍ମ ସାନ୍ଧ୍ୟାନ ଜନ ।
କାଳୁଣ୍ଡରର ହୋଇ କରଯୋଡ଼ି ଜଣାଇଂ ଗରୁଡ଼ସ୍ତମ୍ଭ ସନ୍ନିଧାନ ହେ ।
ମହାପ୍ରଭୁ,
କୃପା-ସଚରପତ୍ର ହୋଇ,
କର୍ମହୀନ ଜନଙ୍କ ଚିହ୍ନଂ ।
କରୁଣା କରନାହିଂ କମ୍ପା ହେ ଶ୍ରବଣାଗ୍ରେ କହ ମୁଂ ବଚନ ଜଣାଇ ହେ ॥
End—କ୍ଷମାସାଗର ହୋଇ କଥାକୁ ମିନା ମୂଢ଼ଂ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଜଣାଉଛି ବାରେ
କ୍ଷଣେ ହେ ଯେଣୁ ଜ୍ଞାନ ନ ରହେ ଭୁମୃଧାନ ଗୁଣ ଗାୟନମାନଙ୍କରେ ହେ
ମହାପ୍ରଭୁ,
କ୍ଷୋଭ ଯେବେ ମନେ ହୋଅନ୍ତା,
କ୍ଷମେ ଏ ନାମ ଚେଜନ୍ତା,
ସ୍ଥିର ସ୍ଥାନ ପାମର କୃଷ୍ଣଦାସ ଏ ସ୍ଥିର ଭବସାଗରକୁ ତରନ୍ତା ହେ ॥
ସମାପ୍ତୋଽୟଂ ଗ୍ରନ୍ଥଃ । ଶୁଭମସ୍ତୁ ।

There are twenty-nine coloured illustrations relating to the subject have been inserted in the manuscript to beautify the Bhajana.

No Colophon.

87

Cat. No. O. L./70

ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ଚଉତିଶା

By କୃଷ୍ଣଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—16. Size—22×3·8 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Some folia are worm-eaten. Find spot—Puri town.

Text same as in Cat. No. O. L./69 discussed previously. There are also twenty-nine coloured illustrations have been inserted in the manuscript but the artistic value of the illustrations is not so praise-worthy.

No Colophon,

Digitized by PPRACHIN, SOA

88

Cat. No. O. L./350 (b)

ଆର୍ତ୍ତ୍ରାଣ ଚଉତିଶା

By କୃଷ୍ଣ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—13. Size—25·5×3·6 C. M. Date of copy—C. 19th Century A. D. Complete. Condition—Badly moth-eaten. Name of the scribe—Rāmahari Devaśarmā dvija. Find spot—Village Charampa, P.-S. Bhadrak. Dt. Balasore.

Text same as in Cat. No. O. L./69 and 70 cited previously.

Colophon—ଲେଖକ ରାମହରି ଦେବଶର୍ମା ଦ୍ୱିଜ । ଲେଖକୋ ନାସ୍ତି ଦୋଷଃ ।

89

Cat. No. O. L./897 (b)

ଆର୍ତ୍ତ୍ରାଣ ଚଉତିଶା

By କୃଷ୍ଣ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—11. Size—29×3·5 C. M. Date of copy—C. 19th Century A. D. Complete. Condition—Good. Find spot—Vill. Basantapur. P.-S. Nimapara. Dt. Puri.

Text same as in Cat. No. O. L./69, 70 and 350.

No Colophon.

90

Cat. No. O. L./412 (a)

ଆତ୍ମପରଚେ ଗୀତା

By ଯଶୋବନ୍ତ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—23. Size—25×3·5 C. M. Date of copy—C. 19th Century A. D. Complete. Condition—Moth-eaten. Find spot—Jagatsimhapur area. Dt. Cuttack.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Beginning—ଶ୍ରୀଗୁରୁଭ୍ୟୋ ନମଃ ।

ନିଗମ ଶୂନ୍ୟଥାନେ ନ ହବା ଗ୍ରହି ଥାନ ।
ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ର ତତ୍ତ୍ୱ ଗୁରୁମନ୍ତ୍ର ଅଜପୂର୍ବ ସର୍ବକାଳେନ ॥ ୧ ॥

× × ×

ବୋଲ୍ଲ ବାଣୀରେ ଗାଇବ—

ସକଳ ବେଦଗୀତା ସାର ଯେତୁ ।
ସର୍ବସ୍ଥା କାଳେ ନାଶ ହୋଏ ସେତୁ ॥ ୧ ॥

ସକଳ ଆତ୍ମା ପୁରୁଷଙ୍କୁ ନେଇ ।
ପ୍ରଳୟ କାଳେ ନେଇଂ ସଂହାରଇ ॥ ୨ ॥

ସେ ପ୍ରଭୁ ଯନ୍ତ୍ରଂ କରିଅଛୁ ବାସ ।
ସେ ଠାବକୁ ନାହିଂ ରାତ୍ର ଦିବସ ॥ ୩ ॥

ସମସ୍ତଠାରୁ ବିଲକ୍ଷେ ରହିଛୁ ।
ଅର୍ଜୁନ ଆଗେ କହନ୍ତି ଶ୍ରୀବଚ୍ଛି ॥ ୪ ॥

ଶୁଣ ଅର୍ଜୁନ ସେ ପୁର ମହିମା ।
ସହସ୍ରମୁଖେ ବର୍ଣ୍ଣା ହେଲ ବ୍ରହ୍ମା ॥ ୫ ॥

ସେ କଥା ଶୁଣ ହେତୁ ମନ ଦେଇ ।
ବିରକ୍ତିଠାରେ ନିରଞ୍ଜନ ରହି ॥ ୬ ॥

ଅନା × × ନାମ ତହୁଂ କ୍ଷରଇ ।
ପ୍ରଳୟକାଳେ ସେତୁ ସଂହରଇ ॥ ୭ ॥

ଅନାମରେ ନାମ ଯନ୍ତ୍ରଂ ମିଶିବ ।
ସୁଜନେ ଶରଣ ପଶି ସେ ଠାବ ॥ ୮ ॥

× × ×

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଆଗ୍ୟାଂ ପରମାଣେ ।
ଯଶୋବନ୍ତ ଦାସ ତତ୍ତ୍ୱ ବଖାଣେ ॥ ୮୯ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀଆତ୍ମାପରଚେ ଗୀତା ହରି ଅର୍ଜୁନ ବଶ୍ବର ହରଗଉର ସମ୍ବାଦେ ନିତ୍ୟ ଆଖ୍ୟାନ ବର୍ଣ୍ଣିନେ ନାମ ପ୍ରଥମ ସର୍ଗ ॥

× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଇତି ଶ୍ରୀ······ନନ୍ଦ୍ୟସ୍ଥାନ ବର୍ଣ୍ଣନ ଭେଦ ନାମ ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ ।

× × ×

ଇତି ଶ୍ରୀ······ଗୋଲୋକଗାୟତ୍ରୀ ପାବଛ ବର୍ଣ୍ଣଭେଦ କଥନେ ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ ।

× × ×

ଇତି ଶ୍ରୀ······ଗ୍ୟାନ କଥନେ ଗୋଲୋକମନ୍ତ୍ର ମୃତ୍ୟୁବନ୍ତକରଣେ ନାମ ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗ ।

End— ଗୁରୁ ନ ସେବନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ଏମନ୍ତ ।
କାହୁଁ ପାଇବ ସେ ନନ୍ଦ୍ୟର ଅର୍ଥ ॥ ୯୦ ॥

ଅଣଦାର୍ଘ କଥା କହିବ କେତୁ ।
ଅରୂପ ଅନାମ ଅଟଇ ସେତୁ ॥ ୯୧ ॥

ଅନାମ ମଧ୍ୟର ଅବନା ପାଠ ।
ଗୁରୁଙ୍କ ଭଣ୍ଡାର ଗୋଲୋକ ପେଣ୍ଠ ॥ ୯୨ ॥

ନନ୍ଦ୍ୟର କଥା ଜାଣନ୍ତି ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ।
ଯଶୋବନ୍ତ ଦାସ କହେ ବଚ୍ଛୁଦ ॥ ୯୩ ।

ଇତି ଶ୍ରୀ······ଗୋଲୋକ ବୈକୁଣ୍ଠ ବସ୍ତୁର କଥନେ ନାମ ପଞ୍ଚମ ସର୍ଗ ।

ଇତି ଶ୍ରୀଆତ୍ମାପରଚେ ଗୀତା ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

Colophon—× × × ×ଶ୍ରୀ ଯଶୋବନ୍ତ ଗୋସାଇଂ ରଚିବେ ପ୍ରଥମ ବାଉରିବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ।

91

Cat. No. O. L./17

ଇଚ୍ଛାବତୀ

By ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—75. Size—16·7×3·4 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Govt. Oriental Manuscript Library, Madras.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Beginning—ଶ୍ରୀ ଦୁର୍ଗାୟୈ ନମଃ ।

ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ ଗୁର୍ଜରୀ

ଜୟ ଜୟ ନୀଳାଦ୍ରିମଣ୍ଡନ ଗୋବିନ୍ଦ ।
ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର ମାନସ ହଂସ ପରମାନନ୍ଦ ॥
ଶାରଦା ସିନ୍ଧୁଜା ବେଦ ପାଶେ ଖଟନ୍ତି ।
କରପଦ ଯୋଡ଼ି ଜଗ୍ଧ ପତଙ୍ଗପତି ॥

End—ନୀଳ ଶିଖରେ ସେ ବ୍ରହ୍ମଋଷି ।
ଦାରୁ ସ୍ୱରୂପେ ଅଛନ୍ତି ବସି ।
ଭୁକତ ମୁକତ ଦରଶନେ ଯାର ।
ହେଲେ ଲଭନ୍ତି ସେ ବ୍ରହ୍ମସଣି ।
ହେ ସୁଜନେ ।
ଯନ୍ତୁ ପାଦପଦ୍ମ ମଧୁକର ।
ହୋଇଛନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମ ସୁର ନର ।
ସେ ପଦ୍ମଯୁଗଳେ ନୃପ ଧନଞ୍ଜୟ ମନ ହୋଇଅଛୁ ଧ୍ୟାନପର,
ହେ ସୁଜନେ ॥

Colophon—ଶୁଦ୍ଧ ଅଶୁଦ୍ଧ ମିଶାଇ ଗାଇବ, ଲେଖନକାର ଦୋଷ ନ ଧରିବ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରାଇ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପଲଙ୍କ ପାଖରେ ଅନୁକ୍ଷଣରେ ଅଛୁଟି ଜାଣିମ ।

The book has been published by the Orissa Sahitya Akademi, Bhubaneswar in 1960.

92

Cat. No. Or. M. S./113

ଇଚ୍ଛାବତୀ

By ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ

Substance—Paper. No. of pages—109. Size—34·5×21 C. M. Date of copy—17th September, 1954. Complete. Condition—Good.

Text same as in Cat. No. O. L./69.

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

93

Cat. No. O. L./658

ଇଚ୍ଛାବତୀ

By ପଦ୍ମନାଭ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନ, King of Banki

Substance—Palm-leaf. No. of folia—66. Size—28×3·5 C. M. Date of copy—44th Amka year of Rāma Chandra Deva III of Khurdha dynasty. Condition—Good. Incomplete. Name of the scribe—Sekh Saheb. Vill. Nijigarha Tapanga. Find spot—Khurdha area. Dt. Puri.

Beginning—ରାଗ—ମଙ୍ଗଳଗୁଜ୍ଜରୀ ।

ଜୟ ଜଗତଜନନୀ ଶଙ୍କର ଘରଣୀ ।
ଭଗତ ପାପତମିର ନାଶନେ କାରେଣୀ ॥

ସୁରାସୁର ବନ୍ଦିତ ଚରଣ ଅରବିନ୍ଦ ।
ରଜନୀ ବଦନେ ବିକାଶ ସୁବାସ ଅମନ୍ଦ, ହେ ॥

ଚରଣଚନ୍ଦ୍ର ବନ୍ଦୁର୍ଗ ନଇଁଶ ।
କହୁଛୁ ପ୍ରେକ ଚରିତ ଶୁଣ ସୁପୁରୁଷ ହେ ॥

ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରେ ସାର ଅବନ୍ତୀ ନଗର ।
ଅଧିପତି ଅଟେ ଚନ୍ଦ୍ରଂ ଭୋଜ ନୃପବର ହେ ॥

ଇଚ୍ଛାବତୀ ନାମେ ତାର ଏକଇ ନନ୍ଦିନୀ ।
ଦରଶନ ମାତ୍ରେ ବସ ହେବେ ସୁରମୁନି ହେ ॥

× × ×

ଇଚ୍ଛାବତୀ ଗୀତ ପ୍ରେକଖଣ୍ଡ ହେଲା ଶେଷ ।
ଭଣେ ପଦ୍ମନାଭ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନ ପ୍ରେ ରସ ଯେ ॥

End—ଇଚ୍ଛାବତୀ ପ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରେଠାରୁ ହେଲା ଶେଷ ।
ଛାନ୍ଦ ଗଣନ୍ତିରେ ହେଲା ପଞ୍ଚଦଶ ଯେ ॥

ନରେଶ ଭୂଷଣ ଦାମା ମାମା ସାରବର ।
ଅକଳଙ୍କ ସୁଧାନିଧି ସମ କୀର୍ତ୍ତି ଯାର ହେ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

କବକୁଳମଣ୍ଡନ ଖଣ୍ଡନ ଅଶକୁଳ ।
ପ୍ରତାପ ପୂରତ ଯାର ଅବମ ମଣ୍ଡଳ ଯେ ॥
ସମସ୍ତ ଗୁଣନଳସ୍ୱ ସୁନ୍ଦର ମୂରତ ।
ଅଶେଷ ଜନପାଳନ କୀର୍ତ୍ତି ଯାର କ୍ଷିତ ଯେ ॥
ଚନ୍ଦ୍ର ସେ ଶ୍ରୀଚର୍ଚ୍ଚିକା ଚରଣ ତାମରସ ।
ଭଣେ ପଦ୍ମନାଭ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନ ଏହୁ ରସ ଯେ ॥
ଜଗତ ଈଶ୍ୱର ସ୍ୱେହୁ କରୁଣା କରବ ।
ସ୍ୱେ ଗୀତ ମୋହର କ୍ଷିତତଳେ ଖ୍ୟାତହେବ ହେ ॥

Colophon—ବୀର ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ ମହାରାଜାଙ୍କ ବଜେ ଶୁଭରାଜ୍ୟେ ସମସ୍ତ ଚଉରାଳଶ ଅଙ୍କ ଶେଷ ଦୁଇଦନେ ସ୍ୱେ ପୋସ୍ତକ ଲେଖା ବଢ଼ିଲା । ବୁଧବାର ଦନ ଅମାବାସ୍ୟାରେ ମାହେନ୍ଦ୍ର ସମସୂରେ ଅଚ୍ୟୁତପୁର ମୁକାମଠାରେ × × × ଲେଖନକାର ସେକ୍ ସାହେବ ନଜଗଡ଼ ତାପଙ୍କ ରହଣୀ ।

There are some folia containing ରାମଚଉଁଶା by ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ, ସୀତା ଠାକୁରାଣୀ ଚଉଁଶା by ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ, ଅଙ୍ଗଦ ଚଉଁଶା (incomplete) and ଖୋଦା କଲ୍ମା towards the end of the manuscript.

94

Cat. No. O. L./637

ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ମାରୁଣୀ

By ବଳରାମ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—97. Size—38·9×3 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Bhubaneswar-2. Dt. Puri.

The manuscript is a part of Jagamohana Rāmāyana of Balarāma Dasa.

End—ଶ୍ରୀ ଜଗମୋହନ ରାମାୟଣ ପାଙ୍ଗଣ ଦେବା ଶୁଣି ।
ବଳରାମ ଦାସ ଏହା ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବଖାଣି ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଶ୍ରୀ ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ମାରୁଣି ସଦାଜାଏ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଯଥା ଦୃଷ୍ଟି ତଥା ଲେଖନ । ଶୁଦ୍ଧ ଅଶୁଦ୍ଧ ପୂରେଇ ଗାଇବ । ଲେଖନକାରକୁ ଦୋଷ ନ ଦେବ ହେ ପଣ୍ଡିତଜନେ । ବାଆନ ଅଙ୍କ ।

95

Cat. No. O. L./308

ଇନ୍ଦ୍ର ମାଳିକା

By ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—64. Size—27·3×3·5 C. M. Date of copy—Sana 1315 sāla. Complete. Condition—Moth-eaten. Name of the scribe—Bāi Maliki. Find spot—Dharadharapur. P.-S. Jagatsimhapur. Dt. Cuttack.

Beginning—ଓଁ ଶ୍ରୀଗୁରୁଦେବ ଶରଣ ।

ବନ୍ଦଇ ବାଳଗୋପାଳ ମୂରତି ।
ଜଗତ ପାଳନ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ପତି ॥
ନାମରେ ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ ପ୍ରଭୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ।
ନୀଳଗିରି ପରେ ଉତ୍ତ୍କଳୁଛି ନେତ ॥
ଯେଉଂ ନୀଳଗିରି ଅକ୍ଷୟ ଭୂଇଂ ।
ସର୍ବକ୍ଷୟେ ଯାଇ ସେ ଭୂମି ଥାଇ ॥
ଜଗତ ପାଳଣ ଦେବ ଶ୍ରୀହରି ।
ନୀଳଗିରି କ୍ଷେତ୍ରେ ଥାଅ ବଦରି ॥

End—ଶ୍ରୀମୁଖେ ହରି ଆଗ୍ୟାଂ ଦେଲେ ମୋତେ ।
ମାଳାଙ୍କଳକୁ ବଂଜ ଜଗନ୍ନାଥେ ॥
ପଦ୍ମଂ ଶ୍ରୀ ମୁଖରୁ ଆଗ୍ୟାଂ ଶୁଣିଲି ।
କୃଷ୍ଣ × × × ଆସନ ମୁଦ୍ରଂ କଲି ॥
ଯେତେ ମହିମା କହିଥିଲେ ହରି ।
ସବୁ ବର୍ଣ୍ଣିଲ ମୁଂ ବିସ୍ତାର କରି ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ସୁଜନ ଜନେ ନ କରିବ ହାସ ।
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଭୃତ୍ୟ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥
ସୁଜନ ହୃତେ କହିଲେ ମାଧବ ।
ସୁଜନ ଜନେ ଗୁପତ ରଖିବ ॥
କହିଲେ ପରେ ହେବ ଅପରାଧ ।
ସୁଜନ ଜନକୁ ଯେ ଗ୍ରନ୍ଥ ବୋଧ ॥
ମୂର୍ଖ ଲୋକଙ୍କୁ ଅଟଇ ବ୍ୟାଧି ।
ଶ୍ରୀମୁଖ ବଚନ ଅଟଇ ସିଦ୍ଧି ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁଳେ ହରି କଲେ ଜାତ ।
ଆପଣା ନାମ ଦେଲେ ଜଗନ୍ନାଥ ॥
ଆଗ୍ୟାଂ ଦେଲକୁ କ୍ଷେତେ କଲି ବାସ ।
ମୁଂ ସିନା ଅଟଇ ଦାସର ଦାସ ॥
ସୁଜନ ଜନେ ହରି ପାଦେ ଭଜ ।
ଭଜିଲେ ଉଦ୍ଧରିବେ ଦେବରାଜ ॥
ଜନ୍ମେ ଜନ୍ମେ ମୁଂ ପ୍ରଭୁର ଦାସ ।
ଭଣିଲେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀଇନ୍ଦ୍ର ମାଳିକା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

Colophon—ପ୍ରଗଣେ ଓରଣ, ମଉଜେ କୁଶଲେ, ତାଲୁକେ ଶ୍ରୀରାମପୁର ଜମିଦାର ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ବାବୁ ବହାଦୂରଲାଲ ପଣ୍ଡିତ ମକଦମ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକେ ଗୁରୁବାରେ ବେଳ ଆଠଘଡ଼ି ସମୟରେ ଇନ୍ଦ୍ର ମାଳିକା ପୋଥି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ—ବାଣ୍ଡ ମାଳିକା । ଅଙ୍କ ୩୩ ସନ୍ ୧୩୧୫ ସାଲେ ସୁନିଆଁ ଭାଦ୍ରବ ଦି ୪ ନେ ତା ୧୦ କ ଗୁରୁବାରେ । ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଦେବଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣେ ଶରଣ ଅଧମ ବାଇଧର ମଲିକଙ୍କ ରକ୍ଷାକରିବେ ।

Cat. No. O. L./286 (a)

ଉଗ୍ରତାରା ପାଲା

by ଶଙ୍କର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—16. Size—31·1×3·3 C. M. Date of copy—C. 19th Century.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Complete. Condition—Slightly worm-eaten. Find spot—Bhubaneswar-2. Dt. Puri. Language—Bengali & Oriya. Name of the scribe—Raghunatha.

ଜୟକୃଷ୍ଣ ଜଗନ୍ନାଥ ଶଙ୍ଖଚକ୍ର ଶୋଭେ ।
ପାନଜନ ବାନ୍ଧେବ ବୋଲଅ ହେ ॥
ଦୁଃଖୀ ଦୁଃଖ ବିନାଶନ ହିଚେନ ହେ ।
ଅବେ ଯେନ କଦାଚନ ହୁଅ ହେ ॥

× × ×

ଦେଶରେ କର ଗମନ ସୁମଣ୍ଡରେ ନାରାୟନ ।
ଦେଖିବଇଂ କୁଖାନରେ ବର ॥
ଶଙ୍କର ଆସ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କହଇ, ହରି ହରି ବୋଲି ଯାଇ ।
ଏହି ଦୁଃଖ ଖାଣ୍ଡି ମୋତେ କର ହେ ॥

Colophon—ଏ ପୁସ୍ତକ ରଘୁନାଥ ଲିଖିତ । ସମାପ୍ତ ।

97

Cat. No. O. L./418 (c)

ଉଗ୍ରତାରା ପାଲା

by ଦ୍ୱିଜ ରଘୁନାଥ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—22. Size—42×3·7 C. M. Date of copy—C.19th Century A. D. Complete. Condition—Slightly worm-eaten. Find spot—Kujanga area. Dt. Cuttack.

Beginning—ଉଗ୍ରତାରା ପାଲା ଲିଖ୍ୟତେ । ହରି ଶ୍ରେଷ୍ଠ

ହରି ହରି ବୋଲ ଜନ ହୋଇଣ ଆନନ୍ଦମନ,
ହୁଲହୁଳୀ ଦିଅ ସର୍ବ ରମଣୀଗଣ ।
ଉଗ୍ରତାରା ପାଲା ଯେବେ କହିବା କଥା ପ୍ରସ୍ତାବେ,
ଏକମନ ହୋଇଂ ସର୍ବ ସୁଜନେ ଶୁଣ ।
ଅଣ୍ଟଚନ୍ଦ୍ର ଅଟେ ଯେ ପାଲା ।
ଶୁଣିଲେ ହରଇ ସର୍ବ ଦୁରିତମାଳା ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

End—ବୋଲେ ବିଶ୍ୱନାଥ ବିପ୍ରଗଣ କୃତ ମହାପ୍ରଭୁ ହେ ଜଗନ୍ନାଥ,
ଏ ପାଲା ଚରିତ ଶୁଣି ଦେଇ ଚିତ୍ତ କର୍ଣ୍ଣପଥେ ନୋହୁ ବ୍ୟର୍ଥ ।
ଏହି ରୂପରେ,

× × ×

ଇତି ଉଗ୍ରତାରା ପାଲା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

No Colophon.

98

Cat. No. O. L./839 (b)

ଉଗ୍ରତାରା ପାଲା

by ଶଙ୍କର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—31. Size—30·6×2·7 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Incomplete. Condition—Good. Find spot—Bhubaneswar-2. Dt. Puri.

Text same as in Cat. No. O. L./236 (a) discussed previously.

No Colophon.

99

Cat. No. O. L./1077 (a)

ଉଗ୍ରତାରା ପାଲା

by କବିକର୍ଣ୍ଣ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—15. Size—41·5×3·6 C. M. Date of copy—C. 19th Century A. D. Complete. Condition—First folio is broken. Find spot—Bhubaneswar-2. Dt. Puri.

Language of the manuscript is Oriya with Bengali verbs.

ପୀରେର ଚରଣ ତଳେ, ଦ୍ୱିଜ କବିକର୍ଣ୍ଣ ବୋଲେ
ବନାଦୋଷେ ହଜାରୁ ସଲାମ ।

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

100

Cat; No. O. L./1080 (d)

ଭଗ୍ରଭାବ୍ର ପାଲ୍ଲି

by ଜଗନ୍ନାଥ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—24. Size—34×3·5 C. M. Date of copy—C. 19th Century A. D. Incomplete. Condition—Good. Find spot—Puri town. Orissa.

ଶୁଣି ଜ୍ୟୋତିଷ ହୋଉ ବୋଲି ବୋଇଲ ବାଜ ଚଢ଼ି କଳକ ଗମନ
ବ୍ରହ୍ମଂ ପଣ୍ଡିକର ଜଗନ୍ନାଥ ଭଣେ ମୋ ପ୍ରଭୁ ପତିତ-ପାବନ ॥

× × ×

ଏଠାରୁ ଏ ପାଲିଗ୍ରନ୍ଥ ହେଲା ସମାପତ ।
ବ୍ରହ୍ମ ପଣ୍ଡିକର ଜଗନ୍ନାଥ ଭଣେ ଗୀତ ॥

No Colophon.

101

Cat. No. O. L./745 (b)

ଉପଦେଶ ଗୀତ
ବା
ସଂସାର ବୋଧନ

by କୃଷ୍ଣଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—9. Size—28·6×2·8 C. M. Date of copy—4th Amka year of Mukunda Deva-II of Khurda dynasty. Complete. Condition—Right side of the leaves are broken. Name of the scribe—Kṛttibasa Subudhi. Find spot—Vill. Gada-tapanga. P.-S. Khurdha. Dt. Puri.

ଦଶରଥ ଗୁଢ଼ ବିଷୟୀରେ ପଡ଼ ନ ଜାଣି ହୋଇଛୁ ବଣା ।
ଅନ୍ଧ ପୋଟଳରୁ ମୁକତ ହୋଇବୁ ପଦ୍ମପାଦେ କର ଠଣା ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ବସିଲ ଠାବରେ ଅମୃତ ବନ୍ଧୁଛି ଦୂରଦେଶ କମ୍ପା ଯାଜ ।
ଛଡ଼ ଅଇର ମୁଖେ ଗଞ୍ଜଣା ପାଇବୁ କୃଷ୍ଣନାମ ଘୋଷୁଥାଜ ॥
ପ୍ରକୃତ ଚୋରେ ଯେ ଡକା କରଅଛୁ ଏହା ନ ଜାଣୁ ରେ ବାଇ ।
ଗାବ ଥାଉ ଥାଉ ଆମ୍ଭରେ ମଜ୍ଜିଲେ କାହାକୁ ଚୋ ଭୟ ନାହିଁ ॥

× × ×

ବଣିଜକୁ ସତ ନ କହିବ ବେଳ ଜାଣି ହାଟ କରିବ ।
ପ୍ରବାସେ କଣି ଉଜାଗର ହୋଇବ ପ୍ରଥମେ କୋପ ସହରିବ ।
ଗର୍ଭିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଅଷ୍ଟମାସ ହୋଇଲେ ତା ସଙ୍ଗେ ରତ ନ କରିବ ।
କାମ ଆରତେ ଅଙ୍ଗ ସଙ୍ଗ ହୋଇଲେ ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା ଦୋଷ ପାଇବ ।
ମଦନ ଶରେ ଅଶକତ ହୋଇଲେ ନ ହର ବିଧବା ସ୍ତିରୀ ।
ବିବାଦ ଭୂମିରେ କ୍ଷଣେ ନ ରହିବ ଯୁଧ୍ୟରେ ଜୁର ନ କର ।
ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ଲୋକକୁ ବିନୋଇ ହୋଇବ ସନ୍ତୁ ବୁଦ୍ଧି ଥିବ ଆଚର ।
ଗୁରୁ ଚରଣେ ଅହଂକାର ନୋହିବ ବସ୍ତୁ ପାଏ ଥିବ ଆଦର ।

× × ×

ସଂସାରବୋଧ ତୋ ଆଗରେ କହିଲି ପାରିଲେ ତୁ ପ୍ରତିପାଳ ।
କହେ କୃଷ୍ଣଦାସ ହରିରେ ଶରଣ ରଖିବେ ସେ ଆଦ୍ୟମୂଳ ।

Colophon—ଶ୍ରୀମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ୪ ଅଙ୍କ ସିଂହ ଦ୧୫ନେ ଏ ପୋସ୍ତକ ଲେଖା ବଡ଼ିଲ । ହଳଦିଆର ଗଡ଼ଚଳୀ ବସନ୍ତ ଗ୍ରାମରେ ପଧାନ ପରମାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ରଙ୍କର × × ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁ ଉଦ୍ଧରିବେ ଅଧମ ଶିଷ୍ୟ କରଣ କୃତ୍ତିବାସ ସୁବୁଦ୍ଧିକ ।

102

Cat. No. O. L./159

ଉପାସନା ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ

By କୃପାସିନ୍ଧୁ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—105. Size—22·4×3·2 C. M. Date of copy—C. 18th Century A. D. Incomplete. Condition—Good. Find spot—Oriental Manuscripts Library, Madras.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Beginning—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାୟ ନମଃ ।

ବନ୍ଦଇଁ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ । ଯେ ସର୍ବଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କାରଣ ॥
ପରମଚନ୍ଦ୍ର ତେଣୁ କହି । ଆଦିପୁରୁଷ ଜାଣ ଯେହି ॥
ଯେ ପ୍ରଭୁ ନିତ୍ୟ ଗୋଲୋକରେ । ସପ୍ତାବରଣ ମଧ୍ୟରେ ॥
ଯେ ସେ ଗୋପିକା ଆବରଣ । ମଧ୍ୟରେ ନିତ୍ୟ ବୃନ୍ଦାବନ ॥
ତା ମଧ୍ୟେ କଳ୍ପତରୁ ମୂଳେ । ମଣିନିର୍ମିତ ମଣ୍ଡପରେ ॥
ମଧ୍ୟରେ ଘଟିତ କମଳ । ବିକାଶେ ସହସ୍ରେକ ଦଳ ॥
ତା ମଧ୍ୟେ ଅଷ୍ଟଦଳ ଜାଣ । କେଶର ମଧ୍ୟେ ଅଷ୍ଟକୋଣ ॥
ତ୍ରିକୋଣ ତଥିର ମଧ୍ୟରେ । ତଥିରେ ଦିବ୍ୟ ଆସନରେ ॥

× × ×

ଉଦ୍ଧବ ନିତ୍ୟଗୋଲୋକରେ । ସୁଖେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସମୀପରେ ॥
ଶନ୍ତାକରଣ ପୀତବାସ । କହିଲା କୃପାସିନ୍ଧୁ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀଉପାସନା ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟେ ପରମ ରହସ୍ୟେ ଶ୍ରୀଗୁରୁଚରଣ ବର୍ଣ୍ଣନୋ ନାମ ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ । × × × ଗ୍ରନ୍ଥ ସଙ୍କେତ ବର୍ଣ୍ଣନେ ନାମ ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ । × × × ଜୟନ୍ତ ଶ୍ଲୋକାର୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣନେ ନାମ ତୃତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟ । × × × ଦେବର୍ଷିତତ୍ତ୍ୱ ବର୍ଣ୍ଣନେ ନାମ ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ । × × × ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ । × × × ଷଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ । × × × ଅବତାରନିର୍ଣ୍ଣୟୋ ନାମ ସପ୍ତମୋଽଧ୍ୟାୟ । × × × ଅଷ୍ଟମୋଽଧ୍ୟାୟ । × × × ନବମୋଽଧ୍ୟାୟ । × × × କାରଣନିର୍ଣ୍ଣୟୋ ନାମ ଦଶମୋଽଧ୍ୟାୟ । × × × କାରଣତତ୍ତ୍ୱବର୍ଣ୍ଣନେ ନାମ ଏକାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟ । × × × ବ୍ରହ୍ମନିର୍ଣ୍ଣୟବର୍ଣ୍ଣନେ ନାମ ଦ୍ୱାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟ । × × × ତ୍ରୟୋଦଶୋଽଧ୍ୟାୟ । × × × ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱବର୍ଣ୍ଣନେ ନାମ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୋଽଧ୍ୟାୟ । × × × ଲୀଳାତତ୍ତ୍ୱ ବର୍ଣ୍ଣନେ ନାମ ପଞ୍ଚଦଶୋଽଧ୍ୟାୟ । ଷୋଡ଼ଶୋଽଧ୍ୟାୟ । ସପ୍ତଦଶୋଽଧ୍ୟାୟ । × × × ବନ୍ଧ୍ୟତତ୍ତ୍ୱବର୍ଣ୍ଣନେ ନାମ ଅଷ୍ଟାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟ । ଊନବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟ । × × × କିଶୋରତତ୍ତ୍ୱବର୍ଣ୍ଣନେ ନାମ ବିଂଶତି ଅଧ୍ୟାୟ ।

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

103

Cat. No. Or. Ms./59

ଉପାସନା ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ

By କୃପାସିନ୍ଧୁ ଦାସ

Substance—Paper. No of pages-47. Size-27·5×24 C.M. Date of copy—1924-25. Complete. Condition—Good. Copied from a manuscript preserved in the provincial Museum, Cuttack.

ଶ୍ୟାମଦାସର ଯେ ତନୟେ ।
କୃପାସିନ୍ଧୁ ଏ ରସେ କହେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀଉପାସନା ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟେ ପରମ ରହସ୍ୟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠବର୍ଣ୍ଣନେ ନାମ ଏକବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟ । × × × କିଶୋରଶ୍ରେଷ୍ଠବର୍ଣ୍ଣନେ ନାମ ଦ୍ୱାବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟ । × × × ନାମମାହାତ୍ମ୍ୟ କଥନଂ ନାମ ତ୍ରୟୋବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟ । × × × ଗ୍ରନ୍ଥ-ଗଣନାବର୍ଣ୍ଣନେ ନାମ ଚତୁର୍ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟ । × × ×

End—ନିତ୍ୟ ଗୋଲୋକ ହେବ ବାସ । ସେଠ ରହିବେ କୃଷ୍ଣଦାସ ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ରାଧାଙ୍କ ରମଣ । ଗୋକୁଳଯୁବରାଜ ଜାଣ ॥
ନବୀନ କିଶୋର ବୟସ । ଗୋପାଳ ନଟବର ବେଶ ॥
କଦମ୍ବତରୁ ମୂଳେ ଉଭା । ରୂପେ ଜଗତଜନଲୋଭା ॥
ଗୋ ଗୋପୀ ମଣ୍ଡଳେ ଶୋଭିତ । ମୁରଲୀବାଦନେ ପଣ୍ଡିତ ॥
ତାଙ୍କ ଚରଣ ନିରନ୍ତର । ଧ୍ୟାନ କରଣ ମାନସର ॥
କହିଲା କୃପାସିନ୍ଧୁ ଦାସ । କୃଷ୍ଣଚରଣେ କରି ଆଶ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀଉପାସନା ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟେ ପରମରହସ୍ୟେ ଗ୍ରନ୍ଥ ସମାପ୍ତି ନାମ ପଞ୍ଚବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟ ।

Colophon—Transcribed in 1924-25 from a manuscript /575.

Digitized by PPRACHIN, SOA

104

Cat. No. O. L./149

ଉପାସନା ଦୀପିକା

By କୃଷ୍ଣଦାସ

Substance—Palm-leaf. No folia—120. Size—38×4·2 C. M. Date of copy—C. 18th Century A. D. Complete. Condition—Slightly worm-eaten. Find spot—Puri town.

Beginning—ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ । ଅବିଘ୍ନମସ୍ତୁ ।
ଶ୍ରୀରାଧାକୃଷ୍ଣାଭ୍ୟାଂ ନମଃ ।

There are some sanskrit verses in the manuscript.

ଶ୍ରୀମନ୍ମୌକ୍ତିକଦାମବଦ୍ଧଚିକୁରଂ ସୁସ୍ମେରଚନ୍ଦ୍ରାନନଂ ।
ଶ୍ରୀଖଣ୍ଡାଗୁରୁଚାରୁ-ଚିତ୍ରବସନଂ ସ୍ରଗ୍‌ଦିବ୍ୟ-ଭୂଷାଞ୍ଚିତମ୍ ॥
ନୃତ୍ୟାବେଶରସାନୁମୋଦମଧୁରଂ କନ୍ଦର୍ପଲୋଜ୍ଜ୍ୱଳଂ ।
ଚୈତନ୍ୟଂ କନକଦ୍ୟୁତିଂ ନିଜଜନୈଃ ସଂସେବ୍ୟମାନଂ ଭଜେ ॥

ନମସ୍ତେ ଗୋପିକାରମଣ । ଅଖିଳତତ୍ତ୍ୱର କାରଣ ॥
ଭାର ନିବାରଣେ ଦ୍ୱାପରେ । ଜନ୍ମିଲ ଦେବକୀ ଉଦରେ ॥
ଅନେକ ମାଇଲ ଅସୁର । ଦେବଙ୍କୁ କଲ ଉପକାର ॥
ଏଣୁ ତୁ ଭଗତ ବତ୍ସଳ । କରୁଣାସିନ୍ଧୁ ଆଦିମୂଳ ॥
ଏଥୁ ଅନ୍ତରେ କଳିଯୁଗ । ସକଳ ଯୋଗ ହେଲା ଭଙ୍ଗ ॥

× × ×

ତଦୁଂ କେତେକ ଦିନ ଅନ୍ତେ । ଜନ୍ମିଲ ଭଗତଙ୍କ ହିତେ ॥
ଭରତଖଣ୍ଡେ ଗଙ୍ଗାତୀରେ । ନବଦ୍ୱୀପରେ ଦ୍ୱିଜଘରେ ॥
ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର ନାମେଣ । ଶଚୀ ବୋଲଣ ପତ୍ନୀ ପୁଣ ॥
ଜନ୍ମିଲ ତାହାଙ୍କ ଉଦରେ । ସକଳ ଦେବ ସଙ୍ଗତରେ ॥
ନାମ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚୈତନ୍ୟ । ନାଶିଲ ସର୍ବ ଅପମାନ ॥
ନାମକୁ କଲ ପରକାଶ । ପାଷାଣ୍ଡମାର୍ଗ କର ଧ୍ୱଂସ ॥

× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

କାଶ୍ୟପ କୁଳେ ମୋ ଜନମ । ଦାସ କୃପାସିନ୍ଧୁ ମୋ ନାମ ॥
ଶୁଣ ସୁଭଜ୍ଞ ସାଧୁଜନେ । ଦିନେ ମୁଂ ଦେଖିଲି ସ୍ୱପନେ ॥
ଗୁରୁଙ୍କ ସନ୍ନିଧିରେ ଅଛୁ । ପ୍ରଶ୍ନମାନ ପଚାରୁଛୁ ॥
ସକଳ କହିଲେ ଗୋସାଇଁ । ଉପାସନା ମାର୍ଗ ବୁଝାଇଂ ॥
ଶ୍ରୀମୁଖେ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ମୋତେ । ଦେଶ ଭାଷାରେ କର ଗୀତେ ॥
ଯେମନ୍ତେ ସକଳେ ଜାଣିବେ । ଶ୍ରବଣ ଭକ୍ତିଂ ତରିଯିବେ ॥
ସେ ଯାହା କହିଗଲେ ମତେ । ମୁଂ ତା ଲେଖିଲି ହୃଦଗତେ ॥

× × ×

ଇତି ଶ୍ରୀଉପାସନା ଦୀପିକାୟାଂ ଗ୍ରନ୍ଥାରମ୍ଭ-ସଙ୍କେତ-ନିରୂପଣୋ ନାମ ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶଃ । × × × ଶ୍ରୀବୃନ୍ଦାବନ-ନିରୂପଣ ନାମ ଦ୍ୱିତୀୟ-ପ୍ରକାଶ । × × × ସୂରଭାନୁ-ରଜା ବଂଶାନୁଚରିତବର୍ଣ୍ଣନେ ନାମ ତୃତୀୟ-ପ୍ରକାଶ । × × × ଯୁଗଳ କିଶୋରକିଶୋରଭ୍ୟାଂ ବୟସାଳଂକାରାଦି ନିରୂପଣୋ ନାମ ଚତୁର୍ଥ-ପ୍ରକାଶଃ । × × × ଯୋଗପୀଠସମୀପେ ଶ୍ରୀଅନଙ୍ଗମଞ୍ଜରୀ-ମଧୁମଙ୍ଗଳ ଭଦ୍ରା-ବୃନ୍ଦାଦେବୀ-ସହିତେନ ବୟସାଳଂକାରାଦିନିରୂପଣୋ ନାମ ପଞ୍ଚମ ପ୍ରକାଶ ।

× × ×

End—ଶ୍ରୀଗୁରୁ ପାଦପଦ୍ମ କହିଂ । କୃପାସିନ୍ଧୁର ମନ ତହିଂ ॥
ପ୍ରାଣୀ ସଂସାରେ ବଣା ମୂଢ଼ । ଗୁରୁ ଚରଣେ ସେବିଥାଅ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦୁପାସନାଦୀପିକାୟାଂ ଶ୍ରୀଗୁରୁ-ଚରଣ-ସେବା-ବର୍ଣ୍ଣନୋ ନାମ ଷଡ୍‌ବିଂଶଃ ପ୍ରକାଶଃ ।

No Colophon.

105

Cat. No. O. L./562

ଉପାସନା ଦୀପିକା

By କୃଷ୍ଣଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—166. Size—26·8×3·5 C.M. Date of copy—C. 19th Century A. D. Incomplete (up to 29th Prakāśa). Condition—Good. Find spot—Gadamanitri. P.-S. Begunia. Dt. Puri.

Digitized by PPRACHIN, SOA

End—ଗଉର ରସେ ଦେଇ ମନ । ବୋଲେ କୃପାସିନ୍ଧୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ॥ ଇତି ଶ୍ରୀଉପାସନାଦୀପିକାୟାଂ ପ୍ରଥମଖଣ୍ଡେ ଚୈତନ୍ୟଗଣବନ୍ଦନେ ନାମ ଊନବିଂଶ ପ୍ରକାଶ ।

Colophon—ସ୍ୱେ ପୁସ୍ତକ ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ ମିଶ୍ରଙ୍କର ।

106

Cat No. Or. Ms./58

ଉପାସନା ଦୀପିକା

By କୃପାସିନ୍ଧୁ ଦାସ

Substance—Paper. No. of pages—145. Size—27.1×24 C. M. Date of copy—1920 A. D. Complete. Condition—Good. Find spot—Oriental Manuscripts Library, Madras.

Beginning—ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ ।

ନମସ୍ତେ ଗୋପିକା ରମଣ । ଅଖିଳତନ୍ତ୍ରର କାରଣ ॥
ଭାର ନିବାରଣେ ଦ୍ୱାପରେ । ଜନ୍ମିଲ ଦେବକୀ ଉଦରେ ॥
ଅନେକ ମାଇଲ ଅସୁର । ଦେବଙ୍କୁ କଲ ଉପକାର ॥

× × ×

ରଷିକୋଇଲ୍ଲ ନଟଛଟ । ମହେନ୍ଦ୍ର ତନୟା ନିକଟ ॥
ଖିମୁଣ୍ଡିମଣ୍ଡଳର ରାଜା । ସ୍ୱଧର୍ମେ ପାଳନ୍ତି ପରଜା ॥
ଗଙ୍ଗବଂଶରେ ଅବତାର । ନାମ ଅଟଇ ପୀତାମ୍ବର ॥
ସେ ରାଜା କୃଷ୍ଣର ଭକତ । ବିଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରେମରେ ତା ମତ ॥

× × ×

କାଶ୍ୟପ କୁଳେ ଉତପନ । ଦାସ କୃପାସିନ୍ଧୁ ମୋ ନାମ ॥

× × ×

ଦୀପିକା ଉପାସନା ବୋଲି । ଗ୍ରନ୍ଥର ନାମ ପ୍ରକାଶିଲି ॥

ଇତି ଶ୍ରୀଉପାସନା ଦୀପିକାୟାଂ ଗ୍ରନ୍ଥାରମ୍ଭ-ସଙ୍କେତ-ନିରୂପଣ ନାମ ପ୍ରଥମପ୍ରକାଶ, ୨ୟ—ବୃନ୍ଦାବନଧାମ-ନିରୂପଣ, ୩ୟ—ଧ୍ରୁବଖଣ୍ଡ-ବଂଶାନୁଚରିତ, ୪ର୍ଥ—ଯୁଗଳ-କିଶୋର-କିଶୋରୀ-ବୟସାଳାଂକାରାଦି ନିରୂପଣ, ୫ମ—ଯୋଗ-ପୀଠ

Digitized by PPRACHIN, SOA

ସମୀପେ ଶ୍ରୀଅନଙ୍ଗ-ମଞ୍ଜରୀ ମଧ୍ୟମଣ୍ଡା, ଚିତ୍ରା, ଭଦ୍ରା ବୃନ୍ଦାଦେବୀ ସହିତେନ ବସ୍ତ୍ରାଳଙ୍କାରାଦି ନିରୂପଣ, ୬ଷ୍ଠ—ରୂପମଞ୍ଜରୀ ଲବଙ୍ଗମଞ୍ଜରୀ ବସ୍ତ୍ରାଳଙ୍କାରାଦି ନିରୂପଣ, ୭ମ—ବସ୍ତ୍ରାଳଙ୍କାରାଦି ନିରୂପଣ ଇତ୍ୟାଦି ।

End--ଇତି ଶ୍ରୀମଦୁପାସନାଦୀପିକାୟାଂ ଶ୍ରୀଗୁରୁଚରଣସେବାନର୍ଣ୍ଣୟେ ନାମ ଷଡ୍‌ବିଂଶ ପ୍ରକାଶ ।

No Colophon.

107

Cat. No. O. L./22

ଉଷାଭିଳାଷ

By ଶିଶୁଶଙ୍କର ଦାସ

Substance--Palm-leaf. No. of folia—50. Size—19×3 C. M. Date of copy—C. 18th Century A. D. Incomplete. Condition—Badly worm-eaten. Find spot—Puri town.

The work has been published by the Prachi Samity, Cuttack.

No Colophon.

108

Cat. No. O. L./23

ଉଷାଭିଳାଷ with illustrations

By ଶିଶୁଶଙ୍କର

Substance—Palm-leaf. No. of folia—31. Size—25·5×4·2 C. M. Date of copy—C. 18th Century A. D. Incomplete. Condition—Good. Find spot—Ganjam.

There are fortyeight illustrations relating to the subject matter are inserted in the manuscript.

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

109

Cat. No. O. L./109

ଉଷାଭିଳାଷ with colured illustrations

By ଶିଶୁଶଙ୍କର ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—40. Size—28×4·5 C. M. Complete. Condition—Slightly damaged. Find spot—Athagarha. Dt. Ganjam.

There are seventyeight coloured illustrations relating to the subject matter are inserted in the manuscript.

There are two sanskrit verses at the beginning of the manuscript which are not found in other Uṣābhilāsha.

ପ୍ରଣମ୍ୟ ପୀତାମ୍ବରପାଦପଦ୍ମଂ ପ୍ରକୃଷ୍ଟଗୋପୀକୁଳକେଳିସଦ୍ମଂ ।
ଉଷାଭିଳାଷଂ ଶିଶୁଶଙ୍କରେଣ ପ୍ରକାଶ୍ୟତେ କେଳରସାକରେଣ ॥

ଉଷାନିରୁଦ୍ଧରତିକେଳକଥା ସୁଧେବ
ସଂଗୃହ୍ୟତେ ସୁରତସାରବଦୋ ମନୁଷ୍ୟାଃ ।
ଯତ୍ପାନମତ୍ତରସିକା ବବୁଧା ମୃଦା କଂ
ସାହିତ୍ୟସାରରସିକଂ ଭୁବ ନ ତ୍ୟଜନ୍ତୁ ॥

No Colophon.

110

Cat. No. O. L./229

ଉଷାଭିଳାଷ with illustrations

By ଶିଶୁଶଙ୍କର ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—40. Size—28·5×3·5 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Incomplete. Condition—Good. Find spot—Gadamanitri. P.-S. Begunia. Dt. Puri.

Digitized by PPRACHIN, SOA

There are 64 illustrations inserted in the manuscript.

No Colophon.

111

Cat. No. O. L./565

ଉଷାଭିଳାଷ

By ଶିଶୁଶଙ୍କର ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—34. Size—37·7×3·2 C. M. Date of copy—39th Amka year of Rāma Chandra Deva- III of Bhoi dynasty. Complete. Condition—Slightly worm-eaten. Find spot—Haladiā. P.-S.—Khurdha. Dt. Puri.

Colophon—ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ସମସ୍ତ ୩୯ ଅଙ୍କ, ମକର ୨୩ ଦିନେ ଶୁକ୍ରବାରେ ସମାପ୍ତ । ଏ ପୁସ୍ତକ ଓମନ୍ତୁ ବାହାଦୁରଙ୍କର ।

112

Cat. No. O. L./521 (b)

ଉଷାଭିଳାଷ

By ଶିଶୁଶଙ୍କର ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—20. Size—36·7×3·7 C. M. Date of copy—C. 18th Century A. D. Complete. Condition—Good. Find spot—Haladiā. P.-S.-Khurdha. Dt. Puri.

No Colophon.

113

Cat. No. O. L./837(b)

ଉଷାଭିଳାଷ

By ଶିଶୁଶଙ୍କର ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—66. Size—21×3·1 C. M. Date of copy—C. 19th Century A. D.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Complete. Condition—Slightly damaged. Find spot—Gadamanitri. P.-S. Begunia. Dt. Puri.

Colophon—ଶ୍ରୀଗୁରୁ ଉଦ୍ଧରିବେ ଅଧମଜନମାନଙ୍କୁ ।

114

Cat. No. Ext./1

ଉଷାଭିଳାଷ

or

ଉଷାହରଣ with coloured illustrations

By ଶିଶୁଶଙ୍କର ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—49. Size—37·8×4·8 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Incomplete. Condition—Some folia are broken. Presented by Sri Harihara Mishra, Ex-Joint D. P. I., Orissa. Find spot—Khandapara. Dt. Puri.

The manuscript has been displayed in the manuscripts gallery of the Orissa State Museum, Bhubaneswar.

No Colophon.

115

Cat. No. O. L./160

ଉଷାଭିଳାସ

By ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ରାଜେନ୍ଦ୍ର

Substance—Palm-leaf. No. of folia—77. Size—30×3·9 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Some folia are worm-eaten. Find spot—Puri town. Orissa.

Beginning—ଶ୍ରୀ ବୃନ୍ଦାବନଚନ୍ଦ୍ରାୟ ନମଃ ।

ରାଗ—ଦେଶାକ୍ଷ (ଆଡ଼ତାଳ)

ଦେଖ ସେ ଉଭୟେ,

ଭାନୁକାନ୍ତେ କେଳୀଂ କୌତୁକ ଲମ୍ପଟେକୁ, କୁଞ୍ଜ ପ୍ରସୂନ ନବ ମଧୁର ବସନ୍ତେକୁ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ମତ୍ସ୍ୟ ମନୋହାରୀ ମୂରତିଧାରୀ ଯେ
ଦର ଦୈତ୍ୟ ପ୍ରାଣହାରୀ ।
ଅଖଣ୍ଡ ଅଚଳା ପୃଷ୍ଠପୀଠେ ରଖିଥିଲେ ଯେ କମଠ ରୂପ ବହିକରି ॥
ଶୂକର-ବର ତନୁ ଯେ,
ଦୁରିତଙ୍କ ଶୋଷଣ ଦୂଷଣ ଛବି ।
ବୃନ୍ଦାରକବୃନ୍ଦ ଚୂଡ଼ା କୁସୁମ ବନ୍ଦିତ ପଦଦ୍ୱନ୍ଦ,
ହିରଣ୍ୟଦାନବ ବଧ ଧରାଧର ପବି ଯେ ॥
ଯେ ବଳୀରାଜାର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଲୁଣ୍ଠନେ ସମ୍ଭାର ଚତୁରବର ।
ଯେ ବୀର କ୍ଷତ୍ରିୟକୁଳ କାଳ ଯେ ଧୀରାଗ୍ରଣୀ ପରଶୁଧରବର ॥
ଜନକବରନା ଜନକନନ୍ଦନା ହୃଦୟରକତ ହାର ।
ଯେ କାଳିନ୍ଦୀଅର୍କ ବୟସା ମଞ୍ଜୁଳା ରେବତୀମତିମୋହନ ନୀଳାମ୍ବର ॥
ନିଖିଳ ଜନଙ୍କ ଖେଳା-ଲୀଳା-ରଙ୍ଗ ହୋଇ ଯେ ବୌଦ୍ଧାବତାର ।
କଳକି ପ୍ରତାପ କଳପି ନ ପାରି ବୋଲେ ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ରାଜଚୂଡ଼ବର ॥

End—ହେ ଶତ୍ରୁଦୂଷଣଜନେ ଯେନ କରୁଛି କିଛି ବର୍ଣ୍ଣନ
ମୋ ପୂର୍ବ ପୁରୁଷଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତି-କଳାପ ।
ଲୋକନାଥ ଯଦୁମଣି ବୀରବୃନ୍ଦ ମଥାମଣି
ତାଙ୍କ ସୁତ ସାକ୍ଷାତରେ ମୋହନ ନାମ ।
ଖ୍ୟାତ ହେଲେ ଗୁଣ-ଗଣ-ବିଶ୍ରାମ-ଧାମ ॥
ସେ ଅନ୍ତେ ମଧୁସୂଦନ ଅବନୀ-ତଳ-ମଦନ-
ପରି ଅବତରି ମଣ୍ଡିଥିଲେ ଏ ସୀମା ।
କୁଳମଣି ତାଙ୍କ ସୁତ ସାହିତ୍ୟରସ-ପଣ୍ଡିତ
ସ୍ୱକୁଳକଳଙ୍କ ଜଳରୁହ ଅର୍ଯ୍ୟମା ॥
କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ତାଙ୍କ କୁମାର
ସମ୍ଭବିଲେ ତାଙ୍କ ତନୁରୁ ଶ୍ରୀ ପୀତାମ୍ବର ॥
ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ସେ ସୁତ କବିତ୍ୱ-କଳାପ ମଣ୍ଡିତ
ନବଲଲନା-ନୟନ-ମୋହନ-ଶିରୀ ।
କୁଳମଣି ବଳରାତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ପ୍ରଖ୍ୟାତ
ସେ ବିଧିରୁ ନ କହିଲି ବିଶେଷ କରି ॥
ତାଙ୍କର ପିତୃବ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ।
ବୃନ୍ଦାବନଚନ୍ଦ୍ର ନାମ ଦୟାକୃ ମତି ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଥିଲେ ମୋହର ପୂର୍ବଜ ନାମ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବ
ତାଙ୍କ ଅନୁଜ ମୁହିଁ ଅଟଇ ଜାଣ ।
ମୋର ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ନାମ କୁଳ-ପରମ୍ପରାକ୍ରମ,
ଘଉଅଛୁ ରାଜଇନ୍ଦ୍ର ଦେବ ରାଜନ ॥
କହିଲ ଯେତେକ ନରେଶ ।
ସେମାନେ ମଣ୍ଡିଲେ ତିନିଭୁବନ ଯଶ ॥
ସେପରି ମୋ ବୁଦ୍ଧିବଳ କାହିଁ ଘଟିବ ବାଉଳ—
ପଣେ ମାତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣିଲ ଏତେ ପ୍ରବନ୍ଧ ।
ଅଦେ୍ୟ କୃଷ୍ଣଲୀଳା ଗୀତ, ଦ୍ୱିତୀୟେ ଶ୍ରୀ ରଘୁନାଥ—
ବିଳାସ ଚୌପଦୀ ନାନା ଭାବରେ ଛନ୍ଦ ।
ନବଯୋଷା ଉଷାବିଳାସ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣ କରାଇଲେ ଶ୍ରୀପୀତବାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀବିଶ୍ୱମ୍ଭର ରାଜେନ୍ଦ୍ର-ଦେବ ରାଜା କୃତେ ଉଷା-ଭିଳାସ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

Colophon—ଏ ପୁସ୍ତକ ଜଗନ୍ନାଥ ପୌଢିହର, ରଥିଣୀ—ଗୁଣ୍ଡବନ୍ଧ । There are some folia containing ଶବ୍ଦମାଳା, ଧ୍ୱନିମଞ୍ଜରୀ and ଚଣ୍ଡୀଦାସ ପଦାବଳୀ towards the end of the manuscript.

116

Cat. No. Or. Ms./108

ଉଷାଭିଳାସ

By ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ରାଜେନ୍ଦ୍ର

Substance—Paper. No. of pages—167. Size—34·6×11·4 C. M. Complete. Condition—Good. Find spot—Oriental Manuscripts Library, Madras.

Text same as in Cat. No. O. L./160. The following metres have been used in the work.

ସୌରାଷ୍ଟ୍ର, କଳଶା, ସିନ୍ଧୁଡ଼ା, ଗୁଣ୍ଡିରୁବସନ୍ତ, ରାମକେରୀ, ବଙ୍ଗଳଦେଶାକ୍ଷ, ଚକ୍ରକେଳି, ଶିଖରୀ, ଚନ୍ଦ୍ରାଭିରବ, ଶଙ୍କରାଭରଣ, କୁମ୍ଭକାମୋଦୀ, କରୁଣାଶ୍ରୀ, ବଉଳ, ବଙ୍ଗାଳଶ୍ରୀ, ପୁନ୍ନାଗ, ବସନ୍ତ, ଭସାଳସା, ଭୈରବୀ, ମଙ୍ଗଳ, ବଙ୍ଗଳ-ଦେଶାକ୍ଷ, ମୁଖରୀ, ଗୁଣ୍ଡିରୁବସନ୍ତ, କେଦାରକାମୋଦୀ, ପଞ୍ଚମବରାଡ଼ି, ମାଳବଶ୍ରୀ, ବରାଡ଼ି, କାମିନୀ, ଭାଟିଆରୀ ।

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

117

Cat. No. O. L./174

ଉତ୍କଳଚନ୍ଦ୍ରିକା ସ୍ତୋତ୍ର

(According ଲଳିତମାଧବ)

Substance—Palm-leaf. No. of folia—22. Size—33·3×3 C. M. Date of copy—C. 19th Century A. D. Complete. Condition—Not so good. Find spot—Vill. Gadamanitri. P.-S. Begunia. Dt. Puri.

Beginning—ଶ୍ରୀ ଦାମ ଗୋପାଳ, ଶ୍ରୀ ସୁଦାମ ଗୋପାଳ, ଶ୍ରୀ ବସୁଦାମ ଗୋପାଳ, ଶ୍ରୀ ମହାବଳ ଗୋପାଳ, ଶ୍ରୀ ସୁବାହୁ ଗୋପାଳ, ଶ୍ରୀ ସ୍ତୋକକୃଷ୍ଣ ଗୋପାଳ, ଶ୍ରୀ ଅର୍ଜୁନ ଗୋପାଳ, ଶ୍ରୀ ପିପଳ ଗୋପାଳ, ଶ୍ରୀ ଲବଙ୍ଗ ଗୋପାଳ, ଶ୍ରୀ ସଦାବାହୁ ଗୋପାଳ, ଶ୍ରୀ ବଳରାମ ଗୋପାଳ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗୋପାଳ, ଏ ସବୁଠାରୁଂ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଏମାନେ ସମସ୍ତେ କୃଷ୍ଣ ଗୋପାଳଙ୍କୁ ସେବାକରନ୍ତି ।

There are some folia containing ବୈଷ୍ଣବ ବନ୍ଦନା and some Begali poems regarding କୃଷ୍ଣଲୀଳା towards the end of the manuscript.

No Colophon.

118

Cat. No. Or. Pr./4 (n)

ଉତ୍ତରାୟଣୀ ବ୍ରତ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—3. Size—38·3×3 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition -Not so good. Find spot—Puri town.

ସ୍ୱର୍ଗର ଅଷ୍ଟକନ୍ୟା, ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ଅଷ୍ଟକନ୍ୟା, ଉତ୍ତରାଏଣୀ ଓଷା ପୂଜୁ ଅଛନ୍ତି । ସେଠାରେ ଗଉଡ଼ୁଣୀଟିଏ ବ୍ରାହ୍ମଣୀଟିଏ ଦୁହେଂ ଦେଖିଲେ । ମା କି ଓଷା ବୋଲି ପଚାରିଲେ । ମା ସଙ୍କଟାଙ୍କ ଉତ୍ତରାଏଣୀଙ୍କ ଓଷା ଏ । ଏହା କଲେ ଯେ ଯାହା ମନାସଂଇ କାମନା ସିଦ୍ଧି ହୋଅଇ । ମାର୍ଗଶୀର, ମାଘ, ବୈଶାଖ, ଅସୁନ୍ୟ (ଆଶ୍ୱିନ) ଏ ଚାରିମାସ କରିବ ।

× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଶାସନବ୍ରାହ୍ମଣଂ ଚଣେ ଶାଢ଼ୀଦେଲେ । ଗଜଭଙ୍କୁ ବେବେଦ୍ୱ କଲେ । ରାଜା ଯୁଗାନ୍ତର ରାଜ୍ୟ କଲେ । ଉତ୍ତୁରାଣୀ ମା ଅନୁଗ୍ରହ କଲେ ।

ଶ୍ରୀ ଉତ୍ତୁରାପୂଣୀ କଥା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

No Colophon.

119

Cat. No Or. Pr./18 (l)

ଉତ୍ତରାୟୂଣୀ ବ୍ରତ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—4. Size—30×3·2 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Worm-eaten. Find spot—Khallikote. Dt. Ganjam.

Text same as in Cat. No. Or. Ms./4 (n) discussed previously.

No Colophon.

120

Cat. No. O. L./353 (g)

ଉଦ୍ଧବ ଚଉତଶା

By ଭୂପତି

Substance—Palm-leaf. No. of folia—10. Size—16·6×3·5 C.M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Slightly moth-eaten. Find spot—Dharadharpur. P.-S.—Jagatsimhapur: Dt. Cuttack.

Beginning—କୃଷ୍ଣ ଗୁଣ ଗୁଣି ବରଜ ତରୁଣୀ ଉଦ୍ଧବେ କହନ୍ତି ସ୍ନେହ ।
କଳା ଲୋକଙ୍କର ସଙ୍ଗରେ ପୀରତି କଲାଲୋକ ଅବବେକ ।
କସ୍ତୁରୀ ଭୃଙ୍ଗ କୋକଳ,
ହେ ଉଦ୍ଧବ,
କୃଷ୍ଣ କେଶ ଫଣୀ ରାହୁ ଯମ ଶନି କାଳିଆ କେଉଂଠା ଭଲ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଖଣ୍ଡଶାକର ଦୁଧସର ଖୁଆଇ ଖେଳାଉଳ ବଡ଼କଲୁ ।
ଖଣ୍ଡତପ କର କୃଷ୍ଣ ଫଳ ଥାପ୍ୟେ ରମ୍ଭାଠରୁ ପ୍ରାପ୍ୟେ ହେଲ ।
କ୍ଷିନ ହେଲଣି ଦେହ,
ହେ ଉଦ୍ଧବ,
ଖଣ୍ଡ ପରତେ ପରମାନନ୍ଦ ପ୍ରୀତି ପ୍ରାଣ ରଖିବା ସଂଶୟ ॥

× × ×

End—କ୍ଷମାସିନ୍ଧୁ କହେ ଶୁଣ ହେ ଉଦ୍ଧବ ନିରବଧି ଅଛୁ ଗୋପେ ।
ଛାଡ଼ ନିଦ୍ରା ଦେହ ନୟନେ ସ୍ୱପନେ ଭ୍ରମୁଥାଇ ଯେଉଁରୂପେ ।
କ୍ଷମାସିନ୍ଧୁ ହେ,
କ୍ଷମେ ଗୋପୀ ଗାଳି ଶୁଣି,
ଛାର ପ୍ରାପ୍ୟେ କର ଦେବ ମୁକ୍ତିକର କବି ଭୂପତି ପ୍ୟେ ଭଣି ॥

No Colophon.

121

Cat. No. O. L./751 (c)

ଉଦ୍ଧବ ଚଉତିଶା

By ବଂଶୀଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—4. Size—32·3×3·2 C. M. Date of copy—C. 19th Century A. D. Complete. Condition—Worm-eaten. Find spot—Kapileswar. P.-S. Bhubaneswar-2. Dt. Puri.

Beginning—କହୁଛନ୍ତି ବ୍ରଜବାଳୀ ଉଦ୍ଧବଙ୍କୁ ହେ ବେଢ଼ି ।
କେଉଁ ଅପରାଧେ ହେ ଉଦ୍ଧବ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗଲେ ଛାଡ଼ି ॥
କ ହେ ଉଦ୍ଧବ,
ଖଗପତିନାଥଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ହେ ନବୀନ ପୀରତି ।
ଖଣ୍ଡିନେଲ କେଶବ ବିଧାତା ହେ ଆମ୍ଭର ନିୟତି ॥
ଗରବ-ଗଞ୍ଜନ-ବାନା ଦୂବ ହେ କଲେ ଦାରୁକୁ ।
ଗଞ୍ଜି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧବ ସଞ୍ଜିଲେ କୁବୁଜାକୁ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

End—ଷେମା ଶିରୋମଣି ପ୍ରଭୁ ଦୟାଳୁ କେ ଠାକୁର ।
ଘୁର ବଇଂଶୀ ଭଣେ ଘେନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ-ଚରଣେ ॥

No Colophon.

122

Cat. No. O. L./884 (e)

ଉଦ୍ଧବ ଚଉତିଶା

By ହରି

Substance—Palm-leaf. No. of folia—10. Size—20·3×2·9 C. M. Date of copy—Sana 1301 sāla 24th day in the month of Mesha. Complete. Condition—Good. Find spot—Nayagarha. Dt. Puri.

Beginning—ନନ୍ଦରାଣୀ-ଶୋକ ବୃତ୍ତେ—
କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗୁଣ ଗୁଣି, କହନ୍ତି ବରଜପୁର ତରୁଣୀ ଯେ ।
କୃଷ୍ଣ ଫେରି ଆସିବେ କି ପୁଣି, ଉଦ୍ଧବ ହେ ॥
ଖଳ ଅକ୍ରୂର ଅଇଲା, ଖୋଳ ବେନନେତ୍ର-ପ୍ରତିମା ନେଲା ଯେ ।
ଖେଳଘର ଭାଙ୍ଗି ଦେଇଗଲା, ଉଦ୍ଧବ ହେ ॥
ଗୋଡ଼ାଇ ଗଲୁଂ ପଥରେ, ଗୋପୀନାଥ ଗୃହଂ ନ ଗଲେ ଥରେ ଯେ ।
ଗୋପୀମାନେ ମଲୁଂ ଅନାସ୍ତରେ, ଉଦ୍ଧବ ହେ ॥

× × ×

End—କ୍ଷୀଣମତି ଜନ ହରି, କ୍ଷଣଦା ବାସରେ ଚିନ୍ତଇ ହରି ଯେ ।
କ୍ଷଣେ ଭବ ଭୟକୁ ନିବାରି, ଉଦ୍ଧବ ହେ ॥

Colophon—ସନ୍ ୧୩୦୧ ସାଲ ମେଷ ୨୪ଦିନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

123

Cat. No. O. L./898 (a)

ଉଦ୍ଧବ ଚଉତିଶା

By ଭୂପତି

Substance Palm-leaf. No. of folia—5. Size—37·4×4 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Bhubaneswar-2. Dt. Puri.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Text same as in Cat. No. O. L./353 (g)

Colophon—ଲୋକନାଥ ମିଶ୍ରେଣ ଲିଖିତମିଦଂ ପୁସ୍ତକଂ । ଏ ପୋଥି ବ୍ରାହ୍ମଣ କପିଳୀ ସାହୁଙ୍କର । ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଉଦ୍ଧରିବେ ।

124

Cat. No. O. L./537 (a)

ଋତୁସଂହାର

Substance—Palm-leaf. No. of folia—12. Size—22·3×3·3 C. M. Date of copy—C. 19th Century A. D. Incomplete. Condition—Not so good. Find spot—Vill. Tureintra. P.-S. Balianta. Dt. Puri.

Beginning—ସ୍ୱେଥିଅନ୍ତେ ପ୍ରିୟେ ଶୁଣ ସୁରସ ।
ଆସି ବସନ୍ତ ଋତୁ ପରବେଶ ।
କାମୀ ପୁରୁଷଙ୍କ ଚିତ୍ତ ବୋଧିବାରେ କୁଶଳ ଯୋଦ୍ଧାସଦୃଶ ରେ,
ସୁନ୍ଦର !
କରେ ଶୋଭିତ ପୁଷ୍ପକାମିଁକ ।
ଚୂତବକୁଳ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶାୟକ ।
ଦ୍ୱିରେଫମାଳା ଧନୁର୍ଗୁଣ କରି କି ମିଳନ୍ତି ଋତୁନାୟକ ରେ,
ସୁନ୍ଦର !

× × ×

ନିତମ୍ବିନୀମାନେ ହୃଷ୍ଟ ହୋଇଂ ।
ସ୍ତନ ଉପରେ ହାର ଲମ୍ବାଇଂ ।
ସିତଚନ୍ଦନ ଅଙ୍ଗେ କରି ଭୂଷଣ ଭୁଜରେ କମ୍ବୁ ଲଗାଇଂ ରେ,
ସୁନ୍ଦର !

× × ×

କେବଣ ପୁରୁଷ ସେବା କରେ ନିଶାକୁ ।
ଶଶାଙ୍କ କରଣ ରମ୍ୟ ହୋଏ କାହାକୁ ॥
ମନ୍ଦ-ପବନକୁ କେହୁ କରନ୍ତୁ ଇଚ୍ଛା ।
ଜଳ-ଯନ୍ତ୍ର-ମନ୍ଦିର କେ କରନ୍ତୁ ବାଞ୍ଛା ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ସରସ ଚନ୍ଦନ କେହୁ କଣ୍ଠେ ସେବଇ ।
ମଣିଗଣ ଶୀତଳ ମନକୁ ହରଇ ॥

No Colophon.

It is a translation of the Ṛtusamhāra by Sarasvatīputra Kāli Dasa. The name of the translator is not mentioned here in the manuscript.

125

Cat. No. O. L./704

ଏକାଦଶୀ ବ୍ରତ

By ଅନିରୁଦ୍ଧ ଦ୍ୱିଜ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—11. Size—41×3·5 C. M. Date of copy—Sana 1314 sāla, 10th day in the month of Mesha. Complete. Condition—Good. Name of the scribe—Jaināräyaṇa Deva Śarmā. Find spot—Midnapur area. West Bengal.

Beginning—ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗୋବିନ୍ଦ ଗୋପାଳ । ଶ୍ରୀନାରାୟଣ ଆଦ୍ୟମୂଳ ॥
ଗଣେଶ ରବି ବିଷ୍ଣୁ ଶିବ । ଦୁର୍ଗା ସହିତେ ପଞ୍ଚ ଦେବ ॥
ତାହାଙ୍କୁ କରି ନମସ୍କାର । ଆରମ୍ଭ ବ୍ରତ ମଧ୍ୟେ ସାର ॥
ବୃହନ୍ନାରଦୀୟ ପୁରାଣ । ଉଦ୍ଧୃଂ ଏକାଦଶୀ ବିଧାନ ॥
ସୂତ ଶୌନିକ ସମ୍ବାଦ । ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟ ନ ଲଙ୍ଘି ପ୍ରମାଦ ॥

× × ×

End—ପରମ ବ୍ରତ ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ । କହଇ ଦ୍ୱିଜ ଅନିରୁଦ୍ଧ ॥
ବ୍ରତ ବାହାରେ ଏକାଦଶୀ । ନଦୀ ବାହାରେ ଗଙ୍ଗାଯୋଷୀ ॥
ଭକ୍ତ ବାହାରେ ବଇଷ୍ଣବ । ଦେବତା ବାହ୍ୟ ବାସୁଦେବ ॥
ସେ ପିତା ପୁତ୍ରଙ୍କ ଚରଣେ । ମୋ ମନ ରହୁ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ଇତି ଶ୍ରୀବୃହନ୍ନାରଦୀୟ ପୁରାଣେ ଏକାଦଶୀ ବ୍ରତକଥା ସମାପ୍ତ ।

Colophon—ସନ୍ ୧୩୧୪ ସାଲ ମେଷ ୧୦ ଦିନ ଚନ୍ଦ୍ରବାସରେ ପୁନର୍ବସୁନାମ ନକ୍ଷତ୍ରେ ଏକାଦଶୀ ବ୍ରତ କଥା ସମାପ୍ତା । ଲିଖିତଂ ଜଇନାରାୟଣ ଦେବ ଶର୍ମ୍ମା । ଜେଲା—ମେଦିନୀପୁର, ପ୍ରଗନେ—ଏଗରା, ସାକିନ୍—ଖାଲିନା ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

126

Cat. No. O. L./1015 (b)

ଏକାଦଶୀ ମାହାତ୍ମ୍ୟ

By ଧବାକର ଦାସ

Substance – Palm-leaf. No. of folia – 99. Size – 34·7×3·5 C. M. Date of copy – C. 19th Century A. D. Complete. Condition – Good. Name of the scribe – Kanduri Paridā. Find spot – Basantapur. P.-S. Nimapara. Dt. Puri.

Beginning—ଏଥୁଅନନ୍ତରେ ଶୁଣ ସାଧୁ ସୁଜ୍ଞଜନ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବୃହ୍ମ ପୁଚ୍ଛା କରଇ ଅର୍ଜୁନ ॥
ସାବଧାନ ହୋଇ ତୁମ୍ଭେ ଶୁଣ ହେ ଦକ୍ଷ ।
କେବଣ ଗତକ କଲେ ପ୍ରାଣୀ ହୋଏ ମୋକ୍ଷ ॥

End—ଭଣଇ ଦ୍ୱିଜ ଧବାକର । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଆଗେ ଚକ୍ରଧର ॥
କହିଲେ ଏକାଦଶୀ ବ୍ରତ । ସୁଜନେ କର ଏହି ବ୍ରତ ॥
କରିବ ବୋଇଲେ ତରନ୍ତି । କଲେ ବୈକୁଣ୍ଠେ ମିଳନ୍ତି ॥

ଇତି ଶ୍ରୀଏକାଦଶୀ ମାହାତ୍ମ୍ୟେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ-ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସମ୍ବାଦେ ନାମ ଦଶମୋଽଧ୍ୟାୟ ।

Colophon—ଶ୍ରୀଗୁରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବେ ଅଧମ କଣ୍ଡୁରୀକ । ଆହେ ସୁଜ୍ଞଜନମାନେ ଶୁଦ୍ଧ ଅଶୁଦ୍ଧ ପୂରାଇ ଗାଇବ, ଲେଖକାର ଦୋଷ ନ ଧରିବ । ଏ ପୋସ୍ତକ ବାଲଅନ୍ତାରେ କଣ୍ଡୁରୀ ପରିଡ଼ାଙ୍କର । ଯେ ପୋସ୍ତକ ଯେ ମାଗିନେଇ ଯେ ଗ୍ରାହ୍ୟ କରିବ ତାହା ସପ୍ତପୁରୁଷ ଅଇନର୍କେ ପଡ଼ିବେ ।

127

Cat. No. O. L./600

ଓଗାଳ

Or ଗୋଲକ ସଂହିତା

By ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—34. Size—28·4×3 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Incomplete. Condition—Good. Find spot—Madhupur estate. Dt. Cuttack.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Beginning—ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ । ଅବିଘ୍ନମସ୍ତୁ ।

ଶୁଣ ହେ ଗୋପାଳ-କୁଳ-ଚୂଡ଼ାମଣି ।
ଶ୍ରୀ ଅଚ୍ୟୁତ ଗୋସାଇଁଙ୍କର ଆଗ୍ୟାଂ ପ୍ରକାଶିଲ ଆଣି ॥
ବାରମାସ ମଧ୍ୟେ ଯେ ପୌର୍ଣ୍ଣମୀ ବାର ଗୋଟି ।
କରୂପେ ଭିଆଣ କଲେ କିଶୋର ମୂରତି ॥
ଓଗାଳ ବହ୍ମତ ବଧି-ବିଧାନ ଯେ ଗୋଟି ।
କ ଭିଆଣ କଲେ କିଶୋର-ମୂର୍ତ୍ତି ॥
ଗୃହସ୍ଥୁଗ ବହ୍ମତ ବିଧିମାନ ।
କରୂପେ ଭିଆଣ କଲେ ନବଘନଶ୍ୟାମ ॥
ତୁମ୍ଭ ଆମ୍ଭ ଏକ ଅଙ୍ଗ ଭିନ୍ନାଭିନ୍ନ ନାହିଁ ।
ବହ୍ମତ ବିଧାନ ପୂଜା ପଚ୍ଛୁରୁଛୁ ମୁହିଂ ॥
ଆଜ ତୁମ୍ଭେ ଭାଇମାନେ ଦୋଳଯାତ୍ରା କଲ ।
କରୂପେ ଏ ଯାତ୍ରା ଗୋଟି କାହ୍ନୁଂରୁ ପାଇଲ ॥

× × ×

ବେଦରୁ ବାହାର ଏ ଯେ ଶିଶୁବେଦ ଜାତ ।
ଗୋପାଳଙ୍କ ହିତେ ଏହା କହିଲେ ଅଚ୍ୟୁତ ॥

No Colophon.

128

Cat. No. Or. H./20

କନକା ଓ ଘୁମୁଷର ରାଜବଂଶାବଳୀ
and others

Substance—Palm-leaf. No. of folia—8. Size—30·8×1·6 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Condition—Badly worm-eaten. Incomplete. Find spot—Baripada. Dt. Mayurbhanj.

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ହେବା ସ୍ନ ୩ ସାଲଠାରୁଂ ସ୍ନ ୧୬୩୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ହୟଗ୍ରୀବ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ହେବା × × × × ଭୋଗନର୍ଥେ ୫୫ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।

× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଏ ପୁସ୍ତକର କୁଣ୍ଡିନାମା ଲେଖାଯାଏ ।

There are some broken folia containing Kendujhara Rājavamśāvali, Mayurabhanja vamśāvali, Rājanīti Chandrikā, Tentāpoṣi yuddha, Rāja Chhatra grahaṇa vidhi and others.

No Colophon.

129

Cat. No. O. L./131

କନ୍ଦର୍ପ ରଥ

With coloured illustrations

Substance Palm-leaf. No. of folia—10. Size—28·3×4·3 C. M. Complete. Condition—Good. Date of illustration—C. 18th Century. Find spot—Puri town. Orissa.

This is a complete form of chariot arranged by twenty-four women figures and in the middle portion cupid, the God of love is standing with bow and arrow.

130

Cat. No. O. L./231

କନ୍ଦର୍ପ ରଥ With illustrations

By ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନ (ଚିତ୍ରିକ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନ ?)

Substance—Palm-leaf. No. of folia—26. Size—39·5×4·2 C. M. Date of illustrations—C. 19th Century A. D. Complete. Condition—Good. Name of the artist—Kshetra Mohana Biswāla. Find spot—Khurdha area. Dt. Puri.

This is also a complete form of chariot arranged by 79 women figures and in the middle portion

Digitized by PPRACHIN, SOA

Śrī Rādhā & Śrī Kṛshna are playing flute in the Tribhanga posture or Thāni.

There are some verses from the Vasanta Rāsa of (Pindika) Shrichandana at the beginning and end of the chitrapata.

Colophon—ଜିଲ୍ଲେ—ପୁରୀ, ଗ୍ରା—ବଳଭଦ୍ରଜୋର, ପୋ—ରଘୁରାଜପୁର। ଲେଖିତ—ଜଗନ୍ମୋହନ ଦାସ ମହାପାତ୍ର।

11

Cat. No. O. L./1067 (b)

କପଟ ପଶା

By ଗୋପୀନାଥ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—27. Size—22·1×3·3 C. M. Date of copy—Sana 1201 sāla, 2nd day in the month of Mesha. Complete. Condition—Good. Name of the scribe—Ratha Mahāpātra. Find spot—Vill./P. O. Bhāpur. Dt. Dhenkanal.

Beginning—ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ

ରାଗ—ମଙ୍ଗଳଗୁର୍ଜ୍ଜରୀ

ବନ୍ଦଇ ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱନାଥ ଗଉରୀନନ୍ଦନ ।
ଯାହାର କୃପାରେ ହୋଏ ବିଘ୍ନବିନାଶନ ହେ ॥
ମତ୍ତଗଜ-କପୋଳରେ ସିନ୍ଦୂର ମଣ୍ଡିତ ।
କର୍ଣ୍ଣରେ କୁଣ୍ଡଳ ରବି-କିରଣେ ଖଣ୍ଡିତ ହେ ॥
କଣ୍ଠେ ନାନା ଆଭରଣ ସୁନ୍ଦର ଦିଶଇ ।
କଟିରେ ପଇତା ନାଗରାଜ ଯେ ଶୋଭଇ ହେ ॥

× × ×

ମୋହ ଘୋର ବର୍ଜିବ କି କରୁଣା ଉମ୍ବର ।
ହୀନ ଗୋପୀନାଥରକୁ ବାରେ ଦୟା କର ହେ ॥

× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ବାଣୀ ଧୃଷ୍ଟାସନ ଶୁଣି ଚଳିଲ୍ଲ ଅତି ପ୍ରଖରେ ।
ବୋଲେ ଖ୍ୟମାହ୍ଣିନ ବାରୁଣା ଭୁବନ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲ୍ଲ ଖରେ ॥

End—କପଟପଶା ଅପୂର୍ବ ରସ ଯେ ।
ସୁଜନେ ଶୁଣି ହୁଅ ହରଷ ଯେ ॥
ନୋହେ ମହତ, ଜାତି କୈବର୍ତ୍ତ, ସୁଜନେ ଦୋଷ ନ ଘେନ ଚତ୍ତ,
କହଇ ଖ୍ୟମା ମୂରୁଖ ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ ଦାସ ଯେ ।

ଇତି ଶ୍ରୀକପଟପଶା ଦଶଛାନ୍ଦ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥

Colophon—ଏ ପୋସ୍ତକ ବଡ଼ିଲ୍ଲ ୧୭ ଅଙ୍କ ସନ୍ ୧୨୦୧ ସାଲ ମେଷ ୨ ଦିନେ ଶୁକ୍ରବାରେ ଦିନ ପ୍ରହରକ ଠାରେ ଭାଗବତ ଘରେ ଶ୍ରୀ ରାଧାଚରଣେ ଶରଣ ।

132

Cat. No. O. L./636 (d)

କମଳ ଗୁରୁମୁଖୀ ଚଉତିଶା

By ଦିବ୍ୟସିଂହ ଶ୍ରେଷ୍ଠବସୁ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—7. Size—22·8×3 C. M. Date of copy—C. 19th Century A. D. Complete. Condition—Good. Find spot—Bhadrak area. Dt. Balasore.

Beginning—କମଳ ଗୁରୁମୁଖୀ ପ୍ରେକାନ୍ତ ବେଳେ ।
କରୁ ଯେ ଥିବ ଚନ୍ଦ୍ରା ରଜମାକାଳେ ରେ ॥
କରି ଯେ ଥିଲ ତୋତେ ଅନେକ ଆସ ।
କି ଯାଇ ଶଶିମୁଖୀ କଲୁ ନିରାଶ ରେ ॥

× × ×

ଛଚନ୍ଦେ ଗୁଣାଗୁଣି ପ୍ରେ ଗୀତରସ ।
ଛଚନ୍ଦେ ଦିବ୍ୟସିଂହ ନବବୟସ ରେ ॥
ଛୁଇଁଲ ଚନ୍ଦ୍ରା ମୋହ ନବତରୁଣୀ ।
ଛଚନ୍ଦେ ଶ୍ରେଷ୍ଠବସୁ ଅମୃତଭଣି ରେ ॥

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

133

Cat. No. O. L./751 (f)

କମଳବଦନୀ ଚଉତିଶା

By ପତିତପାବନ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—4. Size—32·5×3·5 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Not good. Find spot—Kapileswar, P.-S. Bhubaneswar-2. Dt. Puri.

Beginning—କମଳବଦନୀ କହେ ଦୂତୀ ଆଗେ ଯାଇଂ,
କେଉଂ ଅପରାଧ କଲି ଗୋ, କୃଷ୍ଣ ନଉଠି ନ ଶୁଣିଂ,
ଗୋ ଦୂତୀଏ,
ଖଳ ଲୋକଙ୍କର ବୋଲ ଶୁଣିଲେ କ ସେହୁ ।
ଖାଇବ ଚରନ ବଷ ଗୋ, କଥା ମୋ ବାରେ ଉହୁଥାଉଂ ॥
ଗୁରୁଜନ ଗଞ୍ଜଣା ବଚନ ନଶିଦନ,
ଗୋବଦ ଭରସା କରି ଗୋ, ଅଙ୍ଗେ କଲି ଆଭରଣ ।

× × ×

End—ଛଇଳ କଶୋରୀ ସେନ ବନମାଳୀ ଛନ୍ଦେ କରନ୍ତି ବଳାସ,
ସ୍ତୁର ମୂଢ଼ ହୀନ ପତିତପାବନ କ୍ଷେମାକର ବାରେ ମୋର ଦୋଷ ।
କ୍ଷେମାସାଗର,
କ୍ଷେମା କର ଦୋଷ ମୋହର ॥

No Colophon.

134

Cat. No. O. L./751 (k)

କମଳାକାନ୍ତ ଚଉତିଶା

By କୃଷ୍ଣଦାସ (?)

Substance—Palm-leaf. No. of folia—6. Size—32·5×3·5 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Incomplete (Up to 'Sa' Chautiśā). Condition—Not good. Find spot—Kapileswar, P.-S. Bhubaneswar-2. Dt. Puri.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Beginning—କମଳାକାନ୍ତ-ବାହନ ଭକ୍ଷ୍ୟାଶ୍ୱ ନାଗ୍ରଯାନ,
ତା ସୁତ ତା ରିପୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୁଖ ମଳନ ।
ଜନକପୁର ଯାହାର ତା ରିପୁ ଦୂତ ଭଣ୍ଡାର,
କରିଛୁ ପାଣି ସଯୋଗ ରକ୍ଷସୁରେଣ ॥
କୁଚେ ପଂଡ କଜ୍ଜଳ ପାଣି,
କର-ରିପୁ-ଛତ-ପତ-ଶିରେ କ ଜାଣି ॥
ଖସିଛୁ କବରୀଭାର ପଡ଼ିଛୁ ଚରମ ପର,
ଖବରିପୁ ଗଗନରେ ଯେସନେ ଶୋଭା ।
× × ଭାଲରେ ଚନ୍ଦନବନ୍ଦ
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଦୟେ ଦ୍ୱିଜରାଜ କ ଶୋଭା ॥
ଖଞ୍ଜିଣି ତୋ କର୍ଣ୍ଣେ କୁଣ୍ଡଳ,
ଖଗପତି ପୁତର ମୁକୁର ମଣ୍ଡଳ ॥

No Colophon.

135

Cat. No. O. L./751 (x)

କରୁଣାସାଗର ଚଉତିଶା

By ଏ ଭ୍ର କାଶୀଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—5. Size—32·5×3·5 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Kapileswar. P.-S. Bhubaneswar--2. Dt. Puri.

Beginning—ଶ୍ରୀ ମା ବିମଳା—
କେତେ କେତେ ସୁଗ ଗଲା ମାଲକନ୍ଦର,
କଳପବଟତଳେ କରିଅଛନ୍ତି ଘର ।
କରୁଣାସାଗର,
ବାହୁ ପ୍ରସାର କର,
କରିବେ ଗୁଣ୍ଡିଚ୍ଚଯାତ୍ରା ଅଛୁ ମନର ।
ଖଟିଛନ୍ତି ଅଶେଷବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଯାହାକୁ,
ଖଟିଛନ୍ତି ଖଗପତି ସେବି ପାଦକୁ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଷଣେ ଷଣେ ଚହ୍ନଳ,
ଦୃଶବଦ ଗୋଳ,
ଖଣ୍ଡଚ୍ଛନ୍ଦ ରଥେ ମ୍ବ ମୋତ୍ତ ପ୍ରବାଳ ।

End —ଷିନ୍ତ ମଧ୍ୟେ ଏତ୍ତେ ଯାହା ନାହିଂ ନୋହିବ ।
ଷଣମାତ୍ର ରଥେ ଦେଖି କସ୍ତୃତ ଯିବ ।
ଷୁଦ୍ରବୁଦ୍ଧି ମୋହର ।
କ୍ଷେତ୍ର କାଶୀ ଗ୍ରାମର ।
କ୍ଷେମାନିଧି ପଦ୍ମପାଦେଂ ଶରଣ ମୋର ।।

No Colophon.

136

Cat. No. O. L./550 (c)

କର୍ଣ୍ଣବୋଲି

By ଦାମୋଦର ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia– 20. Size—19·9×3·3 C. M. Date of copy – C. 19th Century A. D. Complete. Condition—Some folia are worm-eaten. Find spot—Haladia, P.-S. Khurdha. Dt. Puri.

Beginning—ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣାୟନମଃ
ଶୁଣ· ସୁଜନେ ହେଲୁ କରି ମନ ।
ମହାଦାମୀ ଅଟେ କର୍ଣ୍ଣ ରାଜନ ।।
ପ୍ରଭାତୁ ଉଠି ସାରି ଦେବାର୍ଚ୍ଚନ ।
ଆହ୍ଵଟ ଚନ୍ଦ୍ରସରଂ ଦଏ ଦାନ ।।
ଭୂମି ତୁରଙ୍ଗ ଗଜବାଜ ନନ୍ତ ।
ଗୋଧନ ଦାନେ ତା ମନ ତୃପନ୍ତ ।।

End—ତୋହର ନାମ ପ୍ରଭାତେ ଧଇଲେ ।
କୋଟି ଅରିଷ୍ଟି ଖଣ୍ଡିବଇଂ ଭଲେ ।।
ହଶିକେସନର ବୋଲି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
ଶୁଣଇ ଯେ ହୁଏ ପାପ ଦହନ ।।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଗାଇବା ଲୋକରେ ପାପ ନ ଥାଇ ।
ଶୁଣନ୍ତା ଲୋକ ବଇକୁଣ୍ଠ ଯାଇ ॥
ପଢ଼ିଲେ ଶୁଣିଲେ ବଇକୁଣ୍ଠେ ବାସ ।
ଭାବେ ଭଣିଲେ ଦାମୋଦର ଦାସ ॥

No Colophon.

137

Cat. No. O. L./213

କର୍ମସଂହିତା

(ଶରଦ ରାସ)

Substance—Palm-leaf. No. of folia—53. Size—28·4×3·2 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Gadamanitri. P.-S. Begunia. Dt. Puri.

Beginning—ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଭ୍ୟୋ ନମଃ ।

କରପଦ୍ମ ଯୋଡ଼ି ପଚ୍ଚାରୁଛନ୍ତି ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ।
ଦେବାର୍ଚ୍ଚନବେଳେ ସୁମରଣା କାହାକୁ ॥
ତୁମ୍ଭେ ମୋହର ପ୍ରଭୁ ଶୁଣିମା ଦେବାଧି-ଦେବରାଜ ।
ଦେବାର୍ଚ୍ଚନବେଳେ ତୁମ୍ଭେ କାହାକୁ ଭଜ ॥
ଏ କଥା ବୁଝାଇ ମୋତେ କହିବା ଗୋସାଇଂ ।
ଶ୍ରୀମୁଖୁ ଶୁଣିଲେ ଯିନା ପ୍ରତେ ଯିବ ମୁହିଂ ॥
ତୁମ୍ଭ ଚହ୍ନିଂ ସଂସାରେ ବଡ଼ କେହି ନାହିଂ ।
ସଂଶୟ ଫିଟାଇ କହିଦେବା ହେ ଗୋସାଇଂ ॥

There are some Bengali and Sanskrit verses in the manuscript.

End—ଇତି ରାଧାକୃଷ୍ଣଲୀଳାୟାଂ ରାସୋତ୍ସବବର୍ଣ୍ଣନେ ନାମ ପଞ୍ଚମଃ ଅଧ୍ୟାୟଃ ।

Colophon—ଶ୍ରୀମତେ ରାମାନନ୍ଦାୟ ନମଃ । ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣାୟ ନମଃ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

138

Cat. No. O. L./641

କର୍ମସଂହିତା

By ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—80. Size—36·5×3·8 C. M. Date of copy—13th Amka year and Sana 1292 Sāla. Name of the Scribe—Bhaktadāsa, Bimbādhara Miśra. Complete. Candition—Some folia are badly worm-eaten. Find spot—Midnapur area. West Bengal.

ଶୁଣି ସୁଜନେ ନ ଦେଖିବ ଦୋଷ ।
ପାମର ଅଚ୍ୟୁତ ଭ୍ରମର ଦାସ ॥

× × ×

ବାଗ୍‌ନାଥ ଛଟେ ପ୍ରଭୁ ବଜଯେ ।
ଅଚ୍ୟୁତର ମନ ସେଠାରେ ରହେ ॥

× × ×

ପାମର ଅଚ୍ୟୁତ ଶରଣ ଗଲ ।
ଏକା ନାମରେ ଶରଣ ପଶିଲ ॥

End— ଶୁଣ ହେ ସୁଜନେ ମୋହର କଥା ।
ଆନ କ କହିବ ମୋର ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥
ଯେତେବେଳେ ମୁହିଂ ଏ ନବଯୁବା ।
ଆନକୁ ମୁହିଂ ନ କରଇ ସେବା ॥
ବାଳୁତ-କାଳରେ ଯେତେକ ଭାବ ।
ଶୁଣିଲେ ସୁଜନେ ହାସ୍ୟ କରିବ ॥
ଛଦନ୍ତରେ ଯେତେ କଷ୍ଟ ହେଲ ।
କେତେ କହିବ ମୁଂ ସେ ସୁଖମାଳା ॥

× × ×

ସନ୍ଥ ଚରଣକୁ ମୋହର ଆସ ।
ଯଥ ଜ୍ଞାନ ଭଣେ ଅଚ୍ୟୁତ ଦାସ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

Colophon—ଶ୍ରୀଗୁରୁଦେବ ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଉଦ୍ଧାର କରିବେ ଅଧମ ଭଗତଦାସଙ୍କୁ । ଆବେ ସୁଜ୍ଞଜନମାନେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଯଶପାଠ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଶୁଦ୍ଧ ଅଶୁଦ୍ଧ ପୂରେଇ ଗାଇବ । ଲେଖନକାର ଦୋଷ ନ ଧରିବ ।

ପ୍ର—ଅସୁରେଶ୍ୱର, ଛା—ବିଷ୍ଣୁପୁର, ମୌ—ଗ୍ରମରଙ୍ଗ, ଥା—ସାଲେପୁର, ଜ—କଟକ । ଲେଖିତଂ ଶ୍ରୀ ବଂଶୀଧର ମିଶ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ ।

139

Cat. No. O. L./80 (r)

କଳକଣ୍ଠ ଚଉତିଶା

By ବାଣପୁରାଧିପ ହରିଚନ୍ଦନ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—5. Size—35·5×3·8 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Puri town. Orissa.

Beginning—ରାଗ—କାମୋଦୀ

କର-ଯୁଗଳ ଯୋଡ଼ି କହଇ କଳକଣ୍ଠ କନକଗାତ୍ରୀ ପାଶେ ଯିବୁ ।
କୋମଳ କଳାବତୀ କୁନ୍ଦ-ସୁନ୍ଦର-ଦନ୍ତୀ ମୋ ପଦ୍ମନେତ୍ରୀକି କହିବୁ ରେ,
କଳକଣ୍ଠ,
କାଳ କରଇ ନାହିଂ କାହା,
କେଣିକି ଗଲୁ ସେ ସେନେହା ।
କାଳକେ ଦରଶନ ନୋହିବ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖ ବହି ବରଷ ଥିଲୁ ଏହା ରେ ॥

End—କ୍ଷୁଭିବ ମନଚନ୍ଦ୍ରା ତୋ ମୁଖ ବାଣୀ ଶୁଣି ଯେଣୁ ରେ କୋକିଳ ବଚନୀ !
ଛଇଳୀ ଶିରୋମଣି ଜାଣି ତ ଅଛୁ ଏହା ପ୍ରୀତି ଲୋକବଚନ ଯେନ ରେ,
କଳକଣ୍ଠ,
କ୍ଷୋଭ କ୍ଷୁଭିବାକୁ କହିବ,
କ୍ଷୀଣୋଦରୀ କ୍ଷେମ ନୋହିବ ।
କ୍ଷିତିତଳ ଉତ୍ତମ ବାଣପୁର ଅଧିପ ହରିଚନ୍ଦନ କହେ ଭାବ ରେ,
କଳକଣ୍ଠ !

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

140

Cat. No. O. L./425 (y)

କଳକଣ୍ଠ ଚଉତିଶା

By ବାଣପୁରଧିପ ହରିଚନ୍ଦନ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—5. Size—33·9×4 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Khallikot. Dt. Ganjam.

Text same as in Cat. No. O. L./80 (R) discussed previously.

No Colophon.

141

Cat. No. O. L./582 (a)

କଳା କଉତୁକ

By ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—26. Size—35·8×3·3 C. M. Date of copy—11th Amka year of Vīrakeshari Deva II sana 1275 sāla and 27th day in the month of Jyestha. Name of the scribe—Vaishṇava Chandramani Dasa. Complete. Condition—Good. Find spot—Madhupur estate. Dt. Cuttack.

Beginning—ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ । ଗୋବିନ୍ଦାୟ ନମଃ

ରାଗ—ରାମକେରୀ

କମଳଧର ହେ କମଳଧରଜଡ-ନାୟକ ।
କମଳଧର ଯାହା ରାମନାମ ସଦା ଧ୍ୟାୟକ ।

× × ×

କରୁଣାକର ହେ କରୁଣାକର ହୋଇ ହେଉକ ।
କହିବ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ କୃଷ୍ଣକେଳୀ କଳାକଉତୁକ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

କଳାକଉତୁକ ଏ ଗୀତ ନାମ ହେବ ଖ୍ୟାତକ ।
କରୁଥିବେ ପ୍ରତ ପାଦରେ ବାସ ଆଦ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତକ ॥
କଷ୍ଟକୁ ଜାଣିବେ ସୁକବ ଯେଉଂମାନେ ଗ୍ରନ୍ଥିକ ।
କଥା ଉତ୍ତମରେ ସେ ଖଳ ସେହ୍ନ ପରପନ୍ଥିକ ॥

End—କଥା ଯେ ରହ୍ନବ ସୁପଦ୍ମା ବୋଇଲ୍ ଯେବେ ହୋଇ ଉନ୍ମୁଖକ ।
କହେ ଉପଇନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ କଞ୍ଜମୁଖୀ ଆଜନ୍ମ ସୁଖୀ ତୋଷକ ॥

Colophon—ସମସ୍ତ ୰ାରକଶୋର ଦେବ ମାହାରାଜାଙ୍କ ବଜେ ଶୁଭରାଜ୍ୟେ ଏଗାର ଅଙ୍କ ସନ୍ ୧୨୭୫ ସାଲେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ବ ୨୭ନ ମଙ୍ଗଳବାର ପ୍ରାତଃକାଳୁ ସମାପତ ହୋଇଲେ । ବୈଷ୍ଣବ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ଦାସେ ଲେଖକ ।

142

Cat. No. O. L./80 (e)

କଳାକର ଚଉତିଶା

By ଷଷୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—5. Size—35·5×3·8 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Good. Find spot--Puri town.

Beginning—ରାଗ କାମୋଦୀ

କହଇ କଳାକର ମୋର ଉତ୍ତର ଯେନ କମଳମୁଖୀ ପାଶେ ଯିବୁ ।
କନେକ ସୁବରଣା କେଶରୀ ମଧ୍ୟ କ୍ଷୀଣୀ କୃଶାଙ୍ଗୀ କରୁଣା ଜଳଧି ରେ,
କଳାକର,
କନେକଲତା ମୋର ବାଳା,
କୃଶୋଦରୀ ସୁରୁଶୀଳା,
କନେକ ଗଉରାଙ୍କ ଗୁଣ୍ଡ ମୁଂ ଅଇଲି କ କରୁଥିବ ଗଳାମାଳା ରେ ।
ଖଞ୍ଜଣା ନୟନା ସେ କରୁଣା କଟାକ୍ଷୀ ମୋ କ୍ଷଣେ ହେ ନ ଗୁଡ଼ଇ ପାଣ ।
କ୍ଷିତଭୂଷଣୀ ବାଳା ସୁନ୍ଦେରୀ ଗୁରୁଶୀଳା ଖଞ୍ଜନ-ଗଞ୍ଜନ-ଅଞ୍ଜନ ରେ,
କଳାକର,
ଖିନଉଦରୀ ସୁକୁମାରୀ,
ଖେଳଇ ଖଞ୍ଜନ ଚାହାର,
ଖୁଦ୍ର ମୋତ ଦଶନା କନେକ ସୁବରଣା ମୋ ଜୀବ-ପରାଣ-ଈଶ୍ବରୀ ରେ,

Digitized by PPRACHIN, SOA

End—ଷୀରୋଦ ପନ୍ତ ସୁତା ପାଦକମଳବେନ ଛଇଲୀ ପ୍ରନ୍ତ ଆଶା ମୋର,
ଛଠକ-ଦ୍ୱାସୀ ମୋର ବଙ୍କିମ-ନୟନାଙ୍କୁ ଷମାସାଗର ରଷାକର ହେ,
କଳାକର,
ଷିତିଭୂଷଣୀ ଜୀବବନ୍ଧୁ,
ଷେମା କରିବେ ଜଗବନ୍ଧୁ,
ଛଇଲୀ ନାଗସ୍ୱ ମୋ ନବୀନ ଗ୍ରୀମସ୍ୱାକ ଷେଣୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଛନ୍ଦୁ ରେ ॥

No Colophon.

143

Cat. No. O. L./521 (d)

କଳାବତୀ

By ବିଷ୍ଣୁ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—10. Size—36·8×3·8 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Complete up to 7th chānda. Condition—Good. Find spot—Haladia. P.-S. Khurdha. Dt. Puri.

The famous poet Vishnu Dasa, after composing the work, dedicated the book in the name of his patron Partha Shrichandana the prince of Ranapur and the son of Padmanāva Narendra, the author of Prabhāvati.

The manuscript has been edited by Sri Kedaranātha Mahāpatra and published by the Orissa State Museum, Bhubaneswar in 1961.

No Colophon.

144

Cat. No. Or. Ms./123

କଳାହାଣ୍ଡି ମାଦଳା

Substance—Paper. No. of pages—75. Size—22×17·3 C. M. Date of copy—1946 A. D. Complete.

Digitized by PPRACHIN, SOA

up to the reign of Uditapratāpa Deva. Condition—Good. Find spot—Baragān near Junāgarha, Dt. Kalahandi.

ବରଗାଁ ବାବୁ ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱନାଥ ସିଂହଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ତ କଳାହାଣ୍ଡି ମାଦଳାର ନକଲ ।

ନାଗବଂଶ ଶ୍ରୀ ରଘୁନାଥ ସାଏଙ୍କୁ ଚୁଟିଆ ନାଗପୁରରୁ ସତରଞ୍ଜିଗଡ଼ଠାରୁ ଗଙ୍ଗବଂଶ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଦେଓ ଆଣି ତାଙ୍କ ଝିଅ ସୁରେଖା ଜେମାମଣିଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଦେଇ କଳାହାଣ୍ଡି ମୂଲକ ଦାଏଯାରେ ଗଡ଼ ଦେଇ ବାଙ୍କ ପେଙ୍ଗ୍ସୁରଗଡ଼ ତାଙ୍କ ଖାଉନ୍ତି ନିମନ୍ତେ ରଖିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଅନ୍ତରରେ ପେଙ୍ଗ୍ସୁରଗଡ଼କୁ ମଧ ରଘୁନାଥ ସାଏ ମହସୁଫ୍ ଅନୁଭବ କଲେ । ଏ ରଘୁନାଥ ସାଏ ମହସୁଫ୍ କଳାହାଣ୍ଡି ଗାଦିରେ ଶ୍ରୀ ଭୁବନେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ପ୍ରସାଦରୁ ୩୫ ବର୍ଷ X X X ରାଜତ୍ୱ ହୋଇଅଛି ଯେ ଏବେ ସନ୍ନ ୧୯୧୯ ସାଲ ହେବାରୁ ଏ କଳର ୮୫୭ ସ୍ଥା ? ହୋଇଅଛି । ଶ୍ରୀ ରଘୁନାଥ ସାଏଙ୍କ ଲଗାଏତ ଶ୍ରୀ ଉଦିତ ପ୍ରତାପ ଦେବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ ଅଠାଇଶି ପୁରୁଷ ହେଲା ।

ଶ୍ରୀ ରଘୁନାଥ ସାଏ କଳାହାଣ୍ଡି ୩୫ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କଲେ । ଏହାଙ୍କ ପାଞ୍ଚ ପୁତ୍ରକୁ ସନ୍ନ ୧୯୬୨ ସାଲ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରଥମ ପୁତ୍ର ପ୍ରତାପନାରାୟଣ ଦେଓ ବ ୩୨ ର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କଲେ । ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁତ୍ର କୀର୍ତ୍ତିସିଂହ ନର୍ଲା ଜମିଦାର ହୋଇଥିଲେ । ତୃତୀୟ ହରିସିଂହ ଥୁଆମୂଳ ଜମିଦାର ହେଲେ ଇତ୍ୟାଦି ।

No Colophon.

145

Cat. No. O. L./80 (j)

କଳିଗମନ ଚଉତିଶା

By ଉଦ୍ଧବ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—4. Size—35·5×3·8 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Puri town.

Beginning— ରାଗ—କାଳୀ

କଳି ଗମନ ଯୋ ହିନୁ ପ୍ରିୟେ କହଇ ତୋର ଆଗେ ।
କୁସୁମ-ଧନୁ ଧରି ମଦନ ଥିଲଟି ମୋ ସାଙ୍ଗେ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

କ ଗୁଣେ ପ୍ରିୟେ ହେଠ ବଦନେ ବସିଛୁ ଭୂମି ଲେଖି ।
କାମଦେବକୁ ଗ୍ଲଜୁ ମୋ ଭୟେ ତୋ କୁଚ ଶମ୍ଭୁ ଦେଖି ॥

End—କ୍ଷବିଉତ୍ତମ ଅଭ୍ୟୁଗଳ ଗୁଣେଣ ଗୁଣବନ୍ତା ।
କ୍ଷବି ଶ୍ରୀରାମ ରସିକମଣି ସୀତାପ୍ୟା ଯା'ର କାନ୍ତା ॥
କ୍ଷୋଭଜଳଧି ନନ୍ଦନୀ ପତି ଚରଣେ ଯାଇ ବନ୍ଦେ ।
କ୍ଷମା କରବା ଦରିଦ୍ର ଦୋଷ ରଖ ଉଦ୍ଧବ ଦାସେ ॥

No Colophon.

146

Cat. No. O. L./685

କଳିସିଦ୍ଧି

By କୃଷ୍ଣଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—18. Size—41·3×3·4 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Bhadrak area. Dt. Balasore.

Beginning—ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ, ଅବିଘ୍ନମସ୍ତୁ ।
ମୃଣାଳପୁର ଭରଣ କାଶୀ । କୃଷ୍ଣଦାସ ତହିଂ ଶରଣ ପଶି ॥
ଶୁକମୁନି ପାଦେ ପରୀକ୍ଷ ରଜା । ଚତ୍ତ ଶୁଦ୍ଧରେ କରଇ ପୂଜା ॥
ହେ ମୁନି ମୋତେ ଅନୁଗ୍ରହ କର । ତବ ଦରଶନେ ହୋଇବି ପାର ॥
କେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ହୋଇବ କଳି । ହେ ମୁନି ମୋତେ କହ ବିଚାରି ॥

End—ସୁଜନେ ମୋତେ ନ କହିବା ବାଛୁ ।
ସାହା ସୁପଥେ ଯାହା କହିଅଛୁ ॥
ସେ କଥା ଆଣି ମୁଂ କଲି ବଖାଣ ।
ଶ୍ରବଣ ପଥେ ହେଜୁ କର ଶୁଣ ॥
ଭଗତବନ୍ଧୁଙ୍କ ଶରଣ ପଶ ।
ତରିବ ଯେବେ ଅହନିଶି ଘୋଷ ॥
କରୁଣା କରିବେ କୃପା ଜଳଧି ।
ଭଣେ କୃଷ୍ଣଦାସ କଳିର ବିଧି ॥

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

147

Cat. No. O. L./510

କଳ୍ପଲତା

By ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—43. Size—37·8×3·5 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Slightly worm-eaten. Find spot—Haladia. P.-S. Khurdha. Dt. Puri.

Beginning—ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୁୂଭମସ୍ତୁ, ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାଯ଼ ନମଃ ।

ଶୁଣ ହେ ରସିକ ଜନ, ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୌର୍ଣ୍ଣମୀ ଦିନ,
ଜ୍ୟୋଷ୍ନାକ୍ଷତ୍ର ସେକାଳେ,
ଝମକ ବାଜେ ସିନ୍ଧୁକୂଳେ ।

× × ×

ମନ ବଚନୁ ଯେ ବାହାର,
ବିଗ୍ରହ ଗୃହ ଗର୍ଭ ତାର ।
ମଙ୍ଗଳିଗିର ସର୍ବଦା ବାସ,
ଶରଣ ଅରଜୁନ ଦାସ ।

The manuscript has been edited by Sri Kedārnāth Mahapatra and published by Orissa State Museum, Bhubaneswar in 1961.

No Colophon.

148

Cat. No. O. L./520 (e)

କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ଚମ୍ପୂ

By କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—27. Size—22×3·3 C. M. Date of copy C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Haladia. P.-S. Khurdha. Dt. Puri.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Beginning—ରାଗ ଶାବେରୀ

କ ହେଲାରେ କହାଡ ନୁହଇ ଭରଣ ରେ ।
କାଳ ଯା ଦୂରରୁ ଦେଖି, କଳନା କଲ ମୋ ଆଖି,
କଳା—ଇନ୍ଦୀବର ଆରଣ୍ୟରେ ॥

× × ×

କହଇ ଶ୍ରୀ ବାଲୁକେଶ, ଶରଣୀ ଧରଣୀ ଈଶ, ଏ କ ଦଣ୍ଡ ପୀରତ୍ତ ରେ ॥
ଖଟେ ଅଷ୍ଟଦୁର୍ଗ ନାଥ କୃପା ଦେ ପଦ୍ମଲୁ ରେ ॥

× × ×

ନରେଶ ମଣ୍ଡନ ଶ୍ରୀଦ୍ୱର ଚନ୍ଦନ ଜଗଦ୍ଦେବ ସୁତ ଘେନ ॥

× × ×

ଛନ୍ଦ ମନ ଭୃମ୍ଭ ଗୁଣେ, ଛ ଦୁଇ ଦୁର୍ଗେଶ ଭଣେ ॥

× × ×

ଝଲକ ଗଲ କୃଷ୍ଣ ଅକାରଣେ ।
ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ ରସା ପାତଶା ଭଣେ ॥

× × ×

ଠାକୁର ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ପାଦାମ୍ବୁଜ ଧ୍ୟାନ ।
ନୃପ ଜଗଦ୍ଦେବ କରେ ଚତ୍ତେ ରେ ॥

× × ×

End—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ଚମ୍ପୂ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ।

No Colophon.

149

Cat. No. O. L./188 (c)

କାକଚରିତ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—10. Size—16·5×3·4 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Gadamanitri. P.-S. Begunia. Dt. Puri.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Beginning—ଈଶ୍ୱର କହୁଛନ୍ତି ପାର୍ବତୀଙ୍କ ଆଗେ ।
ଶୁଣ ଗୋ ପାର୍ବତୀ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଆଗ୍ୟାଂ ॥
କାକ ଯେ ଅମର ବର ପାଇଅଛୁ ।
ଆଗତ କଥା ଯେ ପାର୍ବତୀ ଜାଣନ୍ତି ॥
ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଆଗ୍ୟାଂ ପ୍ରମାଣେ ପାର୍ବତୀ ପଚୃରୁ ଅଛନ୍ତି ॥
ହେ ସ୍ୱାମୀ ମୋତେ କାକ ପ୍ରଶନ କହ ।
ତୁମ୍ଭ ମୁଖୁ ଶୁଭାଶୁଭ ଜାଣିମା ।

No Colophon.

150

Cat. No. O. L./550 (a)

କାଚ ବୋଲି

By ମହାଦେବ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—24. Size—19·9×3·2 C. M. Date of copy—C. 19th Century A. D. Complete. Condition—Some folia are worm-eaten. Find spot—Haladia. P.-S. Khurdha. Dt. Puri.

Beginning—ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ ।
ଜୟ ଜୟ ଗୋପୀନାଥ କଂସାରି ।
ଜାତ ଅବସ୍ଥା-ଭାବ ଅନ୍ତକରି ॥
କଂସ ନାଶନେ ବସୁଦେବ ଘରେ ।
ହରି ଜନ୍ମିଲେ ଦେବକୀ ଉଦରେ ॥
କଂସ ଡରେ ବସୁଦେବ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ।
ନିଶାକାଳେ ଘେନଗଲେ ଗୋପକୁ ॥
ନନ୍ଦ ମନ୍ଦିରେ ଯଶୋଦା କୋଳରେ ।
ପୁତ୍ର ଶୁଆଇ ବାହୁଡ଼ିଲେ ଖରେ ॥
କୃଷ୍ଣ ଗୋପରେ ରହିଲେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ।
ନୀତିମାନ ରଚିଲେ ଯେତେଯେତେ ॥

End— ରାଧାମାଧବ କେଳି କୁତୁହଳେ ।
ନିଦ୍ରା ଉପେକ୍ଷି ନିଶି ପୁଆଇଲେ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଦିନକର ପ୍ରକାଶ ଜାଣି ସ୍ୱାମୀ ।
ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇଲେ ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ॥
ନନ୍ଦ ମନ୍ଦିରେ ହୋଇଲେ ପ୍ରବେଶ ।
ତାଙ୍କୁ ଶରଣ ମହାଦେବ ଦାସ ॥

ଶ୍ରୀରାଧା-ମାଧବଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣେ ଶରଣ ।

No Colophon.

151

Cat. No. O. L./119 (a)

କାଞ୍ଚନ ବୋଲି

By ମହାଦେବ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—22. Size—24·3×3·1 C. M. Date of copy—C. 19th Century A. D. Complete. Condition—Worm-eaten. Find spot—Puri town. Name of the scribe—Damodara Mahanty.

End—ଦିନକର ପ୍ରକାଶ ଜାଣି ସ୍ୱାମୀ ।
ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇଲେ ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ।
ନନ୍ଦ ମନ୍ଦିରେ ହୋଇଲେ ପ୍ରବେଶ ।
ନିତ୍ୟେ ସେବଇ ମହାଦେବ ଦାସ ॥

Colophon—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ରକ୍ଷାକର ଲେଖନକାର ଦାମଦର ମହାନ୍ତି ରକ୍ଷାକର ।

Text same as in Cat. No: O. L./550 (a) but only the title of the work is Kānchana Bolī.

152

Cat. No. Or. Ms./96

କାଞ୍ଚନ ବୋଲି

By ମହାଦେବ ଦାସ

Substance—Paper. No. of pages—6. Size—24×21·1 C. M. Complete. Condition—Good.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Text same as in Cat. No. O. L./119 (a). It is a true copy of the Cat. No. O. L./119 (a).

153

Cat. No. O. L./266

କାଞ୍ଚନଲତା

By ଦ୍ୱିଜ ଶ୍ରୀଧର

Substance—Palm-leaf. No. of folia—72. Size—37·5×3·5 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Incomplete. Condition—Badly worm-eaten and some folia are broken. Find spot—Paralakhemundi. Dt. Ganjam.

ଅଭୟପଞ୍ଜର ସରସିଜ ଚରଣ ।
ଦ୍ୱିଜ ଶ୍ରୀଧରଙ୍କୁ ରଖ ଶରଣ ॥
କାଞ୍ଚନଲତା ପ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରଥମ ଛାନ୍ଦ ।
ଶୁଭେ ଶେଷ ଶୁଣି ହୁଅ ଆନନ୍ଦ ॥

× × ×

କାଞ୍ଚନଲତା ପ୍ରବନ୍ଧ ସ୍ୱେ ମହାରସ ।
ଦ୍ୱିତୀୟ ଛାନ୍ଦ କୁଶଳେ ହୋଇଲା ଶେଷ ॥

× × ×

କାଞ୍ଚନଲତା ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣନା ଚରିତ ।
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚତୁର୍ଥ ଛାନ୍ଦ ରସିକ ହିତ ଯେ ॥

No Colophon.

154

Cat. No. O. L./870

କାଞ୍ଚନଲତା

By ଦ୍ୱିଜ ଶ୍ରୀଧର

Substance—Palm-leaf. No. of folia—175. Size—29·8×3·5 C. M. Date of copy—18th Amka year of

Digitized by PPRACHIN, SOA

Mukunda Deva-II, 20th day in the month of Kanya. Complete. Condition—Not so good. Find spot—Nayagarha area. Dt. Puri.

Beginning—ଶ୍ରୀ ରାଧାକୃଷ୍ଣାଭ୍ୟାଂ ନମଃ ।

ଗୁଜ୍ଜରୀ ରାଗେ—(ସଙ୍ଗମତ୍ତଆର ବାଣୀରେ)

ଜୟ ଜୟ ଭବ ସର୍ବ ଭବ-ଖଣ୍ଡନ ।
ନୀଳକଣ୍ଠ-ଚନ୍ଦ୍ରକ ମସ୍ତକ ମଣ୍ଡନ ॥
ଚନ୍ଦ୍ରବାଳୀ କମଳ କଳତ ମୋ ପନ୍ତ ।
ବିପତ୍ତି ନାଶକ ଶ୍ରମ ହରବ୍ରଜ କାନ୍ତ ॥
ଶ୍ରୀକଣ୍ଠ ଭୂଷିତ ସଦାନନ୍ଦକ ଧର ।
ସଦା ୭ ଭୟନିବାରଣ ଦୁର୍ଗତି ହର ॥

× × ×

ଅଭୟ ପଞ୍ଜର ସରସିଜ ଚରଣ ।
ଦୀନ ବିପ୍ର ଶ୍ରୀଧରକୁ ରଖ ଶରଣ ॥
କାଞ୍ଚନଲତା ପ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରଥମ ଛାନ୍ଦ ।
ଶୁଭେ ଶେଷ ଶୁଣି ପୁଣି ହୁଅ ଆନନ୍ଦ ॥

× × ×

End—ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ଶୋକେ କହନ୍ତି ସଖୀ ।
ଥିର କର ମାନସ ପଙ୍କଜ ମୁଖି ଗୋ ॥
ପଡ଼ ଯେ ଆସି ପ୍ରାଣ ସଙ୍କଟ ।
କଅବା ପ୍ରାଣ ଥିଲେ ପାଇଟି ଭେଟ ଗୋ ॥
ନୀଳଅଚଳ ଈଶ କୃପା ବାରିଧି ।
ଆରତ ବିନାଶନ ମହିମାନିଧି ହେ ॥
ମହାଯୋଗୀମାନଙ୍କ ଜ୍ଞାନ ସଦୃଶ ।
ଯଦୁକୁଳ-କମଳ-ବନ-ଦିନେଶ ହେ ॥
ମହାପତିତ ଦୀନ ଦ୍ୱିଜ ଶ୍ରୀଧର ।
ଶରଣାଗତ ତୁମ୍ଭ ପଦ୍ମ-ପୟର ହେ ॥
କାଞ୍ଚନଲତା ରସ ଗୀତ ପ୍ରବନ୍ଧ ।
କୁଶଳେ ଶେଷ ହୋଇଲେ ପଚଶଚ୍ଛନ୍ଦ ଯେ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

Colophon—ସମସ୍ତ ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ମହାରାଜାଙ୍କ ୧୮ ଅଙ୍କ କନ୍ୟ ୨୭ ଦିନ ଗୁରୁବାର ଯେ କାଞ୍ଚନଲତା ପୋସ୍ତକ ସଦାଜଯେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲା । ଆହେ ସୁଜ୍ଞଜନମାନେ ଶୁଦ୍ଧ ଅଶୁଦ୍ଧ ପୂରେଇ ଗାଇବ । ଲେଖନକାର ଦୋଷ ନ ଧରିବ ।

ଶ୍ରୀରାମ ଶରଣ ।

155

Cat. No. O. L./121

କାଞ୍ଚି କାବେରୀ

By ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—91. Size—39·9×3·5 C. M. Date of copy—4th Amka year of Virakeshari Deva I of Khurdha dynasty or 1st part of 18th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Puri town.

Beginning—ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ ।

ଜୟ ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବାଧି ଦେବ ରାଜା ।
ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ବିନୁ ମୋର ଅନ ନାହିଁ ଦଜା ॥
ନୀଳସୁନ୍ଦର ପର୍ବତ ଉପରେ କଟକ ।
ଶଙ୍ଖଲଭି-ମଣ୍ଡଳେ ଖେତ୍ର ସର୍ବଲୋକ ॥
ସମୁଦ୍ରେ ପକ୍ଷୀରାଜ ବେଦନକର ହୋଇ ।
ବିଥି ରାଜ ବାରିନିଧି ମାରୁଛି ଲହଡ଼ି ॥
ବଟଙ୍କର ରାଜା ଯେ କଳ୍ପବଟ ଗଛ ।
ନୀଳଗିରି ଅବୋର ସେ ରହିଛି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
କ୍ଷେତ୍ରଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯେ ନାମ ଶଙ୍ଖଲଭି ।
ଦେବରାଜ ଇନ୍ଦ୍ର ଯେ ଚରଣେ ଥାଇ ଲୋଭି ॥

End—ସେ କାକଅ ରାଉତଙ୍କ ଭୃତ୍ୟଙ୍କ ଭୃତ୍ୟ ଦାସ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଦାସ ନାତି ମୃତକ ଭଗିରଥୀ ସୁତ (ଶିଷ) ॥
ଯେ ଜଗନ୍ନାଥ ବଳଭଦ୍ର ସୁଭଦ୍ରା ସୁଦର୍ଶନ ।
ଏ ଚାରି ସାମନ୍ତରୁ ନ ଜାଣଇ ଆନ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ତାଙ୍କର ନିମକ ଖାଇ ତାଙ୍କର ଗୃହେକ୍ସ ।
ସେ ବାହାରେ ନାହିଂ ମୋର ଅନ୍ତରେ ଫିକସ ॥
ତାହାଙ୍କର ଅଗରେ ମୁଂ ବସୋହ ନ ଡର ।
ବଖାଣୁ ଥାଇ ପଦ ଯାହା ତାହା କର ॥
ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ କାଞ୍ଚି କାବେରୀ ରସ ।
ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦାସ ସେବା ଗ୍ରନ୍ଥିଙ୍କ ପାଶ ॥
ଶ୍ରୀ ଜଗମୋହନ କାଞ୍ଚି କାବେରୀ ଯୁଦ୍ଧ ସଦାନନ୍ଦେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥

Colophon—ଏ ପୋସ୍ତକ ଖଣ୍ଡି ତୋ ଅତାମଳା ଗିରଧାରୀ ନାୟକଙ୍କର । ଯେ ପୋସ୍ତକ ଗୀରକିଶୋର ଦେବଙ୍କ ଅଂକ ମିଥୁନ ଦି ୧୧ ନ ସମବାର ବେଲପହରକ ସରିକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲା ।

156

Cat. No. O. L./607

କାଞ୍ଚି କାବେରୀ

By ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—136. Size—25×3·2 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Incomplete. Condition—Good. Find spot—Puri town.

Text same as in Cat. No. O. L./121 discussed previously.

No Colophon.

157

Cat. No. O. L./745 (a)

କାଞ୍ଚି କାବେରୀ

By ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—79. Size—28·5×3 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Gadatapanga. P.-S. Khurdha. Dt. Puri. Name of the scribe—Kruttivasa Subudhi.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Text same as in Cat. No. O. L./121.

Colophon—ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବଙ୍କ ୪ ଅଙ୍କ ସିଂହ ୧୫ ଦିନେ ଏ ପୋଥ୍ରେକ ଲେଖା ବଡ଼ିଲ ହାଜଦାଆଗଡ ଛଳବସନ୍ତ ଗ୍ରାମରେ ପଧାନ ପରମାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ରଙ୍କର କାଞ୍ଚିକାବେରୀ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଲେଖନକାର— କୃତ୍ତିବାସ ସୁବୁଦ୍ଧି ।

158

Cat. No. O. L./810

କାଞ୍ଚି କାବେରୀ

By ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No of folia—60. Size—33×2·5 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Some folia are worm-eaten. Name of scribe—Somanātha. Find spot—Vill/P.O. Gadamanitri. Dt. Puri.

Text same as in Cat. No. O. L./121.

Colophon—ରଘୁନାଥ ମହାସୁଆରର ଏ ପୋଥ୍ରେକ । ଏ ପୋଥ୍ରେକ ଯେ ମାଗିନେଇ ନ ଦେବ ସେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ଖପରରେ ପଡ଼ିବ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପଦ୍ମପାଦେ ଶରଣ, ରଘୁନାଥ ଭଦ୍ରଙ୍କ ରଖ କୁଳରେ ସମନାଥ ଶରଣ ।

159

Cat. No. O. L./811

କାଞ୍ଚି କାବେରୀ

By ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—103. Size—21·5×2·6 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Incomplete. Condition—Good. Find spot—Bhubaneswar-2. Dt. Puri. Name of the scribe—Raghunāth.

Text same as in Cat. No. O. L./121.

Colophon—ଆହେ ସୁଗ୍ୟଂଜନମାନେ ଶୁଦ୍ଧ ଅଶୁଦ୍ଧ ମିଶାଇ ଗାଇବ । ଲେଖନକାରର ଦୋଷ ନ ଧରିବ । ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣରାଜ ସୁଦୟା କରିବେ ଅପାଣ୍ଡୁକ ଅଯୋଗ୍ୟ ରଘୁନାଥକୁ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

160

Cat. No. O. L./1031 (a)

କାଞ୍ଚି କାବେରୀ

By ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—108. Size—23·5×3 C. M. Date of copy—17th Amka year of Mukunda Deva-II and sana 1303 sāla 13th day of the bright fortnight in the month of Mārgaśira. Complete. Condition—A few folia are broken. Find spot—Baselisāhi. Puri town. Name of the scribe—Mukunda Champati.

Text same as in Cat. No. O. L./121.

Colophon—ଏ ପୁସ୍ତକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲେ ।
ଅଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ ପୂରାଇ ବୋଲ ନରେ ।
ଲେଖନକାର ଦୋଷ ନ ଦେନ କର୍ଣ୍ଣରେ ।।
ଶ୍ରୀ ଅଧମ ଦୂଃଖିତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦ ଆଶ୍ରିତ ହୋଇଅଛୁ ସର୍ବଦା ଶ୍ରୀଚରଣରେ,
ସର୍ବଦା ରଖ ପ୍ରଭୁ ପାଦ ପଙ୍କଜରେ ।
ରଖ ନ ରଖ ଅବା ସେ ଇଚ୍ଛା ତାହାଙ୍କର ।
ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀଭଣ୍ଡଗଣପତିଙ୍କ ସେବକ ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦ ଚମ୍ପତିଙ୍କର ଏ ପୋଥି ।।

161

Cat. No. Or. Pr./4 (a)

କାଞ୍ଜିଓଲା ବ୍ରତ

Substance—Palm-leaf. Size—38·5×3·2 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—moth-eaten. Find spot—Puri town.

ଲକ୍ଷ୍ମୀ (ଶ୍ରୀ) ସାଧବଘର ପରଶା ପଡ଼ଶା) ଦୋଷାମାନୀଘର କଖାରୁଟାଏ ଥିଲା। ତାହା ସାଧବ ସାନବୋହୂ ଗର୍ଭବାସୀ ହୋଇ ଖାଇଲା। ପରଶା ଘର ଶାପଂ ଦେଲା, ବୋଇଲା ଯେ ଖାଇଲା ତାର ପୁଅ ନୋହୁ । ସ୍ୱେଦାଶୁଣିକର

Digitized by PPRACHIN, SOA

ବନ୍ଧୁ ବଡ଼ ଚିନ୍ତା କଲା । ତାହାର ଆଗେ ଲୋକେ ନ କହିଲେ । ଷଠୀକଉଂଷାଇକ ଚିନ୍ତା କରି ଶୋଇଲା । ଷଠୀକଉଂଷାଈ ସପନେ ଆଗ୍ୟାଂ ଦେଲେ ।

× × ×

ଷଠୀକଉଂଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହ କଲେ । ଛ ପୁଅ ଛ ବନ୍ଧୁ ହେଲା । କାଞ୍ଜିଓଲା କଥା ସଦା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

No Colophon.

162

Cat. No. Or. Pr./41 (a)

କାଞ୍ଜିଓଲା ବ୍ରତ

Substance—Palm-leaf. Size—31·9×3·3 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Puri town.

ଯେୈକ ସାଧବ ଥିଲା । ଅଷ୍ଟମୀ ଆସେ ହେଲା । ସାଧବଘର ବୋହୂ ରାନ୍ଧବାଡ଼ କଲା । ଡଉଣ ରାନ୍ଧବାକୁ କଛୁ ନାହିଂ । ଦୋଷିମାଳୀରେ ଯେ କଖାରୁ ଗୋଟିଏ ଥିଲା, ତାହା ଆଣି ରାନ୍ଧିଲା । ପଡ଼ଶା ଘର ବୋଇଲା, କଖାରୁଟି କଏ ନେଲା—ବୋଇଲାକୁ ସେ ବୋଇଲା, ସୁବର୍ଣ୍ଣଫଳ ଯେ ନେଲା ଏହିରୂପେ ଯମକୁ ବଡ଼ାଇ ଦେଉଂଥାଉ । ସେହି ମାସ ସେହି ଦିବସରେ ଗର୍ଭବାସ ହେଲା । କେତକ ଦିନରେ ପୁଅ ଗୋଟିଏ ହୋଇଂ ମରିଗଲା । ଏମନ୍ତେ ସାତଗୋଟି ମଲେ । ସାଇଭିଶୋଇ ଶାଶୁ ଗିରସ୍ତ ଗାଳଦେଲେ । ସୂତା କେଁଟିଏ ଦେଲେ, ଦେଇଂ ବୋଇଲେ, ଏ ଯେଉଂଠାରେ ସରିବ, ସେହିଠାରେ କଆଜ କାନ୍ଦୁଅଛୁ । ଯାଇ ଅଗ୍ନାଅଗ୍ନି ବନସ୍ତରେ ହେଲା । ସେହିଠାରେ ଝିଅ ଗୋଟିଏ ହେଲା । ବହୁତ ବିକଳ ହେଉଅଛୁ । ସେ ବିକଳ ଶୁଣି ଷଠୀକୁଉଁର ଅଇଲେ । ବୋଇଲେ କେନ୍ତେ କାହିଂକ କାନ୍ଦୁଅଛୁ । ବୋଇଲା ଶାଶୁଶଶୁର ବାହାର କରିଦେଲେ । ମୋହର ସାତପୁଅ ମଲେ । ସେ ବୋଇଲେ ତୁ କ କଲୁକ । ସେ ବୋଇଲା କ ମୁଂ ଦୋଷିମାଳୀରୁ ପାଣିକଖାରୁଟିଏ ଆଣି ଖାଇଲା । ପଡ଼ଶାଘରକୁ ନ ଦେଲା ।

× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଘିଅଘାଘ ଜାଳନ୍ତ, ଛ ଭଜଣ କଲ, ଛ ଚକୁଳୀ କଲ, ଛ ଭଜା କଲ, ଘାଟ ବାନ୍ଧନ୍ତ, ସର୍ବଙ୍କ ଭୋଗ ବାଢ଼ିଲ । ଜୁଛୀ ଭଜନ ହୋଇଲ । ଜନମାନ ସମସ୍ତେ ଏ ଓଷା କଲେ । ଏ କଥା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲ । କାଞ୍ଜିଓଳା କଥା ସରିଲ ।

No Colophon.

163

Cat. No. O. L./286 (a)

କାଠୁରିଆ ପାଲ

By ଶଙ୍କର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—14. Size—31·7×3·3 C. M. Date of copy—Sana 1302 Sāla. Complete. Condition—Good. Name of the scribe—Raghunātha. Find spot—Dharadharpur area. P.-S. Jagatsimhapur. Dt. Cuttack. Language—Mixed Bengali.

Beginning—ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ ।

ପ୍ରଥମେ ବନ୍ଦିଲ୍ଲ ଦେବ ଗଜସ୍ଥ ତନୟେ ।
ବିଘ୍ନବିନାଶନ ନାଥ ଗଉସ୍ଥ ତନୟେ ॥
ହରଗୌରୀ ବନ୍ଦିଲୁ ବିରଞ୍ଚିନାରାୟଣ ।
ବ୍ୟାସ ବାଲ୍ମିକ ବନ୍ଦିଲ୍ଲ କହୁ ଯେ ଜନ ॥

End—ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ପୀର ସତ୍ୟ ନାରାୟଣ ।
ଦ୍ୱିଜ ବୋଲେନ ଭୁମାର ଚରନେ ଶରନ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀକାଠୁରିଆ ପାଲ ଶଙ୍କର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ କୃତ୍ୟ ସଦାଜୟେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

Colophon—ଏ ପୁସ୍ତକ ରଘୁନାଥ ଲିଖିତ । ସମାପ୍ତ ସନ୍ ୧୩୦୨ ସାଲ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

164

Cat. No. O. L./391 (c)

କାନଡ଼ା

By ଦନାଇ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—14. Size—38×3·2 C. M. Date copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Badly worm-eaten. Find spot—Dharādharapur area. P.-S. Jagatsimhapur. Dt. Cuttack.

Beginning—କହଇ କଥାଏ ଶୁଣ ମନୁଷ୍ୟେ କୃଷ୍ଣନାମେ କର ପୀରତି ।
କେତେକାଳ ରହିଥିବୁ ଏ କ୍ଷିତି ॥
କୁଟୁମ୍ବ ବୋଲ ଯାହାକୁ ବୋଲୁଅଛୁ ନଟର ପ୍ରାଏ ତୁଆଗତ,
ମନରେ ।
ମନରେ କହୁଅଛି ଭଲ କର ମୋର ବୋଲ କୃଷ୍ଣନାମେ କମ୍ପା ନ ରଖ,
କାଳ ବଳକ ହୋଇଅଛୁ ପଶୁ ॥
କୋଷାକାରକୀଟ ପରାଏ ହୋଇଣ ଛୋହର ଘୁଏ ତୁନ୍ଧ ନଶୁ,
ମନରେ ।
ମନରେ କର୍ଣ୍ଣ ଯେବେ ଅଛି ଶୁଣିବାକୁ
ଗରୁକ କହିବାକୁ ତ ତୁଣ୍ଡ ଅଛି,
କେହ୍ବ ଜଣେ ହେ ନ ବୋଲିବେ ବାଛି ।
କାଲ ହୋଇଲୁ କ ନୟନେ ମୀଟରୂପ ହୃଦେ କ ବିସ୍ମର ପାଉଚ,
ମନରେ ॥

End— ମନ ହୋ କ୍ଷୟେ ଦେହ ତେନ ଅକ୍ଷୟକୁ ଭଜ,
କ୍ଷାଡ଼ ତୁ ଆଉ ତୁ କଥା ମାନ ।
କ୍ଷାର ମିଥ୍ୟା ଯେହ୍ନେ କୁସ୍ବପନ,
କ୍ଷଣେ ନ ବିଶ୍ରାମ ମନ-ବାକ୍ୟ-କର୍ମ ।
ଭାବେ ଭଣିଲେ ଦନାଇ ହୀନ,
ମନରେ ॥

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

165

Cat. No. O. L./76 (a)

କାନ୍ତକୋଇଲି

By ବଳରାମ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—5. Size—21×3 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Puri town.

Beginning—ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ ।

କୋଇଲି, କାନ୍ତ ମୋର ଗଲେ ମୃଗ ମାରି ।
କପଟେ ରାବଣ ମୋତେ ନେଉଅଛି ଧରି,
ଲୋ କୋଇଲି !
କୋଇଲି, ଖଳ ବୋଲି ଜାଣି ନ ପାରିଲି ।
ଖଳ ଯେ କନକମୃଗ ଦେଖି ଲୋଭ କଲି,
ଲୋ କୋଇଲି !

End—କୋଇଲି, କ୍ଷମେ ରାମ ଅଯୋଧ୍ୟା ପ୍ରବେଶ ।
ଆଲୋ ! ଛ ଛନ୍ଦେ ଭଣିଲେ ଗୀତେ ବଳରାମ ଦାସ,
ଲୋ କୋଇଲି !

No Colophon.

166

Cat. No. O. L./425 (d)

କାନ୍ତାବିରହ ଗୀତ

By ହରି ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—2. Size—33·5×3·5 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Incomplete. Condition—Good. Find spot—Khallikote. Dt. Ganjam.

End—ସ୍ମର କରି ଚେତିଲୁ ମନେ ।
ଛୁଇଂ ମୁଖରେ (?) କେମନ୍ତେ ॥
କ୍ଷଦ୍ର ମଣିଲୁ ଅବା କେତଂ ଅବଗୁଣରୁ,
ଛନ୍ଦରେ ହରି ଦାସ ଗୀତେ ରେ ॥

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

167

Cat. No. O. L./80 (m)

ଢାମକାନ୍ତ ଛତିଶ ପଦଆ

By ଘାନକୃଷ୍ଣ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—2. Size—35·5×3·7 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Puri town.

Beginning—ରାଗ—କେଦାର କାମୋଦ ।

କୃଷ୍ଣ କୁସୁମ କାଣ୍ଡ କାଣ୍ଡ କାଢରେ ।
କେତକୀ ଦଳେ ଲେଖ ଲେଖନ୍ତେ ଖରେ ରେ ॥
କଶୋଷ୍ମ ରଚନ ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କୁ ଚଟାଇ ।
କୃପାକଟାକ୍ଷି କୃପା ମୋଠାରେ ହୋଇ ରେ ॥
କେଉଂ ଅପରାଧ କରିଛି ତୋତେ ।
କାହିଂପାଇଂ କଥା ନ କହୁ ମୋତେ ରେ ॥

End— କ ଅକ୍ଷରେ ଘାନକୃଷ୍ଣ କହିଲ ।
କୁଶଳେ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଭେଟ ହୋଇଲ ଯେ ॥

No Colophon.

168

Cat. No. O. L./557 (c)

କାମଦୁହା ଚଉତିଶା

By ନାରାୟଣ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—5. Size—36·8×3·3 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Vill. Haladia. P.-S. Khurdha. Dt. Puri.

Beginning—ରାଗ ପୂରବୀ ।

କଉଂ କାମୁକ ବିଦେଶେ ରହେ ।
କାନ୍ତା ଚିନ୍ତା କର ବାଧା ସହେ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

କାମେ ଉନ୍ମାଦଦଶା ଲଭି ବଲ୍ଲଭ ସଙ୍ଗ ଅନୁଭବ ରସ କହେ ॥
ଆରେ କାମଦୁହା ।
କଳାବନ୍ତି କାମକେଳି କାମଦୁହା ॥
କରି ସ୍ନେକା କଲ ଛଡେ ଦେହ ଛୁହା ।
କାମ କାଣ୍ଡନକ ଦେହ ବାୟେ ସୁହା ॥

End—କ୍ଷୋମ ଦୁକୂଳା ଜୀବନ ଶାଖା ।
କ୍ଷୋଭ ସ୍ୱପନେ ନ ଥାଇ ଦେଖା ॥
କ୍ଷମା ଗୀର୍ବାଣ ନାୟିକା କହଇ ମୋର ନୟନେ ହୋଇଛୁ ଲେଖା ।
ଆରେ କ୍ଷମାଳୟା ।
କ୍ଷମାକର ମୁଖୀ ତୁ ନୋହୁ ନିର୍ଦ୍ଦୟା ।
କ୍ଷୟକୃତ ମୋର ଚିର ଶୟଭୟା (?) ॥
କାମଦୁହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

No Colophon.

169

Cat. No. O. L./280 (b)

କାଳଜ୍ଞାନ

By ବନମାଳି ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—7. Size—17·3×3·1 C. M. Date of copy—Sana 1272 Sāla. Complete up to second chapter. Condition—Good. Find spot—Dharadharapur area. P.-S. Jagatsimhapur. Dt. Cuttack. Name of the scribe—Rathi Sundara.

Beginning—

ଗ୍ୟାଂନ ବୋଲନ୍ତି ମନ ଶୁଣ । କହିବା କିଛି ତତ୍ତ୍ୱ ଗ୍ୟାଂନ ॥
ଈଶ୍ୱରପାର୍ବତୀ ସମ୍ବାଦ । ଚନ୍ଦ୍ରେ ଚନ୍ଦ୍ରଲେ କାଳଭେଦ ॥
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ନାଡ଼ି ବହେ । ସୋମନା ଚନ୍ଦ୍ରେ ଦେଖା ହୋଯେ ॥
ଅଥବା ବିପରୀତ ହୋଇ । ସୋମେ ବହାଇ ସୂର୍ଯ୍ୟ ନାଡ଼ି ॥
ସୂର୍ଯ୍ୟର ପଚ୍ଛେ କର ହେଉ । ସୋମରେ ଅଷ୍ଟଦିନେ ମୃତ୍ୟୁ ॥

× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଏ ପଦ ପରମ ପୀୟୂଷ । ଭଣ୍ତ କହେ ବନମାଳୀ ଦାସ ॥

End—ପବନ ସଙ୍ଗେ ପରେଚେ ହେଲେ ଚେବେ ସର୍ବବ୍ୟାଧି ନାଶ ଯାଇ ।
ଗୁରୁ ବଚନରେ ଥିଲେ ପ୍ରେମାନ ପ୍ରାପତ ହୁଅଇ ॥

ହଂସ ରହିବା ଯାପ୍ରେ ଗାଢ । ହଂସ ଉଡ଼ିଲେ ଅରକ୍ଷିତ ଗାଢ ॥
ଯେ ପଦ ପରମ ପୀୟୂଷ । ଯେ କହେ ହରି ଦାସ ॥
× × × କହଇ ବନମାଳୀ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀକାଲଗ୍ୟାଂନ ପରମହଂସ × × କଥନେ ନାମ ଦୁତିଅ ଅଧ୍ୟା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥

Colophon—ସମସ୍ତ ୮ ଅଙ୍କ ସନ ୧୨୭୨ ସାଲ କନ୍ୟ ୧୨ ଦିନେ ବୁଧବାରେ ବେଳ ଦିପହର ସମୟେ ଏ ପୋସ୍ତକ ସଦାଜୟେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏ ପୋସ୍ତକ ଦାଣ୍ଡିମାଳ ମଉଜେ ସୁନ୍ଦରପଦା ରଥି ସୁନ୍ଦରଙ୍କର ଯେ ମାଗି-ନେଇଂ ନ ଦେବ ତାହାଙ୍କ ସପ୍ତପୁରୁଷ ତଳ ଏହାଙ୍କ ସପ୍ତପୁରୁଷ ଉପର ।

170

Cat. No. O. L./284

କାଳୀୟ ଦଳନ

By ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ

Substance—Palm-leaf No. of folia—63. Size—23·3×3·3 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete up to 5th chapter. Condition—Worm-eaten. Find spot—Dharādharapur area. P.-S. Jagatsimhapur. Dt. Cuttack.

Beginning—ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଦେବ ଶରଣ ।

ନମଇ ଦୈବ ଜଗନ୍ନାଥ । ଶଙ୍ଖ-କମଳ-ଗଦା ହସ୍ତ ॥
ଆ (ଲ୍ପ) ଳା ବଭୂତି କଳେବର । ଦେବ ମାନବେ ଅବତାର ॥
ମଥୁରା କଂଟକେ ବେହାର । ଜନ୍ମ ହୋଇଲେ ଚକ୍ରଧର ॥
ଗୃପତେ ବସୁଦେବ ନେଲ । ଗୋପରେ ଗୁଣ୍ଡିଣ ଅଇଲ ॥
ଶ୍ରୀହରି ଗୋପରେ ଅଛନ୍ତି । ଲବଣୀ ସର ଯେ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ॥
× × ×

ଇତି ଶ୍ରୀକାଳୀଦଳନ. ପୁରାଣେ ପଦ୍ମତୋଳା କଥନେ ନାମ ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

End—ବାଳଚରିତ ସୁଧାରସ । ଭଣିଲେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥
କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣିଲେ ବହୁପୁଣ୍ୟ । ପାଇବ ବଇକୁଣ୍ଠେ ସ୍ଥାନ ॥
ଦେଖିଲେ ଧ୍ୟାଇଲେ ହେବ ପାର । ଅନିତ୍ୟ ଏ ଭବ ସଂସାର ॥
× × ×
କାଳୀ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କଥାରସ । ଭଣିଲେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥
ଇତି ଶ୍ରୀକାଳୀଦଳନ ପୁରାଣେ ନାମ ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

No Colophon.

171

Cat. No. O. L./376

କାଳୀୟ ଦଳନ

By ଦୁଃଖିଶ୍ୟାମ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—14. Size—31·2×3·4 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Language—Bengali and Oriya. Find spot—Gadamanitri. P.-S. Begunia. Dt. Puri.

Beginning—ଓହେ ସ୍ନେହବନ୍ଧନେ କଂସ ଦୂତ ଗୋଟେ ଆସି ପରବେଶ ।
ଓହେ ନନ୍ଦ ସିଂହ ଦ୍ୱାରେ ପରବେଶ ହେ ॥
କଂସଠାରୁ ଆଜ୍ଞା ଘେନି । କୋପେ ଦୈତ୍ୟ ଆସେ ପୁନି ।

End—ସଙ୍ଗ ଶିଶୁଗନ ମିଳେ ଯେ ଯାହା ଭବନ ।
ଗୋବନ୍ଦ ମଙ୍ଗଳ ଦୁଃଖିଶ୍ୟାମ ଦାସ ଗାନ ॥
ଇତି ଶ୍ରୀକାଳୀଦଳନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

Colophon—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣେ ଶରଣ ॥

172

Cat. No. O. L./762

କାଳୀୟଦଳନ

By ଦୁଃଖିଶ୍ୟାମ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—17. Size—34×3·5 C. M. Date of copy C. 19th Century.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Complete. Condition—Good. Language—Bengali and Oriya. Find spot—Gadatāpanga. P.-S. Khurdha. Dt. Puri.

Beginning—ଆଜ ଯତ ମାଳା ହୋଇବ ହେ ଶୁଣ ସର୍ବଜନ ।
କାଲ୍ଲିକ ଦଳବେ ଆଜ ହେ ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦନନ୍ଦନ ॥
ବନ୍ଦଇ ସୁଜନଜନ-ପଣ୍ଡିତ ଚରନ ।
ସମସ୍ତଙ୍କୁ କରଯୋଡ଼ି ପଶୁଚି ଶରନ ॥
ନ ଜାଣଇ ପାଠଶାଠ ନୁହଇ ସୁବୁଦ୍ଧି ।
କାଞ୍ଚିତରେ ଭେଳା କଲେ ତରିବା ଜଳଧି ॥

× × ×

ଯେବେ ମୋହଠାରେ କେଉଁ ଦ୍ରୋହପଣ କରି ।
ଶତେଜନ୍ମ ନ ତରିବ ସାହା ମୋତେ ହରି ॥
କହେ ଦୁଃଖିଶ୍ୟାମ ଦାସ ଯୋଡ଼ି ବେନକର ।
ନିଷ୍ଠଲେ ଶୁନଲେ ଭବଜଲୁ ହେବ ପାର ॥

End— ଅତକନ୍ତ୍ର ନନ୍ଦରାଣୀ କୋଲେ ଧରି ମାଲମଣି ।
ଦୁଃଖିଶ୍ୟାମ ଦାସ ଗୀତରସେ ଭନଲେ ।
ଗୃହାଂ ସଖି ଗୋ ନନ୍ଦ କୁମର ।
କ ସଜରେ ଆସେ ଢଳ ଢଳ ମୂରଲ୍ଲୀଧର ॥

× × ×

ତାହାର ବାକ୍ୟ ଗୃହାଣୀ ହୃଦୟୁ ପକାଏ ହାଣି ।
କୋକଳର ବାଣୀ ଶୁଣି ଡାକେ ସୁସ୍ୱର ॥

× × ×

ଲଇପୂାଂ ସେ ଦୁଗ୍‌ଧଭାର, ପ୍ରବେଶିଲ ନିଜପୁର ।
ଦୁଃଖିଶ୍ୟାମ ଦାସ ସେବେ ସେ ଗିରିଧର ॥

Colophon—କାଲ୍ଲୀଦହନ (?) ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଶୁଦ୍ଧଅଶୁଦ୍ଧ ପୂରେଇ ଗାଇବ, ଲେଖନକାର ଦୋଷ ; ନ ଧରିବ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

173

Cat. No. O. L./142

କାଳିୟ ଦଳନଲୀଳା

By ଦୁଃଖିଶ୍ୟାମ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—17. Size—26·6×3·4 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Incomplete. Condition—Good. Language—Bengali and Oriya. Find spot—Gadamanitri. P.-S. Begunia. Dt. Puri.

Beginning—କହେ ବ୍ୟାସଙ୍କ ନନ୍ଦନ, ଶୁନରାଜା ସ୍ଥିରମନ ।
ତୁମ୍ଭର ବଂଶରେ ଭାଗ୍ୟ ଆଉ କାହିଂ ହେ ॥

× × ×

ଗୋବିନ୍ଦ ମଙ୍ଗଳ ବାଣୀ ଦୁଃଖିଶ୍ୟାମ ଦାସ ଭଣି ।
ଶ୍ରମ କର ଧର ବେଣୁପାଣି ହେ ॥

× × ×

କେ ମୋର ବନ ଦଳନ୍ତି ପୁଣ
ତାହାକୁ ଅସି ଖାଇବୁ ରେ ॥

× × ×

ଇତି ଶ୍ରୀକାଳୀୟଦଳନଲୀଳା ସମାପତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

No Colophon.

174

Cat. No. Or. Ms./55

କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ପାଲା

By କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ରାଜେନ୍ଦ୍ର

Substance—Paper. No. of pages—13. Size—27·8×24·5 C. M. Date of copy—4th June, 1919. Complete. Condition—Good. Find spot—Govt. Oriental Manuscripts Library, Madras.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Beginning—ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ ।

ସରସ-ସଙ୍ଗୀତ-ସାହିତ୍ୟ-କଳା-ବିଳାସ-ସାହସାଦ୍ୟୋଗଗାର (?) ବୀର ଭୂପାଳଙ୍କାରସାର ଶ୍ରୀ ଶୁଭାଂଶୁ-ବଂଶ-ସୁଧାସାଗର-ଦ୍ରୁମ-ବଂଶମୂରଗଜେନ୍ଦ୍ରଦେବ ଗଜପତିନାରାୟଣ-ସନ୍ଦାନନ୍ଦ-ସନ୍ଦୋହ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଶ୍ରୀ ବୀରଧୀର-ଚନ୍ଦ୍ରଚରଣ ବୃତ୍ତିଙ୍କ ନାରଧିଲଳନାସ୍ତନ-କଳନାସାର ଧୀମନ୍ତ-ଶାନ୍ତସ୍ୱାନ୍ତରତକାନ୍ତ-ସୁନ୍ଦର ଯୁବଜନରଞ୍ଜ-ଶିଖାମଣି ଶ୍ରୀ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରନାମ୍ନା ରଚିତ ଦ୍ରୋବଲୀ-କେଳୀ କୌତୁକାଦ ଅଘଟିତ-ଘଟଣାଚରିତ ଗାନ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲ ।

ମୋ ଜୀବସଙ୍ଗିନୀ ପ୍ରତି—

ସେ ନୂଆ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ରସିକମଣ୍ଡନମଣି ।
ଅହା ଶ୍ରୀମୁଖମଣ୍ଡଳ,
ଚନ୍ଦ୍ରମା ନୋହିବ ତୁଲ,
ସକଳବିଦ୍ୟା କୁଶଳ, ନିଖିଳମୋହନ ଠାଣି ॥

× × ×

ସହି କହୁଚି ଏହି ଆଲୋଚନାକୁ ଲୋ !
ମହାମଣ୍ଡନା ଦମ୍ଭଖିଆ ଅନାକୁ ଲୋ !!
କାହା ନନ୍ଦନ ଏହି,
ବିକ ନ ହେବ କେହି
ଅହା ତା ଢେନା-ଢେନ ଢେନାକୁ ଲୋ !

× × ×

ଦୂତୀଙ୍କେ ନବରସିକାମଣି,
ହୋଇ ଉଳକ ସେ ଗୋ କଥା ଶୁଣି,
କି କହୁଥିଲ ସେ ଚନ୍ଦ୍ରମା ମୁହାଁ ।
ତୁ ଗଲୁ ବେଳକୁ ପ୍ରୀତି ଲଗାଇ ॥
କି କହୁଛୁ ଆଗ ସେ କଥା କହ ।
ଭାଙ୍ଗିଯାଉ ମୋର ହୃଦ ସନ୍ଦେହ ॥

× × ×

ସେ ଦୂତୀ ଭାଷିଲ ଅତି ହରଷେ
ଭଣିଲେ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଏ ରସେ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

End—ଶୁଣ ହେ ସୁଜନମାନେ ଦେଇ ନିଜ ଚିତ୍ତ ।
ଶେଷ ହେଲା ଶ୍ରୀ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର-ପାଳ ଗୀତ ॥
ସେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ପଦ ଅରବିନ୍ଦେ ।
ଅନବରତରେ ଶ୍ରୀ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ବନ୍ଦେ ॥

No Colophon.

175

Cat. No. O. L./252 (e)

କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରପାଳ

By କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଗଜେନ୍ଦ୍ର

Substance—Palm-leaf. No. of folia—15. Size—35·5×3·8 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Parlakhemundi K. C. G. College. Dt. Ganjam.

ଅଳପ କଟାକ୍ଷ ଯେବେ ହୋଇବ ତୁମ୍ଭର ।
ଏ ପାଳ ନାଟକ ନଦୀ ହୋଇଯିବ ପାର ॥

× × ×

ଗୃର ଦ ଅକ୍ଷରେ ସ୍ୱେଚ୍ଛା ଚରିତ୍ର କହିବ ।
ମଧ୍ୟରେ ମାନ୍ଦ କ ଚଉପଦୀ ଲଗାଇବ ॥
ତେଲଙ୍ଗା ଦେଶର ଗାଣ ଏଥେମାନ୍ଦ ନାହିଁ ।
ଶୁଣିଲେ ଯୁବତୀମାନେ ହୋଇଯିବେ ବାଇ ॥
ଓଡ଼ିଶୀ ଦେଶର ଗାଣ ବଡ଼ସି ହୋଇବ ।
ତାହାଙ୍କ ମନମୀନ ଝିଙ୍କି- ଦେନ ନେବ ।
ଏଥିରେ କ ଅଛି ଅଗ ଏ ରହସ୍ୟ କଥା ।
ଦେନ ବସିଲେ ହୃଦରୁ ପଳାଇବ ବ୍ୟଥା ॥
ଯେଣୁ ମୋର ଶ୍ରୀ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ନାମ ହେଲ ।
ନାମ ଦେଲ ଏହାକୁ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ପାଳ ॥

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

176

Cat. No. O. L./416 (c)

କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ପାଲା

By ଦ୍ୱିଜ ବିଶ୍ୱନାଥ and କବିକଣ୍ଠ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—31. Size. 35·5×3·2 C. M. Date of copy—Sana 1303 sāla. Complete. Condition—Good. Name of the scribe—Visvambhara Mishra. Vill.—Garāisnāna. Taluk—Panduā. Pragana—Tirana. Dt. Cuttack. Find spot—Dharadharapur area. P. S. Jagatsimhapur. Dt. Cuttack.

Beginning—ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ ଗୁର୍ଜ୍ଜରୀ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣପ୍ରୀତ୍ୟର୍ଥେ ହରିବୋଲ ସର୍ବଜନ ॥
ହୁଳହୁଳୀ ଦିଅ ମୁଖେ ସୀମନ୍ତିନୀ ଜନ ଯେ ।
ଶୁଣ ସର୍ବ ସଭ୍ରଜନେ ହୋଇଂ ଏକଚିତ୍ତ ।
ଯେ ରୂପେ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ପାଇଲେ ଚରିତ ଯେ ॥
ଅବନ୍ତୀ ନଗରେ ରାଜା ହେମଚନ୍ଦ୍ର ନାମ ।
ସାତରାଣୀ ସାତ ପୁତ୍ରେ ମହାଭାଗ୍ୟମାନ ଯେ ॥

× × ×

ଇନ୍ଦୁମତୀ ବୋଲି ନାମ ଅଛି ତା'ର ଦାସୀ ।
ବଡ଼ ଶୋଭାବତୀ ପୁଣ ଅଟେ ସେ ସୁକେଶୀ ଯେ ॥
କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ବୋଲିଣ ଏକପୁତ୍ର ତାର ।
ପାଟରାଣୀ ସାତପୁତ୍ରେ ମହାଧନୁର୍ଦ୍ଧର ଯେ ॥

End—ଭଣେ ପୁଣି ବିଶ୍ୱନାଥ ଦ୍ୱିଜେନ୍ଦ୍ର ।
ଯାହାର ରାଜପଦ କବିଚନ୍ଦ୍ର ॥

× × ×

କବିକଣ୍ଠ ଭଣେ, ନମସ୍କାର କରି ପ୍ରଭୁଚରଣେ ॥

× × ×

ଭଣଇ ବିଶ୍ୱନାଥ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଶରଣ ମୋର ସତ୍ୟନାରାୟଣ ॥

× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

ସ୍ତବେ ଗାଏ ଏହା କବି କର୍ଣ୍ଣ ।
ହରି ହରି ବୋଲ ସଜ୍ଜନ ।
ବୋଲେ କବିଚନ୍ଦ୍ର ସେ କିଶୋର ଚନ୍ଦ୍ର,
ପାଳ ସ୍ନେହାରେ ହେଲ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେ ॥
ଇତି ଶ୍ରୀକିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରାଳ ସଦାକସ୍ତେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

Colophon—କାଳ—କଟକ, ପ୍ରଗଟନ—ଗଣେଶ, ଡାଲ୍‌ଚେକ—ପଣ୍ଡୁଆ, ମୌଜେ—ଗଗଇନ୍ଦ୍ରାନ (ଶାସନ) ନିବାସୀଙ୍କ ସନ୍ ୧୩୦୯ ସାଲ ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ମିଶ୍ରଙ୍କର ।

177

Cat. No. O. L./138

କିଶୋର ଚନ୍ଦ୍ରାନନ ଚମ୍ପୂ

By କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—42. Size—34·3×3·3 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Worm-eaten. Find spot—Puri town.

ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ, ଅବିଘ୍ନ ମସ୍ତୁ ।
ତେନେ ଯେନେ ହ କୃଷ୍ଣା·········ଣଂ ତନୋତୁ ॥

× × ×

ରାଗ—ଶାବରୀ ।
କ ହେଲରେ, କହନ୍ତ ନୁହଇ ଗ୍ରରଣର ।

Text same as in Catalogue No. 520 (e) discussed previously.

No Colophon.

178

Cat. No. O. L./157 (d)

କିଶୋର ଚନ୍ଦ୍ରାନନ ଚମ୍ପୂ

By କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—25. Size—25×3·2 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Condition—Worm-eaten. Name of the scribe—Jaikṛshṇa. Find spot—Puri town.

Excluding the sanskrit verses—the text is same as in Cat. No. O. L./138 cited previously.

Colophon—ସୁଜ୍ଞଜନମାନେ ଶୁଦ୍ଧ ଅଶୁଦ୍ଧ ପୂରେଇ ଗାଇବ । ଲେଖନକାର ଜଏକୃଷ୍ଣର ଦୋଷ ନ ଧରିବ ।

179

Cat. No. O. L./330

କିଶୋର ଚନ୍ଦ୍ରାନନ ଚମ୍ପୂ

By କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—55. Size—19·4×3·7 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Slightly worm-eaten. Find spot—K. C. G. College, Parlākhemundi. Dt. Ganjam.

Text same as in Cat. No. O. L./138. There are 32 folia containing Rāma Dandaka, Kṛshṇa Dandaka and Gangāstaka at the beginning of the manuscript.

No Colophon.

180

Cat. No. O. L./380

କିଶୋର ଚନ୍ଦ୍ରାନନ ଚମ୍ପୂ

By କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—19. Size—32·5×3·8 C. M. Date of copy—C. 20th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Dharādharapur area. P.-S. Jagatsimhapur. Dt. Cuttack.

Text same as in Cat. No. O. L./138. There is only one folio containing Ratnākara Champū by Kavibara towads the end of the manuscript.

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

181

Cat. No. O. L./396

କିଶୋର ଚନ୍ଦ୍ରାନନ ଚମ୍ପୂ

By କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—48. Size—26·9×3·2 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Badly worm-eaten. Name of the scribe—Bairāgī Charaṇa Bīsoi, Jagannāthapur. Pragane—Bālibīshi. Dt. Cuttack. Find spot—Dharādharapur area. P.-S. Jagatsimhapur. Dt. Cuttack.

Text same as in Cat. No. O. L./138.

Colophon—ଏ ପୋଥେସ୍ତକ ଘେୃକଶ ଏକ ପଦ, ବୈରାଗୀ ଚରଣ ବିଶୋୀ, ଜଗନ୍ନାଥପୁର, ପ୍ର—ବାଲିବିଶି, ଜଃ କଟକଙ୍କର ।

There is an English signature of the scribe as Bayeragee Charana Dass.

182

Cat. No. O. L./839 (c)

କିଶୋରମୋହନ ପାଲା

By କବିକର୍ଣ୍ଣ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—14. Size—30·7×3 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Bhubaneswar-2. Dt. Puri. Language—Bengali & Oriya.

ଢେଙ୍କାନାଳ(ଧ)ପତେ (?) (ପତି) ରାଜା ମଦନମୋହନ ।
କତ ଶତ ରାଜା ଆଛେ ପୃଥ ନାହିଁ ପୁନ ॥
ବଡ଼ାଇ କୁଳନ ରାଜା ଅତ୍ୟ ସଞ୍ଚେ ଧନ ।
ଅନ୍ତଥିର ପାବେ ନାହିଁ ଏଏ କହୁ ଧନ ॥
× × ×
ସତ୍ୟନାରାୟଣେ କର ସହସ୍ରେ ପ୍ରଣାମ ।
ଶ୍ରୀ କବିକର୍ଣ୍ଣତେ ଗାୟେ ପୀରେର କାଲାମ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

କେଶୋରୀ ମୋହନ ପାଲ୍ ହୋଇଲ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
ହରି ହରି ବୋଲି ସର୍ବେ ସକଳ ବନ୍ଧୁଗଣ ॥
ଯତ ଦେବା ଦେଖୀ ମାଗୋ କରଥିଲ ବନ୍ଦନ ।
ଯାଅ ଯାଅ ସର୍ବେ ଭୁମି ଆପନା ଭୁବନ ॥

There is written Kishoramohana Pālā at the beginning and Keshorīmohana Pālā at the end of the manuscript. As the name of the main character is Kishoramohana and there is no mention of Keshorīmohana in the text, the name of the work should be Kishoramohana Pālā.

No Colophon.

183

Cat. No. O. L./738 (c)

କୀଚକ ବଧ

By କପିଳେଶ୍ୱର ନନ୍ଦ, ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—32. Size—39·5×3·4 C. M. Date of copy—Sana 1295 sāla. Complete. Condition—Good. Find spot—Kapileswar. P.-S. Bhubaneswar. Dt. Puri. Name of the scribe—Bhāskara Nanda & Sarveswara Nanda.

Beginning—

ରାଗ—ରାମକେରୀ

ଜୟ ସଦାଶିବ ଶଙ୍କର ଭବଭୟ ନାଶନ ।
ଅଭୟ ବରଦ କଳୁଷ ହର ଦୈତ୍ୟ-ସୂଦନ ॥
ଭକତର ବାଞ୍ଛା ପୂରକ ସୃଷ୍ଟିସ୍ଥିତି ସଂହାର ।
କାରକ ଶରଣ ତାରକ ଅନାଥର ସୋଦର ॥
ଗିରିବର-ସୁତା-ନାୟକ ଲୀଳାବିଗ୍ରହ ଧର ।
ଜନମ ମରଣ ରହିତ କରୁଣାର ସାଗର ॥
ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଶ୍ରୀପଦେ ଶରଣ ସର୍ବଦା ହେ ଈଶ୍ୱର ।
କର ଶୀଘ୍ରେ ବାଞ୍ଛା ପୂରଣ ବିଘ୍ନ ବିନାଶି ମୋର ॥

× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଶ୍ରୀମହାଭାରତ ଚରିତ ପାପ କାନନ ଦାବ ।
ଶୁଣିଲ୍ଲ ଜନର କଲୁଷ ନାଶନ ଯା ଵଭବ ॥
ମାନଗୋବର୍ଦ୍ଧନର କପଟ ନ ଜାଣି ପାଶ ସନ୍ତେ ।
ପାଣ୍ଡବେ ବୁଲିଲେ ବନରେ ପାଇ କଷଣ କେତେ ॥
ସେକାଳେ ବିରାଟ-ନଗରେ ଗୁପ୍ତ ବନବାସରେ ।
ମାଇଲେ କୀଚକମାନଙ୍କୁ ଭୀମ ଯେଉଁ ବେଶରେ ॥

× × ×

କର ସାଧୁଜନେ କରୁଣା ମାଗୁଅଛୁ ମୁଁ ଦୀନ ।
କପିଳେଶ ନନ୍ଦ ଶିବଙ୍କୁ ସଦା କରଇ ଧ୍ୟାନ ॥

End—ସୁଖଦୁଃଖ ଭବେ ଉଛୁଳେ ଯେ ସର୍ବେ
ଏ କୀଚକବଧ ଚରିତ ।
ହେଲ ପନର ଛନ୍ଦେ ସମାପତ ॥
ଶ୍ରୀଗୁରୁ ଶଙ୍କର ପିତାମାତାଙ୍କର କୃପାରୁ କଲି ବିଖ୍ୟାତ ଯେ ॥
ଏହାକୁ,
ନବାଧିକ ଅଠରଶ ଶକରେ,
ମାର୍ଗଶିର ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦରେ ॥
କହଇ ଏ ଛନ୍ଦ ରଘୁନାଥ ନନ୍ଦ ସୁତ କପିଳେଶ ଗିରେ ହେ,
ସୁଜନେ ॥

Colophon—ଶ୍ରୀ କାଳୀ ଶରଣଂ, ଶ୍ରୀ ଲଙ୍ଗରାଜ ଶରଣଂ । ଏ ପୋଥିକ ଶ୍ରୀଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବ ମହାରାଜାଙ୍କ ଅଙ୍କ ସନ ୧୨୯୫ ସାଲ ମାର୍ଗଶିର କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ ସପ୍ତମୀ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା । ଏ ପୋଥିକର ମାଲିକ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ଭୁବନେଶ୍ବର ଥାନା ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ସୁନ୍ଦରପଦା ଗ୍ରାମ ନିବାସୀ ମହାଜନ ରଘୁନାଥ ନନ୍ଦଙ୍କ ପୁତ୍ର କପିଳେଶ୍ବର ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ ନନ୍ଦଙ୍କର । ଲେ—ଭାସ୍କର ଓ ସର୍ବେଶ୍ବର ନନ୍ଦ ।

184

Cat. No. Or. Pr./3 (e)

କୁକ୍କୁଟୀ ବ୍ରତ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—8. Size—34·7×3·5 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Slightly worm-eaten. Find spot—Puri town.

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଶ୍ରୀ ଶିବାଭ୍ୟାଂ ନମଃ । ଅଥ କୁକ୍କୁଟୀ ବ୍ରତକଥା ଲିଖ୍ୟତେ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉବାଚ—ଯୁଧିଷ୍ଠିର ପଚାରୁ ଅଛନ୍ତି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ, ଅହେ ମାଧବ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, କେଉଂ ବ୍ରତ କଲେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଶୋକସନ୍ତାପ ସମୁଦ୍ରରୁ ତରନ୍ତି । ତାହା ମତେ କହ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କହୁଅଛନ୍ତି—ଅହେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର, ପୂର୍ବକାଳେ ମୁଂ ମୋହୋ ମାଙ୍କ ଠାରୁ ଶୁଣିଅଛୁ । ପୂର୍ବକାଳେ ଲୋମଶ ନାମେ ଋଷି ମୋ ମାଙ୍କ ଆଗେ ଯେମନ୍ତ କହିଥିଲେ, ହେ ରାଜନ୍ ଯୁଧିଷ୍ଠିର, ମୁଂ ଦେବକୀଙ୍କ ଠାରୁ ଶୁଣିଅଛୁ, ତୁମ୍ଭେ ଶୁଣ ।

× × ×

ଅହେ ଦେବକୀ, ତୁମ୍ଭେ ଏ ବ୍ରତକର । ଏ ବ୍ରତ କଲେ ଏ ବ୍ରତ ପ୍ରସାଦରେ କଦାଚିତ ସନ୍ତତି ବିଚ୍ଛେଦ ନୁହଇ । ଯେଉଂ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଶୁଭପ୍ରଦ ଅଟଇ ଯେ ଏ ବ୍ରତ ଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ ହୋଇଂ ଏହାକୁ କରନ୍ତି ସେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଲୋକରେ ସୁଖେ ଥାଇଂ । ସନ୍ତତିରେ ବିଚ୍ଛେଦ ନୋହିଂ । ପ୍ରାନ୍ତ କାଳରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାନ୍ତି । × × × × ଏ ବ୍ରତକୁ ହୃଦୟରେ ଚିନ୍ତାକରି କୁକ୍କୁଟୀ ବ୍ରତ କରଇ ସେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀଯୁକ୍ତ ହୋଇଂ । ଜୀବବତ୍ସା ହୁଅଇ । ତାହାର ଅନେକ ସୁନ୍ଦର ପୁତ୍ରମାନେ ହୁଅନ୍ତି । ଅନେକ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଭୋଗ କରଇ ।

ଇତି ଶ୍ରୀଭବିଷ୍ୟ ପୁରାଣୋକ୍ତା କୁକୁଟୀ ବ୍ରତ କଥା ସମାପ୍ତା ।

No Colophon.

185

Cat. No. Or. Pr./14 (a)

କୁକ୍କୁଟୀ ବ୍ରତ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—15. Size—30·7×3·2 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Incomplete. Condition—Worm-eaten and some folia are broken. Find spot—Dharādharapur area. P.-S. Jagatsimhapur. Dt. Cuttack.

There are some folia containing the worship of Hara Gauri at the beginning of the manuscript.

Text same as in Cat. No. Or. Pr./3 (e) discussed previously.

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

186

Cat. No. Or. Pr./19 (b)

କୁକ୍କୁଟୀ ବ୍ରତ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—11. Size—33·7×3·2 C. M. Date of copy–C. 18th Century. Complete. Condition—Slightly worm-eaten. Find spot—Dharādharapur area. P.-S. Jagatsimhapur. Dt. Cuttack.

Ther are a few folia containing the worship of Hara Gauri at the beginning of the manuscript.

Text same as in Cat. No Or. Pr./3 (e) discussed previously.

No Colophon.

187

Cat. No. Or. Pr./41 (f)

କୁକ୍କୁଟୀ ବ୍ରତ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—12. Size—31×3·3 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot–Gadamanitri. P.-S. Begunia. Dt. Puri.

There are some folia containing Pūjā of Hara Gauri at the beginning and the text is same as in Cat. No. Or. Pr./19 (b).

No Colophon.

188

Cat. No. Or. Pr./45 (b)

କୁକ୍କୁଟୀ ବ୍ରତ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—9. Size—32·2×3·2 C.M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Andilo. P.-S. Bālianta. Dt. Puri.

Text same as in Cat. No. Or. Pr./41 (f).

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

189

Cat. No. Or. Pr./47 (c)

କୁକ୍କୁଟୀ ବ୍ରତ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—18. Size—34×3 C. M. Date copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Patiā. Dt. Cuttack.

Text same as in Cat. No. Or. Pr./45 (b).

No Colophon.

190

Cat. No. O. L./757

କୁଞ୍ଜଲୀଳା

By ଘନ କାଶୀ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—5. Size—34·5×3·4 C. M. Date of copy—C. 20th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Gadatāpanga. P.-S. Khurdha. Dt. Puri.

Beginning—କେଶଗ୍ର ମଧ୍ୟମା କଶୋଗ୍ର କ ମାଜେଷ୍ଟର୍ ।
ପ୍ରୀତ କଚେଗ୍ରରେ ଶ୍ୟାମ ପ୍ରେମକୁ ହୃକୁମ୍ଦାର ॥

End— ହୋଇଣ ସନ୍ମାନ ଗଲେ ଯେଝା ସଦନ ।
ମଦନକଦନ ଛାପେ ହୋଇ ମଗନ ॥
ସେ ଯୁଗଳ ପଦାବ୍‌ଜେ ଏହୁ ମୋ ନବେଦନ ।
ଦାସର ଦାସ ପଦକୁ ପ୍ରକ୍ଷାଳନ ॥
ସେବନୋଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଅନ୍ନ ସଦା କର ସେବନ ।
ବନ କ ଯିବ ଘନ କାଶୀର ॥

No Colophon.

191

Cat. No. O. L./751 (b)

କୁନ୍ଦଫୁଲ ଚଉତିଶା

By ଭଗବାନ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—5. Size—31×3·5 C. M. Date of copy—C. 19th Century.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Complete. Condition—Not good. Find spot—Kapileswar. P.-S. Bhubaneswar. Dt. Puri.

Beginning—କରୁଣା କରନ୍ତୁ ନରହରି ।
କରିଛନ୍ତି ବଢେଜ ମାଳଗିରି ॥
କରୁଣା କରନ୍ତୁ ଭଗତଜନଙ୍କୁ କମ୍ବୁସୁଗ୍ରୀବର ଚକ୍ରଧାରୀ ।
ଗୋ କୁନ୍ଦଫୁଲ,
ତାଙ୍କୁ ଚଉଦଭୁବନେ ନାହିଁ ତୁଲ ଗୋ ॥
ଖେଳୁଆଳ ଘଟେ ଭଗବାନ,
ଖେଳ କରୁଥାନ୍ତି ବୃନ୍ଦାବନ ।
ଖୋସିଥାନ୍ତି ଶିରେ ମୟୂରଚନ୍ଦ୍ରିକା,
ମୋହୁଥାନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ଗୋପୀମନ ।
ଗୋ କୁନ୍ଦଫୁଲ ॥

End— କ୍ଷଣେ ଦଣ୍ଡେ କରି ନାମଧର,
ଛ ଛନ୍ଦେ ସଂସାରୁ ହୁଅ ପାର ।
ଘୁରି ଭଗବାନ ଦାସ ଯେ କହଇ,
କ୍ଷଣେ ଶରଣ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପାଦର ।
ଗୋ କୁନ୍ଦଫୁଲ ॥

No Colophon.

192

Cat. No. O. L./187

କୁମ୍ଭଟୀ ବିବାହ ପଦ୍ଧତି

Substance—Palm-leaf. No. of folia—10. Size—21·8×3·7 C. M. Date of copy—C. 20th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Puri town, Orissa. Name of the scribe—Pātahāti Śatapathy.

Beginning—ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ରାୟ ନମଃ । କୁମ୍ଭଟି ବିବାହବିଧି ଲିଖ୍ୟତେ ।

ପ୍ରଥମେ ବର ଗୃହ ପ୍ରବେଶ ହେବ । ବର ଘରେ ବିବାହ ହେଲେ କନ୍ୟା ଗୃହ ପ୍ରବେଶ ହେବ । ଏ ଉତ୍ତାରୁ ଗ୍ରାମଦେବୀ ପୂଜନକୁ ଯିବେ ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଦ୍ରଶନ କରି ଆସିବେ । ବିବାହ ବେଦିର ଦକ୍ଷିଣକୁ ବେଦିକ ଅନ୍ତର ହୋଇ ଗ୍ରମୁଣ୍ଡିଆ ତଳେ ଖୁଣ୍ଟିମୂଳେ ଗାଛ ଗୋଟିଏ ଖୋଳା ହୋଇଥିବ । ସେଠାରେ ଚନ୍ଦନ ଦୂବା ଗୁଣ୍ଡ ଚନ୍ଦନପେଡ଼ ରଖିବ ।

End—ଏରୂପେ ବିଧି । ବର-କନ୍ୟାକୁ ଆଶୀର୍ବାଦ ଦେବ । କୁମୁଟି ସଭାକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବରକନ୍ୟାକୁ ନେମ । ସଭାର ଲୋକେ ଗୃଉଳ ପକାଇଲେ ଇଷ୍ଟ ଦ୍ରଶନ କରିବେ । ଚଉଠୀ କର୍ମ ସମାପ୍ତ । କୁମୁଟି ବିଭା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ । କୁମୁଟି ବିଭାହ ଜାଣିମ ।

Colophon—ପାଟହାଣ୍ଡି ଶଚପଥୀଙ୍କର ହସ୍ତାକ୍ଷର ।

193

Cat. No. O. L./690 (a)

କୁମୁଦକାନ୍ତ ଚଉତିଶା

By ନାରାୟଣ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—4. Size—36·9×3·3 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Gadatāpanga. P.-S. Khurdha. Dt. Puri.

Beginning—

କୁମୁଦ-କାନ୍ତ-କଳାପୂର୍ଣ୍ଣ-ଆନନ କୋକଦନ ପ୍ରାୟେ ଶୋଭନ ।
କମଳପାଣି ଗଣ୍ଡଭାଗେ ସଯୋଗ କରିଅଛୁ ଅଧୋଲପନ ॥

End—ଛୁଡ଼ିବାକୁ କଷ୍ଟେ କଷ୍ଟେ ହୋଏ ବିଗ୍ଭର ।
କ୍ଷୁଦ୍ରବୁଦ୍ଧି ଦାସ ନାରାୟଣ ବୋଲେ ଅନୁଭବର ଏ ବିଗ୍ଭର ॥

No Colophon.

194

Cat. No. O. L./690 (6)

କୁମୁକାମୋଦୀ ଚଉତିଶା

By ନାରାୟଣ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—4. Size—36·9×3·3 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Badly worm-eaten. Find spot—Gadatāpanga. P.-S. Khurdha. Dt. Puri.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Beginning—ସଗ କୁମ୍ଭ କାମୋଧି
କାମୁକବର କିଶୋର କୁନ୍ଦଦନ୍ତୀ ରାଧିକା ବନ୍ଧନେ ।
କାନ୍ତେ କଂସପୁରେ କଳାକର କରେ କୁସୁମ କାନନେ ॥
× × ×
କ୍ଷୀର ଦେଇ କାହା ଗଳରେ କଳରେ ପ୍ରବେଶଇ ପୀୟୂଷ ।
ଖଣ୍ଡିଲି ଧୂଳି ପକାଇ ବା କାହାର ଖାଇବା ଗରସ ॥
× × ×
ଗୋପଥ ପାଡ଼ିଲି କି ଅବା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ହୁଡ଼ିଲି ।
ଗୁରୁଗରବରେ କିବା ଗୁରୁଜନ ବଚନ ଏଡ଼ିଲି ॥
End—କ୍ଷଣେ ହେ ମନରୁ ଅନ୍ତର ନ କର ସେହି ଗୀର୍ବାଣଙ୍କୁ ।
କ୍ଷମାଗୀର୍ବାଣ ନାରାୟଣ କଷ୍ଟେ ଲଭିବ ନର୍ବାଣକୁ ॥

No Colophon.

195

Cat. No. O. L/80 (u)

କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣ ଚଉତିଶା

By ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଦେବ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—4. Size—35·5×3·7 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Puri town.

Beginning—ଧନଶ-ଗଡ଼ମାଳିଆ, କାଦମ୍ବିନୀ ଚଉତିଶା ବାଣୀ
କାମୁକ ବଦେଶେ ରହି,
କୁସୁମ କାଳେ କୋକିଳକୁ କହି ରେ,
କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣ,
କିଶୋରୀ ବଞ୍ଚିବେ କେହି ରେ ॥

End—ଦୁରନ୍ତ ବଦନ ନାଶି
ପାନବଦ୍ଧ୍ରଠାରେ ଶରଣ ପଶିରେ ।
କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣ,
ରାଜଇନ୍ଦ୍ର ଦେବ ଭାଷିରେ ॥

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

196

Cat. No. O. L./260 (b)

କୃପାସିନ୍ଧୁ ଜଣାଣ

By ରସାନନ୍ଦ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—16. Size—24·8×3·3 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Badly worm-eaten. Find spot—K. C. G. College, Pāralākhemundi. Dt. Ganjam.

End—ଷେମେ ଭକ୍ତବୃନ୍ଦ ଚାନ୍ଦ ଅବକାଶ
କରୁଥିବି ଦରଶନ ହେ ।
ଛାର ରସାନନ୍ଦ ଏହା ସୁଖ ବିନୁ
ଆଉ ନ ମାଗଇ ଆନ ହେ ॥

There are some folia containing sanskrit stotras towards the end of the manuscript.

No Colophon.

197

Cat. No. O. L./402

କୃପାସିନ୍ଧୁ ଜଣାଣ

By କୃଷ୍ଣଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—32. Size—19·5×3·4 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Badly worm-eaten. Find spot—Dharādharapur area. P.-S. Jagatsimhapur. Dt. Cuttack.

Beginning—କୃପାସିନ୍ଧୁ ବଦନ କର ଅବଲୋକନ,
କେତେଦିଂ କରମହୀନ ଜନ ।
କାକୁସ୍ଥଚର ହୋଇ କରଯୋଡ଼ି ଜଣାଇ
ଗରୁଡ଼ସ୍ତମ୍ଭ ସନ୍ନିଧାନ ହେ ।

End—ଛାର ହୀନ ଚାମର କୃଷ୍ଣଦାସ ଏ ଛାର
ଭବସାଗରକୁ ଉରନ୍ତା ହେ ॥

There are some illustrations relating to the text inserted in the manuscript.

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

198

Cat. No. O. L./449 (c)

କୃପାସିନ୍ଧୁ ଜଣାଣ

By କୃଷ୍ଣଦାସ

Substance--Palm-leaf. No. of folia—16. Size—15·3×3 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Jemādei Math, Chikity. Dt. Ganjam.

Text same as in Cat. No. O. L./402

No Colophon.

199

Cat. No. O. L./1105 (b)

କୃଷିପରାଶର

By ପରାଶର

Substance—Palm-leaf. No of folia—59. Size—17·7×3 C. M. Date of copy—Sana 1291 sāla. Complete. Condition—Badly worm-eaten and broken. Find spot—Kapileswar. P.-S. Bhubaneswar-2. Dt. Puri. Name of the scribe—Kahnāi Simha.

Beginning—ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ । ପାରେଶ୍ୱର ଲିଖ୍ୟତେ ।

ବନ୍ଦଇ ପାରେଶର ମୋହାମୁନ ।
ଧ୍ୟାନ ଧାରଣେ ସଦା ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ॥
ସକଳ ମୁନ ସାକ୍ଷରେ ପ୍ରଶିଷ୍ୟ ।
ଯାହାର ବ୍ୟାସ ମୋହାମୁନ ଶିଷ ॥

End—ପାରେଶର ଋଷି ଗୁରୁ ବୃଚନେ ।
ଗୀତ ମୁଂ କଲି ଶୁଣ ଅବଧାନେ ॥

ଶ୍ରୀକୃଷି ପାରେଶର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

Colophon—ଶ୍ରୀ ରାଧାକାନ୍ତ ଉଦ୍ଧାର କରିବେ ଅଧମ ଲେଖକାର କହ୍ନାଇ କ । × × × ବୀର ଶ୍ରୀ ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବ ମୋହାରାଜାଙ୍କ ଶୁଭରାଜ୍ୟେ ସମସ୍ତ ସନ ୧୨୯୧ ସାଲ ଆଷାଢ଼ ମାସ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ ସପ୍ତମୀ ଦିନ

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଉଦୟାଦ୍ରି ବେକ ସ୍ୱେ ୪ ଘଡ଼ି ୫ ଲିଡାଠାରେ ସ୍ୱେ ପୁସ୍ତକ ସଦାଜସ୍ୱେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

କଲେ—ଖୋରଧା, ଜଲେ—ରାମେଶର, ମଣ୍ଡଳେ—ବୈରକୋ, କହ୍ନାଇ ସିଦ୍ଧଙ୍କର ଏ ପୁସ୍ତକ, ଜାତି କ୍ଷତ୍ରିୟ ।

200

Cat. No. Or. Ms./67 (a)

କୃଷ୍ଣକେଳି ତରଙ୍ଗିଣୀ

By ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଅନଙ୍ଗଭୀମ ଦେବ

Substance—Paper. No. of pages—33. Size—26·5×24·3. C. M. Date of copy—1921. Complete. Condition—Good. Find spot—Oriental Manuscripts Library, Madras.

Beginning—ଶ୍ରୀ ରାଧାକୃଷ୍ଣାଭ୍ୟାଂ ନମଃ । ପ୍ରଥମ ଛାନ୍ଦ
ରାଗ—ସଙ୍ଗମ ତଆର ।

ଗୋପାଳବଲ୍ଲଭ ପ୍ରଭୁ ଗୋପାଳ ଧର
ଗୋପାଳୀନାୟକ ହୋଇ ଗୋପାଳୀବର ॥
ସୁରକୁଳ-କମଳ-ତପନ-ବିଭୂତ ।
ସୁରକୁଳ-ନନ୍ଦମା-କୂଳରେ ଗୀରତ ॥
କାମପାଳ ଅବରଜ ବରଜପାଳ ।
କାମିନୀ କାମଦ ଯାର ମନୋଜ ବାଳ ॥

× × ×

ସେ ରାଧାକୃଷ୍ଣ-ଚରଣ-ପଙ୍କଜେ ନତ ।
ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଅନଙ୍ଗଭୀମ ନୃପତି ॥

× × ×

ଗୁରୁ ଚରଣାରବିନ୍ଦବନ୍ଦନ—
କରି ବାସୁଦେବ-ନୃପନନ୍ଦନ ।
ଏ ଭାବରେ ଭଣି,
ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ ନୃପମଣି ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

End—ଦ୍ରବ୍ୟାଦ୍ରବ୍ୟ ଗୀତ, ନରବାଣୀ ଦେବ ବାଣୀଯୁତ ।
କେ ଅବା ପ୍ରଣତ ଅପ୍ରଣତ ॥
ବିଜୟ ନଗର ନରପତି, ପୁରୁଷ ଉତ୍ତମ ନାମଖ୍ୟାତି ।
କ୍ଷତ୍ରିୟାଂଶ ଗଙ୍ଗବଂଶ ଅବତଂସ
ନୃପ ସାରସ ବାସର-ପତି ॥
ରାଧାକୃଷ୍ଣ ସ୍ତବ ମନେକରି ଭବାର୍ଣ୍ଣବ-ନାବ
ଭଣିଲେ ଅନଙ୍ଗଭୀମ ଦେବ ॥

201

Cat. No. O. L./537 (c)

କୃଷ୍ଣ ଗୃହଶାଳୀ ପଢ଼ା

Substance—Palm-leaf. No. of folia—4. Size—22×3·2 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Incomplete. Condition—Worm-eaten. Find spot—Vill. Tureintrā. P.-S. Balipatana. Dt. Puri.

Beginning—କହୁଛନ୍ତି କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ମାତାଙ୍କ ଆଗର ।
କେ କହି ପାରିବ ଗୃହଶାଳୀର ବେଭାର ॥
ଖଡ଼ଗୁଆ ବାଳଗୁଆ ମାହା ଗୁଆମାନ ।
କ୍ଷଣକ ଭିତରେ ଗୁଆ ଦିଅ ଗୋ ବହନ ॥
ଗୋବିନ୍ଦେ ବୋଇଲେ ମାଗୋ ବହୁତ ସେ ଶାସ୍ତି ।
ଗୋଡ଼ ନାଗିଗଲେ ମାଗୋ ସେବକ×ବନ୍ତି ॥

No Colophon.

There are a few folia containing Rāma stuti and others towards the end of the manuscript.

202

Cat. No. O. L./718

କୃଷ୍ଣଜନ୍ମ ରହସ୍ୟ

By ମାଧବ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—22. Size—31·3×3·3 C. M. Date of copy—C. 19th Century.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Complete. Condition – Good. Find spot—Midnapur area. West Bengal.

Beginning—ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣାୟ ନମଃ ।

ନମଇଂ ନୃସିଂହ ଚରଣ । ଅନାଦ୍ୟ ପରମ କାରଣ ॥
ଅଯୋଧ୍ୟା ବାସୀ ମହାତେଜା । ଜାଣ ଦଲ୍ଲୀପ ନାମେ ରଜା ॥
ଏକ ଦିନରେ ସଭା କରି । ବସିଣ ଅଛୁ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ବଶିଷ୍ଠ ନାମେ ପୁରୋହିତ । ସଭାରେଂ ହେଲେଂ ଉପଗତ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖିଣ ରାଜନ । ଅତି ସାନନ୍ଦ ହେଲା ମନ ॥

End—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଜନ୍ମର ପ୍ରସ୍ତାବ । କହିଲା ବ୍ରାହ୍ମଣ ମାଧବ ॥

No Colophon.

203

Cat. No. O. L./819 (c)

କୃଷ୍ଣଦାସଙ୍କ ଜଣାଣ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—5. Size—22·3×4·3 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Haladia. P.-S. Khurdha. Dt. Puri.

Text same as in Cat. No. O. L./402 discussed previously.

No Colophon.

204

Cat. No. O. L./690 (w)

କୃଷ୍ଣନାମାମୃତସିନ୍ଧୁ ଚଉତିଶା

By ଭଗବାନ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—4. Size—37×3·5 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Gadatāpanga. P.-S. Khurdha. Dt. Puri.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Beginning—ରାଗ—ରେଖି

କୃଷ୍ଣ କମଳଲୋଚନ କୁବୁଜା ଶାପମୋଚନ
ପାପତମ ବିରୋଚନ ସୁଖସଦନେ ।
କରତଳରେ ପତନ ହୋଇଛୁ ନାମ ରତନ
କର ହେ ଜନେ ଯତନ ବଦ ବଦନେ ॥

× × ×

ଖଳ ବୁଦ୍ଧି ଗୁଡ଼ ସଦା ଶଙ୍ଖ-ଚକ୍ର-ପଦ୍ମ-ଗଦା-
ବନ୍ତଙ୍କୁ ମନରୁ କଦା ଶୂନ୍ୟ ନ କର ।
ଖିଳ ମଧ୍ୟେ ଯେତେ ଦେବା ଦୂରେ ପରିହର ସେବା
ନାମାମୃତେ ପ୍ରୀତ ହେବା ଝୁରିର କର ॥
ଖେଡ଼ଘର ପୋଏ ଯେସନ ।
ଖେଡ଼ଅନ୍ତେ ଭାଙ୍ଗିଯାନ୍ତି ଦେହ ତେସନ ॥

End—କ୍ଷିତିମଣ୍ଡଳେ ଉତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ରମାନଙ୍କେ ସତ୍ତମ
ନାମ ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମ ତହିଂ ବିଳେକ ।
କ୍ଷେମାର୍ଣ୍ଣବ ଦୟାବ୍ଧି ଯେଉଂ ପାଦପଦ୍ମବନ୍ଧି
ସେବା କରି କଲ୍ପ ସିଦ୍ଧି ତଉଦଳେକ ।
କ୍ଷମେ ସେତୁ ବେଳ ଚରଣ ।
କ୍ଷୀଣ ବୁଦ୍ଧି ଭଗବାନ ମନ ଶରଣ ॥

No Colophon.

205

Cat. No. O. L./696 (a)

କୃଷ୍ଣପଞ୍ଚକ

By ପଦ୍ମନାଭ ଦ୍ୱିଜ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—5. Size—40·8×3·5 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Midnapur area. West Bengal. Name of the scribe—Gadādhara Pāhāḍi.

Beginning—ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ ।

ନମଇ ତୁଳସୀ ମାଗୋ ବିଷ୍ଣୁର ଘରଣୀ ।
ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇଣ ମୋତେ ଆଜ୍ଞା ଦିଅ ପୁଣି ।

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଏ ମୋହର ବୁଦ୍ଧିଜାଡ୍ୟାନ୍ଧର ସଂକାଶ ।
ସନ୍ନୁରୂପେ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରେ ତମ କର ନାଶ ॥
× × ×

End—କଂସ ବିନାଶନ ହରି ବାସୁଦେବ ତେଜ ।
ସେ ପାଦେ ଶରଣ ଗଲ୍ଲ ପଦ୍ମୁଗ୍ରାମ ଦ୍ୱିଜ ॥

Colophon—ଇତି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପଞ୍ଚକ କଥା ସମାପ୍ତ ।
ଲିଖିତଂ ଶ୍ରୀ ଗଦାଧର ପାଢ଼ୀ । ପଠିତଂ ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦକୁମାର ପାଢ଼ୀ ।

206

Cat. No. Or. Ms./57

କୃଷ୍ଣ ରସାମୃତ

By କରୁଣାକର ପଟ୍ଟନାୟକ

Substance—Paper. No. of pages—147. Size—27·5×24 C. M. Date of copy—23-3-1921. Complete. Condition—Good. Find spot—Oriental Manuscripts Library, Madras.

Beginning—କରୁଣାକର ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ କୃଷ୍ଣ ରସାମୃତ ।

ପ୍ରଥମ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ମଙ୍ଗଳଗୁର୍ଜ୍ଜରୀ ।

ଜୟ ଜୟ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସୁନ୍ଦର ଅଗ୍ରଣୀ ।
ମହୀପତି-କଳାପ-ମୁକୁଟ-ମାଳମଣି ॥
ନବ-ଦୂର୍ବାଦଳ-ଦ୍ୟୁତି ଅତି ସୁକୁମାର ।
କୋଟିଏ କନ୍ଦର୍ପ-ଦର୍ପ-ହର ଖାରବର ହେ ॥
ସୀତା ସୁଖଦାୟକ ସକଳ ଗୁଣାକର ।
ସୁଲକ୍ଷଣ ଲକ୍ଷଣ ଅଗ୍ରଜ ବିମ୍ବାଧର ହେ ॥
× × ×
କୃଷ୍ଣ ଜନ୍ମଠାରୁ କଂସ ବଧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ ।
ବୃନ୍ଦାବନର ଲୀଳାବିହାର କେତେ କେତେ ॥
× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

ବାଲ ପୌଗଣ୍ଡ କୈଶୋର ଯୁବାବସ୍ଥାମାନ ।
ସ୍ୱପନ ଦର୍ଶନ ସଦ୍ଭ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣନ ହେ ॥
ରାଧାମାଧବ-ବିରହ-ସଙ୍ଗମ ବିଚ୍ଛେଦ ।
ଏ ଉତ୍ତରୁ ଅନୁଚଳ୍ୟା ଶଙ୍କାଉ ସମ୍ବାଦ ॥
ଗୀତର ଭୂଷଣ ଦୃଷ୍ଟି ଉପମା ଆଶୟ ।
ଷଡ଼ାକ୍ଷର ମଧ୍ୟ ଯମକ (ଯେ) ସମୁଦାୟ ହେ ॥
ଦଶାକ୍ଷର ପଦପ୍ରାନ୍ତ ଯମକ ଶୋଭନ ।
ଦଶାକ୍ଷର ଶୃଙ୍ଖଳା ସୁସିଂହାବଲୋକନ ହେ ॥
ଛଳେ ସେ ସୁଭଙ୍ଗୀ ଇଙ୍ଗିତରେ ସୁଶୋଭିତ ।
ବନ୍ଧମାନଙ୍କରେ ପୁଣି ହୋଇଛୁ ସଯୁତ ହେ ॥
ଗୋମୂତ୍ର ଲତାଡମ୍ବରୁ ପଦ୍ମସଦ୍ମ ନାଗ ।
ଯାଉଁଳ କଙ୍କଣ ବନ୍ଧ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଭାଗ ହେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲବିଦ୍ୟା ଷଡ଼ଋତୁଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା ।
ଦେଶ ବନ ବନକେଳି ବଜାର ବର୍ଣ୍ଣନା ହେ ॥
ନିଶି ନିଶାକର ପ୍ରାତଃ ବର୍ଣ୍ଣନା ସନ୍ଧ୍ୟତେ ।
ଅନ୍ତଃଲିପି ବହିର୍ଲିପି ଆଦି ନାନା ମତେ ହେ ॥
ଅଭଙ୍ଗ ସଭଙ୍ଗ ପର୍ଯ୍ୟାଭଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣଶ୍ଳେଷ ।
ଖଣ୍ଡିତା ଅଷ୍ଟନାୟିକା ବର୍ଣ୍ଣନା ବିଶେଷ ହେ ॥
ପଦ୍ମାକର ପୁର ଯେବା ଅଦ୍ଭୁତ ବର୍ଣ୍ଣନା ।
ଏ ପ୍ରକାରେ ଚୌଷଠିଶ ଗ୍ରନ୍ଥ ସୁରଚନା ହେ ॥
ସୀତାବଲ୍ଲଭ ସୁଲଭ ଅଭୟ ଚରଣ ।
ଅଭୟେ କରୁଣାକର ସନ୍ତତେ ଶରଣ ହେ ॥

× × ×

End—ବୃନ୍ଦାବନ ଦୁର୍ଗ ବେବଦର୍ତ୍ତା ଭଗିରଥୀ ସୁପଟ୍ଟନାୟକ ।
କରଣ-କୁଳ-କୁମୁଦ-ସୁଧାକର ସକଳ ଗୁଣ ଶାୟକ ॥
ତାଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ସୁତ ଗଦାଧର ପଟ୍ଟନାୟକ ଏ ବିଖ୍ୟାତ ।
କରୁଣାକର ନାମଧେୟ ମୋହର ଏହାଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ସୁତ ॥
ଶ୍ରୀମୁକୁନ୍ଦଦେବ ମହାରାଜାଙ୍କର ଦଶ ଅଙ୍କ ବୃଷ ମାସେ ।
ବୋଲଗଡ଼ ତଳେ କପାସିଆ ଗ୍ରାମେ ରଚ୍ଛି ପରମ ହରଷେ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଶ୍ରୀଗୁରୁ ଚରଣ ସେବାରୁ ପ୍ରକାଶ କଲି କୃଷ୍ଣରସାମୃତ ।
ସାଧୁଜନ ଦୋଷ ନ ଧର ମୋଠାରେ ହୋଇ ଅତି ତୋଷ ଚିତ୍ତ ॥
ଏତ ଅଗାଧ ପାରାବାର ପରାୟେ ଏତେ ବେଳେ ଅନ୍ତ ନାହିଁ ।
ସରଘା ପ୍ରାୟେ କଣ୍ଟୁ କଣ୍ଟୁ ସଞ୍ଚୟ କଲି ମନ୍ଦମତି ମୁହିଁ ॥
ଏ ରସ ଆସ୍ୱାଦନ କର ସକଳେ ହୋଇ ପରମ ଆନନ୍ଦ ।
ଶ୍ରୀରାଧାକୃଷ୍ଣ ବିଳାସରସେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ଚୌସ୍ତା(ଚୌରା)ଳିଶ ଛାନ୍ଦ ॥

The subject matter of the 44 chapters is given here.

ପ୍ରଥମ ଛାନ୍ଦ—ମଙ୍ଗଳାଚରଣ; ୨ୟ ଛାନ୍ଦ—ବ୍ରଜମଣ୍ଡଳ ବର୍ଣ୍ଣନା ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଜନ୍ମ; ୩ୟ ଛାନ୍ଦ—ପୂତନା ବଧ; ୪ର୍ଥ ଛାନ୍ଦ—ଶକଟାସୁର ଓ ତୃଣାବର୍ତ୍ତ ବଧ; ୫ମ ଛାନ୍ଦ—ରାଧାଜନ୍ମ; ୬ଷ୍ଠ ଛାନ୍ଦ—ବାଳଲୀଳା; ୭ମ ଛାନ୍ଦ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଦର୍ଶନରେ ରାଧାଙ୍କ ମଦନ ପୀଡ଼ା; ୮ମ ଛାନ୍ଦ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଗୋଚାରଣ ଓ ବକାସୁର ବଧ; ୯ମ ଛାନ୍ଦ—ଅଘାସୁର ବଧ ଓ ବସ୍ତ୍ରହରଣ; ୧୦ମ ଛାନ୍ଦ—ବ୍ରହ୍ମାସ୍ତୁତି; ୧୧ଶ ଛାନ୍ଦ—ଧେନୁକାସୁର ବଧ, କାଳୀୟ ଦଳନ; ୧୨ଶ ଛାନ୍ଦ—ପ୍ରଳମ୍ବାସୁର ବଧ; ୧୩ଶ ଛାନ୍ଦ—ଜଳକ୍ରୀଡ଼ା; ୧୪ଶ ଛାନ୍ଦ—ଇନ୍ଦ୍ର ଯଜ୍ଞ ଭଗ୍ନ, ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଧାରଣ; ୧୫ଶ ଛାନ୍ଦ—ବସନ୍ତ ଲୀଳା; ୧୬ଶ ଛାନ୍ଦ—ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ ଆଗମନ; ୧୭ଶ ଛାନ୍ଦ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବିରହ; ୧୮ଶ ଛାନ୍ଦ—ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କ ବିରହ; ୧୯ଶ ଛାନ୍ଦ—ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କ ବେଶ; ୨୦ଶ ଛାନ୍ଦ—ବସନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା ଓ ବନବିହାର; ୨୧ଶ ଛାନ୍ଦ—ଜଳକେଳୀ; ୨୨ଶ ଛାନ୍ଦ—ଦୂତୀର ଗମନ; ୨୩ଶ ଛାନ୍ଦ—ରାଧାଙ୍କ ଭେଟ; ୨୪ଶ ଛାନ୍ଦ—ବିବାହ ଓ ମଧୁଶଯ୍ୟା; ୨୫ଶ ଛାନ୍ଦ—ରାସଲୀଳା, ଶରଦ ବର୍ଣ୍ଣନା; ୨୬ଶ ଛାନ୍ଦ—ଅଷ୍ଟନାୟିକା ଲକ୍ଷଣ; ୨୭ଶ ଛାନ୍ଦ—ମଙ୍ଗଳା ପୂଜା, ଅଜଗର ମୋକ୍ଷଣ, ଷଣ୍ଢାସୁର ବଧ; ୨୮ଶ ଛାନ୍ଦ—କେଶି ଓ ବ୍ୟୋମାସୁର ବଧ; ୨୯ଶ ଛାନ୍ଦ—ଅକ୍ରୂର ଗୋପେ ପ୍ରବେଶ; ୩୦ଶ ଛାନ୍ଦ—ମଥୁରା ଗମନ; ୩୧ଶ ଛାନ୍ଦ—ମଥୁରା ଭ୍ରମଣ; ୩୨ଶ ଛାନ୍ଦ—ମାଳାଣୀ କୁବୁଜା ଚରିତ; ୩୩ଶ ଛାନ୍ଦ—ବଜାର ବର୍ଣ୍ଣନା; ୩୪ଶ ଛାନ୍ଦ—କଂସବଧ; ୩୫ଶ ଛାନ୍ଦ—ଗୋପୀଙ୍କ ଅନୁଚିନ୍ତା; ୩୬ଶ ଛାନ୍ଦ—ବର୍ଷା ବିରହିଣୀଙ୍କ ଅନୁଚିନ୍ତା; ୩୭ଶ ଛାନ୍ଦ—ଉଦ୍ଧବ ଗୋପେ ପ୍ରବେଶ; ୩୮ଶ ଛାନ୍ଦ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ-ଚଉତିଶା; ୩୯ଶ ଛାନ୍ଦ—ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କ ପତ୍ରିକା-ପ୍ରେରଣ; ୪୦ଶ ଛାନ୍ଦ—ଉଦ୍ଧବଙ୍କ-ଦ୍ୱାରା ଗୋପୀଙ୍କ ବିରହ କଥନ; ୪୧ଶ ଛାନ୍ଦ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କ-ପତ୍ରିକା ପାଠ; ୪୨ଶ ଛାନ୍ଦ—ରୁକ୍ମିଣୀ ବିବାହ; ୪୩ଶ ଛାନ୍ଦ—କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରରେ

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଗୋପୀଗୋପାଳଙ୍କ ସହ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଭେଟ; ୪୦ଶ ଛାନ୍ଦ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଗୋପପୁରେ ପ୍ରବେଶ ।

The following metres (Rāga & vānī) have been used in the work.

ମଙ୍ଗଳଗୁଜ୍ଜରୀ, କେଦାର-ଧନାଶ୍ରୀ, ରାମକେଦାର (ଚକ୍ରକେଳି ବାଣୀ), ଚିନ୍ତା (ରସକୁଲ୍ୟା ବାଣୀ), କେଦାର-କାମୋଦୀ (ମଥୁରାବାଣୀ), ଆଶାବରୀ (ଘୋଷବାଣୀ), ପଟହ ମଞ୍ଜରୀ, ରାମକେରୀ, ପାହାଡ଼ିଆ କେଦାର, କାମୋଦ, କଲ୍ୟାଣ-ଆହାରୀ, ଶଙ୍କରାଭରଣ, ବରାଡ଼ି (ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ବାଣୀ) , ବଙ୍ଗାଳଶ୍ରୀ, ଗୁର୍ଜ୍ଜରୀ, ଭୂପାଳ (ମାଳାସାଗର ବାଣୀ), ବସନ୍ତ, ନଳିନୀ ଗୌଡ଼ା, ପଞ୍ଚମବରାଡ଼ି (କଳସା ବାଣୀ), ମଙ୍ଗଳଗୁଜ୍ଜରୀ (ମୁନିବର ବାଣୀ), ଚିନ୍ତାକେଦାର, କୌଶିକ, ସିନ୍ଧୁଡ଼ା (ହରି ଚଉତିଶା ବାଣୀ), କନଡ଼ା, ଚିନ୍ତାଭୈରବ ॥

No Colophon.

207

Cat. No. O. L./613

କୃଷ୍ଣରାମ-ବିବାହ ଗୀତ

Written by different authors

Substance—Palm-leaf. No. of folia—137. Size—26×3·6 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Madhupur estate, Dt. Cuttack.

Beginning—ଏଥୁ ଅନନ୍ତରେ ବ୍ରଜଗଣ ବାସ ।
ଶ୍ରୀରାମ ହୋଇବେ ଭଗବତ ସେ ଯେ ॥ (?)

× × ×

ସେ ସ୍ୱରୂପ ଚିନ୍ତ ନନ୍ଦ ଗୋପାଳୁଣୀ ।
ବନ୍ଦାପନା ହେଲେ ପ୍ରଭୁ ଦେବ ଚକ୍ରପାଣି ॥
କୃଷ୍ଣ ମୋ ହେବେ ବନ୍ଦାପନା ।
ମୁଖ ଶୋଭେ ଶରଦ-ଚନ୍ଦ୍ରମା ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

Name of the authors :—

ଶ୍ରୀରାମ ହୋଇବେ ବରଣ ।
କ୍ଷତ୍ରିବର ନୃପନ୍ତ ଶରଣ ହେ ॥

× × ×

ଭଣନ୍ତ ଚମ୍ପତ ରଷାକର ନାରାୟଣ ହେ ॥

× × ×

ଭଣିଲେ ଏ ଗୀତ ଶିବପ୍ରିୟା ଜେମାଦେଈ ॥

× × ×

ବୋଲେ ଭୃଙ୍ଗ ଶିବପ୍ରିୟା-ପନ୍ତ ହେ ॥

× × ×

ଭୂୟାଂ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବୋଲେ ରାମ ମୋ ଠାକୁର ॥

× × ×

ବୋଲେ ଗୋପୀନାଥ ରଷାକର ଭଗବାନ ॥

× × ×

ହରଷେ ହରିଚନ୍ଦନ ଭଲନ୍ତ ହେ ॥

× × ×

ରତ୍ନମାଳୀ ଜେମାଦେଈ ସେ ପାଦେ ଶରଣ ॥

× × ×

ବାଣପୁର ହରିଚନ୍ଦନ ସେ ପାଦକୁ ଭଜେ ॥

× × ×

ଭଣିଲେ ସେ ଜଗଦେବ କୃଷ୍ଣେ କର ଧ୍ୟାନ ॥

× × ×

ଭଣେ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦୁରିତ ମୋ ଖଣ୍ଡ ହେ ॥

× × ×

ଭଣେ ପଦ୍ମନାଭ ଭଞ୍ଜ କୃଷ୍ଣରେ ଶରଣ ହେ ॥

× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

ସଦାଶିବ ଶରଣ ପଶିଲେ ସେ ପାଦରେ ॥

× × ×

ଶ୍ରୀରାମ ଚରଣ ବେନି ଚନ୍ଦ୍ର କହନ୍ତି ଧନଞ୍ଜୟ ନୃପତି ॥

× × ×

ଅରକ୍ଷିତ ରଘୁବୋଲେ ଭଲ ଅନୁକୂଳ ॥

× × ×

କୃପାସିନ୍ଧୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠବୀଏ ସେ ପାଦେ ଶରଣ ॥

× × ×

ରତ୍ନମାଳୀ ଜେମାଦେଈ ଚୋଷ ଯେ ॥

× × ×

ମନୋରମା ଜେମାଦେଈ ସେ ପାଦେ ଶରଣ ॥

× × ×

କୃଷ୍ଣପ୍ରିୟା ଜେମାଦେଈ କରନ୍ତି ଦମାଳୀ ॥

× × ×

ନୃପସୁତ ଯଦୁମଣି ଭଞ୍ଜ ଏହା ଭଣି ॥

× × ×

ଭଞ୍ଜ ନୃପତି ଗୋପୀନାଥ ମାଗଇ ଶରଣ ॥

× × ×

ରେଣୁଲଗି କୃତାର୍ଥ ହୋଇଲେ ବିଷ୍ଣୁଦାସ ॥

No Colophon.

208

Cat. No. O. L./135

କୃଷ୍ଣଲୀଳା

By ପୀତାମ୍ବର ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—165. Size—42·2×3·5 C. M. Date of copy—Sana 1271 Sāla.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Complete. Condition—Some folia are slightly worm-eaten and broken. Name of the scribe—Madanamohan Panda. Find spot—Baripadā Museum. Dt. Mayurabhanja.

Beginning—ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ ।

ବନ୍ଦଇ ଗଣେଶ ପ୍ରଭୁ ପାର୍ବତୀ-କୁମର ।
ସର୍ବ ବିଘ୍ନମାନ ସାର ଦେବ ବିଘ୍ନେଶ୍ୱର ॥

× × ×

ରାମ କୃଷ୍ଣ ନାମ ବେନି ପଦୁ ସେ ଚରଣ ।
ଦ୍ୱିଜ ପୀତାମ୍ବର ଦାସ ପଶିଲା ଶରଣ ॥

End— ଈଶ୍ୱର ବୋଲନ୍ତି ତୁମ୍ଭେ ଶୁଣ ଗୋ ପାର୍ବତି !
କୃଷ୍ଣ ଅବତାର ଶୁଣି ହୁଅସି ମୁକତି ॥
ସଂକ୍ଷେପ କରିଣ ଚିତ୍ତେ କହିଲଇଂ ମୁହିଂ ।
ଯାହା ଶୁଣିଲେଣ ଦେହେ ପାତକ ନ ରହି ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ-ଚରିତ ମୟେ ଅମୃତମୟେ ସାର ।
କର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱାରେ ପାନ କରି ଧର ହୃଦୟର ॥

× × ×

ସେ ଗୋପୀନାଥ-ଚରଣେ ଆଶ୍ରେ ଯେ କରିଣ ।
ବିପ୍ର ପୀତାମ୍ବର ଦାସ ପଶଇ ଶରଣ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀଦଶଅବତାରେ କୃଷ୍ଣଅବତାର କଥନ ।

Colophon—ଶ୍ରୀବୀର ଶ୍ରୀନାଥଭଞ୍ଜ ମହାରାଜା ବାହାଦୁରଙ୍କ ୮ ଅଙ୍କ ସ୍ନ ୧୨୭୧ ସାଲେ ମେଷ ୨ ଦିନେ ଦିବା ଦୁଇପ୍ରହରଠାରେ କଉଡାଗ୍ରାମେ ଥାଇ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ । ଲେଖକେ ନାସ୍ତି ଦୋଷ । × × × ହେ ସୁଗ୍ୟଂଜନମାନେ ଶୁଧ ଅଶୋଧ ମିଳାଇ ଗାଇବ । ଲେଖନକାର ଦୋଷ ନ ଧରିବ । ଅଧମ ପୀଳକଣ୍ଠର ଭାଇ ମଦନମୋହନର ଦୋଷ ନ ଧରିବ । ମଦନମୋହନ ପଣ୍ଡାର ।

209

Cat. No. O. L./165

କୃଷ୍ଣଲୀଳା

By ଦୁଃଖିଶ୍ୟାମ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—25. Size—30×3·5 C. M. Date of copy—C. 19th Century.

Digitized by PPRACHIN, SOA

complete. Condition—Badly worm-eaten. Language—Bengali and Oriya. Find spot—Puri town.

Beginning—ମା ଶାରଳା ଗୋ, କଣ୍ଠେ ବସି ପଦ କର ଖେଳା ।

× × ×

ଏ ତୋହର ମୁଖୁ ମୁନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରିତ ।
କହ୍ନନ ପବେଶ କର ପ୍ରେ ମୋହର ଗାଶ ଯେ ॥
ରାଜାର ବଚନ ଶୁନ ଶୁକ ମହାମୁନେ୍ୟ ।
ଦୁଃଖିଶ୍ୟାମ ଦାସ କହେ ନୈମିଷ୍ୟା ଅରଣେ୍ୟ ଯେ ॥

× × ×

End—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବନବେହାର × × × ।
ଦୁଃଖିଶ୍ୟାମ ଦାସ ଏହା ଗୀତରେ ଭଣିଲେ ॥

No Colophon.

210

Cat. No. O. L./456

କୃଷ୍ଣଲୀଳା

Substance—Palm-leaf. No. of folia—15. Size—22·5×3·7 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Incomplete. Condition—Worm-eaten. Find spot—Jemādei Matha, Chikiti. Dt. Ganjam.

ଅଙ୍ଗିର ବଚନ ଶୁଣି ଅଗସ୍ତି ମାରକଣ୍ଡ ମୁଖ ଗୃହ୍ଣଂ ।
ବୋଇଲେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରିଣ ଥୋକାଏ ତୁମ୍ଭେ ପାରବ କ କହ ॥
ବେଦ ବିଦ୍ୟା ତୁମ୍ଭେ ଅନେକ ଶିଖିଛ ଅପାର କାଳର ଜେ୍ୟାଷ୍ଠ ।
ତୁମ୍ଭ ତହୁଂ ଆମ୍ଭେ ଦ୍ରୁଷ୍ଟକଥା ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ହେବୁ ମୁକତ ॥

× × ×

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରିଣ ପ୍ରେ ମହାପବିଣ କବିଙ୍କ ମୁଖେ ନ ପଢ଼ିଲେ ।
କୋଟି ଅଶ୍ୱମେଧ-ଯାଗ ସରି ନୋହେ ଜନେକେ ପଦ ଯୋଡ଼ିଲେ ॥

There is no mention the name of the author and the name of work in the manuscript.

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

211

Cat. No. O. L./461 (c)

କୃଷ୍ଣଲୀଳା

By ଜଗନ୍ନାଥ ନୃପତି and ଦ୍ୱିଜ ପୀତାମ୍ବର

Substance—Palm-leaf. No. of folia—3. Size—20×3·5 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Badly worm-eaten. Find spot—Haladia. P.-S. Khurdha. Dt. Puri.

Beginning—ସଜନି, ଶ୍ୟାମ ମୋହନକୁ ଦେଇ ରଖ ମୋ ପ୍ରାଣକୁ ।
ଦେଖିଲ ବେଳୁ ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖ । ବାଧଇ ମଦନ ଦୁଃଖ ଗୋ ॥
ମୁଂ ଯେ ଅବଳାନାରୀ ନ ଜାଣଇ ଦୁଃଖ ।
ଭଯୁ ମୋ ଦଶା ଦେଖ ଗୋ ॥

× × ×

କହିଲେ ଦୂତି, କହଇ ଯେ ।
ଭଜେ ଜଗନ୍ନାଥ ନୃପତି ଗୋ ॥

× × ×

ରସାଇ କହିଲେ ଯେତେ, ବସାଇ ନ ଶୁଣୁ ଶ୍ରୋତେ ।
ଭସାଇ ଦେବୁ କ ମୋତେ ରେ ॥
ଦ୍ୱିଜ ପୀତାମ୍ବର ଭଣେ, ଦ୍ୱିଜରାଜମୁଖୀ ତୋଷେ ।
ଦ୍ୱିଜେ ହୋଇ କେଳିବାସେ ।
ଦ୍ୱିଜ ଜଳସ୍ଥଳ ଉଲ୍ଲାସେ ॥

No Colophon.

212

Cat. No. O. L./674 (j)

କୃଷ୍ଣଲୀଳା and others

By ଧରଣୀଧର ଗଜେନ୍ଦ୍ର & ଘନକୃଷ୍ଣ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—8. Size—34·8×3·2 C. M. Date of copy—C. 19th Century.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Complete. Condition—Good. Find spot—Khallikote. Dt. Ganjam.

ଜାଣୁ ଶିରୋମଣି ପ୍ରାଣେଶ୍ୱରୀ,
କୃପାସିନ୍ଧୁ ଠାରେ କୃପାକର ।
ଶ୍ରୀମୁଖ ଦ୍ରଶନେ ମାହାସୁଖ ହେବ,
କୋଳେ ବସି ଆଲିଙ୍ଗନ କର ॥
କୃଷ୍ଣ ବଚନେ ହରଷ ରାଈ,
ଆଗେ ଉଠି କୋଳାଗ୍ରତ କଲା ଯାଇ ।
ଧରଣୀଧର ଗଜଇନ୍ଦ୍ର କହଇ,
ରାଧାକୃଷ୍ଣ ପାଦେ ମନ ଦେଇ ॥

× × ×

ଦ୍ୱିରଦଗମନ ଦ୍ୱିଜରାଜମୁଖି ହେନେ ନ ପଡ଼ିବୁ ବୃନ୍ଦାବନ ।
ବୋଲେ ଘନକୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣବୋଲେ ଗୋପୀ ମୁଖ କଲଙ୍କ ସେ କମ୍ପମାନ ॥

× × ×

ସୁବେଣୀ ସୁବାଣୀ ରମଣୀ ରତନ ଧରୁଅଛୁ ତୋର ପାଣି ରେ ।
ବୋଲେ ଘନକୃଷ୍ଣ ବାରେ ମୋହଠାରେ ହୁଅ ମାନ ଉଦ୍ଧାରଣୀ ରେ ॥

No Colophon.

213

Cat. No. O. L./688

କୃଷ୍ଣଲୀଳା

Written by different poets

Substance—Palm-leaf. No. of folia—101. Size—33·9×3·8 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Midnapur, West Bengal. Language—Bengali & Oriya. Name of the scribe—Harikṛshna Dasa at Sitāpur.

ନସ୍ତୁ ପଛେ ମୋର ପ୍ରାନ ଯେ ରଖ ଏ କୁମର ।
ଯେତେ ଇଛା ପରଭବ ହେ ଦଅ ମୋରଠାର ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

କେତେ କାହ୍ନୁଂ ଙ୍ଗିଁ କଣ୍ଣନାହ୍ନୁଂ ନୃପବର ।
ପୁତ୍ରଦାନ ଦେଇ ମୋତେ ବାରେ ରକ୍ଷାକର ॥
ଏ ଚନ୍ତାସାଗରୁ ମୋତେ କର ତୁ ଉଦ୍ଧାର ।
ବିପ୍ର ଶ୍ୟାମ ଚନ୍ଦ୍ରେ ପାରି କର ହେ ଚକ୍ରଧର ॥

× × ×

ରାମ କୋଲେ ଯେଵ ମିଳଲ ରୋହ୍ନଣୀ ।
ସଙ୍ଗ ସଖୀଗନେ ମାଝେ ହେ ॥
ଗୋବନ୍ଦ ଚରନ ଚନ୍ଦ୍ରେ ବିପ୍ର ଶ୍ୟାମ ।
ହରଷ ଯଶୋଦା ମନ ହେ ॥

× × ×

ନାମ ମହ୍ନମା ଅଶେଷ ପୂର୍ଣ୍ଣରସ ।
ଗୃନ ଗାଏ ସଦା ନରୋତ୍ତମ ଦାସ ॥
ଗୋବନ୍ଦ ଦାସେର ବାଣୀ । ନନ୍ଦର ନନ୍ଦନ ଗୁଣମନ ॥

× × ×

ପରୀକ୍ଷିତ ଆଗେ ଯାହା ଶୁକଦେବ ଭନ ।
ଦୁଃଖିଶ୍ୟାମ ଦାସ ଗାଏ କଞ୍ଚିତ ଭାଷନ ଗୋ ॥

× × ×

Colophon—ଏ ପୁସ୍ତକ ରାଜଶ୍ରୀ ଗୋବନ୍ଦମଳକଙ୍କର ହେ ସୁଜ୍ଞଜନମାନେ ସୀତାପୁର ହରିକୃଷ୍ଣ ଦାସ ହସ୍ତାକ୍ଷର ।

214

Cat. No. O. L./967

କୃଷ୍ଣଲୀଳା

Substance—Palm-leaf. No. of folia—100. Size—29×3 C. M. Date of copy—C. 19th. Century. Incomplete. Condition—Some folia are broken. Find spot—Ranasimhapur. P.-S. Bhubaneswar. Dt. Puri.

ଅଗସ୍ତି ବୋଇଲେ ଶୁଣ ପାରେଶ୍ବର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚରିତ କହ ।
ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପାତକ ହରିବୁ ତୁମ୍ଭେ ହେଂ ମୁକତ ହୁଅ ॥

× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

ବ୍ୟାସ ମହାମୁନ ବଚନ ଶୁଣିଲେ ଅଗସ୍ତି ପାଇଲେ ବ୍ୟଥା ।
ଶୁକମୁନ ମୁଖ ଗୃହ୍ବାଂଣ ବୋଇଲେ ତୁମ୍ଭେ କହ କୃଷ୍ଣକଥା ॥
ଶୁକ ବୋଇଲେ ସେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରିତ ପିତା ନ ଜାଣିଲେ ପହ୍ନିଂ ।
ତାହାଙ୍କ ସାମର୍ଥ୍ୟରୁ ଜାତ ହୋଇଂ କର ମୋହର ଭରସା କାହ୍ନିଂ ॥

Uddhava, the famous disciple of Lord Kṛshna describes the lilās of Śrikṛshṇa before Gopies during his first visit to Gopapur to deliver the message of his lord.

No Colophon.

215

Cat. No. O. L./998

କୃଷ୍ଣଲୀଳା

By ହରିଚରଣ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—33. Size—15×3·9 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Basantapur. P.-S. Nimāpara. Dt. Puri.

କୃପୋଦକେ କୃଷ୍ଣ ଚରଣାମୃତ ।
ହେଲେ ନିର୍ଭବନ କରେ ପବନ ॥
ପ୍ରେମୀ ଭକ୍ତଜନ,
ଏଣୁ କଣ୍ଠରେ କରିବେ ମଣ୍ଡନ ॥
ଜୟ ରାଧା ଶ୍ୟାମଘନ ସୁନ୍ଦର ।
ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଜୟ ରାଧାସୁନ୍ଦର ॥
ରାଧାଶ୍ୟାମ ରାଧା ନବକିଶୋର ।
ରାଧା ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ ରାଧିକାବର ॥
ରାଧା ଗିରିଧର,
ରାଧା ରସିକେନ୍ଦ୍ର ରାଧାଶ୍ୟାମଧର ॥
ରାଧା ମାଧବ ହେ ରାଧାମୋହନ ।
ରାଧାରମଣ ରାଧା ପ୍ରାଣଧନ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ରାଧାର ସ୍ୱ (ଶ) ଗର ରସସାଗର ।
ରାଧା ବ୍ରଜରାଜ କିଶୋରବର ॥
ରାଧା ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ,
ରାଧା ସୁବଦନୀ ଗୋକୁଳ ବଧୂ ॥

× × ×

ଶ୍ରୀରାଧା ଗୋବିନ୍ଦ ରାଧା ବିନୋଦ ।
ରାଧା ଦାମୋଦର ଶ୍ରୀପାଦପଦ୍ମ ॥
ନିରନ୍ତରେ ଆସ,
କହେ ଶ୍ରୀ ହରିଚରଣ ଦାସ ॥

No Colophon.

216

Cat. No. O. L./968

କୃଷ୍ଣଲୀଳା କଳ୍ପଲତା

By ନଟବର ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଭ୍ରମରବର

Substance—Palm-leaf. No. of folia—94. Size—30×4 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Bhubaneswar. Dt. Puri.

Beginning—ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣାୟ ନମଃ ।

ରାଗ—କଲ୍ୟାଣ ଆହାରୀ

ଶୁଣ ଗୁଣବନ୍ତଗଣ ଚରିତ୍ରରଥି ରାଧାକୃଷ୍ଣ ରୂପରେ ।
ସ୍ୱତେଜ ଆଲୋକ ରାଜିତ ଗୋଲୋକ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଲୋକ ଉପରେ ॥
ନାରଦ--
ବିନା ନ ଯାଏ ତହିଁ ଆନ ।
ମହାଦେବ ବାଣୀ ମହାଦେବ ଆଦି ଯାହା କରିଛନ୍ତି ଧିଆନ ॥
ଯହିଁ ଅଧିପତି ଏ ଜଗଜ୍ଜିତ ଧାରଣ କାରଣ ଜନକ ।
ତହିଁକି ସୁଲଭ ନୁହଇ ଦୁର୍ଲଭ ବସନ ରତନ କନକ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ସମସ୍ତ—

ବାସ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ସ୍ତୋମରେ ।
ବସୁନ୍ଧରେଣ ସ୍ୱମ ଦଶନ୍ତ ଆରାମ ସକଳ କଳପଦ୍ରୁମରେ ॥

× × ×

ରାଧାବର କୃପାକର ଭବଜଳେ ସରେ ।
ନଟବର ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଭୁଙ୍ଗବର ରସେ ।

× × ×

ପ୍ରଥମ ଛନ୍ଦ—ନଚ୍ୟଲୀଳା ବର୍ଣ୍ଣନା; ୨ୟ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଜନ୍ମ; ୩ୟ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଜନ୍ମୋତ୍ସବ; ୪ର୍ଥ—ପୂତନା, ଶକଟ, ତୃଣାସୁର ବଧ; ୫ମ—ଶ୍ରୀରାଧାଜନ୍ମ; ୬ଷ୍ଠ—ଶ୍ରୀରାଧାକୃଷ୍ଣ ପ୍ରଥମ ଦର୍ଶନ; ୭ମ—ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଦର୍ଶନ ଓ ଯାମଳାର୍ଜ୍ଜୁନ ଭଞ୍ଜନ; ୮ମ—ବୃନ୍ଦାବନ ବର୍ଣ୍ଣନ; ୯ମ—ବତ୍ସାହରଣ, ବନଭୋଜି, ଅଘା ଓ ବକାଦ୍ଧ ଅସୁର ବଧ; ୧୦ମ—ଧେନୁକାସୁର ବଧ; ୧୧ଶ—ପ୍ରଳମ୍ବ ବଧ; ୧୨ଶ—ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କ ଭାବନା; ୧୩ଶ—ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କ ବିରହ, ରାଧାଙ୍କ ପ୍ରତି ମାଧବଙ୍କ ପ୍ରେମ ଓ ପତ୍ରବିନମୟ; ୧୪ଶ—ଲଳିତା ପ୍ରତି ରାଧାଙ୍କ କଥନ; ୧୫ଶ—ଶ୍ରୀରାଧାମାଧବ ଲୀଳା; ୧୬ଶ—ବନାନଳପାନ; ୧୭ଶ—ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଗୁଣକୀର୍ତ୍ତନ; ୧୮ଶ—ନବଘନ ଦର୍ଶନେ ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କ ବିପ୍ରଯୋଗ ଓ ପ୍ରଳାପ ତଥା ସଖୀସମ୍ବାଦ କଥନ; ୧୯ଶ—କାଳୀୟ ଦଳନ; ୨୦ଶ—ଶ୍ରୀରାଧାକୃଷ୍ଣାଭିସାର; ୨୧ଶ—ଶ୍ରୀରାଧାକୃଷ୍ଣ ମିଳନ; ୨୨ଶ—ଶ୍ରୀରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସୁଖନିଦ୍ରା, ପ୍ରାତଃ ବର୍ଣ୍ଣନ ତଥା ସ୍ୱନିଳୟ ଗମନ; ୨୩ଶ—ଶ୍ରୀ କେଶୋତ୍ସବ ମାର୍ଜନାମଣ୍ଡପାଦ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣନ; ୨୪ଶ—ବସ୍ତ୍ରାପହରଣ; ୨୫ଶ—ଯାଜ୍ଞିକପତ୍ନୀ ପ୍ରସାଦ ଓ ଦୂଷ୍ଟ ସଳାପ; ୨୬ଶ—ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଧାରଣ ଓ ଗୋବିନ୍ଦାଭିଷେକ; ୨୭ଶ-ନନ୍ଦମୋକ୍ଷଣ, ବିଦ୍ୟାଧରୋଦ୍ଧାରଣ, ଶଙ୍ଖଚୂଡ଼ ବଧ, ଗୋବିନ୍ଦଲୀଳା ଦର୍ଶନ; ୨୮ଶ—ନନ୍ଦାନୟନ, ବୈକୁଣ୍ଠ ଦର୍ଶନ, ଅରିଷ୍ଟ ବଧ; ୨୯ଶ—ଶରତ୍କାଳୀନ ମହାରାସ; ୩୦ଶ—କେଶୀବ୍ୟୋମ ବଧ; ୩୧ଶ—ଶ୍ରୀ ରାଧାଗୋବିନ୍ଦ ଲୀଳାସୌଭାଗ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନ ।

The following Rāgas and vānis have been used in the work:—

କଲ୍ୟାଣ ଆହାରୀ, ମଙ୍ଗଳଗୁର୍ଜ୍ଜରୀ, ବଙ୍ଗାଳଶ୍ରୀ, ରାମକେରୀ, ଗୁଣସାଗର ବାଣୀ, ଚକ୍ରକେଳୀ, ଭୂପାଳ, କଳହଂସ କେଦାର, ତୋଡ଼ିପରଜ, ପାହାଡ଼ିଆ କେଦାର, ବ୍ରେଖୀ, ପରଜ, ବରାଡ଼ି, ଶଙ୍କରାଭରଣ, କନଡ଼ା, ଚନ୍ଦ୍ରାଭୈରବ, ରସକୁଲ୍ୟା,

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଚିନ୍ତାକାମୋଦୀ, କାମୋଦୀ, କରୁଣାଶ୍ରୀ, ଭଟିଆରୀ, ସଙ୍ଗମଣ୍ଡଆଶାବାଣୀ, ଗଡ଼-ମାଳଆ, କାଳୀ, ପଞ୍ଚମବରାଡ଼ି, ମୁନବରବାଣୀ, ବଂଶବଦେଶାକ୍ଷ, ଘଣ୍ଟାରବ ।

End—ସେ ଦେବ କରୁଣାକର, ବନ୍ଦେ ତାଙ୍କୁ ଯୋଡ଼ି କର ।
ଶ୍ରୀରାଧା ମାଧବ ଶ୍ରୀପଦସରସିଜ ମଧୁରସ ମଧୁକର ।
ଏ ବିଶ୍ୱତମସ ହର ।
କବିତ୍ୱ ସ୍ୱର୍ଗେ ବିହର ॥
ଭାବି ଭକତଚିତ୍ତରେ ଭର ହିନ୍ଦୁ ଶ୍ରୀହରି ପ୍ରେମଲହରୀ ॥

Colophon—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାର୍ପଣମସ୍ତୁ, ଇତି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଲୀଳାକଳ୍ପଲତା ସମାପ୍ତା ।

217

Cat. No. O. L./80 (n)

କୃଷ୍ଣବିରହ ଚଉତିଶା

Substance—Palm-leaf. No. of folia—3. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Puri town.

ରାଗ—ବରାଡ଼ି

କୃଷ୍ଣ କହନ୍ତି ଦୂତିକାକୁ ଦେଖି ।
କାମକାଣ୍ଡରେ ହୋଇ ଅତି ଦୁଃଖୀ ॥
କହୁଛି ଆରେ କରୁଣା-ବାରିଧି ।
କରୁଛି ଏଡେଡ଼ ନିଷ୍ଠୁର ଅବିଧି ॥
କିଶୋରୀ ଅଗ୍ରତେ,
କାହାର ହେଲ ପର୍ଶୁରବୁ ଏତେ ॥

× × ×

କ୍ଷମା-ସିନ୍ଧୁ ବୋଲି ଭଜି ମୁଁ ଥିଲି ।
ଚିତ୍ତରେ ବହୁତ ସୁଖ ଲଭିଲି ॥
କ୍ଷମା କରୁ ସେ ଥିଲେ ଅପରାଧ ।
ଛାଡ଼ି ମନରୁ ସକଳ ବିରୋଧ ॥
କ୍ଷୀଣୋଦରୀ ହୃଦୟା,
କ୍ଷାନ୍ତ କରୁ ଦାସଜନେ ସୁଦୟା ॥

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

218

Cat. No. O. L./674 (e)

କୃଷ୍ଣବରହ ଚଉତିଶା

By ହରିପ୍ରିୟା ଦାସୀ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—4. Size—34·8×3·2 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Khallikote. Dt. Ganjam.

ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ ଗୋ କେଉଂ ଦୋଷ କଲୁ ।
କଷ୍ଟ ପୀରତି ବୋଲି ଜାଣି ନ ପାରିଲୁ ॥
ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ ଗୋ,
ଖଣ୍ଟଣୀରେ ଥିଲୁ,
ଖଳ କଥାମାନ ଶୁଣି ଅନ୍ତର ହୋଇଲୁ ।
କ ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ ଗୋ ।

× × ×

ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ ଗୋ ଛବିବର କୃଷ୍ଣ,
କ୍ଷାର ହରିପ୍ରିୟା ଦାସୀ
ସେ ପାଦେ ଶରଣ କ ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ ଗୋ ॥

No Colophon.

219

Cat. No. O. L./714 (a)

କୃଷ୍ଣାର୍ଜୁନପାଲି

By କବି ଗୋକୁଳ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—13. Size—51·8×4 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Incomplete. Condition—Left side of the manuscript is badly worm-eaten. Language—Bengali and Oriya. Find spot—Midnapur. West Bengal.

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଚନ୍ଦ୍ର ବଦନା ଶୁନ ଜନେ ଗୀରେଇ କାଲମ ।
ଅଙ୍ଗବନେ କଡ଼ସୁଲେ ବାଜାର ସାଲମ ॥
× × ×
ରଜା ଦୁର୍ବାସନ ଆଛେ ଚନ୍ଦନ ନଗରେ ।
ଭିକ୍ଷାର ଖୋଡରେ ଯାବ ତାହାର ମନ୍ଦରେ ॥
× × ×
ଶ୍ରୀ ଜବ ଗୋକୁଳ ବୋଲେ ପାବି ପୁତ୍ର ଦାନ ॥
× × ×
କେଶବ ଘରଣୀ ଆଦ ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁମାର ॥
× × ×
ବ୍ୟାପଛେ ରଜପୁତ୍ର ଆନନ୍ଦତ ମନ ॥
× × ×
ରାଧାକାନ୍ତ ସୁତ ଜବ ଗୋକୁଳ ତ ରାଏ ॥

There are some folia containing Rāma Charita towards the end of the manuscript. Name of the work and the name of the author is not mentioned in the manuscript.

No Colophon.

220

Cat. No. O. L./516 (d)

କେଳୀକଳାନିଧି

By ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଭଞ୍ଜ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—21. Size—36·2×3·3 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete up to 3rd chapter. Condition—Good. Find spot—Haladia. P.-S. Khurdha. Dt. Puri.

Beginning—ଅବଘ୍ନମସ୍ତୁ । ରାଗ—ଚକ୍ରକେଳୀ

ଜୟ ଜୟ କୃଷ୍ଣ ନନ୍ଦନନ୍ଦନ ।
ଜୟ ନରନାଗ ସୁରବନ୍ଦନ ॥

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଜମ୍ବୁ କେଳୀ ମାପଛରୁ ମୂଳଆ ।
ଜମ୍ବୁ କେକୀପୁଚ୍ଛ ଶୁରୁ ଚୂଳଆ ॥
ଯେଷ୍ଟେ ଷାଠ ଗାଉ କାଠୁ ଅକ୍ଷର ।
ଚେଷ୍ଟେ ହୋଇଲେ ଏ ପଦ୍ୟ ମୋହର ॥

× × ×

କେଳୀକଳାନିଧି ନାମେ ବିଦିତ ।
ହୋଇ ଏ ପ୍ରବନ୍ଧ ଯେଣୁ ଉଦିତ ॥

× × ×

ଭଣେ ହରିଦ୍ୱାର ନରପ୍ରବର ।
ଘାନମନ୍ତ ଭଞ୍ଜ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ॥

× × ×

କହେ ହରିଦ୍ୱାର ଦୁର୍ଗ ନରବର ଭଞ୍ଜ ଶ୍ୟାମ ଘନ କୁମନ୍ତ ।
ଆହେ ସର୍ପ କାଳୀ ଦର୍ପ ନପାନ୍ତ ।
ଘାନଜନ ଆର୍ତ୍ତିଚାରଣ ଜଗତ ଦୁଃଖ-ନିସ୍ତାର-ସମ୍ପତ୍ତି ହେ ॥

End—ହରିଦ୍ୱାର ଦୁର୍ଗ ନର ପ୍ରବର, ଘାନମନ୍ତ ଭଞ୍ଜ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ।
ଜଣାଉଛୁ ଏତେକର ଦନ୍ୟତା
ଯେଣୁ ଅଟ ତୁମ୍ଭେ ଅଖିଳକର୍ତ୍ତା ଯେ
ବିପଦ ଚନ୍ଦ୍ରମା ରାହୁ ଯେ ।
ତୁମ୍ଭ ଶ୍ରୀପଦ୍ମର କମଳେ ଭ୍ରମର ଭାବେ ମନ୍ତ ସଦା ଥାଉ ହେ ॥
କେଳୀକଳାନିଧି ପ୍ରବନ୍ଧ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

221

Cat. No. O. L./492 (a)

କେଶବ କୋଇଲୀ

By ମାର୍କଣ୍ଡ ଦାସ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—4. Size—36×3·3 C. M. Date copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Slightly worm-eaten. Find spot—Haladia. P.-S. Khurdha. Dt. Puri.

Digitized by PPRACHIN, SOA

କୋଇଲୀ କେଶବ ଯେ ମଥୁରାକୁ ଗଲା ।
କାହା ବୋଲେ ଗଲା ପୁଣ ବାହୁଡ଼ି ନଇଲା ଲୋ,
କୋଇଲୀ ।

× × ×

କ୍ଷମା କର ଦୋଷ ମୋର ଭଣେ ମାରକଣ୍ଡ ଲୋ,
କୋଇଲୀ ।

No Colophon.

222

Cat. No. O. L./841

କୋଇଲୀ

By କାଶୀ ବସନ୍ତଆ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—6. Size—24×3·4 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Paralakhemundi. Dt. Ganjam.

Beginning—କୋଇଲ, କୃଷ୍ଣ ମୋର ଗଲେ ମଧୁପୁର ।
ଆଲୋ କେବେ ମୁଂ ଦେଖିବ ଶ୍ରୀମୁଖ ତାହାଙ୍କର,
ଲୋ କୋଇଲ ।
କୋଇଲ, କ୍ଷଣେ ମୁଂ ନ ଦେଖିଲେ ନୟନେ ।
ଆଲୋ, ଖୋଜୁଥାଇ ବାଇ ପ୍ରାୟେ ଗୋପୀଙ୍କ ସଦନେ
ଲୋ କୋଇଲ !

× × ×

End—କୋଇଲ, କ୍ଷୟେ ଯାଉ ସର୍ବ ପାପମାନ ।
ଆଲୋ କ୍ଷମେଣ ଭଣିଲେ କାଶୀ ବସନ୍ତଆ
ଲୋ କୋଇଲ !

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

223

Cat. No. O. L./731 (a)

କୋଇଲୀମାଳିକା

Written by different poets

Substance—Palm-leaf. No. of folia—12. Size—30·1×3·1 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Paralakhemundi. Dt. Ganjam.

There are six koilis by different poets in the manuscript.

କେଶବ କୋଇଲି—କୋଇଲି କେଶବ ଯେ ମଥୁରାକୁ ଗଲା,
କାହାବୋଲେ ଗଲାପୁଣ ବାହୁଡ଼ି ନଇଲା ଲୋ, କୋଇଲି ।

× × ×

କାନ୍ତକୋଇଲି—କୋଇଲି କ୍ଷମେ ରାମ ଅଯୋଧ୍ୟା ପ୍ରବେଶ
କ୍ଷକ୍ଷନ୍ଦେ ଭଣିଲେ ଗୀତେ ବଳରାମ ଦାସ ଲୋ, କୋଇଲି ।

× × ×

ଅଙ୍କୁର କୋଇଲି—କୋଇଲି ଲୋ, କ କର୍ମ କଲା ଅକ୍ରୁର
କୃଷ୍ଣ ଘେନଗଲା ମଥୁରାପୁର
କର୍ମେ ଏହା ଲେଖାଥିଲା
କୃଷ୍ଣ ମୋ ଅନାଥ କରିଣ ଗଲା ଲୋ !
କାହାଇଁ ଅଛି ଜୀବନ
କାହା ମୁଖ ଗୃହୁଂ ବଞ୍ଚିବ ଧନ ଲୋ !

× × ×

କୋଇଲି କ୍ଷିତରେ କରଜ ରେଖ
କ୍ଷିତମଣ୍ଡନାକୁ ଦେଖାଇ ରଖ
କ୍ଷେମାକର ମୋର ଆନନ
କ୍ଷଣେ ନ ଭଜଇ ମୁଂ ସୁଖମାନ ଲୋ !
କ୍ଷଣକେ ଯେତେ ସୁଖ ହୁଅଇ
କ୍ଷଦ ବୁଦ୍ଧି ଜଗନ୍ନାଥ କହଇ ଲୋ ।

× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଯଶୋଦା କୋଇଲି—କୋଇଲ କ୍ଷୀର ଖଣ୍ଡ ଗୋଳ ଦେବ
କ୍ଷଣେ ଗୋବନ୍ଦ ମୁଖ ଦେଖିବ ।
କ୍ଷଣେ ଯାଇ କନ୍ଦ ଭୁଞ୍ଜି,
ସତେ କ ଦେଖିବ କମଳାସାଇଁ ଲୋ !
କ୍ଷୋଭ ତ ହେଲେ କନ୍ଧ ଏତେକ ।
କ୍ଷମେ ରାମକୃଷ୍ଣ ପୋଛୁ ଲୋତେକ ଲୋ !

× × ×

ଜ୍ଞାନୋଦୟ କୋଇଲି—କୋଇଲ କାଳନ୍ଦୀ ଶିଖରେ ଯାଇ ।
କମଳ ଫୁଟି ଅଛଇ ।
କମଳମଧ୍ୟେ ତ୍ରିବେଣୀ
କରଅଛୁ ହଂସ ତହିଁ ଭ୍ରମଣୀ ଲୋ !
କେ କହୁ ହଂସ ମହିମା ମୁଖେ ।
ରହିଅଛୁ ହଂସ ଅବମା ଶିଖେ,
ଲୋ କୋଇଲି !

× × ×

କୋଇଲ କ୍ଷଣେ ହଂସ ରହଣୀ ।
କ୍ଷଣେ ବୁଝ ପରମାଣି ।
କ୍ଷଣେ ମାୟା ତହିଁ ନାହିଁ ।
କ୍ଷଣ ପଦରେ ତାହାକୁ ଦେଖାଇ ଲୋ !
ଗୁଡ଼ ତୁ ଏବେ ଗତି ମୁକତି ।
ଗୁର ଲୋକନାଥ ଯଶେ ଦୁର୍ଗତି ଲୋ !

× × ×

ବାରମାସୀ କୋଇଲି—
କୋଇଲ ଆଦ୍ୟ ମଗୁଶୀର ବାଣୀ
ଦଶରଥ ଘରେ ଭଗେଣୀ ।
ରାଜ ପାଇଲେ ରାମ ବନବାସ ଯିବେ ।
ଅଯୋଧ୍ୟାରୁ ଅଇଲ ଶୁଣି ଲୋ
କୋଇଲି !

× × ×

କୋଇଲ ମହାକାର୍ତ୍ତିକ ମାସ ।
ଜନମାନେ କଲେ ହବିଷ୍ୟ ।
ମାତା କୋଳେ ଥାଇ ରାମ ପଚ୍ଚାରିଲେ,
ପୂରିଲା କି ବାରମାସ,
ଲୋ କୋଇଲି ଶୁଣ ଲୋ !

There are some folia containing Aśvamedha Yāga by Dinanidhi and Arjuna Gitā at the beginning and end respectively in the manuscript.

No Colophon.

224

Cat. No. O. L./80 (h)

କୋକିଳ ଚଉତିଶା

By ଶ୍ୟାମଘନ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—4. Size—35·7×3·5 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition.—Good. Find spot—Puri town.

ରାଗ—ବସନ୍ତ

କେବଣ ନାୟକ କୁସୁମ-ଶାୟକ-ଛାପି ହୋଇ ପୁଷ୍ପକାଳରେ ।
କୁନ୍ଦଦନ୍ତୀ ଦନ୍ତୀକାନ୍ତ ପନ୍ଥ ପୁଣ ଗୁଣ୍ଠ ଗୁଣି ମନରେ ।
କୁମରୀ,
କୋକିଳକୁ କେଳି ବିହରେ ।
କହ ମୋ ପ୍ରିୟା ବଚନ ଘେନି ଚଳ, ବନପ୍ରିୟ ପ୍ରିୟାପାଶରେ ॥
ଖଞ୍ଜନ ଲୋଚନ ମଧୁର ବଚନ ନ କର ସେ ବେଶ ରଚନା ।
ଖିତି ଶୟନ କରିଥିବ ମୋ ଧନ୍ୟା ମୋ ବିୟୋଗେ ହୋଇ ବିମନା ॥
କୋକିଳ,
ଖଟିଥିବେ ପାଶେ ଅଙ୍ଗନା,
ଖୀଣ ହୋଇ ଅଙ୍ଗ ଦୁର୍ବଳ ଅବଳା କରୁଥିବେ ତା’ ରେ ସାନ୍ତ୍ୱନା ॥

× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

କ୍ଷଣକେ କୋକିଳ କୋକିଳବଚନ ନକଟେ ପ୍ରକଟ ଚଳିଲା ।
ଛଛନ୍ଦ ଆନନ୍ଦ ସୁକାନ୍ତ ସୁକାନ୍ତ ସନ୍ଦେଶ ଉଦନ୍ତ କହିଲା ।
କୋକିଳ,
କ୍ଷୀଣୋଦରୀ ଚାପ ଚେଳିଲା,
କ୍ଷୀରସିନ୍ଧୁ-ସୁତାପତି ପଦ୍ମପାଦେ ଶ୍ୟାମଘନ ମନ ରଞ୍ଜିଲା ॥

No Colophon.

225

Cat. No. O. L./373

କୋକିଳ ଚଉତିଶା

Substance—Palm-leaf. No. of folia—10. Size—18·5×3·3 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Incomplete. Condition—Badly worm-eaten. Find spot—Dharādharapur area. P.-S. Jagatsimhapur. Dt. Cuttack.

ରାଗ—ବସନ୍ତ

କଞ୍ଜବନ୍ଧୁ କଳାନିଧି କଳାନିଧି କଳାନିଧି ଦେବ ଶ୍ରୀଧର ।
କହନ୍ତି ରେ କଳକଣ୍ଠ ପ୍ରିୟା ଆରେ କଳକଣ୍ଠକୁ ପ୍ରୀତିକର ।
କୋକିଳ,
କ କରୁଥିବ ରମାମଣି,
କୁସୁମ ଶାୟକ ଶାୟକ ଶାୟକ ଝମକ ବନ୍ଧୁଥିବ ଟାଣି ॥
ଖଞ୍ଜନନୟନୀ କଟକ କଟକ କଟକ କଟକ ଶୋଭିନୀ ।
ଖେଦେ ନ ଘେନିମ କଟକ କଟକେ କଟକ କଟକ ମୋହିନୀ ।
କୋକିଳ,
କ୍ଷିତିମଣ୍ଡନା କଞ୍ଜାନନା,
ଖଞ୍ଜିଥିଲା ପ୍ରୀତି କଟକ କଟକ କଟକ ସୁସ୍ତନା ଗମନା ॥

There are some folia containing Govinda vīrudāvali towards the end of the manuscript.

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

226

Cat. No. O. L./425 (5)

କୋକିଲ ଚଉତିଶା

By ବଂଶୀଧର

Substance—Palm-leaf. No. of folia—4. Size—33·5×3·5 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Slightly worm-eaten. Find spot—Khallikote. Dt. Ganjam.

କେବଣ ବିଦେଶୀ କୋକିଳ ଆଗରେ କହଇ ବସନ୍ତ କାଳରେ ।
କୁନ୍ଦଦନ୍ତୀ ଆଗେ ଏ ମୋର ସନ୍ଦେଶ କହିବୁ ଯାଇ କୋକିଳ ରେ ॥
କୋକିଳ,
ଖଞ୍ଜନ ଲୋଚନା ପାଶରେ,
ଖେଳୁ ହସୁଥିଲ ବସି ପ୍ରିୟାପାଶେ ବଞ୍ଚିକଲ ଏବେ ଦୂରରେ ॥
× × ×
ହଂସ ଗମନା ପାଶେ ଯାଇ କୋକିଳ କାନ୍ତ ଚିଠାଟି ନେଇ ଦେଲା ।
କୋକିଳ,
ଛନ୍ଦେ ବଂଶୀଧର କହି ।
କ୍ଷିତିମଣ୍ଡନାଙ୍କୁ ମନରେ ଭାବଣ ରଖ ହେ କମଳାର ସାଇଂ ॥

No Colophon.

227

Cat. No. O. L./425 (7)

କୋକିଳ ଚଉତିଶା

By ମୁକୁନ୍ଦଦେବ

All details same as in Catalogue No. O. L./425 (5) discussed previously.

କହଇ ଏକ ପ୍ରବାସୀ କୋକିଳକୁ ଘେନି କାନ୍ତାର ସନ୍ଦେଶ ।
କହିବୁ କମଳମୁଖୀର ଗୁମୁରେ ନାହିଂ ମୋର କିଛି ଦୋଷ ବା ।
କାଳ କରିଛି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ।
କିଛି ନ ଧରିବ ମନେ ଆନ ବା
× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଛଛନ୍ଦେ ଦେବନ ଜନ ଭେଟ ହୋଇଲେ ବଚନେ ନୋହଇ କହି ।
କ୍ଷୋଭମାନ ଯେତେ ହୃଦପୁରେ ଥିଲା ସବୁ ଗଲା ଦୂର ହୋଇ ବା ॥
ଗ୍ଳେଭ ଛଡାଇବେ ନାରପୂଣ,
କ୍ଷେମେ ମକୁନ୍ଦ ଦେବ ଶରଣ ବା ॥

No Colophon.

228

Cat. No. O. L./690 (f)

କୋକିଳ ଚଉତିଶା

By କୃଷ୍ଣ ମଙ୍ଗରାଜ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—4. Size—37·1×3·1 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Not so good. Find spot—Gadatāpanga. P.-S. Khurdha. Dt. Puri.

ରାଗ—ଆହାରୀ

କୁଞ୍ଜବନ କଳାନିଧି କଳାନିଧି କଳାନିଧି ଦେବ ଶ୍ରୀହରି ।
କହନ୍ତି ସେ କଳକଣ୍ଠୀପତି ପାଶେ କଳକଣ୍ଠୀ-ପ୍ରୀତି ସୁମରି ।
କୋକିଳ,
କି କରୁଥିବ ରମାମଣି ।
କୁସୁମଶାୟକ ଶାୟକ ଶାୟକ ଶାୟକ ବନ୍ଧୁଥିବ ଟାଣି ॥
× × ×
ହେବନି ତା ମୁଖବନଜ ବନଜ ବନଜ ମନ୍ଥନ ପରାୟେ ।
ହଂସ-ଗତି କରିବାକୁ ଶିବ ଶିବ ଶିବ ଗୁଣୁଥିବ ହୃଦୟେ ॥
କୋକିଳ,
ହେଳାବନ୍ତି ପାସେ ଲକ୍ଷିବ ।
ହେଲେ ନାଶୁଅଛି କନ୍ଦର୍ପ ଦର୍ପକ କେ ଯେଥିରୁ ମୋତେ ତାରିବ ॥
କ୍ଷେମାମିନ୍ଧି ଥାଉଁ ବୃଷାଙ୍କ ବୃଷାଙ୍କ ବୃଷାଙ୍କ ବୃଷାଙ୍କ ଦହୁଛି ।
କ୍ଷିତିମଣ୍ଡନା ମଣ୍ଡନାକୁ କହିବୁ କର ଧରି ତୋତେ କହୁଛି ।
କୋକିଳ,
କ୍ଷେମେ ଆଗମନ ବ୍ରଜକୁ ।
କ୍ଷେମେ ରକ୍ଷାକର ଉପଇନ୍ଦ୍ର ଉପଇନ୍ଦ୍ର କୃଷ୍ଣ ମଙ୍ଗରାଜକୁ ॥

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

229

Cat. No. O. L./690 (j)

କୋକିଳ ଚଉତିଶା

By ଶ୍ୟାମଘନ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—4. Size—37·1×3·1 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Not good. Find spot—Gadatāpanga. P.-S. Khurdha. Dt. Puri.

Text same as in Cat. No. O. L./80 (h).

No Colophon.

230

Cat. No. O. L./674 (c)

କୋକିଳ ଚଉତିଶା and others

Substance—Palm-leaf. No. of folia—6. Size—35×3·5 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Khallikote. Dt. Ganjam.

କାହ୍ନ କହୁଛନ୍ତି ଜନେକ କୁମାଶ୍ରୁ ଅଶୋକବନ କୋକଳକୁ ।
ଖରେ ଯାଅ କନା ବାପଗ୍ରଇ ଧନ କହିବୁ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରକୁ ।
କୋକଳ,
ଗଲିଟି ଜୀବନ ନଇଲେ ।
ଘର ଛାଡ଼ ଘୋର ଅରଣ୍ୟେ ଆଣିଣ ମଟେଚ ଏ କଷ୍ଟ ହକ୍ଲେ ॥
× × ×

ଦ୍ବୁବର ବେଦନା କେ ଅବା ଫେଡ଼ିବ ଫେଡ଼ନ୍ତେ ଅବା ରଘୁନାଥ ।
ଛଷଣେ ସିନ୍ଧୁ ପାର ହୋଇ ଆସିଣ ଖେଦନ୍ତୁ ଏବେ ଦଶମାଥ ।
କୋକଳ,
ଛମାସାଗର ଦାଶରଥି ।
ଛାଡ଼ ହେଠମାଥ ବୋଲ ଠାକୁରାଣୀ କାଳକ ନକ ଥିବେ ଏଥି ॥
× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଡାକନ୍ତି ନନ୍ଦରାଣୀ ଉଠ କାହ୍ନୁ, ପୂର୍ବେ ଦିଗେ ଉଦେ ହୋଇଲା ଭାନୁ ।
ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ବାଳକ ଅଛନ୍ତି ରହି, ନିଦ୍ରାରୁ ଉଠ ମୋର ବାପଘଇ ॥
× × ×
କଦମ୍ବ ମୂଳରେ ବିଜେ ଜୁଆଲି (?) କହ୍ନାଇ ଗୋ
ବାମ ହସ୍ତେ ଅଛି ତାର ବେଣୁ ।
ବସନ୍ତ ସୁସ୍ୱରେ ରଙ୍ଗେ ମୁରଲୀ ବଜାଇ ଗୋ,
ସଖି ଶୁଣିଲେ କମ୍ପଇ ମୋର ତନୁ ॥
× × ×
କହନ୍ତି କାମେନୀମାନେ ସୀତସ୍ନାକୁ ଯାଇ ।
କାନ୍ତର ବିହୁନେ ତୋର ଦିନ ନ ସରଇ ॥
କେତେ ଦୁଃଖ ପାଇଲୁ ମାଗୋ ପିତା ଘରେ ଥାଇ ।
କଲେ ଅନୁଗ୍ରହ ତୋତେ ପାର୍ବତୀର ସାଇଂ ॥
× × ×
ଷଛନ୍ଦେ ବିଜୟ କଲେ ଅଯୋଧ୍ୟା ନଗରେ ।
କ୍ଷୁଦ୍ର ବୁଦ୍ଧି ବଳରାମ ଦାସ ଗୀତ ଗାଇ ।
ଷାଡ଼ିଲ ମୋ ମନଭ୍ରାନ୍ତି ରାମ-ସୀତା ଧ୍ୟାୟି ॥

No Colophon.

231

Cat. No. O. L./690 (1)

କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଚଉତିଶା

By ଶ୍ୟାମଘନ

Substance—Palm-leaf No. of folia—4 Size—37·1×3·1 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Slightly wom-eaten. Find spot—Gadatāpanga. P.-S. Khurdha. Dt. Puri.

ରାଗ—କୌଶିକ

କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ବୃଷଭାନୁ କୁମାରୀ ଅତି ସୁକୁମାରୀ ।
କନକ-ପ୍ରତିମ ଗଉରୀ ପ୍ରିୟଯୋଗ ବିଯୋଗକାରୀ ।
କଞ୍ଜଖଞ୍ଜନଗଞ୍ଜନ ମଞ୍ଜୁଳ-ଲୋଚନା,
କହଇ ତା ଆଗେ ବସିଣ ଦୂତିକା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବେଦନା ରଚନା ॥
× × ×

Digitized by PPRACHIN, SOA

ଝମେ ରତସାର ରତାନ୍ତ ସୁବେଶ କର କୃଷ୍ଣଶୋଭା ଦଶନ୍ତ ।
ଝୌଣୀ ଲଗି ଶ୍ରୀ ଲଗିବାକୁ ରହୁ ଚେହ୍ନାଇଛୁ ରତପତ ॥
ଝଟେଣ ମନରୁ
ଯେ ପ୍ରଭୁ ପ୍ରେମମୟ ରସ
ଝଯୁ କୋହ୍ନବ ବୋଲି ତାଙ୍କର ଚରଣେ ରହେ ଶ୍ୟାମଘନ ମାନସ ॥

No Colophon.

232

Cat. No. O. L./44

କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ

By ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ

Substance—Palm-leaf. No of folia—74. Size—38×3·2 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete up to 35th Chapter. Condition—Good. Find spot—Gadamānitri. P.-S. Begunia. Dt. Puri.

Beginning—ଶ୍ରୀଗଣେଶ ସର୍ବମଙ୍ଗଳ

ଶୁଣ କୋବିଦେ ଉତ୍ତର (ଭରତ)ଖଣ୍ଡେ ପୁଣ୍ୟଧାମ ।
ଯେଣୁ ନାରାୟଣ ଦେହୀ ତେଣୁ ସେହୁ ନାମ ॥

End—ସୁବାହୁ ଯେନ ଯାର ଶର,

ଅଧିକ ଭୁଜ ଛେଦନ କର ।
ସେ ରାମ ବଳଷୁ ଶର୍ବଦର, ଉଦ ଭାବେ ବେନ ଅର୍ଥେ ସାରବର ॥

Colophon—ଶ୍ରୀଶୁଭମସ୍ତୁ, ଶ୍ରୀନିବାସ ପଦାରବିନ୍ଦେ ।

The manuscript has been publised and available in the market.

233

Cat. No. O. L./265

କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ

By ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—78. Size—36×4·7 C. M. Date of copy—29-11-1881. Complete. Condition—Good. Find spot—Paralākhemundi. Dt. Ganjam.

Text same as in Cat. No. O. L./44

Digitized by PPRACHIN, SOA

Colophon—ବୃଷନାମ ସମ୍ବତ୍ସରେ ...... ପୋସ୍ତକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲ ମାର୍ଗଶୀର ଶୁକ୍ଳ ୭ମୀ ସମବାରେ ଥାଟଭଜା ଘର ସରଘରେ ଏ ପୋସ୍ତକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲ । ୧୮୮୧ ସମ୍ବତ୍ସର ନବମ୍ବର ୨୯·ରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

234

Cat. No. O. L./462

କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ

By ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—128. Size—23 2×3·2 C. M. Date of copy—11th Amka year of Rāmachandra Deva III of Khurdha dynasty. Complete. Condition—Slightly worm-eaten. Name of the scribe—Nimāi Charana. Find spot—Haladia. P.-S. Khurdha. Dt. Puri.

Text same as in Cat. No. O. L./44.

Colophon—ବୀର ଶ୍ରୀ ଗଜପତି ଗଉଡ଼େଶ୍ୱର ନବକୋଟି କର୍ଣ୍ଣାଟ କଳବରଗେଶ୍ୱର ବୀରାଧିବୀରବର ପ୍ରତାପ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ ମହାରାଜାଙ୍କ ୧୧ ଅଙ୍କ କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ଦଶମୀ ମଙ୍ଗଳବାର ଦିନ ଏ କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ ପୋସ୍ତକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲ । ଶ୍ରୀଚରଣେ ଶରଣ । ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଉଦ୍ଧରିବେ ନିମାଇଁ ଚରଣକୁ ।

235

Cat. No. O. L./463 (a)

କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ

By ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—125. Size—33·4×3·8 C. M. Date of copy—35th Amka year of Rāmachandra Deva III of Khurdha dynasty. Complete. Condition—Not good. Name of the scribe—Māguni Naik. Find spot—Haladia. P-S. Khurdha. Dt. Puri.

Text same as in Cat. No. O. L./44.

Digitized by PPRACHIN, SOA

Colophon—ଶ୍ରୀଜଗନାଥ (ଜଗନ୍ନାଥ) ମହାପ୍ରଭୁ ରକ୍ଷାକରିବେ ଅଧମ ଜନ ମାଗୁଣି ନାୟକକୁ । ଶ୍ରୀମରଚନ୍ଦ୍ର (ରାମଚନ୍ଦ୍ର)ଦେବ ମହାରାଜାଙ୍କ ୩୫ ଅଙ୍କ ମକର ଦି ୧୨ ନେ ମାଘ କୃଷ୍ଣ ଏକାଦଶୀ ଶୁକ୍ରବାରେ ବେଳ ଦ ୨୧।୨୩ ଲତା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣେ କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ନାମ ଗୀତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ । ମିଦଂ ପୁସ୍ତକଂ ଶ୍ରୀସାମନ୍ତ ଗୋପୀନାଥ ବିଦ୍ୟାଧର ମହାପାତ୍ରଙ୍କର । ଶ୍ରୀ ଶୁଭମସ୍ତୁ ।

236

Cat. No. O. L./573

କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ with ଟୀକା

By ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—311. Size—26·8×3·8 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Incomplete. Condition—Good. Find spot—Madhupur estate. Dt. Cuttack.

Beginning of the tika portion—

ଶରଣଂ କରବାଣି ଶର୍ମ୍ମଦଂ ତେ
ଚରଣଂ ବାଣି ଚରାଚରୋପଜୀବ୍ୟ ।
କରୁଣାମସୃଣୈଃ କଟାକ୍ଷପାତୈଃ
କୁରୁ ମା ମମ୍ବ କୃତାର୍ଥ ସାର୍ଥବାହଃ ॥

ଗ୍ରନ୍ଥାରମ୍ଭେ ଆଶୀର୍ନମସ୍କ୍ରିୟା ବସ୍ତୁନିର୍ଦ୍ଦେଶଃ । ଅତଏବ ଅସ୍ମିନ୍ ଗ୍ରନ୍ଥେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମାଖ୍ୟଂ କ୍ଷେତ୍ରଂ ଚ ବିବର୍ଣ୍ଣ୍ୟତେ ।

ହେ କୋବିଦମାନେ, ଆହେ ପଣ୍ଡିତମାନେ ! ସନ୍ ସୁଧୀ କୋବିଦୋ ବୁଧଃ ଇତ୍ୟମରଃ, ଶୁଣିମା ହେଉ, ଭରତଖଣ୍ଡ ଯେ ଭାରତବର୍ଷ, ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ପୁଣ୍ୟଧାମ ବୋଲନ୍ତେ ପୁଣ୍ୟସ୍ଥାନ ଅଟଇ, ଯେଣୁକରି ନାରାୟଣଙ୍କ ଦେହ ସ୍ଥାନ । ତେଣୁକରି ସେହି ନାରାୟଣଙ୍କ ନାମ ବହିଅଛନ୍ତି । ଯେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ବୋଲାଇବାରୁ ସେ କ୍ଷେତ୍ର ପୁରୁଷୋତ୍ତମକ୍ଷେତ୍ର ବୋଲାଇ ଅଛି ଇତ୍ୟାଦି ।

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

237

Cat. No. O. L./574

କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ

By ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—118. Size—21·8×4. C. M. Date of copy—Sana 1278 sāla. Complete. Condition—Good. Name of the scribe—Vaishṇava Chandramani Dash. Find spot—Madhupur estate. Dt. Cuttack.

Text same as in Cat. No. O. L./44.

Colophon—ସମସ୍ତ ଅ୧୮ଙ୍କ ସନ୍ ୧୨୭୮ ସାଲେ କନ୍ୟା ଆ୦ ଦିନ ରାଧାଅଷ୍ଟମୀ ଦିନ ସମାପତ ହୋଇଲା । ଲେଖକ ବୈଷ୍ଣବ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ଦାସେ । ଅଧମ ଧାନହୀନଜନକୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରଣାରବିନ୍ଦେ ରହୁ ହେ ସୁଜ୍ଞ ରସିକମାନେ ଏହୁ ଆଜ୍ଞା କର ।

238

Cat. No. O. L./575

କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ with ଟୀକା

By ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—62. Size—41×3·2 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Incomplete. Condition—Not so good. Find spot—Madhupur estate. Dt. Cuttack.

ହେ ରସିକ ଜନମାନେ, ମନକୁ ମଜ୍ଜନ କ ପିଣ୍ଡି ଗ କରି, ଏ ଛନ୍ଦକୁ ଶୁଣ । ଧୀରତ୍ୱରେ ସଖୀମାନେ ଶିଖାଇଲେ । ହେ ସଖୀ ! ତୁମେ ଚିଠାଉ ଲେଖ ଯେ ସେ ଚନ୍ଦ୍ରା ଅନ୍ଧାରକୁ ତୁଠାଇ କାମ ଅନ୍ଧାରକୁ ସତ୍ୱରେ ଘୋଟାଇବ ।

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

239

Cat. No. O. L./848

କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ with ଟୀକା

By ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—231. Size—36·8×3·3' C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Bhubaneswar-2. Dt. Puri.

Beginning of the tikā—

ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ । ଅବିଘ୍ନମସ୍ତୁ ।

କୋବିଦେ କ ହେ ପଣ୍ଡିତମାନେ, ଶୁଣ କି ଶୁଣିବା ହେଉ । ଭରତ ଖଣ୍ଡେ କ ଏ ସର୍ବଂ ଭାରତଭୂମି, ଏଥିରେ ପୁଣ୍ୟ ବୋଇଲେ ପବିତ୍ରକର ଅଟେ ଏପରି ସେ ଧାମ ଯେ ଶ୍ରୀମାଳଗିରି ସ୍ଥାନ ସେ ଅଛନ୍ତି । ଯେଣୁ କ ସର୍ବଂ ନ୍ୟାୟ୍ୟରୁଂ, ନାରାୟଣ ଦେହକ ସେ ସର୍ବଂ ସ୍ଥାନ ସେ ନାରାୟଣଙ୍କର ଦେହ ବୋଇଲେ ତନୁ ଅଟଇ, ସେହି ନ୍ୟାୟ୍ୟରୁଂ, ସେହି ନାମଧେୟ ହୁଅନ୍ତା ହେଲେ ।

× × ×

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ପଞ୍ଚବିଂଶ ଛାନ୍ଦ ଟୀକା ସହିତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ । ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ।

240

Cat. No. O.L./1083 (f)

କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ

By ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—167. Size—31·2×3 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—At., P. O. Bhāpur. Dt. Dhenkanal.

Text same as in Cat. No. O. L./44.

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

241

Cat. No. O. L./369

କୋଳାହଳ ଚଉତିଶା

By ଦୈବଜ୍ଞ ବଳରାମ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—27. Size—18·3×3 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Some folia are worm-eaten and some portions are illegible. Find spot—Vill. Tureintra. P.-S. Balipatana. Dt. Puri.

Beginning—କରୁଣା ସାଗର କମ୍ବୁ ଚକ୍ରଧର କରଧରି ରାଧାକହେ ବାଣୀ ।
କରୁଣା ନିଧାନ ମୋହ ପ୍ରାଣଧନ କମ୍ପାଇଂ ଯାଉଛ ଛାଡ଼ି ପୁଣି ॥
କଞ୍ଜନୟନ ହେ,
କରିଥିଲୁ ମନେ ପ୍ରତିଆଶ ।
ଆଶା ଭଙ୍ଗାଇ ନିଆଶା କରିଗଲେ ଜଗତେ ଅର୍ଜିବ କେଉଂ ଯଶ ॥

× × ×

End—କ୍ଷଏ ଦୈତ୍ୟମାରି ମଥୁ ଯେ ଉଷତ ଅମର ବୃନ୍ଦ ଉଷତ ହେଲେ ।
କ୍ଷୋଭରୁ ମାତା ପିତାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧରିଣ ଉଗ୍ରସେନ ତହୁଂ ରାଜାକଲେ ॥
କ୍ଷେମାଶୀଳ ହରି,
ଗୁରୁ ଦଇବଗଂ୍ୟ ବଳରାମ ବୋଲେ କ୍ଷୋଭରୁ ଉଦ୍ଧର ଦଇତାରି ॥

No Colophon.

242

Cat. No. O. L./690 (8)

କୋଳାହଳ ଚଉତିଶା

By ଧନକୃଷ୍ଣ

Substance—Palm-leaf. No of folia—5. Size—37·1×3·1 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Condition—Some folia are worm-eaten. Complete. Find spot—Gadatāpanga. P.-S. Khurdha. Dt. Puri.

Digitized by PPRACHIN, SOA

କ୍ଷିତିମଧ୍ୟେ ସାର କୃଷ୍ଣ ଅବତାର
ବରଜ ଯୁବତୀ ସଙ୍ଗମେଳା ।
ଛଇଲ-ଜନମାନଙ୍କ ଚିନ୍ତାମଣି
ଭକତ ଜନଙ୍କ ମଣିମାଳା ॥
ଗୁଡ଼ ସବୁରସ ରଜନୀ ଦିବସ······ ·ନିରନ୍ତରେ ।
ଛନ୍ଦେ ନନ୍ଦନନ୍ଦନ କେଳୀଚିନ୍ତା ବୋଲେ ଘନକୃଷ୍ଣ ମାନସରେ ॥

No Colophon.

243

Cat. No. O. L./762 (b)

କୋଳଖିଆ

By ଦୁଃଖିଶ୍ୟାମ ଦାସ

Substance—Palm-leaf No of folia—4. Size—34×3·3 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Gadatāpanga. P.-S. Khurdha. Dt. Puri. Language—Bengali and Oriya.

Beginning—ଆଜ ଯତ ମାଳା ହେବ ହେ ଶୁନ ସର୍ବଜନ ।
କୋଳଖିଆ ମାଳା କୃଷ୍ଣ କରିବା ଗାୟନ ॥
ଶୁନ ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରିତ ।
ଯାହାର ଶ୍ରବନ ମାତ୍ରେ ନାଶଇ ଦୁରିତ ॥

× × ×

ଜୁଡ଼ାବାନ୍ଧ ନାନାଫୁଲ କଲେ ସେ ମଣ୍ଡନ ।
ମୟୂରର ଚୂଲକରି ଖଞ୍ଜିଲେକ ପୁନ ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣ କାଉଁଚୀ ଗୁଞ୍ଜ ମୁଣ୍ଡ ଝଟକନ୍ତି ।
କସ୍ତୁରୀ ଖଲେକ କପୋଲରେ ବିରାଜନ୍ତି ॥

End—ଦୁଃଖିଶ୍ୟାମ କହ୍ନୁ ତାର ସର୍ବ ଗାଇ ।
କୃଷ୍ଣନାମ ଶୁନ ବସି ହେ ॥

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

244

Cat. No. O. L./674 (f)

କୋଳିବୋଲି

By ଭଗବାନ

Substance—Palm-leaf. Size—35×3·3 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Complete. Condition—Good. Find spot—Khallikote. Dt. Ganjam.

ବାଳକାଳର ବାଳମାଳା ।
ପ୍ରଥମେ ବରଷ ପୂରିଲା ॥
ସ୍ନେହ ଯେ ହୃଦେ ଗୋପପୁରେ ।
କୋଳି ଅଇଲା ବିକା ଘରେ ॥
ଅଙ୍ଗଳା ସୁରଙ୍ଗ ଶିଖରୀ ।
ଜାମ୍ବୁ ବକୁଳ ଆମ୍ବସରୀ ॥
ବେଲ ବଇଂଚ ବରକୋଳି ।
କେନ୍ଦୁ କଇଥ ଗୁରକୋଳି ॥
ଛବିଧ କୋଳି ନାମ ଧରି ।
ସୁସ୍ୱରେ ଡାକଇ ଶବରୀ ॥
ଆସରେ ପୋଏ କିଣ କୋଳି ।
ତା ଶୁଣି କୃଷ୍ଣ କଲେ ଅଳି ॥

× × ×

ତୁ ମୋର ଦୁଃଖିଲୋକ ବନ୍ଧୁ ।
ନାମ କରୁଣା କୃପାସିନ୍ଧୁ ॥
ଚୋଦ୍ଦୋର ଚନ୍ଦ୍ରଂ ଚିତ୍ତ ଥାଉ ।
ଗାଇବା ଲୋକ ଗତି ପାଉ ॥
ଶୁଣିମା ଲୋକ ପାଉ ଗ୍ୟାଂନ ।
ଗାଇଲା ଦୀନ ଭଗବାନ ॥

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

245

Cat. No. O.L./450

କୌତୁକ ଚିନ୍ତାମଣି

Substance—Palm-leaf. No. of folia—86. Size—30·5×3·1 C. M. Date of copy—C. 18th Century. Incomplete. Condition—Some folia are worm-eaten. Find spot—Jemādei Math, Chikity. Dt: Ganjam

ଲଜକୋଳ ଗଛ ପାଣିରେ ଥିବ । ଖଳରେ ଚେର ଗୋରଚନା ଖଣ୍ଡେ ଚନ୍ଦନରେ ମିଶାଇ ଘୋରି ଟିକା ଦେବନ୍ତେ ରାଜମୋହନ ହୋଇ । ରେବତୀ ନକ୍ଷତ୍ରେ × × × କଲେ ସର୍ବଜନ ବଶ୍ୟ ହୋଇ ।

No Colophon.

246

Cat. No. O. L./118

କଂସବୋଲି

By ହରେକୃଷ୍ଣ

Substance—Palm-leaf No. of folia—45. Size—22×2·9 C. M. Date of copy—C. 19th Century Incomplete. Condition—Good. Find spot—Gadamanitri P.-S. Begunia. Dt. Puri.

Beginning—ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ ।

ଜୟ ଜୟ ଯାଜଗିରି କେଶରୀ ।
ଦୈତ୍ୟନାଶନେ ପ୍ରଭୁ ଅବତରି ॥

× × ×

ଭୃତ୍ୟଜନର ଭୟ ନିବାରଣ ।
ସନ୍ଥଜନମାନଙ୍କୁ ହେ କାରଣ ।
ଯାର ମହିମା ବେଦେ ଅଗୋଚର ।
ତାହା କହିବେ କ ସକ୍ଷ ମୋହୋର ॥
ଯେବେ ପ୍ରଭୁର ହୋଇବ କରୁଣା ।
ତେବେ କହୁ ଯାଜା ହେବ ପୂରୁଣା ॥
ମୂଢ଼ଂ ଅଟଇ ମୂଖ ଅପଣ୍ଡିତ ।
ଆଜ୍ଞା ନୋହିଲେ ହେବ କେହ୍ନଂ ଗୀତ ॥

No Colophon.

Digitized by PPRACHIN, SOA

247

Cat. No. O. L./854

କଂସମାରୁଣି

By ଅଲନ୍ଧୁଆ

Substance—Palm-leaf. No. of folia—14. Size—21·5×3 C. M. Date of copy—C. 19th Century. Incomplete. Condition—Good. Find spot—Gadamanitri. P.-S. Begunia. Dt. Puri.

Beginning—ଶୁଣ ସଖୀ ବଡ଼ସ୍ୱିତ ଗୋ ଆସିଅଛୁ ଅକ୍ରୂର ।
ରାମକୃଷ୍ଣ ବେନି ଭାଇଙ୍କି ନେବ କଂସ ପୁମ୍ବୁର ॥
ନନ୍ଦ ଯଶୋବନ୍ତୀ ସହିତେ ଅନ୍ଧ କରି ବସାଇ ।
ଦୂତୀ ସହଚରୀ ରାଧାକୁ ଶୋକଜଳେ ଭସାଇ ॥
ଆମ୍ଭେମାନେ କ କରିବା ଗୋ କୃଷ୍ଣ ଆତ୍ମଜୀବନ ।
ନନ୍ଦ ଯଶୋଦାଙ୍କ ବାଳେକ ଗୋପୀମାନଙ୍କ ଧନ ॥

× × ×

End—ଶିରେ କର ଯୋଡ଼ି ଡାକଇ ଛୁ (କ୍ଷେ)ମା କର ମୋ ଦୋଷ ।
ଛାର ଅଲନ୍ଧୁଆ ଭଣଇ ମୋର ନ ଧର ଦୋଷ ॥

Colophon—ଶ୍ରୀ ରାଧାକାନ୍ତ ଶରଣ, ଉଦ୍ଧାର କର୍ତ୍ତବେ ।

—୪ ※ ୪—

T B P (S. M.) 39—1,000—12-3-69.

Digitized by PPRACHIN, SOA